

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Disertační práce

Vedoucí práce: PhDr. Jan Souček, CSc.

2017

Mgr. Petra Janouchová

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav řeckých a latinských studií

studijní program: Historické vědy

studijní obor: Dějiny antického starověku

Disertační práce

Hellénizace antické Thrákie ve světle epigrafických nálezů

Hellenisation of Ancient Thrace based on epigraphical evidence

Vedoucí práce: PhDr. Jan Souček, CSc.

2017

Mgr. Petra Janouchová

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem disertační práci napsal/a samostatně s využitím pouze uvedených a řádně citovaných pramenů a literatury a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne

Mgr. Petra Janouchová

Poděkování:

Ráda bych na tomto místě poděkovala množství lidí, bez nichž by tato práce nikdy nemohla vzniknout. V první řadě je to má rodina, zejména moje maminka Ivanka a můj partner Jan, kteří mě po celou dobu studií bezvýhradně podporovali jak emocionálně, tak materiálně. Jejich bezbřehá trpělivost umožnila, abych se věnovala disertačnímu projektu po několik dlouhých let, a to i na úkor osobního života a volného času.

Mé díky dále zcela přirozeně patří školiteli Dr. Janu Součkovi, který mě na dlouhé cestě vedoucí k sepsání této práce trpělivě usměrňoval a opravoval mé omyly, ale zároveň mi dával dostatek prostoru na poučení se z chyb a hledání vlastní cesty. Vděčné díky patří i Adéle Sobotkové a Shawnu Rossovi z Macquarie University v Sydney, kteří mě v roce 2007 poprvé vzali s sebou na výzkum do Bulharska a ukázali možnosti, jaké výzkum v této oblasti antického světa nabízí. V průběhu let mi byli mnohou inspirací a nedovolili mi ustrnout na jednom místě a podporovali můj rozvoj, ať již v oblasti výzkumu, akademické kariéry, tak i v osobním životě. Dále můj dík patří i Barboře Weissové, s níž jsem měla tu čest spolupracovat na několika archeologických projektech v Bulharsku, konzultovat detailně strukturu své práce a sdílet slasti a strasti doktorandského života. Jsem velmi vděčná i Brianu Ballsun-Stantonovi z Macquarie University za jeho pomoc při řešení mnoha technologických výzev, které s sebou tato práce nesla. V neposlední řadě chci poděkovat kolegům spoludoktorandům z Ústavu řeckých a latinských studií za jejich komentáře k mé práci a k tolik potřebné psychické podpoře, jmenovitě zejména Pavlu Nývltovi a Editě Wolf, kteří si, i přes svou vytíženosť, našli čas připomínkovat části mé práce.

Zhotovení databáze nápisů, která je stěžejním základem disertační práce, bylo v letech 2013 a 2014 finančně podpořeno Grantovou agenturou Univerzity Karlovy (číslo grantu GAUK 546813/2013, Řecko-Thrácká společnost ve světle epigrafických nálezů). Taktéž bych ráda poděkovala svým spolupracovníkům Markétě Kobierské, Janu Ctiborovi a Barboře Weissové za neocenitelnou pomoc při řešení tohoto grantového projektu. Dík patří i všem těm, s nimiž jsem měla možnost svou práci konzultovat v průběhu konferencí, terénních prací, zahraničních stáží a studijních pobytů.

Abstrakt:

Z území antické Thrákie z oblasti jihovýchodního Balkánu pochází více než 4600 převážně řecky psaných nápisů. Tyto nápisy poskytují jedinečný zdroj demografických a sociologických informací o tehdejší populaci, umožňující hodnotit případnou proměnu vzorců chování v reakci na mezikulturní kontakt a vývoj společenské organizace. Řecky psané nápisy bývají považovány za jeden ze základních projevů hellénizace obyvatelstva antické Thrákie, tedy postupného a nevratného procesu adopce řecké kultury a identity. V této práci hodnotím na základě časoprostorové analýzy dochovaných nápisů relevanci hellénizace jako výchozího interpretačního rámce pro studium antické společnosti. Zároveň s tím uplatňuji alternativní přístup, který respektuje jednak specifika epigrafického materiálu, ale i poznatky současného bádání v oblasti mezikulturního kontaktu. Tento metodologický přístup umožňuje podrobně hodnotit produkci nápisů nejen v průřezu staletími, ale i navzájem srovnávat jednotlivé regiony a zapojení tamní populace. Z časoprostorové analýzy nápisů je zjevné, že rozvoj epigrafické produkce v Thrákkii nemůže být spojován pouze s kulturním a politickým vlivem řeckých komunit, ale z velké části jde o jev úzce spojený s narůstající komplexitou politické organizace společnosti a s tím souvisejícími proměnami vzorců chování tehdejší populace. Tento jev je patrný zejména v době římské, kdy dochází k významnému rozvoji epigrafické produkce na celém území Thrákie, nikoliv pouze v okolí původně řeckých kolonií, a ve zvýšené míře i k zapojení thrácké populace do procesu publikace nápisů. Použitá metodologie je do velké míry inovativní kombinací řady moderních přístupů z příbuzných disciplín, za zachování tradičních principů epigrafické práce. Využití digitální technologie umožňuje studovat nápisy z nové perspektivy a umístit je do regionálního kontextu, což bylo dříve jen velmi obtížné.

Abstract:

More than 4600 inscriptions in the Greek language come from Thrace, the area located in the Southeastern Balkan Peninsula. These inscriptions provide socio-demographic data, allowing the study of changing behavioural patterns in reaction to cross-cultural interactions. Traditionally, one of the essential indications of the influence of the Greek culture on the population of ancient Thrace was the practice of commissioning inscriptions in the Greek language. By using quantitative and systematic analysis, the inscriptions can be studied from a new perspective that places them into broader regional context. I use this methodology to assess the concept of Hellenization as one of the possible interpretative frameworks for the study of ancient society. Using a spatiotemporal analysis of inscriptions, this research shows that epigraphic production cannot be solely linked with the cultural and political influence of Greek speaking communities. However, the phenomenon of epigraphic production is closely connected to the growth of social complexity and consequent changes in

the behavioural patterns of the population. The growth in social complexity is followed by an increase of epigraphic production of public and private character alike; while at the time of socio-economic crisis and political unrest, the production of inscriptions significantly drops. The sudden change in the character of epigraphic production is obvious in the Roman period, where the production substantially intensifies as a result of growing role of sociopolitical organization. Moreover, the Thracian population becomes more involved in the whole process of commissioning inscriptions as a result of their participation in the civic and military service. The spatiotemporal analysis of inscriptions allows the discussion of the societal function of the epigraphic production over time, places them into broader regional context, and evaluates the degree of involvement of the population in the practice of commissioning of inscriptions. This research combines the specifics of epigraphic evidence and the current scholarship on crosscultural contact. This innovative methodological approach combines a range of modern theoretical concepts from related disciplines, such as archaeology and anthropology, while maintaining the epigraphic discipline best practices.

Klíčová slova:

nápisy; epigrafika; epigrafická produkce; Thrákie; hellénizace; kulturní kontakt; změny společnosti; komplexní společnost; digital humanities

Keywords:

inscriptions; epigraphy; epigraphic production; Thrace; hellenization; cultural contact; social change; complex society; digital humanities

Obsah

1	Úvod	1
1.1	Představení tématu	1
1.2	Cíle	1
1.3	Hypotézy a zvolená metoda	2
1.4	Význam studie v rámci zvolené problematiky	3
1.5	Stručné nastínění obsahu práce	4
1.6	Literární a historiografické prameny	4
1.6.1	Informativní hodnota literárních pramenů	5
1.6.2	Thrákie v literárních pramenech	6
1.6.3	Charakteristika obyvatel Thrákie v literárních pramenech	6
1.6.4	Společenská organizace Thráků z pohledu vnějšího pozorovatele	7
1.6.5	Literární topos: nevyzpytatelní spojeni a nebezpeční nepřátelé	9
1.6.5.1	Thrákové a literární žánr historiografie 5. a 4. st. př. n. l.	9
1.6.5.2	Thrákové a attická komedie a řečnictví 5. a 4. st. př. n. l.	11
1.6.5.3	Thrákové a pozdní literární prameny	12
1.6.6	Thrákie a Thrákové v literárních pramenech: shrnutí	13
1.7	Historický nástin vývoje regionu	14
1.7.1	Thrákie v 1. tis. př. n. l.	14
1.7.2	Řecká kolonizace thráckého pobřeží	15
1.7.2.1	Geografický rozsah řecké kolonizace	16
1.7.3	Peršané a vznik dynastie Odrysů	18
1.7.4	Makedonská kolonizace a období hellénismu	20
1.7.5	Období vazalských králů	23
1.7.6	Římské provincie Thracia a Moesia Inferior	24
1.7.7	Společenské reformy 2. st. n. l.	25
1.7.8	Krise 3. a 4. st. n. l. a transformace společnosti	26
1.7.9	Thrákie v průběhu dějin: shrnutí	27
2	Mezikulturní kontakty v antickém světě	29
2.1	Koloniální teoretické modely	29
2.1.1	Akulturace	30
2.1.1.1	Akulturace v archeologii a historických vědách	31
2.1.2	Hellénizace	31
2.1.2.1	Srovnání teoretických konceptů hellénizace a romanizace	33
2.1.2.2	Nejednotný charakter řecké kultury a identity	34

2.1.2.3	Hellénizace v Thrákkii	36
2.1.3	Teorie světových systémů a její návaznost na hellénizaci	38
2.1.3.1	Teorie světových systémů v Thrákkii	40
2.2	Postkoloniální modely	41
2.2.1	Lokalizace a zaměření na místní obyvatelstvo	42
2.2.2	Kreativní síla mezikulturních kontaktů	43
2.2.3	Kontextualizace mezikulturních kontaktů	45
2.3	Alternativní přístup k mezikulturnímu kontaktu a změnám společnosti	46
3	Nápisy a jejich hodnota pro studium antické společnosti	49
3.1	Specifika epigrafických pramenů	49
3.1.1	Nápis vs. literární pramen	49
3.1.2	Statický a selektivní obraz epigrafické společnosti	50
3.2	Důvody pro publikaci nápisů	51
3.3	Epigrafická produkce a komplexní společnost	52
3.4	Materializace životního stylu na nápisech	56
3.4.1	Identita a identifikace na epigrafických památkách	56
3.4.2	Jazyková identita	57
3.4.3	Osobní jméno a identifikace jednotlivce	58
3.4.4	Původ jako prostředek identifikace	59
3.4.5	Identifikace s komunitou	60
3.4.5.1	Kolektivní identita a legitimizace společenského postavení	61
3.4.5.2	Politicko-administrativní komunity	61
3.4.5.3	Kultovní a náboženské komunity	62
3.5	Shrnutí	63
4	Metodologie a zvolená metoda	64
4.1	Zvolená metoda	64
4.1.1	Funkce nápisů	65
4.1.2	Celospolečenské trendy a složení společnosti	65
4.1.3	Epigrafická produkční centra	66
4.2	Použité epigrafické zdroje a jejich specifika	66
4.3	Organizace a sběr dat	68
4.4	Technické řešení: Heurist	68
4.4.1	Struktura databáze a použitá metodologie	69
4.4.1.1	Identifikační čísla	69
4.4.1.2	Geografické údaje	70
4.4.1.3	Údaje o nosiči nápisu	71
4.4.1.4	Údaje získané z textu	72

4.4.1.5	Datace	73
4.4.1.6	Typologie nápisu	74
4.4.1.7	Textová analýza jednotlivých termínů	74
4.4.1.8	Identita a identifikace	75
4.4.1.9	Text nápisu	76
4.4.1.10	Přílohy	76
4.5	Technické řešení: QGIS a geografická data	76
4.6	Technické řešení: R a tabulární data	77
4.7	Statistické zpracování epigrafických dat	77
4.7.1	Pravděpodobnost a míra nejistoty datace nápisů	78
4.7.1.1	Problém nadhodnocování epigrafické produkce	81
4.7.2	Nejistota rozmístění nápisů v krajině	82
4.8	Shrnutí	83
5	Epigrafická produkce v Thrákkii	84
5.1	Přehled analyzovaného materiálu	84
5.1.1	Zeměpisné uspořádání nápisů	84
5.1.2	Použitý materiál a nosič nápisu	86
5.2	Rozsah a typologie nápisů	87
5.2.1	Funerální nápisy	88
5.2.2	Dedikační nápisy	90
5.2.3	Veřejné nápisy	91
5.3	Jazyk nápisů	92
5.3.1	Identita a volba jazyka	93
5.3.2	Postavení řečtiny v římské době	94
5.3.3	Styl jazyka	95
5.4	Onomastické zvyklosti a identita osobního jména	96
5.4.1	Onomastické tradice	96
5.4.2	Zastoupení pohlaví v závislosti na kulturním prostředí	97
5.4.3	Smíšené svazky a prolínání tradic	98
5.5	Shrnutí	99
6	Epigrafická produkce napříč staletími	101
6.1	Charakteristika epigrafické produkce v 6. st. př. n. l.	101
6.1.1	Typologie nápisů	102
6.1.2	Shrnutí	103
6.2	Charakteristika epigrafické produkce v 6. až 5. st. př. n. l.	103
6.2.1	Typologie nápisů	104
6.2.2	Shrnutí	104

6.3	Charakteristika epigrafické produkce v 5. st. př. n. l.	104
6.3.1	Funerální nápisy	106
6.3.1.1	Primární funerální nápisy	106
6.3.1.2	Sekundární funerální nápisy	107
6.3.2	Dedikační nápisy	108
6.3.3	Veřejné nápisy	108
6.3.4	Shrnutí	109
6.4	Charakteristika epigrafické produkce v 5. až 4. st. př. n. l.	109
6.4.1	Funerální nápisy	111
6.4.2	Dedikační nápisy	111
6.4.3	Veřejné nápisy	111
6.4.4	Shrnutí	112
6.5	Charakteristika epigrafické produkce ve 4. st. př. n. l.	112
6.5.1	Funerální nápisy	114
6.5.1.1	Primární funerální nápisy	114
6.5.1.2	Sekundární funerální nápisy	115
6.5.2	Dedikační nápisy	116
6.5.3	Veřejné nápisy	116
6.5.4	Shrnutí	117
6.6	Charakteristika epigrafické produkce ve 4. až 3. st. př. n. l.	118
6.6.1	Funerální nápisy	119
6.6.2	Dedikační nápisy	120
6.6.3	Veřejné nápisy	120
6.6.4	Shrnutí	121
6.7	Charakteristika epigrafické produkce ve 3. st. př. n. l.	121
6.7.1	Funerální nápisy	123
6.7.1.1	Primární funerální nápisy	123
6.7.1.2	Sekundární funerální nápisy	124
6.7.2	Dedikační nápisy	124
6.7.3	Veřejné nápisy	125
6.7.4	Shrnutí	127
6.8	Charakteristika epigrafické produkce ve 3. až 2. st. př. n. l.	127
6.8.1	Funerální nápisy	128
6.8.2	Dedikační nápisy	129
6.8.3	Veřejné nápisy	130
6.8.4	Shrnutí	130
6.9	Charakteristika epigrafické produkce ve 2. st. př. n. l.	131
6.9.1	Funerální nápisy	132

6.9.2	Dedikační nápisy	133
6.9.3	Veřejné nápisy	133
6.9.4	Shrnutí	134
6.10	Charakteristika epigrafické produkce ve 2. až 1. st. př. n. l.	134
6.10.1	Funerální nápisy	135
6.10.2	Dedikační nápisy	136
6.10.3	Veřejné nápisy	136
6.10.4	Shrnutí	137
6.11	Charakteristika epigrafické produkce v 1. st. př. n. l.	137
6.11.1	Funerální nápisy	138
6.11.2	Dedikační nápisy	139
6.11.3	Veřejné nápisy	140
6.11.4	Shrnutí	140
6.12	Charakteristika epigrafické produkce 1. st. př. n. l. až 1. st. n. l.	141
6.12.1	Funerální nápisy	142
6.12.2	Dedikační nápisy	142
6.12.3	Veřejné nápisy	143
6.12.4	Shrnutí	143
6.13	Charakteristika epigrafické produkce v 1. st. n. l.	143
6.13.1	Funerální nápisy	144
6.13.2	Dedikační nápisy	145
6.13.3	Veřejné nápisy	146
6.13.4	Shrnutí	147
6.14	Charakteristika epigrafické produkce v 1. st. n. l. až 2. st. n. l.	148
6.14.1	Funerální nápisy	149
6.14.2	Dedikační nápisy	150
6.14.3	Veřejné nápisy	150
6.14.4	Shrnutí	151
6.15	Charakteristika epigrafické produkce ve 2. st. n. l.	151
6.15.1	Funerální nápisy	153
6.15.2	Dedikační nápisy	154
6.15.3	Veřejné nápisy	155
6.15.4	Shrnutí	157
6.16	Charakteristika epigrafické produkce ve 2. st. n. l. až 3. st. n. l.	157
6.16.1	Funerální nápisy	159
6.16.2	Dedikační nápisy	159
6.16.3	Veřejné nápisy	161
6.16.4	Shrnutí	161

6.17	Charakteristika epigrafické produkce ve 3. st. n. l.	162
6.17.1	Funerální nápisy	163
6.17.2	Dedikační nápisy	165
6.17.3	Veřejné nápisy	166
6.17.4	Shrnutí	170
6.18	Charakteristika epigrafické produkce ve 3. st. n. l. až 4. st. n. l.	170
6.18.1	Funerální nápisy	171
6.18.2	Dedikační nápisy	172
6.18.3	Veřejné nápisy	172
6.18.4	Shrnutí	172
6.19	Charakteristika epigrafické produkce ve 4. st. n. l.	173
6.19.1	Funerální nápisy	173
6.19.2	Dedikační nápisy	174
6.19.3	Veřejné nápisy	174
6.19.4	Shrnutí	175
6.20	Charakteristika epigrafické produkce ve 4. st. n. l. až 5. st. n. l.	175
6.20.1	Funerální nápisy	176
6.20.2	Dedikační nápisy	177
6.20.3	Veřejné nápisy	177
6.20.4	Shrnutí	177
6.21	Charakteristika epigrafické produkce v 5. st. n. l.	177
6.21.1	Shrnutí	178
6.22	Charakteristika epigrafické produkce v 5. st. n. l. až 6. st. n. l.	179
6.22.1	Shrnutí	180
6.23	Nápisy z 6. až 8. st. n. l.	180
6.24	Epigrafická produkce a proměny společnosti	181
6.24.1	Proměny epigrafické produkce v závislosti na společenské organizaci a komplexitě	181
6.24.2	Soukromé vs. veřejné nápisy a role komplexní společnosti	182
6.24.3	Epigrafická produkce v jednotlivých obdobích	184
7	Mapování kulturních změn	187
7.1	Prostorová analýza epigrafické produkce	187
7.1.1	Epigrafická produkční centra	187
7.1.2	Faktory ovlivňující rozmístění nápisů	189
7.1.3	Skupiny produkčních center nápisů	190
7.1.3.1	Produkční centra městského charakteru	190
7.1.3.2	Produkční centra neměstského charakteru	191
7.2	Rozmístění nápisů v závislosti na jejich typologii	192

7.2.1	Veřejné nápisy jako produkt komplexní společnosti	193
7.2.2	Soukromé nápisy a projevy kulturních zvyklostí	194
7.2.2.1	Funerální nápisy	194
7.2.2.2	Dedikační nápisy	196
7.3	Srovnání epigrafické produkce s archeologickými daty	197
7.3.1	Příklad řeckých měst v Thrákkii v 7. až 4. st. př. n. l.	198
7.3.2	Příklad z thráckého vnitrozemí: Kazanlacké údolí v době římské	199
7.4	Shrnutí	201
8	Závěr	203
8.1	Zhodnocení vlivu hellénizace na epigrafickou produkci v Thrákkii	203
8.2	Charakter epigrafické produkce v Thrákkii v předřímské době	204
8.2.1	Pobřežní komunity	204
8.2.2	Vnitrozemské komunity	205
8.3	Charakter epigrafické produkce v Thrákkii v římské době	206
8.3.1	Proměny identity a vliv řecké kultury	207
8.4	Zhodnocení použité metodologie	209
8.5	Nastínění dalšího vývoje	209
9	Použité zkratky a bibliografie	211
9.1	Seznam použitých zkratek	211
9.2	Seznam zkratek antických autorů a děl	212
9.3	Primární antické literární prameny	212
9.4	Primární epigrafické prameny	213
9.5	Sekundární prameny	213
10	Appendix A - Tabulky	214
11	Appendix B - Mapy a grafy	230
12	Appendix C - Zpracované nápisy	256
12.1	I Aeg Thrace	256
12.2	IG Bulg 1,2	257
12.3	IG Bulg 2	258
12.4	IG Bulg 3,1	259
12.5	IG Bulg 3,2	261
12.6	IG Bulg 4	262
12.7	IG Bulg 5	263
12.8	Perinthos-Herakleia	264
12.9	IK Sestos	265

12.10	IK Byzantium	265
12.11	Other - Jiné zdroje	266
13	Rejstřík	268

1 Úvod

Oblast antické Thrákie sloužila jako důležitá spojnice na pomezí Evropy a Asie, díky čemuž hrála důležitou roli ve vývoji historických událostí formujících antickou společnost. V průběhu několika století se stala svědkem řecké kolonizace, makedonské expanze a nadvlády a konečně mocenského vzestupu a krize římské říše. Thrácká společnost byla v přímém kontaktu s různorodými světy řeckých *poleis*, hellénistických vládců i římské říše, a to na bázi diplomatické, obchodní i vojenské. Vzájemná interakce obyvatel Thrákie různého kulturního původu ovlivňovala každodenní život aristokracie i běžných obyvatel, což vedlo k postupným změnám nejen ve struktuře společnosti, ale i v ideových a materiálních projevech tamní kultury.

1.1 Představení tématu

V 19. a 20. století byla Thrákie v duchu tehdy oblíbených akulturačních teorií považována za sféru vlivu řecké kultury, jejíž pouhá přítomnost v regionu měla za následek nevyhnutelnou hellénizaci místního obyvatelstva. Hellénizační přístup sloužil v té době jako univerzální vysvětlení kulturních změn, k nimž docházelo při kontaktu místního obyvatelstva s řeckým světem. Řecká kultura byla považována za civilizačně vyspělejší a neřecké komunity pak v rámci postupného a nevratného procesu hellénizace přijímaly novou materiální kulturu a ideologické koncepty na úkor vlastní kultury i identity vlastní a přijetí identity pořečtěné (Dietler 2005; Vranič 2014). Stejný přístup byl aplikován i na projevy epigrafické produkce, aniž by byla vzata v potaz specifika epigrafického materiálu a zhodnocena výpovědní hodnota nápisů v rámci dané problematiky. Užívání řeckého písma a vydávání nápisů v řeckém jazyce bylo automaticky považováno za jeden z typických znaků pořečtění thráckého obyvatelstva a přijetí řecké kultury za vlastní, za cenu ztráty identity původní. Tento proces v oblasti Thrákie pokračoval i když se stala součástí římského impéria, ba i dokonce nabral v určitých ohledech na intenzitě (Mihailov 1977, 343-344; Samsaris 1985, 235; Loukopoulou 1989, 198; Sharankov 2011, 135-145; Vranič 2014a, 39).

1.2 Cíle

Tato práce si klade za cíl zhodnotit na základě studia dochovaných epigrafických pramenů, zda je na počátku 21. století koncept *hellénizace* vhodným interpretačním rámcem vysvětlujícím vznik a rozvoj epigrafické produkce na území Thrákie, či je možné ho nahradit novými metodologickými přístupy. Součástí je i kritické zhodnocení, nakolik je možné i nadále používat mnohdy jednostranně zaměřený přístup hellénizace ke studiu epigrafické produkce z území Thrákie, a nakolik se jedná v dnešní době již o překonaný teoretický koncept.

Dalším cílem této práce je charakterizovat epigrafickou produkci z území Thrákie v co možná nejúcelenější podobě a zhodnotit, jaký význam měla nápisná kultura v tehdejší společnosti. Jak je známo, přístup společnosti k epigrafické produkci se vyvíjel nejen v závislosti na čase s ohledem na tehdejší politické události, ale významnou roli hrály i zeměpisné a demografické faktory, což se odráží i na uspořádání této práce. Jedním z cílů této studie je vytvořit chronologický průřez společností antické Thrákie od 6. st. př. n. l. do 5. st. n. l. a zhodnotit, jakou roli v ní zaujímal zvyk publikovat nápisy, v jakých komunitách se úspěšně prosadil a v jakých nedošlo k jeho rozvoji a proč. Epigrafické prameny slouží jako primární zdroj informací k diskuzi o proměňujících se demografických trendech, kulturních zvyklostech a složení společnosti antické Thrákie. Dochované nápisy umožňují mapovat kulturní změny a projevy těchto změn v epigrafické kultuře, s cílem postihnout důvody, proč k těmto změnám docházelo, případně jaký byl jejich dopad na tehdejší společnost. V neposlední řadě mě zajímá, zda je možné spojovat epigrafickou produkci s projevy vlivu řeckých obcí bez ohledu na časové období, či zda je nárůst epigrafické produkce spojen spíše s měnící se úrovní společenské komplexity a přístupem tehdejší politické autority.

1.3 Hypotézy a zvolená metoda

V disertační práci se snažím prokázat, že k rozšíření epigrafické produkce v Thrákkii došlo v souvislosti s aktivitami politických autorit dané doby, spíše než jako projev kulturního vlivu řecké společnosti a jako důsledek setkávání thrácké a řecké kultury. Ve snaze o objektivní přístup vůči kontaktům řecko-římské a místní thrácké kultury přistupuji k mapování změn společnosti antické Thrákie na základě zasazení do konkrétního časového a místního kontextu jednotlivých komunit a zhodnocení funkcí, které nápisy v tehdejší společnosti zastávaly. Zajímají mě především důsledky dlouhodobých změn politického uspořádání a složení struktury populace. V neposlední řadě se zaměřuji na projevy kulturních zvyklostí v závislosti na probíhajících mezikulturních kontaktech a vzájemném ovlivňování thrácké a řecké, případně makedonské a římské společnosti.

Jako hlavní pramen používám dochované a publikované nápisy, pocházející z oblasti Thrákie. Časové pokrytí této práce se věnuje dlouhodobým procesům a změnám společnosti od archaické doby, kdy se v oblasti objevily první nápisy, až do doby pozdní antiky, kdy ustává epigrafická produkce v podobě, v jaké se vyskytuje v předcházejících obdobích a dochází ke znatelné proměně tehdejší společnosti. Nápisy jako primární zdroj informací postihují širokou škálu součástí tehdejší společnosti, počínaje pohřebními zvyklostmi, přes náboženství, etnické složení populace až po politické uspořádání komunit. Charakter nápisů umožňuje jednotlivé exempláře poměrně dobře zařadit do konkrétního historického rámce a určit jejich provenienci. S tím úzce souvisí fakt, že nápisy představují jeden z nejlépe zdokumentovaných historických pramenů z dané oblasti, pokrývající více než tisíc let vývoje společnosti. Díky

relativně velkému počtu dochovaných nápisů je tak možné provádět relevantní kvantitativní a kvalitativní analýzy za účelem sledování proměn tehdejší společnosti.

Za tímto účelem jsem shromáždila přes 4600 nápisů nalezených na území Thrákie v databázi *Hellenization of Ancient Thrace*, která je výchozím pramenem souborem této práce. Struktura databáze respektuje tradiční principy epigrafické disciplíny doplněné o moderní metodologické přístupy a technologie, zefektivňující analýzu velkého množství dat. Analýzy nápisů provádím s pomocí moderní mapovací a statistické technologie a metod, dosud používaných zejména v archeologickém prostředí. Výsledky srovnávám s dochovanými literárními a archeologickými prameny ve snaze dotvořit celkový obraz proměn společnosti antické Thrákie a možných příčin těchto změn.

1.4 Význam studie v rámci zvolené problematiky

Komplexní práce, která by hodnotila epigrafickou produkci antické Thrákie v celé její šíři a zároveň reflektovala moderní teoretické přístupy, v současné době chybí. Podobné souhrnné práce vznikaly zejména v 70. a 80. letech 20. století (Danov 1976; Mihailov 1977; Samsaris 1980; Samsaris 1989; Loukopoulou 1989), nicméně od té doby došlo nejen k proměně metodologického přístupu k materiálu, ale zejména k objevení stovek dalších nápisů a k vydání zhruba 1500 dosud nepublikovaných nápisů. Tato práce se snaží tento nedostatek napravit a pojednává o stavu dochované epigrafické produkce publikované do r. 2016 v co možná nejúplnejší podobě, reflektující vývoj současné metodologie.

Široký geografický záběr této práce a snaha sjednotit zdroje různé povahy je v současné době ojedinělý. Práce podobná svým geografickým rozsahem vznikla naposledy koncem 19. st., avšak zahrnovala zhruba desetinu zde diskutovaného materiálu (Dumont a Homolle 1892). Jednotlivé epigrafické korpusy, které současná práce kombinuje, jsou především založeny na principu moderních národů a málokterý zdroj kombinuje nápisy pocházející z území dnešního Bulharska, Řecka a Turecka, na jejichž území se antická Thrákie rozkládala. Moderní korpusy jsou nejen omezeny na území moderních států, ale často jsou psány různými jazyky, což znesnadňuje přístup k datům a nevyhnutelně vede k výzkumu nápisů v jednotlivých oblastech a regionech (např. Mihailov 1977; Samsaris 1989; Loukopoulou 1989). Tato práce se snaží reagovat na roztríštěnost zdrojů, nejednotnost metodologických přístupů a omezenou dostupnost v digitální formě. Základem práce je převedení nápisů do jednotného digitálního formátu, který je vhodný pro další zpracování, a jejich uchování v podobě databáze. Sjednocení metodologických přístupů editorů jednotlivých korpusů a převedení různorodých dat do koherentní a navzájem srovnatelné formy umožnilo studovat celý soubor současně a navzájem srovnávat produkci v jednotlivých regionech.

Další nespornou výhodou je převedení dat do elektronické podoby, usnadňující budoucí využití souboru v rámci dalších projektů. Zcela v duchu moderních principů vědecké práce

jsou analyzovaná data volně dostupná na internetu a kdokoliv je může využít v rámci svého projektu, navázat na ně, či naopak zhodnotit platnost zde uváděných závěrů a interpretací.¹ Užitá metodologie je kombinací několika přístupů z oblasti epigrafiky, archeologie, sociologie a antropologie a jejím hlavním cílem je sledovat proměny společnosti na základě systematického studia dochovaných nápisů. V současné práci je tento přístup použit na oblast Thrákie, nicméně stejně tak může být aplikován i na jiná místa, kde docházelo k setkávání dvou či více kultur, a odkud se dochoval dostatečný počet epigrafických památek.

1.5 Stručné nastínění obsahu práce

V druhé části této úvodní kapitoly seznamuji čtenáře s geografickým rozsahem území Thrákie a charakterem jejich obyvatel tak, jak o nich hovoří dochované antické literární prameny, ale i moderní sekundární literatura. V [kapitole 2](#) pojednávám o teoretických přístupech problematiky mezikulturních kontaktů a jejich projevů v materiální kultuře z pohledu archeologie a historických věd. Hlavní pozornost věnuji revizi hellénizačního přístupu, jako jednoho z nejčastěji používaných teoretických konceptů. Zároveň probírám současné teoretické přístupy zabývající se mezikulturním kontaktem a snažím se nabídnout alternativní teoretický směr, který by se věnoval všem zúčastněným stranám stejnou měrou. V [kapitole 3](#) se zabývám specifiky epigrafického materiálu, s důrazem na teoretické zhodnocení přínosu nápisů pro studium antické společnosti. Dále zde podrobněji představuji základní principy, s nimiž přistupuji ke studiu epigrafického materiálu. V [kapitole 4](#) se zabývám použitou metodologií a organizací práce, která vysvětluje uspořádání a obsah následujících analytických kapitol. [Kapitola 5](#) nahlíží na analyzovaný soubor nápisů jako na celek a představuje jeho základní charakteristické rysy. [Kapitola 6](#) představuje chronologický přehled datovaných nápisů a předkládá detailní náhled na epigrafickou produkci v jednotlivých stoletích. V [kapitole 7](#) se zabývám rozmístěním nápisů v krajině a vztahem mezi nárůstem společensko-politické organizace v Thrákkii. V poslední [kapitole 8](#) shrnuji výsledky současné práce a nastínuji další možné směřování zvolené problematiky. Na text práce samotné navazují přílohy, které obsahují detailní informace k organizaci databáze, a zejména pak tabulky a grafy s výsledky analýz a soubor map časoprostorového rozmístění nápisů.

1.6 Literární a historiografické prameny

Literární zmínky o Thrákkii a Thrácích jsou poměrně hojné, a to proto, že Thrákie se nacházela v přímém sousedství Řeky obývaného území světa, v němž měli Řekové a později

¹ https://github.com/petrajanouchova/hat_project, pod mezinárodní licencí Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International (CC BY-SA 4.0).

Římané eminentní zájmy, a také proto, že mnoho Thráků žilo a sloužilo v řeckých městech (Xydopoulos 2010; Janouchová 2013a) a v římské armádě (Dana 2013; Boyanov 2008; Boyanov 2012, 251-269). Literární prameny se bohužel většinou nezaměřují výhradně na popis Thrákie a jejích obyvatel, ale o oblasti zmiňují se spíše v rámci širšího výkladu, pro ilustraci celkového historického děje v oblasti Středomoří. Nicméně i přes tento nedostatek sloužily antické literární prameny jako hlavní výchozí pramen v rámci tzv. hellénizačního přístupu, jednoho z nejčastěji používaných vysvětlení společenských změn jako důsledku kontaktu s řeckou kulturou (Dietler 2005, 33-47; Jones 1997, 33). Z tohoto důvodu věnuji obrazu Thrákie a Thráků v literárních pramech poměrně velkou pozornost, ale zároveň se zabývám i relevantní informací v nich obsažených pro účely studia mezikulturních kontaktů a následních společenských změn.

1.6.1 *Informativní hodnota literárních pramenů*

Literární historiografické prameny jsou důležitým zdrojem informací, ale v případě Thrákie bohužel zdrojem jednostranným. Neexistence thrácké literární tradice má za následek, že veškeré dostupné historické a literární prameny pochází z nitra řecké či případně pozdější římské kultury, což do jisté míry omezuje jejich výpovědní hodnotu s ohledem na informace o thráckém obyvatelstvu. Antická literární díla byla zpravidla psaná autory žijícími mimo danou oblast, kteří se velkou částí informací dozvídali přes prostředníky, z doslechu, či dokonce zprostředkovaně s odstupem několika století, což bezpochyby snižuje míru autenticity jejich sdělení. Mnohá literární díla měla navíc své zcela specifické zaměření a jejich obsah byl motivován politickými či jinými cíli, a ne vždy měl za cíl podávat nestranný výklad historické skutečnosti (Derks 2009, 240). Proto je k dochovaným literárním pramenům, které se zabývají Thrákií, vhodné přistupovat s jistou mírou kriticismu a nebrat je za popis skutečné historické reality, ale spíše za literární dílo, vyjadřující mnohdy autorovy soukromé postoje a názory.

Dalším neoddiskutovatelným faktem je i značný hellénocentrismus dochovaných literárních památek, který se částečně přenáší z řeckých pramenů i do pozdější latinsky psané literatury. Fakt, že tato díla byla vytvořena pro řecky či latinsky mluvící publikum, nikoliv pro Thráky samotné, ovlivnil jejich obsah a došlo k přizpůsobení kultuře posluchače (*interpretatio Graeca* na poli náboženských představ). Dalším omezením literárních pramenů je zaměření jejich výkladu na horní vrstvy společnosti, a to zejména na politické, náboženské a vojenské elity, a naopak pouze okrajové zmínky o běžné populaci. O mezikulturních kontaktech na úrovni každodenního života běžných lidí se tedy mnoho nedozvídáme ani z literárních pramenů a musíme tento druh informací hledat mezi řádky či se obracet na jiné druhy pramenů, jako jsou archeologické památky a nápisy.

1.6.2 Thrákie v literárních pramenech

Thrákie patří k relativně dobře popsaným regionům antického světa, alespoň co se týká pobřežních oblastí, které byly v archaické době osídleny řecky mluvícími obyvateli.² Konkrétní hranice Thrákie se měnily v závislosti na politické situaci a na vnímání daného autora, nicméně pohoří a vodní plochy stanovily poměrně stabilní přírodní hranice, jak je dobře patrné na Mapě 11.1 v Appendixu 11. Tradičně dle antických pramenů území Thrákie začínalo již za makedonskou *Píerií*, ze západu bylo pak ohraničeno řekami *Strýmónem* a *Nestem*, z jihu Egejským mořem, Marmarským mořem a *Helléspontem*, z východu pak Černým mořem. Severní hranice Thrákie jsou méně jasně geograficky ohraničené, ale většinou se za severní hranici považuje řeka *Istros* (dn. Dunaj) a pohoří *Haimos* (dn. Stara Planina, též Balkán). Horské masivy Rodopy, Pirin a Rila tvořily relativně neprostupnou bariéru, oddělující pobřežní od vnitrozemské Thrákie, a tedy Řeky od Thráků. Spojnice vnitrozemí se Středomořím tvořily zejména řeky *Hebros* (dn. Marica-Evros), *Tonzos* (dn. Tundža-Tonzos), *Strýmón* (dn. Struma-Strymónas) a *Nestos* (dn. Mesta-Nestos) a několik cest skrze horské průsmyky.³

Thrákie je v literárních pramenech z archaické a klasické doby známa pro své nerostné bohatství, úrodnou zemědělskou půdu, nevlídné a kruté zimy, vodnaté řeky, vysoké hory a široké planiny, na nichž se dařilo chovu koní, jak zmiňuje Homér.⁴ Od dob Archilocha je Thrákie proslulá svými silným vínem a existencí bohatých zlatých a stříbrných dolů, k nimž se jako první z Řeků pokoušeli dostat kolonisté z ostrova Paros.⁵ Hérodotos také zmiňuje i nadbytek dřeva vhodného ke stavbě lodí, jednu z hlavních komodit antického starověku.⁶ Celkově je možné říci, že Thrákie byla známá jako plodná, ale poměrně drsná krajina, a podobně řecké prameny líčily i její obyvatele.

1.6.3 Charakteristika obyvatel Thrákie v literárních pramenech

První zmínky o Thrácích jako o spojencích pocházejí již z homérských eposů, kde thráčtí králové vystupují po boku řeckých panovníků.⁷ V archaické literatuře se zmínky o Thrákii

² Velmi užitečné informace o thráckém pobřeží, řeckých koloniích a obyvatelích poskytuje autor 4. st. př. n. l. Pseudo-Skylax ve svém *Periplu*, kap. 67, 1-10 (Shipley 2011, 69-71). Pseudo-Skylax uvádí, že po moři je možné obeplout thrácké pobřeží od řeky Strýmónu až k Séstu za dva dny a dvě noci, ze Séstu do Pontu pak za další dva dny a dvě noci. Odtud pak k řece Istru za tři dny a tři noci. Celkem je tedy dle něj možné obeplout Thrákkii po moři za osm dní (67.10), [ač prostý součet je dní sedm, poznámka P. J.]. Dalším autorem popisujícím především řecká města na pobřeží je Pseudo-Skymnos (646-746), jehož dílo bývá datováno do 1. st. př. n. l. (Kazarow 1949, 143). Důležitým zdrojem z 2. st. n. l. je Klaudios Ptolemaios, který udává rozměry a usporádání provincí *Thracia* a *Moesia Inferior* (*Geogr.* 3.10-11). Obecně avšak autoři římské doby udávají více detailů jako například vzdálenosti mezi městy (Arrián *Peripl. Ponti Euxini* 21-24).

³ Sears 2013, 7-8; Bouzek a Graninger 2015, 12-19; Theodossiev 2011, 2-4; Theodossiev 2014, 157. Někteří autoři zařazují do území obývané Thráky oblasti Bithýnie v Malé Asii, ostrovy Thasos a Samothráké, a území na severu sahající až k řece Vardar-Morava (Theodossiev 2014, 157).

⁴ Hom. *Il.* 13.1-16; 10.484; srov. Sears 2013, 31; Tsiafakis 2000, 365.

⁵ Zejména Archilochos, Diehl frg. 2 a 51. V pozdějších dobách se o zdroj nerostných surovin začali zajímat i Athéňané (např. Peisistratos, Hdt. 1.64.1; srov. Isaac 1986; 14-15; Lavelle 1992, 14-22).

⁶ Např. Hdt. 5.23.2; 7.112.

⁷ Nejslavnější polo-mýtický král Rhésos byl znám díky svým pověstným bílým koním a nádherné zbroji (Hom. *Il.* 10.435, 495), které se lší podaří získat Odysseovi.

týkají spíše její geografie a o jejích obyvatelích se mluví vždy v souvislosti s krajinou, kterou obývají.⁸ Od klasické doby se pak setkáváme se dvěma hlavními tématy, která se prolínají téměř všemi dochovanými literárními prameny: Thrákové jsou vnímáni jednak jako blízcí sousedé a často i spojenci, kteří se podobají společenským uspořádáním a zvyklostmi dávné řecké minulosti, a dále jako krutí a bojovní válečníci, s nimiž není radno přijít do sporu.⁹ Z těchto důvodů thrácké kmeny často hráli nezanedbatelnou roli v politickém vývoji severního Egeidy jako spojenci Athén. Důležitou roli v 5. a 4. st. př. n. l. hráli zejména panovníci z thráckého kmena Odrysů, a to pro velikost jejich vojska, bohatství, kterým disponovali, a výhodnou geografickou pozici jimi ovládané části Thrákie.

1.6.4 Společenská organizace Thráků z pohledu vnějšího pozorovatele

Dle Strabóna (7.7.4) bylo vnitrozemí směrem na východ od řeky Strýmónu obýváno thráckými kmeny, zatímco pobřeží bylo osídleno řecky mluvícími obyvateli, žijícími ve městech. Hlavním zdrojem obživy bylo pro Thráky zemědělství, chov koní a dobytka, válečné výpravy a do omezené míry zde fungoval i obchod a nepeněžní výměna se Středomořím (Strabo 7.3.7).

Hérodotos (5.3) uvádí, že Thrákové představují druhý nejpočetnější národ v tehdy známém světě hned po Indech.¹⁰ Sám Hérodotos uznává, že Thrákové jsou nejednotní, a tím přichází o značnou strategickou výhodu, jakou jim velké množství obyvatel přináší. Spojuje je však geografická blízkost obývaných území a, až na výjimky, podobné zvyklosti. Pozdější zdroj Plinius Starší uvádí jména 36 kmenů s relativní polohou oblasti, kterou obývají (Plin. *H. N.* 4.11). Zároveň ale zmiňuje existenci 50 strategií, tedy administrativních jednotek, které pravděpodobně vycházely z kmenového principu (Theodossiev 2011, 8).¹¹ Strabón uvádí pouze 22 kmenů pro celou Thrákkii (7 frg. 48; 7.3.2), avšak dá se předpokládat, že jich celkem bylo až dvakrát tolik. Fol a Spiridonov (1983, 21-61) celkem sesbírali na 50 jmen kmenů, které je možné označit jako thrácké a které se vyskytovaly v písemných pramenech do poloviny 3. st. př. n. l. Některé z kmenů prameny zmiňují jen jednou či ojediněle, o jiných víme poměrně hodně detailů, jako např. o Odrysech, Getech, Sapaích atp.¹²

Hérodotos dělí thrácké kmeny dle vztahu k Řekům a řecké kultuře jednak na civilizované kmeny, které jsou v kontaktu s řeckou komunitou a jsou do velké míry provázány společnými zájmy a žijí v dosahu pobřeží a řeckých kolonií,¹³ a dále na kmeny žijící v horách, které

⁸ Do této kategorie spadá např. zmínky v homérských eposech, homérských hymnech, Hésiodovi, Hekataioví, Archilochovi, Simónidovi a v díle dalších archaických básníků (Xydopoulos 2004, 18-20).

⁹ Thuc. 2.96. 2, Hdt. 5.3.; srov. Tsiafakis 2000, 365-366; Xydopoulos 2007, 600; Sears 2013, 148.

¹⁰ Ač Hérodotos používá slovo národ či kmen (ἔθνος) a Thrákové byli v řeckém prostředí vnímáni a popisováni jako jedno etnikum, ve skutečnosti se jednalo o mnoho kmenů, které spadaly pod jednotné označení „thrácké“.

¹¹ Plin. *H. N.* 4.11. 40: „*Thracia sequitur, inter validissimas Europae gentes, in strategias L divisa.*“

¹² Sears (2013, 9-13) uvádí nejdůležitější thrácké kmeny vyskytující se v řeckých literárních pramenech: Apsinthiové, Bessové, Bisaltové, Bíthýnové, Diové, Dolonkové, Édónové, Mygdóni, Thýnové, Odomanti, Odrysové a Satrové.

¹³ Hdt. 7.110 a 7.115; Hdt. 6.34 např. kmen Dolonků.

jsou na Řecích nezávislé či jsou vůči nim nepřátelsky naladěné, mají bojovný charakter a udržují si své tradiční zvyky.¹⁴ Postoj thráckých aristokratů vůči řecké komunitě se různí, od nepřátelských kontaktů až po snahu některých jedinců o adopci řeckého stylu života a vzdělání.¹⁵ Ač jsou tito Thrákové řeckými prameny popisováni jako „hellénizovani“, i nadále si udržují své typické zvyky a náboženství (Hdt. 5. 3-8).¹⁶ Ke kontaktům a prolínání kulturních zvyklostí mezi Thráky a Řeky docházelo i dle Helláníka (frg. 71a), který nazývá původně thrácké obyvatele polovičními Řeky, avšak jeho popis se týká pouze thráckých kmenů žijících na pobřeží v těsné blízkosti řeckých měst.¹⁷

Jednotlivým kmenům vládli kmenoví vůdci či dle řeckých pramenů králové, kteří ve svých rukou soustředili jak politickou, tak ekonomickou moc.¹⁸ S řecky mluvícími městy udržovali kontakty právě tito thráctí aristokraté, kteří pocházeli z kmenů žijících v blízkosti řeckých sídel na pobřeží. Zásadní roli mezi thráckou aristokracií hrálo společenské postavení a status, který si aristokraté pečlivě budovali. Hérodotos nás informuje o rozšířené praxi mnohoženství, které bylo známkou společenské prestiže, protože několik žen si mohl dovolit jen bohatý člověk (Hdt. 5.5; Strabo 7.3.4). Další známkou společenského postavení u Thráků byl zvyk přijímat, a nikoliv dávat bohaté dary, který popisuje Xenofón (Xen. *Anab.* 7.3.18-20). Čím vyšší bylo společenské postavení obdarovaného, tím větší a cennější dar se očekával. Úspěšný aristokrat si takto mohl opatřit poměrně velké bohatství, jak to Thúkýdidés popisuje v případě odryského panovníka Sitalka (2.97.3; D. S. 12.50). Bohatství pak Thrákové vystavovali na odiv v rámci společenských setkání, ale i zhotovováním nákladných hrobek a konáním pohřebních rituálů, které u nich byly ve velké oblibě (Hdt. 5.8).

Politické vztahy a vzájemné postavení řeckých měst a thráckých kmenů literární prameny přímo nezmiňují, nicméně Thúkýdidés v náznacích informuje o jistém druhu finanční nadřazenosti Thráků nad Řeky žijícími v Thrákkii, když poukazuje na nemalé finanční částky, které kmen Odrysů vybíral právě od Řeků žijících na území Thrákie (Thuc. 2. 97). Kmen Odrysů si získal výsadní postavení v řecké historiografii, zejména pro svou důležitost v rámci athénské zahraniční politiky v 5. a ve 4. st. př. n. l., a tudíž nelze vztahovat vyjádření týkající

¹⁴ Hdt. 7.111 a 7.116, např. kmen Satrů či Hdt. 6.36 a 9.119 kmen Apsinthiů, Hdt. 5.124-126 kmen Édónů, Hdt. 6.45 kmen Brygů. V lidové tradici a mýtech je Thrákie je taktéž vnímána jako domov mýtického pěvce Orfea, a místo, kde se v odlehлých horách odehrávají divoké bakchické rituály (Pindar frg. 126.9; Paus. 6.20.18; srov. Archibald 1999, 460).

¹⁵ Hdt. 4.78-80: Hérodotos popisuje situaci u Skythů, přímých sousedů Thráků, u nichž se předpokládá velká podobnost chování a kulturních norem. Autor mluví o skýthském princi Skýlovi, který pocházel ze smíšeného svažku a uměl mluvit a psát řecky a byl nakloněn řeckému způsobu života, např. nosil řecký oděv, vyznával řecká božstva, a nakonec se usídlil v řeckém Borysthenu.

¹⁶ Známá pasáž z Hérodota (Hdt. 5. 7) je zářným příkladem: Hérodotos tvrdí, že Thrákové uctívají Área, Dionýsa, Artemidu a aristokraté ještě navíc Herma. Zůstává nadále otázkou, nakolik řecké prameny přizpůsobovaly reálne řeckému posluchači (*interpretatio Graeca*) a nakolik skutečně reflektovaly realitu. Nicméně srovnání s dostupnými archeologickými prameny poukazuje na uchování tradičního charakteru náboženství za užití řecké nomenklatury (Janouchová 2013a; Janouchová 2013b). Více k tomuto tématu v [kapitole 6](#).

¹⁷ Termín μιξέλληνες Helláníkos používá k popisu obyvatel thráckého pobřeží známého jako Kolpos Melas, mezi Thráckým Chersonésem a pevninou.

¹⁸ Thúkýdidés a Hérodotos používají termín οἱ βασιλεῖς, králové (Thuc. 2.97; Hdt. 5.7; 6.34); Diodóros pak při popisu odryského panovníka Sitalka používá termín ὁ τῶν Θρᾳκῶν βασιλεὺς, král Thráků (D. S. 12.50), srov. Archibald (2015, 912).

se Odrysů obecně na všechny thrácké kmeny. Je však jisté, že Thrákové po většinu své historie netvořili jednotný stát, který by zahrnoval celou oblast Thrákie, ale spíše se jednalo o kmeny s podobnými zvyky a příbuznými dialekty (Theodossiev 2011, 2), které se více či méně dostávaly do kontaktu s řeckou komunitou, ale udržovaly si autonomní status. Pokud však vysoce postavení Thrákové vycítili politickou příležitost, dokázali využít situace za účelem naplnění vlastních mocenských ambicí, a to i za cenu ztráty autonomie v dlouhodobém měřítku (Haynes 2011, 7). To je případ thráckých panovníků z 1. st. př. n. l. a 1. st. n. l., kteří se vzdali politické autonomie a stali se vazaly Říma výměnou za vlastní prospěch (Tac. Ann. 4.46-47; srov. Lozanov 2015, 75).

1.6.5 Literární *topos*: nevyzpytatelní spojenci a nebezpeční nepřátelé

Obraz Thráků v řecké literatuře se do značné míry vyvíjí v závislosti na tehdejší politické situaci, v zásadě jsou mnohými literárními autory chápáni jako blízcí a mocní sousedé, kteří však nedosahují stejně civilizační a kulturní úrovně jako Řekové. Ač se může zdát, že tento motiv se prolíná napříč celou řecky psanou literaturou, ne vždy se muselo nutně jednat o pouhý popis skutečnosti, ale spíše o literární *topos*, jakýsi všeobecně přijímaný názor, zvolený záměrně autorem daného díla. Tento dualismus se do velké míry přenesl i do literatury pozdějšího období a stal se tak typickým stereotypem zobrazování Thráků v literatuře, ale například i v malířském umění a ikonografii (Tsiafakis 2000, 388-389). V moderní době se tento dualistický popis Thráků stal základem interpretací vycházejících z hellénizačního teoretického přístupu.

1.6.5.1 THRÁKOVÉ A LITERÁRNÍ ŽÁNR HISTORIOGRAFIE 5. A 4. ST. PŘ. N. L.

Hérodotos představuje jeden z nejinformativnějších etnografických popisů Thráků, nicméně i přesto je Hérodotovo líčení Thráků a Thrákie značně selektivní a útržkovité, zejména protože se u posluchačstva předpokládala předchozí znalost tématu (Asheri 1990, 162). Jedním z cílů Hérodotova vyprávění bylo posluchače pobavit a zaujmout novými a zvláštními faktami (Asheri 1990, 162). Vzhledem k tomu, že v Athénách, kde Hérodotos také působil, a i v jiných městech žilo poměrně velké množství thráckého obyvatelstva, nemusel své posluchače seznámovat se základními skutečnostmi o Thrácích, jako tomu třeba bylo v případě Aithiopů či jiných národů ze vzdálenějších a exotičtějších končin (Sears 2013, 149).¹⁹ Proto Hérodotos popisuje Thráky jako skupinu lidí relativně podobnou řeckému posluchači a záměrně

¹⁹ Jedna z nejznámějších zmínek o thráckém obyvatelstvu v Athénách pochází z díla samotného Platóna. Platon na začátku Ústavy popisuje epizodu, kdy se Sókratés šel podívat do Peiraea na noční slavnost *Bendideí*, pořádanou místními Thráky (Plat. *Resp.* 1.327a). Bendis byla původně thrácká bohyně, která byla uvedena do oficiálního athénského pantheonu pravděpodobně v souvislosti se spojenectvím s Odrysou v r. 431 př. n. l. Její slavnosti se ve 4. st. př. n. l. každoročně odehrávaly v athénském přístavu za hojně účasti Thráků, kteří zde trvale žili jako *metoikové*, či jako pomocníci v domácnosti, případně otroci ve stříbrných dolech (Archibald 1999, 457-460; Janouchová 2013a, 98; Sears 2013, 149-157).

vyzdvihuji zajímavosti a jasné odlišnosti jako je užívaný pohřební ritus, přítomnost tetování, zvláštnosti ve výchově potomků, postavení žen ve společnosti, nebo jejich víra v nesmrtelnost (Hdt. 5.4-6).

Historik Thúkýdidés, jehož rodina pravděpodobně pocházela z Thrákie, je považován za věrohodný zdroj informací, avšak i on podává svůj výklad za účelem osvětlit politické dění a průběh peloponéské války.²⁰ Když Thúkýdidés mluví o obyvatelích Thrákie, používá společné pojmenování Thrákové, ale také rozeznává jednotlivé kmeny a jejich odlišný politický status, tj. autonomní kmeny vs. závislé kmeny, jejich postoj vůči Řekům a oblast, kterou obývají (Thuc. 2.96). Ve většině případů Thúkýdidés mluví specificky o aristokratech z kmene Odrysů, kteří se stali athénskými spojenci v roce 431 př. n. l. (2.29, 2.95-97). Ve svém líčení zdůrazňuje svrchovanost Odrysů nad ostatními thráckými kmeny, velikost a důležitost oblasti, které vládnou. Thúkýdidés zde používá termín říše, aby poukázal na významnost spojenectví s Odrysy (ἀρχή, Thuc. 2.97). O Odrysech se nevyjadřuje jako o barbarech, ale zdůrazňuje jejich bohatství a moc, zejména aby ospravedlnil důvody vedoucí k uzavření spojenectví v roce 431 př. n. l.²¹

Thúkýdidés nazývá Thráky barbarskými a krvlačnými pouze ve specifických kontextech, kde thráctí vojáci sehráli roli v rámci peloponéské války. V případech, kdy Thúkýdidés popisuje Thráky jako hrubé a bojovné, je to vždy, aby podtrhl jejich kvality coby válečníků či aby zdůraznil vážnost konkrétních historických situací. V jedné z těchto epizod popisuje thrácké žoldnéře z kmene Diů jako jedny z nejkrvlačnějších barbarů, avšak vztahuje tuto charakteristiku obecně na celé etnikum (Thuc. 7.29).²² Ve většině případů Thrákové vystupují v Thúkýdidově díle jako sousedé a spojenci, jejichž vojenské schopnosti by Athéňané rádi využili ve svůj prospěch, avšak divoká povaha a bojovnost Thráků v tom často brání.

Další historik Xenofón v šesté a sedmé knize *Anabasis* popisuje své vlastní zkušenosti s Thráky během tažení perského prince Kýra Mladšího a dále behem služby pro thráckého panovníka Seutha II.²³ Xenofón popisuje Thráky jako skvělé válečníky a při mnoha příležitostech zdůrazňuje jejich divoký a nespoutaný charakter. O Seuthovi jako o krutém panovníkovi, který se v rámci udržení své autority neváhal uchýlit k pálení vesnic a zabíjení lidí (Xen.

²⁰ Sears 2013, 14: Thúkýdidés, syn Olorův, jehož rodina pocházela z Thrákie (Thuc. 4.104), se sám považoval za Athéňana (Thuc. 1.1). Sám přiznává, že jeho rodina měla právo dolovat drahé kovy v Thrákkii (Thuc. 4.105), a tudíž byl pravděpodobně obeznámen se situací v Thrákkii detailněji, než většina Athéňanů.

²¹ V jiném kontextu se zmiňuje o blíže nespecifikovaných kmenech obývajících Rodopy, kteří byli podle něj nejbojovnější ze svobodných thráckých kmenů, nespadali pod odryskou říši (Thuc. 2.98.4), avšak přišli Odrysům na pomoc v nouzi. Dodává tak vážnost odryské říše i v rámci nezávislých thráckých kmenů a poukazuje na sílu thráckého vojska.

²² Jedná se o epizodu související s athénskou výpravou na Sicílii, kdy Athéňané povolali thrácké žoldnéře, aby se zúčastnili výpravy. Ti však přijeli do Athén příliš pozdě a byli posláni zpět bez jakékoliv finanční náhrady. Athénský generál Dieitrefés a thráctí vojáci se rozdělili opatřit si slíbené peníze vyplacením boiotského Mykaléssu a povražděním jeho obyvatel a vypleněním chrámů. Tato akce byla vnímána velmi negativně, zejména kvůli krutosti počínání Thráků, ale i vzhledem k faktu, že vedení se ujal athénský generál, který Thráky využil k vlastnímu finančnímu zisku (Kallet 2002, 140-146).

²³ Xenofón, spolu s dalšími Řeky působil jako najatý žoldnér ve službách Kýra, a když Kýros zemřel, Řekové se dali na ústup zpět do Evropy. Xenofón se sám cestou dostal do služeb thráckého prince Seutha, pozdějšího odryského panovníka Seutha II.

Anab. 7.4.1; 7.4.6). Xenofón s ním uzavřel dohodu a přísahal na vzájemné přátelství, to však nemělo dlouhého trvání (*Xen. Anab.* 7.3.30). Konkrétně o Seuthovi Xenofón vždy hovoří jako o Thrákovi, nikoliv o příslušníkovi kmene Odrysů, ač si byl vědom i existence kmenové organizace mezi Thráky (*Xen. Anab.* 7.2.22). Specifika thráckých zvyklostí a společenského uspořádání zdůrazňoval zejména v případech, kdy se odlišovaly od řeckých či kdy se jejich neznalostí sám dostal do potíží (*Xen. Anab.* 7.3.19-21). Matthew Sears navrhuje (2013, 115), že se Xenofón takto ostře vymezoval vůči Seuthovi a ostatním Thrákům, aby vyvrátil případné domněnky o své náklonnosti vůči Thrákům a zejména jejich bohatství a zároveň, aby ospravednil své činy v očích řeckého čtenáře. Seuthés totiž nabídł Xenofóntovi za své služby nejen peněžní odměnu, sídlo v Bisanthé na thráckém pobřeží, ale i svou vlastní dceru za ženu, což Xenofón poměrně ochotně přijal (*Xen. Anab.* 7.2.38). Po nějakém čase se ale přišlo na to, že Seuthés dle Xenofóna neplatil vojákům slíbené odměny, a tudíž mezi nimi došlo k rozepři a ukončení spolupráce a přátelství (*Xen. Anab.* 7.7.48-54). Xenofón tak mohl, ve snaze se od Seutha distancovat, hodnotit některé Seuthovy akce negativněji, než by si bývaly zasloužily.

1.6.5.2 THRÁKOVÉ A ATTICKÁ KOMEDIE A ŘEČNICTVÍ 5. A 4. ST. PŘ. N. L.

Attická komedie poskytuje kritický obraz politických událostí, v nichž Thrákie hrála důležitou roli, a dále přináší informace o tom, jak Athéňané obecně vnímali Thráky. Jak správně podotýká Matthew Sears (2013, 18), historická skutečnost je v komediích často překroucená tak, aby pobavila a lépe navazovala na děj, a tudíž dochované narázky jsou spíše reflexí skutečných událostí, než jejich přímým a nestranným vyobrazením. Příkladem takového komentáře k aktuální politické situaci může být Aristofanova hra *Acharjané*, kde zmiňuje nedávno uzavřené spojenectví s Odrysy v roce 431 př. n. l. (*Aristoph. Ach.* 134-173).²⁴ Aristofanés nazývá Thráky barbar, a to v přímém protikladu k Athéňanům, nicméně současně používá obecné pojmenování Thrákové pro popis etnika jako takového, ale rozlišuje i mezi jednotlivými thráckými kmeny a vyzdvihuje jejich negativní vlastnosti. Zejména pak žoldnéři z kmene Odomantů jsou podle něj jedni z nebojovnějších válečníků a představují zhoubu pro Athény, požírající athénské bohatství.²⁵

Poprvé se Thrákové objevují pod označením *barbaroi* v negativním slova smyslu až v attickém řečnictví, a to z politických důvodů (Xydopoulos 2004, 18-20). Ioannis Xydopoulos správně podotýká, že obraz Thráků jako barbarů v literatuře klasické doby velmi záležel na konkrétní politické situaci v Athénách a na politickém cíli, který si daný autor vytkl (Xydopoulos 2010, 214-221). Attické řečnictví 5. a 4. st. př. n. l. poukazovalo na kulturněspo-

²⁴ Tato událost je známá i z jiných zdrojů (Thuc. 2.29; srov. Janouchová 2013a, 96-97; Sheedy 2013, 46 zmiňuje numismatické prameny, poukazující na spojenectví mezi Athénami a Thrákií okolo r. 430 př. n. l.), a je možné ji tak považovat za věrohodný historický rámec, na němž Aristofanés založil epizodu týkající se Thrákie a Thráků.

²⁵ Aristoph. *Ach.* 153: μαχιμώτατον Θρακῶν ἔθνος.

lečenskou převahu řeckých obcí a využívalo protibarbarské rétoriky výhradně pro politické účely (Souček 2011, 40-42).²⁶

Řečník Démostenés se vyjadřuje o Thrákkii v souvislosti s tažením Filipa Makedonského do Thrákie. Řeky varuje před nebezpečím v podobě makedonského vpádu a Thrákkii používá jako odstrašující případ (8.43-45). O Thrákkii hovoří o jako relativně chudé, zemědělské oblasti s obtížnými klimatickými podmínkami a nejednotným vedením v podobě thráckých „králů“ (23.8-11), kterou se i přesto Filip rozhodl získat, a je tedy pouze otázkou času, kdy se obrátí proti bohatým Athénám. O Thrácích hovoří jako o barbarech, ale zároveň jako o spojencích (18.25-27). *Barbary* Thráky nazývá, když popisuje zradu Kotya vůči Ífikratovi (23.130-132), nicméně je nepovažuje za krutější než samotné Řeky (23.169-170). Spojence z řad Thráků považuje za morálně na vyšší úrovni, než nepřátele Athén z řad Řeků, a to zejména v jednání se zajatci. Opačné názory zastává Démostenův oponent Aischinés, který ve snaze vyvrátit Démostenovu argumentaci zpochybňuje Thráky jako spojence Athéňanů a poukazuje na jejich slabé stránky a na jejich nespolehlivost coby spojenců, proto je jeho líčení Thráků velmi negativní (2. 81-86, 89-93).

1.6.5.3 THRÁKOVÉ A POZDNÍ LITERÁRNÍ PRAMENY

Zhruba od poloviny 4. st. př. n. l. se Thrákie a Thrákové téměř vytrácejí z literárních pramenů a objevují se znovu opět v 1. st. př. n. l. v řecky i latinsky psaných pramenech. Prameny z římské doby, tj. z 1. až 4. st. n. l., mluví o Thrákkii v rámci vývoje politické situace v římské říši či pro ilustraci pozadí významných událostí odehrávajících se právě v Thrákkii či bezprostředním okolí.²⁷ Thrákové jsou většinou vnímáni jako odbojní poddaní římské říše, kteří se čas od času vzbouří proti autoritám. Thrákie je součástí římského impéria, nicméně se nachází po většinu času na pokraji politického zájmu. Literární autoři tedy v duchu této tradice většinou necítí potřebu vytvářet individuální pojednání o Thrákkii a v mnohem vychází z předcházející literární tvorby. Zejména geografické a etnografické popisy Thrákie autorů působících v římské době do velké míry vychází z dříve příspěvku řeckých autorů jako je Hérodotos, Thúkýdidés, Xenofón či Eforos, historik 4. st. př. n. l.

Poměrně obsáhlé pojednání o zeměpisu Thrákie a jejích obyvatelích sepsal na přelomu 1. st. př. n. l. a 1. st. n. l. Strabón (7.3; 7.5-7.7), který se věnuje obecnému popisu thráckých kmenů, zejména pak však Getů, jejich zvyků, a uvádí několik stručných výňatků z historie, vždy v souvislosti s historií řeckou. Další systematické, avšak stručné, pojednání o obyvatelích římské Thrákie poskytuje Pomponius Mela, autor 1. st. n. l. (2.2.16-33). Mela do velké míry vychází z Hérodota, ale i přesto se však jedná o jeden z nejucelenějších etnografických popisů římské Thrákie (Dimova 2014, 36). Dále se k Thrákkii systematicky vyjadřuje v 1. st. n. l.

²⁶ Např. Ísokratés *Panegyrikos* 50; Démostenés *De Chersoneso* (8.43-45) či *De Corona* (18.25-27).

²⁷ Např. Tacitus 2.64-7; 3.38; 4.46-51; Suetonius Aug. 3-4; Tib. 37; Paus. 10.19.5-12; Dio. Cass. 51.23.2-27.2. Z pozdních autorů také Ammianus Marcellinus 22.8; 27.4. Pro kompletní přehled pramenů zmiňující Thrákkii viz Karzarov 1949; Velkov *et al.* 1981.

i Plinius Starší (4. 11. 40-50), který částečně vychází právě z díla Pomponia Mely (Romer 1998, 27). Jeho deset odstavců dlouhý popis je součástí monumentálního díla *Naturalis Historia* a i přes malý rozsah patří k nejinfomativnějším zdrojům o geografii a tehdejším uspořádání Thrákie. Dalším významným zdrojem je Diodóros Sicilský, který sepsal své historické dílo *Bibliothéké historiké* v 1. st. př. n. l., přičemž místy čerpal z dřívějších řecky písících autorů, zejména historika Efora pro události 5. st. př. n. l.²⁸ Diodóros hovoří o Thrácích jako o spojených - tehdy figurují jako rovnocenní partneři, kteří však mají odlišné kulturní zvyky a jsou na primitivnějším stupni vývoje společnosti (D. S. 14. 83; 15.36; 18.14), anebo jako nepřátelé a krvelační barbaři. V jeho díle se tak setkávají obě dvě tradice stereotypního popisu Thráků, jejichž užití závisí na konkrétní situaci.

Podobně jako dřívější řecké zdroje, i prameny doby římské se věnují spíše životu elit a jejich rodin, nikoliv běžných Thráků. Obyvatelstvo autoři charakterizují zcela v duchu stereotypního zobrazení jako drsné, divoké a bojovné (Pom. Mela 2.2.18; Strabo 7.3.7), a to obyvatelstvo nejen současné, ale i minulé (Arr. *Anab.* 1.3-6; srov. Haynes 2011, 7-8). Thrákové jsou i v době římské vnímání jako dobrí válečníci a vojáci, a to pravděpodobně vzhledem k faktu, že jich velký počet sloužil v římské armádě přímo v Thrákkii či i mimo ni (Boyanov 2008; 2012, 251-269; Dana 2013, 219-269). Pojem barbaři se objevuje zejména ve spojení s vojenskými akcemi Thráků proti Římanům, ale nikoliv jako obecný pojem, který by charakterizoval všechny Thráky (Tac. *Ann.* 4.51).

1.6.6 Thrákie a Thrákové v literárních pramenech: shrnutí

Literární prameny se vyjadřují o Thrácích poměrně stereotypně po celou dobu antiky. Ač Thrákie nikdy nestála v popředí zájmu autorů, i přesto se objevovala poměrně často v narrážkách, vedlejších příbězích či jako ilustrace širšího společensko-historického rámce. Z dochovaných četných zmínek o Thrákkii a Thrácích vyplývá, že ke vzájemným kontaktům docházelo poměrně běžně, a to jak na úrovni diplomatických styků, tak i na úrovni obchodních kontaktů a každodenních styků. K vzájemnému ovlivňování docházelo např. i na poli náboženství a kulturních zvyklostí, ač informace o vzájemném vlivu jsou zprostředkovány skrze médium literární tvorby a často s odstupem několika století.

Historiografické prameny 5. a 4. st. př. n. l. daly základ všem pozdějším dílům. Právě z této doby pochází i dva základní stereotypy pevně svázané s charakterizací Thráků. Jako červená nit se vine literárními prameny zvěst o thrácké statečnosti, zálibě v boji a často až hrubosti, která byla jistě i v mnoha případech zasloužená. K Thrákům autoři přistupují dle aktuální

²⁸ I přesto je dílo Diodóra velmi cenným historickým pramenem, vzhledem k tomu, že mnohé události popisuje jako jediný dochovaný zdroj. Diodóros epizodicky zmiňuje historické události, kde Thrákové vystupují v rámci širšího kontextu, jako např. v době uzavření spojenectví Odrysů s Athénami (D. S. 12.50-51), Alkibiadovo spojenectví s odrysými panovníky (D. S. 13. 105), Xenofónovo tažení skrz jihovýchodní Thrákkii (D. S. 14.37), thrácké spojenectví s Thrasybúlem (D. S. 14.94), útok Thráků na Abdéru (D. S. 15.36). Jen ve fragmentech se dochoval popis makedonského tažení do Thrákie a následné vlády diadocha Lýsimacha, včetně jeho sporů s Thráky a jeho zajetí thráckým vládcem Dromichaitem (18.3; 18.14; 21.11-12).

politické situace a popisují je tak, aby dosáhli kýženého efektu. V dobách spojenectví jsou Thrákové líčeni jako rovní partneři, z trochu odlišnými zvyklostmi a vírou. V dobách, a v situacích, kdy jsou vnímáni jako nepřátelé, literární prameny mluví o barbarech, divokých a krutých stvořeních, která jsou kulturně primitivnější v porovnání s Řeky a Římany. Ani tento fakt však nebrání, aby Thrákové hráli roli rovnocenných partnerů a obávaných protivníků, a to jak v řeckém kulturním okruhu, tak i v prostředí římské říše.

Literární prameny rozlišují jednotlivé kmeny a uznávají odlišnost společenského uspořádání Thrákie. Řečtí autoři právě v Thrácích vidí svůj vlastní předobraz polomýtické minulosti, kdy společnost ovládali kmenoví vůdcové a hlavním měřítkem úspěšnosti byla společenská prestiž. Kontakty a kulturní výměnu s Thráky řecké prameny do určité míry reflektují, ale nemluví však o běžných obyvatelích, ale téměř výhradně o politických elitách. Navíc je popis thrácké společnosti značně nesystematický a selektivní, často přizpůsobený řeckému publiku. Proto je vhodné k literárním pramenům přistupovat obezřetně, pečlivě zvažovat kontext jejich vzniku a nepovažovat je automaticky za přesný obraz tehdejší společnosti. Pro doplnění a rozšíření je vhodné se obrátit na archeologické a epigrafické prameny, které mají tu výhodu, že pochází přímo od obyvatel Thrákie, a nikoliv od vnějších pozorovatelů. Jejich výpovědní hodnota není zprostředkována sítem řecké a římské literární tradice a dává nám tak nahlédnout do nitra komunity samotné.

1.7 Historický nástin vývoje regionu

Území Thrákie bylo v 1. tis. př. n. l. osídleno thráckými kmeny, jejichž jména známe často jen z řeckých literárních zdrojů. Thrákové bohužel nezanechali písemné prameny a z thráctiny se do dnešní doby zachovaly jen místní názvy, osobní jména a několik nápisů nejasného charakteru (Dana 2015, 244-245). Proto se při výkladu thráckých dějin z této doby musíme spoléhat převážně na interpretaci archeologických pramenů a na občasné zmínky v literárních pramenech.

1.7.1 Thrákie v 1. tis. př. n. l.

Materiální kultura první poloviny 1. tis. př. n. l. vykazuje velké množství lokálních variant, které poukazují na nejednotnost thráckého etnika, což odpovídá spíše regionálnímu rozdělení společnosti dle jednotlivých kmenových uskupení (Kostoglou 2010, 180-185; Graninger 2015, 25). Členění území dle kmenovému principu odpovídá i absence osídlení městského typu, a naopak velké množství decentralizovaných menších sídel se zaměřením na zemědělskou produkci, doplněné opevněnými sídly kmenových vůdců a opevněných strážních sídel v horských oblastech (Theodossiev 2011, 15-17; Popov 2015, 111-114). Pro thráckou materiální kulturu jsou typické náhrobní mohyly, z hlíny navršené stavby překryvající hrobky,

které zpravidla obsahovaly bohatou pohřební výbavu a proto se usuzuje, že patřily thráckým aristokratům (Theodossiev 2011, 20-21). Dalšími typickými stavbami jsou dolmeny a svatyně tesané do skal, které se nacházejí zejména v hornatých a hůře přístupných částech jihovýchodní Thrákie. Jejich funkce souvisela pravděpodobně s rituálními aktivitami thráckého obyvatelstva, které byly úzce svázány s přírodními fenomény (Nekhrizov 2015, 126-141).

Oblasti obývané Thráky se staly předmětem zájmu řeckých obcí zejména od 7. st. př. n. l., nicméně jak dokazují archeologické nálezy poslední doby, docházelo ke kontaktu s okolními oblastmi již v době před vznikem prvních řeckých kolonií na území Thrákie (Zahrnt 2015, 36). Tyto kontakty byly pravděpodobně obchodní povahy, ale bohužel archeologické doklady nejsou vždy zcela jednoznačné a lze je interpretovat různými způsoby.

1.7.2 Řecká kolonizace thráckého pobřeží

První doložená řecká osídlení trvalého charakteru se na thráckém pobřeží objevila v průběhu 7. st. n. l. a během dvou následujících století se řecké kolonie rozšířily téměř na celé pobřeží Egejského, Marmarského a Černého moře (Isaac 1986; Archibald 1998, 32-47). Kolonizační aktivity vycházely vždy z iniciativy jednotlivých obcí či ze spojeného úsilí několika měst, ale v žádném případě se nejednalo o koordinovanou aktivitu, kterou by řídila jedna politická autorita na celém území pobřežní Thrákie.

Jako hlavní důvody řecké kolonizace literární prameny uvádějí bohatství Thrákie, zejména nerostné zdroje a úrodnou půdu, (Archilochos, Diehl frg. 2 a 51; Hdt. 1.64.1; 5.23.2; srov. Isaac 186, 282-285; Tiverios 2008, 80).²⁹ Řecká města byla zakládána v blízkosti mořského pobřeží, často nedaleko vodních toků a v blízkosti zdrojů nerostných surovin. Koncem 6. a v průběhu 5. st. př. n. l. řecká města začala razit zlaté a zejména stříbrné mince, na něž získávala materiál těžbou v místních dolech. Poměrně záhy začali mince razit i jednotliví thráčtí panovníci (Archibald 2015, 912). Mince byly raženy dle řeckých mincovních standardů a nesly legendu s řeckým písmem, což usnadnilo kontakty ekonomického charakteru mezi řeckými městy a thráckými aristokraty (Tiverios 2008, 128). Aby dále podpořily obchodní aktivity, řecké kolonie zakládaly svá vlastní osídlení, *emporia*, jejichž primární funkcí bylo zajišťovat obchod s Thráky, případně obstarávat zemědělské produkty či se starat o těžbu nerostných surovin (Tiverios 2008, 86-91). Většinou se tato *emporia* nacházela v okolí nerostných zdrojů a řek. Nicméně osídlování neprobíhalo pouze na pobřeží, ale máme i archeologické důkazy o vznikajících obchodních stanicích ve vnitrozemí, které umožňovaly přímý kontakt a usnadňovaly obchod s pobřežními oblastmi, např. na řece Hebru ležící *emporion* Pistiros (Bouzek et al. 1996; 2002; 2007; 2010; 2013; 2016; Bouzek a Domaradzka 2011). Vnitrozemská Thrákie tak díky těmto stanicím snáze získávala předměty řecké provenience, jako např. keramiku,

²⁹ Úrodnost thrácké půdy a existence bohatých nerostných zdrojů na území Thrákie byly známé v řeckém světě již před obdobím kolonizace, jak dokazují zmínky u Homéra (Hom. Il. 13.1-16; 10.484).

transportní amfory, víno, olej, a to vše pravděpodobně výměnou za nerostné suroviny, jichž byl v Thrákkii dostatek.

Povaha kontaktů nově příchozího a původního obyvatelstva se velmi lišila dle konkrétní situace. V souvislosti se zakládáním nových sídel a rozvíjením obchodních kontaktů pravděpodobně docházelo i ke sporům o území a životní prostor. Řečtí osadníci se často usazovali v místech již existujících thráckých osídlení, což jistě vyvolávalo nevoli thráckého obyvatelstva. Z řecky psané literatury víme konfliktech mezi Thráky a řeckými kolonizátory z Paru, jak je zmiňuje např. řecký básník Archilochos (Diehls frg. 2, 6 a 51), či o neúspěchu první kolonie v Abdéře způsobeném jak nepřátelsky nalazenými Thráky, tak i nepříznivými zeměpisnými podmínkami a šířením nemocí (Hdt. 1.168; srov. Graham 1992, 46-48; Loukopoulou 1989, 185-190). Na jiných místech dochované archeologické nálezy nicméně dokumentují spíše poklidné soužití, či dokonce ekonomickou kooperaci mezi Thráky a Řeky žijícími na pobřeží (Archibald 1998, 47, 73; Ilieva 2011, 25-43). Epigrafická produkce, která by dokumentovala povahu raných kontaktů mezi Thráky a Řeky, bud' vůbec nevznikla, nebo se do dnešní doby nedochovala. Veškeré náписy pochází až z doby stabilních a fungujících řeckých komunit na thráckém území, tedy z doby několik desítek let od založení kolonií (Loukopoulou 1989, 185-217).³⁰

1.7.2.1 GEOGRAFICKÝ ROZSAH ŘECKÉ KOLONIZACE

Řecká kolonizace představovala většinou aktivitu jednotlivých obcí, čemuž odpovídá i rozdělení sfér vlivu a silné regionální vazby nově vniklých osídlení. V egejské oblasti docházelo zejména k osídlování z přilehlého Thasu a Samothráké³¹ a dále z iónských a aiolských maloasijských obcí. Oproti tomu v oblasti Propontidy a Černého moře zásadní roli zaujímaly kolonie dórské Megary a iónského Mílétu a Samu.³²

Nejvýznamnějším příkladem maloasijské iónské kolonizace je založení Abdéry na egejském pobřeží poblíž řeky Nestos. Abdéra byla založena zhruba v polovině 7. st. př. n. l. z maloasijských Klazomen. Její obyvatelé se potýkali s odporem místních thráckých kmenů a nemocemi, a kvůli tomu byla Abdéra pravděpodobně opuštěna. O několik desítek let později, zhruba v polovině 6. st. př. n. l. osadníci z Teu místo znova osídlili a z Abdéry se stalo jedno z nejvýznamnějších ekonomických a kulturních center egejské Thrákie a jeden z prvních producentů nápisů v oblasti (Hdt. 1.168; srov. Isaac 1986, 73-89; Graham 1992, 46-53; Loukopoulou

³⁰ Podrobněji v kapitole 6.

³¹ Mezi nejaktivnější kolonizátory v egejské oblasti patřili osadníci z ostrova Paros a Thasos, kteří se zaměřili především na protilehlé thrácké pobřeží v okolí řeky Strýmón, kde se nacházely zdroje nerostných surovin (Zahrnt 2015, 36). Mezi nejvýznamnější thaské kolonie patří Neápolis, Oisímé a Strýmé-Molyvoti, které zajišťovaly jak obchodní výměnu, ale umožňovaly přístup k úrodné thrácké půdě (Tiverios 2008, 80-85).

³² Oblast Marmarského moře, též známá jako Propontis, se stala středem zájmu dórské Megary a iónského Samu. Megara založila již v 7. st. př. n. l. města Sélymbrii a Byzantion, která sehrála velmi důležitou roli v kulturním a politickém vývoji dalších století. Samos založil města Perinthos a Bisanté, která hrála také významnou roli v rámci regionu (Loukopoulou a Lajtar 2004, 912). Oblast západního pobřeží Černého moře se stala středem zájmu zejména iónského Mílétu, který založil např. Apollónii Pontskou či Odéssos, a dále dórské Megary, která založila město Mesámbriá (Avram, Hind a Tsetskhladze 2004, 926).

2004, 872-875; Tiverios 2008, 91-99).³³ Zhruba od r. 540 př. n. l. Abdéra taktéž razila vlastní mince z lokálních zdrojů stříbra, k nimž měla pravděpodobně přístup. Nálezy abdérských mincí v depotech po celém Středomoří a na území Thrákie dosvědčují, že mince byly určeny jak pro dálkový, tak i pro místní obchod (May 1996, 1-2, 16-17, 59-66; Sheedy 2013, 40-41; Paunov 2015, 267). Vzhledem ke svému důležitému postavení v průběhu 5. st. př. n. l. hrála Abdéra poměrně zásadní roli při zprostředkování diplomatických kontaktů mezi Athénami a odryským panovníkem Sitalkem, které vyústily v uzavření spojenectví v roce 431 př. n. l. (Thuc. 2.29; 2.95-101; srov. Janouchová 2013a, 96-97; Sheedy 2013, 46). Abdéra zaujímala důležitou prostředníka roli nejen při zprostředkování diplomatických kontaktů mezi Řeky a Thráky, ale na jejím území a v blízkém okolí docházelo i ke kontaktům běžné populace a prolínání náboženských představ.³⁴

Neméně významným regionálním centrem iónského původu byla Maróneia, kterou založil v polovině 7. st. př. n. l. Chios, pravděpodobně na místě dřívějšího thráckého osídlení. Maróneia a okolní oblast hory Ismaros se stala známou pro své víno a díky strategicky situovanému přístavu si zajistila výhodné ekonomické postavení a četné obchodní kontakty jak se Středozemím, tak s vnitrozemskými Thráky (Archilochos, Diehl frg. 2; srov. Isaac 1986, 111-115; Tiverios 2008, 99-104).

Území na egejském pobřeží mezi řekami Nestos a Hebrus spadalo do sféry vlivu Samothráké, která byla sama pravděpodobně kolonií iónského Samu a neznámého aiolského města. V 6. st. př. n. l. byla na protilehlé thrácké pevnině ze Samothráké založena města Drýs a Zóné-Mesámbriá.³⁵ Mezi Thráky a Řeky v této oblasti docházelo k četným kontaktům, které dle dostupných archeologických pramenů nebyly násilného charakteru a měly za následek jak mísení obyvatelstva a náboženských zvyklostí, ale i například vzájemné ovlivňování technologií zpracování kovu a výroby keramických nádob (Ilieva 2007, 221; 2011, 36-38; Tiverios 2008, 107-118; Kostoglou 2010, 180-185).

Východně od této oblasti ležel aiolský Ainos, který byl pravděpodobně taktéž založen na místě dřívějšího thráckého osídlení. Ainos se nacházel v ústí řeky Hebrus, která spojovala egejské pobřeží s thráckým vnitrozemím, a stal se tak ekonomickým a kulturním centrem pro celý region s napojením na thráckou dynastií Odrysů (Isaac 1986, 140-156; Tiverios 2008, 118-120). Dále na východ se nacházela oblast Propontidy s důležitými městy Byzantion a Perinthos. Dórská kolonie Byzantion těžila zejména ze své výhodné pozice, která jí umožňovala

³³ Dle odhadů mohla populace Abdéry dosahovat až 100 000. Jednalo se tak o jedno z největších měst z oblasti egejské Thrákie (Loukopoulos 2004, 873). Dimitri Samsaris (1980, 166-167) řadí Abdéru na stejnou úroveň jako města Amfipolis, Maróneiu, Byzantion, Perinthos a Thasos, tedy s populací o velikosti řádově několika desítek tisíc obyvatel.

³⁴ Příkladem setkávání dvou tradic je kult řeckého Apollóna, který nese místní thrácké přízvisko *Derénos*. Tento kult je doložen nejen z Abdéry, ale v římské době se dokonce objevil v thráckém vnitrozemí (Graham 1992, 67-68; Janouchová 2016, 93-95).

³⁵ Lokalita Mesámbriá, či Mesémbriá se vyskytuje jak na pobřeží Egejského, tak Černého moře. Mesámbriá v egejské oblasti je známá z literárních zdrojů (Hdt. 7.108.2, Steph. Byz. 446.19-21) a bývá ztotožňována s další lokalitou Zóné, Orthagoria, či Drýs (Loukopoulos 2004, 880). Lokalita Mesámbriá z oblasti Černého moře je taktéž známá z literárních zdrojů (Hdt. 4.93, 6.33.2) a dnes se nachází pod moderním městem Nesebar v Bulharsku.

kontrolovat bosporskou úžinu, ale i přesto se nevyhnula občasným útokům okolních thráckých kmenů (Isaac 1986, 230-231). V téže oblasti založil iónský Samos na začátku 6. st. př. n. l. na místě existujících thráckých osad kolonie Perinthos a Bisanthé. Z nich zejména Perinthos hrál velmi důležitou roli v pozdějších stoletích, kdy se stal prvním sídlem místodržícího římské provincie *Thracia* (Isaac 1986, 198-201).³⁶

Oblast Thráckého Chersonésu byla pro svou strategickou pozici a úrodnou půdu osídlena nejpozději na konci 7. st. př. n. l. aiolskými osadníky. Jména nejvýznamnějších měst z této oblasti jsou Séstos, Alópekonnésos či Madytos (Loukopoulou 2004, 900). V 6. st. př. n. l. se o oblast Thráckého Chersonésu velmi zajímaly Athény, které sem na určitou dobu dosadily vojenské posádky a snažily se jak silou, tak spoluprací s místními thráckými kmeny ovládnout toto strategické území (Loukopoulou 1989, 67-94; Tiverios 2008, 121-124).

Na pobřeží Černého moře založil řecký Mílétos již v 6. st. př. n. l. celou řadu kolonií, z nichž se poměrně záhy stala regionální ekonomická a kulturní centra, jako v případě Apollónie Pontské a později Odéssu. Nejvýznamnější dórskou kolonií v této oblasti se stala Mesámbriá založená Megarou, která zaujímala výsadní postavení ve 3. st. př. n. l.³⁷ Černomořské kolonie byly pravděpodobně v úzkém kontaktu s Thráky, jak dokládají nejen thrácká jména vyskytující se na pohřebních stélách, ale i epigraficky potvrzené diplomatické kontakty mezi řeckými městy a odryskými aristokraty či přítomnost thrácké keramiky a kovových předmětů thrácké provenience na území řeckých měst.³⁸

Povaha kontaktů mezi Řeky a Thráky záležela vždy na konkrétní situaci a rozhodně nelze z dochovaných materiálních dokladů vyvozovat, že Thrákové k příchozím Řekům zaujímali automaticky nepřátelský postoj, jak by mohly naznačovat literární zmínky u básníka Archilocha.³⁹ Prvotní kontakty mohly být nepřátelské, zejména proto, že Řekové se většinou snažili založit kolonii v místě existujícího thráckého osídlení. Pravděpodobně také docházelo ke konfliktům o vlastnictví zemědělské půdy a zdrojů nerostných surovin, což je však velmi špatně doložitelné v materiálních pramenech. Pokud jde o období následující po primární kolonizaci, archeologické studie keramické a metalurgické produkce napovídají, že se vzájemné kontakty Řeků a Thráků nesly v duchu ekonomické spolupráce a relativně poklidného soužití, alespoň v nejbližším okolí řeckých měst na pobřeží (Ilieva 2007, 221; 2011, 36-38; Kostoglou 2010, 180-185).

1.7.3 Peršané a vznik dynastie Odrysů

V 6. a 5. st. př. n. l. se část Thrákie na několik desítek let stala na součástí perské říše (Ar-

³⁶ Isaac 1986, 205: ve 3. či 4. st. n. l. byl Perinthos přejmenován na Hérakleiu. V epigrafických pramenech se vyskytují obě dvě jména, a proto se držím pojmenování Perinthos (Hérakleia), a od konce 3. st. n. l. Hérakleia (Perinthos).

³⁷ O thráckém původu Mesámbrie svědčí přípona *-bria*, označující osídlení v thráctině (Venedikov 1977, 76).

³⁸ Náboženství a kulty v černomořských koloniích do velké míry vycházely z thráckých vzorů, nicméně první doklady o tomto náboženském synkretismu máme až z hellénismu a římské doby (Isaac 1986, 241-257).

³⁹ Zejména Diehls frg. 2, 6 a 51.

chibald 1998, 79-90; Boteva 2011, 738-749).⁴⁰ Bohužel nemáme přesné informace o tom, zda Peršané ovládli celou Thrákkii a jakým způsobem řídili ovládnuté území (Zahrnt 2015, 38).⁴¹ Hérodotos dokládá rozdelení ovládnutého území do několika oblastí, které byly spravovány ustanovenými místdržícími (Hdt. 7.106).

Perská přítomnost se projevila na proměňující se materiální kultuře a zvyklostech: Zofia Archibald navrhoje, že právě vliv Peršanů mohl být hlavní příčinou objevení tzv. mincí thráckých králů na počátku 5. st. př. n. l. (1998, 89-90). S obdobím perské nadvlády se taktéž spojuje zavádění nových technologií zpracování kovu a následné rozšíření luxusních nádob z drahých kovů. Ty se mnohdy staly součástí pohřební výbavy thrácké aristokracie v 5. a 4. st. př. n. l. a některé z nádob nesly nápisy odkazující na majitele (Archibald 1998, 85; Theodossiev 2011, 6; Loukopoulou 2008, 148).⁴² Peršané měli dále vliv na zvyky spojené s vytvářením nápisů a předmětů nesoucí nápisy. Jak se dozvídáme z Hérodotova vyprávění, Peršané na území Thrákie vztyčili několik mramorových stél, a ač se dochovaly starší nápisy přímo z řeckých měst na pobřeží Thrákie, Hérodotův popis tak představuje první reflexi epigrafické aktivity na území Thrákie, která paradoxně poukazuje ininitiativu.⁴³ Překvapivé je, že iniciátory vztyčení stél byli v tomto případě Peršané, a nikoliv Řekové, avšak i přesto dle slov Hérodota nechal perský panovník Dáreios vztyčit jednu ze stél psanou v řečtině, aby textu rozumělo i místní obyvatelstvo.

Po vyhnání Peršanů z oblasti se většina řeckých měst na pobřeží egejského moře připojila k athénskému námořnímu spolku, kam začala přispívat nemalou měrou. Podíl měst z thrácké oblasti činil zhruba jednu čtvrtinu všech příjmů spolku (Meritt, Wade-Gery a McGregor 1950, 52-57). Vzhledem ke strategické pozici a bohatství zdrojů nerostných surovin se o oblast severní Egejdy Athény začaly zajímat v prvních letech po vyhnání Peršanů z oblasti. Ekonomické a politické zájmy Athén v oblasti Thrákie vyústily nejen umístěním vojenských posádek na Thráckém Chersonésu, ale i opakovanou snahou založit vlastní kolonii na území egejské Thrákie. Zakládání nových kolonií v případě Brey či Amfipole narazilo na odpor místních obyvatel a bylo ztíženo probíhajícími konflikty znepřátelených řeckých obcí (IG I³ 1, 46; Thuc. 1.98, 1.100, 4.102; srov. Meiggs 1972, 158-159, 195).

Téměř současně s ústupem perské nadvlády se zhruba před polovinou 5. st. př. n. l. na jihovýchodě Thrákie v okolí řek Hebros a Tonzos objevila první autonomní politická organizace, známá z řeckých historických pramenů jako odrysý stát, či království.⁴⁴ Odrysové

⁴⁰ První zmínky o perské přítomnosti v Thrákkii pocházejí z doby Dáreiova tažení proti Skýthům v roce 513 př. n. l. (Hdt. 4.83ff; 5.1-5.2). Po řecko-perských válkách byli Peršané postupně z Thrákie vytlačováni a poslední doklady o jejich přítomnosti pocházejí z území Thráckého Chersonésu z poloviny šedesátých let 5. st. př. n. l. (Plut. Kim. 14.1).

⁴¹ Tj. zda se jednalo o satrapii v pravém slova smyslu.

⁴² K jednotlivým nádobám v kapitole 6 v sekcích věnovaných nápisům datovaných do 5. a 4. st. př. n. l. na straně 109.

⁴³ Jednalo se o dvě stély s asyrským a řeckým písmem, zaznamenávající členy Dáreiovovy výpravy, umístěné na evropské straně Bosporu a u pramenů řeky Teáru ve vnitrozemské Thrákkii (Hdt. 4.87, 4.91). Hérodotos rovněž popisuje, že Byzantští si dvě zmíněné stély z Bosporu odvezli a sekundárně je použili v chrámu Artemidy Orthósie.

⁴⁴ Zofia Archibald (1998, 93) tvrdí, že se jednalo o stát se všemi jeho atributy: existovala zde společenská stratifikace, aristokracie ve svých rukách soustředila veškerou politickou moc a kontrolu nad přerozdělováním

si v průběhu 5. st. př. n. l. vybudovali takovou pozici, že se stali nejen spojenci Athén, ale dokonce si mohli dovolit od řeckých měst na thráckém pobřeží vybírat pravidelné peněžní i nepeněžní dávky ve výši až 800 talentů (Thuc. 2.29, 2.97; srov. Archibald 1998, 145). Tyto platby mohly sloužit výměnou za ochranu řeckých měst na pobřeží i ve vnitrozemí, či jako jistá forma cla, poplatek za možnost obchodovat s thráckým vnitrozemím (Zahrnt 2015, 42).

Mezi nejznámější panovníky patří Sitalkés, za jehož vlády došlo jak k ekonomické, tak územní expanzi odryské říše. V roce 431 př. n. l. dokonce uzavřel spojeneckou smlouvu s Athénami, kterou stvrdil významnou pozici odryského území (Thuc. 2.29; srov. Archibald 1998, 118-120; Zahrnt 2015, 41-42). Jak víme z literárních pramenů, okolo r. 400 př. n. l. si odryský panovník Seuthés II. najal do svých služeb historika Xenofóna a další řecké žoldnéře, aby mu pomohli získat zpět území a výsadní pozici v rámci odryské aristokracie (Xen. *Anab.* 7.1.5-7.1.14; srov. Zahrnt 2015, 43). Odrysové si udrželi výsadní pozici i po konci peloponéské války a v první polovině 4. st. př. n. l., kdy i nadále vystupovali jako mocní spojenci Athén a okolních kmenů. V roce 383 př. n. l. se k moci dostal panovník Kotys I., který odryskou říší upevnil obratnou diplomatickou politikou. Pravděpodobně kvůli narůstající politické moci Odrysů byl v roce 359 př. n. l. zavražděn a území kmene Odrysů se rozpadlo na několik menších částí a fakticky tak ztratilo svou výsadní pozici a stabilitu (Dem. 23.8; srov. Archibald 1998, 218-222; Zahrnt 2015, 44-45). Cesta do Thrákie se tak uvolnila Athénám, ale současně i nejbližšímu rivalovi a sousedovi, Makedonii.

1.7.4 Makedonská kolonizace a období hellénismu

Již před polovinou 4. st. př. n. l. Filip II. Makedonský podnikl několik výprav na pobřeží egejské Thrákie, kde ovládl řecká města, zmocnil se zdrojů nerostných surovin a umístil zde vojenské posádky. O několik let později se vypravil do vnitrozemí Thrákie, aby si podrobil nebezpečné a výbojně thrácké kmeny a zabezpečil oblast bezprostředně sousedící s Makedonií (Worthington 2015, 76). Filip tak využil ve svůj prospěch nejednotnosti thráckých kmenů, k níž došlo po smrti Kotya I. a nakonec se v roce 340 př. n. l. zmocnil větší části území vnitrozemské a pobřežní Thrákie.⁴⁵ Thrákie se tak stala nedílnou součástí pozdější makedonské říše a odryští králové byli dočasně poraženi. Bohužel nemáme přesné informace o rozsahu makedonské moci v Thrákkii, ale předpokládá se, že zhruba od roku 340 př. n. l. většina území plně spadala pod makedonskou administrativu, systém výběru daní a docházelo i k verbo-

prostředků, docházelo zde k specializaci činností, ke stavbám výstavných rezidencí a monumentálních pohrebních mohyl a v omezené míře se zde vyskytovaly i písemné památky. Dle dostupných výsledků archeologických pozemních sběrů z nedávné doby je však spíše pravděpodobné, že se jednalo o mezistupeň mezi kmenovým uspořádáním a raným státem, kde velkou roli hrála rodově uspořádaná aristokracie a specializace práce byla spíše záležitostí přítomnosti cizích umělců a specialistů, než reflexe skutečné stratifikace odryské společnosti a existence institucionální organizace dlouhodobého charakteru (Sobotkova 2013, 133-142; Sobotkova a Ross 2015, 5-8).

⁴⁵ Makedonci podnikli výpravy nejen proti Odrysům, ale i proti Bessům či Maidům v údolí Strýmónu a nějakou dobu neúspěšně obléhali Perinthos a Byzantium a válčili s kmenem Triballů.

vání thrácké populace do makedonské armády. Na území dohlížel ustanovený makedonský vojevůdce (*stratégos*; D. S. 17.62.5; Arr. *Anab.* 1.25.2; srov. Archibald 1998, 231-239; Delev 2015, 49-53; Worthington 2015, 76).

Během pobytu v thráckém vnitrozemí Filip II. založil několik vojensky zaměřených osídlení na místě existujících thráckých sídel (Dem. 8.44; 10.15). Tato místa se postupem času rozrostla na sídla městského charakteru, jak je patrné na příkladě Kabylé nebo původní thráckého sídla *Pulpudeva*, která je na Filippovu počest v této době přejmenována na Filippopolis, tedy Filippovo město. Podobným způsobem vznikla i Hérakleia Sintská na řece Strýmón, kdy se původně obchodní osada s vojenskou posádkou rozrostla až do podoby hellénistického města (Nankov 2015a, 26-27). V těchto prvních sídlech městského charakteru v thráckém vnitrozemí spolu pravděpodobně žili jak nově příchozí Makedonci, tak původní Thrákové. Jedinečný charakter těchto míst umožnil setkávání několika kultur na každodenní bázi, což mělo za následek i rozšíření epigrafické produkce do thráckého vnitrozemí.

Z literárních zdrojů víme o několika pokusech o osamostatnění se z řad makedonských vojevůdců, které však byly vesměs potlačeny (tzv. Memnónova revolta v roce 331/0 př. n. l., D. S. 17.62-63). Nicméně ani thráctí aristokraté se nehodlali smířit s makedonskou nadvládou a docházelo ke konfliktům mezi Makedonci a Odrysy. Příkladem thráckého odboje je konflikt mezi makedonským místodržícím makedonského původu Lýsimachem a thráckým kmenovým vůdcem Seuthem III., který pravděpodobně vyústil v určitou nezávislost Seuthova postavení (D. S. 18.14.2-4; srov. Tacheva 2000, 12-15; Delev 2015a, 53-55).⁴⁶

Odrysý panovník Seuthés III., který žil na přelomu 4. a 3. st. př. n. l., je známý především díky objevu výstavné rezidence na řece Tonzos, která nesla jeho jméno, Seuthopolis, a díky objevu monumentálních mohylových hrobek v Kazanlackém údolí, patřících Seuthovi a jeho rodině (Dimitrov, Čičikova a Alexieva 1978; Dimitrova 2015; Delev 2015a, 53-54; Tzachev 2016, 779-783). Dle nalezeného archeologického a epigrafického materiálu se zdá, že Seuthopolis byla osídlena jak thráckým, tak řeckým či makedonským obyvatelstvem, které se po dobu existence rezidence podílelo na vzniku unikátní kombinace kultur a zvyklostí. Seuthopolis, ač se nachází uprostřed thráckého vnitrozemí, nesla všechny charakteristiky typické pro hellénistická sídla tehdejší doby, počínaje užitou architekturou s domy typu *pastas* a *prostas*, nalezenou keramikou řeckého a místního původu, precizně zhotovenou toreutikou, sochařskou a dekorativní výzdobou a zejména unikátními epigrafickými nálezy (Tacheva 2000, 25-35). Krátký časový horizont existence Seuthopole nicméně potvrzuje, že tamní unikátní společnost plně závisela na osobě panovníka Seutha III. a po jeho smrti na počátku 3. st. př. n. l. došlo k poměrně rychlému úpadku aktivit, vymizení jak materiální, tak epigrafické produkce a zániku tohoto jedinečného příkladu hellénistické kultury v samém středu

⁴⁶ Lýsimachos nicméně i přes Seuthovo nezávislé postavení ovládal velkou část Thrákie a na Thráckém Chersonésu založil město Lýsimacheia (Jones 1971, 5). Bohužel se dochovalo jen velmi málo informací o povaze tehdejšího politického uspořádání a rozložení moci, nicméně dle existence staveb jako je Seuthopolis je možné soudit, že Seuthés si byl schopen minimálně na několik desetiletí zajistit minimálně semi-autonomní pozici.

thráckého území (Nankov 2012, 120; Janouchová 2018, v tisku).

Po smrti Alexandra Velikého a zejména ve 3. st. př. n. l. byla Thrákie svědkem válečných konfliktů diadochů, kteří se snažili ovládnout tuto významnou spojnici mezi Evropou a Asií. Asi nejvýznamnějším byl konflikt mezi Lýsimachem, původně místodržícím v Thrákkii, který se později stal vládcem evropské části makedonské říše a králem Thrákie, a Seleukem I. Lýsimachos v roce 281 př. n. l. nakonec Seleukovi podlehl a Thrákie se stala součástí seleukovské říše (Samsaris 1980, 33-34). V následujících letech pokračovaly konflikty následovnických rodů, které z větší či menší části zahrnovaly i území Thrákie. Z této doby pocházejí mince seleukovských panovníků ražené na území Thrákie, např. stříbrné mince z Kabylé, ale i drobné seleukovské mince nesoucí kontramarķy Kabylé, určené pro lokální trh (Draganov 1991, 198-208; Draganov 1993, 87-99). Řecká města na pobřeží se v polovině 3. st. př. n. l. dostala do vlivu Ptolemaiovci, což vysvětluje výskyt původně egyptských božstev a motivů ve figurálním umění a na nápisech (Delev 2015b, 61).⁴⁷

V průběhu 3. st. př. n. l. do Thrákie v několika vlnách vpadly keltské kmeny, což s sebou neslo významné změny ve fungování mnoha významných osídlení či dokonce jejich zánik, jako v případě Seuthopole, či *emporía* Pistiros. Keltové se na území Thrákie na určitou dobu usadili, a dokonce si postavili nové hlavní město Tylis, které existovalo až do roku 213 př. n. l. (Theodossiev 2011, 15). Přítomnost Keltové měla vliv na thrácké umění, zejména na toreutiku, kde je možné sledovat výskyt nových motivů, ale i technologií. Keltové dokonce razili vlastní mince a využívali k tomu již existující infrastrukturu, čehož jsou důkazem např. mince keltského panovníka z Kabylé, Mesámbrie či Odéssu (Draganov 1993, 107).

Nedostatek pramenů neumožňuje podrobně rekonstruovat následující vývoj, a ve výkladu zůstává mnoho bílých míst. Thrákie zůstala ve sféře vlivu Makedonie až do poloviny 2. st. př. n. l. I nadále docházelo k politickým konfliktům na území Thrákie a ve větší míře zde operovaly makedonské armády, nicméně administrativa pravděpodobně fungovala bez větších změn. Během 2. st. př. n. l. se začal pomalu stupňovat politický vliv Říma na dění v Thrákkii, který se zintenzivnil po roce 148-146 př. n. l., kdy došlo k ovládnutí Makedonie Římem (Eckstein 2010, 248). Thráčtí Odrysové využili situace a stali se spojenci a podporovatelé Říma (T. Liv. 45.42.6-12; srov. Delev 2015b, 63-68). Řecká města na pobřeží v této době z části spadala pod římskou provincii *Macedonia*, stejně tak jako vnitrozemská Hérakleia Sítská, a z části si udržela autonomní pozici, jako např. Abdéra, Maróneia a Ainos (T. Liv. 45.29.5-7).⁴⁸ Byzantion v roce 148 př. n. l. uzavřel spojeneckou smlouvu, což vedlo k nárůstu politické moci Říma v regionu a zároveň i rozvoji *Byzantia* (Tac. Ann. 12.62-63; srov. Jones 1971, 7). Římská přítomnost v regionu byla patrná zejména podél cesty *Via Egnatia*, která spojovala oblast západního a východního balkánského poloostrova. Oblast Thráckého Chersonésu v té době spadala pod pergamské království a byla spravována vojenskými veliteli (*strategý*),

⁴⁷ Jones 1971, 6: Pod vliv Ptolemaiovci se dostal Ainos, Maróneia a část Chersonésu s Lýsimacheiou.

⁴⁸ Jones 1971, 7: města Ainos a Maróneia spolu s pobřežními oblastmi se opět stala součástí Makedonie. V roce 168 př. n. l. se obě města stala autonomními politickými autoritami.

jak dokazují dochované nápisy (Delev 2015b, 68). Se zánikem pergamského království se v r. 133 př. n. l. Thrácký Chersonésos stal součástí římské provincie *Asia*. V první polovině 1. st. př. n. l. se část Thráků a řeckých měst přidala na stranu pontského krále Mithridata VI., což mělo za následek římské vojenské akce na území Thrákie ve snaze zajistit stabilitu v oblasti a eliminovat případný odpor místních kmenů (Lozanov 2015, 76-77). V této době se tak vytvořil prostor pro iniciativní jedince z řad thrácké aristokracie, kteří za svou podporu Říma získali výsadní postavení.

1.7.5 Období vazalských králů

V 1. st. př. n. l. se prosadilo několik thráckých aristokratických dynastií, které získaly své postavení zejména spoluprací s Římem a došlo k vytvoření tzv. vazalských království, podobně jako např. v oblasti Británie či Judeje. Thrákové poskytovali Římu zejména vojenskou a materiální pomoc a výměnou se jim dostalo relativní autonomie a osobních výhod.⁴⁹ Mezi nejvýznamnější kmeny této doby patří Odrysové, Sapaiové a Astové (Lozanov 2015, 78).

Odryští králové byli u moci přibližně do poloviny 1. st. př. n. l. a z historických pramenů víme, že po roce 42 př. n. l. thrácký Rheskúporis I. založil sapajskou dynastii se sídlem v Bizyi v jihovýchodní Thrákkii a vládl v letech 48 - 41 př. n. l. (Strabo 7, frg. 47; 12.3.29; srov. Jones 1971, 9-10; Manov 2002, 627-631). Bezprostředně po něm není následnická linie zcela jasná, nicméně se sapajští králové udrželi u moci až do r. 46 n. l.⁵⁰ Posledním thráckým králem se stal Rhoimétalkás III., který vládl v letech 38 až 46 n. l. Ač byla dynastie Sapaiů teoreticky nezávislá, v praxi se jednalo o panovníky dosazené k moci Římem, který sledoval své vlastní mocenské zájmy. Z epigrafických a literárních zdrojů víme, že území Thrákie bylo rozděleno na samosprávní jednotky, tzv. strategie, které spravovali strategové, původem thráčtí aristokraté, či loajální Řekové. Rozdělení do strategií mělo primárně usnadňovat administrativu a sloužilo i pro zvýšení vojenské kontroly území či verbování jednotek (Lozanov 2015, 78-79). Za vlády sapajské dynastie mnoho thráckých mužů vstoupilo do římské armády jako příslušníci pomocných jednotek (*Tac. Ann. 4.47*). Nejenže Thrákové v této době sloužili v římské armádě, ale římská armáda operovala na území Thrákie.⁵¹

Postupný nárůst moci Říma měl za následek transformaci vazalských království do podoby římské provincie. Sever území okolo řeky Istros se stal součástí římské říše pravděpodobně okolo r. 15. n. l. jako provincie *Moesia Inferior*. O 30 let později po smrti Rhoimétalka III.

⁴⁹ David Braund (1984, 23-29) uvádí, že vazalští králové často obdrželi jak římské občanství a jiné posty, za které byli ochotni zaplatit nemalé finanční částky. Spolu s poctami často dostávali i luxusní dary, jako oděvy a znaky moci, které zvyšovaly jejich společenskou prestiž a upevňovaly postavení krále.

⁵⁰ Lozanov 2015, (78-80); Manov 2002 (627-631): přesné roky vlády jednotlivých králů jsou i nadále předmětem akademické debaty. Z literárních pramenů známe jména a přibližnou dobu vlády následujících panovníků: Rheskúporis I (48-42 př. n. l.), Kotys (42-18? př. n. l.), Rheskúporis II. (18-13? př. n. l.), Rhoimétalkás I. (13 př. n. l. - 11 n. l.), Kotys (12-19 n. l.), Rhoimétalkás II. (18-38 n. l.) a Rhoimétalkás III (38-45 či 46 n. l.).

⁵¹ Z literárních pramenů se dozvídáme, že místodržící v Makedonii Marcus Lucullus v roce 72/1 př. n. l. porazil kmen Bessů a dobyl nejen Kabylé, ale zmocnil se i měst na pobřeží Černého moře a založil zde vojenské posádky (*Eutrop. Breviarium 6.10*).

v roce 45 či 46 n. l. Řím využil příležitosti a chaosem zmítané území vnitrozemské Thrákie přeměnil na provincii *Thracia*, která od té doby plně spadala pod autoritu římského císaře (Lozanov 2015, 76-80).

1.7.6 Římské provincie *Thracia* a *Moesia Inferior*

Bezprostředně po vzniku nových provincií *Moesia Inferior* a *Thracia* nedošlo k zásadním proměnám společenského uspořádání a administrativy, ale spíše došlo k navázání na již existující infrastrukturu vytvořenou vazalskými panovníky. Systém strategií přetrval pravděpodobně až do začátku 2. st. n. l. a výsadní pozici si udržovala i nadále thrácká aristokracie, která se dokázala adaptovat na nové podmínky.⁵² Odměnou za jejich loajální služby bylo udělení římského občanství a vysoká pozice v provinciálním aparátu (Lozanov 2015, 80-82). Některá z řeckých měst si udržela nezávislost na systému strategií a pravděpodobně si uchovala politickou a ekonomickou autonomii. Plinius zmiňuje specificky Abdéru, Maróneiu, Ainos a Byzantium (Plin. *H. N.* 4.42-43). Anchialos a Perinthos se stala hlavními městy strategií, ale byla jim ponechána určitá autonomie (Jones 1971, 15).

Provincie *Thracia* byla územím bez trvale usídlené legie (*provincia inermis*) a existovalo zde pouze několik pravidelných jednotek, skládajících se mimo jiné i z místního obyvatelstva, jako jednotky usídlené v Kabylé či Germaneii. Oproti tomu *Moesia Inferior* byla provincií se silnou vojenskou přítomností, zejména podél řeky Dunaje, kde byla vytvořena soustava vojenských táborationí a opevnění, což mělo vliv i na civilní obyvatelstvo (Haynes 2011, 7-9; Lozanov 2015, 80-82).

Předpokládá se také, že Thrákové se aktivně účastnili služby v římské armádě již v průběhu 1. st. př. n. l. a jejich nábor měl mít na starosti stratégos, který jednak znal nejlépe místní poměry, ale zároveň prokázal svou věrnost Římu (Lozanov 2015, 79-81). Z literárních a epigrafických pramenů pocházejících z celé římské říše víme, že již v 1. st. n. l. existovaly pomocné vojenské jednotky (*auxilia*), které nesly ve jméně thrácký původ. Tyto vojenské jednotky se skládaly jak z jezdců (*alae*), tak z pěšího vojska (*cohortes*) a sloužily po celém území římské říše (Jarrett 1969, 215). Jména pomocných jednotek nesla typicky odkaz na thrácký původ, např. *alae Thracorum*, či *alae Bessorum*.⁵³ Thrákové se stali jedním z nejpočetnějších

⁵² Role strategií zůstala pravděpodobně stejná, avšak s postupem času se snižoval jejich počet z původních 50 na 14 (Plin. *H. N.* 4.11.40; Ptolem. *Geogr.* 3.11.6; srov. Jones 1971, 10-15).

⁵³ Jednotné pojmenování jednotek za použití jména kmene Bessů bylo využíváno nikoliv proto, že by všichni členové jednotky pocházeli z kmene Bessů, ale jako zástupné pojmenování poukazující na původ vojáků v obecné rovině. Tento jev byl součástí verbovací strategie římských pomocných jednotek a je pozorovatelný i na jiných místech římského impéria, jako např. v Batávii (Derks 2009, 239-270). Thrákové naverbovaní do římské armády byli zařazeni do jednotky, která tak primárně nemusela odpovídat jejich kmenové příslušnosti, ale v očích římské administrativy byl zvolen jeden kmen, podle nějž se jednotky jmenovaly. Thrákové byli nuceni se vstupem do římského vojska adoptovat novou identitu, která se zcela nemusela shodovat s jejich původem. Jak je ale patrné z dochovaných nápisů a vojenských diplomů, Thrákové však na svůj původ nezanevřeli zcela a na vojenských diplomech často uvádí jednak svůj etnický původ, ale i konkrétní obci či vesnice, z nichž pocházejí, což spolu s uchováním thráckých osobních jmen poukazuje na silný tradicionalismus a na vědomí vlastní identity (Dana 2013, 246).

etník římské armády a po odsloužení 25 let vojenské služby se často vraceli jako veteráni zpět do vlasti, zakládali nová sídliště a podíleli se na správě provincie. Ke konci 1. st. n. l. byla zakládána nová města, kde byli umísťováni veteráni římské armády, jako např. *Colonia Flavia Pacis Deultensium*, známá jako Deultum, či *Colonia Claudia Aproensis*, známá jako Apros (Lozanov 2015, 85). Veteráni tak měli zajišťovat bezpečí v nejbližším okolí strategicky umístěných měst výměnou za pozemky. Tento trend byl ještě patrněji severně od pohoří Haimos v *Moesia Inferior*, kde v okolí vojenských táborů vznikala civilní osídlení, která zásobovala početné římské vojsko. Ve stejné době se zde rozvinul systém *vill*, tedy venkovských usedlostí zaměřených primárně na zemědělskou produkci, kde běžně docházelo ke kontaktu s místním obyvatelstvem.

1.7.7 Společenské reformy 2. st. n. l.

Na začátku 2. st. n. l. za vlády Trajána a Hadriána došlo k poměrně zásadním reformám provinciální administrativy v Thrákkii, které měly vliv na celou společnost. Nejen, že došlo ke změně statutu provincie na tzv. prétoriánskou provincii, ale i k organizačním změnám, které vedly k posílení politické moci místní samosprávy. Důsledkem reforem došlo ve 2. st. n. l. k zintenzivnění stavební aktivity, zakládání nových měst či rozšiřování starších osídlení a výstavbě veřejné infrastruktury, jako např. lázní, akvaduktů, divadel či silnic.⁵⁴ Stejně tak narostl význam městských samospráv, jimž bylo uděleno více pravomocí na úkor aristokracie. V Thrákkii, ale např. i v sousední Bílhynii, se setkáváme s novou společenskou skupinou městských elit, které pocházely z místního prostředí, avšak dokázaly se plně adaptovat na novou společenskou strukturu (Fernoux 2004, 415-511). V této době také vznikaly nové úřady a politická uskupení, jako např. *koinon tón Thraikón*, což bylo uskupení vnitrozemských měst se sídlem ve Filippopoli (Lozanov 2015, 82-83).

Sídlo místodržícího se přesunulo z Perinthu na pobřeží do vnitrozemské Filippopole. Původně řecká města na pobřeží postupně ztrácela svůj autonomní status a stávala se součástí římské říše, a to včetně povinnosti platit daně. Města razila vlastní mince s vyobrazením císaře naaversu a charakteristickým symbolem daného města na reversu. Města byla navzájem propojena sítí silnic, které primárně sloužily pro přesuny armády. Na stavbě a údržbě silnic se podílela ta města, na jejichž území se silnice nacházely (Madzharov 2009, 29-30). Od konce 2. st. n. l. vznikaly podél silnic stanice, které zajišťovaly bezpečnost a zásobování. K tomuto účelu byla ve vnitrozemí stavěna *emporía*, jejichž hlavním úkolem bylo zprostředkování obchodu mezi zemědělsky zaměřeným venkovem a městskými centry ve větší míře než byl s to obsáhnout systém *vill* (Lozanov 2015, 84-85).⁵⁵

⁵⁴ Jména nově vzniklých či obnovených měst dokazují šíři těchto stavebních aktivit: Augusta Traiana, Trainúpolis, Hadriánópolis, Plotinúpolis, Ulpia Nicopolis ad Istrum, Ulpia Nicopolis ad Nestum, Ulpia Marcianopolis (Jones 1971, 18-19).

⁵⁵ Příkladem může být např. *emporion* Pizos, či Discoduraterae, o nichž podobněji pojednávám v kapitole 6.

Od 2. st. n. l. mohlo thrácké obyvatelstvo sloužit nejen v pomocných vojenských jednotkách, ale vstupovat i do legií, což dosvědčují epigrafické památky z celého území římské říše (Samsaris 1980, 38-39). V průběhu 2. st. n. l. také došlo k výraznějšímu přesunu obyvatelstva z oblasti Bítýnie do vnitrozemské Thrákie, jak dosvědčují mnohé nápisy a monumenty. To mělo za následek i proměny nejen ve složení obyvatelstva ale i nárůst počtu nových kultů východní provenience (Delchev 2013, 15-19; Raycheva a Delchev 2016; Lozanov 2015, 82; Tacheva-Hitova 1983).

1.7.8 Krize 3. a 4. st. n. l. a transformace společnosti

Ve 3. st. n. l. musela římská říše čelit nájezdům nepřátelských kmenů a nejinak tomu bylo i v Thrákkii, která byla v druhé polovině století opakováně postižena nájezdy Gótů. Za císaře Aureliána docházelo k poničení měst a infrastruktury, vyvrcholila vleklá ekonomická krize a došlo ke snížení počtu obyvatelstva. Zásluhou reforem a posílení vojenské přítomnosti na severních hranicích došlo k určitému oživení na konci 3. st. n. l., nicméně i přes tato opatření nájezdy Gótů probíhaly i v následujících staletích (Velkov 1977, 21-29; Poulter 2007, 29-36).

Koncem 3. st. n. l. za císaře Aureliána, ale zejména později za Diokleciána a Konstantina byly provedeny reformy uspořádání římské říše a tyto změny se nevyhnuly ani Thrákkii. Území Thrákie spadalo jednak pod nově vytvořenou diecézi *Thracia* a severovýchodní Thrákie s okolím města Serdica pod diecézi *Moesia* a od 4. st. n. l. pod diecézi *Dacia*.⁵⁶ Hlavním městem říše se v roce 330 n. l. stala Konstantinopol, bývalé Byzantium, což Thrákkii posunulo z okrajové části římského impéria rovnou do jejího středu. S přesunutím hlavního města souvisí i zvýšení stavebních aktivit a udržování rozsáhlé sítě silnic, které sloužily k přepravě zboží, ale zejména vojsk (Madzharov 2009, 63-65). Vojenské velení mělo propracovanou hierarchii, rozdelenou dle zeměpisného principu na jednotlivé regiony. Většina armádních jednotek byla umístěna podél Dunaje a také ve městech na pobřeží, avšak vojenské tábory se nacházely i ve vnitrozemí, ovšem v menším počtu (Velkov 1977, 63-68).

Již v průběhu 3. a zejména na počátku 4. st. n. l. začíná veřejný život ovlivňovat rostoucí oblíbenost křesťanství. Nejvýznamnější křesťanské komunity byly ve Filippopoli, Konstantinopoli (býv. Byzantiu), Hérakleii (býv. Perinthu), Traianúpoli, Augustě Traianě a Odéssu. V Konstantinopoli bylo sídlo arcibiskupa a biskupství byla ve většině velkých městských center. Z tohoto důvodu docházelo k šíření křesťanské víry rychleji ve městech, než na thráckém venkově (Dumanov 2015, 92-94). V této době dochází také na okrajích měst ke stavbě kostelů a bazilik, zatímco na venkově se křesťanská architektura prosazuje až na počátku 6. st. n. l.

Byrokratický aparát koncem 3. st. n. l. a zejména v průběhu 4. st. n. l. narostl a stal se poměrně nákladným na udržování, což vyústilo v růst daňových povinností jednotlivých

⁵⁶ Diecéze *Thracia* se dále dělila na šest provincií, z nichž každá měla své hlavní město: *Europa* s hl. m. Eudoxiopolí, dříve Selymbrií, *Rhodope* s Ainem, *Haemimontus* s Hadriánopoli, *Moesia Inferior* s Marcianopolí, *Scythia Minor* s Tomidou a *Thracia* s Filippopoli (Velkov 1977, 61-62). Hlavou diecéze *Thracia* se stal pověřený *vicarius Thraciae* se sídlem v Konstantinopoli, který měl na starosti zejména civilní správu Thrákie.

měst. V provinciích měli největší moc místodržící, kteří zpravidla sídlili v hlavním městě a obklopovali se početným úřednickým aparátem. Důležitým orgánem se staly městské sněmy (*concilium, koinon*) se zástupci městských samospráv, kde se projednávaly otázky regionálního charakteru bezprostředně spojené s chodem provincie. Postupem času tyto sněmy nabyla důležitosti a staly se prostředníkem mezi samosprávou jednotlivých měst a autoritou císaře. Menší osídlení typu vesnice či venkovské usedlosti administrativně a fiskálně spadala pod autoritu města, na jehož území se nacházela. V této době také dochází k přerozdělení půdy: území měst se zmenšují, a naopak se zvětšují soukromé pozemky bohatých jednotlivců či území patřící církvi a armádě (Velkov 1977, 70-76). Tento trend omezení autority měst a nárůst moci bohatých soukromých osob, biskupů a vysokých vojenských úředníků je patrný již od 4. st. n. l. a trvá i v následujících stoletích. Vytváří se tak nová elitní vrstva, která disponuje mocí a ekonomickým kapitálem. Na této relativně malé skupině lidí nicméně leží i většinová daňová povinnost, která se s rostoucími náklady na udržení byrokratického aparátu a armády neustále zvyšovala, což vedlo k prohlubování ekonomické krize (Poulter 2007, 15-16; Dumanov 2015, 100).

Nájezdy Ostrogótů a Vizigótů na severní hranicích Thrákie pokračují i v průběhu 4. st. n. l. V roce 376 n. l. se dokonce část Vizigótů usídlila na území Thrákie, a to se svolením císaře Valenta za podmínek, že budou dodržovat římské právo a vyznávat křesťanskou víru. V té době však došlo i k příchodu dalších kmenů, což vyvolalo poměrně dramatický konflikt, v němž se místní venkovské obyvatelstvo postavilo na stranu Gótů a společně porazili římské vojsko v bitvě u Marcianopole a v roce 378 n. l. u Hadriánopole (Velkov 1977, 34-35). Tato porážka měla za následek destabilizaci regionu, přerušení dosavadních pořádků a ekonomickou krizi, způsobenou vleklými kampaněmi a drancováním země.

V polovině 5. st. n. l. došlo k ještě ničivějším nájezdům Ostrogótů a Hunů, které měly za důsledek pokračující ekonomický a společenský propad. To mělo za následek nejen omezení zemědělské a řemeslné produkce, ale především i pokles počtu obyvatel. Na přelomu 5. a 6. st. n. l. byla Thrákie napadena kmeny Bulharů, což vedlo k pokračující ekonomicke a demografické krizi, zániku sídel a celkové transformaci společnosti směrem k decentralizované vládě lokálních center (Dumanov 2015, 98-99). Tato nová centra byla menší, avšak silně opevněná a sloužila jako *refugium* pro okolní obyvatelstvo. Panovníci se snažili za velkých finančních nákladů udržet dunajské hranice, což však ještě více prohlubovalo ekonomickou krizi. Za vršením byly pak nájezdy Avarů v průběhu 6. st. n. l., vedoucí k rozpadu společenského pořádku a politické autority ve formě státu a k novému uspořádání a pozdějšímu vytvoření bulharského království (Velkov 1977, 40-59).

1.7.9 Thrákie v průběhu dějin: shrnutí

Oblast Thrákie představovala důležitou spojnici mezi západem a východem, kde se střetávaly

mocenské zájmy všech velmocí a v antice byla tato oblast svědkem mnohých historických zvratů. Politická intervence Řeků, Makedonců ale i Římanů s sebou však nesla i kulturní společenské změny, které měly dlouhodobé důsledky na obyvatele Thrákie, a to jak v pozitivním, tak negativním smyslu. Epigrafické památky představují zrcadlo tohoto politicko-kulturního vývoje a vypovídají mnohem více o tehdejší společnosti, než se může jevit na první pohled.

2 Mezikulturní kontakty v antickém světě

Thrákie tvořila spojnici mezi Asií a Evropou, a jak dokládají archeologické nálezy, docházelo na tomto území k přesunům obyvatelstva v obou směrech dávno před objevením prvních písemných památek. V souvislosti s řeckou kolonizací regionu a následnou přítomností řecky mluvícího obyvatelstva se badatelé věnovali ve zvýšené míře právě kontaktům řeckého a místního thráckého obyvatelstva, avšak zejména z perspektivy příchozích Řeků. Tyto kontakty bývaly v minulosti hodnoceny jednotným interpretačním modelem hellénizace, o němž se dnes soudí, že je příliš jednostranně zaměřen a dostatečně nepostihuje mnohoznačnou realitu mezikulturních kontaktů. V rámci hledání nového interpretačního rámce došlo v posledních několika desetiletích ke změnám v přístupu k materiálu. Archeologové ve spolupráci s kolegy z příbuzných disciplín vyvinuli nové teoretické přístupy, zkoumající mezikulturní kontakty společnosti na základě dochované materiální kultury. Hlavním cílem této kapitoly je poskytnout přehled teoretických přístupů zabývajících se mezikulturními kontakty a zhodnotit jejich dopad na současnou podobu archeologie, historie a v neposlední řadě i epigrafiky. Především se zaměřuji na tzv. koloniální přístupy v čele s akulturací a hellénizací, které měly největší vliv na interpretaci dochovaného materiálu, a dále na tzv. post-koloniální přístupy a jejich obecný dopad na současné historické bádání. Závěrem hodlám představit zvolený teoretický přístup, z nějž do velké míry vycházím při interpretaci pramenů v této práci.

2.1 Koloniální teoretické modely

Takzvané koloniální teoretické modely vycházejí z tradice evropského kolonialismu 19. a první poloviny 20. století, který vnímá západní kulturu jako kulturní a společenskou normu vzešlou z antické tradice (Dietler 2005, 33–47; Jones 1997, 33). Národy a společnosti, které se od této normy odlišují, jsou vnímány jako podřadné, a tudíž jako objekt vhodný k civilizování západní řecko-římskou kulturou.

Koncepty akulturace a hellénizace, které vznikly v 19. století, hluboce rezonovaly v archeologických a antropologických publikacích po většinu 20. století, a v případě Thrákie mají ze specifických důvodů vliv na interpretaci materiálu i dodnes. I přes svůj velký dopad na současné bádání mají tyto přístupy celou řadu nedostatků. Hlavními body kritiky je jejich jednostranné zaměření a interpretace mezikulturních kontaktů, dále pak monolitická neměnnost a opomíjení často bohatých kontextů a situací vznikajících z reality společenských a kulturních interakcí (Dietler 2005, 33–47).

2.1.1 Akulturace

Pojem akulturace nikdy nepředstavoval jeden ucelený model, ale spíše teoretický směr vysvětlující a popisující proces kulturní změny a důsledky kontaktu odlišných kultur, a to jak společensky a kulturně, tak materiálně (Redfield *et al.* 1936, 149)⁵⁷. Akulturace se stala jedním z hlavních interpretačních přístupů pojednávající o kulturních změnách v první polovině 20. století, tedy v době silně ovlivněné evropským a americkým kolonialismem a imigrací (Cusick 1998, 24). Akulturace našla své uplatnění v psychologii, sociologii, či archeologii, vždy se ale jednalo o vysvětlení procesu změny u jedince či ve společnosti na základě kontaktu s jinou kulturou.

Akulturační teorie předpokládá adopci či úplné nahrazení kulturou s propracovanější společenskou strukturou v prostředí méně vyvinuté kultury. Evropská, či západní, kultura, a tedy i kultura starověkého Řecka a Říma, bývá v rámci akulturačních teorií chápána jako nadřazená kultuře původní, a ta je naopak chápána pouze jako pasivní příjemce a kultura méně vyspělá. Reakce na mezikulturní kontakt bývají v rámci akulturační teorie interpretovány různě, počínaje úplnou adopcí nové kultury a odvržením staré, adaptací a splynutím s původní kulturou, úplným odmítnutím, či tzv. *code-switching*, čili používáním jedné či druhé kulturní normy dle aktuální situace (Cusick 1998, 29).⁵⁸

Autoři zmíněného *Memoranda* (Redfield *et al.* 1936, 150-151) poukazují na možné způsoby studia akulturace. Jako první bod uvádějí určení druhu a charakteru kontaktů mezi oběma kulturami⁵⁹, dále analýzu situací, v nichž ke kontaktům dochází⁶⁰, zhodnocení samotného procesu akulturace⁶¹ a nakonec integraci nových kulturních prvků do původní kultury.⁶² Autoři v *Memorandum* (Redfield *et al.* 1936) nastínili základní metodologii a přístupy ke studiu změn ve společnosti, které jsou přínosné i v dnešní době, avšak i přesto zůstává akulturační model příliš obecný a jednostranně zaměřený pouze na změnu kultury příjemce. Mezikulturní kontakty probíhají však oběma směry a dochází ke změnám v kultuře obou zúčastněných stran, nikoliv pouze v kultuře s méně propracovaným systémem ideových

⁵⁷ Redfield *et al.* 1936, 149: „*Acculturation comprehends those phenomena which result when groups of individuals having different cultures come into continuous first-hand contact, with subsequent changes in the original patterns of either or both groups*“.

⁵⁸ V publikaci *Memorandum for the Study of Acculturation* z roku 1936 (Redfield *et al.* 1936, 149-152) autoři summarizují tři možné druhy reakcí v rámci společnosti přijímající nové kulturní prvky jako následující: a) přijetí nové kultury za částečné či úplné ztráty kultury původní, b) adaptaci nové kultury a spojení s kulturou původní, c) reakci a odmítnutí nové kultury.

⁵⁹ Zda kontakty probíhají mezi celými skupinami, či vybranými jednotlivci se speciálním posláním, zda jsou kontakty přátelské či neprátelské, zda probíhají mezi skupinami stejné velikosti, na stejném stupni společenské komplexity, zda probíhají na území obývané jednou ze stran, či na zcela novém území.

⁶⁰ Zda byly elementy nové kultury představeny silou, či se jednalo o dobrovolnou akci, zda mezi oběma stranami panovala společenská nerovnost, a pokud existovala, zda se jednalo o politickou či společenskou dominanci jedné strany.

⁶¹ Zejména s ohledem na proměnu konkrétních prvků společnosti v reakci na konkrétní situaci a povahu kontaktu; tj. zda například ke změnám dochází pod nátlakem, jaké prvky jsou odmítnuty a z jakého důvodu. Dalším bodem je oboustranné zhodnocení praktických výhod akulturace, např. ekonomického prospěchu či politické dominance, a jiných motivů, jako je např. získání společenské prestiže, či návaznost na prvky v kultuře již dříve existující.

⁶² Autoři hodnotí dobu, jaká uplynula od představení prvku, obtížnost přijetí nového prvku v rámci původní kultury, dále míru nutnosti přizpůsobení původní kultury novému uspořádání.

hodnot. Tento jednostranný a částečně diskriminující přístup byl kritizován celou řadou vědců pro své zjednodušování skutečnosti a opomíjení skutečného stavu, kde se kultury ovlivňují navzájem, a proto se dnes od jeho užívání upouští (Cusick 1998, 23).

2.1.1.1 AKULTURACE V ARCHEOLOGII A HISTORICKÝCH VĚDÁCH

Uplatnění akulturačního přístupu v archeologii a historických vědách se do velké míry zaobírá pouze adopcí a adaptací materiální kultury. Přítomnost materiálních projevů typických pro jednu kulturu mimo obvyklé území bývá pak často vysvětlována právě akulturací tamního obyvatelstva; jinými slovy čím větší množství cizího materiálu je nalezeno, tím větší bývá akulturační vliv příchozí kultury na tamní obyvatelstvo. Často bývají změny v materiální kultuře vykládány pouze jako jevy vedoucí ke změně identity osob, ač existují i jiná možná vysvětlení, jako například změna trendu a poptávky nebo změna technologie (Cusick 1998, 31). Materiální památky samy o sobě většinou neposkytují dostatek informací k odlišení akulturace, tedy adopcí či adaptací cizí kultury, a pouhého používání předmětů pocházejících z jiné kultury, a proto se upouští od užívání akulturace jako interpretačního rámce kulturního kontaktu (Jones 1997, 29-39).⁶³

2.1.2 Hellénizace

Teoretický koncept hellénizace vychází z akulturačního přístupu, který aplikuje specificky na kontakty s řeckým světem (Boardman 1980; Tsetskladze 2006). Akulturace i hellénizace sdílejí velké množství charakteristik, jako je nerovné rozdělení moci a kulturní dominance mezi hlavními aktéry a dále jednosměrnost kulturní výměny. Základním procesem kulturní změny u obou přístupů je difuze, kdy se materiální objekty, myšlenky a koncepty šíří od společensky vyvinutější společnosti k méně vyvinuté kultuře. Ač neexistuje jednotná definice hellénizace, většina autorů se shodne, že se jedná kontinuální progresivní proces adopce řeckého jazyka, materiální i nehmotné kultury, způsobu života, a v neposlední řadě řecké identity a příslušnosti k řecké komunitě neřeckým obyvatelstvem.⁶⁴ Hellénizace je vnímána jako nevratný proces se stoupající tendencí, tj. pokud je někdo hellénizován, nemůže se „odhellénizovat“ a navrátit se k původnímu stavu (Vlassopoulos 2013, 9).⁶⁵

⁶³ Terminologie používaná pro vysvětlení akulturačních procesů se stala natolik běžnou, že je mnohdy užívána bez přímé souvislosti s akulturačním přístupem či bez reflexe a znalosti problematiky.

⁶⁴ Vranič 2014, 33: „It is widely believed that the ancient “Hellenization” process, traditionally perceived as a simple and unilateral “spreading of Greek influences”, without any recognition of reciprocity, resistance, and non-Greek agency in the Mediterranean, begins with the initial colonial encounters in the Archaic period.”

⁶⁵ Termín je odvozen od řeckého slovesa „Ἐλληνίζω“, což primárně znamená mluvit řeckým jazykem (LSJ). V přeneseném slova smyslu a v pasivní formě se používal tento termín již v antice, a to ve smyslu pořečťovat, činit řeckým ve smyslu jazyka a kultury. Opačný význam neslo sloveso „βάρβαρίζω“, které mohlo znamenat jak „mluvit jiným jazykem, než řecky“, tak i „chovat se jinak, než je obvyklé pro Řeka“, případně „stranit Neřekům“. Původní význam termínu „βάρβαρος“ byl „člověk mluvící jinou řečí než řečtinou“ a jeho použití

Nejstarší definice hellénizace pochází od Hérodota, řeckého autora 5. st. př. n. l. který se pokusil se definovat podstatu *hellénicity* na základě reflexe společných rysů, které spolu Řekové sdíleli.⁶⁶ Na základě srovnání mnoha řeckých komunit té doby Hérodotos formuloval čtyři kritéria příslušnosti k řecké komunitě, která se do velké míry shodují s definicí hellénizace tak, jak jí chápou moderní badatelé. Společnými rysy, dle Hérodota, byla sdílená minulost a fakt, že všichni Řekové mají společné předky a pojí je krevní pouto. Dalším charakteristickými rysy byly společná řeč, a fakt, že vedou podobný způsob života a vyznávají stejnou víru (8.144.2).⁶⁷ Jakékoli odchýlení od řecké normy, ať už kulturní, tak morální, je prezentováno v ostrém kontrastu „těch druhých“ (Hartog 1988 [1980], 212-259; Vlassopoulos 2013b, 56-57). Hérodotův dualismus Řeků a „těch druhých“, tj. barbarů, se ve velké míře odráží i v moderní sekundární literatuře zabývající se neřecky mluvícími národy antického starověku (Harrison 2002; Zacharia 2008). Proto i západní akademický svět a interpretace materiálu vycházející ze studia řecky psané literatury, jsou svou podstatou hellénocentrické a hellénofilské a přijímají hellénizaci jako jediné možné východisko kontaktu řecké a neřecké populace.⁶⁸

Moderní teoretický koncept hellénizace je založen do značné míry na studiu dochovaných literárních pramenů, převážně psaných řecky, určených pro řecké publikum. Michael Dietler správně podotkl, že západní kultura vychází z hellénofilství 19. století, a je do značné míry postavena na studiu těchto textů, což by vysvětlovalo popularitu konceptu hellénizace v 19. a 20. století (Dietler 2005, 35-51). Řecká kultura byla považována za kulturní normu jak v antice, tak i v moderních badatelských kruzích, a cokoliv odlišného bylo považováno za podřadné, barbarské v moderním slova smyslu.

Zcela v duchu akulturačních teorií i hellénizační přístup předpokládá kulturní nadřazenost jedné společnosti nad druhou (Stein 2005, 16). Neřecká společnost automaticky považována za kulturu absorbující výdobytky kolonizující řecké společnosti, jako je např. hierarchická společenská organizace či propracovaný náboženský systém (Whitehouse a Wilkins 1989, 103; Owen 2005, 12-13; Dietler 2005, 55-61).⁶⁹ Jak akulturační, tak hellénizační přístup

nemělo negativní nádech (Malkin 2004, 345). Pejorativní význam získalo slovo až druhotně v kontextu řecko-peršských válek. Moderní použití slova barbar, či barbarský se odvozuje právě od negativních zkušeností Řeků s multikulturní a multinárodnostní perskou říší v průběhu 5. století př. n. l.

⁶⁶ Hdt. 8.144.2: τὸ Ἑλληνικὸν.

⁶⁷ V současnosti je tato definice považována za příliš zobecňující, jednostranný pohled, který opomíjí variabilitu etnické identity v antickém světě (Zacharia 2008, 34-36; Janouchová 2016). Podobná kritika se objevila nejen vůči Hérodotově pojednání řecké příslušnosti, ale i vůči modernímu teoretickému konceptu hellénizace, jak byl chápán v 19. a 20. st. n. l.

⁶⁸ Jak je možné si povšimnout v rámci úvodní kapitoly 1, řečtí autoři, jako Hérodotos, Thúkýdidés či Xenofón, se nezaměřovali specificky na popis neřecky mluvících národů, ale zmiňovali se o nich v souvislosti s vysvětlením širších historických skutečností a pak zejména v komparaci s popisem řeckého etnika. Cílem mnoha těchto prací nebylo zaznamenávat etnografickou skutečnost o neřeckých národech, ale spíše bavit řeckého posluchače výčtem kuriozit a neobvyklých norem chování (Hartog 1988 [1980], 230-237). Pro lepší ilustraci slouží například Hérodotovo dílo, jehož jednotlivé části, *logoi*, jsou sbírkou etnografických zajímavostí a faktů o neřeckých národech tak, jak byly prezentovány řeckému posluchači.

⁶⁹ Whitehouse a Wilkins 1995, 103: „Equally invidious is the strongly pro-Greek prejudice of most scholars, which leads them to regard all things Greek as inherently superior. It follows that Greekness is seen as something that other societies will acquire through simple exposure—like measles (but nicer!).“

většinou ignoruje podíl místního neřeckého obyvatelstva na vytváření společné kultury, případně neuznává, že k procesu kulturní výměny mohlo docházet a často i docházelo z obou stran (Antonaccio 2001, 126). Místní populace je vnímána jako kulturně vyprázdněné území, jehož obyvatelé jsou příchozími Řeky civilizováni na vyšší úroveň a pasivně přijímají novou kulturu.

Whitehouse a Wilkins (2005, 103) podotýkají, že koncept hellénizace je možné použít jako interpretační rámec například pro srovnávání stylistických změn ve výrobě keramiky, či architektury, ale považují ho za zcela nevhodný pro studium změn ve struktuře společnosti. Hellénizační přístup bývá aplikován *en bloc* na celou populaci, bez reflexe lokálních variant, území větší či menší rezistence, či naopak otevřenosti nově příchozí kultuře. Hellénizace zcela opomíjí místní společenský, politický a ekonomický kontext, který hrál zásadní roli při kontaktu s novou kulturou. Kritik hellénizace Michael Dietler (1997, 296) tvrdí dokonce, že model sám o sobě nenese interpretační hodnotu, pouze dokumentuje a popisuje situaci bez skutečného porozumění mezikulturních kontaktů a jejich důsledků pro všechny zúčastněné komunity. Tím se stává příliš obecným a jednostranně zaměřeným modelem i pro studium epigrafických památek jakožto produktů dané společnosti.

2.1.2.1 SROVNÁNÍ TEORETICKÝCH KONCEPTŮ HELLÉNIZACE A ROMANIZACE

Pro lepší pochopení vývoje teoretického konceptu hellénizace a jeho velké obliby a rozšíření mezi badateli je nutné stručně pohovořit o teoretickém pozadí, z nějž hellénizace vychází. Koncept hellénizace se totiž do velké míry inspiroval tematicky spřízněnou romanizací, tedy velmi oblíbeným teoretickým přístupem 19. a počátku 20. století, který si nicméně udržel své příznivce i do současné doby (Woolf 1994, 116; Freeman 1997, 27-50; Millett 1990). Koncept romanizace se zabývá taktéž adopcí materiální kultury, jazyka, zvyklostí, způsobu života a přijetí nové identity původními obyvateli nově získaných území římského impéria (Woolf 1997, 339; Jones 1997, 29-39). K rozvoji a oblibě konceptu romanizace přispěl nejen velký rozsah římské říše, ale i mnohonárodnostní složení jeho obyvatel a nutnost teoretického přístupu, který by vysvětloval velmi podobné změny v materiální kultuře obyvatel nově získaných území v přímé souvislosti s působením římského státního aparátu a zvýšenou vojenskou přítomností na daném území.

Společným rysem hellénizace a romanizace je jejich interpretace kulturní změny jako nevyhnutelné a přirozené reakce původních kultur na setkání s kulturně vyspělejšími civilizacemi (Champion 2005, 15; Dietler 1997, 336-337). Oba dva směry jsou primárně zaměřené na dominanci řecké a římské kultury nad pasivními kulturami původního obyvatelstva, jehož reakce na kontaktní situace jsou obecně v literatuře přehlíženy a recipročním změnám v řecké a římské kultuře není věnován dostatečný prostor. Oba dva směry jsou striktně dvoudimenzionální a soustředují se na kontakty mezi Řeky a Neřeky, Římany a Neřímany, kde

řeckou, respektive římskou stranu považují kulturně, politicky i ekonomicky dominantní. Tento striktní dualismus a černobílé vidění obou přístupů je v posledních dvaceti letech kritizováno jako příliš zobecňující, opomíjející historickou realitu a jemné nuance a variace mezikulturních vztahů (Dietler 2005, 55-57; Mihailovič a Jankovič 2014, xv). Kritice čelí i omezenost hlavních proudů obou dvou směrů počátku 20. století na interakce převážně společenských elit a opomíjení nižších vrstev společnosti (Hingley 1997, 83). Tento rys vychází z faktu, že primární pramenem studia obou směrů byly zejména literární díla, která hovoří převážně o elitních vrstvách společnosti.

Dalším společným rysem je nejednotný metodologický přístup k interpretaci materiálu. Práce zabývající se hellénizací pojímají tento termín poměrně vágně, či nemají potřebu definovat teoretický přístup k hellénizaci s předpokladem, že termín nese vysvětlení sám o sobě (Dominguez 1999, 324; Vlassopoulos 2013, 9). Práce zabývající se romanizací většinou předkládají detailnější metodologii, nicméně proces sám o sobě je také chápán jako dostačující vysvětlení kulturní změny (Mattingly 1997, 9-17). Ač oba dva koncepty spojuje do velké míry snaha postihnout změnu kultur v reakci na mezikulturní kontakt, prostředí, jež romanizace popisuje se od řeckého prostředí liší poměrně radikálně. Pojetí romanizace do velké míry ovlivnil charakter římského impéria, velký rozsah území a mnohonárodnostní složení, propracovaný státní aparát a dobře organizovaná armáda, což jsou prvky vyskytující se v řecké kultuře v menší míře, v nejednotné formě či dokonce vůbec. V řeckém prostředí totiž, na rozdíl od římské říše, neexistovala jednotná politická autorita, jednotná materiální kultura, a dokonce ani jednotný jazyk či kolektivní identita, což jsou zásadní podmínky pro úspěšnou aplikaci hellénizačního modelu v praxi. S tím souvisí i odlišné zaměření obou přístupů. Zatímco hellénizace se zaměřuje spíše na změny v kultuře a identitě obyvatel, romanizace se soustřídí především na společensko-politické a ekonomické důsledky v různých regionech římského impéria s ohledem na projevy v tamní materiální kultuře (Freeman 1997, 27).

2.1.2.2 NEJEDNOTNÝ CHARAKTER ŘECKÉ KULTURY A IDENTITY

Hellénizační model je založený na předpokladu, že neřecká kultura absorbuje a asimiluje řeckou materiální kulturu, řecký jazyk, způsob života a s tím spojenou řeckou identitu (Owen 2005, 12-13; Zacharia 2008, 21). Aby tento model mohl fungovat, nutným předpokladem by byl nejen jednotný charakter řecké materiální kultury, ale také jednotný a statický charakter řecké identity, který by byl navíc úzce spojený s materiální kulturou. Archeologický výzkum v mnohém vyvrátil tvrzení, že je možné přímo spojovat etnickou identitu s materiální kulturou (Jones 1997, 106-127; Antonaccio 2001, 129). Jinými slovy, rozšíření tradičních archeologických kultur neodpovídá rozmístění jednotlivých etnických skupin a produkce určitého typu keramiky či dekorace je vázána spíše na individuální vkus a použitou technologii, než na etni-

citu (Jones 1997, 128-129). Archeologické výzkumy navíc dokládají, že v antice neexistovala jednotná a normativní řecká materiální kultura, ale jednalo se o lokální varianty, které se více či méně navzájem inspirovaly. Zpochybněn byl i argument na provázanost jednotlivých zvyklostí čistě s řeckou etnicitou, což mimo jiné dokazuje i absence jednotného pohřebního ritu v řeckých koloniích na pobřeží Černého moře (Damyanov 2012). Dříve se usuzovalo, že se řecké etnikum vyznačovalo užitím kremace a místní thrácké obyvatelstvo pohřbívalo inhumací, avšak paralelní existence obou ritů znemožnila etnickou identifikaci pouze na základě pohřebních zvyklostí. Stejně tak přítomnost objektů řecké provenience nedokazuje, že místo bylo obýváno Řeky, či obyvatelstvem, které se používáním řeckých předmětů stalo „hellénizovaným“ a přijalo řeckou identitu (Vranič 2014a, 41).⁷⁰

Druhým problematickým bodem je otázka řecké identity a její jednotnosti. François Hartog (1988 [1980])⁷¹ a Edith Hall (1989) rozpoutali relativně bouřlivou akademickou debatu na téma řecké identity v antice a jejích projevech v kontaktu s jinými etnickými skupinami. Badatelé dnes všeobecně přijímají, že tzv. hellénicita, čili jednotná řecká etnicita, je konstruktem moderní společnosti a nejedná se o vrozenou vlastnost (tzv. *primordial ethnicity*). Naopak, většinově se dnes kloní k názoru, že etnicita tvořila a tvoří jen jednu ze složek identity, jejíž projevy se mohly měnit dle aktuálních podmínek (tzv. *situational ethnicity*; Barth 1969; Hall 1997, 17-33; Jones 1997, 13; Demetriou 2012, 14; Mackil 2014, 270-271; Diaz-Andreu 2015, 102).

Namísto jednotné řecké etnicity je tak vhodné spíše mluvit o vědom řecké kolektivní identity, tzv. panhellénismu, která vznikala za velmi specifických podmínek a měla omezené trvání.⁷² Dle antropologické teorie dochází k formování příslušnosti k určité skupině dvěma možnými způsoby: první tzv. opoziční identita se formuluje při setkání s jinou skupinou, např. v průběhu válečných konfliktů, diplomatického vyjednávání či obchodních transakcí (Barth 1969; Malkin 2014). Druhá, tzv. agregační identita vzniká uvnitř komunity afiliací s dalšími jejími členy, např. v průběhu panhellénských slavností, či v prostředí multikulturní společnosti řeckých *emporíí* a *apoikií* (Morgan 2001; Demetriou 2012; Vlassopoulos 2013a).

Panhellénská identita hrála v řecké společnosti relativně marginální roli, větší důležitost zaujímalá spíše přináležitost s bezprostředním regionem, či mateřskou obcí, čemuž nasvědčuje i politické uspořádání řecké komunity. Irad Malkin (2011) správně přirovnal tehdejší situaci k „malým světům“, autonomním jednotkám, navzájem propojeným skrz moře a mořeplavbu. I přes tento fakt propojenosti Středozemního a Černého moře si řecké komunity uchovávaly lokální identity, které měly zásadní formativní charakter na vědomí kolektivní

⁷⁰ V nadsázce je možné tento přístup aplikovat i na současný svět: pokud by provenience používaných předmětů určovala etnicitu, více jak polovina moderního světa by byla obývána Číňany, vzhledem k tamní masové produkci předmětů denní potřeby.

⁷¹ 1980 původní vydání, 1988 překlad do angličtiny.

⁷² Vzhledem ke geografické členitosti řeckého území je velmi obtížné mluvit o řeckém národu v moderním slova smyslu (Gellner 1983). Řecká komunita neměla jednotné politické ani kulturní centrum a přírodní podmínky a charakter individuálních řeckých obcí nenahrával vytvoření panhellénské identity, která by si uchovala permanentní charakter. Panhellénská identita se objevovala v řecké kultuře spíše epizodicky, jako reakce na setkávání s jinými kulturami, či jako důsledek všeřeckých náboženských slavností.

příslušnosti tehdejších obyvatel. Dokonce i řecký jazyk, jakožto jeden z prvků, které mají být společné všem Řekům, byl roztržšten na lokální dialekty.⁷³

Jak jsem již naznačila, úspěšné uplatnění hellénizačního modelu naráží na své limity z několika důvodů, jako například absence jednotné materiální kultury, která by se dala definovat jako řecká. Dále je to mnohotvárnost a proměnlivost řecké identity, která se lišila nejen v závislosti na čase, ale i místně dle aktuální historicko-politické situace (Woolf 1994, 118). Globální použití hellénizačního modelu opomíjí celou řadu společenských interakcí a ignoruje aktivní roli neřecky mluvícího obyvatelstva v rámci celého procesu a nahlíží na neřeckou kulturu jako na nižší úrovni a primitivnější.

Ač se mnozí badatelé staví *a priori* negativně k hellénizaci s tím, že se jedná o překonaný model, který nenabízí nový úhel pohledu, a naopak mnohé skutečnosti zjednodušuje, i přesto je hellénizační rétorika natolik zakotvená v moderní společnosti, že je téměř nemožné tento model zcela ignorovat. Východiskem z dané situace může být přístup sledující jak celospolečenský kontext, tak i faktory a možné motivace ovlivňující mezikulturní kontakt a jeho důsledky, podobně jak navrhuje text *Memoranda pro studium akulturace* (Redfield *et al.* 1936). Tento alternativní přístup se v prvé řadě musí oprostit od kulturních předsudků a přistupovat k všem zúčastněným stranám nezaujatě, nikoliv pouze z pozice řecké společnosti, jak bylo běžné zcela v duchu tradičního pojetí hellénizace. Podobný trend začíná rezonovat i teoretickými archeologickými pracemi posledních 20 let (Dietler 1997; 2005; Mihailovič a Jankovič 2014, xv-xvi).

2.1.2.3 HELLÉNIZACE V THRÁKII

Ačkoliv jsou akulturační modely dnes považovány za vágní a zastaralé, je nutné vzít v po- taz, že koncept hellénizace ovlivnil velkou řadu badatelů ve 20. století a nadále si udržuje určitý vliv v široké veřejnosti a politických hnutích s národnostní tematikou, převážně v balkánských zemích s pozůstatky antických kultur. Určitá forma dualismu a předsudky o kul- turní dominanci řecko-římské kultury se nevyhýbají ani badatelům zabývajícím se kontakty Thráků a Řeků (Asheri 1990; Xydopoulos 2004; 2007).

V průběhu 20. století byl koncept hellénizace často využíván k politickým účelům, a to například k ospravedlnění přináležitosti ke vznikajícím panevropským uskupením s po- ukazem na historii daných zemí a jejich propojenost s hellénským kulturním dědictvím Evropy (Owen 2005, 14; 18-21; Vranič 2014a, 39-42). Zároveň s tím ale na Balkáně existoval trend vyzdvihující předřecké kořeny moderních národů, které do jisté míry romantizoval a heroizoval v duchu moderního nacionalismu. Došlo tak k velmi zajímavé kombinaci těchto nationalistických směrů poloviny 20. století, které přisuzovaly Thrákům aktivní roli v pro-

⁷³ Nicméně na rozdíl od jazyků používaných místní populací, byly tyto lokální dialekty více či méně navzájem srozumitelné, ač tyto rozdíly reflektují sami mluvčí (Morphugo Davies 2002, 161-168).

cesu hellénizace, a Řeky zmiňovaly mnohdy pouze okrajově (Vranič 2014b, 166-167; Fol a Marazov 1977; Fol 1997, 73).

Hellénizační model byl do nedávné minulosti používán mnoha badateli k popsání kontaktů mezi Řeky a neřecky mluvícími území známého jako Thrákie a důsledků těchto kontaktů (Danov 1976; Samsaris 1980; Boardman 1980; Fol 1997; Bouzek *et al.* 1996; 2002; 2007; Archibald 1998; Tsetshladze 2006; Tiverios 2008; Sharankov 2011).⁷⁴ Řekové byli v rámci hellénizačního přístupu chápáni jako kolonizující nadřazený národ, který přináší kulturu a civilizaci primitivnějším Thrákům (Owen 2005, 13). Hellénizace byla ztotožňována s nárůstem společenské komplexity či jinými slovy s příchodem civilizace a zaměňována za jevy jako urbanizace, centralizace politické moci apod. Přítomnost řecké materiální kultury, nebo její imitace, byla v archeologických kruzích často interpretována jako důkaz hellénizace obyvatelstva, jejíž intenzita byla určována množstvím nalezených předmětů řecké provenience (Vranič 2014a, 36-37). Převládajícím motivem hellénizace byly ekonomické faktory a vzájemný obchod mezi Řeky a Thráky (Vranič 2012, 31-32).

Primárním interpretačním rámcem mnoha prací byly řecké literární prameny, které popisují první kontakty s Thráky, které líčí jako násilné a bojovné obyvatele úrodného území (např. Archilochos, Diehls frg. 2, 6 a 51; srov. Owen 2005, 19; Danov 1976, 21-52).⁷⁵ Thrákové jsou následně prezentováni jako divoká stvoření s méně vyvinutým náboženským systémem, kteří ale ochotně přijímají řeckou materiální kulturu a spolu s ní i řeckou identitu (Asheri 1990, 133-150). Zastánci hellénizačního přístupu se nicméně shodují, že ve 4. st. př. n. l. byly tzv. hellénizovány pouze nejvyšší vrstvy thrácké aristokracie a o běžné populaci a jejímu postoji k řecké kultuře se vyjadřují jen zřídka (Danov 1976, 347; Samsaris 1980, 280-285; Sharankov 2011, 139). Tzv. onomastická hellénizace, tedy přijetí či úplné nahrazení původních thráckých osobních jmen jmény řeckými, je interpretována jako jednosměrný nevratný proces, který nemá obdobu v řecké komunitě (Samsaris 1993, 19-20). Jak ale poukazuje v kapitole 1, obraz Thráků v literárních pramenech je do značné míry ovlivněn literárním záměrem konkrétního autora a tehdejší politickou situací, a tudíž je nutné k informacím v nich dochovaným přistupovat nanejvýš kriticky a srovnávat je s dalšími dostupnými prameny. Například archeologické práce posledních let dokazují, že první kontakty mezi Řeky a Thráky nebyly pouze násilné, ale že se jednalo o daleko komplexnější systém vztahů, než jak je popisují právě řecké literární zdroje. V některých případech bylo dokonce zaznamenáno soužití těchto dvou skupin pohromadě, bez archeologicky doložených známek násilí (Ilieva 2011; Damyanov 2012).

Mnozí historikové a archeologové považují za vrchol hellénizace Balkánu dobu hellénismu, kdy došlo k intenzifikaci kontaktů mezi Řeky a Thráky, a tedy i k navýšení počtu kulturních výpůjček. Hlavní podíl na změnách společenské struktury měly dle Papazoglu

⁷⁴ Pro přehled užití hellénizačního přístupu v balkánské archeologii Vranič (2012, 29-31) a Vranič (2014b, 161-163).

⁷⁵ Podrobněji o charakteru literárních pramenů pojednávám v kapitole 1.

(1980) místní elity, které se vědomě snažily imitovat hellénistické vladaře. Samsaris pak přičítá hlavní podíl na společenské změně aktivní službě thráckých mužů v armádách hellénistických vládců a zejména římských císařů (Samsaris 1980, 95-96). Tendence uplatňovat hellénizační přístup bez další reflexe je stále do jisté míry patrná i v současné literatuře, avšak badatelé se brát v potaz i postkoloniální teoretické přístupy, ale zároveň respektovat specifika dochovaného materiálu (Nankov 2008; 2009; 2012; Vranič 2014a; Vranič 2014b). Podobně jak navrhoje již Samsaris (1980), dle Nankova (2012) zásadní roli ve změně společnosti hráli navrátiliví se vojáci, sloužící na dvorech a ve vojscích hellénistických vladařů, kteří se usídlili v Thrákkii (Hérakleia Sintská, Seuthopolis, případně Kabylé), v kombinaci s ekonomicko-politicky motivovanými snahami místních elit. Bouzek (Bouzek *et al.* 1996; 2002; 2007) a Archibald (1998; 2011) pak poukazují na aktivní zapojení řeckých obchodních kontaktů a Řeků sídlících přímo v Thrákkii již od 5. st. př. n. l. Hlavní podíl na změně společenské struktury v Thrákkii přisuzují ekonomickým faktorům a zejména vzájemnému obchodu mezi Řeky a Thráky.

Hellénizace v thráckém prostředí je tradičně vnímána jako vliv řecké materiální a myšlenkové kultury na thrácké obyvatelstvo a s tím související proměny projevů materiální kultury, i uspořádání společnosti. Tento vliv je povětšinou jednostranně zaměřen a dochází k ovlivňování ze strany řecké kultury směrem ke kultuře thrácké. Práce zabývající se hellénizací v Thrákkii se většinou zaměřují na dobu hellénismu a nereflektují návaznost na předcházející či následující období. Řecká i thrácká kultura jsou vnímány jako monolitické celky, bez reflexe regionálních variant, lokálních identit, či variability druhů interakcí. Thrácká společnost je považována, zcela v duchu řeckých literárních pramenů, za méně vyvinutou, a celkově je jí věnováno méně pozornosti. Teoretický koncept hellénizace se tak v současné době zdá být překonaným, předsudky zatíženým interpretačním rámcem a je nutné hledat alternativní přístupy vysvětlující společenské změny na základě mezikulturního kontaktu.

2.1.3 Teorie světových systémů a její návaznost na hellénizaci

Jako alternativní teoretický směr, který do velké míry vycházel z podobných principů jako hellénizace, vznikla v 70. letech 20. století *teorie světových systémů* (*world-systems theory*). Teorie světových systémů se snažila vysvětlit změny ve společnosti na základě ekonomické teorie Immanuela Wallersteina (1974). Wallerstein s její pomocí vysvětloval rozdělení ekonomické síly a moci, pracovní síly, ekonomického potenciálu a pohybu zboží v moderním světě. Tato původně čistě ekonomická teorie se stala velmi oblíbenou mezi archeology, zabývajícími se mezikulturními kontakty a distribucí materiální kultury (Frankenstein a Rowlands 1978; Rowlands, Larsen a Kristiansen 1987; Bintliff 1996; Stein 1998; Champion 2005; Harding 2013).⁷⁶

⁷⁶ Tato teorie se stala v archeologii též známá pod pojmem „centrum - periferie“ (*core-periphery*) a sloužila pri-

Základním předpokladem teorie světových systémů je propojenosť regionálního a nadregionálního ekonomického systému, jehož jednotlivé části se ovlivňují mezi sebou. Světové ekonomické systémy se skládají z center, periferií a semi-periferií, přičemž v centrech se koncentruje většina ekonomické síly a politické moci. Tato moc je zajištěna existencí vojska, které zajišťuje hladký chod celého systému a dodává centru potřebnou autoritu. Z periferie do centra proudí pracovní síla a surový materiál, který je pak zpracován specialisty žijícími v centru (Rowlands 1987, 4). Periferie je většinou v rámci teorie vnímána jako pasivní součást systému, která dodává potřebný materiál a levnou pracovní sílu a je oproti centru ekonomicky i kulturně na nižší úrovni. Centra jsou oproti periferiím považována za společnost vyvinutější na škále společenské komplexity, jako např. stát vs. předstátní uskupení (Stein 1998, 223-225). Systém center a periferií je tak poměrně nestabilní a založený na nerovné distribuci ekonomického kapitálu a moci. Systém center a periferií se vyvíjí v závislosti na vnějších a vnitřních okolnostech: centrum může postupem času degradovat na pouhou periferii, a naopak periferie se může proměnit na semi-periferii, či dokonce na centrum (Frankenstein a Rowlands 1978, 80-81).

V rámci archeologické aplikace je periferie na předstátní úrovni vedena skupinou mezi sebou soupeřících aristokratů, kteří organizují cirkulaci surového materiálu mezi periferií a centrem výměnou za vlastní prospěch a protisužby (Frankenstein a Rowlands 1978, 76).⁷⁷ Archeologové tak za využití ekonomické teorie vysvětlují na tomto koloběhu materiálu a protisužeb přítomnost luxusních nádob v kmenově řízených společnostech v jihozápadním Německu rané doby železné.

Michael Dietler kritizoval tento model pro přílišné zjednodušování reality a popření aktivní role původního obyvatelstva (2005, 58-61). Dietler porovnával teorii světových systémů s hellénizačním modelem, podobně jako u hellénizace, je centrum prezentováno jako ekonomicky a kulturně jednotné a nadřazené periferii. Dalším bodem Dietlerovy kritiky je zaměření teorie pouze na ekonomické vysvětlení kontaktů a cirkulaci a rozmístění kapitálu, a nikoliv na kulturní a společenské následky vycházející ze setkání s cizí kulturou. Primárním prostředkem kontaktu je u teorie světových systémů obchod, což však nezahrnuje komplexnost kontaktů a složitost vztahů k nimž mohlo docházet.⁷⁸ Teorie světových systémů pouze málokdy zahrnuje i jiné než obchodní motivace a způsoby šíření luxusní nádob, jako je například výměna darů v rámci budování sítě často nadregionálních společenských vztahů a

márně jako vysvětlení pohybu materiální kultury a dynamiky vzájemných kontaktů společností.

⁷⁷ Elity zajišťovaly příslun materiálu do centra, což v tomto případě představuje Středomoří, a zároveň si v periferii udržovaly výsadní postavení, které demonstrovaly právě vlastnictvím luxusních nádob pocházejícím z centra. Za odměnu elitám centrum poskytovalo prestižní předměty zhotovené specialisty v centru. Většinou se mohlo jednat o nádoby, šperky či zbraně z drahého kovu, které aristokratům v rámci periferie sloužily jako prestižní předměty, poukazující na jejich vysoké postavení a společenský status (Frankenstein a Rowlands 1978, 76-77; Rowlands 1987, 5). Pouze pokud si elity zajistily kontrolu nad výměnou zboží s centrem, mohly úspěšně řídit redistribuci importovaného luxusního zboží. Přidělováním luxusního zboží si náčelníci zajišťovali dostatečný počet následovníků, a zavazovali si tak jejich přízeň a podporu do budoucnosti (Sahlins 1963, 288-296; Whitley 1991, 349-350).

⁷⁸ Jen pro příklad Colin Renfrew (1986, 8) uvádí jako možné druh mezikulturních interakcí vojenské konflikty, diplomatické vztahy, průzkum nových oblastí, migraci, konkurenčního soupeření apod.

kontaktů (Mauss 1966).⁷⁹

Hlavním přínosem použití teorie světových systémů v archeologii bylo kladení většího důrazu na vzájemnou propojenosť regionů, a zároveň snaha o vysvětlení nerovnoměrného rozdělení kapitálu na úrovni regionů (Harding 2013, 379). Teorie světových systémů byla poměrně úspěšně aplikována na větší regionální a nadregionální celky, kde bylo možné definovat jedno ekonomické a politické centrum.⁸⁰ Oproti tomu aplikace teorie světových systémů na řecký svět v sobě nese několik problémů: řecky mluvící svět nebyl po většinu své existence centralizovaný a nespadal pod jedno ekonomické a politické centrum (Stein 1998, 226).⁸¹

I přes na svou dobu inovativní postoj bývá teorie světových systémů kritizována pro svou aplikaci moderní ekonomické teorie na antickou ekonomiku, která jednak nedosahovala měřítek moderních ekonomik, ale pravděpodobně se řídila i jinými pravidly a měla odlišnou dynamiku, než moderní společnost (Hodos 2006, 5-7).

2.1.3.1 TEORIE SVĚTOVÝCH SYSTÉMŮ V THRÁKII

Ekonomicky motivované interpretace archeologického materiálu v sobě spojují jednak teorii světového systému, ale nesou i prvky hellénizačního přístupu. Hlavní motivací mezikulturního kontaktu je obchod a výměna materiálu, případně absence surového materiálu v řeckých městech a jeho nadbytek v oblastech obývaných Thráky (Vranič 2012, 32-36). Oblasti Thrákie bývá v nadregionálních studiích zabývajících se teorií světových systémů věnováno poměrně málo prostoru, většinou jako zmínka na okraji, či podpůrný argument. V rámci teorie světových systémů je Thrákie chápána jako periferie či jako semi-periferie, v závislosti na měnících se podmírkách a politické situaci, a řecká města na thráckém pobřeží jako centrum (Randsborg 1994, 99-104). Thrákie bývá ve shodě s literárními prameny vnímána jako zdroj surových materiálů, zejména stříbra, zlata a surového dřeva na stavbu lodí, otroků a námezdných vojáků (Hdt. 1.64.1; 5.53.2; srov. Sears 2013, 31; Tsiafakis 2000; Isaac 1986; 14-15; Lavelle 1992, 14-22).⁸² Lokální studie zaměřující se pouze na Thrákkii interpretují hellénizovaná města a obchodní sídliště (*emporía*) jako lokální ekonomická centra, kde hellénizované elity či přímo řečtí obchodníci shromažďují a následně dodávají potřebné suroviny z thrácké periferie do řeckého světa (Bouzek 1996; 2002; 2007; Bouzek a Graninger 2015).

Přítomnost luxusních předmětů v thráckém vnitrozemí je vysvětlována jako důsledek výměny zboží a protisužeb mezi centrem a aristokraty z periferie. Z literárních pramenů jsou známy případy, kdy řečtí aristokraté z Thrákie zprostředkovávali kontakt Thráků s

⁷⁹ Tzv. *gift-giving society*, více Mauss (1966).

⁸⁰ V případě starověkého světa se jednalo o říše rozkládající se na velké ploše jako např. Řím, státy v Mezopotámi, Egypt, či pozdější Mayská říše (Rowlands 1987, 5).

⁸¹ John Bintliff se pokusil aplikovat teorii světových systémů na regionální celky v rámci antického Řecka (1996), avšak jeho model zahrnoval poměrně obecné ekonomické a produkční trendy a celková použitelnost tohoto modelu pro studium mezikulturních kontaktů byla velmi omezená.

⁸² Podrobněji v kapitole 1.

řeckými městy, jako například jistý Nymfodóros z Abdéry, který se stal prostředníkem mezi Athénami a thráckými Odrysy (Hdt. 7.137; Thuc. 2.29; srov. Sears 2013, 27). Můžeme jen odhadovat, že odměnou jim byly luxusní předměty řecké provenience, či služby řeckých specialistů, kteří pro ně pracovali přímo v Thrákkii.⁸³ Fenomén bohatých válečnických hrobek s množstvím importovaných předmětů, na nichž byly navršeny monumentální mohyly, je v duchu teorie světových systémů považován za jeden ze znaků kompetitivního charakteru thrácké společnosti, která byla ovládána místními kmenovými náčelníky. Tento fenomén se objevuje v Evropě v době železné, nejen v Thrákkii, ale na dalších místech Evropy (Randsborg 1994, 102).

Pokud se podíváme detailněji na povahu kontaktů mezi Řeky a Thráky, teorie světových systémů nemůže sloužit jako univerzální vysvětlení mezikulturních interakcí. Pro ilustraci uvádíme rozložení ekonomické a politické moci v 5. st. př. n. l., které se zcela vymyká binárnímu rozdělení na centrum a periferii. O politické a ekonomické dominanci Řeků nad Thráky není možné mluvit zcela jednoznačně, zejména, když literární prameny vyjadřují spíše opak. Thúkýdidés si všímá, že řecká města platila thráckému králi nemalé obnosy a s největší pravděpodobností tudíž nad ním neměla ekonomickou ani politickou moc, ale spíše naopak (Thuc. 2.97; srov. Graham 1992, 61-62). V neposlední řadě měli Thrákové nejen přístup k nerostnému bohatství, ale literární prameny na mnoha místech poukazují na fakt, že Thrákie měla silné a početné vojsko, které pravděpodobně svým počtem převyšovalo vojska jakéhokoliv z řeckých měst na pobřeží Thrákie.⁸⁴ Podobně tedy jako v případě hellénizace, ani teorie světových systémů nepostihuje mnohdy jemné nuance mezikulturního styku Thráků a Řeků.

2.2 Postkoloniální modely

V reakci na politický vývoj 20. století a snahu o vyrovnání se s rozpadem evropských koloniálních velmcí se i v akademickém světě objevila celá řada nových teorií a směrů. Viděno novou optikou, dříve aplikované akulturační teorie nevystihovaly komplexnost studií zábývajících se mezikulturními vztahy, a tak bylo nutné hledat nové alternativní přístupy.⁸⁵

⁸³ Archeologické výzkumy odhalují, že si thrácká aristokracie natolik považovala předmětu řecké provenience, že je ukládala do svých, mnohdy výstavních hrobek (Theodosiev 2011, 21-25).

⁸⁴ Thúkýdidés zmiňuje, že v roce 431 př. n. l. měla armáda krále Seutha až 150 000 mužů (Thuc. 2.98).

⁸⁵ Postkoloniální teoretické přístupy jsou charakterizovány svou vzájemnou provázaností a mnohostranností. Není tedy možné určit jeden převládající teoretický směr, ale jedná se spíše o amalgám několika přístupů, jež hož složení se liší dle konkrétního badatele a jeho záměru. Následující výčet charakterizuje pouze nejvýznamnější z hlavních směrů současnosti. Odbornou literaturou poslední doby rezonuje proces formování místní identity jako reakce na vliv nadregionálních uskupení, jako je římské impérium (Mattingly 2010). Podílem římské říše na globalizaci společnosti a následnými projevy na místní kulturu se zabývá směr taktéž známý jako tzv. *glokalizace* (Pitts 2008). Dále sem patří směry zabývající se prolínání kultur a vytváření nových forem mezikomunitní komunikace a společenského uspořádání jako je hybridizace, kreolizace (Liebmann 2013) či *middle-ground theory* (White 1991; Antonaccio 2013). Formováním nových identit na základě kontaktů s jinými kulturami a reprezentací nově vzniklých identit v materiální kultuře se zabývá celá řada badatelů (Hodos 2006; 2010), stejně tak kontextualizací společenských role v rámci původní a nové kultury (Appadurai 1986; Dietler 1997).

Celková nespokojenost s teoretickými přístupy, které se snažily vysvětlit historické procesy jedním možným modelem, vyústila v rozvoj několika paralelních, navzájem se prolínajících teoretických směrů, jejichž zastánci se ve velké míře inspirovali v současné antropologické teorii, sociologii a v exaktních vědách. Hlavní charakteristikou těchto směrů je důraz, který kladou na multidimenzionalitu a variabilitu mezikulturních kontaktů. Více prostoru badatelé věnují národům a společnostem, které byly dříve vnímány pouze v dualistické oponici kolonizátor - kolonizovaný, a jejich různým reakcím na kontakty s jinými kulturami (Dommelen 1998, 25-26; Silliman 2013, 495).⁸⁶ Vznikly tak zcela nové a unikátní modely a přístupy k archeologickému materiálu, zaměřující se jednak na dynamiku celého procesu, ale i na důsledky kulturních interakcí všech zúčastněných stran. Dřívější čistě ekonomická vysvětlení, či motivy kulturní převahy nejsou zcela zavrženy, ale figurují pouze jako jedno z možných paralelních vysvětlení.

2.2.1 Lokalizace a zaměření na místní obyvatelstvo

Postkoloniální teoretické přístupy podtrhují fluiditu mezikulturní výměny, hybnou sílu procesů a aktivní roli místní komunity v reakci na mezikulturní kontakty. Nově popsáným fenoménem je vznik tzv. smíšených společností, kdy nově vzniklá kultura v sobě nese prvky obou původních společností a na základě vzájemných interakcí všech zúčastněných stran je tato nově vzniklá kultura neustále obnovována a dále se proměňuje (White 1991; 2011). Nový pohled na mísení kultur tak nabízí zcela nové interpretace na důsledky kontaktů kultur: na zúčastněné strany je nahlíženo jako sobě rovné, chybí prvek dominance jedné z nich a zcela zásadní je zde kreativní prvek kontaktních situací, tedy vytváření nové kultury namísto přejímaní kultury dominantní společnosti.

Badatelé zabývající se mezikulturními vztahy hledali nové přístupy k popsání mnohdy velmi komplikovaných situací. Jedním z nejvlivnější přístupů je tzv. *middle-ground theory* amerického historika Richarda Whitea (1991; 2011). White, jakožto historik zabývající se kolonizací západní části amerického kontinentu a vzájemnými vztahy mezi Indiány a kolonizujícími bělochy, rozhodně netušil, jak dalekosáhlé důsledky a jak velké uplatnění jeho dílo bude mít i na poli středomořské archeologie. Základní myšlenkou je teorie o místě setkávání dvou kultur, které však nepatří ani do jedné z nich (tzv. *middle-ground*). White pojímal *middle-ground* jako reálné místo kontaktů, ale i přeneseně jako *ad hoc* vzniklý symbolický prostor s prvky z obou zúčastněných kultur, který byl ale plný vzájemných nedorozumění a nových významů (White 2011, xii).⁸⁷ *Middle-ground* je chápáno jako dočasný fenomén, který zaniká,

⁸⁶ Silliman (2013, 495) popisuje jeden z postkoloniálních směrů, nicméně jeho definice může být použita jako definice celého teoretického směru: „*Hybridity in a postcolonial sense tends to be a direct critique of previous versions of colonial theory that considered the effects of colonialism on indigenous people to be those of assimilation, acculturation, or even the more neutrally termed culture change. Hybridity offers a counterclaim of cultural creativity and agency, and it lends more subversion, nuance, and ambiguity than traditional assessments of the effects of colonialism.*”

⁸⁷ V původním whiteovském použití vzniká *middle ground* jako reakce na obchodní kontakty mezi původními

pokud se jedna ze zúčastněných stran přestane podílet na společenské interakci, či získá dominanci nad druhou stranou (Bayman 2010, 132). White tedy formování *middle-ground* chápal jako neustálý proces vytváření symbolického systému porozumění, typický pro daný čas a dané místo, který nelze dost dobře aplikovat na jiné situace (White 2011, xiii). Ač je tento teoretický přístup možné aplikovat pouze na velmi malé množství situací, otevírá zcela nový prostor k interpretacím a poukazuje na aktivní roli obou zúčastněných stran a na specifika mezikulturní výměny.

„*Middle-ground theory*“ se stala velice oblíbeným interpretačním rámcem i pro prostředí středomořské archeologie a historie (Malkin 1998; 2011; Woolf 2009; Antonaccio 2013). V kontextu Středomoří badatelé interpretují *middle-ground* jako novou kulturu, která sice pochází z obou původních kultur, a uchovává si dlouhodobý, avšak proměnlivý, charakter (Malkin 1998; 2011).⁸⁸ Irad Malkin interpretuje *middle-ground* jako nově vznikající kulturu v místech kontaktu, tj. například v koloniích a jejich bezprostředním okolí, či v emporiích, kde docházelo k setkávání velkého množství skupin z odlišných kultur. Malkin, a po jeho vzoru i další badatelé, se uchýlili k tomuto modelu, protože stírá vzájemné odlišnosti a protiklady typu Řek vs. barbar, ale zároveň nechává dostatek prostoru pro různé druhy interakcí a vysvětluje vznik nových smíšených kultur (Antonaccio 2013, 239).⁸⁹

Použitelnost konceptu *middle-ground* je v kontextu řecké kolonizace omezená jen na určitý druh situací a nedá se obecně aplikovat na veškeré mezikulturní kontakty. Zásadní přínos *middle-ground theory* je odklon o dřívějších binárních modelů, které předpokládaly jednosměrnou výměnu s jasnými výsledky v přijímající kultuře. Teorie *middle-ground* poukázala na fakt, že reakce místního obyvatelstva nebyla vždy jasně daná a často zahrnovala i na aktivní zapojení obyvatel, zcela pozměnila paradigmou současného přístupu k mezikulturním kontaktům.

2.2.2 Kreativní síla mezikulturních kontaktů

Dalším společným bodem postkoloniálních teoretických přístupů je zaměření na kreativní

kmeny a příchozími francouzskými kolonizátory. Tyto kontakty byly mnohdy plně násilí, vzájemného neprozumění, ale zároveň ani jedna ze zúčastněných stran neměla mocenskou či ekonomickou převahu. Dokud se obě strany vzájemně potřebovaly, ať už jen z čistě obchodního hlediska, snažily se dosáhnout určité shody. Tím vznikl poměrně křehký stav, kde se obě strany snažily balancovat vzájemné vztahy a zároveň udržet života schopnou komunitu, např. zajištěním půdy, obživy atp.

⁸⁸ Malkin aplikuje *middle-ground* v kombinaci s tzv. *network theory*, tedy teorií o decentralizované řecké společnosti, kde k hlavním interakcím dochází v místech setkávání - příštavech a nadregionálních svatyních (2011, 45-48). Pro Malkina je každé takovéto místo setkávání (angl. *node, cluster*) zároveň místem, kde konstantně dochází k formování nové kultury, tedy *middle-ground*. Malkinův koncept má spíše popisný než interpretační charakter, avšak i tak výrazně ovlivnil současnou akademickou debatu. Důraz se tak začal klást nejen na propojenosť Středozemního prostoru (Malkin et al. 2009; Constantakopoulou 2007; Archibald 2013, 96-97), ale i na jeho decentralizaci a roli lokálních komunit.

⁸⁹ Alternativní pohled představuje Greg Woolf (2009, 224), který chápe *middle-ground* jako svět prezentovaný antickými geografy a etnografy, v čele s Hérodotem. Je to svět, který není ani jedním ze dvou světů a často vzniká ze vzájemného neprozumění, vytržení z původního kontextu. Jedná se o zcela odlišnou interpretaci termínu, než jak ho navrhoval White, nicméně Woolfovou pojetí vrhá nový úhel pohledu na naše vnímání antických etnografických textů a jejich relevanci pro popis dané kultury.

sílu mezikulturních kontaktů a vzájemné ovlivňování všech zúčastněných stran. Interakce mezi jednotlivými společnostmi jsou pojímány v kontextu dané situace a je dán větší prostor variabilitě motivů, které vedly ke setkávání kultur. Prolínání kultur je vnímáno jako dynamický proces, který má celou řadu projevů v obou zúčastněných společnostech. V průběhu posledních 20 let vzniklo několik konceptů, využívajících poznatky z přírodních věd, jejichž aplikace se stala velmi oblíbenou, až téměř módní záležitostí (VanValkenburgh 2013, 301-302). Hybridizace⁹⁰, kreolizace⁹¹, synkretismus⁹², bricolage⁹³ a mísení kultur představují jen výčet pojmu, používaných k popsání určitého druhu kontaktu dvou kultur, kdy dochází k adopci a adaptaci určitých prvků, často za neustálého vytváření a opětného formulování kultury nové. Každý z těchto zmíněných termínů, a s nimi souvisejících směrů, se zaměřuje na jiný aspekt mísení kultur, avšak mnohé mají společného: důraz na aktivní zapojení zúčastněných společností, připisování kreativní role interagujícím skupinám a zdůrazňování podílu všech zúčastněných stran při vytváření nové kultury a identity.

Zásadním bodem kritiky těchto „kreativních směrů“ je nemožnost určit původ konkrétních kultur, z čehož pramení neschopnost analyzovat jejich vzájemné ovlivňování (Jourdan 2015, 119). Dle Jourdana je kultura sama o sobě neustále se proměňující systém znaků a symbolů, který reaguje na vnější podněty a vyvíjí se, a tudíž je velmi obtížné zpětně vysledovat vzájemné ovlivňování kultur.

Hlavním zastáncem kreativní role lokální komunity v rámci Středomoří je Peter Van Dommelen, který na příkladu kolonizace Sardinie dokazuje, že dlouhodobým působením

⁹⁰ Jednotný přístup k hybridizaci, tedy vytváření hybridní materiální kultury a identit, neexistuje (Card 2013, 1-2). V rámci současného diskurzu je termín *hybridizace* používán pro popis důsledků setkávání dvou či více kultur a je vnímán jako neustálý proces vytváření nových významů v rámci se setkávajících kultur, často probíhající na úrovni jednotlivců (Bhabha 1994, 33-39). Termín se stal velmi oblíbeným mezi archeology, protože poskytuje prostředek analýzy materiální kultury, která je mnohdy směsí mnoha kulturních vlivů, ve formě prolínání stylistických a technologických trendů. Hlavní body kritiky *hybridizace* spočívají v silných biologických konotacích, které termín vyvolává, dále pak nadužívání termínu bez patřičného teoretického pozadí (Silliman 2013, 493), či jeho obsahová vyprázdněnost (Card 2013, 1-2).

⁹¹ *Kreolizace* má svůj původ v lingvistice, kde popisuje proces kontaktu dvou sociolinguistických skupin. Ze specifických interakcí dvou skupin mluvícími rozdílnými jazyky vznikají zcela nová mírnění a forma jazyka, zahrnující nejen slovní zásobu, ale i novou strukturu (Stewart 2007, 2; Jourdan 2015, 117). Typickým produktem *kreolizace* je nový jazyk, který čerpá prvky z různých jazyků (*creole a pidgin*), avšak udržuje si zcela unikátní charakter (Jourdan 2015, 118). V rámci sociologie a antropologie je pak *kreolizace* vnímána jako proces vytváření nových významů kdy jedna strana má dominantní pozici, například v rámci nuceného přesídlení obyvatelstva či v diaspoře (Liebmann 2013, 40). V mnoha ohledech je *kreolizace* velmi podobná *hybridizaci*, zejména s ohledem na vytváření nových významů a forem kultury. Hlavním rozdílem je zaměření *hybridizace* na výsledek kulturní výměny a na projevy v dané kultuře, zatímco *kreolizace* klade větší důraz na samotný proces změny (Jourdan 2015, 119).

⁹² *Synkretismus* se jako termín poprvé objevil již v antice, kde označoval seskupení krétských komunit, které se často dostávaly do vzájemného konfliktu, ale v době nebezpečí se dokázali sjednotit. (Plut. Mor. 478a-490b.) V moderním pojetí je pojem používaný pro sloučení prvků z několika náboženství v rámci jednoho náboženského systému. V rámci studia mezikulturních kontaktů se *synkretismus* taktéž zaměřuje zejména na změny v rámci náboženství (Drooger 2015, 881-882). V rámci moderní antropologie získal termín pejorativní význam, kdy popisoval změnu jako nechtěný důsledek kulturních interakcí, a tak došlo k jeho postupnému vymizení z odborné literatury (Liebmann 2013, 28).

⁹³ Termín *bricolage* se poprvé objevil v díle Levi-Strausse, jako fenomén popisující kreativní přeměnu kulturních prvků způsobenou aktivitou jednotlivců v rámci jedné kultury (Liebmann 2013, 29). Jean Comaroff (1985) rozšířila použití *bricolage* i na mezikulturní vztahy a koloniální kontext. *Bricolage* se soustředí spíše na vztah společenských struktur a jejich vliv na vytváření nové kultury, namísto archeology oblíbené hybné síly kulturní změny (Liebmann 2013, 29-30).

a vzájemnými kontakty několika kultur docházelo k vytváření místních hybridních materiálních kultur (1998; 2005; Dommelen a Knapp 2010). Materiální kultura dle Dommelena projevuje velkou míru mísení prvků, které jsou používány v novém kontextu a jsou vědomou volbou členů místní komunity. Van Dommelen (2005, 134-138) se primárně dívá na proměny různých součástí materiální kultury, jako je například architektura, keramická produkce, ikonografie soch, související použité technologie, a na materiální projevy rituálů, jako jsou např. dedikační předměty, či svatyně. Velký prostor dává Van Dommelen i procesu formování lokálních identit a aktivnímu odporu místního obyvatelstva v rámci selektivního přijímání konceptů a strukturálních prvků jiných kultur (Van Dommelen 1998, 214-216).⁹⁴ V neposlední řadě se zaměřuje nejen na reakce původního obyvatelstva, ale i nově kriticky hodnotí role příchozí komunity v rámci nového přístupu a bez předsudků koloniálních modelů (Van Dommelen 2005, 118).

2.2.3 Kontextualizace mezikulturních kontaktů

Směrem, který má velký ohlas v současných pracích zabývajících se mezikulturními kontakty, je přístup navrhovaný Michaelem Dietlerem (1997; 1998; 2005). Dietler odmítá monolitické modely jako hellénizace či teorie světových systémů pro svou přílišnou obecnost a namísto toho se zaměřuje na formování lokální identity v reakci na kontaktní situace. Dietlerovou inovací je zdůraznění nutnosti sledovat daný fenomén v původním kontextu, s přihlédnutím k roli, jakou daný prvek měl v původní kultuře, a jaké místo zaujímá v kultuře nově formované. Dietler tak navazuje na antropologický směr přisuzující materiální kultuře aktivní roli při formování společenských struktur, který je též znám jako tzv. *social life of things* (Appadurai 1986).

Dietlera zajímají zejména důsledky prvních kontaktů a jejich vliv na materiální kulturu (1998, 218-219).⁹⁵ Dietlerova interpretace materiálu může být charakterizována jako přístup „zdola“, tedy přistupující přímo k interpretaci materiálních pramenů, oproti obecně pojatým modelům, které k materiálu přistupují „shora“, tedy čtením dochovaných literárních pramenů. Hlavním zkoumaným materiélem je pro Dietlera keramika, zejména keramika používaná ke konzumaci alkoholu v aristokratických kontextech.⁹⁶ Volba konkrétního stylu,

⁹⁴ Van Dommelen 2005, 117: „Cultural hybridity is a concept that has been propagated particularly by Bhabha as a means to capture the “in-betweenness” of people and their actions in colonial situations and to signal that it is often a mixture of differences and similarities that relates many people to both colonial and indigenous backgrounds without equating them entirely with either (Bhabha 1985)”.

⁹⁵ Dietler 1998, 218: „Examination of the initial phase of the colonial encounter in Iron Age France is important precisely because it holds the promise of revealing the specific historical processes that resulted in the entanglement of indigenous and colonial societies and how the early experience of interaction established the cultural and social conditions from which other, often unanticipated, kinds of colonial relationship developed.“ Michael Dietler na příkladu archeologického materiálu rané doby železné z oblasti jižní Galie a Germánie podél toku řeky Rhôny sleduje vlivy mezikulturní výměny na materiální kulturu. Na tomto území docházelo k setkávání velkého množství skupin, zahrnující např. Etrusky, Féničany, Řeky, Kelty a v neposlední řadě Římany.

⁹⁶ Téma konzumace se ostatně prolíná i Dietlerovou metodologií: Dietler sám používá termín *consumption* pro popis kontextu v jakém materiální kultura splňuje své poslání a je využívána ke svému účelu čili jakou roli

materiálu, symbolického systému, a tedy i jejich případná změna, je pojímána jako vědomý akt, volba na úrovni jednotlivce, či místní komunity, která však může být motivována cestospolečenskými jevy. Změna je podmíněna různými motivy, jejichž objasnění není vždy snadné, či dokonce možné. Příkladem může být nádoba považovaná v jedné kultuře za téměř bezcennou, zatímco v kultuře druhé za exotický předmět, jemuž je přisuzována zvláštní hodnota (Appadurai 1986, 6-16). Role, jakou předmět v kultuře hraje, je do velké míry určována jeho společenskými a symbolickými konotacemi. Aby mohl být předmět vnímán jako hodnotný, a tedy i vhodný ke „konzumaci“ v rámci dané komunity, musí splňovat požadavky dané konkrétním společensko-politickým uspořádáním a systémem hodnot. Tento systém hodnot bývá často interpretován jako vkus, či materializovaný projev životního stylu (*habitus* v bourdieovské teorii; Bourdieu 1977).

Habitus, tak jak ho definuje Bourdieu (1977), je souhrnem všech dispozic a předpokladů, které utvářejí životní styl a světonábor každého daného jedince. *Habitus* se nevědomě formuje v závislosti na společenských konvencích a struktuře společnosti, které člověka obklopují, či obklopovaly v minulosti. Nevyhnutelným projevem *habitu* každého člověka je materiální svět, který si sám vědomě okolo sebe vytváří v závislosti na vkusu a osobních preferencích (Bourdieu 1984, 173-5). Lidé pocházející z podobného prostředí, mají zpravidla podobné zvyklosti a podobá se i materiální kultura, kterou se obklopují. Jakmile dojde ke změně jedné či více z okolností (kontextů), které formují *habitus*, musí časem dojít i k proměně materiální stopy, kterou po sobě člověk zanechává (Sapiro 2015, 487). Může se jednat o změnu ekonomických podmínek, změnu společenského statutu, či se jedná o reakci na kontakt s cizí materiální kulturou, či zavedení nové technologie apod. Jinými slovy, plošné změny ve společenském uspořádání by se měly taktéž projevit na materiální kultuře a její produkci.

Kontextualizace, jak ji navrhuje Dietler, představuje poměrně komplexní analytický model, který vyžaduje systematické zhodnocení jak lokálních kontextů, definice role importovaných předmětů, tak i kvantitativní zhodnocení projevů materiální kultury a jejich časoprostorové rozmístění (Dietler 1998, 221). Stejný přístup může být velice dobře použit i na studium nápisů a z nich plynoucích společenských změn. Nápis, v daleko větší míře než keramické nádoby, poskytuje informace o struktuře společnosti, místních identitách a proměnách vkusu dané komunity.

2.3 Alternativní přístup k mezikulturnímu kontaktu a změnám společnosti

Archeologové, stejně jako historikové a epigrafici, do velké míry čelí omezenosti pramenů samotných: za prvé, nelze archeologicky prozkoumat naprosto vše, a proto se téměř vždy

zaujímá v rámci zkoumané společnosti, případně jak se vyvíjí s měnícími se společensko-politickými poměry (1998, 219-221).

se jedná o generalizace založené na částečných znalostech minulé skutečnosti. Dalším problémem je náhodné dochování archeologických či epigrafických pramenů, s nímž je nutné se vyrovnat. Jinými slovy obraz minulosti, který archeologie skládá dohromady, nemusí být reprezentativní, ani přesný. Představené metody jsou snahou se s těmito nedostatky vyrovnat a zároveň reflektují i soudobé teoretické trendy a vývoj moderní společnosti, které v mnohém ovlivnily konečnou podobu diskutovaných teoretických směrů. Proto ani sebelepší teoretický přístup nemůže postihnout minulost v její úplnosti, ale může alespoň přiblížit jeden z aspektů lidských dějin.

Současné teoretické přístupy nabízejí jednak analytický přístup hodnotící kontaktní situace bez kulturně podmíněných předsudků, na rozdíl od přístupů založených na tradičně pojímaných akulturačních modelech. Velký přínos pro studium společnosti a dynamiky jejího fungování má tzv. postkoloniální teoretický rámec, který se štěpí do několika směrů zaměřujících se na konkrétní aspekt kulturních interakcí a změn. Možným východiskem plurality přístupů k mezikulturnímu kontaktu a nejednoznačnosti materiální kultury je kombinace několika metod, které v sobě kombinují kritické zhodnocení rolí obou zúčastněných společností v daných kontextech, specifických pro jednu či druhou kulturu, spolu se systematickým studiem dochovaných materiálních pramenů (Dietler 1998; 2010).

V posledních dvou desetiletích se někteří badatelé odklonili od tradičních koloniálních přístupů, zdůrazňujících polaritu kulturních kontaktů, směrem k pluralitě možných interakcí obyvatel Thrákie. Přítomnost řeckých importů v thráckém vnitrozemí již není automaticky vysvětlována jako jasný znak hellénizace thráckého obyvatelstva a kulturní převahy řeckých komunit, ale badatelé kriticky přihlíží k společensko-historickým kontextům, které by vysvětlily přítomnost materiální kultury tradičně klasifikované jako „řecké“ v neřeckém prostředí (Nankov 2012). Upouští se od přiřazování jednotlivých materiálních kultur a pohřebních rituálů jako určujících znaků etnické příslušnosti (Damyanov 2012), a autoři začínají plně uznávat komplexnost mezikulturních a mezikomunitních kontaktů.

Zcela v duchu postkoloniálních přístupů přestávají literární prameny sloužit jako jediný interpretační rámec, podle nějž se archeologické prameny musí nutně řídit, ale jsou konzultovány spíše jako ilustrativní, sekundární zdroj informací, který navíc může v mnohém s archeologickými prameny nesouhlasit (Ilieva 2011, 25-43). Společenské uspořádání antické thrácké společnosti a případné změny v interní struktuře společnosti v reakci na kontakty s vnějším světem, ať už řeckým, makedonským, či později římským, se stávají centrálním tématem některých archeologických projektů, ač zatím pouze v regionálním měřítku (Sobotková 2013; Archibald 2015, 393-395). Na tyto a podobné projekty chci navázat v současné práci analýzou epigrafických pramenů, které, ač jsou produktem stejné společnosti, která produkovala archeologicky zkoumaný materiál, bývají mnohdy studovány odděleně, což vede ke ztrátě znatelné části jejich výpovědní hodnoty. Pouze kulturně nezatížené zasazení dochovaných epigrafických památek do širšího archeologického a historického kontextu

může být klíčem k pochopení dynamiky společnosti antické Thrákie.

3 Nápisy a jejich hodnota pro studium antické společnosti

V této kapitole se zabývám výpovědní hodnotou a relevancí informací získaných z epigrafických památek a jejich využití ke studiu antické společnosti. Jak Ton Derks velice příhodně poznamenal, že nápisy jsou často přehlížený druh historického pramene, jehož unikátní výpovědní hodnota bývá často využívána jen jako doplněk historického narrativu či datační materiál, což vede k opomíjení jejich plného potenciálu (Derks 2009, 240). Při studiu nápisů proto vycházím z přesvědčení, že epigrafické památky jako produkt společnosti a jejich členů nesou nenahraditelné informace jak o jedincích, kteří se podíleli na vydávání nápisů, ale i o jejich proměňujícím se vkusu, komunikačních strategiích a postoji k jiným kulturám. Jsem přesvědčena, že studiem nápisů je možné získat jedinečné informace, jak o soukromém životě jednotlivců, tak i o uspořádání společnosti a jeho proměnách v závislosti na čase a místě. To vše samozřejmě za předpokladu, že jsou respektována specifika epigrafického materiálu.

3.1 Specifika epigrafických pramenů

Nápisy jakožto historický pramen se nacházejí na pomezí psaného pramenu a zároveň archeologického monumentu, což sebou nese mnoho specifických problémů a netradičních interpretačních přístupů, o nichž promluvím podrobněji v následujících sekcích.

3.1.1 *Nápis vs. literární pramen*

Nápisy si uchovávají vlastnosti typické jak pro literární tak archeologické prameny. Nápisy a archeologické prameny jsou často chápány jako přímý pramen pocházející přímo od členů společnosti, která jej vytvořila, zatímco literární prameny mohou pocházet od vnějších pozorovatelů (Hansen 2001, 331-343).⁹⁷

Analogicky se v oblasti antropologie a lingvistiky setkáváme se dvěma pojmy, rozlišujícími zdroje na základě jejich původu a postoje autora (Pike 1954, 8-28; Cohen 2000, 5). První z nich, zdroj emický popisuje subjekt z pozice vnitřního pozorovatele, v případě člena komunity, který je obeznámen s kulturou, situací a disponuje nenahraditelnými informacemi o fungování společnosti. Oproti tomu etický zdroj je mnohdy nezúčastněný literární tvůrce

⁹⁷ Přímý pramen má de Hansena stejnou formu a nese stejné informace jako v době svého vzniku, čímž se liší od nepřímých zdrojů, které představují literární prameny. Nepřímé prameny se dochovaly ve formě manuskriptů a byly v průběhu staletí již mnohokrát pozměňovány a upravovány. Hansen sám uznává, že toto dělení nepostihuje např. rozdíl mezi literárními a dokumentárními papyry, ale nenabízí přesvědčivou alternativu.

popisující subjekt z pozice vnějšího pozorovatele. Výhodou informace pocházející z etického zdroje je větší nadhled a možnost srovnání s podobnými subjekty. Na druhou stranu je to přílišný odstup a neznalost prostředí, které mohou vézt k nepochopení situace a v konečném důsledku i ke značné zkreslenému svědectví. Řecky a latinsky psané literární prameny informující o Thrákkii, nabízejí pohled na komunitu z venku. Často se tak děje z velmi odlišné perspektivy, která vypovídá více o kultuře autora, než o kultuře popisovaného subjektu. Avšak i přesto literární prameny představují další cenný druh informací o starověkém světě a postihují historické události, které samotné nápisy většinou nezaznamenávají (Bodel 2001, 41-45). Nápisy oproti tomu obsahují cenné a detailní informace o struktuře tehdejší společnosti, jejích proměnách a vzájemném prolínání kultur, které zaznamenali přímo členové dané komunity a je možné na ně nahlížet jako na emický zdroj informací (McLean 2002, 2). Z toho plyne, že nápisy zprostředkovávají přímý pohled do společnosti, která je vytvořila, a představují tak nenahraditelný zdroj informací o vnitřním uspořádání komunit, identitě jedinců, povědomí o kolektivní sounáležitosti a o dynamice společenských vztahů, s nimiž pracuje podrobněji v [kapitole 6](#) a [kapitole 7](#).

3.1.2 Statický a selektivní obraz epigrafické společnosti

Ač epigrafické texty představují primární zdroj informací o antické společnosti, jedná se o zdroj značně selektivní a statický. Nápisy jsou produktem daného časového a místního kontextu, který se stává minulostí již v okamžiku publikování, a neslouží jako popis antické společnosti platný pro celou dobu jejího trvání, ale reagují na konkrétní životní či politickou situaci.

Texty nápisů se přímo nevyjadřují ke všem oblastem lidského života, ale drží se zavedených kategorií, jako jsou například funerální či dedikační texty, které mohou být do jisté míry stylizované a navzájem se prolínat (Bodel 2001, 46-47). Některé oblasti společenského života, např. styky s jinými kulturami, se na nápisech objevují jen výjimečně ve formě přímé zmínky.⁹⁸ Při studiu nápisů je tedy nutné respektovat charakteristické rysy jednotlivých kategorií, ale především se neomezovat na strohou interpretaci založenou na pouhém rozboru textu. Nápisy představují komplexní souhrn kulturních prvků, které jsou všechny materializovaným projevem téže kultury. Proto je vhodné nahlížet na epigrafický monument v jeho širším kontextu, aby se předešlo ztrátě podstatných informací či jejich zkreslení.

Se ztrátou informací souvisí i míra dochování nápisů, která byla ve velké části případu dílem náhody či sekundárního použití kamenných nápisů v novějších stavbách. Richard Duncan-Jones (1974, 360-362) odhaduje na souboru římských nápisů ze severní Afriky, že dnes dochované texty představují zhruba 5 % původně existujících nápisů.⁹⁹ Dochované

⁹⁸ To však neznamená, že by ke kontaktům nedocházelo, pouze se neprojevily na epigrafické produkci, či alespoň ne v podobě přímé zmínky v textu či reflexe dané skutečnosti.

⁹⁹ Pokud toto překvapivě nízké číslo aplikujeme na situaci v Thrákkii s cca 4600 dochovanými nápisy, dostaneme se

nápisy nápisů tak zdaleka nepředstavují všechny v minulosti vytvořené nápisy, dokonce ani jejich reprezentativní vzorek, ale jedná se o náhodný soubor, který svému dochování vděčí spíše kvalitě použitého materiálu než obsahu textu.

Předpokládá se, že populace aktivně zapojená do produkce nápisů, tj. epigraficky aktivní část společnosti, představovala pouze malý výsek tehdejší společnosti. Vydávat nápisy na kameni a kovu si mohli dovolit lidé střední a vyšší třídy, a to vzhledem k relativně vysoké ceně materiálu. Alternativní materiály jako keramika či dřevo byly dostupnější, nicméně nápisy se nich hůře dochovávají (McLean 2002, 13-14). Z důvodů finanční náročnosti se příliš často nesetkáváme na nápisech s povoláními vykonávanými lidmi z nižší společenské a ekonomické vrstvy společnosti. Někteří autoři se snaží vypočítat na základě odhadů o velikosti populace a počtu dochovaných nápisů, jaký byl podíl epigraficky aktivních lidí v dané oblasti (Woolf 1998, 99-100; Beshevliev 1970, 64-65). Jednotlivé poměry se liší jak v závislosti na místě a čase a na stupni dochování nápisů, nicméně je možné souhrnně říci, že epigraficky aktivní obyvatelstvo tvořilo menšinu tehdejší populace a obsah a forma dochovaných nápisů poukazuje na zapojení střední až vyšší vrstvy společnosti.

Z výše řečeného plyne, že dochované nápisy představují pravděpodobně pouze zlomek z dříve existující produkce. Texty na kameni a kovu pocházejí převážně od středních a vyšších vrstev společnosti a jsou záznamem stavu v určitém časovém a místním kontextu. I přes tato omezení nesou celou řadu informací o proměnách tehdejší společnosti, jimiž se zabývám zejména v [kapitole 6](#) a [kapitole 7](#).

3.2 Důvody pro publikaci nápisů

Zvyk zhotovovat nápisy do kamene, známý též jako též tzv. *epigraphic habit*, nemá jednu univerzální příčinu, ale je kombinací mnoha faktorů, které měly za následek, že některé komunity začaly nápisy produkovat a jiné nikoliv (MacMullen 1982, 233; Bodel 2001, 12-13).

Nápis je v prvé řadě materializovanou zprávou určenou dalším členům společnosti, v níž nápis vznikl. Psaní na nosič trvalého charakteru, jako je kámen, kov, keramika atp., je chápáno jako předem promyšlený akt, kterým člověk sleduje určitý záměr a předává konkrétní zprávu. Tím, že člověk napíše určité sdělení na trvanlivý materiál a umožní tak, aby si ho kdokoliv v současnosti, ale i v budoucnosti mohl přečíst, přisuzuje obsahu sdělení velkou váhu a nepřímo tak poukazuje na systém hodnot, které byly v tehdejší společnosti důležité. Úsilí jedince a mnohdy i nemalé finanční prostředky nutné k vytvoření nápisu ještě více zdůrazňují důležitost sdělení v rámci tehdejší společnosti a potvrzují nezastupitelnou roli nápisů při studiu vývoje hodnotových trendů tehdejší společnosti (McLean 2008, 13-14).

teoreticky až na 92000 původně existujících nápisů, což se však zdá až příliš nadhodnocené, vzhledem k povaze a množství současných nálezů. I tak zde analyzovaný soubor 4600 nápisů nepředstavuje všechny vytvořené nápisy, ale pouze jejich dochovaný zlomek.

Motivace pro zhotovení nápisu jsou různé a nejde je přisuzovat pouze jediné příčině. Nápis bývají publikovány v důležitých životních situacích a slouží jako reflexe měnících se podmínek. V případě soukromých nápisů, tj. publikovaných jménem jednotlivce či skupiny, to může jednak být reakce na nemoc či smrt blízké osoby, reakce na nelehkou životní situaci a obrácení se o pomoc k božstvu, signalizace vlastnictví předmětu v případě, že hrozí jeho krádež či pozbytí, či v neposlední řadě v době změny společenského postavení, jako např. při udělení občanství či získání svobody (Cooley 2012, 52-54). V rámci komunikační strategie vůči cílové skupině čtenářů mohl zhotovitel zdůraznit určité charakteristiky na úkor jiných či se záměrně stylizovat do určité zamýšlené role.¹⁰⁰ V případě veřejných nápisů, tj. nápisů publikovaných politickou autoritou, se může jednat o reakci na hrozící či proběhlou změnu společenského uspořádání či o veřejnou signalizaci moci a autority v rámci komunity vedoucí k upevnění mocenské pozice.

Důvody a motivace pro publikování nápisů byly na první pohled velmi odlišného charakteru, podmíněné společenskou a kulturní funkcí, kterou měl nápis plnit. Na počátku epigrafické produkce stály pravděpodobně zájmy jednotlivců, avšak za jejím rozšířením v míře, s jakou se setkáváme ve starověkém světě, zásadní roli hrál postupný vývoj společensko-politické organizace, též známý jako společenská komplexita nebo-li provázanost.

3.3 Epigrafická produkce a komplexní společnost

Produkce nápisů na kamenném nosiči byla dříve považována za jedno z hlavních měřítek hellénizace, případně romanizace obyvatelstva (Woolf 1998, 78). V tomto pojetí bylo vydávání nápisů chápáno jako důsledek a přímý projev přijetí nové identity a s ní spojených kulturních zvyků. Perspektivou moderní sociologie či archeologické teorie se spíše zdá, že k rozšíření zvyku vydávat nápisy došlo v důsledku nárůstu společenské a kulturní komplexity a s nimi souvisejících potřeb dané společnosti.

Produkce nápisů ve větším měřítku, tedy větší než několik desítek kusů, je proces plně provázaný s velkým počtem institucí, řemesel a dalších specializovaných povolání. K pravidelnému vytváření nápisů bylo nutné dosáhnout nejen určitého stupně kulturního vývoje, který umožnil ocenit výhody psaného slova, ale zejména vybudovat propracovanou infrastrukturu, nutnou k produkci epigrafických monumentů (McLean 2008, 4-14).¹⁰¹ Tyto aktivity jsou poměrně finančně náročné a z hlediska strategie dlouhodobé udržitelnosti společnosti nijak nepřispívají k obživě obyvatelstva. Tvoří tedy jakousi kulturní a symbolickou nadstavbu, která není primární podmínkou existence komunit. Proto se s nápisy ve větším měřítku

¹⁰⁰ Například někteří badatelé se pokouší vysvětlit zvýšenou epigrafickou produkce na konci 2. a na začátku 3. st. n. l. jako motivovanou finančními zájmy příbuzenstva, spojenými s dědictvím a zároveň jako snahu o navýšení společenské prestiže pomocí poukázání na dosažené postavení (Meyer 1990, 78, 95; Cooley 2012, 54).

¹⁰¹ Tím se myslí nejen existence patřičných technologií, dostupnost nutného materiálu, ale zejména přítomnost lidí se specializovanými a krajně odbornými znalostmi, jako je znalost těžby a opracování kamene, doprava materiálu, znalost technologie tesání kamene, rytí, malby, výroby reliéfu atp. K vytvoření textu je dále nutná alespoň minimální gramotnost tvůrce, a v neposlední řadě i technologie nutná vytvoření samotného nápisu.

setkáváme pouze ve společnostech, které pro ně měly jasné využití a byly schopné ocenit výhody spojené s jejich produkcí, jako je například uchovávání informací či jejich předávání (Flannery 1972, 411).

Zajištění epigrafické produkce ve větším měřítku podmiňuje velká míra organizace pracovní síly a existence odborné specializace. To jsou typické znaky komplexní společnosti na úrovni raného centralizovaného státu tak, jak jí představuje Joseph Tainter v knize *The Collapse of Complex Societies* (1988). V Tainterově pojetí se lidé přirozeně sdružují do komunit, které jsou různě velké a mají různý stupeň provázanosti, tzv. complexity. S narůstající velikostí komunity dochází i k nezbytnému nárůstu provázanosti: aby se společnost udržela v chodu dochází k postupné specializaci rolí. S tím je spojená i větší stratifikace společnosti, důsledkem čehož se centralizuje a odděluje vládnoucí vrstva od produkčních vrstev. Větší komunita má taktéž větší spotřební nároky, a za účelem dlouhodobého udržení společnosti dochází nutně k zintenzivnění produkce, vytvoření specializovaných povolání, která se zaměřují pouze na jednu činnost. Všichni členové společnosti se navzájem doplňují, dochází k centrálně organizovaném přerozdělování materiálu tak, aby se společnost mohla dále rozvíjet, a aby jedinec byl za svou specializovanou činnost odměněn, a tudíž i nadále přispíval svou aktivitou k chodu společnosti (Tainter 1988, 22-36).

Tainter (1988, 24-31) definuje několik základních typů společností na základě jejich complexity, které mohou mít různé varianty a stupně. Uskupení na úrovni kmenové společnosti bývají zpravidla méně početná a složení společnosti je relativně homogenní: autoritu představuje vládnoucí jedinec a skupina jeho následovníků, ale dosah jejich moci je omezený.¹⁰² Moc vládnoucí vrstvy není podmíněna silou, ale spíše vytvářenými společenskými pouty, která se pracně budují a udržují, ale mohou poměrně jednoduše zaniknout (Sahlins 1963, 295). Dále v kmenové společnosti existuje několik specializovaných povolání především ve zpracování a ve výrobě, ale převážná část obyvatelstva se zabývá zemědělskou produkcí.

Společnosti na úrovni raného státu oproti tomu vykazují větší míru společenské stratifikace a znatelný nárůst ekonomické specializace povolání ve výrobě, ale i v jiných odvětvích, spojených s chodem společnosti (Johnson 1973, 3-4). Důležitou roli hraje profesionalizovaný státní aparát, který má veškerou moc ve svých rukách a je schopen vyžadovat dodržování řádů a nařízení od svých členů, ať už pomocí zákonů nebo vojenské síly.¹⁰³ Základním předpokladem dlouhodobého fungování státního uskupení bývá existence ohraničeného území, které má zásadní vliv na formování pocitu sounáležitosti se zbytkem komunity. Proto

¹⁰² Tabulka 10.1 v [Apendixu 10](#) poskytuje přehledné srovnání dvou základních stupňů vývoje společnosti na základě jejich provázanosti, jak je popisuje Tainter (1988).

¹⁰³ Tento model nicméně neodpovídá situaci v řeckých *poleis* klasické doby, kde nedochází k vytvoření specializované vrstvy úředníků a v jednotlivých funkcích se střídají plnoprávní občané, kteří jsou buď určeni losem pro zaručení naprosté nestrannosti a rovnoprávnosti či jsou do funkce voleni na základě jejich schopností (Hansen a Nielsen 2004, 84). Toto platí převážně pro obce demokratického zřízení, nicméně vytvoření specializované vrstvy úředníků bylo v řeckém světě klasické doby spíš výjimkou (*Plat. Resp.* 8. 557a; *Arist. Pol.* 4.1294b, 1298a-1301a). Tainter 1988, 29: „*The features that set states apart, abstracting from the previous discussion, are: territorial organization, differentiation by class and occupation rather than by kinship, monopoly of force, authority to mobilize resources and personnel, and legal jurisdiction.*“

mnohdy státy vynakládají nemalé prostředky na vytyčení hranic a jejich udržení. Stejně tak vládnoucí vrstvy musí vynakládat nemalé prostředky k legitimizaci vlastního výsadního postavení a nezřídka tak vnikají centrálně organizované ideologie a náboženství. S narůstající provázaností společnosti dochází k jejímu demografickému růstu, který však nezbytně ústí v další nárůst komplexity. Tento cyklus neomylně vede k dosažení maximálních kapacit daného politického uspořádání, které bývá zpravidla následováno kolapsem či přeměnou dané společnosti, jak dosvědčují mnohé případy vyspělých civilizací a říší (Tainter 1998, 4-18). Tehdy dochází k poměrně prudkému poklesu produkčních aktivit, decentralizaci moci a redistribuce, k úpadku byrokratického aparátu, snížení počtu specializovaných zaměstnání. V důsledku snížené role centrální autority může docházet k místním konfliktům a rozpadu na menší politické celky, které si dokáží zajistit bezpečnost a udržitelný rozvoj. Dochází též k vymizení vedlejších produktů komplexní společnosti, jako je monumentální architektura, umění a vzdělanost, ale například i nápisy (Tainter 1988, 4).

Z výše řečeného vyplývá, že pouze dobře organizovaná společnost s centrální mocí a fungujícími institucemi je schopna dlouhodobě zajistit produkci nápisů. Neznamená to nutně, že každý raný stát musel k udržení svého chodu vytvářet nápisy: v průběhu historie se setkáváme i s celou řadou anepigrafických státních zřízení, které dokázaly fungovat po dlouhou dobu i bez nápisů, jako např. říše Inků. Proč tedy mnohé komplexní společnosti produkci nápisů podporovaly, či ji dokonce organizovaly? Zde je třeba odlišit dvě skupiny nápisů, lišící se svou funkcí ve společnosti: jednak jsou to nápisy veřejné, související primárně s aktivitami státního řízení, kontroly, vedení byrokratického aparátu a legitimizace moci. Druhou skupinou jsou nápisy soukromého charakteru, které primárně nesouvisí s organizací státního zřízení a legitimizací politické moci, ale jsou tzv. vedlejším produktem komplexní společnosti.

První skupina nápisů je primárně podporována politickou autoritou, protože produkce veřejných nápisů splňuje požadované poslání a přináší autoritě prospěch, jako např. dodržování norem, zvýšení autority státu, zvýšení finanční odpovědnosti občanů vůči státu, legitimizace moci a státní ideologie, předávání a uchovávání informací (Johnson 1973, 2-4). K pravidelnému a dlouhodobému vytváření takovýchto nápisů je potřeba existence celé řady specialistů a fungující infrastruktury. Vytvoření a udržování této infrastruktury je však velmi nákladné a může si ji dovolit pouze stabilní společenské zřízení, které disponuje dostatkem prostředků. S objevením jednotné infrastruktury, organizované politickou autoritou, tak dochází i k jisté standardizaci procedur, a tedy i formy a obsahu nápisů, jakožto produktů či projevů těchto procedur (Johnson 1973, 3-4).

Vedlejší projevy existence této infrastruktury se po určité době projeví i soukromé sféře. Ač tyto soukromé aktivity nejsou přímo podporovány státem a nemají přímý vliv na chod státního aparátu, v komplexních společnostech dochází k poměrně rychlému nárůstu nápisů

soukromé povahy.¹⁰⁴ I v nich se nadále odráží společenská stratifikace a specializace povolání, která se může projevit např. popisy povolání či funkcí na funerálních a dedikačních nápisech (Tainter 1988, 111-126). Naopak s poklesem komplexity společnosti dochází i k poklesu epigrafické aktivity, a to zejména ve skupině veřejných nápisů, jejichž produkce již není nadále podporována centrální politickou autoritou. K poklesu dochází i v soukromé sféře, a to kvůli vymizení infrastruktury nutné k publikaci a celkovému poklesu vzdělanosti.¹⁰⁵

Uskupení fungující na principu rodové a kmenové pospolitosti jsou oproti společnostem na úrovni raného státu méně stabilní, a to jak na ekonomické, tak na politické úrovni. Relativně nejistá pozice kmenového náčelníka a menší schopnost akumulovat majetek mají za následek, že nedochází k vytváření specializované vrstvy institucí, které mají na starosti publikaci nápisů. Pokud je primárním zájmem kmenového náčelníka takovouto infrastrukturu vytvořit, stane se tak za cenu nemalých nákladů, a její existence většinou nemá dlouhého trvání (Flannery 1972, 412). Nápisy většinou vznikají jako reakce na konkrétní události, a nedochází k jejich produkci ve větším měřítku. Nápisy zde často slouží v rámci upevnění autority a legitimizace výsadní pozice politické autority, a spíše než pro svou normativní a informativní funkci jsou nápisy oceňovány pro svou jedinečnost a symbolický význam (Earle 1989, 85). Vzhledem k nákladnosti pořízení nápisů a omezené existence vzdělané vrstvy v kmenové společnosti se zvyk vydávat nápisy nerozšiřuje do soukromé sféry nebo jen ve velmi omezené míře. Tomu odpovídá i míra produkce soukromých nápisů, která je velmi nízká a omezuje se na nápisy sloužící k prosazování ideologie vládnoucí vrstvy a jejího postavení. Tento druh specializované produkce prestižního zboží je typický právě pro kmenově uspořádané společnosti. Liší se od výroby ve větším měřítku, kterou umožňují společnosti na vyšším stupni komplexity (Clark a Parry 1990, 319-323).

Míra provázanosti společenského uspořádání se projevuje i v tak na první pohled vzdálených a nečekaných součástech lidské historie, jako je epigrafická produkce. Zvyk publikovat nápisy se v antické společnosti stal jednak prostředkem udržování chodu komplexních společností, ale zároveň i vedlejším produktem těchto uskupení na úrovni raného státu. Instituce a ekonomický potenciál komplexní společnosti stály za udržením tohoto zvyku po dlouhou dobu, v případě některých komunit i dlouhá staletí. Oproti tomu v případě společností fungujících na kmenovém principu zastávala epigrafická produkce pouze marginální roli a její

¹⁰⁴ Nápis soukromého charakteru představují skupinu nejstarších nápisů, nicméně jak je patrné v kapitole 6 jejich celkové počty jsou maximálně v řádu maximálně desítek kusů. Převážně se tak jedná o iniciativu jednotlivců, která má pouze omezené trvání, není-li doprovázena patřičnými pobídkami ze strany politické autority, jako v případě soukromých nápisů spojených s thráckou aristokracií v 5. až 3. st. př. n.l. Jinými slovy, první nápisy mají téměř vždy povahu povahu soukromých textů, sloužících většinou čistě praktickému účelu. K jejich masovému rozšíření, nedochází zejména z nedostatku tolik potřebné infrastruktury a relativní nákladnosti jejich zhotovení. Naopak k nárustu soukromé epigrafické produkce ve větším měřítku dochází až s existencí stabilních společensko-politických organizací na úrovni raného státu, které umožňují specializaci a tím pádem i navýšení efektivity a snížení celkové nákladnosti epigrafické produkce. Tento jev je možné pozorovat v případě řeckých poleis na thráckém pobřeží v klasické době a zejména hellénismu či později pod patronátem římské říše na celém území Thrákie.

¹⁰⁵ U soukromých nápisů však snadněji dojde k udržení jejich produkce, ač v omezené míře a v rámci menších komunit. V těchto případech je také možné sledovat přeměnu jejich funkce, jako reakci na měnící společenské uspořádání, podobně jak k tomu došlo například na konci antiky (Tainter 1988, 151-152).

praktické využití pro chod společnosti mělo krátké trvání. Z toho důvodu se například v Thrákii dochoval jen minimální počet nápisů, které je možné připsat thráckým kmenovým vůdcům.¹⁰⁶ Naopak v řeckých městech na pobřeží máme doklady o dlouhotrvající státem podporované epigrafické aktivitě, svědčící o relativně stabilní politické a společenské organizaci.

3.4 Materializace životního stylu na nápisech

Jak jsem již naznačila dříve, historikové se mnohdy soustředí pouze na obsah nápisů, což představuje ale pouze jednu ze stránek, nesoucí výpovědní hodnotu o tradicích a hodnotách společnosti, která je vytvořila (Dietler a Herbich 1998, 244-248). Nápisy, stejně jako materiální kultura, jsou produktem společensko-kulturních norem, a ve způsobu jejich provedení, v jejich obsahu, či dokonce v jejich rozmístění a společenské funkci se odrázejí existující vzorce chování dané společnosti.

Podobně jako archeologické památky, či veškerý materiální svět, který nás obklopuje je v klasickém Bourdieuvském pojetí možné chápat projevy epigrafické kultury jako jednu z materializací lidského *habitu* v okamžiku stvoření (*sensu* Bourdieu 1977, 15).¹⁰⁷ V textu a v materiálním provedení nápisu se odráží jednak životní postoj jednotlivce, ale také jeho vkus a nepřímo i uspořádání okolní společnosti. Dle této teorie se člověk, který je členem epigraficky aktivní společnosti a sdílí stejné podmínky s ostatními producenty nápisů, jako např. finanční prostředky, přístup k materiálům a technologiím, nebo podobné vzdělání, s největší pravděpodobností také stane producentem nápisů. Dochází tak k přirozenému šíření tohoto zvyku jeho nápadobou, což vede k vytváření lokálních variant epigrafických monumentů, ovlivněných vkusem místních komunit. Změny v epigrafické kultuře a její produkci tak mohou reflektovat změny celospolečenského charakteru.

3.4.1 Identita a identifikace na epigrafických památkách

V rámci sledování změn epigrafické produkce se taktéž zaměřuji na proměňující se identifikaci a identitu jednotlivců, ale i celých skupin v závislosti na politickém a kulturním kontextu. Analýzou měnících se trendů na poli formování identity se snažím zjistit, zda případná hellénizace, tedy šíření řecké kultury a stylu života, měla zásadní vliv na projevy a uspořádání

¹⁰⁶ Tj. pocházejících z území ovládaného thráckými kmeny a z doby, kdy kmenové uspořádání bylo jedinou formou politické organizace, jak je možné vidět v [kapitole 6](#).

¹⁰⁷ Je důležité nezaměňovat *epigraphic habit* a *habitus*. *Habitus* je dle klasické definice Pierra Bourdieua výsledkem působení vnějších společenských norem, které jedince obklopují, a stejně tak získaných zkušeností. Tyto vnější okolnosti ovlivňují lidské chování, vkus a následně ovlivňují i materiální kulturu, kterou si každý člověk vytváří okolo sebe (Bourdieu 1984, 173-5). *Epigraphic habit* je materiálním a společenským projevem *habitu*, jinými slovy se jedná o zvyk vydávat důležité zprávy na permanentním médiu a veřejně je vystavovat (MacMullen 1982; Meyer 1990; Bodel 2001, 12-13).

společnosti, či se jednalo o kombinace faktorů přímo nesouvisejících s řeckou kulturou. Způsob, jakým se jedinec rozhodne na nápisech vystupovat či jakým způsobem je reprezentován, vypovídá mnoho o vztahu, jaký zaujímá k svému nejbližšímu okolí a jak vnímá sám sebe v kontextu hierarchie dané společnosti. Díky tomu, že jsou nápisy „přímým pramenem“, lze se domnívat, že identifikace na epigrafických památkách patří mezi nejautentičtější vyjádření identity jednotlivců a skupin, jaké se nám z antiky dochovala.

V pojetí identity a sebe-identifikace vychází z díla sociologa Richarda Jenkinse v nichž je identita chápána jako základní prostředek lidí zasadit vlastní existenci do širšího rámce společnosti a je výsledkem přirozené lidské potřeby orientovat se v mezilidských vztazích (2008, 16-18). Dle Jenkinse identita a reprezentace jednotlivce patří mezi nejzákladnější pojítko mezi člověkem a okolním světem. Kontakty s dalšími členy komunity lidé formují svou identitu. Identifikaci je pak možno chápat jako konkrétní projev identity, což je neustále probíhající obousměrný proces mezi jedincem a komunitou, který v sobě zahrnuje vědomou či nevědomou reflexi vzájemné pozice (Jenkins 2008, 13).¹⁰⁸ Identita každého člověka je proměnlivá a vyvíjí se v závislosti na životní situaci. Tato interakce mezi jednotlivcem a komunitou je nikdy nekončící a stále se měnící proces, spolu s tím, jak je jedinec konfrontován se změnami v životním stylu a proměnami společnosti okolo něj (Jenkins 2008, 17, 36-48). Tím, že jedinec v rámci komunikace s dalšími lidmi zdůrazní určitou součást identity, dělá to proto, že je to pro něj v danou chvíli určitým způsobem výhodné, či se to ztotožňuje s jeho aktuálním světonázorem. Tím, že se jedinec situuje do určité komunity podobně se identifikujících lidí, si může zajistit bezpečí, ekonomickou soběstačnost, prestiž, nebo jen legitimizuje svou pozici ve společnosti.

Identita každého člověka se skládá z několika částí, z nichž každá složka může hrát důležitou roli v jiné životní situaci a více tak vystupuje na povrch. Každý člověk má potřebu se zároveň vůči společnosti vymezit, definovat svou vlastní identitu, a tím se zároveň zařadit do existujících komunitních struktur.¹⁰⁹ Jedinec se může vůči svému okolí vymezovat několika způsoby, jako například volbou použitého jazyka, dále jedinečným poznávacím znamením, jako je osobní jméno, nebo vymezením svého původu a vztahu k okolním komunitám za použití kolektivní identifikace.

3.4.2 Jazyková identita

Nejniternější a základní součástí lidské identity je jazyk, jímž se vyjadřujeme. Volba jazyka,

¹⁰⁸ Jinými slovy vědomá identifikace respektuje jedinečnost každého člověka, a zároveň napomáhá utvářet společenské vztahy mezi jednotlivými lidmi.

¹⁰⁹ Ve své přelomové práci Fredrik Barth (1969) popisuje dynamiku fungování etnických skupin, a to jak vnitřní uspořádání, tak především interkomunitní společenské vztahy na principech stejnosti a odlišnosti. Barth tvrdí, že tyto principy fungují nejen mezi jednotlivými komunitami, ale utvářejí také vnitřní dynamiku skupiny a v konečném důsledku napomáhají i identifikačním procesům jedince. Barthův model je možné použít nejen na popis fungování etnických skupin, ale jakéhokoliv kolektivu a formování identity obecně (Jenkins 2008, 119).

a s ním inherentně spojených kulturních zvyklostí vytváří most mezi interní identitou jednotlivce a strukturami společnosti okolo něj (Jenkins 2008, 143; Bourdieu 1991, 220-228). Jazyk a jeho znalost tvoří zcela jasné dané hranice komunity, která ale může být překračována v případě bilingvních i několikajazyčných mluvčí (Barth 1969, 22-25; Adams *et al.* 2002, 8). Tito lidé jsou přecházením z jedné skupiny do druhé nutně adaptovat svou identitu ve vztahu k společenským normám komunity daného jazyka. Přijetí nového jazyka a s ním často spojených společenských norem a zvyklostí, ať už v částečné či úplné podobě, představuje velký posun v rámci identity jedince. Proto se tak většinou nedělo bezdůvodně, ale v rámci adaptace na nové životní podmínky, snahy o zlepšení životní situace (Langslow 2002, 39-41). Volba epigrafického jazyka s sebou nesla jasnou zprávu o cílové skupině, které byl nápis určen, o identitě zhodovitele a často ze samotné volby jazyka vyplývá i povaha sdělení. Na příkladu Thrákie je možné vidět, že řecky psané texty byly určeny místnímu obyvatelstvu, zatímco latinsky psané nápisy měly spíše povahu textů určených úřednickému aparátu a státní samosprávě, případně členům armády středních a vyšších šarží.¹¹⁰ Jak podrobněji rozebírám v [kapitole 5](#) prostředí Thrákie je tedy volba řečtiny jako epigrafického jazyka spíše projevem komunikační strategie, než univerzálního vyjádření postoje mluvčích a znakem všeobecného přijetí řecké identity.

3.4.3 Osobní jméno a identifikace jednotlivce

Osobní jméno je základním způsobem identifikace jednotlivce a pomáhá zasadit člověka do širšího kontextu dané komunity. Jméno může v širším kontextu sloužit jako ukazatel míry společenských tradic, konvencí a původu (Horsley 1999, 8-12).¹¹¹ Jména si totiž většinou lidé sami nevybírají, ale je jim přiděleno nedlouho po narození na základě společenských zvyků dané komunity. Pomocí podoby osobního jména jsme schopni rozlišit pohlaví, případně i původ a společenské zařazení dané osoby (Morpurgo-Davies 2000, 20). V průběhu života se jméno nicméně může měnit jako reakce na důležité změny v životě nositele, jako např. přijetí víry, udělení občanství či sňatek.

V archaické a klasické době se jména většinou dědila v komunitách po dlouhé generace a nedocházelo k větším proměnám fondu jmen.¹¹² V této době jména naznačovala na zařazení jeho nositele do širšího etnokulturního rámce. Současní badatelé o antické prosopografii mají k dispozici obsáhlé databáze osobních jmen, které pomáhají určit, v jakých dobách a na jakém území se daná jména vyskytovala. Je tak možné alespoň přibližně určit, zda osobní

¹¹⁰ Podrobněji se problematikou vztahem volby jazyka a identity v Thrákkii zabývám v [kapitole 5](#).

¹¹¹ Osobní jméno se obvykle sestávalo z vlastního jména, dále mohlo obsahovat přezdívku, zpravidla vycházející z charakteristické vlastnosti nositele, která sloužila pro lepší identifikace konkrétního člověka v rámci komunity (Morgan 2003, 208; Garcíá-Ramón 2007, 47-64).

¹¹² Nepsané pravidlo v řecké společnosti určovalo, že prvorrozený syn obvykle dostával jméno po svém dědovi z otcovy strany, což by v praxi znamenalo střídavou linii jmen, např. Athénagorás-Hipparchos-Athénagorás-Hipparchos atd. (Hornblower 2000, 135; McLean 2002, 76). Druhorrozený syn naopak dostával jméno po dědovi z matčiny strany.

jména spadají do řeckého kulturního okruhu, a tedy byla převážně používána lidmi řeckého původu, či alespoň lidmi, kteří se za Řeky označovali (jinak se též setkáváme s pojmem lingvistický původ jména, Sartre 2007, 199-201).

Od hellénismu docházelo k většímu prolínání jmen odlišného lingvistického původu jakožto důsledek většího pohybu řeckých, makedonských a v neposlední řadě také římských vojsk. Geografický výskyt jmen napovídá, ve kterých oblastech se uplatňoval vliv dané skupiny, například jako důsledek kolonizace či bohatých obchodních kontaktů, které se po čase projevily i na výběru a výskytu osobních jmen (Parissaki 2007, 267-282; Habicht 2000, 119-121; McLean 2002, 87-90).

Pro římskou dobu je charakteristická větší fluktuace obyvatelstva, a to zejména důsledkem pohybů římské armády, což mělo vliv i na mísení onomastických zvyků. Osobní jména již v této době vzhledem k většímu pohybu obyvatelstva není možné zcela jasně přisuzovat jednomu etnokulturnímu rámci. I přesto osobní jméno, případně jeho konkrétní forma, napoví mnoho o jedinci samotném, o jeho kulturním pozadí, pohlaví, ale i o historii jeho rodu a zejména o jeho identitě.¹¹³

V dlouhodobém horizontu jména signalizují přístup komunit k tradičním hodnotám, jejich udržování a určitou míru konzervativismu, či naopak mohou reflektovat proměny společnosti související se zvýšeným kontaktem s jinými národnostmi a kulturami. Těmito dlouhodobými trendy se zabývám podrobně v [kapitole 5](#) a [kapitole 6](#) a zaměřuji se převážně na proměny tradičních onomastických zvyklostí v celé společnosti.

3.4.4 Původ jako prostředek identifikace

Označení původu je po osobním jméně druhý nejčastější způsob identifikace jedince a slouží jako bezprostřední zasazení do nejbližší komunity, či naopak jeho vymezení se vůči ní. Původ je vlastní každému člověku, bez ohledu na jeho volbu, a provází ho od narození po celý život. Původ člověka do značné míry utváří jeho pohled na svět a ovlivňuje i projevy v rámci epigrafické produkce. Nejtypičtějším vyjádřením původu je odkaz na biologický či geografický původ dané osoby.

Nejjednodušší označení biologického původu je označení rodičů, případně prarodičů. K identifikaci osoby se v řeckém světě mohlo se však užívat i jméno jiného rodinného příslušníka, např. matky, manžela, bratra (Fraser 2000, 150). Ženy většinou uváděly jméno svého otce a poté jméno manžela, případně jen jednoho z nich (McLean 2002, 94).¹¹⁴ Pokud to bylo důležité, mohla se přidávat ještě výjimečně informace o předchozí generaci pro zdůraznění

¹¹³ Za římské doby totiž lidé často přijímal nová jména jako důsledek udělení římského občanství. Systém tří jmen se skládal z *praenomen*, osobního jména, *nomen gentilicium*, rodového jména, a *cognomen*, specifického přídavné jméno, a případně jména otce (McLean 2002, 113-148). Tzv. systém tří jmen se rozšířil i mezi místní obyvatelstvo, které si ale většinou nechávalo svá původní jména a jen k nim přidávala jména současného císaře v případě udělení občanství či svobody, jako v případě Marka Ulpia Autolyka, jehož rodina získala občanství za císaře Trajána na nápisu *I Aeg Thrace 68* z Abdéry z 2. st. n. l.

¹¹⁴ Areté, dcera Helléna, manželka Agathénóra, syna Artemidóra, *IG Bulg 1,2 143*, nedatovaný nápis z Odéssu.

rodové linie.¹¹⁵ Specifikace biologického původu zároveň také mohlo hrát roli při legitimaci majetkoprávních nároků při případných dědických sporech, a proto se v epigrafických pramenech velmi často setkáváme s její veřejnou prezentací na nápisech v době římské.¹¹⁶

Geografický původ je taktéž nedílnou součástí určení identity jednotlivce, která se však projevuje pouze v určitých situacích. Vyjádření geografického původu se nemusí vztahovat jen k místu, odkud člověk pochází, kde se narodil, ale může naznačovat i místo, k němuž se člověk hlásí a přijal ho za své. Člověk tak může vyzdvihovat své rodné město, ale stejně tak město, ve kterém nyní žije a je pro něj důležité zdůraznit přináležitost ke svému současnemu bydlišti.¹¹⁷ K udávání geografického původu většinou docházelo v kontextu kontaktu s jinou kulturou či společností, kde jedinec potřeboval zdůraznit svůj původ, jako např. cizinec žijící na území jiného státu.

Vyjádření původu na nápisech je jedním z důležitých měřítek o míře konzervativismu dané společnosti. V uzavřených společnostech se setkáváme s malou mírou udávání geografického původu, ať už z obavy možných perzekucí, či z velmi malé míry fluktuace obyvatelstva. Naopak u společností na vyšším stupni společenské komplexity se setkáváme s vyšším počtem vyjádření geografického původu, což poukazuje na větší pohyb obyvatelstva a mnohonárodnostní složení těchto uskupení.

3.4.5 Identifikace s komunitou

V průběhu života se člověk nevyhne interakcím s mnohými skupinami lidí. Kolektivní identitu, tedy jakési povědomí o sounáležitosti s kolektivem lidí, lze charakterizovat jako vědomou reflexi vztahu jedince vůči dané komunitě (Jenkins 2008, 103; Cohen 1985, 118). Na rozdíl od jazykové příslušnosti, která je většinou daná jazykovým prostředím, do nějž se narodíme a v němž žijeme, naše afiliace se zájmovými skupinami je věcí naší vlastní volby, a proto je daleko flexibilnější. Člověk může být členem více komunit najednou, může je opouštět, nebo naopak do nových vstupovat, podle toho k jaké skupině sám cítí přináležitost.

Ke změně kolektivní identity může docházet v případě, že podmínky původní skupiny již nevyhovují nové situaci a dotyčný se již zcela neztotožňuje se zájmy skupiny, či v případě, že nová skupina nabízí všeobecně výhodnější podmínky pro rozvoj jednotlivce (Barth 1969, 21-25). Výhody nejrůznějšího druhu, plynoucí z účasti v těchto spolcích, jsou tedy hlavními důvody, proč se lidé sdružovali a stále sdružují do komunit, a proč si přisuzují určitou kolektivní identitu (Morgan 2003, 10-11; Barth 1969, 133).

¹¹⁵ Makú [Makou], dcera Amyntóra, syna Hierónyma, *IG Bulg* 12 127, 2. - 3. st. n. l., z Odéssu. Dalším, poněkud méně rozšířeným, způsobem uvádění biologického původu je vypisování genealogických informací o předcházejících generacích, či o tzv. mýtických předcích a zakladatelích obcí, čím člověk legitimizoval své postavení v komunitě (Hall 2002, 25-29; Malkin 2005, 64-66).

¹¹⁶ Podrobně se biologickým původem na nápisech zabývám v kapitole 5.

¹¹⁷ Jedinec se může vztahovat ke svému rodnému místu, současnému či minulému bydlišti, místu, odkud pochází jeho předci, jako např. Métérodotos, syn Artémóna, původem z Mandry, *I Aeg Thrace* 164, nedatovaný nápis z lokality Mitriko v severním Řecku.

Komunity hrají v životě jednotlivce různě důležitou roli. Existují skupiny, které jsou jednotlivci velice blízké a se kterými přichází do kontaktu každý den, jako např. rodina, přátelé, sousedé apod. Jejich podíl na vytváření identity je zcela zásadní, a proto se objevují na epigrafických záznamech nejčastěji. Skupiny vzdálené, často abstraktního charakteru, či skupiny, s nimiž je i jejich vlastní člen konfrontován zřídka, se na epigrafických památkách objevují v menším počtu. Do této kategorie by spadala např. politická či etnická příslušnost.

3.4.5.1 KOLEKTIVNÍ IDENTITA A LEGITIMIZACE SPOLEČENSKÉHO POSTAVENÍ

Hlavním rysem kolektivní identifikace je snaha lidí zařadit se do existující skupiny lidí. Ve snaze ospravedlnit svou pozici ve skupině člověk přistupuje na její strukturu a hierarchii. Legitimizace vlastního postavení ve společnosti je jedním z klíčových faktorů při formování identity jedince i kolektivu, a jako taková hráje i zásadní roli na epigrafických památkách.

Nápis měly sloužit jako trvalá připomínka na vykonané skutky a dosažené postavení zainteresovaných lidí a přirozená lidská vlastnost po uznání a zisku společenského postavení tvořila důležitou součást v podstatě každé komunity. Poměrně často se na nápisech setkáváme s prezentací dosažených životních úspěchů, jako jsou funkce zastávané v rámci státní organizace či udělené pocty. K nejčastějším z uváděných pozic na epigrafických monumentech, patří např. *búleutés*, *proxenos*, nebo *stratégos* (Van Nijf 2015, 233-243; Heller 2015, 265-266). Vzhledem k četnosti výskytů bylo důležité uvádět i dosažené úspěchy na vojen-ském poli či vítězství v panhellénských závodech.¹¹⁸ Lidé rádi zdůrazňovali svou pozici v rámci společenské hierarchie, a z ní vyplývající výhody, a proto se na nápisech často objevují plnoprávní občané, veteráni, či propuštění otroci.¹¹⁹

Skupiny, které se ve starověku podílely na tvorbě kolektivní identity, a tudíž se i objevily na nápisech, tvořily široké spektrum uskupení, které je možné rozlišit do dvou základních směrů: komunity související s chodem a řízením politických uskupení a dále kultovní a náboženské komunity.

3.4.5.2 POLITICKO-ADMINISTRATIVNÍ KOMUNITY

Politickými komunitami nazývám uskupení lidí zapojených do chodu státního uspořádání. Proměny charakteru politické identity přímo reflekují strukturální změny tehdejší společnosti, jakožto reformy institucí, hierarchického uspořádání společnosti a rozdělení moci. Stejně tak se na nápisech odráží i míra ztotožnění se se společenským uspořádáním, či nao-

¹¹⁸ Většina z těchto úspěchů zároveň poukazovala postavení v rámci vyšších vrstev společnosti, protože například profesionálně se věnovat sportu si mohli dovolit jen aristokraté a bohatí lidé, kteří se nemuseli starat o obživu (Golden 1998, 157-169).

¹¹⁹ U propuštěných otroků se většinou uváděl i způsob, jakým své nově nabyté pozice dosáhl (Zelnick-Abramovitz 2005, 263-272), kdo ho propustil a z jakého důvodu.

pak jeho odmítnutí.¹²⁰ Nositel se sám označuje za občana dané politické jednotky, čímž se hlásí ke svým právům a povinnostem vyplývajícím z členství v dané politické komunitě.¹²¹

V řeckém prostředí se setkáváme se zařazením do struktur a institucí *polis* či do jednotlivých kmenových uskupení (*ethné*; Morgan 2003, 1). *Polis* však nebyla jedinou politickou organizací antického světa. Na nápisech se setkáváme s afiliací s kmenovými státy (*ethné*), uskupeními několika států s centrální autoritou (*amfikyonie*) či s menšími samosprávními jednotkami, které existovaly nezávisle na státním zřízení, pod nějž spadaly např. jednotlivé vesnice (*kómai*). V prostředí římské říše je běžné uznání autority Říma v podobě nápisů vztyčovaných na počest císaře, ale i uvádění zastávaných funkcí v administrativním aparátu či armádě (Van Nijf 2015, 233-243). Vojenská identita byla velice ceněna, soudě dle četnosti nápisů patřících členům římské armády (Derks 2009, 240).

3.4.5.3 KULTOVNÍ A NÁBOŽENSKÉ KOMUNITY

Kult a víra měly vždy podstatný vliv na formování identity, a nejinak tomu bylo i v antice. Vyjádřením příslušnosti k náboženské komunitě jedinec zároveň vyjadřoval i své náboženské přesvědčení a kulturní přináležitost. Nápisy s projevy náboženské příslušnosti nepřímo reflektují rozvrstvení společnosti a přináležitost obyvatelstva do konkrétního kulturního okruhu. Změny ve variabilitě náboženských projevů jsou pak jedním z nepřímých projevů nárůstu či poklesu společenské, a zejména kulturní komplexity.

Druh zvolené náboženské komunity napovídá mnoho o charakteru víry a vnitřním přesvědčení jednotlivce. Kulty místních božstev vycházejí většinou z lokální tradice, reagují na aktuální potřeby komunity a pomáhají utvářet lokální identitu a pocit sounáležitost na každodenní úrovni (Parker 2011, 25, 221). Do kultů místních božstev mohli vstupovat lidé urozeného původu, ale i lidé zcela neurození a chudí, někdy dokonce i ženy a otroci. Mýty a víra obecně osvětlovaly komunitě hierarchii vztahů, propůjčovaly legitimizaci nároků na půdu a území, vysvětlovaly její původ. V antickém světě téměř každá komunita měla svého héroa, od nějž mohla odvozovat svůj původ a nárokovat si jeho autoritu (Parker 2011, 116, 119).¹²²

Vliv na formování identity měla jistě i velká kultovní centra, kde se scházeli lidé z nejrůznějších regionů a měst. Oproti lokálním kultům *hérou* měla totiž tato centra multikomunitní charakter, protože tam přicházeli věřící z celého Středomoří a Pontu. Tato místa se stala centrem setkávání a kulturní výměny jednotlivých komunit a vzájemného atletického sou-

¹²⁰ Vyjádření politické příslušnosti, či participace na politickém životě komunity, nepřímo zaznamenává vnitřní přesvědčení mluvčího. Tím, že jedinec akceptuje společenské uspořádání, či dokonce se mnohdy podílí na chodu politické jednotky a souvisejících institucí, sám se ztotožňuje s principy a hodnotami, které tato politická autorita představuje.

¹²¹ Na řeckých nápisech se nejčastěji setkáváme s uváděním politické příslušnosti ve formě identifikace s člen-skou základnou obyvatel, nikoliv s institucemi obce. Politickou autoritu tehdy spíše představovala komunita občanů, tedy konkrétní lidé, a nikoliv abstraktní instituce, budovy, území, aparát (Whitley 2001, 165-166).

¹²² Příkladem mohou být tzv. *hérové zakladatelé* (*oikistai*), od nichž odvozovala svůj původ celá města, jako např. Hagnón a Brásidás v Amfipoli (Thuc. 5.11; srov. Malkin 1987, 228-232).

peření (Vlassopoulos 2013a, 39-40). Účast na těchto slavnostech však byla vzhledem ke své finanční náročnosti omezena spíše na bohatší vrstvy společnosti, a nikoliv na aktivity spojené s každodenními úkony víry. Stejně tak zastávání některých specializovaných funkcí v rámci kultu, jako např. funkce kněze byla pouze záležitostí elit. S vykonáváním kultovních funkcí byla spojena prestiž a někdy i finanční nákladnost, tudíž náboženské úřady často za-stávali jen členové aristokracie (Parker 2011, 51). Proto se poměrně často setkáme i s nápisy věnovanými knězi, kteří tak jasně poukazují na své vysoké společenské postavení.

3.5 Shrnutí

Nápisy nabízejí jedinečný náhled do společnosti, která je vytvářela. V jejich textech, ale i v jejich provedení se zrcadlí nejen demografické složení epigraficky aktivní části populace, ale i vztah obyvatel vůči okolní komunitě, společensko-politickému uspořádání, ale i například postoj vůči cizím kulturám.

Ač byly nápisy produkovány relativně omezenou skupinou lidí, charakter textů, jejich geografický výskyt a délka trvání jejich produkce mnohdy napovídá o struktuře společnosti více, než se na první pohled může zdát. Role, jakou nápisy hrály ve společnosti, souvisí do velké míry s vývojovým stupněm komunity, která je vytvářela a mírou provázanosti jejích jednotlivých složek. V jednodušších a menších komunitách se nápisy objevovaly pouze zřídka a sloužily převážně legitimizaci moci a poukázání na společenskou prestiž vládnoucích vrstev. Naopak ve společnostech se složitější vnitřní strukturou mohlo docházet k organizované produkci nápisů za účelem udržení chodu celého aparátu a zajištění lepší efektivity předávání a zaznamenávání informací. Jako vedlejší produkt těchto aktivit se masově rozšířila produkce soukromého charakteru, která se začala obsahově rozvíjet nezávisle na produkci organizované politickou autoritou, ale i nadále s ní byla spojena zejména na technologické úrovni.

4 Metodologie a zvolená metoda

Základním cílem této práce je studovat společnost antické Thrákie v časovém průřezu na základě studia souboru dochovaných nápisů. V rámci analýzy epigrafického materiálu sleduji nejen kvantitativní výskyt nápisů v místě a čase, ale zároveň se zaměřuji na kvalitativní analýzu obsahu nápisů a jejich reflexi uspořádání tehdejší společnosti na základě výskytu charakteristických prvků. Jako součást kvalitativní analýzy sleduji zejména diverzifikaci politického uspořádání a společenských rolí, stupeň provázanosti obyvatelstva a společenské organizace, míru fluktuace obyvatelstva různého kulturního pozadí, proměny publikáčních a onomastických zvyklostí a v neposlední řadě šíření symbolických hodnot, tradičně považovaných za konzervativní prvek společnosti. Na základě dostupných dat zařazují sledované prvky do kontextu společnosti, v níž se vyskytovaly s cílem zhodnotit, zda se jedná o přímý či nepřímý důsledek kontaktů s řeckým světem a řeckou kulturou.

4.1 Zvolená metoda

Při analýze materiálu se držím principu falzifikovatelnosti a reprodukovatelnosti použitých metod, ve umožnit budoucí ověření či vyvrácení zde uváděných interpretací (Popper 2005, 57-73; Snow *et al.* 2006, 958-9; McNutt *et al.* 2016, 1024-6; Stewart Lowndes *et al.* 2017, 1-6; Marwick 2017, 424-434). Abych mohla nápisy z různých zdrojů a různé povahy vzájemně srovnávat, musela jsem přistoupit k jejich kategorizaci na základě interpretace jejich obsahu a formy. Tato míra jisté abstrakce umožňuje zjednodušený a kvantifikovatelný náhled do jednotlivých komunit s cílem je vzájemně porovnat v rámci několika časových úseků (O'Shea a Barker 1996, 13-19; Bodel 2001, 80-82). Při interpretaci nápisů se držím tradičních principů a kategorií řecké a latinské epigrafiky, stanovených již autory *Inscriptiones Graecae a Corpus Inscriptionum Latinarum*. Tyto principy, ač vznikly před více než 200 lety, tvoří i dnes pevné základy epigrafické disciplíny (Bodel 2001, 153-174; McLean 2002, 22, 181-182).

Pro usnadnění zpracování velkého množství nápisů jsem vytvořila elektronickou databázi, v níž jsem shromáždila přes 4600 nápisů z oblasti Thrákie. K analýze tak velkého množství nápisů jsem využívala moderní metody a nástroje, známé spíše z přírodních věd, z archeologie a z oblasti tzv. *digital humanities* (Bodel 2012, 275-293). Konkrétní podoba užitych postupů je však přizpůsobena specifikům epigrafického materiálu, a je reakcí na nutnost analyzovat množství materiálu s poměrně velkým počtem informací nejisté povahy, jako je například datace či umístění nápisu. Do velké míry se však jedná o inovativní přístup, který staví na několika pilotních studiích a kombinuje dohromady přístupy několika disciplín (Benefiel 2010, 45-65; Feraudi-Gruenais 2010, 14-16; Witschel 2010, 77-86; Janouchová 2014).

Ke studiu společnosti antické Thrákie na základě studia dochovaných nápisů přistupuji na třech vzájemně provázaných úrovních: a) na úrovni jednotlivých nápisů a funkce, jakou ve společnosti zastávaly; b) na úrovni společenských trendů; c) a na úrovni epigrafických produkčních center. Zajímají mě nejen geografické vzorce a relativní rozmístění nápisů vůči kulturním centrům a komunikacím, ale i všeobecné proměny společnosti v závislosti na známých společensko-politických událostech.

4.1.1 Funkce nápisů

Prvním bodem analýzy na úrovni jednotlivých nápisů je stanovení role, jakou nápisové v dané společnosti hrály a jak se tato role proměňovala v závislosti na čase a místě. Funkce nápisů, kterou je možné odvodit z jejich obsahu a formy, umožňuje hodnotit povahu epigrafické produkce a roli, jakou nápisná kultura hrála v životě jednotlivců, ale i celé komunity (McLean 2002, 181-182). Z povahy nápisů je možné odvodit celou řadu informací o existujícím politickém uspořádání, společenské hierarchii a infrastruktuře, která umožňuje jak fungování samotného politického uspořádání, tak stojí i za samotnou epigrafickou produkcí (Johnson 1973, 3-4; Tainter 1988, 99-106, 111-115).

4.1.2 Celospolečenské trendy a složení společnosti

Dále se při analýze nápisů zaměřuji na proměňující se složení populace, která se aktivně zapojovala do epigrafické produkce. V tomto ohledu mě zajímá především konkrétní způsob sebeidentifikace individuálních osob na médiu permanentního charakteru a její proměny. Zejména se zaměřuji na identifikaci s rodinou a nejbližší komunitou, dále s většími společenskopolitickými celky a případně i s celky etnickými (Jenkins 2008; Derks 2009, 239-244; Schuler 2012, 63-67). V neposlední řadě mě zajímá, jaký byl vztah epigraficky aktivní populace k řeckému etniku a řeckým kulturním zvyklostech, zda docházelo k jejich přejímání či adaptaci na nové podmínky a ke vzniku zcela nového symbolického systému hodnot a dorozumívacích prostředků.

S tím velmi úzce souvisí i analýza norem chování v závislosti na společenském postavení, pohlaví a v neposlední řadě i původu. Zajímám se o konkrétní projevy a šíření inovací a kulturních prvků v pobřežních a vnitrozemských komunitách v průběhu jednotlivých století.¹²³ Sleduji jednak proměny složení epigraficky aktivní populace, ale i proměny epigrafické produkce obecně. Dále se zaměřuji na výskyt konkrétních prvků společenské organizace a projevů kultury a náboženství a zasazují roli a význam daných prvků do kontextu sledované společnosti v daném časovém období (Dietler 2005, 66-68).

¹²³ Podrobněji v [kapitole 6](#) pro analýzu nápisů v jednotlivých stoletích a v [kapitole 7](#) pro analýzu rozmístění epigrafických produkčních center.

4.1.3 Epigrafická produkční centra

Místa se zvýšenou epigrafickou aktivitou, tedy místa v jejichž blízkosti byly nápisy nalezeny, poukazují s největší pravděpodobností i na epigrafickou aktivitu v tamní komunitě.¹²⁴ V rámci místně zaměřené studie mě zajímá vztah rozmístění nálezových míst nápisů v krajině, a také to, zda je z nich možné vypozorovat obecně platné trendy. Zabývám se například tím, zda se nápisy objevují pouze v okolí řeckých měst, či se nalézají i v čistě thráckém kontextu a zda je například možné pozorovat rozdíly mezi umístěním nápisů v krajině v závislosti na jejich společenské funkci. Dále se zaměřuji na rozmístění nápisů vůči místům s lidskou aktivitou, jakou jsou např. města či cesty, a také to, zda je možné pozorovat vliv této infrastruktury na rozmístění nápisů, případně na jejich zvýšené koncentrace na určitých místech v závislosti na demografii regionu (Woolf 1998, 77-105; Woolf 2004, 157-164; Bodel 2001, 80-82). Navzájem srovnávám jednotlivé oblasti Thrákie s cílem postihnout opakující se vzorce chování na základě rozmístění nápisů. Na dvou příkladech v [kapitole 7](#) srovnávám epigrafická produkční centra se známými archeologickými prameny. Interpolací a statistickým zhodnocením jednotlivých epigrafických nálezů z vybraných lokalit se snažím zhodnotit míru relevance a výpovědní hodnoty epigrafických památek pro studium antické společnosti jako celku.

4.2 Použité epigrafické zdroje a jejich specifika

Epigrafické památky nalezené na území, které je tradičně označováno jako Thrákie, tedy oblast dnešního Bulharska, severního Řecka a evropského Turecka, jsou poměrně hojně. Nalézají se zde jak nápisy psané řecky, latinsky¹²⁵, bilingvně řecko-latinsky¹²⁶, tak existuje i několik málo nápisů klasifikovaných jako psaných thrácky.¹²⁷ Předmětem této studie jsou zejména nápisy psané řecky, které tvoří nejpočetnější dochovaný soubor a představuje statisticky nejrelevantnější vzorek s nejvyšší reprezentativní hodnotou, ač k nápisům psaným jinými jazyky v daných situacích přihlížím též.

Epigrafické prameny jsem pro usnadnění zpracování velkého počtu dat shromázdila do databáze *Hellenization of Ancient Thrace*. Databáze obsahuje data z 10 ucelených epigrafických

¹²⁴ Rozmístění nápisů a vztah k jednotlivým produkčním centrům podrobněji rozebírám v [kapitole 7](#).

¹²⁵ Celkový počet latinsky psaných nápisů nalezených na území Thrákie není přesně zmapován, nicméně se odhaduje, že jich je zhruba třikrát méně než nápisů psaných řecky. Milena Minkova (2000, 1-7) předpokládá existenci zhruba 1200-1300 latinských nápisů na území dnešního Bulharska. V porovnání se zhruba 3000 řecky psanými nápisů ze stejného území dojdeme k poměru 70:30 právě ve prospěch řeckých nápisů (Janouchová v tisku, 437). Podrobněji se vyjadřuji k problematice zvoleného publikačního jazyka v [kapitole 5](#).

¹²⁶ Diskuze k řecko-latinským nápisům je součástí [kapitoly 5](#).

¹²⁷ Tomaschek 1893; Detschew 1952; 1957; Dimitrov 2009. S největší pravděpodobností thráčtina představovala indoevropský jazyk, podobný řečtině, nicméně nedochoval se dostatek písemného materiálu a pramenů, aby bylo možné thráčtinu blíže charakterizovat. Do dnešní doby bylo nalezeno celkem 6 nápisů (Dimitrov 2009, 1-19), a zhruba 1400 osobních a místních jmen, které se vyskytují v řeckých a latinských nápisech (Dana 2011, 25). I když probíhají pokusy o překlad těchto nápisů, přesvědčivá a všemi přijímaná interpretace stále ještě čeká na své objevení.

korpusů řecky psaných nápisů, které pocházejí či byly nalezeny na území Thrákie. Dále databáze obsahuje epigrafická data z menších korpusů a jednotlivých článků, které souhrnně spadají pod jedenáctou položku *Other*, tedy jiný zdroj.¹²⁸

Většina korpusů je vydávána v rámci jednotlivých moderních států a nezaměřuje se na oblast Thrákie jako celku. Pro oblast moderního Bulharska používám jako hlavní zdroj informací v latině publikované nápisné korpusy *Inscriptiones Graecae in Bulgaria repertae* (*IG Bulg*; Mihailov 1956, 1958, 1961, 1964, 1966, 1970, 1997), které zahrnují pouze území moderního Bulharska. Tyto korpusy představují nejúcelenější sbírku řeckých nápisů ze zkoumané oblasti obsahují téměř 3000 exemplářů. Nápisy jsou opatřeny dobrou fotografickou dokumentací a relativně dobrým popisem. Vzhledem k faktu, že některé knihy již byly vydány před více jak 50 lety, určité informace jsou dle moderních principů epigrafických publikací zastaralé či nedostatečně detailní. Tento fakt jim však neubírá na výpovědní hodnotě a stále představují cenný zdroj historických informací. Mihailov editoval většinu nápisů sám, a tak není divu, že při tak velkém počtu nápisů došlo i k chybnému vydání některých z nich. Tyto nedostatky se však sám autor snažil napravit v 5. svazku (Mihailov 1997) a v nedávné době i Nicolay Sharankov (2016).

Nápisy publikované v Bulharsku po roce 1997 spadají do kategorie *Other*, která obsahuje jak nápisy publikované v rámci *Supplementum Epigraphicum Graecum* (*SEG*) od r. 1996 do r. 2010 (vydané v roce 2015), tak v rámci menších korpusů (Velkov 1991; Manov 2008), či v rámci jednotlivých článků (Velkov 2005; Gyuzelev 2002; 2005; 2013).¹²⁹

Oblast egejské části severního Řecka pokrývá nedávno v řečtině publikovaný soubor *Epigraffes tis Thrakis tou Aigaiou* (*I Aeg Thrace*; Loukoupoulou et al. 2005). Tato publikace pokrývá oblast mezi řekami Hebrus a Nestos a jedná se o soubornou publikaci epigrafických památek jižní části antické Thrákie, rozkládající se na území dnešního Řecka. Soubor 500 nápisů pokrývá nápisy z hlavních řeckých měst regionu, jako je Abdéra, Maróneia, Topeiros, Zóné, Drýs a jejich bezprostřední okolí. Publikace zprostředkovává i kvalitní obrazovou dokumentaci, nutnou pro účely disertační práce. Korpus zahrnuje nalezené nápisy do r. 2005, novější nápisy je taktéž možno nalézt v *SEG*.

Další zdroje nápisů pokrývají oblast jižní Thrákie nacházející se na území dnešního Turecka s celkovým počtem okolo 700 nápisů. Jedná se o jediné tři ucelené soubory nápisů z této oblasti, které zpracovávají nápisy z řeckých měst na pobřeží a jejich bezprostředního okolí (*IK Sestos*, Krauss 1980 pro oblast Séstu a Thráckého Chersonésu; *IK Byzantium*, Lajtar 2000 pro oblast Byzantia; *Perinthos-Herakleia*, Sayar 1998 pro oblast Perinthu a okolí). Některé publikace jsou až 30 let staré a pro nově nalezené nápisy v těchto oblastech je opět nutné konzultovat *SEG*. Problémem napříč všemi moderními zeměmi zůstávají nápisy nepubliko-

¹²⁸ Kompletní seznam všech nápisů, které jsou součástí databáze se nachází v [Apendixu 12](#).

¹²⁹ Nápisy bývají často publikovány v lokálních časopisech, které jsou obtížně dostupné, a proto je možné, že některé nápisy v databázi zatím zaznamenány nejsou, avšak maximálně v rádech několika desítek exemplářů. Tento fakt by však neměl nijak ubrat na hodnotě již dosud zpracovaných nápisů a jejich celkové relevanci pro vybraný druh analýzy.

vané, které nemohu do své analýzy zahrnout. Jedná se nápisy z turecké části Thrákie, kde velká část nápisů stále zůstává nepublikovaná, uzamčená v muzejních depozitářích, či jako součást moderní zástavby. V neposlední řadě se jedná i o objekty z archeologických výzkumů, jako např. graffiti z antické Seuthopole či Kabylé, které na svou zevrubnou publikaci stále čekají až 60 let po svém objevení.¹³⁰

4.3 Organizace a sběr dat

V roce 2012 jsem dělala průzkum dostupných elektronických databází a nástrojů, které by mi pomohly zpracovat vybrané téma. Databáze dostupné na internetu byly tehdy relativně omezené a nenabízely tak široké spektrum funkcí jako v roce 2017, zejména co se týče využitelnosti dat v režimu Open Source a dostupnosti geografických informací o místě nálezu nápisů ve formátu, který by umožnil jejich hromadné zpracování. Dalším zásadním omezením bylo, že data zvolená k výzkumu pocházela z mnoha zdrojů, zpracovaných více či méně detailně, a vyskytovala se z velké části pouze v tištěné formě. Rozhodla jsem se tedy, že data budu sbírat sama, a to metodou digitalizace tištěných korpusů a jiných zdrojů relevantních dat. Kde bylo možné využívat již digitalizovaná data, jako např. *Barrington Atlas of Greek and Roman World, Searchable Greek Inscriptions, Supplementum Epigraphicum Graecum* atp., postupně jsem je zapojovala do návrhu projektu, v závislosti na jejich dostupnosti.¹³¹

4.4 Technické řešení: Heurist

V rámci studijního pobytu v Sydney v roce 2012 jsem se seznámila s platformou *Heurist Scholar*, tehdy vyvíjenou na University of Sydney a rozhodla jsem se jí využít pro sběr dat v digitální podobě.¹³² Databázi jsem vytvořila v programu Heurist 3.1.0 v červnu 2013. Po prvotní fází zadávání dat jsem provedla revizi a úpravu struktury v říjnu 2013. Hlavní fáze

¹³⁰ Informace poskytnutá L. Domaradzkou v roce 2012.

¹³¹ V pilotní fází projektu jsem sbírala data do několika jednoduchých tabulek v rámci MS Excel, nicméně jsem brzy zjistila, že je tento postup neefektivní a velice náchylný k chybovosti, zejména v rámci týmové spolupráce. V roce 2012 jsem tedy vytvořila relační databází v MS Access. V podstatě se jednalo o jednoduchý model tabulek spojených pomocí relací (klíčů), který pomohl zaznamenávat data v normované podobě (tedy neduplicující se záznamy). V roce 2013 jsem obdržela dvouletou finanční podporu od Grantové Agentury Univerzity Karlovy (GAUK 2013/546813) a mohla jsem zapojit do projektu studenty magisterského a doktorského studia na FFUK (Markéta Kobierská, Jan Ctibor, a Barbora Weissová). V té době jsem byla na studijní stáži v Austrálii na University of New South Wales, a ostatní členové týmu byli také studijně v různých částech Evropy. Databáze v MS Access v roce 2013 ještě nepodporovala cloudové řešení, a nebylo v myších tehdejších technických možnostech zajišťovat její serverový hosting. Proto jsem se rozhodla pro jiné řešení, které by umožnilo přístup přes internet, a které by navíc nebylo závislé na používaném operačním systému (Windows, Linux, iOS).

¹³² Heurist vznikl v roce 2005 pod vedením Dr. Iana Johnsona z University of Sydney. <http://heuristnetwork.org/>. Od května 2013 je projekt veden jako Open Source a zájemci ho mohou využívat pro výzkumné účely bezplatně. Heurist je online databáze specificky navržená pro potřeby digitálního zaznamenávání historických dat v akademickém prostředí. Nejedná se tedy o databázi v pravém smyslu slova (například při porovnání s MySQL, PostgreSQL atp.), ale spíše o platformu umožňující sbírat, analyzovat a zveřejňovat data bez předchozích programátorských znalostí. Hlavní výhodou je přístupnost a flexibilita: kdokoliv s přístupem na internet a přístupem k databázi může přes webové rozhraní zadávat a analyzovat data. Heurist navíc v sobě kombinuje i určité funkčnosti geomapovacího softwaru, což je jedna z prerekvizit mého výzkumu. V roce 2013 epigrafické

zadávání dat probíhala od června 2013 do září 2016.¹³³ K 9. listopadu 2016 databáze obsahuje 4665 nápisů které díky své digitalizaci získaly jednotnou strukturu, ač pochází z různých epigrafických zdrojů různé kvality a detailnosti zpracování. Data jsou volně dostupná komukoliv na internetu v několika digitálních formátech.¹³⁴

4.4.1 Struktura databáze a použitá metodologie

Databáze je navržena v angličtině, a to pro větší přístupnost akademické veřejnosti a další použitelnost dat. Původní jazyky tištěných epigrafických korpusů jsou bulharština, řečtina, latina, němčina, francouzština a angličtina, což mnohdy znesnadňovalo práci s nimi. V současné podobě v HAT databázi jsou tak data přístupná i té části badatelů, která neovládá jeden či více z těchto jazyků. Údaje v databázi jsou jednak digitální podobou epigrafického *lemmatu* tak, jak ho vydali editoři korpusů, a jednak se jedná o interpretace odvozené z epigrafického *lemmatu*, textů nápisů a doprovodné fotografické a kresebné dokumentace.¹³⁵ V následující sekci se venuji vybraným součástem struktury databáze a vysvětlení použitých termínů pro větší srozumitelnost dat obsažených v databázi. Tato struktura byla vytvořena na základě organizace tištěných korpusů a vychází především z uspořádání korpusů *IG Bulg*.¹³⁶

4.4.1.1 IDENTIFIKAČNÍ ČÍSLA

Každý nápis představuje jedinečný záznam, jemuž Heurist automaticky přidělí unikátní identifikační číslo (*Heurist ID*). Toto číslo není příliš intuitivní pro práci s nápisy, a proto jsem vytvořila ještě jiné identifikační číslo, které nápis rovnou přiřazuje ke korpusu, v němž byl

databáze ještě nezaznamenávaly geografická data a nebyly propojeny s geoinformatickými systémy (GIS) do té míry, jako je tomu v roce 2017, a tudíž tato funkčnost Heuristu měla zásadní roli na mé rozhodnutí používat právě Heurist.

¹³³ Celková doba nutná k vytvoření databáze: zhruba dva měsíce studia principů vytváření databází, jeden měsíc věnovaný testování a vylepšování databáze. Zadávání bylo vzhledem k studijnímu a pracovnímu vytížení členů týmu rozloženo do dvou let (hlavní zadávací fáze červen 2013–prosinec 2014; březen 2016–červen 2016). Po ukončení zadávání následovala fáze kontroly kvality záznamů a jejich přesnosti, která skončila v září 2016.

¹³⁴ Heurist poskytuje možnost data především prohlížet a filtrovat, vyhledávat v nich, nicméně pro komplexnější analýzu je nutné data vyexportovat a využívat další specializované programy. Data získaná zadáváním informací do Heuristu je možné exportovat, a následně analyzovat, několika možnými způsoby. Geografická data je možné exportovat ve formátu KML (*keyhole markup language*) či *shapefile*, který je možné zobrazit v geoinformačním softwaru (ArcGIS, QGIS) či v Google Earth. Geografická data je možné exportovat ve formátu CSV (*comma separated value*) a transformovat do požadovaného formátu přímo v geoinformačním softwaru. Tabulkární data (data textového charakteru) je možné exportovat ve formátu CSV a dále zpracovávat pomocí analytických programů jako je MS Excel, Google Spreadsheet, R. Databázi je možné jako celek exportovat jako XML formát, MySQL, PostgreSQL avšak tento způsob je vhodný spíše pro zálohování dat, než pro jejich analýzu a je vhodný pro zkušené uživatele. Data v neupraveném formátu společně s výsledky analýz a mapami jsou volně dostupná na adrese: https://github.com/petrajanouchova/hat_project. V současné době HAT databáze používá verzi Heurist 4.2.8. (od 14. září 2016) a po registraci a přihlášení je dostupná na adrese: http://heurist.sydney.edu.au/h4/?db=HAT_Hellenization_of_Ancient_Thrace.

¹³⁵ Schéma databáze se nachází v Tabulce 10.2 v Appendix 10. Celkový přehled zpracovaných nápisů je součástí Appendix 12.

¹³⁶ Podrobné vysvětlení jednotlivých položek databáze považuji za základní předpoklad práce s daty v režimu *Open Source*, tedy v režimu, který předpokládá šířitelnost dat a srozumitelnost obsahu databáze pro další uživatele.

publikován (*Corpus ID Numeric*). Každý korpus má daný číselný kód, a je tak možné na první pohled určit, z jakého zdroje nápis náleží. V podstatě se jedná o číslování použité v původním korpusu, ke kterému se přidá určitá hodnota dle zvoleného korpusu (10 000, 20 000,...). Korpus jiných zdrojů (*Other*) obsahuje nápisy z několika zdrojů s nestejným číslováním, a proto jsem zde zvolila posloupné číslování (100 000 + číslo předcházejícího nápisu + 1).¹³⁷ Každý nápis má celkem tři identifikační čísla: číslo přidělené Heuristem (*Heurist ID*), identifikační číslo s kódovanými hodnotami (*Corpus ID numeric*) a identifikační číslo uvedené v původním korpusu (*Corpus ID number*). Některé nápisy mají uvedené ještě identifikační číslo ze *Supplementum Epigraphicum Graecum (SEG number)*, avšak toto číslo není uváděno systematicky u všech nápisů.¹³⁸

4.4.1.2 GEOGRAFICKÉ ÚDAJE

Většina korpusů uvádí původ nápisu pouze velmi obecně, a tudíž určit konkrétní místo nálezu může být v určitých případech obtížné. Navíc se přístup jednotlivých editorů při popisu místa nálezu liší, a tím pádem i charakter dostupných informací. Pro systematické zpracování nápisů bylo nutné geografické informace sjednotit, abych bylo možné je později souhrnně analyzovat a zobrazit formou map za využití geografického informačního systému (GIS; Gregory 2003; Gregory a Ell 2007; Hernandez, Guenter a Zender 2003; Snow *et al.* 2006).

K tomuto účelu jsem využívala program Heurist a jeho mapovací součást *Heurist Digitizer*.¹³⁹

Konkrétní místo nálezu nápisu je zvoleno dle informací z informací poskytnutých editorem nápisů. Editoři však udávají údaje o místě nálezu velmi obecně, a proto bylo nutné přijít s řešením zahrnujícím míru nejistoty určení místa nálezu. Na základě těchto specifik byl každému bodu přiřazen tzv. koeficient přesnosti místa nálezu (*Position certainty*), jehož hodnoty udávají hodnotu přesnosti místa nálezu.¹⁴⁰ Nápisy, jejichž místo nálezu bylo možné určit s přesností do 20 km, využívám v rámci analýzy rozmístění nápisů v krajině v [kapitole 7](#).

¹³⁷ Přehled jednotlivých korpusů a přidělených řad identifikačních čísel nápisů se nachází v [Tabulce 10.3](#) v [Apendixu 10](#), a celkový přehled všech použitých nápisů v [Apendixu 12](#).

¹³⁸ Příkladem nápisu se všemi identifikačními čísly je nápis SEG 49:992, který spadá do korpusu *Other*, jeho *Numeric ID number* je 100405, a *Heurist ID* je 16577. Ukázka záznamu v programu Heurist se nachází na [Obrázku 11.2](#) v [Apendixu 11](#).

¹³⁹ Heurist využívá mapovací software *Google Maps*, který umožňuje manipulaci s mapou či satelitním snímkem zařazovat zeměpisné koordináty (zeměpisnou šířku a zeměpisnou délku, v sekci Geolocation). [Obrázek 11.3](#) v [Apendixu 11](#) zobrazuje rozhraní programu *Heurist Digitizer*, v němž se zadávalo místo nálezu každého nápisu. Konkrétní místo nálezu nápisu má formu bodu (*geopoint*), jehož přesná pozice je určena zeměpisnou šířkou a délkom.

¹⁴⁰ Tzv. *buffer zone*, čili nárazníková zóna okolo daného bodu se vzdáleností do 1 km, do 5 km, do 20 km a nad 20 km, viz [Tabulka 10.4](#) v [Apendixu 10](#). Program Heurist udává každému místu nálezu jeden konkrétní bod na planetě, který je vyznačený zeměpisnými koordináty. Editoři nápisů naopak udávají spíše oblast, v níž byl nápis nalezen a nikoliv konkrétní bod. Zvolená metoda se snaží oba dva přístupy spojit a zároveň zaznamenat data o místu nálezu v jednotné formě, díky níž je možné data vzájemně srovnávat a analyzovat. Podrobněji zvolenou metodologii rozebírám níže v této kapitole.

Následující položky vysvětlují způsob zaznamenávání geografických údajů do databáze:¹⁴¹

- Místní údaje (*Location*) zaznamenávají místní jména tak, jak je obsahují epigrafické korpusy. Zaznamenává se jméno nejbližšího místa či osídlení, dále jméno antické lokality, pokud je známé, a region antického města, pod které nalezové místo spadalo (*Modern Location*, *Ancient Site*, *Ancient site - region*). Pokud se jedná o místní jméno, které již dnes neexistuje, pak je o tom poznámka v položce *Geography notes*. Do položky *Geography notes* se zaznamenávají veškeré údaje dostupné o místě nálezu, které není možné zadat do žádného jiného pole.
- Položka *Reuse* zaznamenává, zda byl nápis sekundárně použitý, např. nalezený ve zdech budovy, či přenesený do kostela. Pokud je položka prázdná, nemáme informace o sekundárním použití nápisu.¹⁴²
- Položka *Archaeological context* zaznamenává známý archeologický kontext nalezeného nápisu tak, jak ho udává epigrafický korpus (*Funerary* pro lokality s vyskytujícími se hroby, hrobkami či archeologicky identifikovanými pohřebišti; *Habitation* pro lokality s archeologicky identifikovanými sídlišti, budovami a místy lidského osídlení; *Commercial* jako podkategorie *Habitation*, pro lokality s identifikovanými obchodním charakterem, jako například emporion, přístav, agora apod.; *Other* pro typy archeologické lokality nespadající do žádné z uvedených kategorií, s detaily uvedenými v poznámce; *Religious/Ritual* pro svatyně; *Secondary* pro nápisy nalezené v sekundárním kontextu).
- Položka *Mound* zaznamenává, zda editor udává, že byl nápis nalezen v pohřební mohyle, či její bezprostřední blízkosti.

4.4.1.3 ÚDAJE O NOSIČI NÁPISU

Tato sekce zaznamenává údaje o nosiči, na němž se nápis nachází. Informace pochází jak z epigrafického *lemmatu*, tak z doprovodného vizuálního materiálu, pokud byl k dispozici, jako je fotografie, kresba, fotografie oklepku. Podle charakteru epigrafického objektu je možné alespoň relativně určit, zda se jednalo o místně produkovaný předmět, či se mohlo jednat o import.¹⁴³

- Položka *Material category* zaznamenává, z jakého materiálu byl předmět vyroben (*Metal - kov*; *Other* - jiný druh materiálu, detaily se uvádějí do poznámek *Decoration notes*, např. nápis vyrytý do omítky, či součástí mozaiky; *Perishable* - netrvanlivý materiál jako dřevo aj.; *Pottery* - keramika, terracotta; *Stone* - kámen). Pokud byl předmět vyroben z kamene,

¹⁴¹ Ukázka záznamu v programu Heurist zaznamenávající zeměpisné údaje se nachází na [Obrázku 11.4](#) v [Apendixu 11](#).

¹⁴² Příkladem zmínky o sekundárním použití může být *IG Bulg 1,2 393*: „*Apolloniae, olim conservatum erat in aedibus quibusdam.*“

¹⁴³ Ukázka záznamu dat o nosiči nápisu v programu Heurist se nachází na [Obrázku 11.5](#) v [Apendixu 11](#).

zajímá mě, z jakého druhu (*Stone*), případně zda je možné určit jeho původ (*Origin of stone*).

- Položka *Object category* zaznamenává, o jaký druh předmětu se jedná: *Architectural feature* pro architektonické prvky nesoucí nápis, *Mosaic* pro mozaiku obsahující nápis, *Other* pro předmět nespadající ani do jedné z uvedených kategorií. Případné detaity o dekoraci nosiče jsou uvedené do poznámky *Decoration notes*, *Stele* pro stélu, či tabulku nesoucí nápis; *Sculpture* pro sochu či její součást nesoucí nápis, *Vessel* pro nádobu či její součást nesoucí nápis; *Wall* pro stěnu stavby či zeď nesoucí nápis.

Dále databáze zaznamenává celou řadu dat získaných jednak z textu epigrafického *lemmatu*, ale zejména z doprovodných vizuálních příloh. Editoři často doplnili publikaci fotografií, kresbou, fotografií oklepku, či méně často textovým popisem stavu dochování či dekorace. Pro usnadnění zaznamenávání a následné analýzy jsem vytvořila základní typologii popisu předmětu, doplněnou o konkrétní příklady s fotografiemi.

- Položka *Preservation* zaznamenává stav dochování předmětu v době vydání korpusu. Stav dochování je odhadován na základě procentuálního dochování původního tvaru a velikosti nosiče nápisu (100 %, 75 %, 50 %, 25 %), či zda se předmět dochoval pouze ve formě oklepku, překresby, či zda je předmět ztracený, či není možné stav jeho dochování určit.¹⁴⁴
- Položka *Decoration* zaznamenává typy použitých dekoračních technik - zejména mě zajímá reliéf a malovaná dekorace; další techniky se popisují v *Decoration Notes*. Položka *Relief decoration* zaznamenává konkrétní typy reliéfní dekorace. Položka *Architectural relief* je první typ reliéfní dekorace, zaznamenávající všechny druhy použité architektonické dekorace a její možné kombinace.¹⁴⁵ Položka *Figural relief* zaznamenává konkrétní druhy figurálního reliéfu, které se na předmětu vyskytují, a to i jejich kombinace.¹⁴⁶ Položka *Decoration notes* zaznamenává informace nespadající ani do jedné z výše uvedených kategorií či podrobnější informace uvedené editory korpusu, případně zpozorované na vizuálním materiálu.
- Položka *Visual record availability* zaznamenává, zda editoři korpusu přiložili též vizuální dokumentaci nápisu, jako fotografií, kresbu, fotografii oklepku.

4.4.1.4 ÚDAJE ZÍSKANÉ Z TEXTU

Tato sekce zaznamenává informace získané jednak z epigrafického *lemmatu*, jako je např. datace, ale i z formy a obsahu samotného nápisu. Přidržuji se standardní typologie řeckých nápisů, jak je známá z *Inscriptiones Graecae*, či jak je uvádí McLean (2002, 181-210).

¹⁴⁴ Obrazová galerie příkladů je součástí [Tabulky s obrázky 11.6](#) v [Appendixu 11](#).

¹⁴⁵ Jejich seznam a obrazová galerie je součástí [Tabulky s obrázky 11.7](#) v [Appendixu 11](#).

¹⁴⁶ Jejich seznam a obrazová galerie je součástí [Tabulky s obrázky 11.8](#) v [Appendixu 11](#).

4.4.1.5 DATACE

Datace nápisu představuje ve velké míře interpretaci editora korpusu, ke které došel na na základě referencí v textu, vyhotovení nosiče a zejména na základě srovnání s analogickými nápisy. Datace nápisu je v databázi proto zaznamenána tak, jak jí uvádějí editoři korpusu, s výjimkou, že všechna data jsou převedena do číselného intervalu pro jejich snadnější zpracování a vzájemnou konzistentnost dat. Roky před naším letopočtem se zapisují jako záporné hodnoty, a roky po našem letopočtu jako plusové hodnoty. *Start Year* udává maximální možné datum v minulosti (*terminus post quem*), do nějž může být nápis dle editora datován. *End Year* udává minimální možné datum v minulosti (*terminus ante quem*), do nějž může být nápis dle editora datován. Editoři mohou používat dataci ohraničenou konkrétními roky, případně stoletími, ale mnohdy používají popisnou dataci, zařazení do období, bez jasného vymezení jeho hranic. Pokud není stanoveno jinak, držím se v těchto případech standardního členění dle řeckých dějin (archaická doba, klasická doba, hellénismus atp.). Pokud tedy editor dataje nápis do klasické doby, pak použitá datace odpovídá maximálnímu rozsahu standardní datace řeckých dějin (479 - 338 př. n. l.).¹⁴⁷

Každý editor epigrafického korpusu přistupoval k dataci jiným způsobem: někdo se snažil datovat všechny nápisy, ač někdy v rozmezí na několik století, a jiný editor dával přednost datovat jen nápisy, u nichž byl schopen přiřadit konkrétní datum, a nejisté nápisy ponechat bez datace. Tím ale vznikla poměrně velká skupina nedatovaných nápisů, kterou se mi však povedlo aplikací následujících pravidel zmenšit zhruba o třetinu, a přiřadit nápisům alespoň relativní dataci. Položka *Relative Date* obsahuje relativní dataci založenou na interpretaci výskytu osobních jmen, na vizuální kontrole užitého písma a výskytu osobních jmen či jiných termínů, díky nimž je možné nápis alespoň relativně datovat jako římský, tj. spadajících do 1. - 5. st. n. l. Určujícími prvky jsou:

- Přítomnost jmen, které je možné označit jako římská či ovlivněná římskými onomastickými zvyky, např. jména jako Aurelius, Gaius, Ailius, Claudius apod.
- Formy písma typicky užívané v době římské, a to zejména se zaměřením na písmena omega, lunární sigma, či na přítomnost ligatur. Proměnu stylu jsem zaznamenala u nápisů datovaných do římské doby a zpětně jsem tyto nové poznatky zpětně aplikovala na nedatované nápisy, v nichž se však vyskytovala stejná forma písma.

Položka *Century* je pak pouhým výčtem všech století, do nichž byl nápis datovaný. Tato položka byla vytvořena z praktického důvodu snadnějšího vyhledávání a filtrování nápisů datovaných do hledaných století.

¹⁴⁷ Přehledná chronologická [Tabulka 10.5](#) s použitou metodologií převodu různých forem datace do jednotných čísel je uvedena v [Appendixu 10](#).

4.4.1.6 TYPOLOGIE NÁPISU

- Položka *Dialect* zaznamenává použitý řecký dialekt, alespoň nakolik ho bylo možné rozlišit z textu nápisu, či ve výjimečných případech z epigrafického *lemmatu*.
- Položka *Latin* zaznamenává, zda se v textu nápis vyskytuje latinský text či nikoliv.
- Položka *Language Form* zaznamenává literární formu jazyka, v němž je převážná většina textu napsána, tj. zda je psána ve verši či v próze.
- Položka *Script* zaznamenává druh použitého písma. Písmo je interpretováno na základě studia vizuálního materiálu. Pokud vizuální materiál chybí, analýza nebyla provedena a položka zůstala nevyplněná, či přebírá informace poskytnuté editorem korpusu.
- Položka *Layout* zaznamenává rozvržení nápisu a jeho pravidelnost. Zejména se jedná o zachycení datovatelných forem rozmístění textu, jako je např. *bústrofédon* či *stoichédon* (dle McLean 2002).
- Položka *Document Typology* zaznamenává druh dokumentu na základě studia textu a základních charakteristik nosiče nápisu. Jedná se o nápisy veřejné, soukromé či o nápisy neurčitelné. Položka *Public Documents* obsahuje základní typologii veřejných nápisů (dle McLean 2002). Položka *Private Documents* obsahuje základní typologii soukromých nápisů (dle McLean 2002). Položka *Document Typology Notes* zaznamenává poznámky k typologii nápisu a obecně k interpretacím založeným na čtení textu.
- Položka *Extent of Lines* zaznamenává maximální dochovaný počet řádků textu tak, jak je text publikován v epigrafickém korpusu.¹⁴⁸

4.4.1.7 TEXTOVÁ ANALÝZA JEDNOTLIVÝCH TERMÍNŮ

V této sekci se zaznamenává výskyt specifických termínů (*keywords*) v textu nápisu. Tyto termíny postihují základní struktury společenského uspořádání typického pro komplexní společnost, jako jsou názvy institucí, názvy funkcí státního aparátu, specializovaná povolání, názvy lokalit a aktivit spojených s fungováním komplexní společnosti apod. Při analýze nápisů mě zajímá nakolik se tyto termíny vyskytovaly v konkrétních společenských kontextech, zda je možné jejich výskyt spojit s určitou komunitou. Dále se zaměřuje na postupné rozšíření konkrétních termínů jak místně, tak i v rámci hierarchie společnosti, a také na to, zda je možné sledovat určitý posun v jejich použití a významu. U všech hledaných termínů se snažím určit i jejich společensko-kulturní původ, na kolik je možné ho stanovit.¹⁴⁹

Hledané termíny jsou rozděleny do několika tematických skupin:

1. Termíny týkající se fungování komplexní společnosti, administrativy a aparátu, který celou společnost udržoval v chodu (*administrative keywords*). Termíny se dále dělí do

¹⁴⁸ V případě nápisů rozdělených do několika sloupců se počet řádků sčítá.

¹⁴⁹ Vzhledem k faktu, že se jedná o řecky psané nápisy, které se drží řeckých vzorů i v pozdějších dobách, pak i většina termínů nutně pochází původně z řeckého prostředí.

několika podskupin dle svého zaměření na termíny spojené s určitou lokalitou, konkrétní funkcí, institucí, s finančním, vojenským či kulturním zaměřením termínu, společenským postavením a v neposlední řadě specializací povolání.¹⁵⁰

2. Opakující se formulace typické pro řeckou epigrafickou produkci, jako jsou invokační formule, terminologie spojená s publikačními aktivitami státního aparátu, spojení slov typická pro dedikační či funerální nápisy, formulace zabývající se publikováním nápisu.¹⁵¹
3. Termíny týkající se honorifikačních aktivit jako jednoho z typických projevů epigrafické aktivity v rámci řeckého kulturního prostředí. Termíny jsou rozděleny do několika podkategorií, jako jsou důvody pro udělení pocty, konkrétní obsah poct, opatření zabývající se publikováním poct.¹⁵²
4. Termíny týkající se náboženství a kultovních aktivit, jednotlivých božstev, dále míst a funkcí spojených s výkonem náboženských rituálů (*religious keywords*).¹⁵³ Jako zvláštní podskupinu jsem zaznamenávala jednotlivá božská epiteta tak, jak se vyskytovala v textu nápisů. Spadají sem i pravopisné varianty jmen, u nichž rozlišuji epiteta vztahující se k místním božstvům a božstvům všeobecně rozšířeným.¹⁵⁴

4.4.1.8 IDENTITA A IDENTIFIKACE

V této části se snažím určit společenskokulturní kontext, v němž nápis vznikl. Na základě analýzy textu nápisu zaznamenávám, jak se lidé prezentovali na nápisech a pod jakou identitou se rozhodli vystupovat, či se k ní nějakým způsobem vyjádřit.¹⁵⁵ Rozlišuji několik stupňů prezentace identity, a to jsou osobní jména a vazby na nejbližší okolí, jako např. rodinu, předky, partnery, přátele. Dále mě zajímají vazby na skupiny lidí a komunity a společenskopolitické jednotky jako jsou vesnice, města, regiony, státy apod.

- V sekci *Names* zaznamenávám všechny osoby, které je možné identifikovat pomocí jednoho či více osobních jmen (osobní jméno + *patronymikum*, jméno matky, partnera, předků, jména potomků, sourozenců apod.). U jednotlivých jmen zaznamenávám i jejich původ, tedy kontext, v němž se jména vyskytovala původně a nejčastěji (jména řecká, thrácká, římská či jiného původu/není možné jejich původ určit). Dále rozlišuji, zda se jedná o jméno ženské, či mužské, pokud to dovolí stav dochování textů.
- V rámci *Collective Group Names* zaznamenávám jména popisující skupinu lidí. Může se jednat jak o skupinu lidí založenou na etnickém principu, společném zájmu, či společenskopolitické příslušnosti, či společném náboženském přesvědčení).¹⁵⁶

¹⁵⁰ Jejich kompletní seznam je uveden v [Tabulce 10.6](#) v [Appendixu 10](#).

¹⁵¹ Jejich kompletní seznam je uveden v [Tabulce 10.7](#) v [Appendixu 10](#).

¹⁵² Jejich kompletní seznam je uveden v [Tabulce 10.8](#) v [Appendixu 10](#).

¹⁵³ Jejich kompletní seznam je uveden v [Tabulce 10.9](#) v [Appendixu 10](#).

¹⁵⁴ Jejich kompletní seznam je uveden v [Tabulce 10.10](#) v [Appendixu 10](#).

¹⁵⁵ Podrobnější teoretický úvod k prezentaci identity na nápisech se nachází v [kapitole 3](#).

¹⁵⁶ Jejich kompletní seznam je uveden v [Tabulce 10.11](#) v [Appendixu 10](#).

- V sekci *Geographic Names* zaznamenávám místní jména, tak, jak jsou uvedená v textu nápisu (osídlení, regiony, pohoří, řeky apod.).¹⁵⁷

4.4.1.9 TEXT NÁPISU

Text nápisu získávám z online databáze *Searchable Greek Inscriptions*¹⁵⁸, *Supplementum Epigraphicum Graecum*¹⁵⁹, *Epigraphic Database Heidelberg*¹⁶⁰, případně manuálním přepisem textů epigrafických korpusů. Heurist uchovává text ve formátu WYSIWYG¹⁶¹, který se nejvíce podobá výsledné formě nápisu. Text užívám pro vnitřní potřebu projektu, jehož cílem není provádět nové edice nápisů, ale již vydané nápisy systematicky zpracovat a vzájemně porovnat zdroje, které nebylo pro svou nekompatibilnost nemožné konzistentně srovnávat. Texty samotné slouží jako doprovodné informace, vlastní data určená k analýze, extrahovaná z textů, jsou obsažena ve strukturované podobě databáze samotné.

4.4.1.10 PŘÍLOHY

V sekci *Attachments* se nacházejí obrazové přílohy tak, jak byly otištěny v jednotlivých korusech. Tato sekce slouží čistě pro interní potřebu projektu a není zcela kompletní.

4.5 Technické řešení: QGIS a geografická data

Geografická data získaná exportem z Heuristu mají formát jednak KML, ale i CSV se zeměpisnými koordináty, které následně převádí na formát *shapefile*. Pro zpracování dat a následnou vizualizaci formou map používám *open source* program QGIS, verze 2.8 Wien.¹⁶² QGIS je geoinformatický software určený ke zpracování, úpravám, analýze a přehledné prezentaci zeměpisných dat. Hlavní výhodou programu QGIS je jeho volná dostupnost a relativně malá hardwarová náročnost. Výsledným produktem práce s programem QGIS jsou analýzy v kapitole 7 a mapy obsažené v této práci.

Zdigitalizovaná data o poloze a rozmístění nápisů uchovávám a analyzuji ve formátu CSV, KML a *shapefile*. Jednotlivé nápisy obsahují informace o zeměpisné šířce a délce nejpravděpodobnějšího místa jejich nálezu. Dále nápisy obsahují informaci o přesnosti místa nálezu nápis v podobě koeficientu přesnosti místa nálezu (*Position certainty*, viz výše), který určuje,

¹⁵⁷ Jejich kompletní seznam je uveden v Tabulce 10.12 v Appendixu 10.

¹⁵⁸ <http://noapplet.epigraphy.packhum.org/>, 20. září 2016

¹⁵⁹ <http://referenceworks.brillonline.com/browse/supplementum-epigraphicum-graecum>, navštíveno 20. září 2016

¹⁶⁰ edh-www.adw.uni-heidelberg.de/home, navštíveno 20. září 2016

¹⁶¹ WYSIWYG je akronym anglické věty „What you see is what you get”, česky „co vidíš, to dostaneš”. Tato zkratka označuje způsob záznamu dokumentů v počítači, při kterém je verze zobrazená na obrazovce vzhledově totožná s výslednou verzí dokumentu, která je uložena v databázi.

¹⁶² Více informací o softwaru QGIS a verzi 2.8, oficiální stránka společnosti <http://www.qgis.org/en/site/index.html> (26. září 2016).

do jak velké oblasti od daného geografického bodu spadá nejpravděpodobnější místo nálezu daného nápisu (tzv. *buffer zone*). Dále každý záznam obsahuje kompletní tabulární data, dle nichž je možné nápisy filtrovat, analyzovat a zobrazovat na mapě.

Další geografická data, která pro projekt používám, jsou digitalizovaná data z *Barrington Atlas of the Greek and Roman World* (Talbert 2000), částečně upravená data získaná z projektu *Pleiades*¹⁶³, data získaná z projektu *Tundzha Regional Archaeological Project* (Ross *et al.*, v přípravě, vyjde 2018), data získaná z projektu *Burial Mounds* (Weissova 2013; 2016), data z projektu *Stroyno Archaeological Project* (Tušlová *et al.* 2014; 2016) a satelitní snímky poskytnuté nadací *Digital Globe Foundation*. Jako výchozí geografická data a podkladové vrstvy používám volně dostupné mapy *OpenStreetMap*¹⁶⁴, data získaná v průběhu mapování vodních zdrojů Bulharska společností *Japan International Cooperation Agency*¹⁶⁵, data získaná digitalizací topografických map Bulharska s měřítkem 1:50 000 a 1:100 000, data ve formátu *shapefile* obsahující administrativní hranice moderních států a silniční síť¹⁶⁶ a další volně dostupná vektorová data.¹⁶⁷

4.6 Technické řešení: R a tabulární data

Tabulární data o jednotlivých nápisech získaná ve formátu CSV zpracovávám a analyzuji v statistickém programu R verze 3.3.1 pro Windows OS a R Studio verze 0.99.903.¹⁶⁸ R je volně dostupný program, který se specializuje na statistické zpracování dat a jejich prezentaci v podobě grafů a diagramů. Výsledným produktem jsou statistické údaje grafy obsažené v této práci a skripty jednotlivých analýz, které jsou součástí digitálního Appendixu.¹⁶⁹

4.7 Statistické zpracování epigrafických dat

Nápisy představují nejen výborný sociologický a antropologický materiál pro studium antické společnosti, ale pokud se k nim přistupuje komplexně, mohou odhalit nové pohledy na tehdejší společnost, které by bylo jen velmi obtížné získat studiem jednotlivých nápisů. Statistické zpracování většího počtu nápisů s sebou nese celou řadu metodologických problémů. Epigrafická data jsou svou podstatou nedokonalá, často nekohерentní a tudíž velmi

¹⁶³ <https://pleiades.stoa.org/home> (26. září 2016)

¹⁶⁴ https://wiki.openstreetmap.org/wiki/Cs:Main_Page (26. září 2016)

¹⁶⁵ http://www.jica.go.jp/english/our_work/social_environmental/archive/pro_asia/bulgaria_1.html a http://open_jica-report.jica.go.jp/pdf/11878667_02.pdf (26. září 2016)

¹⁶⁶ <http://www.vdstech.com/osm-data.aspx> (26. září 2016)

¹⁶⁷ <http://www.naturalearthdata.com/> (26. září 2016)

¹⁶⁸ <https://www.r-project.org/> a <http://www.r-project.cz/about.html> (26. září 2016). Za tabulární data považuji strukturovaná data získaná exportem z databáze v Heuristu, ve formátu CSV. Může se jednak jak o numerická data, zeměpisné koordináty, či o text. Data pocházejí z jednotlivých epigrafických korpusů, či se jedná o interpretace odvozené z dat publikovaných v daných korpusech (relativní datace, relativní poloha místa nálezu, vizuální podoba předmětu atp.).

¹⁶⁹ https://github.com/petrajanouchova/hat_project.

specifická. Z tohoto důvodu dochází ke statistickému zpracování nápisů relativně málo často (MacMullen 1982; Meyer 1990; Saller a Shaw 1984; Prag 2002; Prag 2013; Korhonen 2011).

I přes neoddiskutovatelný potenciál statistického zpracování nápisů existuje velké množství přístupů, které nereflektují problematickou a často nekoherentní povahu informací získaných z nápisů, a může tak docházet k jejich zkreslení, či nepochopení. V následující pasáži se nejdříve věnuji míře nejistoty datace, která bývá často opomíjená v rámci epigrafických studií, a dále metodě výběru statisticky signifikantního souboru nápisů vhodných k temporální analýze celospolečenských trendů. V neposlední řadě poukazují na problém nadhodnocování celkových čísel epigrafické produkce při statistickém zpracování nápisů v jednotlivých stoletích a nabízím řešení za využití metody normalizované datace.

4.7.1 *Pravděpodobnost a míra nejistoty datace nápisů*

Jednotlivé nápisy bývají datovány s přesností na konkrétní roky poměrně zřídka, ale spíše častěji bývají datovány s přesností několika století či spadají pouze do časového období přesahující několik staletí, jako např. hellénismus, klasická doba, římská doba atp. Tento nejednotný styl datování, který se různí i dle osobního přístupu editorů epigrafických korpusů, velmi znesnadňuje jakékoli statistické výpočty a srovnávání epigrafické produkce v průběhu několika století. V rámci hledání řešení této nelehké situace jsem se inspirovala v oblasti archeologických polních sběrů, nabízejících možná metodologická řešení míry nejistoty datace.

Jednotlivé lokality bývají datovány na základě studia nalezené keramiky. Ta je zařazena do chronologických skupin dle výskytu charakteristických tvarových prvků a použitých technologií výroby a zpracování. V případě, že je keramika nekvalitní, nediagnostická, či špatně dochovaná, a tedy charakteristické prvky neumožňují jasnou dataci, archeologové přišli s řešením tohoto problému nejistoty datace (Dewar 1991; Bevan a Conolly 2006; Crema 2012; Bevan *et al.* 2013; Sobotková 2018). Při statistickém zpracování přiřazují jednotlivým střepům procentuální vyjádření pravděpodobnosti dané datace, tedy jakýsi koeficient pravděpodobnosti, zda daný střep spadá do dané chronologické skupiny (např. Bevan *et al.* 2013; Crema 2012). Na základě analýzy pravděpodobnosti datace keramických střepů a zohlednění těchto výsledků pak mohou archeologové vypočítat přibližnou dobu trvání a celkový počet lokalit v daném období. Jednotlivá chronologická období jsou vnímána jako na sebe navazující kontinuum, a nikoliv striktně oddělené kategorie, a na prvek nejednoznačnosti a nejistoty datace je nahlíženo jako na jedno z hodnotících kritérií. Tímto způsobem je možné daný předmět analyzovat komplexněji a sledovat provázanost mezi jednotlivými chronologickými kategoriemi. Tato v mnohém inovativní metoda navíc umožňuje zahrnout materiál, který by byl dříve pro svou nejednoznačnost z celkové analýzy vyloučen, a tím pádem by by mohlo dojít ke ztrátě dat a ke zkreslení interpretací.

Studie zabývající se statistickým zpracováním nápisů v dlouhém časovém intervalu jsou poměrně málo časté, vzhledem k nedostatku relevantních korpusů a problematické povaze datace nápisů. Při statistickém zpracování nápisů totiž nevyhnutelně dochází k určité redukcii intervalu datace, což je nezbytné vzhledem k nutnosti zpracování velkého počtu dat a jejich prezentace v jednotném a koherentním formátu. Na rozdíl od archeologické aplikace pravděpodobnosti a temporální nejistoty, která především řeší dobu trvání jednotlivých lokalit a vztahy s ostatními lokalitami datovanými do téže doby, použití této metody v epigrafice se v několika zásadních hledisech odlišuje. Jednak tím, že datace nápisu totiž udává nejpravděpodobnější interval, v němž nápis vznikl, a neudává dobu existence nápisu (která by ve valné většině případů trvala až do současnosti). Nápis tak má, na rozdíl od archeologických lokalit, výpovědní hodnotu vztahující se k době vzniku, nikoliv však k době své existence, a proto se částečně liší i přístup k nejistotě jeho datace. Dalším zásadním rozdílem je, že v archeologickém použití této metody jde především o odhad počtu současně existujících lokalit, avšak už se většinou dále nepracuje na úrovni jednotlivých lokalit a s nimi spojených kvalitativních prvků, jako je tomu u studia nápisů (Dewar 1991, 604). Nápisy navíc nebývají v epigrafických korpusech datovány s procentuálním vyjádřením pravděpodobnosti datace do jednotlivých století, ale interval datace má stejnou pravděpodobnost po celou dobu trvání, ať už se jedná o rok, deset let či pět století. Povaha samotných dat tedy neumožňuje použít metodu ve formě jakou navrhoje např. Bevan *et al.* 2013; Crema 2012, ale je nutné ji upravit a částečně zjednodušit tak, aby odpovídala povaze epigrafických dat a metodologii datování nápisů.

Metoda definování pravděpodobnosti datace upravená pro epigrafické prostředí umožňuje nápisy rozdělit do jednotlivých časových období s přihlédnutím k možné variabilitě a poměrně širokému rozptylu jejich intervalu datace. Jinými slovy, metoda zohledňuje míru nejistoty datace a pravděpodobnost doby vzniku nápisu v rámci jednotlivých století za účelem vytvoření nejrelevantnějšího souboru nápisů pro studium konkrétních trendů v rámci daného století.¹⁷⁰ V oblasti epigrafiky podobnou metodologii uplatňuje např. Jonathan Prag (2002; 2013) u statistických studií nápisů nalezených na Sicílii, kde rovněž postihuje období delší než deset století. Tato metoda umožňuje zařadit nápisy do kategorie jednotlivých století s přihlédnutím k celkovému intervalu doby jejich vzniku (*terminus post quem* a *terminus ante quem*). Dle dostupných údajů o dataci jsem vypočetla tzv. koeficient pravděpodobnosti datace, který zaznamenává míru pravděpodobnosti, s níž daný nápis vznikl v průběhu daného století.¹⁷¹ Tímto způsobem jsem rozlišila nápisy, které jsou datovány do jednoho století, a

¹⁷⁰ Tato metoda vznikala nezávisle na statistických studiích zabývajících se epigrafickými prameny z jiných regionů (Prag 2002; Prag 2013; Korhonen 2011), avšak základní principy a řešení nejistoty datace se do velké míry shodují.

¹⁷¹ Pro lepší pochopení udám konkrétní příklad: nápis je editorem datován do 2.-3. st. n. l., což znamená, že v rámci tradičního přístupu by byl nápis započítán jak v rámci statistik pro 2. st. n. l., tak v rámci 3. st. n. l. Stejně tak by ve statistikách nebyl rozdíl mezi nápisem datovaným do 2.-3. st. n. l. a nápisem datovaným do 2. st. n. l. (tj. nápis datovaný do 2. a 3. st. n. l. by měl stejnou váhu pro interpretaci epigrafické produkce ve 2. st. n. l. jako např. nápis datovaný pouze do 2. st. n. l.). Tyto rozdíly v šíři datace jsem považovala za nutné oddělit a

obsahují tak statisticky přesnější data o trendech jednotlivých století, od nápisů jejichž datace přesahuje do několika století, u nichž je tak těžší sledovat vývoj měnících se parametrů v čase, a jejichž výpočetní hodnota ke konkrétnímu časovému okamžiku je relativně nízká.

Průměrná délka časového intervalu datace všech datovaných nápisů je 114,6 let (aritmetický průměr); medián je 99 let, což přibližně odpovídá dělení na století, které jsem zvolila jako základní chronologické dělení pro další statistické analýzy.¹⁷² Z Grafu 11.9 v Appendixu 11 můžeme vidět jasné tendenze přiřazování datace napříč všemi datovanými nápisy (2276 nápisů): a) zařadit nápis co nejpřesněji, v rámci intervalu menšího než 20 let, b) s přesností na jedno století, tedy intervalu menšímu či rovnajícímu se 100 letům, c) s přesností na dvě století, tedy intervalu menšímu či rovnajícímu se 200 letům. Omezený počet nápisů je datován s přesností na tři století, případně na pět, avšak tato datace je již příliš široká pro studii vývoje v rámci jednotlivých století. Procento všech datovaných nápisů, jejichž interval datace, tedy období vzniku nápisu ohraničené StartYR a EndYR v databázi, byla pro interval 1-50 let 35,15 %, pro interval 51-100 let 30,13 %, a pro interval 101-704 let 34,63 %. Pro účely temporální studie v kapitole 6 jsem vybrala pouze nápisy, které jsou datovány v rozmezí jednoho století (jimž jsem přidělila koeficient 1), a nápisy datovány do rozmezí dvou století (koeficient 0,5).¹⁷³ Tyto dvě skupiny dohromady reprezentují 89,5 % (2036 nápisů) všech datovaných nápisů, které však zcela neodpovídají kategoriím jednotlivých století, ale navzájem se částečně překrývají, a proto o nich pojednávám v kapitole 6 jako o navzájem oddělených kategoriích.

Pokud však chceme srovnat celkovou míru epigrafické produkce v jednotlivých stoletích, je nutné přistoupit k metodě normalizované datace, která zobrazuje nejpravděpodobnější procentuální zastoupení epigrafické produkce v daném století. Graf 11.10 v Appendixu 11 ilustruje poměr datovaných nápisů v jednotlivých stoletích s přihlédnutím k šíři jejich datace (vyjádřenou pomocí jejich koeficientů 1 - 0,125). Ve 4. st. př. n. l. představují nápisy s koeficientem 1 až 0,5 téměř 95 % všech datovaných nápisů, což značí velmi malou míru nejistoty přesné datace nápisů. Naopak ve 4. st. n. l. se jedná pouze o 70 %, což značí relativně velkou míru nejistoty datace nápisů přiřazených do daného století. Důvodem může být nízký počet charakteristických datačních prvků, s nímž se potýkali autoři epigrafických

proto jsem vytvořila tzv. koeficient pravděpodobnosti datace. U nápisů datovaných do více než jednoho století jsem tedy plnou hodnotu pravděpodobnosti (1=100 %) vydělila počtem století, do nichž byly nápisy datovány a vyšel mi koeficient pravděpodobnosti datace pro dané století. U nápisů datovaných do dvou století byl tak koeficient 0,5 pro každé z obou století, u nápisů datovaných do tří století byl koeficient 0,33 pro každé ze třech století. U nápisů datovaných do čtyř století byl koeficient 0,25, atd.

¹⁷² Použitý R skript je součástí digitálního Appendixu, dostupného na adrese https://github.com/petrajanouchova/hat_project. Aritmetický průměr (*mean*) je součtem všech hodnot, vydelený celkovým počtem prvků. Medián udává střední hodnotu souboru vzestupně seřazených hodnot a dělí tak soubor na dvě stejně početné poloviny. Hodnota mediánu není zpravidla ovlivněna extrémními hodnotami, např. velmi se odlišujícími maximálními či minimálními hodnotami, na rozdíl od aritmetického průměru, a lépe tak poukazuje na střední hodnoty daného souboru. Pro srovnání udávám vždy aritmetický průměr a medián daného souboru.

¹⁷³ Nápisy, které se podařilo datovat jako relativně římské, do analýzy v kapitole 6 nezařazují, zejména vzhledem k jejich vágní dataci, a tedy malé výpočetní hodnotě v rámci temporální studie. Stejně tak nápisy, jejichž šíře datace přesahuje dvě století.

korpusů v kombinaci se všeobecným poklesem publikační aktivity ve 4. st. n. l. Medián, tedy střední hodnota pro všechna sledovaná století u skupiny nápisů s koeficientem 1 až 0,5 je 85 %. Celkem v osmi z jedenácti sledovaných časových období je jejich poměr vyšší než 85 %. Korpus nápisů datovaných do rozmezí dvou století, tedy nápisy s koeficientem 1 a 0,5, představuje statisticky dostatečně signifikantní vzorek pro všechna měřená století a jeho analýza umožňuje sledovat měnící se celospolečenské trendy s přesností na 100, respektive 200 let. Vzhledem k tomu, že epigrafická produkce je obecně svou povahou poměrně konzervativní, společenskokulturní změny se na formě a obsahu nápisů mohou objevit ve větším měřítku až se zpožděním několika desetiletí. Proto jsem zvolila časový interval jednoho století jako výchozí jednotku pro sledování vývoje a proměn epigrafické produkce v čase.

4.7.1.1 PROBLÉM NADHODNOCOVÁNÍ EPIGRAFICKÉ PRODUKCE

V rámci analýzy celkové epigrafické produkce v jednotlivých stoletích jsem řešila problém nadhodnocování celkového čísla datovaných nápisů do konkrétního století. Každý nápis, který byl totiž datován do více než jednoho století, může být započítán pro každé z těchto století se stejnou váhou, a může tak dojít ke zkreslení epigrafické produkce směrem nahoru. Společnost v Thrákkii by se tak mohla zdát více epigraficky aktivní než jak tomu nasvědčuje celkový počet dochovaných nápisů.¹⁷⁴ Jako možné řešení této situace, které by lépe reflektovalo poměrné rozložení nápisů v rámci jednotlivých století, jsem se rozhodla uplatnit koeficient pravděpodobnosti datace k získání celkového počtu nápisů datovaných do daného století. Namísto abych započítávala každý nápis s hodnotou 1 pro všechna století, kam byly nápisy datovány, jsem započítávala pouze hodnotu jejich koeficientu pravděpodobnosti, a součtem koeficientů všech nápisů jsem došla ke konečnému číslu epigrafické produkce v daném století, které lépe reflektuje poměrné rozložení nápisů a nejistotu jejich datace (normalizovaná datace).

Graf 11.11 v Appendixu 11 nabízí porovnání obou metod uplatněných na soubor datovaných nápisů z Thrákkie. Výsledná linie představuje celkový počet datovaných nápisů v rámci jednotlivých století v závislosti na použité metodě (normalizovaná datace versus nenormalizovaná datace).¹⁷⁵ Ze srovnání obou křivek je patrné, že trendy měnícího se počtu nápisů zůstávají stejné, v závislosti na uplatnění koeficientu pravděpodobnosti datace se však mění celkové počty nápisů. Při uplatnění nenormalizované datace tak dochází k nárůstu počtu nápisů, který však neodpovídá počtu reálně existujících nápisů, viz výše. Rozdíl mezi výslednými čísly může být poměrně dramatický zejména ve stoletích, kde byly nápisy datované

¹⁷⁴ Součet počtu nápisů pro jednotlivá století byl vyšší než celkový počet dochovaných nápisů.

¹⁷⁵ Výsledné číslo datace v daném století je v případě použití normalizované metody součtem koeficientů pravděpodobnosti všech nápisů. U nenormalizované datace každý nápis má hodnotu 1 pro každé století, do nějž je nápis datován (konečný součet je číslo 1 u nápisů datovaných do jednoho století, či násobky čísla jedna u nápisů datovaných do více století).

šířeji, například ve 2. st. n. l. tento rozdíl činí až 238 nápisů.¹⁷⁶ Z tohoto důvodu v kapitole 6. věnované chronologickému přehledu nápisů dále pojednávám zvlášť o nápisech datovaných s přesností do jednoho a do dvou staletí, aby nedocházelo k nárůstu celkového počtu nápisů a zároveň i inflaci epigrafické produkce v daném časovém období.

4.7.2 Nejistota rozmístění nápisů v krajině

Dalším problémem, s nímž bylo nutné se vypořádat, je nejistota spojená s určením místa nalezu nápisu. Ve velkém množství případů epigrafické korpusy udávají pouze přibližnou polohu, kde byl nápis nalezen, a není ho tak možné spojovat s konkrétní archeologickou lokalitou. Pro provedení analýzy rozmístění nápisů, která bere v potaz vzájemné prostorové vztahy a zasazení epigrafické produkce do kontextu zeměpisných podmínek, bylo nutné se vypořádat s mírou nejistoty při určování nejpravděpodobnějšího místa nalezu nápisu.

Za tímto účelem jsem vytvořila tzv. *position certainty index*, tedy koeficient přesnosti určení míst nalezu, který určuje velikost území, na němž byl nápis nejpravděpodobněji nalezen.¹⁷⁷ Při stanovování velikosti území jsem vycházela z informací poskytovaných editory jednotlivých autorů, zejména pak *IG Bulg.* Pokud bylo možné místo spojit s konkrétní archeologickou lokalitou, přesnost míry určení místa jsem stanovila ve vzdálenosti do 1 km, nesoucí koeficient 1.¹⁷⁸ Pokud autor korpusu udal místo nalezu v okolí moderního sídla s udáním konkrétních vzdáleností a směru, kde byl nápis nalezen, místo nalezu se s největší pravděpodobností nacházelo v okruhu 5 km od tohoto moderního sídla.¹⁷⁹ Pokud editor korpusu udal pouze všeobecnou informaci o nálezovém místě a jeho poloze vůči moderním sídlům, oblast nejpravděpodobnějšího místa nalezu byla stanovena do vzdálenosti 20 km od uvedeného moderního sídla.¹⁸⁰ Skupina nápisů, jejichž místo nalezu je známé jen velmi obecně, či vůbec, ale editoři nápisu udávají, že pochází z Thrákie, nese koeficient 4, což značí velmi malou míru pravděpodobnosti konkrétního zeměpisného určení.¹⁸¹ Nápisy z této poslední skupiny vynechávám ze všech analýz rozmístění v kapitole 7, vzhledem k velmi malé výpovědní hodnotě o místě nalezu a prostorovém uspořádání těchto nápisů v krajině.

¹⁷⁶ Obě dvě křivky naznamenávají podobný vývoj epigrafické produkce, až na nápisy datované do 1. st. n. l., kde se trendy rozcházejí. Tento fakt může poukazovat na určitou nejistotu datace nápisů právě do zvoleného období, které je označováno jako období nástupu římské moci a transformace oblasti do římské provincie *Thracia*. Celkově však nenormalizovaná datace nápisů ukazuje obecně vyšší číslo nápisů, a to až o 60 %, tj. o 1368 nápisů, než odpovídá skutečnosti, tj. 2276 oproti 3644 nápisům. Dochází tak ke zkreslení povahy epigrafické produkce v Thrákkii, které může vést k nadhodnocování určitých trendů, zejména ve 2. a 3. st. n. l., kdy je nárůst celkového počtu nápisů markantní. Z tohoto důvodu jsem se rozhodla používat metodu normalizované datace, pokud hovořím o celkových trendech v rámci datovaných nápisů.

¹⁷⁷ Tabulka 10.4 v Appendixu 10 přehledně shrnuje hodnoty koeficientu a celkového počtu nápisů jednotlivých skupin.

¹⁷⁸ Příkladem udávání místa nalezu, které bylo možno spojit s konkrétní archeologickou lokalitou je např. *IG Bulg*

¹⁷⁹ 118: „*Odessi reperta in via Prespa.*“; I Aeg *Thrace* 195: „*Προέρχεται ἀπό τήν θέση Μάρμαρα της αρχαίας Μαρώνειας.*“

¹⁸⁰ Příkladem relativně přesného místa nalezu je např. *IG Bulg* 3,2 1843: „*Repertus in agro quodam ad vicum nunc Dobrinovo, olim Hasbeglij dicto.*“; *IG Bulg* 4 2014: „*Reperta 1 km orientem versus a vico Gurmanovo, conservabatur penes vicinum eiusdem vici Pane Gjorev.*“

¹⁸¹ Příkladem obecného udávání místa nalezu je např. *IG Bulg* 4 2034: „*Reperta ad vicum Dragoman.*“; IK *Byzantium* 159: „*Gefunden in Istanbul.*“

¹⁸² Příkladem nápisu s neznámou lokalitou je *IG Bulg* 5 5927: „*Thrace, région indéterminée.*“

4.8 Shrnutí

Současná epigrafika a s ní související metody výzkumu antické společnosti procházejí v posledních letech prudkým vývojem. Původně velmi konzervativní disciplína v současnosti využívá mnoho moderních přístupů ze sousedních disciplín, jako je archeologie, antropologie či sociologie a nově vzniklý obor tzv. *digital humanities*.

V této práci vycházím z tradičních principů epigrafické práce za využití potenciálu, jaký nám nabízí moderní technologie a digitální zpracování dat. Nesporným přínosem zvoleného přístupu je možnost zpracovávat velká množství dat a navzájem je propojovat tak, že vznikají nové úhly pohledu a srovnání nejen jednotlivých regionů mezi sebou, ale i porovnání vývoje v různých časových obdobích.

Metodologie zkoumání společnosti na základě nápisů je do velké míry neprobádaným územím s velkým potenciálem do budoucnosti. Představované metodologické postupy jsou snahou vyrovnat se se specifiky epigrafického materiálu za zachování základních principů současné vědecké práce, jako je princip testovatelnosti analýz a ověřitelnosti jejich výsledků. Zcela v souladu s požadavky současného výzkumu jsou výsledná data dostupná komukoliv k ověření či vyvrácení hypotéz, případné modifikaci a navázání na současný výzkum.

5 Epigrafická produkce v Thrákii

V této kapitole charakterizuju dochovaný epigrafický materiál jako celek, se zaměřením na obecné trendy prolínající se napříč celým souborem. Věnuji se zejména jednotlivým aspektem epigrafické produkce v souvislosti s prezentací identity osob, jako je volba publikačního jazyka či proměny onomastických zvyků. Výchozím souborem je 4665 nápisů, které jsem shromáždila v rámci databáze *Hellenization of Ancient Thrace* (HAT), zahrnující materiál celkem z více než 11 století a pocházející z jihovýchodní části balkánského poloostrova (Janouchová 2014).¹⁸²

5.1 Přehled analyzovaného materiálu

Soubor nápisů přestavuje jedinečný komparativní dataset, reflekující společenskokulturní změny a vývoj společnosti antické Thrákie. Databáze HAT tak krom informací o nápisech samých obsahuje i data o 5464 epigrafických osobách, které figurují v textech nápisů. Tyto osoby jsou identifikovány na základě dochovaných 3956 osobních jmen a 178 termínů vyjádření kolektivní identity. Dále databáze obsahuje informace o 678 místech, kde byly nápisy nalezeny, ať už na území Thrákie či z nejbližšího okolí. V neposlední řadě se zde nacházejí data vztahující se k obsahu nápisů: celkem databáze zaznamenává 134 zeměpisných jmen, 233 epitet jednotlivých božstev, 137 termínů z náboženské oblasti, 112 termínů z oblasti organizace společnosti, 49 termínů vztahujících se k epigrafickým zvyklostem a 37 termínů vztahujících se k udílení pocitů v rámci epigrafické kultury.¹⁸³

5.1.1 Zeměpisné uspořádání nápisů

Nápisů pocházejí z oblasti jihovýchodní části dnešního Balkánského poloostrova, a to konkrétně z území dnešních států Bulharska, Řecka a Turecka. Velká část nápisů byla nalezena či editory zařazena do oblastí ve vzdálenosti do 20 km od mořského pobřeží a dále z vnitrozemských městských center, která se nacházejí poblíž toků řek Hebros, Strýmón a Tonzos, případně v blízkosti hlavních cest v nížinatých oblastech. Z hornatých oblastí vnitrozemské Thrákie pochází jen menší část nápisů, a to zejména z oblasti pohoří Stara Planina, Rodopy, Pirin a Rila.¹⁸⁴

Dochované nápisů jsou do značné míry výsledkem náhodných nálezů v průběhu posledních dvou století a systematického archeologického výzkumu zhruba od poloviny 20. století.

¹⁸² Digitální apendix, spolu s kompletním obsahem databáze je volně dostupný na GitHubu na adrese https://github.com/petrajanouchova/hat_project, stav k 9. listopadu 2016. Tabulka 10.13 v Appendix 10 shrnuje celkový počet záznamů v databázi rozdělený dle jednotlivých druhů záznamů.

¹⁸³ Podrobný komentář a vysvětlení termínů se nachází v kapitole 4 na straně 69 věnované metodologii práce.

¹⁸⁴ Více o zeměpisném rozložení nápisů hovořím v kapitole 7.

Archeologické výzkumy neprobíhaly na všech místech stejnou měrou a ve stejném rozsahu, a proto i počty dochovaných nápisů mnohdy odpovídají stavu archeologického výzkumu na území Thrákie. Příkladem může být dobrý stav poznání v černomořských řeckých koloniích, které bylo možné prozkoumat velmi detailně v posledních 50 letech zejména díky prudkému nárůstu turistického ruchu a s ním spojených záchranných výzkumů (Velkov 1969; Ognenova-Marinova *et al.* 2005; Baralis a Panayotova 2015). Opačným příkladem je oblast turecké Thrákie, která je prozkoumána jen velmi málo. Vzhledem k složité politické a ekonomické situaci jsou data z části evropského Turecka nedostupná až na oblast okolo Perinthu, Byzantia a řeckých měst na Thráckém Chersonésu, které se podařilo získat díky výzkumu a spolupráci německých a tureckých vědců (Krauss 1980; Lajtar 2000; Sayar 1998). Ucelená publikace nápisů z egejské Thrákie je taktéž poměrně nedávnou záležitostí (Loukopoulou *et al.* 2005), avšak zde jsou nálezy nápisů doplněny dlouhodobými archeologickými výzkumy.

Mapa 11.12 v Appendixu 11 vyznačuje oranžovou barvou oblast, kterou pokrývají v databázi zpracované nápisy. Naopak místa bílá jsou zároveň místy, pro něž nejsou dostupné systematicky zpracované korpusy nápisů. Tato oblast bez nápisů se vyznačuje poměrně neprístupným terénem a pravděpodobně byla málo zalidněná jak v antice, tak dnes. Obecně se předpokládá, že z této části Thrákie pochází jen velmi malý počet nápisů, které by tak výrazněji neměly zasáhnout do celkového obrazu epigraficky aktivní společnosti antické Thrákie, pokud dojde v budoucnu k jejich publikování.

Nápisy se podařilo lokalizovat dle dat dostupných v epigrafických korpusech, a to s následující přesností: do 1 km 1540 nápisů (33 %)¹⁸⁵, s přesností do 5 km 2323 nápisů (50 %), s přesností do 20 km 590 nápisů (13 %), a s přesností nad 20 km 212 nápisů (4 %).¹⁸⁶ Udávaná poloha většiny nápisů byla editory označena jako místo primárního nálezu (4305 nápisů, tedy 92 %), tedy místo, kde byl nápis umístěn, když sloužil své primární funkci. Archeologický kontext místa, v němž byl nápis nalezen, udávají autoři korpusů zhruba u třetiny nápisů: funerální 251 nápisů, sídelní 222 nápisů, z čehož 53 bylo nalezeno v rámci obchodního kontextu daného osídlení, např. na agoře, na foru, v emporiu, v přístavu apod.; jiný kontext 16, rituální/náboženský kontext 779 nápisů. Pouze u 380 nápisů (8 %) udávají místo nálezu jako sekundární kontext, což znamená, že nápis byl použit při stavbě mladší stavby, či autor korpusu uvádí, že byl nápis přesunut z původního místa a přestal sloužit primární funkci.

¹⁸⁵ Následující statistiky vycházejí z celkového počtu 4665 nápisů, což představuje 100 % analyzovaného souboru. V určitých případech může dojít při konečném součtu všech položek k hodnotě větší či menší než 100 %. Pokud je součet větší než 100 %, daná položka mohla mít více hodnot, tj. nápis mohl být určen například jako funerální a honorifikační zároveň, pokud svými charakteristickými rysy spadal do obou kategorií. V tomto případě pak konečný součet má hodnotu více jak 100 %, protože položky obsahují více než jednu hodnotu. V případě statistik, kde je konečná hodnota menší než 100 %, pak tento rozdíl náleží položkám, které se nepodařilo určit, a to jak z důvodu jejich fragmentarnosti, nedostupnosti informace apod.

¹⁸⁶ K použité metodologii více v kapitole 4 na straně 82.

5.1.2 Použitý materiál a nosič nápisu

Převážná většina nápisů byla zhotovena z kamene (4518 nápisů, což představuje 97 %), a to především z mramoru (3292 nápisů), dále z vápence (652 nápisů), syenitu (53 nápisů), pískovce (45 nápisů) a jiných, vesměs lokálních variant použitého kamene.¹⁸⁷ Nápisy vytesané do vápence převládají v 5. a 4. st. př. n. l. v okolí Apollónie Pontské, kde se nachází lokální zdroje vápence. Od 4. st. př. n. l. vápenec v této oblasti nahrazuje mramor, o němž se usuzuje, že by mohl pocházet z thráckého vnitrozemí z oblasti jihovýchodního Bulharska, případně se mohlo jednat o import z jiných řeckých obcí (Petrova 2015, 123-128).

Z materiálů jiných než kámen se jednalo o 24 nápisů na kovu,¹⁸⁸ dále 15 nápisů bylo na keramice, sedm nápisů byl nalezeno na méně trvanlivých materiálech, jako např. na dřevěném předmětu, mozaice a jako součást nástěnné malby. Téměř dvě třetiny všech objektů nesoucích nápis byly dekorované (2904 nápisů, 65,04 %). Převládající typ dekorace byla reliéfní výzdoba (64,32 % všech objektů nesoucích nápis, tedy 98,89 % objektů s dekorací). Nápisy s dochovanou malbou či jiným typem dekorace tvořily dohromady pouze 0,72 % všech nápisů. Mezi nejčastější typy reliéfní výzdoby patřila výzdoba figurální (39,14 % ze všech objektů nesoucích nápis), dále pak architektonická výzdoba či výzdoba ornamentální (23,88 % ze všech objektů nesoucích nápis).¹⁸⁹

Nejčastějším druhem dekorace nápisu však byly relativně jednoduché stély s florální či ornamentální výzdobou, nicméně většina nápisů nenesla dekoraci žádnou (Petrova 2015, 19). Stély byly pravděpodobně malovány barvami, které se nicméně dochovaly pouze na několika exemplářích v Apollónii Pontské (Gyuzelev 2002; 2005; 2013). Nápisy tesané do kamene a jejich dekorace prochází v průběhu staletí vývojem směrem od prostých stél s jednoduchou florální či malovanou dekorací z klasické a hellénistické doby, až po složité reliéfní dekorace a nejrůznější motivy, nacházející se jak na stélách, tak na architektonických prvcích jako jsou sloupy, oltáře či dokonce sarkofágy v době římské. Paradoxně k největšímu rozšíření reliéfních figurálních vyobrazení řeckých božstev a scén z řecké mytologie dochází až v době římské, nikoliv v době hellénismu, jak by se dalo očekávat. K oblíbeným motivům římské doby patří zejména jezdec na koni se 204 nápisů datovanými, Artemis s 10 datovanými nápisů, Héraklés a Asklépios po sedmi nápisech, Zeus a Héra s pěti nápisů, Nymfy se čtyřmi nápisů. Naopak na nápisech z klasické a hellénistické doby jsou vyobrazování zemřelí s typickými

¹⁸⁷ Editoři nápisů většinou neudávají konkrétní druh kamene, ale popisují materiál jako pocházející z místního zdroje. Agríezka Tomas (2016, 37-40) poukazuje na využití místního kamene na nápisech z okolí římského tábora v Novae. Převážně jsou využívány místní zdroje vápence a pískovce, pocházející jednak z bezprostředního okolí Novae a jednak z lokalit dostupných proti proudu řeky Jantra směrem na jih. Místní zdroj kamene byl tak využíván nejen pro epigrafické aktivity, ale zejména pro stavbu budov a jiných staveb nejen od druhé poloviny 1. st. n. l., jak naznačují dochované nápisů, ale pravděpodobně již dříve. Tomas zaznamenává šest míst v regionu Novae, kde byly nápisů vyráběny ve větším měřítku a kam umísťuje i produkční dílny: Butovo, Novae, Dimum, Nicopolis ad Istrum, Karaisen a Pejčinovo - vše lokality zhruba v okruhu 40 km s výjimkou Nicopolis ad Istrum.

¹⁸⁸ Jako je zlato, stříbro, olovo a editorem blíže neurčený kov.

¹⁸⁹ Vysvětlení jednotlivých pojmu a jejich obrazová galerie je součástí [Appendixu 10](#). Jednotlivým druhům dekorace a jejich výskytu se věnuji podrobněji v [kapitole 6](#).

atributy a pohřební scény obecně: funerální scéna - hostina v 66 případech, stojící osoba v 38 případech a sedící muž či žena ve 36 případech. Jedním z důvodů větší typologické variability v římské době mohla být větší dostupnost nových technologií a potřebné infrastruktury k získání kamene, jeho transportu a opracování. Dalším významným faktorem mohla být zvýšená přítomnost specializovaných umělců a řemeslníků, která je mimo jiné doložena i epigraficky, a to zejména u osob pocházejících z Malé Asie, které přišly do Thrákie ve 2. st. n. l. (Slawisch 2007a, 171; Sharankov 2011, 141, 143; Delchev 2013, 18-19).

Nejčastějším motivem na funerálních, ale zejména na dedikačních nápisech doby římské je motiv jezdce na koni, nejčastěji spojované s fenoménem tzv. thráckého jezdce (Kazarow 1938; Dimitrova 2002; Oppermann 2006). HAT databáze obsahuje 732 nápisů na kameni, jejichž nosič nese taktéž dekoraci v podobě reliéfního vyobrazení jezdce na koni. Celkem 133 z těchto nápisů je možné datovat s přesností na jedno století: motiv jezdce na koni se poprvé objevil ve 4. st. př. n.l. na dvou nápisech, nicméně oblíbeným se stal až od 1. st. př. n. l. a zejména pak v období od 1. až 3. st. n. l., odkud pochází zhruba 90 % všech nápisů s vyobrazením jezdce na koni. Mnozí badatelé přisuzují rozšíření a velkou oblíbenost tohoto motivu zapojení místního thráckého obyvatelstva do chodu římské armády a synkrezi místních tradic a původem řeckých náboženských představ (Dimitrova 2002, 227; Boteva 2005, 204). Thrácký jezdec byl nejčastěji spojován právě s řeckými božstvy jako je Apollón, Asklépios, Hádés, Héraistos, neznámý hérós aj. (Dimitrova 2002, 210).

Stupeň a způsob dochování objektů nesoucí nápis, jak je uvádějí autoři korpusu, či jak bylo patrné z přiložené vizuální dokumentace, jako jsou fotografie, kresby, oklepky aj. podrobně dokumentuje [Tabulka 10.14](#) v [Apendixu 10](#). Je zřejmé, že výpovědní hodnota a přesnost interpretace je vyšší u nápisů, které se dochovaly v co možná nejkompletnější podobě. Bohužel u čtvrtiny nápisů nebylo možné určit stupeň dochování, a to zejména kvůli chybějící vizuální dokumentaci a nejasnému charakteru textu. I přesto se však téměř 70 % objektů nesoucí nápis dochovalo v takové podobě, že je možné z nich získat data potřebná k další analýze obsahu textu.

5.2 Rozsah a typologie nápisů

Dochovaná délka textů nápisů se pohybuje v rozmezí 1 až 270 řádků, s průměrnou délkou nápisu 4,6 řádků (aritmetický průměr 4,6 řádků; medián 3 řádky).¹⁹⁰ U 784 nápisů se nepodařilo zjistit ani jejich přibližnou délku, a to zejména kvůli jejich špatnému stavu dochování. Z celkové analýzy délky dochovaného textu je zřejmé, že tři čtvrtiny nápisů mají délku do 5 řádků (3503 nápisů), z čehož jedna třetina nápisů obsahuje právě dva řádky textu (1206

¹⁹⁰ Aritmetický průměr (*mean*) je součtem všech hodnot, vydelený celkovým počtem prvků. Medián udává střední hodnotu souboru vzestupně seřazených hodnot a dělí tak soubor na dvě stejně početné poloviny. Hodnota mediánu není zpravidla ovlivněna extrémními hodnotami, např. velmi se odlišujícími maximálními či minimálními hodnotami, na rozdíl od aritmetického průměru, a lépe tak poukazuje na střední hodnoty daného souboru. Pro srovnání udávám vždy aritmetický průměr a medián daného souboru.

nápisů). Skupina nápisů s rozsahem od 6 do 10 řádků obsahuje 777 textů, skupina nápisů s rozsahem 11-20 řádků 319 textů, skupina nápisů s rozsahem textu 21-50 řádků obsahuje 55 textů, a nad 51 řádků se celkem vyskytuje pouhých 11 nápisů. Celkově převládají texty krátkého charakteru a nápisy delší než 20 řádků se vyskytují spíše výjimečně.

Celkem 3609 nápisů bylo publikováno jednotlivými osobami či skupinami lidí pro soukromé účely, což představuje 77 % všech nápisů. Nápisy veřejné povahy, vydané politickou autoritou či samosprávní jednotkou, tvoří zhruba 15 % všech nápisů, zbytek nebylo možné přesně určit. Velký počet soukromých nápisů plně odpovídá převaze kratších textů, které ve velké většině mají charakter textů publikovaných pro osobní potřebu jednotlivců či skupin lidí. Jak plyne z dat uvedených v [Tabulce 10.15](#) v [Appendixu 10](#), průměrná délka soukromého nápisu je 3,71 řádku (aritm. průměr). Oproti tomu veřejné nápisy jsou velmi často popisnějšího charakteru: jejich průměrná délka je 10,93 řádku (aritm. průměr).

Soukromé nápisy je možné podle jejich obsahu a primární funkce rozdělit na několik základních skupin. Jak je patrné z [Tabulky 10.16](#) v [Appendixu 10](#), nejpočetnějšími dvěma skupinami soukromých nápisů jsou dedikační a funerální nápisy. Tyto dvě skupiny dohromady tvoří přes dvě třetiny všech nápisů (37 % pro nápisy funerální a 38 % pro nápisy dedikační) a přes 97 % všech soukromých nápisů. Zbývající kategorie soukromých nápisů, jako jsou vlastnické nápisy či soukromé nápisy nespadající do žádné z výše zmíněných kategorií či nápisy, které nebylo možné do konkrétní kategorie přiřadit, tvoří zbývající 2,6 % soukromých nápisů.

5.2.1 Funerální nápisy

Funerální nápisy představují spolu s dedikačními nápisy nejčastější kategorii nápisů, a to nejen z Thrákie, ale i z celého antického světa (Bodel 2001, 30-35). Databáze obsahuje 1740 funerálních nápisů, což představuje druhou nejpočetnější skupinu nápisů právě po dedikačních nápisech se 1777 exempláři. Do kategorie funerálních nápisů tak spadají nápisy vydávané pozůstalými členy rodiny, či blízkými přáteli zemřelého. Jejich primární funkcí bylo označit místo pohřbu a připomínat život zemřelé osoby v nejbližší komunitě (Sourvinou-Inwood 1996, 140-142). Funerální nápisy byly velmi často umístěny přímo nad místem pohřbu, ať už se jednalo o tzv. plochý hrob, či o vyvýšenou mohylu ve formě hliněného násypu, postavenou nad místem pohřbu. Podobné hroby jako v Thrákkii můžeme vidět v archaické době v Athénách, ale i na jiných místech Řecka (Kurtz a Boardman 1971, 68-90). U nápisů z Thrákie je jejich archeologický funerální kontext znám u 251 nápisů, z toho 146 nápisů je možné identifikovat s pohřební mohylou či jejím bezprostředním okolím, nicméně celkové počty funerálních nápisů jsou mnohonásobně vyšší, avšak bez známého kontextu nálezu.

První funerální nápisy se objevují již v 6. st. př. n. l. v prostředí řeckých kolonií na pobřeží, kde se tato tradice uchovala po celou dobu antiky. V římské době se náhrobní kameny rozšířily

i do vnitrozemí, kde se nacházejí zejména v okolí měst a podél cest.¹⁹¹ Obecně se soudí, že funerální nápisy na náhrobcích byly v rámci řecké a římské společnosti veřejně přístupné a každý, kdo uměl číst, se mohl dozvědět více o zemřelé osobě, ale i nejbližší komunitě (Kurtz a Boardman 1971, 86; Saller 2001, 97-107). Obsahem funerálních textů jsou nejen zmínky o nebožtíkovi, jeho původu, dosažených životních úspěších a společenské prestiži, ale podobný druh informací je možné z textu vyčíst i o nejbližších, kteří nechali nápis zhotovit. V určitých případech, a to zejména v rámci thrácké komunity, skupina funerálních nápisů mohla obsahovat i nápisy umístěné uvnitř hrobu samotného, ať už jako součást pohřební výbavy, nebo hrobové architektury. V takových případech nápisy mohou nést výpovědní hodnotu i o průběhu pohřebního ritu samotného, jakožto o zesnulém a o komunitě, z níž pocházel.¹⁹²

Na funerálních nápisech se dochovaly záznamy o celkem 2294 osobách, a to v podobě osobního jména či kombinace osobních jmen, případně jmen označujících rodiče či partnery. Celkem je zaznamenáno 4678 osobních jmen, což znamená, že na jednom funerálním nápisu figurovala v průměru 1,31 osoby, a jednalo se tedy primárně o náhrobky patřící spíše jednotlivcům než rozvětveným rodinám. Tento poměr se proměňuje v jednotlivých stoletích, ale obecně je možné sledovat odklon od individualismu klasické a hellénistické doby směrem k uvádění většího počtu osob na náhrobcích v římské době. Tento jev je pozorovatelný napříč dalšími oblastmi římské říše, kdy bylo zvykem uvádět na nápisech i členy širší rodiny, případně přátele, a to pravděpodobně z dědictví důvodů (Saller a Shaw 1984, 1445).

Na funerálních nápisech převládají mužská jména řeckého původu. V 71 % případů se jedná o jméno patřící muži, ve 21 % o ženě a zhruba 5 % není možné jméno přiřadit ani do jedné skupiny, ať už pro nejednoznačnost, případně špatný stav dochování. Poměr původu osobních jmen vyznívá ve prospěch jmen řeckého původu. Řeckých jmen se dochovalo 60 %, thráckých jmen 10 %, římských jmen 21 % a jmen nejasného původu bylo 9 %. Kolektivní využádření identit na funerálních nápisech se dochovala u 60 textů. Převážně se jedná o uvedení původu zemřelého či člena rodiny. U 48 případů je to odkaz na město se silnou řecky mluvící populací převážně v Thrákkii, případně také v Malé Asii. Odkaz na region se objevuje pouze třikrát, na příslušnost ke konkrétnímu kmeni šestkrát, dále výraz *barbaros* pouze dvakrát a původ označovaný místní vesnicí pouze jednou. Na 57 nápisech se dochovaly dialektální znaky, což ve většině případů byly znaky dórského dialektu a tyto nápisy pocházely z původně dórských kolonií Mesámbriá a Byzantium. Celkem 628 nápisů si uchovalo tradiční epigrafické formule spojené s funerálními nápisy, jako např. *mnémé, theois katachthoniois, chaire parodeita* téměř po celou dobu antiky. Pro popis místa pohřbu se používaly ustálené termíny *tymbos, tafos, bómos a stélé* pro označení náhrobního kamene. V římské době se objevují sarkofágy a spolu s nimi i termíny *latomeion, soros*. Jazyk užívaný pro účely funerálních nápisů si zachoval

¹⁹¹ Více o vývoji funerálních nápisů v jednotlivých stoletích v [kapitole 6](#). O rozdílném umístění funerálních nápisů v řecké říši více v [kapitole 7](#).

¹⁹² Více o konkrétním obsahu a vývoji sdělení v rámci jednotlivých komunit v [kapitole 6](#).

poměrně stabilní formu a tradiční terminologii, nicméně s příchodem Říma došlo k proměně v rámci ritu samotného, kdy hrobky na určitou dobu doplnily i sarkofágy a urny, jak dokazují četné archeologické nálezy (Tomas 2016, 84-87).

5.2.2 Dedikační nápisy

Dedikační nápisy představují nejčastější typ dochovaných nápisů v HAT databázi s celkem 1777 exempláři. Dedikačními nápisy jsou označovány předměty nesoucí věnování určitému božstvu. Zpravidla bývají nalézány ve společnosti dalších votivních předmětů na místě svatyně daného božstva, ale mohou být nalezeny i mimo kultovní kontext (Janouchová 2013b; 2016; v tisku 2018).¹⁹³ Dedikační nápis věnují konkrétnímu božstvu či božstvům, jak jednotlivci, tak i skupiny lidí, a to s prosbou o pomoc či jako díky za již vykonané skutky a dobrodiní. Zhotovitelé nápisu často uvádějí nejen důvod věnování nápisu, ale i svou identitu, která v kontextu dané komunity hrála relevantní roli. Na nápisu tak zaznamenávají své osobní jméno, původ, zařazení do určité rodiny a komunity, ale mnohdy zdůrazňují i své životní úspěchy, případně společenský status.¹⁹⁴

Celkem bylo možné na dedikačních nápisech dle osobních jmen identifikovat 1649 osob, což představuje průměrně 1,077 osoby na nápis. Dedikační nápis byly spíše individuální záležitostí a se skupinovými dedikacemi se setkáváme méně často než například s rodinnými funerálními nápisy. Dedikant se na nápisech zpravidla identifikoval jedním až dvěma osobními jmény, nejčastěji svým jménem a jménem rodiče. Celkem se dochovalo 3112 osobních jmen, z čehož jména řeckého původu představují 29,5 %, jména thráckého původu 24,5 %, jména římského původu 36 % a jména nejistého původu 10 %. Většinu dedikantů představovali muži, a to celkem v 88 % případů. Ženy dedikovaly nápisy jen v 7 % případů a u 5 % osobních jmen nešlo jednoznačně určit pohlaví dedikanta.

Na dedikačních nápisech zaznamenáváme větší míru zapojení thráckého obyvatelstva, než je tomu u funerálních nápisů. Dedikace byly z převážné většiny určeny božstvům nesoucím kombinovaná řecká jména a lokální epiteta, poukazující na udržování místních tradic zároveň s adaptací nových kulturních a náboženských prvků. Nejoblíbenějšími božstvy byl Asklépios s 249 dedikacemi, Apollón se 139, Zeus se 131, Héra se 72, a dále Dionýsos a Nymfy se 38 dedikacemi, Hygieia s 31, Héraklés s 28 a Artemis s 24. Mezi božstva z východního Středomoří patří Sarápis s 12 dedikacemi, Ísis s 10, Anúbis se třemi, Harpokratión se čtyřmi, Mithra s osmi, Kybelé s jednou, syrská bohyně se dvěma, Velká Matka se sedmi, Sabazio s pěti dedikacemi.

¹⁹³ V určitých případech může docházet k cyklické kategorizaci, kdy je svatyně označena svatyní pouze na základě přítomnosti dedikačních nápisů, či naopak je nápis označen jako dedikační na základě nálezu v rámci archeologického kontextu svatyně. Abych tomuto předešla, přidržuji se informací poskytovaných editory jednotlivých epigrafických korpusů, avšak primárně přihlížím k obsahu a charakteristice nápisu, a automaticky neřadím jako dedikace nápisy pocházející z lokality charakterizované jako svatyně.

¹⁹⁴ Tato sdělení a jejich vývoj v rámci komunit podrobněji rozebírám v chronologickém přehledu jednotlivých století pak v kapitole 6.

U 586 nápisů se dochovalo božské epiteton, které u dvou třetin nápisů poukazovalo na místní původ kultu. Mezi místní *héróy* nesoucí lokální přízvisko patřil *Zylmyzdriénos* se 47 nápisy¹⁹⁵, *Salsúsénos* s 32 nápisy¹⁹⁶, *Keiladeénos* s 20 nápisy¹⁹⁷, *Karistorénos* se 17 nápisy, *Karabasmos* s 11 nápisy a *Zbelsúrdos* s devíti nápisy.¹⁹⁸ U těchto nápisů je nepatrně vyšší zastoupení jmen thráckého původu s 26,5 %, zatímco jména řeckého původu mírně klesla na 25,5 %, jména římská zůstávají na přibližně stejné úrovni 37 % a neurčená jména na 11 %.¹⁹⁹ Vyšší počet thráckých jmen může poukazovat na oblíbenost místních božstev u thrácké populace, a tedy i kontinuitu náboženských představ.

Dedikační nápisy se staly velmi oblíbené ve vnitrozemských komunitách, kde můžeme sledovat vznik svatyní s velkými koncentracemi nápisů zejména ve 2. a 3. st. n. l. Z těchto svatyní pochází velká část dedikací, avšak některé lokality jsou známy i díky jedinému, někdy i náhodnému nálezu votivního předmětu či nápisu.²⁰⁰

5.2.3 Veřejné nápisy

Celkem se dochovalo 717 veřejných nápisů, což představuje 15 % všech dochovaných nápisů. Veřejné nápisy, tedy nápisy zhotovené politickou a administrativní autoritou za účelem organizace společnosti a udržení společenského rádu, je taktéž možné rozdělit podle jejich obsahu do několika částečně se prolínajících skupin. Jak plyne z dat uvedených v [Tabulce 10.17](#) v [Apendixu 10](#), nejpočetnější skupinou jsou honorifikační nápisy, tedy nápisy vydané v rámci samosprávné jednotky k poctě jednotlivce či skupiny lidí, které představují 41,56 % veřejných nápisů a 6,39 % všech nápisů. Další početnou skupinou jsou státní dekrety, tedy nařízení vydaná politickou autoritou, která mohou mít normativní charakter, či se jedná o veřejně vydaná ustanovení a smlouvy (2,35 % všech nápisů). Dále do kategorie veřejných nápisů spadají i seznamy nejrůznějšího charakteru (1,37 % všech nápisů) a náboženské texty (1,14 % všech nápisů), veřejné nápisy nespadající do předchozích kategorií (2,94 % všech nápisů) a veřejné nápisy, které nebylo možné přesněji určit (1,74 % všech nápisů).

Jazyk veřejných nápisů je do značné míry konzervativní: ustálené formule a termíny se opakují v nápisech stejně funkce. Celkem 532 nápisů obsahuje hledané administrativní termíny, a to celkem v 1362 výskytech, což představuje zhruba 2,6 termínu na nápis. Mezi nejčastější termíny patří *démos* s 217 výskyty, *polis* se 158, *búlé* se 153, *autokratór* se 113, *kaisar* s 84, *presbeutés* a *antistratégos* se 79, *hégémón* se 41 a *hypatos* se 41 výskyty. V průběhu doby dochází k nárůstu používání těchto termínů, což souvisí jednak s narůstají mírou

¹⁹⁵ Dochované varianty jména jsou *Zylmyzdriénos*, *Zymdrénos*, *Zymedrénos*, *Zymlydrénos*, *Zymydrénos*, *Zymyzdros*, *Zysdrénos*.

¹⁹⁶ Dochované varianty jména jsou *Saldénos*, *Saldobysénos*, *Saldokelénos*, *Salduísséno*, *Salduísenos*, *Salduísséno*, *Salduusénos*, *Salduísénos*, *Salduísenos*, *Salduusénos*, *Salénos*, *Saltobysénos*, *Saltobyssénos*, *Saltúusénos*.

¹⁹⁷ Dochované varianty jména jsou *Keiladeénos*, *Kiladeénos*, *Deiladebénos*, *Keilaískénos*, *K[eilade]énos*.

¹⁹⁸ Dochované varianty jména jsou *Zbelsúrdos* a *Zbelthiúrdos*.

¹⁹⁹ Podobné srovnání pro oblast okolo Novae ukazují, že zhruba 24 % nápisů je věnováno lidmi s řeckým jménem, 14 % se jménem thráckého původu a 62 % se jménem latinského původu čili římského (Tomas 2016, 84).

²⁰⁰ Více o dedikačních nápisech v proměnách času v [kapitole 6](#) a o jejich rozmištění v krajině v [kapitole 7](#).

epigrafické produkce, ale i zintenzivněním společenské organizace a vytvořením nových administrativních institucí v době římské.

I přes jistou ustálenost formy je možné sledovat vývoj regionálních variant textu, což by poukazovalo na míru autonomie jednotlivých oblastí, a to zejména v předřímské době. Vliv jednotné autority, který by měl za následek sjednocování formy veřejných nápisů, není v této době patrný. Pokud docházelo k ovlivňování a výpůjčkám v rámci společenské organizace, dělo se tak místně a v relativně malém měřítku. Naopak v římské době dochází k určitému sjednocení obsahu i formy veřejných nápisů na celém území Thrákie, patrně pod vlivem jednotné administrativy a rozsáhlého byrokratického aparátu.²⁰¹ Příkladem mohou být například milníky, které si zachovaly téměř identickou podobu nejen v Thrákkii, ale například i v sousední Bithynii a i v jiných místech římské říše (pro Bithynii: French 2013).

5.3 Jazyk nápisů

Analyzovaný soubor nápisů obsahuje převážně řecky psané nápisy, které tvoří až 98 % všech nápisů. Databáze také obsahuje nápisy nesoucí zároveň řecký a latinský text (1 %), a v ne- poslední řadě nápisy nesoucí pouze latinsky psaný text (1 %).²⁰² Nápis, které bývají někdy označovány jako thrácké, neřadím do samostatné kategorie, vzhledem k jejich problematické povaze, ale zahrnuji je do nápisů řeckých s patřičným komentářem (Dimitrov 2009, 3-19; Dana 2015, 244-245).²⁰³

Velká část nápisů z Thrákie je psána v řečtině, a to i v době římské nadvlády. Převaha epigrafických textů publikovaných v řečtině zcela odpovídá situaci i v dalších částech Balkánského poloostrova a ve východních částech římského impéria obecně. Řečtina se stala oficiálním publikačním jazykem poměrně záhy po objevení prvních řeckých osídlení na thráckém pobřeží. První nápisy pocházely z čistě řeckého kontextu, nicméně v průběhu staletí se i thrácké obyvatelstvo naučilo používat alfabétu a později řečtinu jako prostředek písemné komunikace a jazyk diplomacie (Samsaris 1980, 293). V římské době nedošlo k zásadnímu kulturnímu přelomu v užívání publikačního jazyka a řečtina zůstala preferovaným jazykem epigrafických památek, alespoň na území provincie *Thracia*. Na hranicích mezi provinciemi *Thracia* a *Moesia Inferior* se v římské době setkávaly dvě jazykové tradice, latinská

²⁰¹ Podrobně se vývojem veřejných nápisů v jednotlivých stoletích zabývám v kapitole 6, o jejich rozmístění v krajině pak v kapitole 7.

²⁰² Takto nízký počet latinských nápisů nereflektuje jejich skutečný stav dochování, ale je výsledkem omezení daného výzkumu a zaměření práce pouze na řecky psané texty. V budoucnosti je možné práci rozšířit i o latinsky psané texty, což v současné době přesahuje možnosti a omezení dané doktorským projektem. Doplnění současného projektu o latinsky psané texty by vyžadovalo vytvoření badatelského týmu a jednalo by se o projekt dlouhodobého charakteru, jehož přínos v rámci současného stavu poznání by byl zcela jistě neoddiskutovatelný.

²⁰³ Badatelé se nemohou shodnout, zda se skutečně jedná o thrácké nápisy, či pouze o nesrozumitelně psané nápisy řecké (např. Dimitrov 2009; Dana 2015). Jedná se o několik (méně než 10, konkrétní číslo je záležitostí definice „thráckého“ nápisu jednotlivých badatelů) velmi krátkých textů psaných alfabétem, sestávajících z jednoho, či několika málo slov. Význam těchto nápisů zůstává nejasný, a tedy i jejich interpretační hodnota je značně omezená. I přesto jsem se rozhodla je zařadit do kategorie řeckých nápisů, avšak brát v potaz jejich speciální charakter.

a řecká, které zásadně ovlivnily jazyk publikovaných nápisů. Přes území Balkánu vedla v době římské říše tzv. Jirečkova linie, která od sebe oddělovala území, kde byla valná většina textů psána řecky, od území s převahou latinsky psaných epigrafických památek (Jireček 1911, 36-39). Jirečkova linie prochází přibližně na místě dnešního pohoří Stara Planina a pomyslně odděluje řecky píšící jih od latinsky píšícího severu. Přesné statistiky řecky vs. latinsky psaných textů je velmi obtížné uvést, vzhledem k nedostupnosti jednotného zdroje nápisů.²⁰⁴ Obecně se předpokládá, že tento poměr je pro Thrákkii kolem 80:20 ve prospěch řecky psaných nápisů.²⁰⁵ V okolí větších měst a sídel vojenských jednotek je přítomnost latinsky psaných textů vyšší vzhledem k přítomnosti byrokratického a vojenského aparátu než na thráckém venkově, kde převládají řecky psané texty. V případě Thrákie se však latinský a řecký svět do značné míry prolínaly a docházelo k vzájemnému ovlivňování a lingvistickým výpůjčkám (Dana 2015, 253).²⁰⁶

5.3.1 Identita a volba jazyka

Volba řečtiny jako publikačního jazyka nápisů byla do nedávné doby brána jako jeden ze znaků hellénizace thráckého obyvatelstva (Sharankov 2011, 139-141). Podobně pak volba latiny jakožto publikačního jazyka byla považována za znak romanizace, která však na území Thrákie neproběhla v tak úspěšné míře, jako hellénizace. Hlavním argumentem byl menší počet dochovaných latinských nápisů v porovnání s celkovými počty dochovaných nápisů psaných řecky (Tomas 2016, 119-120). V tomto ohledu je však nutné vzít v potaz, že místní

²⁰⁴ V roce 2006 začal vznikat digitální korpus nápisů z Bulharska pod patronátem Univerzity Sv. Kliment Ohridský v Sofii, který měl obsahovat zhruba 3500 řecky psaných nápisů. Bohužel i v roce 2017 je tento projekt stále ve fázi vývoje a oficiální webová stránka je veřejnosti nedostupná, <http://telamon.proclassics.org/index.php> (navštívěno 7. března 2017). Databáze Packard Humanities Institute s názvem *Searchable Greek Inscriptions* (PHI) obsahuje pouze řecky psané nápisy z území Thrákie v počtu okolo 4000 exemplářů, avšak s metadaty omezenými na dataci, jméno nálezové lokality a text nápisu. K poslední úpravě databáze došlo v září 2015, což znamená, že neobsahuje nové nápisy (<http://inscriptions.packhum.org/>, navštívěno 5. března 2017). Databáze *Epi-graphic Database Heidelberg* (EDH) obsahuje jak latinské, tak řecké nápisy, nicméně není ani zdaleka kompletní. Ač dochází k neustálému doplňování nápisů, 5. března 2017 databáze obsahovala 397 nápisů z provincie *Thracia* a 1938 z provincie *Moesia Inferior*. (<http://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/home/>, navštívěno 5. března 2017). Databáze latinských nápisů *Corpus Inscriptionum Latinarum* (CIL) obsahuje k 5. březnu 2017 79 latinsky psaných nápisů z provincie *Thracia* a 387 z provincie *Moesia Inferior* (http://cil.bbaw.de/cil_en/dateien/datenbank_eng.php, navštívěno 5. března 2017).

²⁰⁵ Přesný počet latinsky psaných nápisů pocházejících z území Thrákie není známé. Jednotlivé nápisy jsou publikovány v několika zdrojích, a pravděpodobně některé nápisy zůstávají nepublikované. Odhadu badatelů se tak do velké míry různí: Milena Minková (2000, 1-7) poskytuje statistiku pouze pro území moderního Bulharska, kde předpokládá existenci zhruba 1200-1300 latinsky psaných nápisů. Nicolay Sharankov (2011, 145) uvádí, že řeckých nápisů je zhruba 20krát více než latinských, avšak tento odhad je pravděpodobně příliš nízký. Pokud vezmeme 4600 řeckých nápisů z *Hellenization of Ancient Thrace* databáze jako výchozí číslo, dle Sharankova by latinských nápisů bylo pouze 230. Pouze z okolí samotného města Novae pochází 447 latinsky psaných nápisů (Gerov 1989, 207).

²⁰⁶ Agnieszka Tomas (2007, 31-47; 2016) zpracovala výskyt řeckých a latinských nápisů v okolí města Novae na Dunaji v provincii *Moesia Inferior* na pomezí tzv. Jirečkovy linie. Novae bylo sídlem římské legie již od roku 45 n. l. a vzhledem k trvalé přítomnosti římského vojska se dá předpokládat převaha latinských nápisů nad nápisy psanými řecky. To platí pro bezprostřední okolí Novae a pro sídla ve vnitrozemí, která měla na starosti zásobování města a vojenských jednotek, jako např. *villa* v Pavlikeni. Ve venkovských sídlech se však objevují i nečetné řecky psané nápisy, a to zejména ve svatyních poblíž vesnic Paskalevec, Butovo a Obedinenie (Tomas 2007, 44). V okolí města Nicopolis ad Istrum, které se nachází zhruba 80 km jihovýchodně, je většina dochovaných nápisů psaná řecky, a to jak nápisů nalezené na území města, tak ve venkovských oblastech.

thrácké obyvatelstvo bylo před příchodem řeckých osadníků na území Thrákkii negramotné, a s největší pravděpodobností byla řecká alfabetá prvním písemným systémem, s nímž se Thrákové setkali a jemuž byli vystaveni v dlouhodobém časovém horizontu. Převzetí písemného systému pak může v tomto případě představovat způsob komunikační strategie, a tedy snahu o nalezení společného dorozumívacího systému bez přímého vlivu na identitu uživatelů publikálního jazyka. Tzv. „thrácké“ nápisy, tedy nápisy psané alfabetou, které dosud nebyly přesvědčivě interpretovány, mohou představovat mezistupeň vývoje, kdy Thrákové používali písmo ve velmi omezené podobě, avšak kontext použití byl specifický pro thrácké prostředí (Dana 2015, 244-245).

Přijetí řečtiny jako jazyka písemné komunikace jakožto znak hellénizace s sebou nese celou řadu problémů. Jedním z nich je fakt, že řečtinu není možné brát jako jednolity jazyk, ale spíše jako komplex příbuzných dialektů, vycházejících ze společného základu. To alespoň platí v archaické a klasické době, kdy se na nápisech objevují charakteristické prvky náležící např. dórskému či iónsko-attickému dialekту.²⁰⁷ Pokud se na nápisech dochovaly konkrétní dialektální zvláštnosti, pak nápisy s největší pravděpodobností pocházely z řecké komunity, která tak chtěla poukázat na své vazby s mateřskou obcí, jak dosvědčují mnohé příklady z thráckého pobřeží. Celkem bylo v Thrákkii zaznamenáno 97 nápisů nesoucích charakteristické znaky dórského dialekta, které pocházely převážně z řeckých kolonií založených dórskou Megarou jako je Mesámbriá s 52 nápisy, Byzantion s 34 nápisy a Sélymbria se 7 nápisy. Z dalších nedórských lokalit pocházejí pouze náhodné nálezy vždy po jednom nápisu v Apollónii Pontské, Marcianopoli, Odéssu a lokalitě Karon Limen.²⁰⁸ Většina (86,46 %) nápisů psaných dórským dialektem pochází z 5. - 1. st. př. n. l. a největší část z nich pochází z 3. st. př. n. l. z černomořské Mesámbrie.²⁰⁹ Texty dialektálních nápisů si uchovávají velmi konzervativní charakter, a to nejen volbou dialekta mateřského města, ale i svou formou. Na těchto nápisech se objevuje velký počet standardních epigrafických formulí, stejně tak jako referencí tradičních institucí řeckých *poleis*, regionálních řeckých božstev. Co se týče osobních jmen a vyjádření identity, nápisy pocházejí převážně z čistě řeckého prostředí (68 nápisů, 70 %), thrácká jména se vyskytují pouze na 4 nápisech (4,12 %), a téměř vždy v kombinaci s řeckým jménem. Volba dórského dialekta na nápisech tak poukazuje na kontinuitu společenskokulturních vazeb a norem i několik století po prvotním založení řeckých kolonií.

5.3.2 Postavení řečtiny v římské době

V případě římské doby konkrétní volba jazyka představovala volbu mezi tradičním jazy-

²⁰⁷ Podrobněji v [kapitole 6](#) sekce věnované 6. až 4. st. př. n. l. [od strany 101](#).

²⁰⁸ Lokalita Karon Limen, též známá jako Caron Limen či Portus Caria.

²⁰⁹ Z Mesámbrie 3. st. př. n. l. pochází dvojnásobně velký počet veřejných nápisů oproti ostatním obcím, a tyto texty jsou navíc psány dórským dialektem. Převážně se jedná o dekrety vydávané lidem Mesámbrie (*búlé* a *démós*), čili o nařízení regulující společenskou organizaci, dále o honorifikační dekrety a o seznamy občanů. Více v [kapitole 6](#) v sekcích věnovaných 3. st. př. n. l. [na straně 121](#).

kem, který se v oblasti používal jako jazyk epigrafické publikace již několik století, a mezi oficiálním jazykem římského impéria, jeho byrokratického a vojenského aparátu (Zgusta 1980, 135–137; Gerov 1980, 155–164). Volbou publikačního jazyka zhotovitel situoval sdělení daného nápisu do konkrétního kulturního prostředí, které mělo předem stanovená pravidla a očekávání. Volba jazyka v sobě nesla taktéž očekávání čtenářské obce, konkrétní komunity, jíž bylo sdělení určeno. Obsah nápisu naznačuje, že se jednalo spíše o vědomou volbu než o projev nekritického přijímání určitého jazyka, jak někdy navrhují autoři v rámci naznačují hellénizační či romanizační teorie (Sharankov 2011, 139–141; Tomas 2016, 119–120).

Srovnání publikovaných řeckých a latinských nápisů ve vztahu k demografii a funkci nápisu v několika regionech Thrákie ukazují, že nápisy, v nichž se vyskytuje latina, pocházejí z prostředí vojenské a politické samosprávy, úzce související s aktivitami římského impéria. Řečtina naopak převládá ve venkovských oblastech zejména na dedikačních nápisech, ale setkáme se s ní i v rámci veřejných nápisů (Gerov 1980, 158; Sharankov 2011, 145; Tomas 2007, 44–45; Janouchová 2018, v tisku).

Zhruba 1 % (40) všech analyzovaných nápisů v databázi jsou nápisy obsahující řecký a latinský text. Ve více jak polovině nápisů (24) se jedná o identický text v řečtině a v latině. V těchto případech nelze říci, že by jeden z jazyků měl přednost: oba dva figurují na pozici prvního uvedeného textu rovnoměrně, pravděpodobně dle preferencí zhotovitele a očekávané komunity čtenářů. V případě nápisů s odlišnými latinskými a řeckými texty (16) vidíme jasné rozdělení na komunity, jimž byl text primárně určen, případně z jaké komunity pocházel zhotovitel. Nápisy určené latinsky mluvící komunitě jsou psány primárně latinsky se sekundárním textem řecky. Sekundární text může být jednak standardní epigrafická formule, jako např. invokační formule vzývající božstvo, či se může jednat o podpis zhotovitele předmětu nesoucí nápis. V neposlední řadě do této kategorie patří i dedikace řecky. Tyto sekundární texty poukazují na společenskokulturní pozadí, které bylo pro zhotovitele obvyklé a cítil potřebu se na něj odkázat i v rámci nápisu, který byl jinak určen primárně latinské komunitě.²¹⁰ Zhotovitelé nápisů jsou tak důkazem, že bylo možné přestupovat mezi jednotlivými jazykovými komunitami a panovala mezi nimi vzájemná kulturní tolerance. Malý počet těchto nápisů v celkovém korpusu však poukazuje na fakt, že většina epigraficky aktivní populace si zvolila jeden či druhý epigrafický jazyk. Dle dostupných dat se na většině území Thrákie jednalo o řečtinu, a to i v době, kdy se území stalo součástí římského impéria.

5.3.3 Styl jazyka

Kulturní a politické proměny tehdejší společnosti významnou měrou neovlivnily jazykovou formu a styl použitého jazyka. Zdá se, že styl epigrafického jazyka zachovával poměrně

²¹⁰ Např. IG Bulg 2 749; Perinthos-Herakleia 292.

konzervativní podobu a vyplýval spíše ze společenské funkce nápisu, než že by podléhal aktuálním trendům (Petzl 2012, 52-58).

Celkem 121 textů nápisů, či alespoň jejich část, byla psána metricky. Jednalo se výhradně o nápisy soukromého charakteru: přes tři čtvrtiny, celkem 94 nápisů, mělo funkci funerálních nápisů. Dedikační nápisy ve verších se vyskytovaly v 17 případech, což představovalo zhruba 14 %, zbytek nápisů nebylo možné určit. Poměr metricky psaných nápisů, u nichž byla známá datace, vůči celkovému počtu datovaných nápisů mírně narůstal od 1. st. př. n. l., a to zhruba o 0,5 %.²¹¹ Tento nárůst je statisticky nesignifikantní a mohl být způsoben stavem a nahodilostí dochování nápisů. Celkově je tedy možné říci, že tendence publikovat metrické nápisy zůstává konstantní po celou dobu epigrafické produkce v Thrákkii a nemění se v závislosti na proměnách složení populace, či v reakci na politickokulturní události. Metricky psané nápisy tvoří v průměru 2,2 % celkové produkce, tedy její marginální část, která představuje velmi konzervativní a neměnnou součást epigrafické produkce.

5.4 Onomastické zvyklosti a identita osobního jména

Osobní jména, která se vyskytovala na nápisech, odhalují, že epigrafická produkce byla zaměřena především na mužskou část populace. Mužská individuální jména, tedy jména osoby, která vystupovala jako primární *agens* nápisu, ať už zemřelý, dedikant či honorovaný člověk, tvořila 81,04 % všech jmen, což zcela odpovídá zastoupení jednotlivých pohlaví na nápisech z dalších částí řeckého světa (Parissaki 2007, 267). V rámci onomastických zvyků se primární identita člověka skládala z několika individuálních jmen, dále ze jmen rodičů, případně prarodičů a partnerů. V rolích rodičů se z 92,32 % vyskytovala mužská jména. Stejně tak v rolích prarodičů figurovala v 91,53 % mužská jména. Tento fakt poukazuje na silnou tradici identifikace pomocí *patronymik* nebo *paponymik* v rámci epigraficky aktivní společnosti Thrákie. Co se týče jmen partnerů, pak se obě pohlaví vyskytují přibližně stejně často (42,98 % oproti 52,05 %). Ženská jména se celkově vyskytovala na 12,26 % nápisů a jako primární *agens* nápisu figurovala ve 13,84 %, podrobněji v [Tabulce 10.18](#) v [Appendixu 10](#).

5.4.1 Onomastické tradice

Podíváme-li se na tradiční kulturněspolečenský původ jmen, celková čísla ukazují, že většina jmen, která se na nápisech vyskytuje, pochází z řeckého kulturního prostředí (41,36 %), následují římská jména (35,79 %) a thrácká jména (13,57 %). [Tabulka 10.19](#) v [Appendixu 10](#)

²¹¹ Celkový počet datovaných nápisů ze 7. až 1. století př. n. l. (975,58; normalizovaná datace, více o metodě normalizované datace v [kapitole 4 na straně 77](#)) představuje 27,47 % všech nápisů. Celkem 19 nápisů psaných metricky (normalizovaná datace) z téhož období, představuje 1,95 % ze všech datovaných nápisů. U nápisů datovaných do 1. až 8. st. n. l. se jedná celkem o 2575,09 nápisů (normalizovaná datace), což představuje 72,51 % všech datovaných nápisů. U nápisů psaných metricky a datovaných do 1. až 8. st. n. l. se jedná o 62 nápisů (normalizovaná datace), což představuje 2,41 % všech datovaných nápisů.

poskytuje souhrnné počty jmen dle jejich původu ze všech časových období.²¹² Pokud obě dvě statistiky srovnáme dohromady, můžeme jasně vidět rozdíly mezi onomastickými zvyky jednotlivým kulturním prostředí. Jak je patrné z Tabulky 10.20 v Appendixu 10, u řeckých jmen je to silná tradice uvádění *patronymik* (37,78 %) a *paponymik* (0,61 %) oproti římskému kulturnímu prostředí. V římském prostředí se užívání kombinace tří individuálních jmen pro jednotlivce (*tria nomina*) odráží ve vysokém počtu individuálních jmen (90,07 %). Thrácké prostředí sleduje spíše řeckou onomastickou tradici, a to v užívání *patronymik* a *paponymik*. Z analýzy thráckých onomastických zvyků však víme, že dochází i k následování římské tradice, a to zejména v užívání kombinace několika individuálních jmen i v kombinaci se jménem římským, které se taktéž podílí na vysokém počtu římských individuálních jmen. Je tedy zřejmé, že osoby nesoucí thrácká osobní jména poměrně záhy přijaly zvyk uvádění osobního jména, doplněného jménem otce či prarodiče, a tento způsob identifikace přetrval i v době římské. Naopak, v době římské byl tento zvyk doplněn zvykem novým, a to přidáním původně římského jména či několika jmen k jménu původně thráckému, za nímž i nadále následovalo jméno otce či prarodiče. V thráckém prostředí se tak v této době setkáváme se s kombinací několika onomastických tradic a vytvářením jedinečného systému identifikace osob thráckého původu.

Právo nosit římská jména úzce souviselo s udělením římského občanství. V případě Thrácie se římské občanství udílelo v 1. st. n. l. převážně vysoce postaveným aristokratům, kteří zároveň hráli důležitou roli v místní samosprávě. V 2. a na počátku 3. st. n. l. se římské občanství udílelo za zásluhy a službu v římské armádě. Nositelé římského jména v tomto období pocházeli převážně ze středních společenských vrstev, kteří si na rozdíl od běžného obyvatelstva udržovali vyšší společenské postavení, nicméně se nejednalo výhradně o elity, jako v případě 1. st. n. l. (Camia 2013, 187-197). Ve 3. st. n. l. se právo nosit římské jméno se po roce 212 n. l. rozšířilo na všechny svobodné obyvatele římské říše a společenská prestiž a výsady spojené s římskými onomastickými zvyklostmi ztratili ve srovnání s předchozím obdobím své výsadní postavení (Beshevliev 1970, 31-32).

5.4.2 Zastoupení pohlaví v závislosti na kulturním prostředí

Pokud se podíváme na zastoupení pohlaví v jednotlivých kulturních prostředích, v řeckém prostředí je zastoupeno největší procento ženských jmen oproti mužským jménům (13,85 %). Mužská jména však představují více jak 85 % všech jmen v řeckém, římském i thráckém prostředí (Parissaki 2007, 267).

Jak je patrné z dat v Tabulce 10.21 a Tabulce 10.22 v Appendixu 10, ženská jména v řeckém prostředí figurují na místě rodičů častěji (1,67 %) než v případě římského a thráckého prostředí. To poukazuje na větší důležitost mateřské linie v rámci řecké společnosti. Otcov-

²¹² V kapitole 6 je rámci jednotlivých století vždy jednotlivě pojednáno o měnících se poměrech původu jmen a případných demografických změnách epigraficky aktivní populace.

ská linie však i přesto bývá pro srovnání uváděna v rámci identifikace jednotlivce zhruba 20krát častěji, než je tomu v případě matky (36,26 %). Naopak jako partnerská jména jsou v řeckém prostředí uváděna častěji mužská jména, než ženská (2,81 % oproti 1,58 %), což opět poukazuje na důležitější roli muže v rámci uspořádání řecké společnosti. Vysoký počet jmen rodičů poukazuje na fakt, že udávání *patronymika* bylo v řeckém prostředí velmi časté, vzhledem k tomu, že 78 % všech individuálních jmen bylo doplněno právě jménem otce.

V římském prostředí roli při identifikaci jednotlivce hraje osobnost konkrétního člověka (*tria nomina*) a linie předků nemá tak význačnou pozici jako v řeckém prostředí (0,41 % pro ženy a 7,26 % pro muže). Role partnera při identifikaci jednotlivce je v římském prostředí taktéž nižší než v řeckém prostředí (1 % pro ženy a 1,03 % pro muže). Thrácké onomastické prostředí do velké míry přejímá zvyky jak řeckého, tak římského prostředí: poměry užívání individuálních jmen a jmen předků při identifikaci osoby mají v řeckém a thráckém prostředí velmi podobné hodnoty - jedinci nesoucí thrácká jména udávají svůj původ pomocí jmen otců a prarodičů. Stejně tak ale jedinci identifikují sama sebe pomocí kombinace tří jmen, z nichž jedno, případně dvě jsou římského původu. Výjimku tvoří jména partnerů, kdy thrácká ženská jména jsou ze všech kulturních prostředí nejčastěji užívána v roli partnerek (2,38 %), což může být důsledek smíšených partnerských svazků mezi Thrákyněmi a Řeky.

5.4.3 Smíšené svazky a prolínání tradic

Údaje o smíšených svazcích mezi Řeky a Thráky se na nápisech dochovaly celkem ve 43 případech, a to v rámci identifikace jednotlivce ve formě jména primární osoby a jména partnera. Nejčastější formou jsou svazky mezi mužem z řeckého prostředí a ženou z thráckého prostředí (33 výskytů, 76,7 %). Celkem je možné rozlišit šest variant v závislosti na původu jména a pohlaví osoby vystupující na nápisech:

- muž se jménem řeckého původu, partnerka se jménem thráckého původu (19 výskytů)
- žena se jménem řeckého původu, partner se jménem thráckého původu (4 výskyty)
- žena se jménem thráckého původu, partner se jménem řeckého původu (13 výskytů)
- muž nesoucí jméno thráckého a římského původu, partnerka se jménem řeckého původu (2 výskyty)
- žena nesoucí jméno thráckého a římského původu, partner se jménem řeckého původu (1 výskyt).

Smíšené svazky se vyskytují zejména na nápisech pocházejících z regionu městských center a z oblastí, kde se dá předpokládat zvýšená míra kontaktů mezi thráckou a řeckou, případně římskou populací, tj. v okolí *emporí* či vojenských lokalit. Největší koncentrace nápisů se smíšenými svazky pochází z Odéssu s 23 nápisy, převážně z římské doby. Dále se nápisy se smíšenými svazky v době římské objevovaly v údolí středního toku řeky Strýmónu (10) a v

menší míře ve městech Byzantium (3), Nicopolis ad Nestum (2), Pautália (2), Augusta Traiana (2), Filippopolis (1) a Seuthopolis (1). Nápisy jsou většinou římské, až na tři hellénistické nápisy, které pocházejí ve dvou exemplářích z Odéssu a jeden ze Seuthopole.²¹³ Údaje o smíšených svazcích pochází převážně z funerálních nápisů, u nichž se zejména v římské době předpokládá uvádění rodinných příslušníků a vzájemných vztahů, mimo jiné i z dědických důvodů (Saller a Shaw 1984, 145; Meyer 1990, 95).

5.5 Shrnutí

Epigrafická produkce v antické Thrákkii měla z velké části charakter soukromých sdělení, která z převážné většiny souvisela s pohřebním ritem a náboženskými aktivitami. Funerální nápisy pocházely většinově z řecké a v později i z římské komunity, a osobami, které texty nápisů zmiňují, jsou převážně muži, ač ženy byly zastoupeny z jedné pětiny. Dedikační nápisy poukazují na větší zapojení thráckého obyvatelstva mužského pohlaví, a naopak pokles počtu ženských dedikantů. S větším zapojením místního obyvatelstva souvisí i rostoucí popularita lokálních kultů, tedy kultů nesoucích nejčastěji řecké jméno božstva doplněné lokální epitetem.

Převládajícím publikálním jazykem byla v předřímské době řečtina, v římské době v provincii *Thracia* a v provincii *Moesia Inferior* latina v kombinaci s řečtinou. Latina se udržovala jako jazyk vojenské komunikace administrativy spojené s chodem římské říše, avšak občas docházelo i ke kombinaci obou jazyků na jednom médiu v souvislosti s očekávanými čtenáři a jejich jazykovými znalostmi. Řečtina se prosadila spíše v kontextu náboženských textů a ve venkovských oblastech, zatímco latinské nápisy pocházejí z okolí vojenských táborů a administrativních center. Volba daného jazyka byla do velké míry záležitostí individuální volby zhотовitele nápisu, zejména vzhledem k původu zhотовitele a publiku, jemuž bylo sdělení určeno.

Osobní jména na nápisech naznačují, že epigrafická produkce byla zaměřená především na mužskou část populace, a ženy vystupovaly spíše v roli partnerek a dcer než jako primární adresát nápisu. Větší zastoupení žen se vyskytuje na funerálních nápisech z řeckých kolonií na pobřeží, kde ženy tvořily asi jednu pětinu adresátů nápisů. Tento trend se nicméně nepřenesl do vnitrozemských oblastí a na dedikační nápisu, kde je zastoupení žen nižší. Co se týče onomastických zvyklostí, thrácká populace přijmula jak zvyky řeckého prostředí, ale i později římský způsob uvádění jména. V thráckém prostředí se typicky udávalo jméno otce, případně prarodiče, podobně jako v řeckých komunitách. Nezáleželo na tom, zda jména stejného či různého původu čili zda byla thrácká, či řecko-thrácká, a stejně tak i jména rodičů.

²¹³ Právě hellénistický nápis *IG Bulg* 3,2 1731 ze Seuthopole dokumentuje aristokratický svazek thráckého krále Seutha III. a pravděpodobně řecké či makedonské Bereniké a jedná se o první zmínu o existenci smíšených svazků thrácké aristokracie (Tacheva 2000, 30-35; Calder 1996, 172-173). Ostatní nápisy dokumentují svazky mimo aristokratické kruhy, nakolik je možné tak soudit z mnohdy lakanického textu.

Tento způsob identifikace Thrákové zřejmě přijali od Řeků, pokud ho však již nepoužívali v dobách před výskytem prvních dochovaných nápisů.

V případě přejímání římských onomastických zvyků se setkáváme s užíváním tří jmen (*tria nomina*), stejně jako bylo obvyklé v jiných částech římské říše, např. v *Gallii* (Carroll 2006, 129-130; 253-255). Thrácké jméno je obvykle kombinované s jedním či dvěma římskými jmény a poukazuje tak na vyšší společenský status nositele, případně na jeho právní postavení. I nadále je však zvyk uvádět tři osobní jména kombinován s udáváním původu v podobě jmen otce či prarodiče a setkáváme se tak s komplikovaným systémem identifikace jednotlivců za zdůraznění thráckého původu nositele.

6 Epigrafická produkce napříč staletími

V této kapitole se věnuji podrobné charakteristice epigrafické produkce v Thrákkii v rámci jednotlivých staletí. Zaměřuji se především na rozšíření epigrafické produkce a její proměny v čase. Důraz kladu na projevy celospolečenských trendů a změn zvyklostí v epigraficky aktivních komunitách. Specificky mě zajímá rozšíření epigrafického zvyku v prostředí urbánních a venkovských komunit, dále šíření kulturních prvků typických pro řecky mluvící komunity v rámci osídlení thráckého pobřeží i thráckého vnitrozemí a v neposlední řadě funkce, jakou nápisy zastávaly v dané komunitě. Předmětem chronologické analýzy je celkem 2036 nápisů, u nichž je možné zařadit dobu jejich vzniku do konkrétního časového bodu či intervalu.²¹⁴ Dataci nápisů přebírám tak, jak ji stanovili editoři v jednotlivých korpusech.²¹⁵

6.1 Charakteristika epigrafické produkce v 6. st. př. n. l.²¹⁶

Nápisy ze 6. st. př. n. l. pocházejí výhradně z řeckých měst na pobřeží Černého, Marmarského a Egejského moře. Jedná se o krátké texty funerálního, a tedy soukromého charakteru. Soudě dle formy a obsahu, nápisy pocházejí čistě z řeckého kulturního prostředí.

²¹⁴ Celkový soubor 2036 nápisů s koeficientem 1 a 0,5 tvoří zhruba 89,5 % všech 2276 datovaných nápisů (nenormalizovaná čísla), což představuje statisticky signifikantní vzorek nápisů nesoucích patřičnou míru výpovědní hodnoty pro dané století. Jako součást chronologické studie pracuji jen s nápisy datovanými s přesností do jednoho století s koeficientem 1 (1291 nápisů) a s nápisy datovanými do dvou po sobě následujících století, tedy nápisy s koeficientem 0,5 (745 nápisů). Metoda výběru nápisů je podrobně vysvětlena v [kapitole 4](#).

²¹⁵ Seznamy nápisů přináležející do daného souboru jednoho či dvou století jsou součástí digitálního Appendixu dostupného na adrese https://github.com/petrajanouchova/hat_project.

²¹⁶ Dva potenciálně nejstarší nápisy z území Thrákie pocházejí z řeckého města Byzantium, které bylo založeno jako kolonie řecké Megary v roce 667 př. n. l. Dochované nápis IK Byzantium 42 a 53a je možné datovat pouze velice široce: zhruba od poloviny 7. st. př. n. l. až do doby klasické, respektive hellénistické. Jejich datace je natolik široká, že je nelze přiřadit k jednomu či dvěma konkrétním stoletím. Protože se však může jednat o první řecky psané epigrafické památky nalezené na území Thrákie, považuji za nutné je zmínit. Typologicky se jednalo o označení váhové míry, a označení délky, v jednom případě s uvedenou příslušností ke komunitě obyvatel Byzantia. Pokud akceptujeme jejich ranou dataci, pak by se mohlo jednat o jeden z prvních projevů politické a ekonomické autority na území Thrákie, a to v rámci řecké komunity. Bohužel tyto dva nápisů jsou tak ojedinělé a nejistě datované, a tudíž jejich výpovědní hodnota je velmi nízká.

Celkem	3
Region měst na pobřeží	Abdéra 1, Apollónia Pontská 1, Perinthos (Hérakleia) 1
Region měst ve vnitrozemí	0
Celkový počet individuálních lokalit	3
Archeologický kontext nálezu	neznámý 3
Materiál	kámen 3 (mramor 1, místní kámen 1 (póros ²¹⁷), 1 neznámý);
Dochování nosiče	100 % 1, 75 % 1, nemožno určit 1
Objekt	stéla 3
Dekorace	reliéfní dekorace 1 nápis (vyskytující se motiv: stojící osoba 1); architektonická dekorace 1 nápis (vyskytující se motiv: florální motiv 1, anthemion 1) ²¹⁸
Typologie nápisu	soukromé nápisy 3, veřejné 0
Soukromé nápisy	funerální 3
Veřejné nápisy	0
Délka	aritm. průměr 3, medián 3, max. délka 3, min. délka 3
Obsah	standardní epigrafické formule 1 (funerální)
Identita	pouze řecká jména, 2 ženy, 1 muž, krátké texty, celkem 3 osoby, 1 osoba na nápis

Do 6. st. př. n. l. je možné zařadit tři nápisy s přesností datace na jedno století. Nápisy pocházejí z regionu řeckých kolonií na pobřeží Egejského, Marmarského a Černého moře; konkrétně z regionu obcí Abdéra, Apollónia Pontská a Perinthos, pozdější Hérakleia. Místa nálezu se nacházejí přímo na území daných obcí, a tedy i v bezprostřední blízkosti mořského pobřeží. Vzájemnou polohu nalezových míst ilustruje [Mapa 11.13](#) v [Appendixu 11](#).

Charakteristické datační prvky archaických nápisů se vyskytují na několika exemplářích.²¹⁹ Objekty nesoucí nápis jsou vytvořeny z kamene převážně místního původu, jako je póros, a z části z mramoru, jehož původ není znám, ale dá se předpokládat jeho lokální zdroj. Vizuální podoba objektů nesoucích nápis se velmi podobá nápisům pocházejícím z ostatních řecky mluvících komunit té doby (Kurtz a Boardman 1971, 68-90, 121-127; Sourvinou-Inwood 1996, 277-297; Petrova 2015, 9-18).²²⁰ Ze dvou třetin převládá reliéfní vyobrazení, které znázorňuje motivy typické pro náhrobní stély z řeckých kolonií té doby. Ve většině případů se jedná o vyobrazení nebožtíka s doplňkovými atributy jako je pes, psací tabulka, maková hlavice apod.²²¹ Není zcela jasné, zda se jedná o černomořskou produkci, či o stély importované z jiných částí řeckého světa, avšak jejich výskyt právě v Černomoří nasvědčuje na jejich původ v rámci místních řeckých komunit iónského původu.

6.1.1 Typologie nápisů

Dochované nápisy z 6. st. př. n. l. je možné typologicky i obsahově určit jako soukromé fune-

²¹⁷ Druh porézního kamene s velkým množstvím zkamenělých ulit mořských živočichů.

²¹⁸ Výsledné číslo součtu nápisů nesoucích dekoraci může být vyšší než celkový počet nápisů, protože některé nápisy nesou více druhů dekorace, případně kombinace motivů.

²¹⁹ Směr použitého písma je v některých případech bústrofédon, např. *IG Bulg 1,2 404* z Apollónie Pontské, nebo je používána místní epichórická alfabetá z Thasu/Paru, např. *I Aeg Thrace 30* z Abdéry (Petrova 2015, 9).

²²⁰ Stély v Apollónii Pontské mají prostý tvar obdélníku, případně v Perinthu mají typický podlouhlý tvar s palmetovým ukončením, známým jako *anthemion* (Panayotova 2007, 108).

²²¹ Z kontextu řeckých komunit v oblasti Thrákie se z 6. st. př. n. l. se dochovaly i další náhrobní stély podobného charakteru, které však nenesou žádný nápis, jako například stéla zobrazující stojícího muže se psem. Toto vyobrazení, které je obecně považováno za zpodobnění řeckého aristokrata, se do dnešní doby dochovalo celkem v 15 exemplářích po celém Černomoří (Petrova 2015, 11-18) a bývá datováno na přelom 6. a 5. st. př. n. l.

rální texty, vytvořené za účelem označení místa pohřbu a jako připomínka zesnulého pro okruh nejbližších lidí. Krátký rozsah textů poukazuje na účelnost sdělení: typický text obsahuje jméno zesnulého a určení jeho biologického původu udáváním jména rodiče, případně zhotovitele nápisu. Nápis mohou promlouvat ke čtenáři: personifikovaný náhrobní kámen oznamuje komu přesně patří a jehož život připomíná.²²² Obsah těchto sdělení měl význam převážně v nejbližší komunitě, kde každý znal zesnulého či jeho rodinu.

Ze 6. st př. n. l. tak nemáme žádné důkazy o prolínání řeckého a thráckého obyvatelstva. Nápisy svým kontextem i obsahem pocházejí z řeckých komunit a jejich charakter poukazuje na udržování tradičních společenských norem i v rámci nově vzniklých kolonií. Osobní jména, která se na nápisech vyskytovala, byla výhradně řeckého původu, dokonce i ve sledu dvou generací. Na nápisech nenalézáme žádné další vyjádření identity, ani se zde nevyskytují hledané společenskokulturní termíny, až na jednu výjimku výskytu formule typické pro náhrobní nápisy v řeckém světě.²²³ Udržení tradiční formy i obsahu poukazuje na relativní uzavřenosť tehdejších komunit a konzervativnost projevů epigraficky aktivní společnosti, tedy lidí, kteří se podíleli na publikování nápisů.

6.1.2 Shrnutí

Dochovaný vzorek nápisů ze 6. st. př. n. l. je bohužel velmi omezený a na jeho základě není možné hodnotit případné kontakty řecké a thrácké kultury. První nápisy se objevily v řecké komunitě v prvních desetiletích po založení kolonií, a jejich charakter se velmi podobal nápisům z jiných částí řecky mluvícího světa jak formou, tak obsahem. Malý počet dochovaných nápisů může poukazovat na a) nedostatečně a nerovnoměrně archeologicky prozkoumané kulturní vrstvy 6. st. př. n. l., b) nejasný charakter nápisů, který neumožňuje nápisy datovat právě do 6. st. př. n. l., c) na fakt, že společnost řeckých měst z území Thrákie v 6. st. př. n. l. neprodukovala velké množství nápisů, protože se potýkala jednak s interními, tak s externími problémy souvisejícími s osídlováním již obydleného území.

6.2 Charakteristika epigrafické produkce v 6. až 5. st. př. n. l.

Nápisu datované do 6. a 5. st. př. n. l. pocházejí rovněž z pobřežních oblastí Černého a Marmarského moře z komunit řeckého původu. Typologicky se taktéž jedná o soukromé nápisy funerálního charakteru, které si udržovaly původní charakter a nedocházelo k prolínání s thráckou kulturou.

²²² Např. *Perinthos-Herakleia* 69: 'Ηγησιπόλης εἰμὶ τῆς Ἡγεκράτεος, „Náležím Hégésipole, dceři Hégékratēa”.

²²³ Termín *mnéma* pro označení hrobu či náhrobního kamene samotného.

Celkem	3
Region měst na pobřeží	Apollónia Pontská 1, Perinthos (Hérakleia) 2
Region měst ve vnitrozemí	0
Celkový počet individuálních lokalit	3
Archeologický kontext nálezu	funerální 1, neznámý 2
Materiál	kámen 3 (mramor 1, neznámý 2)
Dochování nosiče	100 % 1, nemožno určit 2
Objekt	stéla 3
Dekorace	reliéfní dekorace 3 nápisy; figurální dekorace 3 nápisy (vyskytující se motiv: stojící osoba 2, sedící osoba 1, zvíře 1); architektonická dekorace 1 nápis (vyskytující se motiv: naiskos 1)
Typologie nápisu	soukromé nápisy 3, veřejné 0
Soukromé nápisy	funerální 3
Veřejné nápisy	0
Délka	aritm. průměr 3,3 řádky, medián 3, max. délka 4, min. délka 3
Obsah	bez hledaných termínů, náhrobní kameny vzpomínající na zemřelého
Identita	pouze řecká jména, krátké texty, 1 osoba na nápis

Do 6. a 5. st. př. n. l. jsou datovány celkem tři nápisy, které pocházejí z regionu řeckých kolonií na pobřeží Marmarského a Černého moře, tedy do stejných oblastí jako skupina nápisů datovaných do 6. st. př. n. l., jak ilustruje [Mapa 11.13](#) v [Apendixu 11](#).

6.2.1 Typologie nápisů

Dochované nápisy z 6. až 5. st. př. n. l. jsou typologicky totožné se skupinou nápisů ze 6. st. př. n. l. Jedná se taktéž o funerální texty, vytvořené za účelem označení místa pohřbu a na památku zesnulého v nejbližší komunitě. Nosiče nápisu jsou zhotovené z místního zdroje kamene a tvarově zachovávají podobu stél s jednoduchou dekorací. Jazyk nápisu je řecký, stejně tak jako původ dochovaných jmen. Text nápisů je ve všech třech případech psán v první osobě a obrací se na čtenáře, kterého informuje o identitě zemřelého a jeho původu, případně vyzdvihuje jeho kladné vlastnosti. Nakolik můžeme z takto malého vzorku soudit, zvyk zhotovovat náhrobní kameny s nápisy se i nadále udržel pouze v rámci řecké komunity.

6.2.2 Shrnutí

Dochovaný vzorek nápisů datovaných do 6. až 5. st. př. n. l. je taktéž velmi omezený a na jeho základě nelze hodnotit případné kontakty řecké a thrácké kultury. Počet dochovaných nápisů v žádném případě nevypovídá o skutečném stavu tehdy existujících osídlení a jednotlivých vztahů mezi nimi, ale spíše reflektuje nedostatečný stav našich znalostí a probádanost archeologických vrstev z daného období.

6.3 Charakteristika epigrafické produkce v 5. st. př. n. l.

V 5. st. př. n. l. dochází ke znatelnému nárůstu epigrafické produkce a rozšíření nápisů do většího počtu řeckých komunit na pobřeží, kde i nadále převládají funerální nápisy. V thrác-

kém vnitrozemí se poprvé objevují nápisy použité v rámci thráckého funerálního kontextu, patrně patřící thrácké aristokracii a související s prominentní pozicí, kterou aristokraté ve společnosti zastávali.

Celkem	60 nápisů
Region měst na pobřeží	Abdéra 10, Apollónia Pontská 9, Mesámbriá 4, Perinthos (Hérakleia) 2, Strýmé 20, Zóné 9 (celkem 54 nápisů) ²²⁴
Region měst ve vnitrozemí	Pulpudeva (pozdější Filippopolis) 5 ²²⁵
Celkový počet individuálních lokalit	13
Archeologický kontext nálezu	funerální 12, sídelní 1, nábož. 1, sekundární 11, neznámý 35
Materiál	kámen 54 (mramor 26, z toho mramor z Thasu 1, vápenec 6, jiný 20, z čehož je pískovec 1, pór 5; neznámý 2), kov 3 (stříbro, zlato), keramika 3
Dochování nosiče	100 % 10, 75 % 10, 50 % 23, 25 % 7, kresba 2, nemožno určit 8
Objekt	stéla 49, architektonický prvek 7, nádoba 3, jiné 1
Dekorace	reliéf 12, malovaná dekorace 0, bez dekorace 48; reliéfní dekorace figurální celkem 2 nápisy (vyskytující se motiv: stojící osoba 2, sedící osoba 1, obětní scéna 1), architektonické prvky 14 (vyskytující se motiv: naiskos 3, sloup 2, báze sloupu či oltář 5, florální motiv 1, architektonický tvar 5)
Typologie nápisu	soukromé 55, veřejné 3, neurčitelné 2
Soukromé nápisy	funerální 43, dedikační 6, vlastnictví 4, jiný 1, neznámý 1
Veřejné nápisy	nařízení 1, jiný 2
Délka	aritm. průměr 2,68 řádku, medián 2, max. délka 16, min. délka 1
Obsah	dórský dialekt 2, iónsko-attický 4; bústrofédon 1, stoichédon 1; hledané termíny (administrativní 4 - celkem 4 výskytů, epigrafické formule 3 - celkem 7 výskytů, honorifikační 0, náboženské 6 - celkem 8 výskytů, epiteton 6 - celkem 6 výskytů)
Identita	řecká božstva, regionální epiteta, kolektivní identita 4 - pouze obyvatelé řeckých obcí mimo oblast Thrákie, celkem 56 osob na nápisech, 46 nápisů s jednou osobou; max. 2 osoby na nápisech, aritm. průměr 0,93 osoby na nápis, medián 1; komunita převládajícího řeckého charakteru, jména pouze řecká (65 %), thrácká (1,67 %), kombinace řeckého a thráckého (1,67 %), jména nejistého původu (10 %)

Do 5. století celkem spadá 60 nápisů a k celkovému rozšíření nálezových lokalit na 13 oproti třem lokalitám z 6. st. př. n. l., a s tím i spojeným nárůstem epigrafické produkce.²²⁶ Mapě 11.14 v Appendixu 11 ilustruje rozložení nápisů na území Thrákie v 5. st. př. n. l. Většina nálezových lokalit pochází z území řeckých kolonií na pobřeží Egejského, Černého a Marmarského moře, v maximální vzdálenosti do 20 km od pobřeží. Největším producentem s 20 nápisů je řecké osídlení Strýmé poblíž moderního Molyvoti na egejském pobřeží. Z thráckého vnitrozemí se dochovaly nápisy v řádu pěti kusů z okolí moderní vesnice Duvanlij. Nápisy byly objeveny jako součást bohaté pohřební výbavy thráckých aristokratů v monumentálních hrobkách severně od řeky Hebros v regionu thráckého osídlení Pulpudeva, pozdější Filippopole. Tyto vnitrozemské nápisy se neodlišují pouze svou polohou, ale i použitým materiálem a funkcí, kterou objekt zastával v rámci společnosti.

Podobně jako v 6. st. př. n. l. je převážná většina 90 % nosičů nápisu zhotovena z kamene, nicméně zbývajících 10 % nápisů se nachází na kovových předmětech a na keramických

²²⁴ Z dalších tehdy existujících měst se nápisy do dnešní doby nedochovaly, či ještě nebyly objeveny. Možné je však také, že tato města v 5. st. př. n. l. nápisy neprodukovala, ať už z důvodů nestabilních podmínek, či odlišného přístupu tamních obyvatel k publikaci nápisů.

²²⁵ Jeden nápis byl nalezen mimo region známých měst, a není ho možné zařadit do regionu měst na pobřeží, ani ve vnitrozemí.

²²⁶ Nálezové lokality nesou jméno dle nejbližšího moderního osídlení, pokud není známo jejich antické jméno. V databázi jsou vedeny jako „Modern Location“. V regionu antického města je zpravidla více nálezových lokalit, které mohou, ale nutně nemusí korespondovat s archeologickou lokalitou.

nádobách.²²⁷ Hlavní role nápisů psaných na kameni byla předat a sdělit specifickou zprávu v rámci lokální komunity, proto byly z převážné většiny určené k veřejnému vystavení, přístupné všem. Na lokální původ nápisů tesaných do kamene poukazuje i použitý materiál jako je vápenec, pískovec či porézní kámen, tzv. póros.²²⁸ Oproti tomu primární funkce nápisů na kovových předmětech a keramických nádobách bylo v pěti z šesti nápisů označení vlastnictví či autorství a v jednom případě dedikace božstvu. Tato skupina nápisů sloužila primárně pro interní potřebu majitele a zpravidla se nejednalo o nápisy veřejně přístupné komukoliv, ale pouze vybraným členům z okolí majitele předmětu. Použitý materiál byl často drahý kov, jako je zlato či stříbro, což naznačuje na vysoké společenské postavení majitele. Mnohdy měly tyto předměty po smrti majitele využití jako sekundární funerální nápis, a to zejména ve společnostech s kmenovým uspořádáním založených na charismatu a společenské prestiži jedince (Whitley 1991, 354-361; Bliege Bird a Smith 2005, 221-222, 233-234; Tzochev 2016, 789-792).

6.3.1 Funerální nápisy

Nápis označené jako funerální je možné rozdělit do dvou kategorií dle jejich původní funkce a vztahu ke známému archeologickému kontextu: primární funerální nápisy, které byly vytvořeny pro účel pohřebního ritu, tedy např. vnitřní vybavení hrobky, architektonické součásti hrobky, a dále sekundární funerální nápisy, jejichž funkce byla původně jiná, ale pro svou sentimentální a společenskou hodnotu předměty nesoucí nápis tvořily součást pohřební výbavy (Janouchová a Weissová 2015).²²⁹

6.3.1.1 PRIMÁRNÍ FUNERÁLNÍ NÁPISY

Primární funerální nápisy jsou typicky kamenné funerální stěly či jiné předměty, které sloužily k označení místa pohřbu a připomínání zemřelého. Dochovalo se jich celkem 37 a pocházejí výhradně z území řeckých měst v pobřežních oblastech.

Přes 91 % primárních funerálních nápisů nese pouze řecká jména, s výjimkou jednoho nápisu z Apollónie, kde spolu figurují řecká a thrácká jména. Na černomořském pobřeží bylo možno u dvou nápisů určit použití dórského dialektu, a to u nápisů z Mesámbrie, která byla založená jako dórská kolonie, a dále i použití dialektu iónsko-attického u dvou nápisů z původně iónských kolonií Perinthu a Apollónie. Tento fakt souvisí s dialektem užívaným v

²²⁷ Z nápisů tesaných do kamene má výrazná většina 82 % charakter soukromého nápisu, tedy nápisu sloužícího pro soukromé účely jedince či skupiny lidí. Téměř ze tří čtvrtin převládají funerální nápisy se 43 exempláři, dedikační nápisy představují zhruba 10 % a zbývající nápis není možné přesněji určit.

²²⁸ Tento fakt poukazuje na regionální charakter místních komunit, které primárně využívaly místně dostupný materiál a dále podporuje teorii, že nápisy byly produkovány místně a nestávaly se předmětem dálkového obchodu, alespoň v 5. st. př. n. l.

²²⁹ Dosud nepublikovaný příspěvek na konferenci Symposium on Mediterranean Archaeology, 12. - 14. listopadu 2015, Kemer-Antalya, Turecko.

rámci řeckých obcí, které oblasti osídlyly a s nimiž je pojilo silné kulturněhistorické pouto. Vyjádření identity na funerálních nápisech se objevuje celkem na čtyřech nápisech: vždy se jedná o vyjádření příslušnosti k řeckému městskému státu a většinou se nachází v kombinaci s řeckým osobním jménem.²³⁰ Geografické jméno se na funerálních nápisech vyskytuje pouze jednou a jedná se o město Perinthos, tedy o řecké osídlení z území Thrákie samotné. Co se týče hledaných termínů a vyjádření identity, na funerálních nápisech se vyskytuje pouze jediný administrativní termín, popisující identitu ženy nesoucí jméno řeckého původu jako propuštěnou otrokyni.²³¹

Z dochovaných funerálních nápisů je patrné, že místní řecké komunity byly i v 5. st. př. n. l. poměrně uzavřené a ke kontaktu mezi thráckým obyvatelstvem docházelo v minimální míře v okolí Apollónie Pontské. Naopak ke kontaktu s dalšími částmi řecky mluvícího světa docházelo na pobřeží Egejského moře, které bylo v této době místem zvýšeného zájmu řeckých obcí. Nedostatek interakcí na epigrafickém materiále však nutně nemusí znamenat neexistenci kontaktů, ale spíše poukazuje na charakter nápisů jako na velmi selektivní médium, zachycující pouze malou část tehdejší společnosti. Archeologické výzkumy naopak dokazují, že mezi řeckými a thráckými komunitami docházelo v 5. st. př. n. l. k vzájemné interakci na každodenní bázi, která se ale bohužel neprojevila na nápisech (Kostoglou 2010, 180-185; Ilieva 2007, 212-221).

6.3.1.2 SEKUNDÁRNÍ FUNERÁLNÍ NÁPISY

Sekundární funerální nápisy se nacházejí na kovových či keramických předmětech, které primárně nebyly vyrobeny pro pohřební ritus, ale do dnešní doby se dochovaly právě jako součást pohřební výbavy. Celkem se jedná o tři nápisy na kovových nádobách a tři na keramice, které pocházejí převážně z thráckého vnitrozemí z kontextu aristokratických pohřbů.

Nápis na předmětech z drahých kovů, případně na importované keramice kvalitního provedení,²³² a tedy i vysoké hodnoty, byly nalezeny ve funerálním kontextu v thráckém vnitrozemí: předměty pocházejí z monumentálních hrobek, které se v 5. st. př. n. l. nacházely na území kmene Odrysů, nalezených v blízkosti moderní vesnice Duvanlij (Filov *et al.* 1934). Monumentalita hrobek, kterou je možné spatřit ještě dnes, a nákladnost nalezené pohřební výbavy dává soudit, že se jednalo o významné jedince, pravděpodobně elitní členy kmene Odrysů (Archibald 1998, 154-171). Krátké nápisy na kovových nádobách jsou psány řeckou

²³⁰ Vyskytující se termíny: Aiginétés, Athénaios, Kyzikénos a Paroités.

²³¹ Nápis *IG Bulg* 1,2 334 octies z Mesámbrie.

²³² Tři nápisy na keramice byly také nalezeny na thráckém území v monumentálních hrobkách: dva z nápisů pocházejí taktéž z nekropole u vesnice Duvanlij (*SEG* 47:1061,4 a *SEG* 47:1061,5) a jeden nápis pochází z nekropole města Apollónie Pontská na černomořském pobřeží (*SEG* 54:630). Ve všech případech se jednalo o keramické nádoby řecké provenience, jako je attická hydria, dále střep keramického talíře nesoucí mužské jméno řeckého původu, a nakonec skyfos nesoucí řecké jméno a věnování Afrodítě. Předměty mohly původně sloužit jako obchodní artikl, či dar, a text nápisu nemusí mít žádnou souvislost se sekundární depozicí v hrobce, ani s majitelem hrobky. I přesto, že tyto nápisy nemají přímou výpovědní hodnotu k průběhu funerálního ritu samotného, jedná se o důkaz cirkulace předmětů mezi thráckým vnitrozemím a černomořským pobřežím.

alfabétem a mají charakter soukromého nápisu. Protože předměty byly zhotoveny ze stříbra a ze zlata, pravděpodobně si je mohli dovolit jen nejbohatší členové tehdejší společnosti. Dochovaná jména jsou thráckého původu a bývají interpretována jako jména majitele hrobky a pohřební výbavy (*SEG* 46:871; Filov et al. 1934).²³³ Charakter dochovaných nápisů na kovových předmětech napovídá, že se jednalo předměty sloužící již za života majitele, které byly po jeho smrti přeneseny do hrobky jako hodnotný předmět, ukazatel společenského postavení majitele a důkaz prestiže v rámci komunity (Sahlins 1963; Whitley 1991, 354-361; Bliege Bird and Smith 2005, 221-222, 233-234; Tzachev 2016, 789-792).

Využití písma ve funerálním ritu se v thráckém kulturním prostředí v 5. st. př. n. l. poměrně zásadně odlišovalo od funkcí, které písmo zastávalo v řeckých komunitách na thráckém pobřeží. Docházelo-li ke kontaktu za účelem obchodní výměny zboží, nedocházelo ještě v této době k prolínání kulturních zvyklostí a společenského uspořádání, alespoň jak lze soudit z výsledné podoby a využití funerálních nápisů.

6.3.2 Dedikační nápisy

Dedikačních nápisů je celkem pět a pocházejí z pobřeží Egejského moře: tři z Abdéry a dva ze Zóné. Nápisy jsou datovány do druhé poloviny 5. st. př. n. l. a jedná se výhradně o věnování řeckým božstvům, jako Afrodítě *Syria*, Hermés *Agoráios*, Pýthia a Hestiá. Věnování obsahují tradiční dedikační formule užívané v řecké epigrafické tradici, avšak pouze jeden nápis obsahuje výlučně řecká jména. Další nápis obsahuje jména velmi špatně dochovaná, u nichž bohužel není možné zjistit jejich původ. V jednom případě je nápis psán iónsko-attickým dialektem a v jednom případě je použita epichórická alfabéta z Thasu/Paru. Z těchto nepřímých důkazů je tak možné usuzovat, že dedikace pocházely převážně z řecky mluvících komunit v egejské oblasti. Dochované dedikační nápisy nasvědčují, že v 5. st. př. n. l. nedocházelo k prolínání řeckých a thráckých náboženských představ, ale tehdejší náboženství a jeho projevy na nápisech si udržovaly poměrně konzervativní přístup.

6.3.3 Veřejné nápisy

Dochované tři veřejné nápisy reprezentují pouze 5 % nápisů z daného souboru. Ve dvou případech se jedná o nápis vymezující hranice náboženského okrsku řeckých božstev Dia, Athény a héróù se jmény *Podalirios*, *Machaón* a *Periéstos*. Tyto nápisy pocházejí regionu řeckého města Strýmé na pobřeží Egejského moře. Nápis z Abdéry představuje velmi fragmentárně dochované nařízení vydané blíže neznámou politickou autoritou mezi lety 485 a 475 př. n. l. Na žádném z nápisů nebylo možné určit kontext komunity, z které nápis pocházel, vzhledem k chybějícím osobním jménům a vyjádřením identity. Místa nálezů pocházejí z regionu

²³³ Konkrétně se jedná se o dva zlaté pečetní prsteny, stříbrné nádoby, součásti luxusního picího servisu.

řeckých měst Abdéra, Strýmé, a tudíž se dá předpokládat, že byly vytvořeny zde žijícím řeckým obyvatelstvem pro interní potřeby řecké komunity. Použitý lokální materiál, jako je vápenec a mramor, více než nasvědčuje omezení produkce veřejných nápisů pouze na řeckou komunitu v pobřežních oblastech.

6.3.4 Shrnutí

Epigrafické památky z 5. st. př. n. l. pocházející z řeckých měst na egejském a černomořském pobřeží ukazují určitou míru konzervativismu vůči thráckým obyvatelům, alespoň dle obsahu dochovaných nápisů. Zcela odlišné pojetí funkce písma mezi řeckou a thráckou komunitou však nasvědčuje, že kontakty v 5. st. př. n. l. zůstávaly spíše na obchodní úrovni, a přenos kulturních zvyklostí byl i nadále minimální a omezoval se především na oblasti bezprostředně sousedící s řeckými městy na pobřeží. Nápisy v thráckém kontextu figurovaly pouze v elitních kruzích a jejich užití nasvědčuje o využití ryze pro soukromé účely prominentních jedinců. Oproti tomu v řeckém kontextu je epigrafická produkce rozšířena do větší části populace, nápisy jsou součástí života komunity a stejně tak tomu odpovídá i jejich obsah.

K vzájemným kontaktům Řeků a Thráků docházelo dle epigrafického materiálu ve velmi omezené míře v okolí Apollónie, která se nacházela v sousedství území thráckých kmenů a pravděpodobně sloužila jako středisko obchodní výměny mezi řeckým světem a thráckým obyvatelstvem. Není tedy vůbec překvapivé, že se thrácké obyvatelstvo objevuje i v onomastických záznamech pocházejících z Apollónie, což může dokazovat nově vznikající příbuzenské vztahy, či mísení onomastických tradicí obou komunit. Jedná se nicméně o první epigraficky postihnuté kontakty Thráků a Řeků na nearistokratické úrovni.

6.4 Charakteristika epigrafické produkce v 5. až 4. st. př. n. l.

Převážná většina produkce nápisů datovaných do 5. a 4. st. př. n. l. pocházela i nadále z pobřežních oblastí, pouze s jedním nápisem pocházejícím z thráckého vnitrozemí. Nápis i nadále sloužily převážně funerální funkci. Vzhled i obsah nápisů poukazoval na řecký původ nápisů, stejně tak i dochovaná osobní jména potvrzují, že epigrafická produkce se i nadále soustředila v rámci řeckých komunit.

Celkem	124 nápisů
Region měst na pobřeží	Abdéra 2, Apollónia Pontská 96, Chersonésos Molyvótés 1, Mesámbría 2, Odéssos 8, Strýmé 9, Zóné 1; (celkem 119 nápisů)
Region měst ve vnitrozemí	Beroé (pozdější Augusta Traiana) 1 ²³⁴
Celkový počet individuálních lokalit	15 (76 % všech nápisů z Apollónie Pontské)
Archeologický kontext nálezu	funerální 70, sekundární 7, neznámý 47
Materiál	kámen 123 (mramor 29, vápenec, 51, jiný 37, z čehož je pískovec 31, a dále místní kámen; neznámý 6), kov 1 (stříbro)
Dochování nosiče	100 % 62, 75 % 13, 50 % 16, 25 % 5, oklepek 1, kresba 10, ztracený 3, nemožno určit 14
Objekt	stéla 119, architektonický prvek 4, jiný 1
Dekorace	reliéf 27, malovaná dekorace 11 (písmena červenou barvou), bez dekorace 87; reliéfní dekorace figurální 2 nápisy (vyskytující se motiv: jezdec 1, funerální scéna 1, stojící osoba 1, funerální portrét 1), architektonické prvky 17 nápisů (vyskytující se motiv: naiskos 22, sloup 3, báze sloupu či oltář 14, florální motiv 6, architektonický tvar 29, jiný 1)
Typologie nápisu	soukromé 120, veřejné 1, neurčitelné 3
Soukromé nápisy	funerální 119, vlastnictví 1
Veřejné nápisy	náboženské 1
Délka	aritm. průměr 2,25 řádku, medián 2, max. délka 7, min. délka 1
Obsah	použitý dialekt atticko-iónský 1, stoichédon 1; řecká božstva 1, epiteton regionální 1, epigrafické formule funerální 2 - celkem 2 výskyty, ostatní hledané termíny 0
Identita	místa zmíněná v nápisech z Thrákie (Perinthos 1), celkem 123 osob na nápisech, 104 nápisů s jednou osobou, max. 2 osoby na nápisech, aritm. průměr 0,99 osoby na nápis, medián 1; komunita převládajícího řeckého charakteru, osobní jména řecká (85 %), thrácká (0,8 %), kombinace řeckého a thráckého (1,61 %), kombinace řeckého a jména nejistého původu (5,64 %) jména nejistého původu (1,61 %), bez jména (5,64 %); vyjádření kolektivní identity 1 (občan řeckého města Hérakleia)

Celkem se dochovalo 124 nápisů a podobně jako v předcházejících obdobích pocházejí z okolí řeckých měst na mořském pobřeží, jak je patrné z Mapy 11.14 v Appendixu 11. Největším producentem nápisů je Apollónia Pontská, odkud pochází 96 nápisů, což představuje 77 % všech nápisů z daného období.²³⁵ Pouze jeden nápis pochází z vnitrozemí z okolí moderního města Kazanlak, spadajícího do regionu antického města *Beroé*, později známého pod římským jménem *Augusta Traiana*. Lešníkova Mogila, v níž byl nápis nalezen jako součást pohřební výbavy, bývá interpretována jako místo pohřbu bohatého aristokrata thráckého původu, viz níže (Kitov 1995, 19-21).

Nápisy datované do 5. až 4. st. př. n. l. mají velmi podobný charakter jako nápisy datované do 5. st. př. n. l. Většina nápisů je zhotovena z místního kamene a má podobu jednoduché stély s minimem dekorací, jako jsou florální motivy či červeně malovaná písmena. Hlavní funkci nápisů je stále označení místa pohřbu v řeckých komunitách a v thráckém vnitrozemí slouží nápisy i nadále úzkému okruhu aristokratů.

²³⁴ Celkem čtyři nápisy pocházely z blíže neznámého místa v Thrákkii: dva z nich pocházely z pobřeží Egejského moře a dva z území Bulharska.

²³⁵ Za vysoký počet nápisů pocházejících právě z Apollónie může pravděpodobně stav archeologického výzkumu v oblasti a nedávné objevení několika nekropolí přímo na území antického města (Velkov 2005; Gyuzelev 2002, 2005, 2013; Baralis a Panayotova 2013, 2015; Hermay *et al.* 2010). V této době byla Apollónia ekonomické centrum a měla četné kontakty i s vnitrozemím, jak dokazují i např. mincovní nálezy (Paunov 2015, 268-269). Apollónia Pontská, kolonie Mílétu, byla založena koncem 7. st. př. n. l. Poměrně záhy se stala obchodním centrem regionu a svou výsadní pozici si udržela i v průběhu 5. st. př. n. l., kdy dokonce začala razit vlastní mince, které se nacházejí nejen v Thrákkii, ale i ve Středomoří (Isaac 1986, 242-246). Apollónia tak pravděpodobně sloužila jako středisko obchodu a nevyhnutelně zde docházelo i ke kulturní výměně mezi řeckým světem a thráckým obyvatelstvem.

6.4.1 Funerální nápisy

Skupina nápisů datovaných do 5. a 4. st. př. n. l. obsahuje 119 primárních funerálních nápisů tesaných do kamene. Až 95 z nich pochází z Apollónie Pontské, což je pravděpodobně důsledek nedávného archeologického výzkumu ve městě, při němž byly objeveny rozsáhlé nekropole Kalfata a Budžaka (Gyuzelev 2002, 2005, 2013; Velkov 2005).

Oproti předcházejícímu období je možné pozorovat jen velmi pozvolný nárůst výskytu thráckých jmen na funerálních nápisech. Řecká a thrácká jména se společně vyskytují na třech funerálních nápisech, což představuje pouhých 2,4 % funerálních nápisů z daného období. Vyskytující se thrácká jména patří výhradně ženám a všechny tři nápisy pocházejí z nekropole Kalfata ve městě Apollónia Pontská, kde pravděpodobně docházelo ke kontaktu mezi Thráky a Řeky a k navazování partnerských vztahů mezi jedinci s odlišným původem.²³⁶

Tzv. sekundárně funerální se dochoval pouze jeden nápis zhotovený na stříbrné nádobě. Tento nápis také pochází z kontextu bohaté pohřební výbavy hrobky thráckého aristokrata, která je známá pod názvem Lešnikova Mogila a nachází se u moderního města Kazanlak (SEG 55:742; Kitov 1995, 19-21). Podobně jako u stejné skupiny nápisů datovaných do 5. st. př. n. l. se jedná o stříbrnou nádobu sloužící za života majitele, jehož jméno pravděpodobně nápis nese.²³⁷ V okruhu thráckých aristokratů vlastnictví předmětu nesoucího nápis poukazovalo na společenskou prestiž majitele, podobně jako tomu je i u skupiny nápisů na kovových nádobách datovaných do 5. st. př. n. l.

6.4.2 Dedikační nápisy

Z této skupiny nápisů se nedochoval žádný dedikační nápis.

6.4.3 Veřejné nápisy

Z této skupiny nápisů se dochoval pouze jeden nápis *IG Bulg 1,2 398*, který Georgi Mihailov označuje jako *res sacrae*, ale svou povahou se nápis nachází na pomezí veřejného, dedikačního a stavebního textu (Mihailov 1970, 365-366). Tento nápis sloužil k označení místa v regionu Apollónie Pontské, kde stál chrám, *megaron*, řecké bohyně Gé Chthonios. Nejedná se tedy v

²³⁶ Žena thráckého původu partnerka či dcera muže nesoucí jméno řeckého původu se jménem Paibiné Augé, partnerka/dcera Hermaia z nápisu *IG Bulg 1,2 430*; tak jako žena se jménem řeckého původu partnerka či dcera muže se jménem thráckého původu: Faniché, partnerka/dcera Kerzea (Gyuzelev 2002, 20), a dále Dioskoridé, partnerka/dcera Basstakilea z nápisu *IG Bulg 1,2 440*. Fakt, že dochované nápisy dokumentují vytváření příbuzenských kontaktů mezi Thráky a Řeky, znamená, že obě mezi oběma komunitami docházelo ke kontaktu již delší dobu a vznikly zde vztahy, které epigrafické prameny nepostihují vůbec, či nepřímo a se zpožděním i desítek let.

²³⁷ O přesné podobě jména a znění nápisu se badatelé nemohou shodnout, vzhledem k tomu, že se jedná o jediný výskyt tohoto jména. Dimitrov (2009, 31-32) navrhuje interpretaci „(nádoba) Dynta, syna Zeila“. Theodossiev (1997, 174) navrhuje znění „(fiálé) Dynta, syna Zemya“ a Dana (2015, 247) navrhuje znění „(majetek) Dynto-zelmia“.

pravém slova smyslu o nápis vytvořený politickou autoritou, který by souvisel s chodem státu či jiné politické organizace, ale spíše o nápis dokumentující rozčlenění půdy a existenci chrámu řecké bohyně na území řecké obce.

6.4.4 *Shrnutí*

Nápisy datované do 5. až 4. st. př. n. l. vykazují velkou míru podobnosti se skupinou nápisů datovaných do 5. st. př. n. l. Převahu mají funerální nápisy, které pocházejí pouze z prostředí řeckých měst na pobřeží a které si udržují tradiční formu i obsah. Z vnitrozemí pochází pouze jeden nápis zhotovený na stříbrné nádobě, který je možné spojovat s thráckou aristokracií a jehož účel byl převážně utilitární povahy s významem pro okruh nejbližších aristokratů. Zvyk vytvářet nápisy nesoucí sdělení určené pro širší komunitu i nadále zůstává znakem řecké kultury a neprojevuje sena zvyklostech thráckých obyvatel.

6.5 Charakteristika epigrafické produkce ve 4. st. př. n. l.

Většina epigrafické produkce ve 4. st. př. n. l. pochází z řeckých komunit podél mořského pobřeží. I nadále převládají nápisy funerální, ale pozvolna narůstá i počet veřejných nápisů, sloužících převážně k organizaci a uplatnění politické svrchovanosti řeckých komunit, ale i jako prostředek vyjádření diplomatických vztahů mezi řeckými obcemi a thráckými aristokraty. Jména vyskytující se na nápisech svědčí o omezeném mísení řeckých a thráckých onomastických tradic v bezprostředním okolí řeckých měst. Nápisy se objevují ve velmi omezené míře i v thráckém vnitrozemí, kde slouží především potřebám thrácké aristokracie, stejně jako v 5. st. př. n. l.

Celkem	168 nápisů
Region měst na pobřeží	Abdéra 16, Apollónia Pontská 55, Byzantium 7, Chersonésos Molyvótés 1, Dionýsopolis 1, Maróneia 9, Mesámbriá 11, Odéssos 5, Perinthos (Hérakleia) 2, Strýmé 29, Zóné 18 (celkem 154 nápisů)
Region měst ve vnitrozemí	Beroé (Augusta Traiana) 2, Pistiros 1 ²³⁸
Celkový počet individuálních lokalit	26
Archeologický kontext nálezu	funerální 58, sídelní 3, nábož. 2, sekundární 21, neznámý 84
Materiál	kámen 162 (mramor 92, z toho mramor z Thasu 3, vápenec 44, jiné 20, z čehož je pískovec 4, pór 2, vulkanický kámen 3; neznámý 6), kov 4 (stříbro 2, zlato 1, neznámý kov 1), jiný materiál 1, neznámý 1
Dochování nosiče	100 % 54, 75 % 33, 50 % 34, 25 % 16, kresba 6, ztracený 1, nemožno určit 24
Objekt	stéla 142, architektonický prvek 18, nádoba 2, socha 1, nástenná malba 1, jiný 2, neznámý 2
Dekorace	reliéf 67, malovaná dekorace 6, jiná dekorace 1, bez dekorace 94; reliéfní dekorace figurální 6 nápisů (vyskytující se motiv: jezdec 1, stojící osoba 2, sedící osoba 2, funerální scéna 1), architektonické prvky 61 nápisů (vyskytující se motiv: naiskos 24, sloup 4, báze sloupu či oltář 14, florální motiv 5, architektonicky tvar/forma 19, jiný 1)
Typologie nápisu	soukromé 153, veřejné 9, neurčitelné 6
Soukromé nápisy	funerální 142, dedikační 5, vlastnictví 4, jiný 1, neznámý 1
Veřejné nápisy	nařízení 2, náboženské 1, seznamy 1, honorifikační dekrety 1, státní dekrety 2, jiný 1, neznámý 1 ²³⁹
Délka	průměr 2,96 řádku, medián 2, max. 46, min. 1
Obsah	dórský dialekt 12, iónsko-attický dialekt 3; stará attická alfabetá 2, stoichédon 3, graffiti 1; hledané termíny (administrativní 11 - celkem 16 výskytů, epigrafické formule 3 - celkem 3 výskytů, honorifikační 3 - celkem 4 výskytů, náboženské 8 - celkem 10 výskytů, epiteton 2)
Identita	řecká božstva 6, subregionální hérós 2, kolektivní identita 10 - obyvatelé řeckých obcí, Thrákové jako kolektivní pojmenování, celkem 174 osob na nápisech, 121 nápisů s jednou osobou; max. 7 osob na nápis, aritm. průměr 1,03 osoby na nápis, medián 1; komunita převládajícího řeckého charakteru, jména pouze řecká (72 %), thrácká (2,97 %), kombinace řeckého a thráckého (0,59 %), jména nejistého původu (14,28 %); geografická jména z oblasti Thrákie 4, geografická jména mimo Thrákkii 1;

Do 4. st. př. n. l. bylo datováno 168 nápisů, což znamená nárůst o 180 % oproti skupině nápisů datovaných do 5. st. př. n. l. Ve 4. st. př. n. l. i nadále narůstá počet individuálních lokalit, v nichž byly nápisy nalezeny. Jak dokazuje Mapa 11.15 v Appendixu 11, většina nápisů stále pochází z řeckých měst na pobřeží Černého, Marmarského a Egejského moře. Téměř jedna třetina nápisů pochází z řeckého města Apollónia Pontská, která v této době patří k hlavním kulturním a ekonomickým centru regionu, ale zároveň také k nejlépe archeologicky prozkoumaným městům.²⁴⁰ Mezi producenty střední velikosti patří řecká města z pobřežních oblastí jako je Abdéra, Byzantium, Maróneia, Mesámbriá, Odéssos, Strýmé a Zóné. Oproti 5. st. př. n. l. je možné zaznamenat objevení nových lokalit ve vnitrozemské Thrákkii, a to zejména v okolí dvou hlavních toků, Hebros a Tonzos. Lokality sídelního a funerálního charakteru ve vnitrozemí jsou, dle obecně přijímaného konsenzu, jak řeckého, tak thráckého původu.²⁴¹

²³⁸ Celkem 11 nápisů nebylo nalezeno v rámci regionu známých měst, editoři korpusů udávají jejich polohu vzhledem k nejbližšímu modernímu sídlišti (čtyři lokality s celkem pěti nápisů), či uvádějí jejich původ jako blíže neznámé místo v Thrákkii (šest nápisů).

²³⁹ Součet nápisů jednotlivých typů je vyšší než počet veřejných nápisů vzhledem k možným kombinacím jednotlivých typů v rámci jednoho nápisu.

²⁴⁰ V posledních několika desetiletích zde byly nalezené nové nekropole s velkým počtem funerálních nápisů (Isaac 1986, 246; Avram, Hind a Tsetkhladze 2004, 931–932; Velkov 2005; Gyuzelev 2002, 2005, 2013). Oproti nápisům z 5. až 4. st. př. n. l. jsou nicméně celková čísla dochovaných nápisů z Apollónie nicméně zhruba o 40 % nižší, což může být jednak důsledek lehkého útlumu postavení Apollónie, či výsledek do značné míry náhodných archeologických nálezů a široké datace nápisů.

²⁴¹ Lokalita Pistiros je archeology považována za řeckou obchodní stanici a říční přístav (Bouzek *et al.* 1996, 9). Lokalita Seuthopolis je interpretována jako sídlo thráckého panovníka Seutha III. (Dimitrov, Chichikova a Alexieva 1978, 3-5). Lokality Sborjanovo, Smjadovo, Alexandrovo, Kupino, Naip jsou považovány za hrobky bohatých thráckých aristokratů z kmene Odrysů (Stoyanov 2001, 207–218; Atanasov 2006, 6; Kitov 2001, 15–29; Gergova 1995, 385–392; Delemen 2006, 261–263). Archeologický kontext míst nálezu nápisů je bohužel z poloviny

Podobně jako v 5. st. př. n. l. je možné sledovat odlišné charakteristiky nápisů zhotovených na kameni a na kovu či keramice. Jednak se jedná o jejich odlišnou kulturně-společenskou funkci, ale také i jejich výskyt v rámci prostorově odlišných komunit. Nápisy na kameni (96 %) se vyskytovaly převážně na pobřeží, nápisy na jiném médiu pocházejí převážně z vnitrozemí (3 %).²⁴² Nápisy na kameni jsou datovány do 4. st. př. n. l. v počtu 162 nápisů, z nichž 59 % nápisů je zhotoveno z mramoru, 28 % z vápence a zbývající část z místně dostupného kamene.²⁴³ Podobně jako v 5. st. př. n. l. dochází k využívání místních zdrojů a nemáme důkazy o tom, že by se nápisy staly předmětem dálkového obchodu.²⁴⁴ Oproti tomu nápisy vyryté na kovové předměty a do stěny hrobky pocházejí z thráckého vnitrozemí či z oblastí na pobřeží Egejského moře tradičně ovládaných thráckým kmenem Odrysů v okolí hory Ganos, mezi řeckými městy Ainos a Perinthos (Archibald 1998, 109-111).²⁴⁵

6.5.1 Funerální nápisy

Skupina primárních funerální nápisů si i ve 4. st. př. n. l. uchovává stejný charakter jako v 5. st. př. n. l., nicméně se zde poprvé vyskytují nápisy zhotovení na vnitřní architektuře hrobek. Primární funerální nápisy i nadále pocházejí ze stejných či charakteristikou velmi podobných komunit na pobřeží, stejně tak jako sekundární funerální nápisy převážně pocházejí z kontextu thrácké aristokracie ve vnitrozemí.

6.5.1.1 PRIMÁRNÍ FUNERÁLNÍ NÁPISY

Celkem se jedná o 142 nápisů tesaných do kamene, zhotovených nejčastěji ve tvaru stély.²⁴⁶ Funerální nápisy pocházejí opět z řeckých komunit podél mořského pobřeží: největší skupina 55 funerálních nápisů pochází z Apollónie Pontské na pobřeží Černého moře. Další významnou skupinu tvoří 29 nápisů ze Strýmé na egejském pobřeží.²⁴⁷

neznámý, dále z jedné třetiny funerální, což znamená, že nápisy byly nalezeny buď v konkrétní hrobce, její blízkosti, či v blízkosti pohřebiště. Ve třech případech pochází nápisy ze sídelního archeologického kontextu, a ve dvou případech bylo místo jejich nálezu určeno jako náboženského původu, např. u nápisů pocházejících ze svatyně. Sekundární archeologický kontext je znám celkem u 21 nápisů, což je zhruba osmina souboru.

²⁴² U jednoho nápisu editor korpusu neudává materiál nosiče a je tedy neznámý.

²⁴³ V případě nápisů nalezených v okolí pobřeží Egejského moře jsou jako zdroj mramoru relativně často udávány lomy na ostrově Thasos.

²⁴⁴ Stejně jako v 5. st. př. n. l. má převážná část nápisů na kameni charakter soukromého nápisu, s podílem 91 % nápisů z daného období. Dále jsou to nápisy veřejně se zastoupením 5 % a nápisy, které nebylo možné určit, které představují zhruba 4 %.

²⁴⁵ Stejně jako v případě nápisů na jiném materiálu než kameni, datovaných do 5. st. př. n. l., i tato skupina čtyř nápisů pochází z kontextu bohatých pohřbů, patřícím pravděpodobně thrácké aristokracii, jako je Dalakova Mogila u Kazanlaku, lokalita Naip u hory Ganos na pobřeží Marmarského moře, neznámá mohyla u Kazanlaku (Delemen 2006, 251-273; Kitov 1995, 17; Kitov a Dimitrov 2008, 25-32). Jedná se jak o funerální nápisy primární, tak sekundárně umístěné.

²⁴⁶ Typický text funerálního nápisu představuje jméno zemřelého se jménem otce či partnera v genitivu. Pouze v jednom případě tento jednoduchý text doplňují okolnosti smrti a detaily z života zemřelého (Gyuzelev 2013, 20). Průměrná délka funerálního nápisu je 2,3 řádků, nicméně nejdélší text má až šest řádků.

²⁴⁷ V sedmi případech je dokonce dochováno použití dórského dialekta v původně dórských koloniích Mesambriá s pěti nápisy, Byzantium s jedním; jeden nápis pochází z původně nedórského Odéssu.

Osobní jména na funerálních nápisech jsou z 85 % řeckého původu. V jednom případě nápisu *I Aeg Thrace* 153 ze Strýmé na egejském pobřeží je zaznamenáno mísení onomastických tradic, kdy jedna osoba nesoucí řecké jméno může mít thráckého otce.²⁴⁸ Vyjádření identity na funerálních nápisech na kameni zaznamenává čtyři případy příslušnosti k řecky mluvícím komunitám, naznačené užitím termínů Kyrénáios, Abdérítés, Amfipolítés a Kyzikénos. Tento fakt poukazuje na stále relativně konzervativní společnost, kde imigrace nebyla častá, či nebylo nutné uvádět svůj geografický původ v rámci funerálních nápisů.²⁴⁹ Hledané termíny poukazují opět na převážně řeckou komunitu, která udržovala tradiční zvyky, nicméně tradiční formule naležící funerálním nápisům se vyskytla pouze jednou. Nesetkáváme se ani s individualizovanou prezentací jednotlivých zemřelých a poukazování na jejich společenský status, výjimkou je jeden nápis propuštěný otrokyně na nápisu *IG Bulg* 1,2 334novies a.

Dva nápisy zhotovené na stěně vnitřní komory mohylové hrobky pocházejí z okolí hory Ganos²⁵⁰ na pobřeží Marmarského moře a z lokality u vesnice Smjadovo v severní části Thrákie.²⁵¹ Z uvedeného charakteru nápisů plyne, že přístup do samotných hrobek či k předmětům na kovových předmětech měla velmi omezená skupina lidí z nejbližšího okolí majitele. Dle původu dochovaných jmen a charakteru pohřební výbavy je možné soudit, že se jednalo o členy thrácké aristokracie. Užití písma v tomto případě bylo omezeno převážně na utilitární funkci označení majitele či zhotovitele a obsah textu se nevázal k funerálnímu ritu samotnému. Svým charakterem se tak nápisy z vnitřní architektury hrobek řadí spíše k nápisům na kovových nádobách a jiných materiálech, nalezených v thráckém vnitrozemí v kontextu aristokratických hrobek v 5. až 3. st. př. n. l.

6.5.1.2 SEKUNDÁRNÍ FUNERÁLNÍ NÁPISY

Do skupiny sekundárních funerálních nápisů patří celkem čtyři nápisy na kovových předmětech, zhotovené z drahých kovů: jeden zlatý pečetní prsten *SEG* 58:699 nese jméno a podobiznu pravděpodobně svého majitele Seutha, syna Térea. Dále do této skupiny patří stříbrná nádoba nesoucí nápis *SEG* 56:828 se jménem Térea, označující pravděpodobně majitele nádoby, zmíněná výše. Další nápis *SEG* 53:706 na stříbrné nádobě s textem „*Kotys, z Ergiske*“, který taktéž označuje majitele a geografický termín Ergiské označuje buď původ

²⁴⁸ Jméno otce Dadás není výhradně thrácké, tudíž není možné na jeho thrácký původ poukázat se 100 % jistotou (Loukopoulou 1989, 201).

²⁴⁹ Geografická jména zmiňují pouze v jednom případě Olynthos, avšak text nápisu *I Aeg Thrace* 214 je příliš poškozen, abychom z něj mohli usuzovat něco dalšího.

²⁵⁰ Text nápisu *SEG* 56:827bis: KAΘΑΘΑ. Z téže hrobky dále pochází stříbrná nádoba *SEG* 56:828, označující majitele nádoby, thráckého aristokrata Térea (Delemer 2006, 261–262). Z historických pramenů víme, že jméno Térés tradičně patřilo panovníkům z rodu thráckých Odrysů, avšak nedokážeme s přesností posoudit, zda se jednalo o téhož Térea, majitele této hrobky (Hdt. 4.80, 7.137; Thuc. 2.29, 2.67, 2.95; Dem. 12.8).

²⁵¹ Nápis *SEG* 52:712 ze Smjadova byl nalezen na překladovém kameni, který byl součástí vnitřní architektury hrobky, patřící pravděpodobně členovi či členců thrácké aristokracie. Vzhledem k tomu, že se jedná o nápis pocházející z vnitřního prostoru hrobky, jednalo se nejspíše o jméno majitelky hrobky: Gonimase(ze), ženy Seutha. Přesné znění nápisu *SEG* 52:712 není zcela jasné. Dimitrov (2009, 17–18) navrhuje překlad „Gonimaseze, Seuthova žena“, zatímco Dana (2015, 246–247) text čte následovně „Gonimase, Seuthova žena, (i nadále) žije!“.

majitele či původ nádoby samotné. Bohužel u této nádoby není zcela možné určit její přibližné místo nálezu, protože pochází z aukce, avšak podobá se nádobám pocházejícím z území Thrákie (Loukopoulou 2008, 158-159). Poslední nápis SEG 46:851 na kovovém kratéru nese nápis označující pravděpodobně její obsah.²⁵²

Ač byly všechny předměty nalezeny ve funerálním kontextu, obsah textu se nevztahuje specificky k pohřebnímu ritu. Nápisu představují součást pohřební výbavy uložené do hrobu společně se zemřelým a mají čistě utilitární funkci. Původ majitele, alespoň nakolik je možné soudit dle osobních jmen, byl thrácký.²⁵³ Naopak obsah nádoby je označen typicky řeckým způsobem, což může poukazovat na řecký původ nádoby.²⁵⁴ Nicméně tento nápis mohl vzniknout daleko dříve, než se nádoba dostala do thráckého prostředí, a její přítomnost dokládá pouze obchodní či diplomatické kontakty a výměnu zboží mezi thráckým vnitrozemím a řeckým pobřežím.

6.5.2 Dedikační nápisy

Celkový počet dedikačních nápisů se oproti 5. st. př. n. l. výrazně nezměnil. Dochovalo se celkem pět nápisů z oblastí na pobřeží Egejského a Černého moře. Nápisu obsahují tradiční formule dedikačních nápisů (*epoiésen, euchén*) a byly věnovány převážně řeckým božstvům Démétér, Kybelé a *hérovum* s přízviskem *Epénór* a *Mesopolités*. Nic nenasvědčuje, že by se Thrákové aktivně podíleli na vydávání dedikačních nápisů či že by nápisu pocházely z čistě thráckého prostředí. Texty jsou krátké a psané řecky, gramaticky a ortograficky nevykazují žádné zvláštnosti oproti standardnímu užití řečtiny a obsahují pouze řecká jména. Osobní jména, jména božstev, forma a obsah nápisů navíc poukazují na řecký původ dedikantů a převážně řecký kontext komunit, z nichž nápisu pocházely.

6.5.3 Veřejné nápisy

Veřejných nápisů se dochovalo celkem devět, což představuje oproti 5. st. př. n. l. mírný nárůst. Narůstající číslo odpovídá i upevňování pozice politických autorit v regionu v důsledku stabilizace podmínek a nárůstu počtu nových osídlení.²⁵⁵ Typologicky se jedná o šest dekretů, z čehož tři jsou honorificační udílející pocty významným jedincům. Dále sem patří dvě nařízení, regulující obchodní výměnu, jeden seznam obsahující záZNAM pravděpodobně dlužných částeck či vynaložených nákladů, jeden text náboženského charakteru na pomezí soukromého textu a dva nápisu jiného či blíže neznámého charakteru.

²⁵² Nápis naznačuje, že je obsah jsou čtyři kyliky, tedy číše na víno.

²⁵³ Seuthés, Térés, Kotys jsou tradiční jména thrácké aristokracie, vyskytující se i v literárních pramenech (Thuc. 2, 29, 2,67, 2,95, 2, 97; Strabo 12,3,29; Tac. Ann. 2,64-65).

²⁵⁴ Písmeno delta označuje číslo 4, a slovo kylix pochází z řečtiny a označuje číše na pití vína.

²⁵⁵ Jedním z efektů dlouhodobé stabilizace politické situace může být i nárůst společenské komplexity. Tento jev se v rámci epigrafiky může projevit nejen nárůstem celkové epigrafické produkce, ale i vznikem nových funkcí a povolání, a tedy i jejich následnému objevení v textu nápisů.

Ve 4. st př. n. l. vidíme první náznaky využití nápisů v rámci regulace veřejného politického a ekonomického života: objevují se termíny jako je *polis*, *démos*, *búlé* apod. které poukazují na existenci samosprávných institucí. Tyto instituce nebyly do 4. st. př. n. l. epigraficky potvrzeny z území Thrákie, nicméně pravděpodobně existovaly v daných městech již dříve. Termíny se objevují na nápisech pocházejících z řeckých komunit v Mesámbrii, Dionýsopoli, Zóné, Perinthu a Byzantiu, což svědčí o tradičním uspořádání těchto řeckých měst, o jejich politické autonomii a o fungujícím státním aparátu, schopném vydávat veřejná nařízení.²⁵⁶ O existenci diplomatických a ekonomických vztahů řeckých měst a thráckých aristokratů svědčí nápis SEG 49:911.²⁵⁷ Jedná se vůbec o první smlouvu ekonomického charakteru pocházející z území Thrákie, kde thrácký panovník vystupuje jako svrchovaná politická autorita, rovná autoritě řeckých měst na pobřeží. Dle současných interpretací šlo o regulaci již probíhajících ekonomických kontaktů, reagující na aktuální či minulé problémy ve snaze o nápravu a kodifikaci vzájemných vztahů (Velkov a Domaradzka 1996, 209–215; Bravo a Chankovski 1999, 279–290; Graninger 2012, 108–109). O vnitřním uspořádání území ovládaného Odrysy však z nápisu není bohužel možné vyčíst nic dalšího, ale vzhledem k ojedinělému výskytu podobného textu je možné říci, že thrácká aristokracie ve 4. st. n. l. nevyužívala nápisy k uplatnění politické moci a veřejné prezentaci svrchované autority stejným způsobem, jak to bylo obvyklé v řeckých městech na pobřeží. Naopak řecký charakter osídlení *emporia* Pistiros nasvědčuje, že thrácký panovník přistoupil na formu komunikace obvyklou pro řeckou komunitu, ať už pro usnadnění srozumitelnosti sdělení, či jako diplomatické gesto. Nápis je psán řecky, upravuje podmínky vzájemné interakce a zajišťuje ochranu řeckých obchodníků na území Thrákie, která je však garantována autoritou odryského panovníka. V případě tzv. pistirského nápisu se tedy jedná o vzájemnou dohodu řecké a thrácké politické autority, k jejíž prezentaci slouží výrazové a kulturně-společenské prvky pouze jedné ze zmíněných stran, a to strany řecké.

6.5.4 Shrnutí

Z uvedeného je patrné, že nápisy soukromého charakteru ve 4. st. př. n. l. sledovaly podobné trendy jako nápisy v 5. st. př. n. l., a není zde patrný žádný kulturní předěl. Většina epigrafické produkce se koncentrovala na území řeckých komunit podél mořského pobřeží, nicméně se objevují nápisy i ve vnitrozemí v prostředí thrácké aristokracie.

²⁵⁶ Příkladem může být nařízení *I Aeg Thrace* 3 z Abdéry datované do poloviny století regulující obchod s otroky a hospodářskými zvířaty.

²⁵⁷ Tento nápis pochází pravděpodobně z prostředí řeckého *emporia* Pistiros v thráckého vnitrozemí a jedná se dohodu, v jejímž rámci se reguluje obchod mezi odryským panovníkem Kotyem a řeckými městy na pobřeží Egejského moře, a to konkrétně Maróneiou, Apollónií a Thasem. Dana (2015, 247–248) poukazuje na několik desítek graffiti nalezených v okolí Pistiru, často nesoucí řecká jména či věnování řeckým božstvům, což může naznačovat trvalý pobyt osob řeckého původu (Domaradzka 1996, 2002, 2005, 2013). V okolí Pistiru se našlo několik dalších nápisů psaných osobami s řeckými jmény, mimo jiné i slavný dekret z Batkunu *IG Bulg* 3,1 1114, o němž hovořím níže. Vše tedy poukazuje na fakt, že *emporion* Pistiros bylo skutečně řeckou obchodní stanicí, jejíž část, nebo možná celá populace, byla řeckého původu.

Thrácká komunita využívala nápisy převážně utilitárně pro označení vlastníka, autora či v souvislosti s funkcí předmětu. Tyto nápisy byly zhotoveny pro velmi úzkou skupinu lidí a jejich vlastnictví či vlastnictví předmětu nesoucí nápis poukazovalo na vysoký společenský status majitele. Jejich výsadní postavení v rámci společnosti nasvědčovalo i jejich uložení v hrobce jako součást pohřební výbavy. Oproti tomu nápisy pocházející z řeckých komunit poukazují na uchovávání kulturních tradic a zvyklostí a pouze omezený kontakt s thráckým obyvatelstvem. Převažují veřejně vystavené funerální nápisy, napomáhající vytváření povědomí o jednotné komunitě a kolektivní paměti.

V případě veřejných nápisů se setkáváme s mírným nárůstem jejich celkového počtu. Jednou z příčin rozšíření epigrafické produkce i mimo soukromou sféru může být jak nárůst společenské komplexity spojené s objevením nových institucí a specializovaných povolání v prostředí řeckých komunit, tak i proměnami politického uspořádání v rámci kmene Odrysů. Nicméně i přes pozvolna se proměňující uspořádání společnosti, veřejné nápisy v thráckém prostředí slouží převážně jako prostředek komunikační strategie vůči Řekům, a pravděpodobně neslouží pro komunikaci uvnitř thrácké komunity.

6.6 Charakteristika epigrafické produkce ve 4. až 3. st. př. n. l.

Nápisy datované od 4. do 3. st. př. n. l. pocházejí převážně z řeckého prostředí na pobřeží. I nadále má největší počet nápisů funerální funkci, avšak začínají se objevovat i dedikace věnované božstvům řeckého původu. Nečetné nápisy z vnitrozemí i nadále slouží potřebám thrácké aristokracie a jejich společenská funkce se odlišuje od využití nápisů v řeckých městech. Komunity si i nadále udržují konzervativní charakter a k jejich prolínání dochází ve velmi omezené míře.

Celkem	25 nápisů
Region měst na pobřeží	Abdéra 2, Apollónia Pontská 4, Byzantium 3, Maróneia 3, Mesámbríá 3, Perinthos (Hérakleia) 1, Zóné 1 (celkem 17 nápisů)
Region měst ve vnitrozemí	Beroé (Augusta Traiana) 1, Filippopolis 3, (Hadriánúpolis) 1 ²⁵⁸
Celkový počet individuálních lokalit	14
Archeologický kontext nálezu	funerální 5, sídelní 3, sekundární 3, neznámý 14
Materiál	kámen 23 (mramor 16, vápenec 3, jiný 2, neznámý 4), jiný 1, neznámý 1
Dochování nosiče	100 % 3, 75 % 1, 50 % 6, 25 % 2, kresba 4, nemožno určit 9
Objekt	stéla 23, nástenná malba 1
Dekorace	reliéf 8, bez dekorace 17; figurální dekorace 0, architektonické prvky 10 nápisů (vyskytující se motiv: naiskos 7, florální motiv 2, neznámý 1)
Typologie nápisu	soukromé 20, veřejné 3, neurčitelné 2
Soukromé nápisy	funerální 14, dedikační 4, vlastnictví 1, jiný 1
Veřejné nápisy	honorifikační dekrety 1, státní dekrety 1, neznámý 1
Délka	aritm. průměr 4,24 řádku, medián 2, max. délka 20, min. délka 1
Obsah	dórský dialekt 1; stoichédon 1; hledané termíny (administrativní 4 - celkem 4 výskyty, epigrafické formule 6 - celkem 6 výskytu, honorifikační 7 - celkem 7 výskytu, náboženské 3 - celkem 4 výskyty, epiteton 0)
Identita	řecká božstva 2, kolektivní identita 2 - obyvatelé řeckých obcí z oblasti Thrákie, celkem 23 osob na nápisech, 17 nápisů s jednou osobou; max. 2 osob na nápis, aritm. průměr 1,15 osoby na nápis, medián 1; komunita převládajícího řeckého charakteru, jména pouze řecká (60 % - celkem 15 nápisů), thrácká (8 % - celkem 2 nápisy), kombinace řeckého a thráckého (0 %), jména nejistého původu (12 %); geografická jména 0;

Nápisů datovaných do 4. až 3. st. př. n. l. se dochovalo 25, což představuje úbytek o 80 % oproti podobné skupině nápisů datovaných do 5. až 4. st. př. n. l. Skupina nápisů ze 4. až 3. st. př. n. l. vykazuje mírný nárůst lokalit v thráckém vnitrozemí v okolí řeckých a makedonských sídel v Pistiru a Seuthopoli a podél hlavních toků, nicméně i přesto se většina epigrafické produkce nachází na pobřeží Černého, Marmarského a Egejského moře, jak dokazuje následující [Mapa 11.15](#) v [Appendixu 11](#).

Nápisy datované do 4. až 3. st. př. n. l. pokračují v tradicích ustanovených v předcházejících obdobích a dle dochovaných nápisů nedochází k zásadní kulturní změně či předělu oproti dřívějším staletím.²⁵⁹

6.6.1 Funerální nápisy

Celkem se z této doby dochovalo 13 funerálních nápisů patřící do kategorie primárních funerálních nápisů na stélách. Těchto 13 nápisů pochází výhradně z řeckých měst na mořském pobřeží a vyskytuje se na nich pouze řecká jména, podobně jako v předcházejících staletích.

²⁵⁸ Celkem tři nápisy nebyly nalezeny v rámci regionu známých měst, editoři korpusů udávají jejich polohu vzhledem k nejbližšímu modernímu sídlišti (tři lokality ve vnitrozemí).

²⁵⁹ V 58 % se jedná o funerální nápisy z okolí řeckých měst, ve 32 % o nápisy dedikační a ve 24 % o nápisy veřejné. Nosiče nápisů jsou převážně zhotoveny z kamene, jsou určeny k veřejnému vystavení a slouží soukromým účelům. Dva nápisů nicméně pocházejí z interiéru hrobky thráckého aristokrata a typologicky odpovídají podobným utilitárním nápisům na cenných předmětech z 5. a 4. st. př. n. l. Nápis SEG 39:653 nespadá ani do kategorie funerálních či dedikačních nápisů, nicméně je důležitý vzhledem k tomu, že pochází z vnitrozemí, z regionu pozdější Hadriánopole. Nápis byl publikován pouze částečně, a je znám v podstatě pouze jeho text, který zní „*Hebryzelmis, syn Seutha, Prianeus*“. Hebryzelmis i Seuthés jsou thrácká aristokratická jména, nicméně badatelé si nejsou jisti původem etnického jména Prianeus, ale obecně ho považují za jméno thráckého kmene z egejské oblasti (Veligianni 1995, 158; 1998). Bohužel více informací o nápisu není dostupných, což znemožňuje jakékoli další závěry.

Dva nápisy pocházejí z vnitřní architektury mohylových hrobek, které obě pravděpodobně patřily thráckým aristokratům, soudě dle bohaté pohřební výbavy a jejich umístění na území ovládaném kmenem Odrysů. Jeden nápis pochází z hrobky u moderní vesnice Alexandrovo na dolním toku řeky Hebros a druhý z hrobky u moderní vesnice Kupinovo u Veliko Tarnova. Texty jsou vytesány či vyškrábány do stěn vnitřní komory hrobek. V případě hrobky z Alexandrova nápis poukazuje na majitele hrobky či zhotovitele hrobky, případně nástenných maleb, do nichž je právě vyryto *graffito SEG 54:628* (Kitov 2004, 45-46).²⁶⁰ Nápis z Kupinova *SEG 46:852* se nachází na říčním kameni vestavěném do vnitřní konstrukce hrobky a nese nápis σκιάς nejasného významu. Z výše uvedeného plyne, že použití písma v kontextu thrácké aristokracie je identické s nápisy z 5. a 4. st. př. n. l. a nedochází k zásadním proměnám kulturních zvyklostí.

6.6.2 Dedikační nápisy

V tomto období se poprvé objevily i tři dedikační nápisy ve vnitrozemí, z celkově čtyř dochovaných nápisů. Tyto nápisy pocházejí z komunit ve vnitrozemí tradičně označovaných jako řecké, jako je tomu v případě nápisu z Pistiru či řecko-thrácké se silnými řeckými konotacemi a aristokratickými vazbami na řeckou kulturu, v případě nápisu ze Sborjanova či z okolí Seuthopole.²⁶¹ Nápis *SEG 55:739* z lokality poblíž moderního Sborjanova obsahoval tradiční formuli dedikační nápisů (*euchén*) a byl věnován bohyni *Fosforos*, která je nejčastěji spojována s Artemidou.²⁶² Zbylé texty neobsahují věnování božstvu, ale pouze krátkou identifikaci dedikanta.²⁶³ Ač byly tyto dedikační nápisy nalezeny v thráckém vnitrozemí, vše nasvědčuje na udržení kontinuity řeckých náboženských tradic a nedokazuje ovlivnění místními thráckými náboženskými představami.

6.6.3 Veřejné nápisy

Do této skupiny patří celkem tři nápisy, z nichž dva jsou honorifikační dekrety vydané autori-

²⁶⁰ Dochované jméno Kozimazés bývá nejčastěji interpretováno jako jméno malíře a je známo ještě z nápisu z hrobky v Kazanlaku, která bývá datována do 3. st. n. l. (Sharankov 2005, 29-35). Více v sekci věnovaném nápisům z 3. st. př. n. l.

²⁶¹ Seuthopolis byla sídlem odryskeho panovníka Seutha III., kterou si nechal postavit na březích řeky Tonzos v dnešním Kazanlackém údolí ve střední Thrákkii. Jednalo se o opevněné sídlo o velikosti 4 ha, postavené dle vzorů rezidencí makedonských vladařů. Byly zde nalezeny domy řecké typu, pravoúhlé uspořádání domů a ulic, množství řeckých importů, graffiti s řeckými i thráckými jmény a mimo jiné i řecky psaný nápis, tzv. seuthopolský nápis *IG Bulg 3, 2 1731*, o němž podrobněji hovořím níže (Dimitrov a Chichikova 1978; Čičikova 1984; Domaradzka 2005, 299). Nedaleko vesnice Sborjanovo v severovýchodním Bulharsku se našlo sídlo getských panovníků, často označované jako hlavní město kmene Getů a ztotožňované se sídlem panovníka Dromichaита, Chelis (Stoyanov 1997; 2001, 207-219). I odsud pocházejí graffiti s thráckými jmény (Domaradzka 2005, 298) a dedikační nápis *SEG 55:739*.

²⁶² V dalším thráckém městě Kabylé se bohyně *Fosforos* stala dokonce patronkou města a hlavním vyobrazením na mincích ražených v hellénismu v Kabylé (Janouchová 2013a, 103-104). Kult Artemis *Fosforos* je znám i z Byzantia, kde se konaly slavnosti Bosporí, doprovázené průvodem s pochodněmi, podobně jako ve 4. st. př. n. l. v Athénách (Janouchová 2013a, 97; Lajtar 2000, 39-41; *IK Byzantium 11*, nedatovaný nápis z Byzantia).

²⁶³ Dochovaná jména jsou pouze řeckého původu, a to jak v případě jmen dedikantů, tak i jejich rodičů. Krátké texty jsou psány řecky a nevykazují žádné odchylky a nepravidelnosti v užití řečtiny.

tou řecké *polis*²⁶⁴ a jeden z nich pochází z thráckého vnitrozemí.²⁶⁵ Není zcela jasné, kdo nápis vydal, ale usuzuje se, že se mohlo jednat o instituci reprezentující lid nedaleké Filippopole či Seuthopole (Archibald 2004, 886-889). Jedná se tak o první dochovaný dekret z vnitrozemí vydaný jinou politickou autoritou, než byl thrácký panovník, což může poukazovat na pomalu se měnící politické uspořádání v Thrákkii.

6.6.4 Shrnutí

Nápisy datované do 4. až 3. st. př. n. l. poukazují na narůstající pronikání epigrafické produkce do thráckého vnitrozemí, které je patrné již u skupiny nápisů datovaných do 4. st. př. n. l. Ve vnitrozemí se nápisy objevují zejména v okolí řeckých, případně makedonských osídlení, v nichž mohli žít i místní obyvatelé či minimálně se s nimi museli stýkat na každodenní bázi. Nicméně i v okolí těchto sídel si epigrafická produkce udržuje tradiční řecký charakter a dle osobních jmen je do publikační činnosti zapojena pouze populace nesoucí řecká jména a dodržující řecké zvyklosti.

6.7 Charakteristika epigrafické produkce ve 3. st. př. n. l.

Nápisy v této době pocházejí převážně z pobřežních oblastí, nicméně nápisy se objevují i v kontextu thrácké aristokracie ve vnitrozemí stejně jako v 5. a 4. st. př. n. l. V řeckých komunitách na pobřeží dochází ke kontaktu s ostatními řecky mluvícími komunitami mimo Thrákkii a v malé míře i s thráckým kulturním prostředím. Nárůst počtu veřejných nápisů a výskyt hledaných termínů svědčí o nárůstu společenské komplexity, a to zejména v řeckém prostředí.

²⁶⁴ Nápis *I Aeg Thrace* 400 pochází z antického města Drýs na egejském pobřeží a jedná se o honorifikační dekret pro Polyárata, syna Histiáiova, kterému byla udělena privilegium proxénie, společně s udělením občanství, odpusťtením daní a právo volného vstupu do města. Obyvatele města Drýs zastupují v tomto případě archónti, kteří reprezentují politickou autoritu daného města.

²⁶⁵ Honorifikační dekret *IG Bulg* 3,1 1114 pochází přímo z vnitrozemí z okolí moderní vesnice Batkun v regionu Filippopole, nedaleko řeckého *emporía* Pistiros. Text nápisu je znám bohužel jen částečně, nicméně z dostupného textu plyne, že občané neznámého města nechali neznámým bratrům postavit sochu a umístit jí ve svatyni Apollóna, a navíc se zavázali, že bratři budou vyznamenáni věncem při každé slavnosti konané pravděpodobně v dané svatyni. Nápis byl pravděpodobně nalezen u vesnice Batkun v kontextu venkovské svatyně věnované Asklépiovi *Zymdrénovi*, která se nachází na svazích pohoří Rodopy nedaleko Filippopole (Tsonchev 1941). Bravo a Chankowski (1999, 296-299) zpochybňují svatyni v Batkunu jako původní místo, kde nápis stál a jako alternativu navrhují kontext řecké komunity v nedalekém řeckém *emporiu* Pistiros.

Celkem	117 nápisů
Region měst na pobřeží	Abdéra 5, Agathopolis 1, Anchialos 2, Apollónia Pontská 5, Byzantium 16, Dionýsopolis 6, Doriskos 1, Maróneia 21, Mesámbriá 42, Naúlochos 1, Odéssos 5, Perinthos (Hérakleia) 1 (celkem 106 nápisů)
Region měst ve vnitrozemí	Beroé (Augusta Traiana) 4, (Marcianopolis) 1, (Plótinúpolis) 1 ²⁶⁶
Celkový počet individuálních lokalit	18
Archeologický kontext nálezu	funerální 10, sídelní 3, náboženský 2, sekundární 10, neznámý 92
Materiál	kámen 116 (mramor 103, z toho mramor z Thasu 1, vápenec 3, jiné 1; z čehož je syenit 1; neznámý 9), jiný materiál 1
Dochování nosiče	100 % 19, 75 % 6, 50 % 35, 25 % 28, oklep 1, kresba 2, nemožno určit 26
Objekt	stéla 110, architektonický prvek 5, socha 1, nástenná malba 1
Dekorace	reliéf 61, malovaná dekorace 2, bez dekorace 54; reliéfní dekorace figurální 13 nápisů (vyskytující se motiv: jezdec 1, stojící osoba 3, sedící osoba 8, skupina lidí 4), architektonické prvky 44 nápisů (vyskytující se motiv: naiskos 22, sloup 5, báze sloupu či oltář 1, florální motiv 10, geometrický motiv 1, architektonický tvar/forma 5)
Typologie nápisu	soukromé 79, veřejné 36, neurčitelné 2
Soukromé nápisy	funerální 71, dedikační 5, jiný (jméno autora) 1, neznámý 2
Veřejné nápisy	nařízení 1, náboženské 2, seznamy 2, honor. dekrety 9, státní dekrety 23 ²⁶⁷
Délka	aritm. průměr 5,56 řádku, medián 3, max. délka 37, min. délka 1
Obsah	dórský dialekt 26, graffiti 1; hledané termíny (administrativní termíny 25 - celkem 77 výskytů, epigrafické formule 11 - 46 výskytů, honorifikační 19 - 65 výskytů, náboženské 18 - 42 výskytů, epiteton 1 - počet výskytů 1)
Identita	řecká božstva, pojmenování míst a funkcí typických pro řecké náboženské prostředí, regionální epiteton 1, kolektivní identita 15 termínů, celkem 18 výskytů - obyvatel řeckých obcí z oblasti Thrákie, ale i mimo ni, kolektivní pojmenování kmenové příslušnosti (Thessalos, Aitólos, Krés), celkem 166 osob na nápisech, 70 nápisů s jednou osobou; max. 12 osob na nápis, aritm. průměr 1,41 osoby na nápis, medián 2; komunita převládajícího řeckého charakteru, jména pouze řecká (75 %), thrácká (3,41 %), kombinace řeckého a thráckého (2,56 %), jména nejistého původu (14,52 %); geografická jména z oblasti Thrákie 5, geografická jména mimo Thrákkii 3;

Celkem se dochovalo 117 nápisů, zejména z řeckých měst či jejich bezprostředního okolí. Z vnitrozemí pocházejí nápisy z lokalit na největších řekách spojujících vnitrozemskou Thrákkii s Egejskou oblastí, konkrétně z povodí řek Tonzos, Hebrus a Strýmón. [Mapa 11.16](#) v [Apendixu 11](#) zachycuje konkrétní rozložení lokalit v nichž byly nalezeny nápisy. Apollónia Pontská přestává být hlavním producentem nápisů a na její místo nastupuje její jižní soused Mesámbriá, odkud pochází 36 % nápisů z daného období. Dalšími významnými producenty nápisů jsou Maróneia, Byzantium a Odéssos. Archeologický kontext nálezů nápisů je většinou neznámý, nicméně zhruba u 14 nápisů byl tento kontext určen jako funerální, tj. pochází z pohřebiště či mohyly. Archeologické lokality dosvědčují náhlé změny poměrů, pravděpodobně související s příchodem keltských kmenů do Thrákie, které měly za následek destrukci některých lokalit, případně jejich úplný zánik, jako v případě *emporii* Pistiros (Bouzek *et al.* 2016).

Převládajícím materiélem je z 99 % i nadále kámen: z též 91 % mramor a dále kámen místního původu, jako je vápenec, syenit či varovík. Nápisy tesané do kamene pocházely z velké části z řeckých měst či jejich bezprostředního okolí. Výjimku tvoří několik nápisů

²⁶⁶ Celkem pět nápisů nebylo nalezeno v rámci regionu známých měst, editoři korpusů udávají jejich polohu vzhledem k nejbližšímu modernímu sídlišti (jedna lokalita s jedním nápisem), či uvádějí jejich původ jako blíže neznámé místo v Thrákkii (dva nápisů), či jako nápisy pocházející z území mimo Thrákkii (dva nápisů).

²⁶⁷ V určitých případech může docházet ke kumulaci jednotlivých typů textů v rámci jednoho nápisu, či jejich nejednoznačnost neumožňuje rozlišit mezi několika typy a těmto nápisů jsou přiřazeny několikanásobné hodnoty (např. nápis náboženský a zároveň seznam). V těchto případech pak součet všech typů nápisů může přesahovat celkové číslo nápisů.

pocházejících z thráckého vnitrozemí, a to z údolí středního Strýmónu, dále z oblasti střední Thrákie s lokalitami Seuthopolis a Kabylé. V těchto místech se předpokládá buď přítomnost řeckého či makedonského obyvatelstva nebo přinejmenším velmi intenzivní kontakty thrácky a řecky mluvících komunit. Dochází zde k náznakům podobného využití písma pro regulaci společenských vztahů ve formě, na jakou jsme zvyklí z řeckých obcí na pobřeží.²⁶⁸ Podobně jako v předcházejících dvou stoletích se setkáváme s odlišným pojetím písma a jeho kulturně-společenské funkce v rámci řecké a thrácké komunity v malé míře i ve 3. st. př. n. l.

6.7.1 Funerální nápisy

Funerální nápisy tvoří nejpočetnější skupinu soukromých nápisů, podobně jako v předcházejících stoletích. Celkem se dochovalo 71 primárních funerálních nápisů datovaných do 3. st. př. n. l. Do skupiny sekundárních funerálních nápisů patří jeden nápis vyrytý do fresky uvnitř mohylové hrobky.

6.7.1.1 PRIMÁRNÍ FUNERÁLNÍ NÁPISY

Do této skupiny již tradičně patří funerální stély či jiné předměty, jejichž hlavní funkcí bylo označovat místo pohřbu a připomínat zemřelého. Celkem se jich dochovalo 71 a pocházely především z řeckých obcí na mořském pobřeží. Největší koncentrace 23 nápisů pochází z černomořské Mesámbrie a dále z Byzantia a z egejské Maróneie se 17 nápisů. Mimo pobřežní oblasti byl nalezen jeden náhrobní nápis z okolí moderní vesnice Červinite Skali v oblasti středního toku Strýmónu.

Skupina nápisů pocházejících z pobřežních oblastí naznačuje, že nápisy z řeckých měst a jejich bezprostředního okolí nadále udržují funerální ritus v podobě, v jaké se projevoval v předcházejících staletích.²⁶⁹ Analýza osobních jmen potvrdila, že 84 % osobních jmen je řeckého původu, 13 % není možné určit a pouze 3 % jmen jsou pravděpodobně thráckého původu. Thrácká jména se vyskytovala celkem na třech nápisech, z nichž dva pravděpodobně pocházely z Odéssu a jeden z Byzantia. V jednom případě se jednalo o ženu, v jednom případě o manželský pár-sourozence a v jednom případě o muže. Z toho plyne, že funerální stély byly využívány výhradně obyvateli se jmény řeckého původu. Další vyjádření identity jako kolektivní pojmenování odkazují na řecký původ zemřelých či jejich rodinných příslušníků

²⁶⁸ V jednom případě se dochoval nápis na jiném materiále než na kameni, a to na fresce uvnitř hrobky z thráckého prostředí.

²⁶⁹ Texty funerálních nápisů byly převážně jednoduché, v rozsahu dvou až tří řádků. Nejdelší text měl 11 řádků, ale to se jednalo spíše o výjimku. Typický nápis obsahoval jméno zemřelého a jméno jeho rodiče či partnera. Pouze výjimečně nápis obsahoval informace z nebožtíkova života či ve čtyřech případech vyjádření zármutku pozůstalých zhotovené metricky. Texty tedy spíše následovaly tradici jednoduchých textů poukazujících pouze na osobu zemřelého, jak bylo obvyklé v předcházejících stoletích.

s kořeny v okolí thráckého regionu.²⁷⁰ Ač nečetné, jedná se o zdokumentované případy migrace části obyvatel. Nelze však tvrdit, že by ve 3. st. př. n. l. migrace obyvatelstva byla častější než ve 4. st. př. n. l. pouze na základě většího výskytu geografických termínů. Kladení důrazu na geografický původ může souviset s narůstající propojeností hellénistického světa, která je jedním z průvodních znaků hellénismu a se snahou udržet si svou identitu i v rámci nové komunity, a proto se tato vyjádření začala objevovat častěji.

Nejen osobní jména a vyjádření identity, ale i hledané termíny poukazují na udržování tradic řeckého kulturního prostředí i v rámci funerálního ritu.²⁷¹ Všechny dochované termíny jsou použity v jejich původním významu a v kontextu v jakém bychom je mohli najít i ve zbytku řecky mluvícího světa té doby. Veškeré důkazy tedy poukazují na přetravávání tradičních funerálních zvyklostí a jejich epigrafických projevů ve 3. st. př. n. l. pouze v rámci řecké, případně makedonské komunity. Zapojení thrácké komunity je pozorovatelné maximálně pouze na úrovni jedinců, žijících v prostředí řeckých komunit.

6.7.1.2 SEKUNDÁRNÍ FUNERÁLNÍ NÁPISY

Nápis pochází z thrácké aristokratické hrobky z Kazanlackého údolí na řece Tonzos, z území tradičně ovládaného kmenem Odrysů. Dle bohaté pohřební výbavy se usuzuje, že se mohlo jednat o členy thrácké aristokracie, podobně jako v podobných případech v předcházejících stoletích (Sharankov 2005, 29-35). *Dipinti SEG 58:703* bylo nalezeno na fresce v hrobové komoře a má dvě části. První části nese jméno Seutha, syna Rhoigova a souvisí s ním kresba mladého muže, která je umístěna v bezprostřední blízkosti. Druhá část je tzv. autorský podpis malíře jménem Kozimazés, který je znám jako zhotovitel další fresky *SEG 58:674* v hrobce v Alexandrovu, která je datovaná do 4. až 3. st. př. n. l. a o níž jsem hovořila dříve. Charakterem tento nápis odpovídá podobným skupinám funerálních nápisů z 5. a 4. st. př. n. l., kdy thrácká aristokracie využívala písmo zejména utilitárně pro svou soukromou potřebu vně komunity, tedy odlišným způsobem, než můžeme vidět v řeckých komunitách.

6.7.2 Dedikační nápisy

Dedikačních nápisů se dochovalo celkem pět a, až na jednu výjimku ze Seuthopole, pocházejí všechny z regionu řeckých měst na pobřeží. Věnování byla určena převážně řeckým

²⁷⁰ Patří sem například termíny jako *Filippeus*, *Lýsimacheus*, *Hérakleótés*, a pak dále *Krés* a *Rhodios*. Geografické pojmy se vyskytují jen v jednom případě a poukazují na původ jistého *Apollónia* z Babylónu. Celkem šest lidí udávalo svůj geografický původ, který byl z více než poloviny mimo oblast Thrákie, nicméně jejich jména byla řeckého původu.

²⁷¹ V osmi případech vyskytuje se zde typické invokační formule (*chaire*). Pro popis hrobky se ve dvou případech používá taktéž zcela typické vyjádření (*tymbos*), z čehož v jednom případě na nápisu *IK Byzantium 305* byl termín upřesněn jako navršený hrob čili mohyla (*chóstos tymbos*). Dále se zde vyskytuje jednou termín pro hrob samotný (*tafos*).

božstvům jako je Zeus, Dionýsos a Démétér, případně tehdejším významným panovníkům.²⁷²

Dedikační nápisy se vyskytují převážně v kontextu řeckých komunit. Jedinou výjimkou je nápis pocházející z vnitrozemské Seuthopole, která je považována za původně thrácké osídlení se silnou přítomností řeckého či makedonského prvku (Nankov 2012, 120). Výskyt osobních jmen poukazuje na převahu řeckého prvku: řeckých osobních jmen se vyskytlo celkem šest, zatímco thrácké jméno se dochovalo pouze jedno, a to na nápisu *IG Bulg* 3,2 1732, který pochází právě ze Seuthopole.²⁷³ Tento fakt svědčí o existenci relativně zavedených náboženských praktik, a to zejména na území řeckých měst, ale v případě Seuthopole i mimo ně. Soudě dle dochovaných nápisů, Seuthopole je příkladem komunity, která nebyla čistě thrácká, ale docházelo zde ke kulturnímu a náboženskému kontaktu, ač v relativně malém měřítku.

6.7.3 Veřejné nápisy

Ve 3. st. př. n. l. je možné sledovat narůstající využití psaného slova za účelem uplatňování autority existujících autonomních politických jednotek na území Thrákie. Celkem se dochovalo 36 veřejných nápisů, reprezentujících až 31 % všech nápisů z daného období.²⁷⁴ Veřejné nápisy až na tři výjimky pocházejí z řeckých měst na pobřeží, a z Mesámbrie na černomořském pobřeží dokonce až 18 exemplářů.²⁷⁵ Dva nápisy z vnitrozemí pocházejí z původně thráckých osídlení, která hrála důležitou roli i za makedonských místodržících, konkrétně ze Seuthopole a Kabylé. Typologicky se jedná 31 dekretů vydaných politickou autoritou (*pséfisma*), z čehož devět bylo honorifikačních nápisů.

Dekrety jsou nejčastějších dochovaným typem veřejného nápisu, protože sloužily jako jeden z projevů suverenity politické autority, která je vydala.²⁷⁶ Zajišťovaly tak osobám, které spadaly pod vliv dané autority ochranu, základní práva a výměnu za jejich lojalitu určitou společenskou prestiž. Dále se částečně dochovalo jedno nařízení z Abdéry o platbách

²⁷² V jednom případě byl nápis věnován Diovi a králi Filippovi, s titulem zahránce (sótér). Tento nápis *I Aeg Thrace* 186 pochází z Maróneie a králem může být myšlen jak makedonský Filip II., tak Filip V. (Loukopoulou et al. 2005, 372). Další podobná dedikace *IK Sestos* 39 určená králi Filippovi pochází z Lýsimachei na Thráckém Chersonésu, nicméně v tomto případě se jedná spíše o makedonského krále Philippa V. (Krauss 1980, 92).

²⁷³ Nápis *IG Bulg* 3,2 1731 a 1732 dosvědčuje existenci řeckých kultů na území Seuthopole, nebo kultů nesoucí řecká jména. Nápis *IG Bulg* 3,2 1732 věnoval věnoval Amaistas, syn Medista, kněz Dionýsova kultu, což poukazuje na zapojení thrácké populace do chodu původně řeckého kultu v rámci rezidence thráckého vladaře Seutha III. Epigraficky je v Seuthopoli doložen jak kult Dionýsa, tak svatyně Velkých božstev ze Samothráké, nicméně archeologicky se existenci těchto kultů nepodařilo zcela prokázat, ač zde byla nalezena terakotová soška Kybelé a sošky inspirované uměním východního Středomoří (Nankov 2007, 63; Barrett a Nankov 2010, 17).

²⁷⁴ Oproti 4. st. př. n. l. je možné sledovat nárůst až na čtyřnásobek celkového počtu veřejných nápisů.

²⁷⁵ Tento vysoký poměr veřejných, ale i soukromých nápisů z Mesámbrie z 3. st. př. n. l. může být dán jak stavem archeologických výzkumů, které se odehrávaly zejména v 60. až 80. letech 20. století, ale částečně i ekonomickým a politickým významem, který Mesámbriá v průběhu 3. st. př. n. l. měla (Velkov 1969; 2005; Venedikov 1969; Ognenova-Marinova et al. 2005).

²⁷⁶ Veřejné nápisy byly tesány do kamene a byly určeny pro veřejné vystavení. Jejich primárním účelem bylo jednak informovat o daném nařízení či usnesení politické autority, kterou v případě řeckých *poleis* byl lid, zaštoupený termíny *démós* a *búlé*, a v případě thrácké aristokracie kmenový vůdce, označovaný termínem *basileus*. Předpokládá se, že každý si mohl nařízení přečíst, pokud toho byl schopen, a případně se na něj odvolat, pokud by docházelo k jeho porušování.

za dodávání pravdivých informací státu (*I Aeg Thrace 2*), jeden veřejný nápis s náboženskou tematikou, seznam osob nejistého významu a jeden blíže neurčený nápis veřejného charakteru.

Ve zvýšené míře se na nápisech nachází administrativní termíny, a to celkem 25 termínů v 77 výskyttech.²⁷⁷ Častý výskyt tradičních termínů vychází z ustálené formy dekretů a formulí, které se používaly v celém řeckém světě ve velmi podobné formě. Texty nápisů jsou často velmi popisné a detailně zmiňují veškeré situace, v nichž je daný text nápisů platný a k čemu konkrétně dává pravomoci. Dále se zde vyskytuje celá řada specializovaných povolání, funkcí a referencí na existující společenskou hierarchii, což svědčí o narůstající komplexitě komunit, které nápisy vydávaly (Tainter 1988, 106-108).²⁷⁸ Celá řada specializovaných termínů a formulí odkazuje na komplexní procedury spojené s pořizováním nápisů a jejich veřejným vystavováním. Jednalo se tedy pravděpodobně o ustanovenou proceduru, organizovanou obcí, podobně jak ji známe i z jiných řeckých komunit té doby. Zejména u honorifikačních nápisů z řeckých obcí je možné pozorovat výskyt formulí, které reflektují ustálené administrativní procedury a existující instituce pověřené epigrafickou produkcí. Ač je obsah formulí stejný či velmi podobný, jejich konkrétní forma se liší město od města.²⁷⁹ Nejjednotnější formu mají nápisy z Odéssu, kde většina nápisů vycházela ze stejného vzoru, což poukazuje na zavedený systém byrokratických procedur. Nápisy z ostatních řeckých měst obsahují lehce pozměněné formulace a lokální varianty textu, což nasvědčuje na velmi podobné politické uspořádání a totožné procedury. Tento fakt nicméně poukazuje i na absenci sjednocující autority a normy, která by skoordinovala formální stránku nápisů. Řecká města tedy i ve 3. st. př. n. l. vystupovala a jednala jako autonomní politické jednotky, jejichž procedurální postupy byly do značné míry konzervativní.

Veřejné nápisy pocházející z thráckého kontextu přejímají jazyk a formu řeckých usnesení, ač jejich obsah nemá příliš paralel v celém antickém světě. Konkrétně se jedná o nápisy *IG Bulg 3,2 1731* ze Seuthopole a *Kabyle 2* z Kabylé, které byly v této době původně thráckými komunitami se silnou makedonskou přítomností, a to se odráží i na projevu politické autority na nápisech.²⁸⁰ Podobně jako v případě nápisu z Pistiru ze 4. st. př. n. l. se mohlo jednat o

²⁷⁷ Předně se jedná o instituce a funkce zajišťující chod státního aparátu či symbolizující politickou autoritu samotnou jako je *démos*, *búlé*, *archón*, *stratégos*, *basileus* atd. Nejčastěji se opakujícím termínem byl *démos*, který se objevil 17krát, dále *polis* s 11 výskyty a *búlé* s šesti výskyty.

²⁷⁸ Mezi objevující se nová povolání a funkce patří zejména funkce spojené s výkonem chodu státu a zajištění dobrování publikovaných nařízení, jako například *tamiás*, *argyrotamiás*, *gymnasiarchés*, *polítés*, *oikonomos*, *archón*, *stratégos*, *basileus*, *kéryx*, *theóros* či *presbos*.

²⁷⁹ Text dekretů se typicky sestává z uvedení instituce udělující privilegia (*búlé*, *démos*, *polis* či kolektivní pojmenování občanů města), komu jsou privilegia a pocty uděleny s uvedením důvodů vedoucích k udělení poct. Dále často následuje výčet a specifika udělených privilegií a praktické informace o financování a veřejném vystavení nápisu. V dochovaných textech existuje mnoho variant počínaje pořadím privilegií, konkrétními udělenými poctami, způsobem veřejného vystavení, institucemi vydávajícími dekret. Dále se zde vyskytují i místní varianty použití určitých slovesných tvarů či infinitní větné konstrukce (*edoxe* vs. *dedochthai*, *edókan* vs. *dedosthai*), kde v jednotlivých *poleis* převládá použití jednoho nebo druhého tvaru.

²⁸⁰ Nápis *IG Bulg 3,2 1731* ze Seuthopole vydala vdova po thráckém panovníkovi Seuthovi III. Bereníké, která tak formou přísahy řeší nastalou situaci s paradynastou Spartokem z Kabylé, které se nachází zhruba 90 km po toku řeky Tonzos. Bereníké uzavírá se Spartokem dohodu, pravděpodobně za účelem uchování postavení a moci pro své syny Hebryzelma, Térea, Satoka a Sadala (Ognenova-Marinova 1980, 47-49; Velkov 1991, 7-11;

komunikační strategii thrácké aristokracie vůči řecky mluvícímu obyvatelstvu, či o snahu o zavedení zvyklostí typických pro řeckou komunitu, které však neměly dlouhého trvání. Vzhledem k ojedinělému užití nápisů ve veřejné funkci nejde příliš mluvit o dlouhodobém přejímání zvyků či organizace, ale spíše o dokumentech vzniklých jako reakce na aktuální politickou situaci a snahu se s ní vyrovnat způsobem obvyklým pro jednu zúčastněnou stranu. Absence institucí a úřadů typických pro řecké *poleis* poukazuje na specificitu thrácké politické autority a společenské organizace, kde hlavní roli hrál panovník a nejbližší okruh aristokratů, a nikoliv lid a státní instituce.

6.7.4 Shrnutí

Ve 3. st. př. n. l. i nadále většina epigrafické produkce pochází z řeckých měst na pobřeží a vykazuje všechny charakteristické rysy typické pro řecký svět té doby. Zvýšení celkového počtu veřejných nápisů z těchto komunit může nasvědčovat na zavádění nových procedur a institucí do měst, či alespoň větší míru využívání nápisů pro účely politické organizace a vedení administrativy. Naopak snížení počtu soukromých nápisů může poukazovat na míru nejistoty, které museli obyvatelé čelit, což mohlo souviset s invazí keltských kmenů na počátku 3. st. př. n. l. Na poměrně bouřlivý charakter této doby poukazují i destrukční vrstvy z četných archeologických nalezišť, mimo jiné i z Pistiru.

Ve vnitrozemí se nápisy objevují pouze v kontextu aristokratických kruhů a slouží zejména k upevnění společenské pozice v rámci komunity, ale v ojedinělých případech i jako prostředek komunikace s řeckými či makedonskými partnery. Výjimečnou roli zaujmají multikulturní komunity v Seuthopoli a Kabylé, které vycházejí z thráckých kořenů, avšak v určité míře přijímají i prvky tradičně označované jako řecké či makedonské. Dalším potenciálním místem kontaktu kultur je Hérakleia Sintská, původně makedonská vojensko-obchodní stanice u středního toku řeky Strýmónu. Epigrafické důkazy však i nadále poukazují spíše na uzavřený charakter komunit a přetravávání tradičních kulturních hodnot v jejich rámci.

6.8 Charakteristika epigrafické produkce ve 3. až 2. st. př. n. l.

Nápis datované do 3. až 2. st. př. n. l. pocházejí převážně z řeckého kulturního prostředí. Dochází k nárůstu produkce veřejných nápisů, stejně tak k výskytu hledaných termínů. Prolínání řeckých a thráckých onomastických tradic je možné sledovat v omezené míře, dále dochází i k mírnému rozšíření lokálních, řeckých a egyptských náboženských tradic.

Calder 1996, 172-173; Tacheva 2000; Archibald 2004, 886). Částečně dochovaný nápis *Kabyle 2* (Velkov 1991, 11-12) byl vydán pravděpodobně v polovině 3. st. př. n. l. politickou autoritou řecké obce. Velkov navrhuje jako nejpravděpodobnější místo vzniku Mesámbrii a jednalo by i se tak o vzájemnou smlouvou mezi Kabylé a blízkou Mesámbrií na černomořském pobřeží. Po polovině století Kabylé i Mesámbriá pravděpodobně spadaly pod vliv keltského panovníka Kavara, který v obou městech nechal razit mince pro svou potřebu (Draganov 1993, 75-86, 107).

Celkem	59 nápisů
Region měst na pobřeží	Abdéra 5, Apollónia Pontská 4, Byzantion 12, Dionýsopolis 1, Lýsimacheia 1, Maróneia 10, Mesámbriá 9, Odéssos 7, Perinthos (Hérakleia) 3 (celkem 52 nápisů)
Region měst ve vnitrozemí	Beroé (Augusta Traiana) 1, Filippopolis 1, údolí středního toku řeky Strýmónu 3 ²⁸¹
Celkový počet individuálních lokalit	14
Archeologický kontext nálezu	funerální 4, sídelní 1, náboženský 1, sekundární 4, neznámý 48
Materiál	kámen 56 (mramor 48, jiný 2, neznámý 6), keramika 1, kov 1, neznámý 1
Dochování nosiče	100 % 3, 75 % 10, 50 % 8, 25 % 14, kresba 1, ztracený 2, nemožno určit 21
Objekt	stéla 50, socha 1, nádoba 1, architektonický prvek 4, jiné 2, neznámý 1
Dekorace	reliéf 29, malovaná dekorace 1, bez dekorace 29; figurální 8 nápisů (vyskytující se motiv: skupina lidí 1, sedící postava 2, stojící postava 1, funerální scéna 2, jezdec 1), architektonické prvky 21 nápisů (vyskytující se motiv: naiskoš 9, florální motiv 7, sloup 1, báze sloupu či oltář 3, věnec 1, architektonický tvar/forma 3)
Typologie nápisu	soukromé 37, veřejné 20, neurčitelné 2
Soukromé nápisy	funerální 30, dedikační 6, vlastnictví 1, jiné (jméno autora) 1 ²⁸²
Veřejné nápisy	náboženské 1, seznamy 1, honorifikační dekrety 5, státní dekrety 11, funerální na náklady obce 1, neznámý 1
Délka	aritm. průměr 5,08 řádku, medián 3, max. délka 25, min. délka 1
Obsah	dórský dialekt 7, graffiti 1; hledané termíny (administrativní termíny 11 - celkem 39 výskytů, epigrafické formule 7–20 výskytů, honorifikační 11–22 výskytů, náboženské 14–20 výskytů, epiteton 1 - počet výskytů 1)
Identita	řecká božstva, místní božstva, egyptská božstva, kolektivní identita 3 - obyvatelé řeckých obcí, z toho z oblasti Thrákie 1, mimo Thrákkii 2, celkem 71 osob na nápisech, 34 nápisů s jednou osobou; max. 6 osob na nápis, aritm. průměr 1,2 osoby na nápis, medián 1; komunita převládajícího řeckého charakteru, jména pouze řecká (52 % - celkem 31 nápisů), thrácká (3,38 % - celkem 2 nápisů), kombinace řeckého a thráckého (5,08 % - 3 nápisů), pouze římská jména (1,69 % - 1 nápis), jména nejistého původu (16,94 %); geografická jména míst v Thrákkii 1;

Celkem se dochovalo 59 nápisů, které i nadále pocházejí převážně z řeckých komunit na pobřeží a jen minimum nápisů je nalezeno v thráckém vnitrozemí, jak ukazuje [Mapa 11.16](#) v [Apendixu 11](#). Nápisy z vnitrozemí pocházejí z okolí Kazanlackého údolí a středního toku Strýmónu, tedy oblastí spojovaných se zvýšenou přítomností makedonských či thráckých vojáků v řeckých službách (Nankov 2012; 2015a; 2015b).

Převládajícím materiálem je již tradičně kámen, nápisy na kovu a na keramice se dochovaly vždy po jednom exempláři. V obou případech nápisů na jiném nosiči, než na kameni, se jedná o identifikaci autora předmětu či vnitřní dekorace hrobky v kombinaci se jménem majitele předmětu, což představuje podobné použití jako v 5. až 3. st. př. n. l. Přes polovinu celkového počtu zaujímají funerální nápisy, ale setkáváme se i s označením vlastnictví z prostředí thrácké aristokracie.²⁸³

6.8.1 Funerální nápisy

Celkem se dochovalo 30 funerálních nápisů datovaných do 3. až 2. st. př. n. l., které pocházejí

²⁸¹ Celkem dva nápisy nebylo nalezeny v rámci regionu známých měst, editoři korpusů udávají jejich polohu vzhledem k nejbližšímu modernímu sídlišti (jedna lokalita s jedním nápisem), či uvádějí jejich původ jako blíže neznámé místo v Thrákkii (jeden nápis).

²⁸² Vzhledem ke kumulaci typů je celkový součet vyšší než počet soukromých nápisů.

²⁸³ Do této kategorie spadá nápis *IG Bulg* 5 5638bis nalezený na amfoře v antickém městě Kabylé na středním toku řeky Tonzos. Kabylé bylo známo jako makedonské vojensko-obchodní osídlení založené na místě dřívějšího thráckého sídliště (Handzhijska a Lozanov 2010, 260–263). Nápis představuje pravděpodobně jméno majitele či objednatele amfory, Sadalás, syn Téreúv. Obě jména jsou typicky thrácká, většinou patřící thrácké aristokracii (Dana 2014, 298–301; 355–361).

převážně z řecké komunity na pobřeží a z řecké či makedonské komunity v okolí Hérakleie Sintské, jak dokazuje přítomnost zejména řeckých jmen zemřelých osob.²⁸⁴ Charakteristika nápisů je totožná s funerálními nápisy pocházející z řeckých komunit 5. až 3. st. př. n. l. Za zvláštní pozornost nicméně stojí skupina tří funerálních nápisů z Hérakleie Sintské, na nichž se dochovala jména celkem pěti osob, z čehož byly čtyři ženy.²⁸⁵ Nosiče nápisů byly ve dvou případech vyrobeny z místně dostupného materiálu jako je tuf, vápenec a varovik, ale uchovaly si tradiční vzhled jednoduchých funerálních stél s akroteriem, figurální funerální scénou a v jednom případě písmeny malovanými červenou barvou. Zdroj materiálu byl sice místní, nicméně provedení odkazuje na techniky a motivy tradičně používané v rámci řecké či makedonské komunity. Z archeologických zdrojů však víme, že v době hellénismu byla v Hérakleii Sintské založena pravděpodobně makedonská vojensko-obchodní stanice, která se později rozrostla na město (Nankov 2015a, 7-10, 22-27). Není zcela jasné, zda se jednalo o osídlení čistě makedonské, či bylo obývané jak Makedonci, tak Thráky, jak bývalo obvyklé u měst zakládaných Filippem II. (Adams 2007, 9-11). V současné době zde neustále probíhají archeologické výzkumy, a tak je možné, že se do budoucna objeví ještě více důkazů. Zatím je však zřejmé, že mimo pobřežní oblasti byl zvyk stavění náhrobních kamenů ve 3. až 2. st. př. n. l. rozšířen pouze v oblasti obývané řeckými či makedonskými osadníky, a nevyskytoval se v komunitě čistě thráckého původu.

Podobně jako v 5. a 4. st. př. n. l. je písma v kontextu thrácké aristokracie využíváno pro velmi specifický účel a v okruhu velmi omezeného počtu lidí. Hlavním účelem je ztotožnit majitele, který patřil do okruhu thrácké aristokracie, či zhotovitele, který mohl být thráckého, případně řeckého původu. V případě nápisu na kovovém předmětu SEG 59:759 se jedná o jméno tvůrce na zlatém diadému, který se nalezl uvnitř hrobky patřící pravděpodobně ženě. Jméno zhotovitele předmětu je řeckého původu a používá typicky řeckou formuli *epoi[é]sen*, tedy zhotobil Démétrios (Manov 2009, 27-30; Agre 2009, 21-26).²⁸⁶ Pořizování předmětů s nápisem nicméně stále nepatřilo k standardu ani mezi thráckými aristokraty, natož mezi běžnou thráckou populací a přístup k písma byl odlišný v rámci řecké a thrácké komunity, což dokazuje i nadále pokračující absence pohřební stél z thráckého kontextu.

6.8.2 Dedikační nápisy

Zvyk věnovat stély s nápisem se i nadále na přelomu 3. a 2. st. př. n. l. vyskytoval v řeckých komunitách na pobřeží. Celkem se dochovalo šest dedikačních nápisů, které pocházely z

²⁸⁴ Jediné jméno, které je možné průkazně spojovat s thráckým původem, je jméno Amatokos z IK Byzantium 325, které je použito jako jméno rodiče Hermia.

²⁸⁵ Jednotlivé osoby byly identifikovány nejen pomocí osobního jména, ale i pomocí údajů o rodičích a partnerech a veškerá dochovaná jména jsou jména řeckého či makedonského původu. Jiná vyjádření identity, či podoby jazyka, která by pomohla komunitu lépe zařadit, se nedochovala.

²⁸⁶ Na téždiadému se nachází ještě pravděpodobně thrácké jméno Kortozous v genitivu singuláru, u nějž není jisté, zda patřilo muži či ženě. Manov (2009, 27-30) usuzuje, že je to jméno majitele diadému, a pokud jím byla žena pohřbená v hrobce, kde byl předmět nalezen, pak diadém mohl patřit právě jí. Nejedná se tedy o primárně funerální nápis, ale o předmět osobní potřeby, který byl uložen do hrobu po smrti majitele.

území řeckých měst a věnování provedly osoby nesoucí téměř výhradně řecká jména. Věnování byla určena božstvům řeckého původu, jako je Apollón, Afrodíté či Hekaté a božstvům egyptského původu, jako je Ísis, Sarápis a Anúbis.²⁸⁷ Rozšíření kultu egyptských božstev v Thrákkii bývá vysvětlováno zvýšenou přítomností hellénistických vojsk a politického vlivu Ptolemaiovců v oblasti Perinthu (Tacheva-Hitova 1983, 54–58; Barrett a Nankov 2010, 17). I nadále nemáme důkazy o zapojení thráckého obyvatelstva a thráckého náboženství do procesu epigrafické produkce.

6.8.3 Veřejné nápisy

Celkem se dochovalo 20 nápisů spadající do kategorie veřejných nápisů: převážná většina z nich byly dekrety vydávané v rámci řeckých městských států na pobřeží, přičemž šest dekretů pochází z Odéssu a pět z Maróneie. Politickou autoritu jednotlivých měst zastupovaly orgány jako *démos* a *búlé* a nejčastějším druhem dokumentu jsou honorifikační dekrety vystavené pro význačné osoby či osoby, které se výjimečným způsobem zasloužily o udělení poct. Dle dochovaných osobních jmen se většinou jednalo o muže řeckého původu. V několika případech známe jejich mateřskou obci: Athény, Kallátis, Chersonésos a Antiocheia.²⁸⁸ Součástí textu byly občas i podmínky zveřejnění nápisu, což pro řecké komunity zpravidla bývalo umístění veřejného nápisu do svatyně patrona daného města, jak je to typické i pro jiné řecké komunity.²⁸⁹

Texty honorifikačních nápisů vycházely ze stejného základu, nicméně každý nápis byl přizpůsoben konkrétní situaci. Znění dekretů se lišilo město od města, což poukazuje na nezávislý vývoj epigrafických formulí, ale zároveň i na podobný kulturněpolitický rámec zúčastněných komunit.

6.8.4 Shrnutí

Nápisy datované do 3. a 2. st. př. n. l. nezaznamenávají změnu trendu nastaveného v předchozích stoletích. Řecká a thrácká komunita interagují pouze v omezené míře a udržují si své tradiční zvyklosti, alespoň soudě dle dochovaných nápisů. Poprvé se v této době objevují projevy rozšíření egyptského náboženství do Thrákie, což můžeme vidět zejména na Řeky osídleném pobřeží a v jihovýchodní části Thrákie, kde získali určitý politický vliv Ptolemaiovci.

²⁸⁷ Věnování Ísidě, Sarápidovi a Anúbidovi na nápisu *IG Bulg* 1,2 322ter z černomořské Mesámbrie, a Ísidě a Afrodítě na nápisu *Perinthos-Herakleia* 42 z Perinthu.

²⁸⁸ *I Aeg Thrace* 172, *IG Bulg* 1,2 13ter, *IG Bulg* 1,2 39, *IG Bulg* 1,2 41. V případě seznamu osob *Perinthos-Herakleia* 62 z Perinthu se dochovala jména šesti mužů řeckého původu. Svou identitu udávají pomocí osobního jména a jména otce, a dále specifikují svůj původ: tři muži pocházejí z fýly *Théseis*, dva z fýly *Basileis* a jeden z města Byzantium.

²⁸⁹ Text nápisů *IG Bulg* 1,2 41 a 42 z Odéssu nařizuje umístit honorifikační nápis v podobě sochy do svatyně samotráckých božstev a do svatyně anonymního božstva.

6.9 Charakteristika epigrafické produkce ve 2. st. př. n. l.

Nápisy datované do 2. st. př. n. l. pocházejí výhradně z měst na pobřeží. Mezi oblasti, kde se nápisy začínají objevovat nově, patří Thrácký Chersonésos a lokality na pobřeží Marmarského moře. Téměř pětinu nápisů představují nápisy veřejné, a to zejména dekrety vydávané politickou autoritou. Dochází také k nárůstu výskytů hledaných slov, nápisy se stávají delší a obsahově komplexnější. Celkově dochází k většímu otevření původně řeckých komunit na pobřeží a k výskytu nových prvků. Zároveň s tím ale dochází k útlumu epigrafických aktivit thrácké aristokracie ve vnitrozemí.

Celkem	115 nápisů
Region měst na pobřeží	Abdéra 7, Ainos 1, Anchialos 1, Apollónia Pontská 2, Bisanthé 1, Bizóné 3, Byzantion 69, Dionýsopolis 1, Lýsimacheia 1, Maróneia 15, Mesámbriá 5, Odéssos 2, Perinthos (Hérakleia) 1, Sélymbria 1, Séstos 1, Topeiros 1 (celkem 112)
Region měst ve vnitrozemí	0 ²⁹⁰
Celkový počet individuálních lokalit	23
Archeologický kontext nálezu	sídelní 3, náboženský 4, sekundární 12, neznámý 96
Materiál	kámen 113 (mramor 108, z toho mramor z Prokonnésu 2, vápenec 1, jiné 1), keramika 1, neznámý 1
Dochování nosiče	100 % 6, 75 % 8, 50 % 12, 25 % 11, oklep 1, kresba 1, nemožno určit 76
Objekt	stéla 106, architektonický prvek 5, socha 1, nádoba 1;
Dekorace	reliéf 78, bez dekorace 37; reliéfní dekorace figurální 55 nápisů (vyskytující se motiv: jezdec 1, stojící osoba 1, sedící osoba 1, skupina lidí 1, funerální scéna/symposion 8, jiné 1), architektonické prvky 29 nápisů (vyskytující se motiv: naiskos 3, sloup 1, báze sloupu či oltář 4, věnec 1, florální motiv 11, geometrický motiv 0, architektonický tvar/forma 4, jiné 1)
Typologie nápisu	soukromé 86, veřejné 25, neurčitelné 4
Soukromé nápisy	funerální 80, dedikační 8, jiné (jméno autora) 1 ²⁹¹
Veřejné nápisy	náboženské 1, seznamy 2, honorifikační dekrety 7, státní dekrety 15, funerální 2 ²⁹²
Délka	aritm. průměr 7,93 rádku, medián 2, max. délka 107, min. délka 1
Obsah	dórský dialekt 10; hledané termíny (administrativní termíny 38 - celkem 125 výskytů, epigrafické formule 16 - 44 výskytů, honorifikační 27 - 91 výskytů, náboženské 26 - 54 výskytů, epiteton 7 - počet výskytů 7)
Identita	řecká božstva 12 pojmenování, egyptská božstva 2 pojmenování, římská božstva 2 pojmenování, dále názvy míst a funkcí typických pro řecké náboženské prostředí, regionální epiteton 7, kolektivní identita 15 termínů, celkem 25 výskytů - obyvatelé řeckých obcí z oblasti Thrákie, ale i mimo ni, kolektivní pojmenování kmenové příslušnosti (Bíthynos, Thráx), kolektivní pojmenování Římanů (Rómaiос), celkem 186 osob na nápisech, 78 nápisů s jednou osobou; max. 25 osob na nápis, aritm. průměr 1,61 osoby na nápis, medián 1; komunita převládajícího řeckého charakteru, jména pouze řecká (60 %), pouze thrácká (1,73 %), pouze římská (4,34 %), kombinace řeckého a thráckého (4,34 %), kombinace řeckého a římského (2,6 %), jména nejistého původu (19,97 %), beze jména (6,95 %); geografická jména z oblasti Thrákie 7, geografická jména mimo Thrákkii 6;

Celkový počet nápisů datovaných do 2. st. zůstává přibližně na stejně úrovni jako ve 3. st. př. n. l. Naprostá většina nápisů pochází z pobřežních oblastí, z bezprostřední blízkosti řeckých měst, jak ukazuje Mapa 11.17 v Appendix 11. Hlavní produkční centrum pro celý region se přesunulo z Mesámbrie a Maróneie do Byzantia, což je pravděpodobně odrazem nárůstu politického postavení Byzantia, co by spojence Říma (Jones 1973, 7).

Materiálem nesoucím nápisy je téměř výhradně kámen, s jednou výjimkou nápisu SEG

²⁹⁰ Celkem tři nápisy byly nalezeny mimo území Thrákie, avšak editori korpusů je vzhledem k jejich obsahu zařadili mezi nápisy pocházející z Thrákie.

²⁹¹ V určitých případech může docházet ke kumulaci jednotlivých typů textů v rámci jednoho nápisu, či jejich nejednoznačnost neumožňuje rozlišit mezi několika typy. V těchto případech pak součet všech typů nápisů může přesahovat celkové číslo nápisů.

²⁹² Možnost kombinace kategorií, součet všech typů může přesahovat celkové číslo pro danou kategorii.

54:633 na střepu keramické nádoby.²⁹³ Nosiče nápisů jsou převážně zhotovovány z místního zdroje kamene a dá se tedy i nadále předpokládat, že materiál pro zhotovování nápisů byl získáván v nejbližším okolí produkčních center a nebyl předmětem dálkového obchodu.

6.9.1 Funerální nápisy

Ze 2. st. př. n. l. pochází 80 funerálních nápisů, jejichž primární funkcí bylo sloužit jako náhrobní kámen a označovat hrob. Oproti předcházejícím obdobím se nedochovaly nápisy na předmětech osobní potřeby, které se staly součástí pohřební výbavy. Tento fakt může poukazovat na stav prozkoumání kulturních vrstev z této doby, či na upadající vliv thráckých aristokratů, a tudíž i na pokles epigrafických aktivit spojených a jejich aktivitami.

Celkově dochází k poklesu počtu funerálních nápisů napříč celou Thrákií, s výjimkou řeckého Byzantia, kde dochází k poměrně markantnímu nárůstu. Nápisy z pobřežních oblastí nesou ze 73 % jména řeckého původu, nicméně zejména v oblasti Byzantia se setkáváme i s jmény thráckými, zastoupenými zhruba v 5 %, a římskými, zastoupenými zhruba 7 %, zbylých 15 % jmen je cizího či nejistého původu.²⁹⁴ Necelých 30 % nápisů je určeno ženám, které jsou dále identifikovány jako dcery či partnerky. Kombinace osobních jmen je možné interpretovat jako důsledek smíšených sňatků, či přejímání onomastických zvyků dané kultury. Tento jev je omezený na oblast Byzantia a nelze tedy hovořit o celospolečenském fenoménu.

Geografický původ zemřelých poukazuje vždy po jednom nápisu na původ z Galatie a Bíthýnie, Apameie, tedy z Malé Asie z oblastí sousedících s Thrákií, což poukazuje na přesuny obyvatel mezi Evropou a Asií, ač na omezené úrovni.²⁹⁵ Nápisy jsou většinou krátké v rozsahu jednoho až tří řádků. Výjimku tvoří několik veršovaných nápisů z Maróneie a Byzantia o rozsahu až 13 řádek, které podrobně líčí životní osudy a vykonané skutky zemřelého tak, jak bývá obvyklé zejména v pozdějších dobách.²⁹⁶ Vyskytující se epigrafické formule i nadále odpovídají funerálním nápisům tak, jak jsme je mohli vidět v řeckých komunitách v 5. - 3. st. př. n. l.²⁹⁷

²⁹³ Na pomezí soukromého a veřejného nápisu je dochovaný nápis SEG 54:633 na střepu keramické nádoby, která pochází z Apollónie Pontské a nese řecké jméno Aris[s]teidés, a bývá editory interpretován jako ostrakon. Pravděpodobnější se ale jedná o označení vlastníka nádoby.

²⁹⁴ Nápisů s pouze řeckými jmény je celkem 53, nápisy s řeckým a římským jménem jsou dva, a nápisy s řeckým a thráckým jménem jsou čtyři, všechny z Byzantia. Nápis IK Byzantion 214 jako jediný prokazatelně patří muži nesoucí thrácké jméno, jehož otec nese jméno řeckého původu: Mokaporis, syn Moscha. Thrácká jména se vyskytují celkem na šesti nápisech, z nichž pouze na jednom se setkáváme s kombinací čistě thráckých jmen. Nápis IK Byzantion 340 patřil Mokazoiré, dceři Dinea.

²⁹⁵ Nápis IK Byzantion 120 patřil Theodórovi, jehož otec pocházel z města Bíthýnion v Bíthýnii, ale sám Theodóros se cítil být občanem Byzantia, kde také byl pochován.

²⁹⁶ Ač jsou všechna jména na těchto delších nápisech až na jednu výjimku řeckého původu, jedná se spíše o zvyk, který je pozorovatelný v římské době.

²⁹⁷ Celkem 11krát nápisy zdraví čtenáře. Místo pohřbu je v jednom případě označeno termínem *tafos*, jednou je použit termín *mnéma*, které označuje jak hrob, tak zároveň i náhrobní kámen.

6.9.2 Dedikační nápisy

Celkem osm dedikačních nápisů pochází výhradně z okolí řeckých kolonií na pobřeží. Věnování provedli muži nesoucí jména řeckého původu a nápis byly dedikovány božstvům řeckého původu, tj. Dioskúrům, Diovi, Hermovi, Afrodítě s místním přízviskem *Ainijská* a samothráckým božstvům, dále božstvům egyptského původu, tj. Sarápidovi a Ísidě. Poprvé se objevuje věnování Diovi a Rómě, personifikovanému božstvu představujícímu autoritu města Říma.²⁹⁸

6.9.3 Veřejné nápisy

Celkem se dochovalo 25 veřejných nápisů, což oproti minulému století představuje mírný propad v celkové produkci. Nápisů pocházejí výhradně z řeckých měst na pobřeží, případně byly nalezeny mimo oblast Thrákie, ale jejich obsah je zcela jasně s Thrákií spojuje. Nejvíce textů pochází z Maróneie s devíti exempláři. Celkem 80 % veřejných nápisů představují dekrety vydané institucemi řecké *polis*, jako je *búlé* a *démox*.

Honorifikační nápisy jsou určeny význačným mužům řeckého i římského původu. Řím se objevuje v nápisech jako silný hráč na poli mezinárodní politiky, v mnoha případech vystupuje i jako spojenec řeckých států na egejském pobřeží, např. na nápisu *I Aeg Thrace* 168. Pokud jde o zmínky o Thrácích, velmi záleží na konkrétním případě a záměru daného nápisu. Konkrétně na nápisu *IK Sestos* 1 jsou Thrákové zmiňováni jako sousedé, kteří mohou ohrožovat bezpečí obyvatel Séstu. V případě dalšího nápisu *I Aeg Thrace* 5 je thrácký panovník Kotys vnímán jako suverénní politická autorita, stojící na podobné úrovni jako Řím a abdérský lid. V kontextu veřejných nápisů tedy nefigurují Thrákové jako barbaři či nepřátelé, ale spíše jako mocní spojenici a nevyzpytatelní sousedé autonomních řeckých měst.

Dochované administrativní termíny poukazují na nárůst vyskytujících se termínů na 35, které se dohromady objevují 117krát.²⁹⁹ Nárůst celkového počtu termínů a objevení nových institucí a funkcí souvisejících s organizací politické autority a jejím výkonem naznačuje, že docházelo k proměnám společenské organizace v rámci řeckých komunit na pobřeží. Nárůst dochovaných ujednání mezi politickými autoritami regionu naznačuje i zintenzivnění diplomatických kontaktů, nebo alespoň jejich kodifikace a častější zaznamenávání na trvalé médium.

²⁹⁸ *I Aeg Thrace* 187 pochází z egejské Maróneie.

²⁹⁹ Nejpoužívanějšími termíny byly pojmy bezprostředně reprezentující politickou autoritu a vztahující k procesu vydávání nařízení jako *démox*, *búlé*, *polis* a *pséfisma*. Objevují se nové funkce a instituce, které se nápisech dříve nevyskytovaly, jako například *synedrion*, *symmachia*, *gymnasion*, *grammateus*, *chorégiá*, *efébos* a *basilissa*. Existence *gymnasia* na území Thrákie je poprvé potvrzena epigraficky, a to v Apollónii a v Séstu, instituce *efébie* je potvrzena také v Séstu. Dále se zde vyskytují termíny s finanční a obchodní tematikou jako je *emporion*, *chrémata*, *analóma*, *trápeza*, *chóra*, *oikos* a *katoikia*. Zcela poprvé se objevuje termín *autokratór*, který je v následujících stoletích používán výhradně pro římského císaře, ale v tomto případě na nápisu *IG Bulg* 1,2 388bis označuje velitele námořnictva z Istru, který pomohl Apollónii v době války mezi Apollónií a Mesámbrií.

6.9.4 Shrnutí

V průběhu 2. st. př. n. l. dochází k prvním projevům mísení řeckého a římského kulturního prostředí, avšak se znatelnou převahou řeckého elementu. Thrákové se do produkce soukromých nápisů zapojují minimálně, a to pouze v regionu Byzantia a na úrovni běžného obyvatelstva, nikoliv thrácké aristokracie, jak bylo zvykem v předcházejících stoletích. Obsah a forma veřejných nápisů naznačují objevení nových institucí, intenzifikaci diplomatických kontaktů mezi jednotlivými politickými autoritami a jejich kodifikaci v epigrafické produkci. Thráctí králové jsou na veřejných nápisech pocházejících z řeckého kontextu vnímáni jako rovnocenní spojenci, nikoliv jako primitivní barbaři.

6.10 Charakteristika epigrafické produkce ve 2. až 1. st. př. n. l.

Nápisy datované do 2. a 1. st. př. n. l. pocházejí i nadále převážně z řeckého prostředí, nicméně v regionu se začíná projevovat vliv římské přítomnosti. To s sebou nese zvýšenou přítomnost římských jmen a pokračující nárůst počtu veřejných nápisů, v nichž se Řím objevuje jako mocný spojenec. Nápisy pocházejí převážně z pobřežních oblastí, avšak je možné pozorovat nárůst epigrafické aktivity v oblasti středního toku řeky Strýmónu. Zapojení thrácké aristokracie na produkci epigrafických pramenů je pozorovatelné i nadále v malé míře.

Celkem	125 nápisů
Region měst na pobřeží	Abdéra 3, Apollónia Pontská 1, Byzantion 79, Maróneia 10, Mesámbriá 7, Odéssos 14, Perinthos (Hérakleia) 1, Sélymbria 3 (celkem 118 nápisů)
Region měst ve vnitrozemí	Beroé (Augusta Traiana) 2, (Marcianopolis) 1, údolí střední toku řeky Strýmónu 3, Hérakleia Sítská 1
Celkový počet individuálních lokalit	21
Archeologický kontext nálezu	funerální 3, sídelní 1, sekundární 9, neznámý 112
Materiál	kámen 125 (mramor 118, z toho mramor z Prokonnésu 1, místní mramor 1, jiné 1; z čehož je varovik 1)
Dochování nosiče	100 % 8, 75 % 14, 50 % 10, 25 % 8, kresba 1, nemožno určit 84
Objekt	stéla 119, architektonický prvek 4, jiné 1
Dekorace	reliéf 103, malovaná dekorace 1, bez dekorace 22; reliéfní dekorace figurální 81 nápisů (vyskytující se motiv: jezdec 2, stojící osoba 5, sedící osoba 6, skupina lidí 2, zvíře 5, funerální scéna/symposion 15, scéna oběti 4, jiný 2), architektonické prvky 24 nápisů (vyskytující se motiv: naiskos 6, sloup 1, báze sloupu či oltář 1, věnec 1, florální motiv 11, architektonický tvar/forma 2, jiný 2)
Typologie nápisu	soukromé 107, veřejné 14, neurčitelné 4
Soukromé nápisy	funerální 98, dedikační 11, jiné 1 ³⁰⁰
Veřejné nápisy	náboženské 1, seznamy 1, honorifikační dekrety 1, státní dekrety 6, neznámý 2
Délka	aritm. průměr 3,92 rádku, medián 3, max. délka 60, min. délka 1
Obsah	dórský dialekt 11; hledané termíny (administrativní termíny 16 - celkem 44 výskytů, epigrafické formule 13 - 46 výskytů, honorifikační 14 - 19 výskytů, náboženské 24 - 35 výskytů, epiteton 2 - počet výskytů 2)
Identita	řecká božstva, pojmenování míst a funkcí typických pro řecké náboženské prostředí, místní thrácká božstva, regionální epiteton 2, kolektivní identita 3 termíny, celkem 3 výskyty - obyvatelé řeckých obcí z oblasti Thrákie 1, ale i mimo ni 1, kolektivní pojmenování barbaroi 1; celkem 217 osob na nápisech, 86 nápisů s jednou osobou; max. 63 osob na nápis, aritm. průměr 1,73 osoby na nápis, medián 1; komunita řeckého charakteru se zastoupením římského a thráckého prvku, jména pouze řecká (56 %), pouze thrácká (2,4 %), pouze římská (1,6 %), kombinace řeckého a thráckého (3,2 %), kombinace řeckého a římského (8 %), kombinace thráckého a římského (0,8 %), jména nejistého původu (15,2 %), bez jména (11,2 %); geografická jména z oblasti Thrákie 0, geografická jména mimo Thrákkii 7;

Oproti nápisům datovaným do 3. až 2. st. př. n. l. je u skupiny nápisů datovaných do 2. až 1. st. př. n. l. pozorovatelný téměř 200 % nárůst celkového počtu nápisů. Většina produkčních center se nachází na pobřeží, nicméně individuální nápisy byly nalezeny i v thráckém vnitrozemí, zejména v okolí řeky Strýmónu, jak je možné vidět na Mapě 11.17 v Appendixu 11. Hlavním produkčním centrem je Byzantion, avšak pozici menších produkčních center si i nadále udržuje Odéssos a Maróneia.

Materiálem, z nějž jsou nápisy zhotovovány, je výhradně kámen a většina nosičů má tvar stély. Nápisy mají převážně funerální a v malé míře i dedikační funkci. Objevují se i nápisy veřejné, ač v menším počtu než v předcházejících obdobích.

6.10.1 Funerální nápisy

Nejvíce z 98 dochovaných funerálních nápisů pochází z Byzantia, celkem 78, což představuje téměř 80 % všech funerálních nápisů z daného období. Z vnitrozemí pocházejí pouze tři nápisy, a to z údolí středního toku Strýmónu z regionu Hérakleie Sítské, podobně jako v předcházejícím období. Celkově dochází k poklesu počtu funerálních nápisů napříč celou Thrákií, s výjimkou řeckého Byzantia, kde dochází k poměrně markantnímu nárůstu. Po-

³⁰⁰ Součet nápisů jednotlivých typů je vyšší než počet veřejných nápisů vzhledem k možným kombinacím jednotlivých typů v rámci jednoho nápisu.

dobně jako ve 2. st. př. n. l. zcela chybí sekundární funerální nápisy, které by bylo možné spojovat s thráckou aristokracií, což může svědčit o oslabení politické a ekonomické moci thráckých aristokratů či o proměnách přístupu Thráků k užití písma a k funerálním ritu obecně.

Skupina tří nápisů z thráckého vnitrozemí z regionu Hérakleie Sintské představuje funerální stély tří žen se jmény řeckého původu, jejichž otcové nesou taktéž jména řeckého (či makedonského) původu. Jak je již patrné v předcházejícím období, tato komunita si uchovala tradiční hodnoty, alespoň co se týče epigrafického projevu a onomastických tradic.

6.10.2 Dedikační nápisy

Dedikačních nápisů se dochovalo celkem 11 a většina z nich pochází z pobřežních oblastí, až na jeden nápis z lokality Madara, která leží ve vnitrozemí zhruba ve vzdálenosti 70 km východně od Odéssu. Jména dedikantů jsou výhradně řeckého původu, až na jednu výjimku z regionu Topeiru, odkud pochází nápis *I Aeg Thrace* 105 se jménem dedikanta pravděpodobně thráckého původu.

Vyskytující se epigrafické formule dosvědčují udržení zvyklostí typických pro dedikační nápisy v řeckém světě, avšak v menší míře než v předcházejícím období. Formule typické pro věnování nápisů se objevují zřídka: *charistérion* pouze v jednom případě, *euchén* pouze dvakrát. V jednom případě se dochovalo *enkómion* *I Aeg Thrace* 205 určené egyptské bohyně Ísidě s délkou přes 44 řádků a původem z Maróneie. Jedná se na svou dobu o neobvyklý nápis, který jak formou, tak obsahem poukazuje na trvající vliv původně egyptského náboženství v jižních oblastech Thrákie (Loukopoulou *et al.* 2005, 385). Poprvé se v nápisech objevují i místní thrácké kulty a výskyt nápisů věnovaných místním božstvům je většinou svázán s konkrétní lokalitou či regionem, jako v případě héróa *Karabasma* či *Perkóna* z Odéssu. Dále se zde objevují božstva řecká, jako např. *Zeus Hypsistos* či samothrácká božstva. Věnování patří i bohyni *Fosforos*, nejčastěji ztotožňované s Artemidou, Hekaté či Bendidou (Janouchová 2013a, 103-104). Podobně jako v předcházejícím století se vyskytují i dedikace původně egyptským božstvům Sarápidovi, Ísidě, Anúbidovi a Harpokratiónovi, a dále zbožštělým egyptským vládcům Ptolemaioví (VI. nebo VII.) a Kleopatrě. Obecně dochází k většímu prolínání náboženských systémů a představ a jejich zaznamenávání na permanentní médium nápisu, což může nasvědčovat na větší otevřenosť společnosti, zvýšenou míru kulturního kontaktu a změny ve společnosti, které vyústily v proměnu náboženského systému.

6.10.3 Veřejné nápisy

Celkem se dochovalo 14 veřejných nápisů, což představuje propad oproti předcházejícím obdobím. Krom jednoho nápisu z thráckého Kabylé všechny nápisy pocházejí z okolí řeckých měst na pobřeží. Klesající počet nápisů může naznačovat na pokles moci publikujících

politických autorit, případně na nedostatečnou míru prozkoumání kulturních vrstev 2. a 1. st. př. n. l. Nejčastější termíny jsou stále *démos*, *búlé*, *politai* a *pséfisma* a i nadále fungují dříve ustanovené procedury spojené se zhotovováním a vystavováním nápisů. Klesající počet termínů označujících instituce může nicméně dokumentovat jejich postupný úpadek či pozbytí významu v rámci fungování obce. O nadále trvající autonomii řeckých měst a regionalismu svědčí různá forma honorifikačních dekretů např. v Apollónii Pontské a Mesámbrii či Odéssu.

Nápis *I Aeg Thrace* 212 představuje seznam věřících kultu Sarápida a Ísidy z Maróneie a objevuje se na něm až 75 jmen převážně řeckého původu, avšak i se sedmi jmény římskými a dvěma thráckými. Z přítomnosti osobních jmen je patrné, že kult byl oblíben převážně u mužů nesoucí řecká jména, nicméně byl přístupný i Thrákům a Římanům. Funkce knězů zastávali muži nesoucí řecká jména a z velké části nedocházelo k mísení onomastických tradic, tj. římská jména tvořila osobní jméno výhradně s dalším jedním či dvěma římskými jmény a nedocházelo k jejich prolínání s řeckými či thráckými jmény. Relativní izolovanost římských jmen svědčí o tom, že zvyk přijímat římská jména se v tomto období ještě neprosadil v podobě, jaká bude běžná v následujících stoletích.

6.10.4 Shrnutí

Nápisy 2. až 1. st. př. n. l. dokumentují omezení publikačních aktivit thrácké aristokracie pro potřeby udržení společenského postavení v rámci komunity. Do regionu poprvé vstupuje se vší silou Řím, což se projevuje jak na obsahu a formě veřejných nápisů, narůstající variabilitě náboženských systémů, ale i na proměňující se skladbě osobních jmen. Římané jsou členy kultů a jsou na území Thrákie pohřbíváni, zejména pak v okolí Byzantia. Nedochází však k mísení onomastických tradic, ale jednotlivé komunity si i nadále udržují kulturní odstup.

6.11 Charakteristika epigrafické produkce v 1. st. př. n. l.

Celková epigrafická produkce v 1. st. př. n. l. poměrně výrazně klesá. Epigraficky aktivní komunity jsou i z poloviny čistě řeckého původu, avšak i nadále dochází k jejich postupnému otevírání a mísení onomastických a náboženských tradic. Veřejné nápisy představují až třetinu celkové produkce a poprvé se objevují nápisy obsahující latinský text. V malé míře narůstají i počty dochovaných římských jmen.

Celkem	69 nápisů
Region měst na pobřeží	Abdéra 2, Apollónia Pontská 1, Byzantion 36, Dionýsopolis 1, Maróneia 10, Mesámbriá 11, Odéssos 4, Perinthos (Hérakleia) 1, Sélymbria 1, Séstos 1 (celkem 68 nápisů)
Region měst ve vnitrozemí	Didymoteichon (Plótinúpolis) 1
Celkový počet individuálních lokalit	13
Archeologický kontext nálezu	funerální 2, sídelní 1, náboženský 1, sekundární 6, neznámý 59
Materiál	kámen 67 (mramor 67, z toho mramor z Thasu 1), neznámý 2
Dochování nosiče	100 % 4, 75 % 5, 50 % 5, 25 % 12, kresba 2, nemožno určit 41
Objekt	stéla 64, architektonický prvek 3, neznámý 2
Dekorace	reliéf 48, bez dekorace 21; reliéfní dekorace figurální 34 nápisů (vyskytující se motiv: jezdec 1, stojící osoba 2, sedící osoba 1, funerální scéna/symposion 3), architektonické prvky 16 nápisů (vyskytující se motiv: naiskoš 5, báze sloupu či oltář 3, věnec 1, florální motiv 3, architektonický tvar/forma 5)
Typologie nápisu	soukromé 50, veřejné 17, neurčitelné 2
Soukromé nápisy	funerální 42, dedikační 11, jiný 1 ³⁰¹
Veřejné nápisy	náboženské 2, seznamy 3, honorifikační dekrety 2, státní dekrety 8, jiné 1, neznámý 1
Délka	aritm. průměr 5,4 řádku, medián 2, max. délka 49, min. délka 1
Obsah	dórský dialekt 9, latinský text 1 nápis; hledané termíny (administrativní termíny 18 - celkem 44 výskytů, epigrafické formule 9 - 28 výskytů, honorifikační 13 - 17 výskytů, náboženské 23 - 35 výskytů, epiteton 4 - počet výskytů 5)
Identita	řecká božstva 10, egyptská božstva 3, pojmenování míst a funkcí typických pro řecké náboženské prostředí, regionální epiteton 4, kolektivní identita 4 termíny, celkem 6 výskytů - obyvatelé řeckých obcí z oblasti Thrákie 1, ale i mimo ni 1, kolektivní pojmenování Thráx 3, Rómios 1; celkem 141 osob na nápisech, 41 nápisů s jednou osobou; max. 20 osob na nápis, aritm. průměr 2,04 osoby na nápis, medián 1; komunita řeckého charakteru s částečným zastoupením římského a thráckého prvku, jména pouze řecká (46,47 %), pouze thrácká (1,44 %), pouze římská (4,34 %), kombinace řeckého a thráckého (4,34 %), kombinace řeckého a římského (5,79 %), kombinace thráckého a římského (1,44 %), kombinovaná řecká, thrácká a římská jména (5,79 %), jména nejistého původu (21,71 %), bez jména (8,69 %); geografická jména z oblasti Thrákie 3, geografická jména mimo Thrákkii 2;

Do 1. st. př. n. l. bylo datováno 69 nápisů, což oproti předcházejícímu období znamená pokles epigrafické produkce o 40 %. Jak je patrné na Mapě 11.18 v Appendixu 11, nápisy pocházejí téměř výhradně z pobřežních oblastí s výjimkou lokality Didymoteichon, která se nachází v regionu pozdějšího města Plótinúpolis na řece Tonzos. Hlavní produkční centrum je i nadále v Byzantium, odkud pochází 43 % nápisů. Další středně velká produkční centra se nachází v Maróneii, v Mesámbrii, a částečně i v Odéssu, podobně jako v předcházejícím období.

Archeologický kontext míst nálezu je bohužel opět z velké části neznámý, případně sekundární. Materiál použitý na výrobu nosičů nápisů je opět výhradně kámen, zejména mramor. Nejrozšířenější formou nosiče je kamenná stéla a opět zcela chybí nápisy na keramice či na kovových předmětech, které se v Thrákkii vyskytovaly mezi 5. a 3. st. př. n. l.

6.11.1 Funerální nápisy

Celkem se dochovalo 42 funerálních nápisů, z nichž všechny sloužily jako primární funerální nápisy, tedy k označení hrobu a předání informace o zemřelém jeho nejbližšímu okolí. Všechny nápisy pocházely z pobřežních oblastí, s největší koncentrací 33 funerálních nápisů v okolí Byzantia. Pravděpodobně v souvislosti s politickým a ekonomickým rozvojem se By-

³⁰¹ Jeden nápis měl vzhledem ke své nejednoznačnosti kombinovanou funkci funerálního a zároveň dedikačního nápisu, proto je součet nápisů obou typů vyšší než celkový počet soukromých nápisů.

zantion stal již koncem 2. st. př. n. l. epigrafickým centrem Thrákie a tento trend pokračuje i v průběhu 1. st. př. n. l. a na přelomu letopočtu.

Text funerálních nápisů si udržuje i nadále tradiční podobu³⁰² a identita zemřelých a jejich nejbližších ukazuje na převážně řecký původ epigraficky aktivní populace. Jedná se nicméně o společnost, v níž se potkává několik kulturních tradic, což se projevuje zejména na proměňujících se onomastických zvyklostech. Zhruba dvě třetiny jmen jsou původem řecká, nicméně 13 % jmen je možné zařadit jako jména římská a 8 % jako jména thrácká, zbývajících 16 % představuje jména cizího či neznámého původu. V omezené míře dochází k mísení řeckých jmen se jmény římskými, což je pravděpodobně důsledek smíšených sňatků a zvýšené přítomnosti římských občanů na území Byzantia.³⁰³ Poprvé se také začínají ve velmi malé míře objevovat řecká či thrácká jména v kombinaci s římskou nomenklaturou.³⁰⁴

6.11.2 Dedikační nápisy

Celkem se dochovalo 11 dedikačních nápisů, které pocházejí převážně z Mesámbrie, Maróneie a Byzantia, s výjimkou jednoho nápisu z lokality Didymoteichon na dolním toku řeky Tonzos. Čtyři nápisy byly věnovány egyptským božstvům Sarápidovi, Ísidě, Anúbidovi a Harpokratiónovi. Egyptské kulty se objevují v Byzantiu, Maróneii a Mesámbrii, tedy ve všech hlavních produkčních centrech té doby, což poukazuje na jejich důležitost nejen jako místo setkávání různých kultur, ale i regionálních center té doby. Dále se objevila věnování božstvům řeckého původu vždy po jednom nápisu Diovi Aithriovi, Athéně a Neikonemesis Sóteiře a Hérakleovi Sótérovi.

Osobní jména dedikantů poukazují na jejich řecký původ, nicméně římský prvek začíná hrát důležitou roli i na dedikačních nápisech.³⁰⁵ Thrácké elity se v omezené míře zapojují do praxe věnování nápisů božstvům, což do této doby byla zvyklost spadající převážně do čistě řecké komunity. Příkladem této velmi demograficky omezené změny zvyklostí může být nápis *I Aeg Thrace 458* věnovaný řeckému božstvu Hérakleovi Sótérovi z lokality Didymoteichon,

³⁰² Invokační formule *chaire* se objevuje 12krát, v jednom případě se text nápisu obrací na podsvětní božstva, Háda a Acherón. Rozsah většinou nepřesahuje tři řádky, pouze v jednom případě dosahuje maximální délky 10 řádků. Tento obsáhlější nápis *IG Bulg 1,2 344* z Mesámbrie mluví o dosažených úspěších jistého Aristóna, který udalně bojoval s nepřátelským kmenem Bessů. Bessové představovali jeden z thráckých kmenů, který se dostal do popředí zájmu literárních pramenů zejména v 1. st. př. n. l. v souvislosti s politickým vývojem v regionu a nástupem aristokratů právě z kmene Bessů k moci.

³⁰³ Příkladem může být nápis *IK Byzantium 269*, který představuje náhrobní kámen členů jedné rodiny, kde dochází ke smíšenému sňatku mezi mužem s řeckými jmény a ženou se jmény římského původu: Hadys, syn Poseidónia a jeho manželka Veigellia Katyla. Jejich syn pak nese jméno řeckého původu spolu se jménem otce, tj. Dionysis, syn Hadyův.

³⁰⁴ Např. Markos Antonios Dadas z nápisu *IK Byzantium 198*.

³⁰⁵ Celkem 26 jmen mělo řecký původ, 11 římský, dva thrácký a sedm nebylo možné s jistotou určit. Nejvíce jmen se vyskytlo na nápisu *IK Byzantium 19* z Byzantia, kde je možné napočítat až 26 jmen různého původu: jedná se o věnování Diovi Aithriovi obyvateli neznámé vesnice, kde funkce kněžů zastávají muži se třemi římskými jmény (*tria nomina*). Zhruba polovina obyvatel na této dedikaci má taktéž římské jméno, které je v několika případech kombinované se jménem řeckým (Lajtar 2000,50-51).

který věnoval thrácký král Kotys, syn Rháskúporida mezi lety 42 a 31 př. n. l.³⁰⁶

6.11.3 Veřejné nápisy

Veřejných nápisů se dochovalo celkem 17, což představuje mírný pokles oproti 2. st. př. n. l. Nápisy pocházejí výhradně z pobřežních komunit. Nejvíce jich bylo nalezeno Odéssu a Maróneii, vždy po čtyřech exemplářích, dále tři v Mesámbrii a po jednom nápisu v dalších lokalitách na černomořském a egejském pobřeží. Místa s největším počtem veřejných nápisů jsou shodná s největšími producenty soukromých nápisů.

Nápisy mohou nepřímo svědčit o politických událostech a o zvyšujícím se vlivu Říma v regionu, nicméně se i nadále v nich udržují tradiční zvyklosti a procedury spojené s vydáváním veřejných nápisů. Nápisy obsahují 14 hledaných termínů v 35 výskytech, což představuje výrazný pokles oproti předcházejícímu období. Nejčastěji se vyskytuje termín *demos* v 10 případech, dále *búlé* a *polis* se čtyřmi výskyty a *basileus* a *pséfisma* se třemi výskyty. Dochází i k poklesu celkového počtu termínů označujících společenské funkce a instituce. Většinu veřejných nápisů představují dekrety vydávané politickou autoritou, což v tomto případě byly zejména instituce řecké *polis*. Nápisy nicméně zmiňují představitele římské říše a thrácké krále jako rovnocenné partnery a uznávají jejich svrchnovanou autoritu.³⁰⁷

Thrácká aristokracie i nadále hraje důležitou politickou roli v regionu: na nápisech se vyskytují celkem čtyři muži, nesoucí označení král Thráků: Kotys, syn Rháskúporida, Rhoimétalkás, Sadalás a Burebista. V 1. st. př. n. l. došlo ke sjednocení části Thráků pod kmenem Sapaiů, a tedy i k upevnění pozice thráckého panovníka se sídlem v Bizyi v jihovýchodní Thrákkii (Lozanov 2015, 78). Rozmístění nápisů odpovídá i přibližnému rozmístění sféry vlivu jednotlivých dynastií: Sapaiové na jihovýchodě, Odrysové ve středu a Getové na severu Thrákie.³⁰⁸

6.11.4 Shrnutí

Počty dochovaných nápisů z 1. st. př. n. l. poukazují na celkové snížení produkce nápisů a jejich vymizení z vnitrozemí, pravděpodobně v souvislosti s celkovým úpadkem ekonomické prosperity (Lozanov 2015, 84). Hlavním ekonomickým a produkčním centrem je i nadále Byzantion, ale nápisy se v menší míře vydávají i v dalších městech na pobřeží. Řecký prvek

³⁰⁶ Tento nápis je na pomezí soukromého a veřejného nápisu, vzhledem k tomu, že byl věnován jménem krále Kotya, tedy svrchnované politické autority.

³⁰⁷ Příkladem mohou být nápisy *IG Bulg* 1,2 13, *IG Bulg* 1,2 43, *IG Bulg* 1,2 314a. Dekret *IG Bulg* 1,2 314 z Mesámbrie, díky němuž se dozvídáme, že makedonský místodržící M. Terentius Lucullus v roce 72/71 př. n. l. ustanovil vojenskou posádku na území Thrákie a upevnil tak římský vliv v oblasti (Lozanov 2015, 77). O délce trvání římské přítomnosti a o míře vlivu však nemáme žádné další informace, nicméně je to jeden z prvních náznaků římského zájmu v oblasti, který se projevil i v epigrafice.

³⁰⁸ Do dynastie Sapaiů spadají Rhaskúporis a Kotys s nápisy pocházejícími z Bizóně, Maróneie a lokality Dydimoto-teichon. Sadalás pravděpodobně patří do dynastie Odrysů a vyskytuje se na nápisu *IG Bulg* 1,2 43 z Odéssu a Burebista, zmíněný na nápisu *IG Bulg* 1,2 13 z Dionýsopole pochází z kmene Getů.

hraje i nadále důležitou roli, ale je doplněn jak thráckým, tak římským a dalšími prvky. Vzhledem k narůstající moci Říma se začíná proměňovat i složení epigraficky aktivní populace a její zvyky, ať už se jedná o projevy náboženství či nové onomastické trendy, případně o detailnější obsah funerálních nápisů.

Dochází k proměně na politické scéně, kdy se v 1. st. př. n. l. se opět objevuje thrácká aristokracie, tentokrát v podobě dynastie Sapaiů, Odrysů a Getů. Její přítomnost a projevy v epigrafice se však nepodobají nápisům 5. až 3. st. př. n. l., nicméně mají formu obvyklou spíše u politické autority typu řecké *polis*. Je tedy možné říci, že tato nově reformovaná thrácká aristokracie přistoupila na společenské normy a zvyklosti svých nejbližších sousedů a partnerů a jako komunikační strategii zvolila formu veřejných dekretů a usnesení.

6.12 Charakteristika epigrafické produkce 1. st. př. n. l. až 1. st. n. l.

Nápisy datované do 1. st. př. n. l. až 1. st. n. l. se vyznačují narůstající otevřeností a multi-kulturalitou epigraficky aktivních komunit. Tomu nasvědčuje i prolínání onomastických tradic, rozvoj místního náboženství, ale i kultů nethráckého původu. Epigrafická aktivita je celkově nižší oproti předcházejícím stoletím, avšak narůstá celkový počet osob vystupujících na nápisech. Thrácká aristokracie se nicméně z epigrafických dokumentů vytrácí a stejně tak i ustávají epigrafické aktivity v thráckém vnitrozemí.

Celkem	56 nápisů
Region měst na pobřeží	Abdéra 3, Anchialos 1, Bizóné 1, Byzantion 30, Dionýsopolis 1, Maróneia 8, Mesámbriá 1, Odéssos 3, Perinthos (Hérakleia) 2, Sélymbria 2, Séstos 1, Topeiros 1 (celkem 54 nápisů)
Region měst ve vnitrozemí	0 ³⁰⁹
Celkový počet individuálních lokalit	19
Archeologický kontext nálezu	sídelní 1, náboženský 1, sekundární 5, neznámý 49
Materiál	kámen 54 (mramor 52, neznámý 2), neznámý 2
Dochování nosiče	100 % 4, 75 % 2, 50 % 5, 25 % 10, nemožno určit 35
Objekt	stéla 48, architektonický prvek 4, socha 2, neznámý 2
Dekorace	reliéf 39, bez dekorace 17; reliéfní dekorace figurální 32 nápisů (vyskytující se motiv: jezdec 3, sedící osoba 1, skupina lidí 1, zvíře 1, funerální scéna/symposion 7), architektonické prvky 8 nápisů (vyskytující se motiv: naisko 3, sloup 2, báze sloupu či oltář 2, architektonický tvar/forma 1)
Typologie nápisu	soukromé 45, veřejné 9, neurčitelné 2
Soukromé nápisy	funerální 35, dedikační 9, neznámý 1
Veřejné nápisy	seznamy 1, honorifikační dekrety 6, státní dekrety 1, neznámý 1
Délka	aritm. průměr 4,14 řádku, medián 2, max. délka 48, min. délka 1
Obsah	dórský dialekt 2, latinský text 1 nápis, písmo římského typu 1; hledané termíny (administrativní termíny 10 - celkem 16 výskytů, epigrafické formule 5 - 11 výskytů, honorifikační 6 - 8 výskytů, náboženské 11 - 18 výskytů, epiteton 4 - počet výskytů 5)
Identita	řecká božstva 2, egyptská božstva 3, pojmenování míst a funkcí typických pro řecké náboženské prostředí, místní thrácká božstva, regionální epiteton 1, subregionální epiteton 3, kolektivní identita 14 termínů, celkem 14 výskytů - obyvatelé řeckých obcí z oblasti Thrákie 10, ale i mimo ni 2, kolektivní pojmenování Thrák 1, Rómilos 1; celkem 122 osob na nápisech, 31 nápisů s jednou osobou; max. 46 osob na nápis, aritm. průměr 2,18 osoby na nápis, medián 1; komunita multikulturního charakteru se zastoupením řeckého, římského a thráckého prvku, jména pouze řecká (33,9 %), pouze thrácká (3,57 %), pouze římská (8,92 %), kombinace řeckého a thráckého (10,71 %), kombinace řeckého a římského (7,14 %), kombinace thráckého a římského (3,57 %), kombinovaná řecká, thrácká a římská jména (5,35 %), jména nejistého původu (12,49 %), beze jména (14,28 %); geografická jména z oblasti Thrákie 9, geografická jména mimo Thrákkii 1;

³⁰⁹ Celkem dva nápisy nebyly nalezeny v rámci regionu známých měst, editoři korpusů udávají jejich polohu

Oproti nápisům datovaným do 2. až 1. st. př. n. l. je u skupiny nápisů datovaných do 1. st. př. n. l. až 1. st. n. l. pozorovatelný pokles o až 45 % celkového počtu nápisů. Produkční centra se nachází výhradně na pobřeží, jak je možné vidět na Mapě 11.18 v Appendixu 11. Hlavním produkčním centrem bylo i nadále Byzantium, odkud pochází přes polovinu všech nápisů. Pozici menšího produkčního centra si i nadále udržuje Maróneia s osmi nápisy, což představuje 14 % celkového počtu nápisů. Materiálem, z nějž jsou nápisy zhотовovány, je výhradně kámen, většina nápisů má tvar stély a slouží jako funerální nápis. Zhruba 16 % nápisů představují nápisy veřejné, což je nepatrně větší zastoupení než v předcházejícím období.

6.12.1 Funerální nápisy

Celkem 35 dochovaných funerálních nápisů pochází výhradně z kontextu řeckých komunit na pobřeží, nicméně onomastické záznamy svědčí o proměňujících se zvyklostech a pravděpodobně i složení tamější populace. Tři čtvrtiny nápisů pocházejí z Byzantia, kde lze pozorovat narůstající politickou moc Říma, která se projevila i na charakteru nápisů.

O narůstající roli římského kulturního vlivu svědčí i nápis *I Aeg Thrace* 72, který je psán výhradně latinsky. Navíc se v této době u funerálních nápisů začíná zvyk uvádět roky, jichž se zemřelý dožil, většinou zaokrouhlené na pět let, což je zvyk typický pro římské nápisy (MacMullen 1982, 238). Mezi jmény vyskytujících se na nápisech nicméně i nadále převládají řecká jména, kterých je přibližně čtyřikrát více než jmen římských a pětkrát více než jmen thráckých. Jako město svého původu označuje Byzantium na nápisu *IK Byzantium* 352 muž nesoucí čistě římská jména Gaios Ioulios, což svědčí o jeho dvojí lojalitě směrem k římské tradici, ale i politické příslušnosti k Byzantiu, tedy původně řecké kolonii. Z toho lze soudit, že jména v této době přestávají být jednoznačným ukazatelem etnokulturního původu, ale představují spíše uvědomělou volbu identity, vyjadřující přináležitost k dané skupině.

6.12.2 Dedikační nápisy

Dedikační nápisy se pomalu začínají prosazovat i v rámci místních thráckých kultů, avšak řecká božstva mají stále převahu. Dedikačních nápisů se dochovalo celkem devět, z nichž tři jsou věnovány Apollónovi, který v jednom případě nesl lokální přízvisko *Eptaikenthos* a v jednom *Toronténos*, dále tři nápisu věnované héróvi, který dvakrát nesl přízvisko *Stomiános*, jednou *Perkón*. V jednom případě je nápis věnován neznámým božstvům ze Selymbrie. Nápis pocházejí převážně od osob nesoucí řecká jména, nicméně v případě nápisu *Perinthos-Herakleia* 51 věnovaného Apollónovi *Toronténovi* se setkáváme s dedikanty nesoucími thrácká

vzhledem k nejbližšímu modernímu sídlišti či muzeu, kde se v současnosti nacházejí.

jména. Římská jména se objevují pouze v jednom případě na nápisu *I Aeg Thrace* 202 z Marónie.

6.12.3 Veřejné nápisy

Veřejných nápisů se dochovalo celkem devět, z nichž šest představují honorifikační dekrety udělené institucemi řeckých měst významným jedincům.³¹⁰ Politickou autoritu představují jednotlivé instituce řeckých *poleis*, osoba thráckého krále a jednotliví strategové, případně sama autorita Říma.³¹¹

Osobní jména na veřejných nápisech dokazují stále ještě řecký charakter epigraficky aktivní populace: dochovalo se celkem 93 řeckých jmen, 11 thráckých a devět římských.³¹² Formule použité v honorifikačních nápisech dokumentují jisté přetrvání zvyklostí a procedur spojených s vystavením nápisů, podobně jako v předcházejících stoletích, avšak pokles výskytu tradičních formulí spojených s udílením poct značí proměnu vnitřního uspořádání politických autorit, která se odráží i v použitém jazyce veřejných nápisů.³¹³

6.12.4 Shrnutí

Na přelomu 1. st. př. n. l. a 1. st. n. l. se setkáváme s projevy celospolečenských změn, které se odrázejí i na charakteru epigrafické produkce z Thrákie. Dochází k poklesu celkové produkce, jejímu přesunutí do městských center na pobřeží, v čele s Byzantium. Řím začíná hrát důležitou roli jak v měnícím se charakteru a uspořádání společnosti, ale i v pozvolna se vyvíjejících zvyklostech, spojených např. s proměnou tradičního epigrafického jazyka či přijímáním nových osobních jmen.

6.13 Charakteristika epigrafické produkce v 1. st. n. l.

Většina nápisů z 1. st. n. l. i nadále pochází z pobřežních oblastí, kde však dochází k postupnému otevření komunit a větší roli hraje i institucionální epigrafická produkce. Celková délka nápisů se prodlužuje, stejně tak se zvyšuje i počet osob vystupujících na nápisech. Římský kulturní prvek se začíná prosazovat jak na poli proměňujících se osobních jmen, tak i přítomností latinsky psaných nápisů či jejich částí.

³¹⁰ Jako např. thrácký král Kotys na nápisu *I Aeg Thrace* 207 z Marónie,

³¹¹ Příkladem je nápis *IG Bulg* 5 5011 z Dionýsopole; *IK Sestos* 1 ze Séstou.

³¹² Nápis *IG Bulg* 1,2 46 představuje seznam knězů nejmenovaného kultu z Odéssu a dochovalo se na něm celkem 50 jmen, z čehož 46 bylo řeckého původu, což může nasvědčovat jisté konzervativnosti nejmenovaného kultu, zejména vzhledem k tomu, že pouze dvě jména byla prokazatelně identifikována jako jména thrácká a dvě jména jako římská.

³¹³ Nápis *IG Bulg* 1,2 320 z Mesámbrie popisuje proceduru korunovace, což byla jedna z poct udílených v rámci řecké *polis*.

Celkem	68 nápisů
Region měst na pobřeží	Abdéra 2, Abritus 1, Anchialos 1, Apollónia Pontská 1, Byzantium 15, Ferai 1, Koila 1, Madytos 1, Maróneia 13, Mesámbríá 1, Odéssos 2, Perinthos (Hérakleia) 13, Topeiros 3 (celkem 55 nápisů)
Region měst ve vnitrozemí	Filippopolis 4, Neiné 1, Nicopolis ad Nestum 1, Serdica 1, údolí středního toku řeky Strýmónu 1 (celkem 8 nápisů) ³¹⁴
Celkový počet individuálních lokalit	27
Archeologický kontext nálezu	sídelní 5, náboženský 3, sekundární 8, neznámý 52
Materiál	kámen 64 (mramor 55, z toho z Thasu 1, z okolí Maróneii 2; vápenec 1; jiný 4, z toho pór 1; neznámý 4), kov kombinovaný s kamenem 1, neznámý 3
Dochování nosiče	100 % 6, 75 % 7, 50 % 7, 25 % 10, oklepek 2, kresba 2, ztracený 1, nemožno určit 33
Objekt	stéla 46, architektonický prvek 13, socha 1, jiný 2, neznámý 6, (celkem 3 sarkofágy)
Dekorace	reliéf 25, malovaná 1, bez dekorace 42; reliéfní dekorace figurální 13 nápisů (vyskytující se motiv: jezdec 1, stojící osoba 2, lovecká scéna 1, funerální scéna/symposion 2, obětní scéna 2, jiný 1), architektonické prvky 11 nápisů (vyskytující se motiv: naíkos 3, sloup 2, báze sloupu či oltář 4, architektonický tvar/forma 4, florální motiv 2, jiný 2)
Typologie nápisu	soukromé 37, veřejné 28, neurčitelné 3
Soukromé nápisy	funerální 24, dedikační 10, jiný 1, neznámý 1
Veřejné nápisy	seznamy 3, honorificační dekrety 10, státní dekrety 2, náboženské 5, nařízení 1, funerální na náklady obce 1, jiný 4, neznámý 2
Délka	aritm. průměr 7,53 řádku, medián 5, max. délka 94, min. délka 1
Obsah	latinský text 12 nápisů, písmo římského typu 1; hledané termíny (administrativní termíny 29 nápisů - celkem 52 výskytů, epigrafické formule 13 - 24 výskytů, honorificační 5 - 7 výskytů, náboženské 25 - 45 výskytů, epiteton 5 - počet výskytů 9)
Identita	řecká božstva 11, egyptská božstva 2, pojmenování míst a funkcí typických pro řecké náboženské prostředí, objevující se místní thrácká božstva, regionální epiteton 1, subregionální epiteton 4, kolektivní identita 6 termínů, celkem 10 výskytů - obyvatelé řeckých obcí z oblasti Thrákie 3, mimo ni 0, kolektivní pojmenování Thráx 4, Rómaiós 2, Kimbros 1; celkem 152 osob na nápisech, 27 nápisů s jednou osobou; max. 34 osob na nápis, aritm. průměr 2,35 osob na nápis, medián 1; komunita multikulturního charakteru se zastoupením řeckého, thráckého prvku a narůstající pozicí římského prvku, jména pouze řecká (13,23 %), pouze thrácká (4,4 %), pouze římská (25 %), kombinace řeckého a thráckého (8,82 %), kombinace řeckého a římského (16,17 %), kombinace thráckého a římského (4,4 %), kombinovaná řecká, thrácká a římská jména (5,88 %), jména nejistého původu (7,31 %), bez jména (14,7 %); geografická jména z oblasti Thrákie 18, z toho pojmenování strategií v Thrákkii 11, geogr. jména mimo Thrákkii 0;

Do 1. st. n. l. bylo celkem datováno 68 nápisů, což je zhruba stejně jako v 1. st. př. n. l. Jak je dobře vidět na Mapě 11.19 v Appendixu 11, nápisy pocházejí převážně z pobřežních oblastí, nicméně osm nápisů bylo nalezeno i ve vnitrozemí. Zatímco velké produkční centrum v této době chybí, produkční centra střední velikosti se nacházejí i nadále v Byzantiu, Perinthu a Maróneii.

Téměř výhradně je použitým materiélem kámen a nejčastější formou nosiče jsou i nadále stély, avšak v malé míře se začínají objevovat i sarkofágy. Přes polovinu nápisů představují funerální texty, nicméně počet veřejných nápisů představuje více než 40 % nápisů, což může naznačovat větší míru institucionálního zapojení na celkové epigrafické produkci, tj. produkci přímo organizované samosprávními institucemi. Tento jev je pozorovatelný zejména v okolí Perinthu, který se stal v druhé polovině století hlavním městem nově vzniklé provincie *Thracia* (Sharankov 2005b, 521; Sayar 1998, 74).

6.13.1 Funerální nápisy

Celkem se dochovalo 25 funerálních nápisů, z nichž většina pochází z Byzantia, Maróneie a Perinthu. V této době se poprvé objevily funerální sarkofágy, které nesly nápis, a zároveň

sloužily jako úložiště tělesných pozůstatků zemřelého. Sarkofágy pocházely z Byzantia, Perinthu a Maróneie, tedy měst, v němž měl Řím silné politické postavení a dá se předpokládat, že objevení sarkofágů souvisí se zvýšenou přítomností osob ze západního Středomoří.

Převaha osobních jmen řeckého původu poukazuje na přetravající charakter produkčních center, avšak se silným římským vlivem na podobu osobních jmen. Celkem 27 osob neslo řecká jména, 18 jména římská, šest jmen thráckých a tři jména neznámého či cizího původu. K mísení řeckých a římských, případně thráckých jmen dochází zcela výjimečně, přijímání systému tří římských jmen není ještě obecně rozšířené. Thrácká jména se vyskytují pouze na třech nápisech a jejich nositelé pocházejí z vyšších společenských vrstev.³¹⁵ Poprvé se objevují osobní jména (Titos) Flavios/Flavia a (Titos) Klaudios.³¹⁶ Zvyk přijímat osobní jména po rodových jménech římských císařů byla typická praxe při udílení římského občanství, kdy se k původnímu jménu nositele přidávala jména jako ocenění za služby ve správě provincie či v armádě (Topalilov 2012, 13). V těchto konkrétních případech z 1. st. n. l. je jméno tvořeno i dalšími osobními jmény římského původu a nasvědčuje to spíše faktu, že se nejdalo o případy nově uděleného občanství, ale o osoby, které jména získaly po svých předcích, a šlo tedy o Římany, nikoliv o Řeky či Thráky, kteří přijali nová jména v důsledku nového společenského uspořádání.³¹⁷

Jazyk funerálních nápisů si udržuje do jisté míry tradiční charakter, jak naznačují vyskytující se formule, ale dochází i k určitým inovacím ve funerálním ritu a jeho projevech v epigrafice.³¹⁸ Poprvé se setkáváme s formulí, která poskytuje právní ochranu hrobu, či spíše sarkofágu, před jeho dalším použitím.³¹⁹ Kdo by toto nařízení překročil, hrozí mu finanční postih, který je vymahatelný autoritami města. Tento text je typicky na konci funerální nápisu a vyskytuje se výhradně na nápisech z Perinthu, tedy místě se silnou římskou přítomností. V dalších stoletích dojde k rozšíření této formule i do jiných míst, nicméně její výskyt pravděpodobně souvisí s administrativní změnou a regulací funerálního ritu v oblasti jihovýchodní Thrákie.

6.13.2 Dedikační nápisy

Římská politická přítomnost v regionu se začíná projevovat i na měnícím se složení epigraficky aktivní části populace a dochází k opětovnému zapojení místních elit. Zvyk věnovat

³¹⁵ Jako např. stratégos Rhoimétalkás, syn Diasenea se svou ženou Besíoulou [Besoulou], dcerou Múkaporida [Moukaporida], a dětmi Kaprúbébou [Kaproubebou] a Darútúrmé [Daroutourme] na nápisu *I Aeg Thrace* 387.

³¹⁶ *I Aeg Thrace* 317, *Perinthos-Herakleia* 72, *Perinthos-Herakleia* 128.

³¹⁷ Vyjádření kolektivní identity se vyskytuje pouze jednou na podstavci, na němž byla pravděpodobně umístěna socha thráckého gladiátora. Nápis *I Aeg Thrace* 484 označuje etnický původ (Thrák) a označení druhu gladiátora (*mormillón*, lat. *mirmillo*).

³¹⁸ Invokační formule *chaire* je použita třikrát, nebožtík je titulován jako *héros* čtyřikrát, okolo jdoucí je oslovoval jednou (*parodeita*).

³¹⁹ *Perinthos-Herakleia* 88. Pokud by došlo k tomu, že budou do hrobu „vloženy ostatky někoho jiného, zaplatí viník částku [x] městu/pokladníkovi“, do jehož regionu nápis spadá. Výše částky se lišila v dalších stoletích město od města, stejně tak i přesné znění formule.

nápisy božstvům thráckého i řeckého původu se v této době šíří zejména mezi thráckou aristokracii, zastávající vysoké úřednické funkce v provinciální správě, a částečně i mezi veterány římské armády. Dedikačních nápisů se dochovalo celkem 10, z nichž tři pocházejí z vnitrozemí a sedm z pobřežních oblastí. Vnitrozemské dedikace jsou ve dvou případech věnovány strategy nesoucími římská a thrácká jména, což poukazuje na jejich thrácký aristokratický původ³²⁰ a v jednom případě byl nápis věnován veteránem římské armády, který nese výhradně římská jména.³²¹ Věnování těchto vnitrozemských dedikací patří Héře *Sonkéténé*, božstvu *Médyzeovi* a *Artemidě Kyperské*. Dedikace z pobřeží pak naleží císaři *Vespasiánovi*, *Apollónovi Karsénovi*, *Diovi Patróovi*, *Diovi Zbelšírdovi*, *Hygiei*, *Nymfám* a *Néreovi*. Tato věnování pocházejí od strategů nesoucích římská, řecká i thrácká jména, propuštěnce nesoucího řecké jméno a od nejvyššího kněze Dionýsova kultu nesoucího řecká jména.

Zvyklosti dedikovat nápisy se uplatňují v thrácké komunitě pouze v nejvyšších vrstvách aristokratů, případně veteránů, a stále nepronikly mezi běžné obyvatelstvo. Nápisy zmiňující strategy pocházejí převážně z jihovýchodní části Thrákie, z okolí Perinthu a Anchialu, kde pravděpodobně docházelo ke kulturnímu transferu ve zvýšené míře, alespoň na úrovni nejvyšších představitelů politické organizace. Jména římsko-thrácká se vyskytují pouze na nápisu *IG Bulg* 4 2338, kde figuruje Flavios Dizalás, syn Esbenida a jeho partnerka Reptaterkos, dcera Hérakleidova.³²² Jak prozrazuje text nápisu, thrácký Dizalás byl strategem v Thrákkii a občanství a s ním i právo nosit jméno Flavios si získal za zásluhy ve službách římské říše. Jedná se tak o jeden z prvních potvrzených případů, kdy Thrák získal římské jméno za své zásluhy, a nikoliv jako výsledek smíšených manželství.³²³

6.13.3 Veřejné nápisy

Veřejných nápisů se dochovalo celkem 28, z nichž šest pochází z Perinthu a Byzantia a tři z Filippopole. Perinthos se po polovině 1. st. n. l. stal sídlem místodržícího provincie *Thracia*, a nahradil Byzantium v pozici administrativního centra regionu. Zvýšený výskyt veřejných nápisů v obou těchto městech v 1. st. n. l. tak není překvapivý (Lozanov 2015, 76).³²⁴

Ve 12 případech se jedná o dekrety, z nichž 10 je honorifikačních, v pěti případech o texty náboženského charakteru a další kategorie jsou zastoupeny v rádech kusů nápisů.³²⁵ Politic-

³²⁰ SEG 54:639, *IG Bulg* 4 2338.

³²¹ Nápis *IG Bulg* 3,1 1410 je psaný z větší části latinsky, nicméně jméno božstva a věnování je psáno řecky. Jméno veterána a jeho vojenské zařazení je psáno latinsky, stejně tak jako časové určení, které udává dobu vlády císaře Vespasiána a jeho sedmý konzulát, tedy rok 76 n. l.

³²² Nápis pochází z regionu města Nicopolis ad Nestum a je datován do poslední čtvrtiny 1. st. n. l.

³²³ Vzhledem k tomu, že Dizalás zastával úřad stratega, jednalo se pravděpodobně o potomka thráckých aristokratů, který byl za svou loajalitu odměněn římským občanstvím, a tedy i právem nosit jméno Flavios.

³²⁴ Hlavním městem provincie *Thracia* se stává Perinthos, kde vznikla i většina institucí a město se stalo sídlem místodržícího a také zde sídlila vojenská posádka, a město se tak stalo přirozeným produkčním centrem veřejných nápisů (Sharankov 2005b, 521; Sayar 1998, 74).

³²⁵ Celkem tři seznamy, dva nápisy s věnováním veřejné stavby (lázní), jeden milník, jeden hraniční kámen, jeden nápis stanovující oficiální váhovou jednotku, jeden nápis věnovaný císaři neznámé povahy, a dva blíže neurčitelné nápisy veřejné povahy.

kou autoritu na nápisech představuje římský císař, případně vysocí provinciální úředníci, kteří ho zastupují. Instituce jednotlivých měst mohou vydávat nařízení pod patronátem římské říše či thráckého krále, avšak převážně se veřejné nápisu vydané městskými institucemi omezují na honorifikační dekrety.³²⁶ V této době se taktéž na území Thárkie objevuje první milník, informující o době vzniku daného úseku cesty, a první nápisu informující o císařském provinciálním stavebním programu.³²⁷ Zmínky o thrácké aristokracii jako takové a thráckých králích z epigrafických záznamů zcela mizí po polovině 1. st. n. l., ač systém strategií se ještě udržuje několik desetiletí (Lozanov 2015, 78-81). Thrácká aristokracie se tak pravděpodobně adaptovala na nové podmínky a zaujala roli v provinciální samosprávě, právě v roli strategů.

Na nápisech z 1. st. n. l. dochází k pozvolné proměně použitého jazyka veřejných nápisů a instituce spojené s chodem římské provincie se začínají objevovat ve zvýšené míře.³²⁸ Osobní jména poukazují na proměňující se trendy při výběru jmen a přijímání římských onomastických tradic zejména mezi Thráky sloužícími v římské armádě a vykonávajícími vysoké úřednické funkce. Lidé zastávající funkci stratega běžně nesou tři jména, kombinující římská jména, jako Titos, Flavios, Tiberios, Gaios, Iúlios [Ioulios] nebo Klaudios, spolu s osobními jmény thráckého původu.³²⁹

6.13.4 Shrnutí

Z dostupných nápisů je patrné, že připojení Thrákie k Římu s sebou neslo celou řadu změn. V reakci na zapojení thráckého obyvatelstva do římské armády se proměnily onomastické zvyky vojáků a veteránů. Projevy zvyšujícího vlivu římské administrativy jsou patrné zejména v druhé polovině 1. st. n. l., kdy dochází k budování provinciální infrastruktury a spolu s tím i k nárůstu počtu veřejných nápisů. Epigrafická produkce se v omezené míře navrátila do vnitrozemí, nicméně s příchodem autority římského císaře se změnila role thrácké aristokracie. Celkové počty dochovaných nápisů jsou však poměrně nízké, z čehož se dá usuzovat, že nárůst vlivu Říma byl postupný a reformy byly spíše dlouhodobého charakteru.

³²⁶ Např. nápis *SEG 55:752* z Filippopole či *I Aeg Thrace 83* z Abdéry. Politická autorita se proměňuje v závislosti na změně politické situace. Do poloviny 1. st. n. l. jako autority vystupuje jednak lid, instituce řeckých měst a thráctí panovníci, kteří však byli smluvně zavázání Římu. Tito panovníci z kmene Odrysů, Astů a Sapaů jsou známí jako vazalští králové Říma, kteří si částečně udrželi autonomii, ale ve velké míře podléhali vlivu a politickým rozhodnutím Říma (Lozanov 2015, 78-80). Pravděpodobně na začátku 1. st. n. l. došlo k rozdělení Thrákie na tzv. strategie, tedy administrativní a vojenské regiony, které byly oficiálně řízeny thráckými strategy z rukou thráckých aristokratů. Gabriella Parissaki navrhuje, že se jednalo o mezistupeň mezi tradičním kmenovým uspořádáním a centralizovanou samosprávou římské provincie, kde thráctí aristokraté sehráli významnou roli (Parissaki 2009, 320-328).

³²⁷ *I Aeg Thrace 453* z lokality Ferai, datovaný do doby vlády císaře Nerona a *IG Bulg 5 5691* z města Serdica, což představuje první důkaz o centrálně řízených stavebních aktivitách koordinovaných Římem, konkrétně o stavbě komunikací v Thrákkii na pobřeží Egejského moře. Budování cest pravděpodobně probíhalo již v dřívějších stoletích, ale z té doby se nám nedochovaly milníky či jiné epigrafické záznamy (Lozanov 2015, 76; Madzhahov 2009, 63-65); *IG Bulg 1,2 57* z Odéssu a *IK Sestos 29* ze Séstu slouží jako doložení stavebních aktivit.

³²⁸ Celkem 24 administrativních termínů se vyskytuje ve 37 případech. Většina termínů se již objevila v minulých stoletích, mezi nové termíny však patří *hégémón*, *kaisar* jako termíny označující římského císaře, dále *búleutés* jako člen búlé, dále *agoranomos*, *nauarchos*, a nakonec termín pro hlavní město *métropolis*. Mezi nejčastěji se opakující termíny patří i nadále *démos* s 6 výskyty a *gymnasiarchés* se čtyřmi výskyty.

³²⁹ Např. na nápisu *I Aeg Thrace 84* z Topeiru.

6.14 Charakteristika epigrafické produkce v 1. st. n. l. až 2. st. n. l.

Nápisy datované do 1. a 2. st. n. l. pocházejí i nadále z pobřežních oblastí, s hlavním produkčním centrem v Perinthu. Soukromé nápisy funerálního typu i stále převažují, prodlužuje se průměrná délka nápisu a stejně tak i celkový poměr přítomnosti římských jmen v epigraficky aktivních komunitách. Osoby nesoucí thrácká jména se dostávají do izolace, nedochází k jejich kombinaci s řeckými či římskými jmény v rámci jednoho nápisu.

Celkem	94 nápisů
Region měst na pobřeží	Abdéra 2, Anchialos 1, Apollónia Pontská 1, Bizóně 1, Byzantium 6, Lýsimacheia 1, Maróneia 12, Mesábriá 3, Odéssos 1, Perinthos (Hérakleia) 53, Sélymbria 1, Topeiros 1, Zóně 1 (celkem 84 nápisů)
Region měst ve vnitrozemí	Augusta Traiana 2, Hérakleia Sintská 1, Filippopolis 2, údolí středního toku řeky Strýmónu 3 (celkem 8 nápisů) ³³⁰
Celkový počet individuálních lokalit	26
Archeologický kontext nálezu	funerální 1, sídelní 2, náboženský 2, sekundární 6, neznámý 83
Materiál	kámen 89 (mramor 81, jiný 1, neznámý 7), kov 2, neznámý 3
Dochování nosiče	100 % 16, 75 % 3, 50 % 13, 25 % 13, kresba 5, nemožno určit 43
Objekt	stéla 51, architektonický prvek 17, socha 1, nádoba 1, jiný 19 (z toho sarkofág 16), neznámý 2
Dekorace	reliéf 43, bez dekorace 51; reliéfní dekorace figurální 20 nápisů (vyskytující se motiv: jezdec 3, stojící osoba 4, skupina lidí 1, zvíře 3, obětní scéna 1, Héraklés 1, Artemis 1, tři Nymfy 2, funerální scéna/symposion 1, funerální portrét 1, jiný 2), architektonické prvky 31 nápisů (vyskytující se motiv: naiskos 11, sloup 1, báze sloupu či oltář 7, architektonický tvar/forma 7, geometrický motiv 2, florální motiv 12, věnec 1, jiný 2)
Typologie nápisu	soukromé 73, veřejné 15, neurčitelné 6
Soukromé nápisy	funerální 57, dedikační 15, jiný 1
Veřejné nápisy	seznamy 1, honorifikační dekrety 4, státní dekrety 1, funerální na náklady obce 2, náboženský 3, jiný 4 (z toho veřejné dedikace 3)
Délka	aritm. průměr 6,05 řádku, medián 5, max. délka 18, min. délka 1
Obsah	dórský dialekt 1, latinský text 6 nápisů, písmo římského typu 14; hledané termíny (administrativní termíny 17 - celkem 44 výskytů, epigrafické formule 18 - 109 výskytů, honorifikační 2 - 2 výskytů, náboženské 20 - 35 výskytů, epiteton 5 - počet výskytů 5)
Identita	řecká božstva 10, egyptská božstva 1, pojmenování míst a funkcí typických pro řecké náboženské prostředí, místní thrácká božstva, regionální epiteton 3, subregionální epiteton 2, kolektivní identita 7 termínů, celkem 7 výskytů - obyvatelé řeckých obcí z oblasti Thrákie 7, mimo ni 0; celkem 132 osob na nápisech, 40 nápisů s jednou osobou; max. 8 osob na nápis, aritm. průměr 1,4 osoby na nápis, medián 1; komunita multikulturního charakteru se zastoupením řeckého, římského a thráckého prvku, jména pouze řecká (23,4 %), pouze thrácká (2,12 %), pouze římská (18,08 %), kombinace řeckého a thráckého (0 %), kombinace řeckého a římského (22,34 %), kombinace thráckého a římského (0 %), kombinovaná řecká, thrácká a římská jména (5,31 %), jména nejistého původu (9,55 %), bez jména (19,14 %); geografická jména z oblasti Thrákie 2, geografická jména mimo Thrákkii 4;

Nápisů datovaných do období 1. až 2. st. n. l. je přibližně o 67 % více než v předcházejícím období. Většina nápisů pochází z oblasti na pobřeží, z okolí původně řeckých měst. Nápisy ve vnitrozemí se objevují podél cest, které jsou pravidelně udržovány a spravovány od druhé poloviny 1. st. n. l., a zejména v okolí rozvíjejících se regionálních urbánních center, jako je Filippopolis či Kabylé, a dále v oblasti středního toku řeky Strýmónu, jak ilustruje [Mapa 11.19](#) v [Appendixu 11](#). Největším epigrafickým producentem je od druhé poloviny 1. st. n. l. Perinthos (Hérakleia) odkud pochází 56 % celkové produkce.³³¹ Pozici středního producenta si i nadále udržuje Maróneia, zatímco Byzantium, které hrálo roli největšího epigrafického producenta

³³⁰ Celkem dva nápisů nebyly nalezeny v rámci regionu známých měst, editoři korpusů udávají jejich polohu vzhledem k nejbližšímu modernímu sídlišti.

³³¹ Nárůst epigrafické produkce Perinthu souvisí s faktorem, že se v polovině 1. st. n. l. stalo hlavním městem nově vytvořené provincie *Thracia* a je logické, že se zde soustředila většina produkce.

v předchozích dvou stoletích, nyní produkuje zhruba pouze 6 % nápisů.

Materiálem nosiče nápisů je z 94 % kámen, z převážné části je to mramor, dále vápenec a místní zdroj kamene. Nápisy na kovových předmětech se dochovaly pouze dva.³³² Nejoblíbejší formou kamenného nápisu je i nadále stéla, nicméně populární jsou i funerální nápisy na sarkofázích, pocházejících v 15 případech z Perinthu (Hérakleii) a v jednom z Byzantia.

6.14.1 Funerální nápisy

Celkem 59 nápisů je interpretováno jako funerální³³³, což představuje zhruba dvě třetiny celého souboru, přibližně stejně jako v 1. st. př. n. l. Většina nápisů je zhotovena na stéle, ale spadá sem i skupina 16 sarkofágů, které nesly nápis, a zároveň sloužily jako úložiště tělesných pozůstatků zemřelého. Hlavní produkční centra funerálních nápisů jsou Perinthos s 42 nápisy, Byzantium a Maróneia s pěti nápisy.

Sarkofágy z Perinthu užívají téměř totožné formule a termíny a na většině z nich se vyskytuje formule o ochraně sarkofágu a pozůstatků zemřelého politickou autoritou města, jako ve skupině nápisů z 1. st. př. n. l. Osobní jména na sarkofázích nesou v polovině případů římská jména a ve zbývající polovině jména řecká. Thrácká jména se na sarkofázích vůbec nevyskytují, což může poukazovat na kulturní provázanost tohoto zvyku s komunitami římského, případně řeckého původu.

Převaha funerálních nápisů stále pochází z řeckých komunit, které si i nadále udržují relativně konzervativní charakter. Nejčastěji se na nápisech objevují řecká jména, zhruba v polovině příkladů. Dále ve 40 % jména římská a zbylých 10 % připadá jménům thráckým a jménům nejistého původu. Thrácká jména se objevují pouze na dvou nápisech, a to jak samotná, tak v kombinaci s řeckým jménem, výhradně v souvislosti s funerálním nápisem zemřelého zastávajícího funkci stratega.³³⁴ Geografický původ uvádí pouze jeden nápis, odkazující na bithýnskou Nikomédiю.³³⁵

Obsah nápisů si udržoval tradiční formu, nicméně se vyskytují termíny popisují nově zavedené součásti funerálního ritu, jako sarkofág, ale objevují se i termíny pro nově vzniklá povolání a funkce.³³⁶ Text nápisů nese více detailů se života zemřelého: setkáváme se s

³³² Do skupiny nápisů datovaných do 1. až 2. st. n. l. patří vojenský diplom AE 2007, 1260 psaný na bronzové destičce, který uděluje římské občanství, právo nosit římské jméno, pořídit si manželku a právo na vlastní pozemek. Text je psaný latinsky a pochází z okolí vesnice Trapoklovo v jihovýchodním Bulharsku. Bohužel text je velmi poškozený, a tudíž není možné dělat žádné další závěry. Nicméně se jedná o jeden z prvních projevů udělení římského občanství vojákovi za jeho dlouholeté služby, který byl nalezen přímo na území Thrákie. Zároveň se jedná o další důkaz narůstajícího vlivu římské armády nejen na proměňující se složení obyvatelstva, ale zejména na měnící se onomastické zvyky v důsledku zvýšené přítomnosti veteránů na území Thrákie (Dana 2013, 239–264).

³³³ 57 nápisů je soukromého charakteru a dva jsou veřejného charakteru.

³³⁴ Nápis Manov 2008 199 a nápis *I Aeg Thrace* 87.

³³⁵ *Perinthos-Herakleia* 144.

³³⁶ Invokační formulé oslovující okolo jdoucího čtenáře (*chaire*) se objevily celkem 26krát, (*parodeita*) 21krát. Funerální nápisy sloužily ve většině případů pro rodinné pohřby: celkem 24krát se objevuje text zhotovený jedním z partnerů pro sebe a pro manžela či manželku, či jiného člena nejbližší rodiny. Pro popis hrobu samotného sloužily termíny *mnemeion* jednou, *latomeion* v devíti případech a *soros* v 11 případech, popisující sarkofág,

šesti vojáky různých hodností, jako například legionář, jezdec, *stratégos* či *pragmatikos*. Dále se setkáváme se stavitelem domů (*domotektón*), ale i notářem (*notários*). V 17 případech se dozvídáme věk, kterého se zemřelý dožil, obvykle zaokrouhlený na pět let. Jedná se o typický římský kulturní zvyk, který se na území Thrákie vyskytl již v 1. st. n. l. ve velmi omezeném počtu, nyní však u celé třetiny funerálních nápisů.

6.14.2 Dedikační nápisy

Dedikačních nápisů se dochovalo celkem 19, z čehož 16 je soukromé povahy a tři jsou na pomezí soukromého a veřejného nápisu, což oproti minulému období představuje dvojnásobný nárůst. Polovina nápisů pochází z Perinthu a na dalších místech na pobřeží a ve vnitrozemí se vyskytují nápisy od jednoho do tří exemplářů. Nápisy jsou zhotoveny převážně z kamene, jen v jednom případě se jedná o zlatý amulet z Perinthu.

Věnování jsou určena jak řeckým, tak lokálním božstvům, která částečně využívají řecká jména v kombinaci s místním epitetem. Dedikace jsou určeny Apollónovi *Iatrovi*, Asklépiovi *Zylmyzdriénovi*, Diovi s přízviskem *Lofeités*, Sarápidovi, Héře a anonymním božstvům. Osobní jména dedikantů poukazují na smíšené složení věřících. U nápisů věnovaných božstvům s místním (subregionálním) epitetem se vyskytují thrácká jména ve vyšším poměru než u ostatních dedikací, což naznačuje, že lokální kulty byly oblíbené především u místního thráckého obyvatelstva. Přítomnost jmen smíšených řecko-thráckých a římsko-řeckých ukazuje, že lokální kulty byly přístupné i lidem mimo thráckou komunitu.

6.14.3 Veřejné nápisy

Celkem se dochovalo 15 veřejných nápisů: čtyři z Maróneie a Perinthu a po jednom nápisu z ostatních měst na pobřeží. Politickou autoritu představují instituce řeckých *poleis*, jako *búlé* a *démos* v případě Maróneie, a *démos* v případě Odéssu a Perinthu, a dále římský císař a vysoce postavení úředníci římské říše. Thráčtí králové se na veřejných nápisech nevyskytují, stejně tak jako strategové. Nápisy mají nejčastěji povahu honorifikačních dekretů či seznamů věřících a textů náboženské povahy. Tradiční forma honorifikačních dekretů tak, jak ji známe např. z 3. st. př. n. l., se nedochovala, z čehož se dá usuzovat, že došlo k proměně celé procedury udílení pocit, a tedy i k proměně podoby honorifikačních textů, podobně jako např. v Malé Asii (Van Nijf 2015, 240).³³⁷

dále stěla se sedmi výskyty jako označení hrobu a *bómos* se dvěma výskyty a po jednom výskytu *tymbos* a *séma* označují hrob samotný.

³³⁷ Bohužel dochovaný soubor honorifikačních nápisů je natolik fragmentární, že není možné blíže popsat jednotlivé změny.

6.14.4 Shrnutí

S větší participací thráckého prvku na epigrafické produkci může souviset zapojení Thráků v provinciální administrativě a v římské armádě, což s sebou neslo jednak přijetí nových zvyků a jednak i nárůst gramotnosti, a tedy i změny přístupu k publikaci nápisů. Postupné proměny onomastických záznamů svědčí o aktivním zapojení thráckých mužů v římské armádě a následné proměny onomastických zvyků u této části populace. S tím může nepřímo i souviset i mírný nárůst počtu místních kultů, které však zůstávají otevřené všem bez rozdílu původu. Zvyky civilní části obyvatelstva zůstávají podobné, jako v období před vznikem provincie *Thracia*, což svědčí o plynulém přechodu bez znatelného kulturního zlomu.

6.15 Charakteristika epigrafické produkce ve 2. st. n. l.

Ve 2. st. n. l. dochází k prudkému nárůstu epigrafické aktivity, a to zejména ve vnitrozemí, odkud pochází poprvé více nápisů než z pobřežních oblastí. Institucionální uspořádání a politický vliv Říma mají zásadní vliv na rozšíření epigrafické produkce. Veřejné nápisy představují téměř polovinu celého souboru, častější je i výskyt hledaných termínů a latinského textu. Římská jména se vyskytují na polovině všech nápisů, ať už samostatně, či v kombinaci. Dochází k prolínání kulturních a náboženských tradic, objevují se ale i nové prvky a jména kultů. Politická příslušnost a status nabírají na důležitosti, a proto narůstá i počet honorifikací.

Celkem	254 nápisů
Region měst na pobřeží	Abdéra 5, Anchialos 2, Apollónia Pontská 1, Byzantion 22, Dionýsopolis 1, Kallipolis 2, Madytos 1, Maróneia 19, Mesámbría 1, Odéssos 17, Perinthos (Hérakleia) 21, Sélymbria 1, Topeiros 4, Zóné 1 (celkem 98 nápisů)
Region měst ve vnitrozemí	Augusta Traiana 23, Carasura 1, Discoduraterae 3, Filippopolis 29, Hadriánopolis 1, Hérakleia Sítská 2, Marcianopolis 4, Neiné 1, Nicopolis ad Istrum 28, Pautália 5, Plótinúpolis 2, Serdica 18, Traianúpolis 2, údolí středního toku řeky Strýmónu (Parthicopolis a okolí) 30 (celkem 149 nápisů) ³³⁸
Celkový počet individuálních lokalit	69
Archeologický kontext nálezu	funerální 5, sídelní 43 (z toho obchodní 10), náboženský 5, sekundární 25, jiný 3, neznámý 173
Materiál	kámen 246 (mramor 169, z Chalkédonu 1, z Prokonnému 1; vápenec 49, jiný 10, z toho syenit 5, pór 1; neznámý 18), kov 2, neznámý 6
Dochování nosiče	100 % 36, 75 % 35, 50 % 44, 25 % 43, oklep 2, kresba 8, ztracený 8, nemožno určit 78
Objekt	stéla 148, architektonický prvek 89, socha 2, jiný 8 (z toho <i>instrumentum domesticum</i> 1, vojenský diplom 1) neznámý 7
Dekorace	reliéf 144, bez dekorace 110; reliéfní dekorace figurální 44 nápisů (vyskytující se motiv: jezdec 8, stojící osoba 6, skupina lidí 1, zvíře 1, Artemis 1, scéna lovu 1, funerální scéna/symposion 10, funerální portrét 9, jiný 3), architektonické prvky 99 nápisů (vyskytující se motiv: naíkos 9, sloup 9, báze sloupu či oltář 45, architektonický tvar/forma 18, geometrický motiv 4, florální motiv 18, věnec 2, jiný 7)
Typologie nápisu	soukromé 130, veřejné 117, neurčitelné 7
Soukromé nápisy	funerální 84, dedikační 49, vlastnický 1, jiný 2 ³³⁹
Veřejné nápisy	seznamy 2, honorificační dekrety 63, státní dekrety 6, nařízení 5, náboženský 13, jiný 24, neznámý 4
Délka	aritm. průměr 6,52 řádku, medián 5, max. délka 62, min. délka 1
Obsah	dórský dialekt 2, latinský text 22 nápisů, písmo římského typu 85; hledané termíny (administrativní termíny 40 - celkem 284 výskytů, epigrafické formule 29 - 199 výskytů, honorificační 10 - 13 výskytů, náboženské 46 - 156 výskytů, epiteton 26 - počet výskytů 33)
Identita	řecká božstva 19, egyptská božstva 2, římská božstva 2, thrácká božstva 2, pojmenování míst a funkcí typických pro řecké náboženské prostředí, regionální epiteton 15, subregionální epiteton 11, kolektivní identita 18 termínů, celkem 55 výskytů - obyvatelé řeckých obcí z oblasti Thrákie 12, mimo ni 0; kolektivní pojmenování etnik či kmenů (Thrák 13, Római 9, barbaros 1, Asianos 1, Kappadok 1), člen fíly 1; celkem 511 osob na nápisech, 94 nápisů s jednou osobou; max. 29 osob na nápis, aritm. průměr 2,02 osoby na nápis, medián 1; komunita multikulturního charakteru se zastoupením řeckého, římského a thráckého prvku, se silnou přítomností římského prvku, jména pouze řecká (11,06 %), pouze thrácká (1,18 %), pouze římská (31,25 %), kombinace řeckého a thráckého (3,95 %), kombinace řeckého a římského (15,81 %), kombinace thráckého a římského (3,95 %), kombinovaná řecká, thrácká a římská jména (6,32 %), jména nejistého původu (12,23 %), bez jména (14,22 %); geografická jména z oblasti Thrákie 15, geografická jména mimo Thrákie 4;

Do 2. st. n. l. bylo datováno celkem 254 nápisů, což představuje nárůst o 272 % oproti předcházejícímu období. Jak je patrné z Mapy 11.20 v Appendix 11, poprvé v tomto období převládá epigrafická produkce ve vnitrozemí, a nikoliv na pobřeží. Většina lokalit s nápisy ve vnitrozemí se nacházela v povodí velkých řek či na trase *Via Diagonalis*, římské cesty spojující severozápad s jihovýchodem, procházející skrz města Serdicu, Filippopolis, Perinthos a Byzantium (Jireček 1877; Madzharov 2009, 70-31). Nápisy pocházely převážně z níže položených sídel. V horských oblastech se našly jednotlivé nápisy pouze v oblasti cest a průsmyků či v okolí vojenských posádek. Hlavními produkčními centry byla oblast údolí středního toku Strýmónu s městy Hérakleia Sítská, Neiné a Parthicopolis³⁴⁰, a dále oblast střední Thrákie s městy Filippopolis, Nicopolis ad Istrum, Augusta Traiana, a na pobřeží Propontidy ve měs-

³³⁸ Celkem sedm nápisů nebylo nalezeno v rámci regionu známých měst, editoři korpusů udávají jejich polohu vzhledem k nejbližšímu modernímu sídlišti, či uvádí muzeum, v němž se nachází.

³³⁹ Několik nápisů mělo vzhledem ke své nejednoznačnosti kombinovanou funkci, proto je součet nápisů obou typů vyšší než celkový počet soukromých nápisů.

³⁴⁰ Parthicopolis je známá též jako Paroikopolis a nachází se pod moderním městem Sandanski v Bulharsku. Dle Mitreva (2017, 106-108) na tomtéž místě existovala thrácká vesnice Desudaba, která byla později transformována do makedonské kolonie Alexandropolis. Vztah mezi Alexandropolí a Parthicopolí není zcela jasný, nicméně první archeologické nálezy a nápisů pocházejí až z 1. a zejména z 2. st. n. l., tedy z římské doby. Parthicopolis byla epigraficky aktivní i v průběhu 3. st. n. l. (Mihailov 1997, 401).

tech Byzantium a Perinthos. Oproti předcházejícím obdobím dochází k přesunu epigrafické produkce z jednoho dominantního administrativního centra do většího počtu měst. Oproti 1. st. n. l. upadá celková produkce Byzantia a Perinthu, což souvisí s přesunem hlavního města provincie do Filippopole, kde je naopak možné pozorovat markantní nárůst nápisů (Topalilov 2012, 13).

Použitým materiálem je výhradně kámen, a to zejména mramor ze 70 %, vápenec z 18 % a syenit z 2 %. Kamenné nosiče nápisů mají ze dvou třetin tvar stély, v necelé třetině tvar architektonického prvku. Ve zbylých případech se čtyři nápisy dochovaly na sochách, jeden na mozaice a 19 na sarkofázích či jejich fragmentech.

6.15.1 Funerální nápisy

Funerálních nápisů se dochovalo celkem 84, z čehož 80 má povahu soukromého nápisu a čtyři byly zhotoveny na náklady města, konkrétně Maróneie. Oproti předcházejícímu století počet funerálních nápisů narostl více než třikrát, což je možné spojovat s nárůstem celkového počtu obyvatel, ale i s proměnami přístupu obyvatelstva k zřizování funerálních nápisů. Nápisy pocházejí z celého území Thrákie, tedy jak z pobřeží, tak z vnitrozemí. Hlavními produkčními centry je údolí středního toku řeky Strýmónu s městem Hérakleia Sintská, Neiné a Parthicopolis, odkud pochází 25 nápisů, dále Byzantium s 18 nápisy, Perinthos a Maróneia s 11 nápisy. Obecně funerální nápisy pocházejí z okolí velkých městských center, kde žilo nejvíce lidí.

Texty funerálních nápisů poukazují na proměňující se složení společnosti a nárůst důležitosti římského vojska. Texty nesou standardní formule, podobně jako v předcházejících stoletích³⁴¹ a náhrobky jsou zhotovovány členy nejbližší rodiny a hrobky slouží k pohřbům více členů rodiny.³⁴² Celkem 20 nápisů, pocházejících zejména z Byzantia a Perinthu, uvádí věk zemřelého, což je obvyklé na nápisech napříč římskou říší. Latinský text se dochoval na šesti nápisech, většinou u nápisů patřícím vojákům či veteránům, kteří nesli římská jména. Vojáků se na nápisech objevuje celkem pět, od běžných vojáků až po legionáře a jezdce. Jiná, než vojenská povolání zmiňují funkce vždy po jednom výskytu, a to kněze (*hiereus*), člena městské rady (*búleutés*), člena *gerúsie* (*gerúsiastés*). Na nápisech figurují taktéž čtyři otroci, z čehož dva jsou propuštěnci. Sarkofágy, podobně jako v 1. st. n. l., pocházejí převážně z Perinthu (Hérakleii) a Byzantium a dalších pobřežních lokalit, ale dva pocházejí i z thráckého vnitrozemí. Z osmi sarkofágů z Perinthu (Hérakleie) a Byzantium pouze dva nesou ochrannou

³⁴¹ Invokační formule *chaire* se objevuje 16krát, oslovení okolojdoucího (*parodeita*) 11krát, termín označující hrob (*tymbos*) se objevuje jednou, termín *stélé* tříkrát, termín *mnémé* 15krát, *mnémeion* čtyřikrát, termín pro sarkofág celkem tříkrát (*soros*). Také se objevuje termín *chamosorion*, popisující pravděpodobně sarkofág umístěný na podstavci či přímo na zemi. Poprvé se čtyřikrát objevuje invokační formule vzývající podsvětní bohy v latině (*Dis Manibus*) a dvakrát v řečtině (*Theoi Katachthonioi*).

³⁴² Celkem 22 nápisů vyjmenovává několik členů rodiny, ve čtyřech případech nápisy zmiňují potomky a sourozence, v jednom případě rodiče a ve dvou přítele. Ve dvou případech se setkáváme s nápisem zhotoveným propuštěným otrokem pro svého bývalého pána.

formuli, která zakazuje nové použití sarkofágu pod peněžní pokutou³⁴³, ale téměř na všech se udává věk zemřelého, případně jeho původ a kdo nechal sarkofág zhotovit.

Geografický původ zemřelého dokládá zvýšenou migraci z oblastí Malé Asie, což je patrné zejména u nápisů pocházejících z Filippopole (Topalilov 2012, 13; Sharankov 2011, 143).³⁴⁴ Vyskytující se osobní jména i jsou nadále převážně řecká, nicméně je možné pozorovat nárůst jak jmen římských, tak především i jmen thráckých. Řecká jména představují 42 %, thrácká jména představují 18 %, římská jména představují necelou třetinu všech jmen. Thrácká jména se vyskytují jak samostatně, tak v malé míře i v kombinaci s řeckými i římskými jmény. Celé dvě třetiny nápisů s thráckým jménem pocházejí z údolí středního toku Strýmónu, kde se thrácká populace podílela na zhotovování funerálních nápisů zejména v první polovině 2. st. n. l.³⁴⁵ Římská jména se vyskytují převážně samostatně, v menší míře v kombinaci s řeckými a téměř minimálně v kombinaci s thráckými jmény. Ke kombinaci římských s thráckými jmény dochází většinou u jedinců, kteří sloužili v římské armádě a přijali nové jméno, nicméně i nadále odkazují na svůj thrácký původ.³⁴⁶ Kombinovaná jména, která by odkazovala na nedávné přijetí římského jména a s ním i spojených privilegií, se na rozdíl od 1. st. n. l. dochovala pouze v minimální míře.³⁴⁷

6.15.2 Dedikační nápisy

Dedikačních nápisů se dochovalo celkem 49, z čehož 44 bylo soukromé povahy a pět bylo zhotoveno jako veřejný text, tj. dedikace císaři či text zhotovený na náklady obce. Nejvíce nápisů pochází z regionu Augusty Traiany, celkem s osmi nápisy, dále z údolí středního toku řeky Strýmónu sedm nápisů a Serdica s pěti nápisy.

Dedikace jsou věnovány jak božstvům nesoucím řecká jména, tak božstvům místním, případně božstvům, jež vznikla smíšením řeckých a místních tradic.³⁴⁸ Místní epiteta vznikla pravděpodobně ze jména místa, kde se vyskytovala svatyně či vycházejí z thráckých tradic.³⁴⁹

³⁴³ Tato formule se objevila již na sarkofázích z Perinthu (Hérakleii) v 1. st. n. l. a tento zvyk se rozšířil do nedalekého Byzantia.

³⁴⁴ Celkem sedm nápisů udává geografický původ zemřelého, a to jako pocházejícího z Byzantia, Abdéry (dvakrát), Hérakleie, Filippopole, Kappadokie, Níkaie a Apameie v Bíthýnií.

³⁴⁵ Z celkem 22 nápisů v nichž se vyskytuje alespoň jedno thrácké jméno jich 14 pochází z okolí řeky Strýmónu. Celkem se zde vyskytuje 40 osob, z nichž osm jsou ženy.

³⁴⁶ Např. na nápisu *IG Bulg* 5 5462 z Filippopole Aílios Polemón, *benefikarios*, věnoval svým předkům Beithytraleovi, synovi Taséa(?) a Kouété, dceři Dydéa(?). Nápis Manov 2008 82 dokumentuje případ veterána se jmény Gaios Valerios Púdens [Poudens], jehož otec nesl jméno Gaios Virginios [Ourginios] Púdens [Poudens] a matka jméno Múkasoké [Moukasoké]. Veteránova žena nesla jméno Severa, syn jméno Ioulios Maximos, a sestra Zai-kaidenthé.

³⁴⁷ To může značit, že Thrákové nedostávali za svou službu právo nosit římská jména, či se plně adaptovali na systém tří jmen, zcela opustili užívání původních thráckých jmen, a stali se tak nerozlišitelnými od Římanů. Nicméně vzhledem k udržení thráckých jmen na nápisech ze 3. st. n. l. je toto vysvětlení nedostačující.

³⁴⁸ Objevuje se osm Asklépiovi, sedm Diovi, šest Dionýsovi a Artemidě, pět Apollónovi, jedna Hygiei, Sabaziovi, Sarápidovi, Héře, Athéně a Semelé.

³⁴⁹ Z místních božstev je to především hérós/theos *Karabasmos*, *Manimazos*, *Marón*, *Pyrmerúlás*, *Zbelsúrdos* a dále místní přízviska spojená s Apollónem a Asklépiem a Artemidou, jako např. *Aulariokos*, *Epékoos*, *Tadénos*, *Beeuchios*, *Patróos*, *Suidénos* (Janouchová 2016 k rozšíření přízviska Patróos).

Lokální thrácké kulty se vyskytovaly na více než jednom místě pouze v ojedinělých případech, většinou se jednalo kult pevně svázaný s daným místem.

Přes polovinu osobních jmen na dedikačních nápisech tvořila římská jména, třetinu jména řecká a zhruba 10 % jména thrácká. Nápisy s thráckými jmény pocházely výhradně z vnitrozemských oblastí z okolí Augusty Traiany a středního toku Strýmónu a byly věnovány jak řeckým božstvům, tak řeckým božstvům nesoucím místní přízviska.³⁵⁰ Zhruba polovina těchto dedikací byla věnována Thráky sloužícími v římské armádě, kteří zároveň nesli římská a thrácká jména.

6.15.3 Veřejné nápisy

Poprvé větší část veřejných nápisů pochází z vnitrozemí, a to zejména z velkých městských center a jejich nejbližšího okolí. Tento fakt jistě souvisí s urbanizačními aktivitami a posílením politické moci a významu městské samosprávy k nimž došlo za vlády Trajána a Hadriána (Topalilov 2012, 14-15). Celkem se dochovalo 117 veřejných nápisů, což představuje oproti 1. st. n. l. zhruba čtyřnásobný nárůst celkového počtu. Tento trend je pozorovatelný zejména v oblasti vnitrozemské Thrákie v okolí měst Nicopolis ad Istrum a Filippopolis, odkud pochází 21 nápisů a Augusta Traiana se 14 nápisů. Nejvíce se dochovalo honorifikačních nápisů, ale objevují se ve větší míře i milníky a nápisy dokumentující stavební aktivity.

Honorifikační nápisy představují nejvýznamnější skupinu veřejných nápisů. Oproti předcházejícímu období se jedná o téměř osminásobný nárůst z osmi na 63 honorifikačních nápisů, což dokazuje oblíbenost tohoto druhu nápisů. Honorifikační nápisy pocházejí zejména z vnitrozemí z regionu města Nicopolis ad Istrum, s 18 texty, a z regionu Filippopole, kde bylo nalezeno 14 textů. Honorifikační dekrety jsou i nadále vydávány politickou autoritou města, a to pod patronátem římského císaře.³⁵¹ Tradiční forma honorifikačních nápisů, kdy se dobrodinci (*euergetés*) udělují konkrétní privilegia za vykonaná dobrodiní, je nicméně vystřídána formou novou, kdy namísto významného jedince je hlavní pozornost věnována císaři, na jehož počest většina nápisů a s nimi spojených monumentů vzniká.³⁵² Tato proměna honorifikačních nápisů je patrná již v průběhu 1. st. n. l. i v jiných částech římské říše (Van Nijf 2015, 240). Důraz je kladen převážně na osobní kvality a zásluhy jedinců, jejich pověst a společenskou prestiž, což může odrážet i větší míru stratifikace tehdejší společnosti.

³⁵⁰ Příkladem nápisů věnovaných řeckému božstvu s místním přízviskem jsou dva nápisy z Kabylé, kde byl ve 2. st. n. l. umístěný vojenský tábor pomocných jednotek a pravděpodobně zde žili Thrákové společně s Řeky. Nápisy *Kabyle 18* a *19* nesou věnování Apollónovi *Tadénovi*, provedené členy *cohors II Lucensium*, kteří sami nesli thrácká osobní jména (Velkov 1991, 23-24).

³⁵¹ Nejčastějšími termíny reprezentujícími politickou autoritu měst jsou *búlé* s 24 výskyty, *demos* s 25, *polis* se 7 výskyty.

³⁵² Texty obsahují tradiční invokační formulí ve 27 případech (*agathé týché*) a jsou převážně psány řecky. Dva texty jsou psány latinsko-řecky, kde latinský text je uváděn první a řecký text je překladem latinského textu a hlavní autoritou těchto nápisů je vždy římský císař. Další dva nápisy jsou čistě latinské a jsou určeny přímo římskému císaři.

Milníky a nápisy dokumentující stavební aktivity organizované provinciální samosprávou poukazují na nárůst stavebních aktivit v 2. st. n. l., zejména po roce 116 n. l. Celkem devět milníků nesoucí řecké nápisy pochází jak z okolí významných měst ve vnitrozemí, tak na pobřeží. Silnice *Via Diagonalis* byla v této době doplněna dalšími menšími silnicemi spojujícími významná města právě s touto nejdůležitější dopravní tepnou celého Balkánu. Dochované milníky poukazují na existenci cest v druhé polovině 2. st. n. l. v okolí Marcianopole a Odéssu, dále na probíhající opravy *Via Diagonalis*, která spojovala Serdicu a Byzantium. Silnice využívala primárně římská armáda, nicméně z této infrastruktury těžilo i místní obyvatelstvo a došlo k lepšímu propojení regionu a snadnějšímu pohybu obyvatel.³⁵³

Další nápisy zaznamenávají stavbu akvaduktů v Odéssu, městského opevnění ve Filippopolí a Serdice a lázní v Pautálii a Augustě Traianě či rekonstrukci divadla ve Filippopoli. Dva dochované nápisy označují hranice území Abdéry jako samosprávní jednotky pod autoritou císaře.³⁵⁴ Stavební aktivity většinou financovali místodržící či vysoci úředníci na počest císaře a soudě dle osobní jmen, byli tito vysoce postavení muži zejména římského původu, ale vyskytovali se i jedinci nesoucí kombinaci thráckých a římských jmen.³⁵⁵

Veřejným textům náboženského charakteru zcela dominuje císařský kult, v seznamech věřících převládají řecká a thrácká jména.³⁵⁶ Osoba císaře hraje zásadní roli i v rozložení politické moci.³⁵⁷ Autoritu císaře přímo v provincii reprezentuje místodržící a jeho zástupce, na nápisech často titulovaný jako *presbeutés* a *antistratégos*, latinsky *legatus Augusti pro praetore* (Mason 1974, 153-155), a to konkrétně ve 24 případech. Jako zástupce císařské moci vystupuje v několika případech i *thrakarchés*, tedy vysoký úředník s náboženským zaměřením, podobným nejvyššímu knězi celé provincie (Lozanov 2015, 82-83). Úřad *thrakarcha* obvykle zastupoval muž nesoucí kombinovaná thrácká a římská jména, což nepřímo poukazuje na jeho aristokratický thrácký původ. Jak je však patrné, thrácký původ v této době nebyl překážkou kariéry v rámci provinciálních institucí i na poměrně vysokých pozicích (Sharankov 2005b, 532).

S dobou vlády císaře Trajána se taktéž spojují administrativní reformy, díky nimž narostla autorita měst ve vnitrozemí na úkor dřívějšího uspořádání založeného na kmenovém principu. Toto nové uspořádání se projevilo i na výskytu termínů užívaných na nápisech.³⁵⁸ Z jednotlivých úřadů či osob zastávajících funkce v rámci samosprávy se objevuje *búlé* ve

³⁵³ Císař Hadrián dekretem *I Aeg Thrace* 185 určeným obyvatelům Maróneie z roku 131 n. l. mimo jiné udělil právo k užívání a ochranu po dobu putování po cestě z Maróneii do Filipp, čímž se pravděpodobně myslela *Via Egnatia*, jedna z nejvýznamnějších římských cest. Na civilní využití menších cest a mostů v okolí Pautálie poukazuje nápis *SEG 54:648* z poloviny 2. st. n. l.

³⁵⁴ *I Aeg Thrace* 78 a 79. Předpokládá se, že hraniční kameny se vyskytovaly na pomezí území měst vcelku často, do dnešních dnů se jich dochovalo bohužel pouze několik exemplářů.

³⁵⁵ Jako např. Titus Vitrasius Pollio z nápisu *IG Bulg* 1,2 59 a Poplios Ailius Aulouporis z nápisu *IG Bulg* 5 5334.

³⁵⁶ Na nápisu *IG Bulg* 4 1925 se setkáváme se seznamem příslušnic mystérií Velké Matky a Attida, kde se vyskytují jak řecká, tak římská ženská jména, avšak text je poměrně špatně dochovaný.

³⁵⁷ Termíny označující autoritu císaře jsou s 30 výskyty *autokratór*, dále s 26 výskyty *kaisar*, s 12 *hypatos* a se 17 *hé-gémón*. Císař bývá někdy titulován i jako otec vlasti, *patér patridos*, a *archiereus*, což je řecká verze titulu *pontifex maximus* (Mason 1974, 115-116).

³⁵⁸ Parissaki (2013, 83-84) se domnívá, že dříve fungující systém strategií byl za doby vlády Trajána nahrazen novým administrativním systémem, v němž hrála zásadní roli městská samospráva.

34 případech *démos* ve 42, *polis* ve 24, dále *archón* na čtyřech nápisech, na dvou nápisech *fylé* a *pontarchés*³⁵⁹ a na jednom nápisu *agaranomos a gerúsia*. V rámci posílení pozice se města z Thrákie společně sdružovala v tzv. *koinon tón Thrákón*, s Filippopolí jako hlavním městem a sídlem spolkového sněmu (*métropolis*; Sharankov 2005, 518-531).³⁶⁰ Politické centrum tehdejší provincie se tak přesunulo z Perinthu do vnitrozemské Filippopole, čemuž odpovídá i přesun jednoho z největších producentů veřejných, tak i soukromých nápisů z Perinthu právě do Filippopole.

6.15.4 Shrnutí

Na nápisech z 2. st. n. l. lze velmi dobře pozorovat rostoucí vliv Říma nejen na celkovou epigrafickou produkci, ale i na proměňující se strukturu společnosti. Zvyšující se epigrafická produkce souvisí s narůstající společenskou komplexitou, která se mimo jiné projevuje narůstajícím počtem administrativních institucí a zátěží spojenou s vedením velké říše. To se projevuje jak větším počtem veřejných nápisů regulujících společenské uspořádání římské provincie, ale i výsadní pozicí císaře, aby svrchované politické autority. Rostoucí role vojska je patrná jak na obsahu nápisů, často publikovaných vojáky či veterány, proměňujících se zvyklostí a přejímání nových vzorců chování, ale i na samotném rozdílném epigraficky aktivních komunit. Patrná je koncentrace epigrafické produkce v okolí městských center, podél vojenských silnic a v okolí vojenských a polovojenských osídlení.

6.16 Charakteristika epigrafické produkce ve 2. st. n. l. až 3. st. n. l.

Nápisy datované do 2. a 3. st. př. n. l. pocházejí ze dvou třetin z vnitrozemí s největší produkcí v okolí Augusty Traiany, středního toku řeky Strýmónu a Filippopole. Poprvé dedikační nápisy převažují nad funerálními nápisy, což pravděpodobně souvisí i se zvyšujícím se počtem místních kultů a variabilitou vyobrazení božstev na nápisech. Složení společnosti je i nadále multikulturel, s dominantním římským prvkem, nicméně celkově dochází k většímu zapojení thrácké populace do epigrafické produkce.

³⁵⁹ Úřad *pontarcha* je znám z císařské doby a jedná se o nejvyššího úředníka uskupení šesti měst na pobřeží Černého moře, který zastupoval císařskou autoritu a zároveň vykonával úřad nejvyššího kněze (Cook 1987, 30). Toto uskupení černomořské Hexapole zahrnovalo pobřežní města převážně z provincie *Moesia Inferior* jako Histria, Tomis, Kallatis, Dionýsopolis, Odéssos a Mesambriá a usuzuje se, že vzniklo v době vlády císaře Trajána či Hadriána, tedy před polovinou 2. st. n. l. Vytvořením této organizace původně řecká města fakticky ztratila svou autonomii, či její pozůstatky, a od té doby spadala přímo pod autoritu císaře (Lozanov 2015, 83).

³⁶⁰ Přesná funkce tohoto uskupení měst není jasná, nicméně jeho vznik byl pravděpodobně inspirován vzorem ze sousední Bithýnie pro usnadnění provinciální administrativy (Lozanov 2015, 82).

Celkem	182 nápisů
Region měst na pobřeží	Anchialos 2, Byzantion 7, Dionýsopolis 2, Madytos 1, Maróneia 8, Mesámbriá 3, Odéssos 9, Perinthos (Hérakleia) 18, Sélymbria 3, Zóné 1 (celkem 54 nápisů) ³⁶¹
Region měst ve vnitrozemí	Augusta Traiana 49, Filippopolis 16, Hadriánopolis 2, Marcianopolis 5, Nicopolis ad Nestum 2, Nicopolis ad Istrum 11, Pautália 3, Plótinúpolis 4, Serdica 8, Traianúpolis 3, údolí středního toku řeky Strýmónu 21 (celkem 124 nápisů) ³⁶¹
Celkový počet individuálních lokalit	61
Archeologický kontext nálezu	funerální 1, sídelní 14 (z toho obchodní 7), náboženský 36, sekundární 22, neznámý 109
Materiál	kámen 181 (mramor 138; vápenec 28, jiný 3, z toho syenit 2, varovík 1; neznámý 12), neznámý 1
Dochování nosiče	100 % 21, 75 % 27, 50 % 27, 25 % 44, kresba 13, ztracený 2, nemožno určit 48
Objekt	stéla 136, architektonický prvek 36, socha 2, mozaika 1, jiný 5, neznámý 2
Dekorace	reliéf 120, malovaná 2, bez dekorace 58; reliéfní dekorace figurální 73 nápisů (vyskytující se motiv: jezdec 33, sedící osoba 1, stojící osoba 5, skupina lidí 1, zvíře 1, Artemis 3, Asklépios 2, Héraklés 2, Zeus a Héra 1, scéna lovů 2, funerální scéna/symposion 7, funerální portrét 8, jiný 8), architektonické prvky 48 nápisů (vyskytující se motiv: naškos 8, sloup 5, báze sloupu či oltář 21, architektonický tvar/forma 13, florální motiv 6, věnec 4, jiný 7)
Typologie nápisu	soukromé 126, veřejné 46, neurčitelné 10
Soukromé nápisy	funerální 54, dedikační 76, jiný 1 ³⁶²
Veřejné náisy	seznamy 3, honorificační dekrety 30, státní dekrety 3, náboženský 4, jiný 3, neznámý 3
Délka	aritm. průměr 5,0 řádku, medián 4, max. délka 48, min. délka 1
Obsah	dórský dialekt 0, latinský text 4 nápisy, písmo římského typu 74; hledané termíny (administrativní termíny 31 - celkem 139 výskytů, epigrafické formule 24 - 128 výskytů, honorificační 3 - 3 výskytů, náboženské 42 - 112 výskytů, epiteton 26 - počet výskytů 40)
Identita	řecká božstva 19, egyptská božstva 4, římská božstva 2, pojmenování míst a funkcí typických pro řecké náboženské prostředí, nárušt počtu lokálních kultů, regionální epiteton 12, subregionální epiteton 14, kolektivní identita 13 termínů, celkem 24 výskytů - obyvatelé řeckých obcí z oblasti Thrákie 7, mimo nři 2; kolektivní pojmenování etník či kmenů (Thrák 2, Rómaios 3, Bíthynos 1, Acháios 1); celkem 256 osob na nápisech, 85 nápisů s jednou osobou; max. 24 osob na nápis, aritm. průměr 1,41 osoby na nápis, medián 1; komunita multikulturního charakteru se zastoupením řeckého, římského a thráckého prvku, se silnou přítomností římského prvku, jména pouze řecká (11,53 %), pouze thrácká (6,59 %), pouze římská (24,72 %), kombinace řeckého a thráckého (4,39 %), kombinace řeckého a římského (12,08 %), kombinace thráckého a římského (2,74 %), kombinovaná řecká, thrácká a římská jména (4,94 %), jména nejistého původu (6,02 %), beze jména (26,92 %); geografická jména z oblasti Thrákie 12, geografická jména mimo Thrákkii 4;

V případě skupiny 182 nápisů datovaných do 2. a 3. st. n. l. se jedná o nárůst o 93 % oproti skupině nápisů z 1. až. 2. st. n. l. Náisy pocházejí z většiny z thráckého vnitrozemí z okolí hlavních městských center a okolí hlavních komunikačních tepen, jak je patrné z Mapy 11.20 v Appendixu 11. Největším producentem se stává Augusta Traiana, jakožto hlavní město provincie *Thracia*. Producenty střední velikosti jsou další velká centra městského typu, jako Perinthos, Nicopolis ad Istrum a města z oblasti středního toku řeky Strýmónu.

Převážná část nosičů nápisů je z kamene, dva náisy jsou zhotovené z kovu a jeden je na mozaice.³⁶³

³⁶¹ Celkem dva náisy nebyly nalezeny v rámci regionu známých měst, editoři korpusů udávají jejich polohu vzhledem k nejbližšímu modernímu sídlišti, či uvádí muzeum, v němž se nachází. Další dva náisy pocházejí z neznámého místa v Bulharsku.

³⁶² Několik nápisů mělo vzhledem ke své nejednoznačnosti kombinovanou funkci, proto je součet nápisů obou typů vyšší než celkový počet soukromých nápisů.

³⁶³ Náisy na kovu představují vojenský diplom (AE 2007, 1259) a *instrumentum domesticum* čili předmět běžné denní potřeby (AE 2004, 1302, *instrumentum domesticum*, Chaniotis 2005, 92). Nápis SEG 54:652 se nachází na mozaice. Užitá osobní jména poukazují jak na řecký původ, tak na římské onomastické tradice u osob, které na nápisech figurují, ať už jako majitelé, či zhotovitelé. Náisy pocházejí z okolí vojenského tábora v Kabylé a z vojenského tábora ve městě Nicopolis ad Istrum na Dunaji. Náisy pocházejí nepřímo z kontextu spojeného s přítomností a projevy armádních struktur na území Thrákie. Vzhledem k jejich malému počtu a krátkému rozsahu však není možné vyvozovat nic dalšího.

6.16.1 Funerální nápisy

Funerálních nápisů se dochovalo celkem 54, z čehož 52 má povahu soukromého nápisu a dva byly zhotoveny na náklady města.³⁶⁴ Nápisy pocházejí z celého území Thrákie, tedy jak z pobřeží, tak z vnitrozemí. Hlavními produkčními centry jsou města v údolí středního toku Strýmónu, odkud pochází 14 nápisů, dále Perinthos s devíti nápisy a Maróneia se šesti nápisy.

Texty nápisů se pozvolna proměňují a dochází k opouštění tradičně používaných formulí. Stejně jako u skupiny nápisů z 2. st. n. l. se objevují nové termíny, které popisují nově vzniklé skutečnosti a předměty, jako termíny pro sarkofág a formule zajišťující právní ochranu jejich obsahu.³⁶⁵ Obsah textů poukazuje na nadále se proměňující složení společnosti, či alespoň narůstající manifestaci nejrůznějších životních drah a profesí na nápisech. Stejně tak se objevují zvyklosti typické pro nápisy z římské doby, stejně jako u skupiny nápisů z 1. a zejména z 2. st. n. l.³⁶⁶

Vyskytující se osobní jména jsou nadále převážně řecká, nicméně je možné pozorovat nárůst jak jmen římských, tak především i jmen thráckých. Řecká jména představují 38 %, což představuje zhruba 12 % pokles oproti nápisům z 1. až 2. st. n. l. K mísení thráckých a římských onomastických tradic dochází na funerálních nápisech zcela minimálně. Římská jména představují 30 %, což značí 10 % pokles. Thrácká jména naopak zaznamenala nárůst ze zhruba 3 % až na 20 %. Největší koncentrace devíti nápisů nesoucí thrácká jména pochází v údolí středního toku řeky Strýmónu a dále z okolí Augsty Traiany a Filippopole po dvou nápisech. Osoby nesoucí thrácká jména většinou odkazují na svůj původ i pomocí thráckého jména rodiče či dalších členů rodiny, případně i prohlášením o svém původu.³⁶⁷

6.16.2 Dedikační nápisy

Dedikačních nápisů se dochovalo celkem 76, což představuje čtyřnásobný nárůst oproti nápisům z 1. až 2. st. n. l. Nejvíce nápisů pochází z regionu Augsty Traiany celkem se 33 nápisy, dále sem patří Serdica s osmi nápisy, obce z údolí středního toku řeky Strýmónu se sedmi nápisy a Filippopolis s šesti nápisy.

³⁶⁴ SEG 48:894 a I Aeg Thrace 217.

³⁶⁵ Invokační formule *chaire* se objevuje pouze čtyřikrát, oslovení okolojdoucího (*parodeita*) pouze čtyřikrát. Termín označující hrob (*tymbos*) se objevuje jednou, termín stélé čtyřikrát, *mnémeion* jednou, termín pro sarkofág celkem pětkrát (*soros*, *latomeion*, *diathéké*). Tříkrát se objevuje invokační formule vzývající podsvětní bohy v latině (*Dis Manibus*) a ani jednou v řečtině. Celkem čtyři nápisy uvádí věk zemřelého, což je typický zvyk pro římské nápisy. Podobně jako u nápisů datovaných do 2. st. n. l. pochází skupina devíti sarkofágů zejména z lokalit v okolí Propontidy (Perinthos, Byzantium), z nichž čtyři nesou ochrannou formuli, která zakazuje nové použití sarkofágu pod peněžní pokutou. Osobní jména na těchto sarkofázích jsou převážně řeckého původu.

³⁶⁶ Texty jsou zhotovovány členy nejbližší rodiny a hrobky slouží k pohřbům více členů rodiny. Celkem 26 nápisů zmiňuje společný hrob s partnerem zemřelého či zmiňuje členy rodiny. Vojáci se na nápisech objevují celkem tříkrát, konkrétně jde o legionáře, jezdce a *carceraria*, hlídače vojenského vězení, a jednou o veterán. Jiná, než vojenská povolání zmiňují funkce vždy po jednom výskytu kněze (*archiereus*, *hiereus*), člena městské rady (*búleutés*), námořního obchodníka (*naukléros*) či patrona. Geografický původ zemřelého nápisu neudávají.

³⁶⁷ Příkladem je nápis IG Bulg 3,2 1794, který patří Apollónidovi, synovi Aulozénida ze Sapaiké, který je však pochován v thráckém vnitrozemí v lokalitě známé jako Dodoparon nedaleko středního toku řeky Tonzos (Janouchová 2016).

Dedikace jsou věnovány jak božtvům nesoucím řecká jména, tak božtvům místním či smíšeným.³⁶⁸ Podle počtu výskytů na nápisech představuje Apollón nejpopulárnější božstvo, které bylo dle množství místních epitet rozšířeno do celé řady míst a do velké míry splynulo s místními kulty. Apollón se stal nejoblíbenějším božstvem a je mu určeno celkem 24 dedikací pocházejících z oblastí jižně od pohoří Haimos, zejména v okolí řeky Tonzos a Hebros, a dále v Sélymbrii a Serdice. Mezi jeho nejčastěji užívaná místní epiteta patří: *Foibos, Poénos, Kersénos, Zerdénos, Epékoos, Genikos, Geniakos, Patróos, Raniskelénos, Aulkárénos, Lykios, Kendreisos a Téradéenos*, ale bývá osloven též jako *hérós, theos* či *kyrios* (Goceva 1992; Bujukliev 1997). Největší počet dedikací pochází ze dvou velkých svatyní Apollóna s místním přízviskem *Téradéenos* a *Zerdénos*, nalézajících se u vesnice Kran v Kazanlackém údolí, nedaleko místa dřívějšího hellénisticko sídla Seuthopole (Tabakova 1959; Tabakova-Tsanova 1980).³⁶⁹ Jak dokazují dochovaná osobní jména dedikantů, kult Apollóna byl přístupný všem a relativně vysoký počet thráckých jmen může naopak naznačovat oblíbenost kultu Apollóna mezi místní populací.³⁷⁰ Teorii o splynutí kultu Apollóna s lokálními kulty taktéž nahrává forma nosiče nápisů a jeho dekorace: 16 nápisů neslo reliéfní dekoraci zobrazující jezdce na koni, taktéž známého jako fenomén tzv. thráckého jezdce, který byl oblíben i mezi thráckými vojáky a veterány (Kazarow 1938; Dimitrova 2002; Boteva 2002; 2005; 2007; Oppermann 2006).

Podobný trend většího zapojení místní populace je možné sledovat i v případě dalších kultů božstev nesoucích řecká jména, jako je kult Asklépia.³⁷¹ Pokud srovnáme poměr osobních jmen na dedikačních nápisech vůči poměru osobních jmen na všech nápisech z daného období, je možné sledovat nárůst jmen thráckého původu o 16,5%. Thrácká jména na všech nápisech z 2. st. n. l. představují 12,5% osobních jmen a na dedikačních nápisech mají thrácká jména zastoupení až 29 %.³⁷² Z čehož plyne, že oproti jiným druhům nápisů a s nimi spojených aktivit, Thrákové byli více epigraficky aktivní, pokud šlo o náboženské zvyklosti. Tomuto faktu odpovídá i současně pozorovatelný nárůst množství lokálních kultů, u nichž se předpokládá, že vznikly spojením místní tradice a řeckého náboženského systému již v dřívějších dobách, ale první epigrafické záznamy o jejich existenci pochází až z 2. st. n. l.

³⁶⁸ Celkem se dochovalo 24 dedikací Apollónovi, šest Asklépiovi, tři Diovi a Artemidě, dvě Hygiei a Sabaziovi, po jedné Hére a Sarápidovi, Ísidě, Anúbidovi, Harpokratiónovi, Músám, Horám, Athéně, Héraistovi, Matce bohů, Hérakleovi, Déméter a Télesforovi. Z místních božstev je to především *hérós/theos* nesoucí lokální přízviska či božstvo s lokálním přízviskem, jako *Marón, Poénos, Kersénos, Dabatopiénos, Zerdénos, Estrakénos, Raniskelénos, Zbelšírdos, Aulkárénos, Téradéenos* či *Kendreisos*.

³⁶⁹ Ač Seuthopolis zanikla již na začátku 3. st. př. n. l., je možné, že určité povědomí o řeckém náboženství zůstalo zakořeněno v místní populaci a postupem času se transformovalo do podoby místních kultů.

³⁷⁰ Celkem se dochovala jména 12 mužů, z nichž čtyři nesly thrácká jména, čtyři pouze římská jména a tři řecká jména, jedno jméno nebylo možné určit vzhledem ke špatnému stavu dochování. Dédikanti byli ve dvou případech vojáci, v jednom případě člen *búlé* a v jednom případě se jednalo o dohlížitele nad agorou z Plotínopole.

³⁷¹ Asklépiovi je věnováno celkem šest dedikací a božstvo je s oslovenovánem jako *kyrios, theos* či přízviskem *Liménios*. Asklépios je uctíván dohromady s Hygieí a Télesforem, a to lidmi se jmény řeckého i římského původu, nikoliv však thráckého. Nápis pochází především ze svatyně u vesnice Slivnica v regionu města Serdica (Boteva 1985).

³⁷² U jmen řeckých je to pokles o 10 % a u jmen římských pokles o 1,5 %, nicméně i přesto římská jména představují přes 40 % všech jmen na dedikačních nápisech a řecká jména jednu čtvrtinu.

6.16.3 Veřejné nápisy

Celkem se dochovalo 46 veřejných nápisů datovaných do 2. až 3. st. n. l., což představuje trojnásobný nárůst oproti skupině nápisů datovaných do 1. až 2. st. n. l. Nejvíce nápisů pochází z Augusty Traiany, celkem 10 nápisů, z Perinthu a Nicopolis ad Istrum, sedm nápisů a z Filippopole, pět nápisů. Nejčastějším typem s 29 výskytů jsou i nadále honorifikační nápisy vydávané městskými institucemi. Dochází k pokračujícím změnám epigrafického jazyka a standardizaci veřejných nápisů, stejně tak k proměně formulí typických pro veřejné nápisy. I nadále dekrety vydává bútla a démos pod patronátem císaře³⁷³, nicméně nyní se setkáváme i s přídomky *kratistos*, *hieros*, *hierotatos* či *lamprotatos*, které jsou spojovány s jednotlivými městskými institucemi. Podobného označení se městským institucím dostávalo i v římských provinciích Malé Asie, a to přibližně ve stejné době, což je příznakem jisté standardizace epigrafického jazyka napříč římskými provinciemi (Heller 2015, 250-253). K určitému sjednocení formy nápisů napříč městy dochází i pokud jde o uvádění císařských titulů, císařovy rodiny a zařazení nápisů do daného roku císařovy vlády.³⁷⁴ Na nápisech jsou často uváděni i vysocí provinciální úředníci, za jejichž služby došlo k vydání nápisu či např. byly prováděny stavební aktivity.³⁷⁵

Z dalších druhů nápisů se dochoval pouze jeden milník, stejně tak jako jeden nápis dokumentující stavební aktivity veřejného charakteru, či označení hranic regionu města³⁷⁶ a dva seznamy osob, které dobře zachycují onomastické zvyky ve vztahu ke kolektivní identitě. Na nápisech *IG Bulg* 1,2 50 a 51 obsahujících seznam věřících boha Dionýsa a seznam efébů z Odéssu zcela převládají řecká a thrácká jména. To může být důsledek kulturněspolečenských norem, které měly za následek, že osoby nesoucí římská jména do těchto náboženských skupin nevstupovaly, případně v daném kontextu vystupovaly pod jinou součástí své identity a záměrně vypoustěly římské jméno.

6.16.4 Shrnutí

Ač u nápisů 2. až 3. st. n. l. epigraficky aktivní populace zůstává převážně řecká, dochází k nárůstu římského elementu, ale zejména i k sebeuvědomění a zapojení thráckého obyvatelstva. Thrákové se objevují zejména v souvislosti s vojenskou službou a nápisu využívají jako formu prezentace společenského statutu. Thrácký prvek se objevuje zejména v místních svatyních, které jsou ale přístupné všem obyvatelům. Nadále dochází i k upevnění zvyklostí a jejich epigrafických projevů, které se poprvé objevily až s římskou přítomností, jako např. rozšíření funerálních sarkofágů či uvádění věku zemřelého. Veřejné nápisy pak poukazují

³⁷³ Císař je označován termínem *kaisar* sedmkrát a *autokratór* 17krát.

³⁷⁴ Např. na nápisu *IG Bulg* 2 617 a 624 z Nicopolis ad Istrum.

³⁷⁵ Termín *presbeutés* a *antistratégos* se vyskytuje sedmkrát, *thrakarchés* jednou, *búleutés* dvakrát, *efébarchos* jednou, *synedrion* jednou, *métropolis* jednou.

³⁷⁶ *Perinthos-Herakleia* 38, 40 a *IG Bulg* 5 5540.

na míru regionalismu a autonomie jednotlivých městských samospráv, avšak zaštítěného všudypřítomnou autoritou římského císaře a provinciálních institucí.

6.17 Charakteristika epigrafické produkce ve 3. st. n. l.

Nápisy datované do 3. st. n. l. pocházejí ze tří čtvrtin z vnitrozemských městských center, jako je Augusta Traiana, Filippopolis a Serdica. Zvýšený výskyt geografických termínů a kolektivních pojmenování z oblastí mimo Thrákii naznačuje otevření společnosti a migraci lidí z dalších částí římské říše. I nadále převládají dedikační nápisy, často věnované božstvům lokálního charakteru. Veřejné nápisy představují téměř polovinu všech nápisů, poprvé se v nich objevuje i místní samospráva na úrovni vesnic, nikoliv pouze na úrovni měst.

Celkem	390 nápisů
Region měst na pobřeží	Abdéra 5, Anchialos 3, Bizóné 1, Byzantion 20, Caron Limen 2, Dionýsopolis 7, Feraí 1, Maróneia 21, Maximiánúpolis 1, Mesábriá 1, Odéssos 7, Perinthos (Hérakleia) 16, Sélymbria 2, Strýmé 1, Topeiros 9 (celkem 97 nápisů)
Region měst ve vnitrozemí	Augusta Traiana 58, Discoduraterae 7, Filippopolis 49, Hadriánopolis 1, Hérakleia Síntska 2, Marcianopolis 4, Neiné 3, Nicopolis ad Istrum 25, Pautália 7, Plótinúpolis 4, Serdica 91, Traianúpolis 1, údolí středního toku řeky Strýmónu (Particopolis a okolí) 29 (celkem 281 nápisů) ³⁷⁷
Celkový počet individuálních lokalit	115
Archeologický kontext nálezu	funerální 9, sídelní 47 (z toho obchodní 20), náboženský 79, sekundární 44, jiný 3, neznámý 208
Materiál	kámen 385 (mramor 237, z Prokonnému 1; vápenec 104, jiný 17, z toho syenit 6, varovik 1, granit 1, tuf 1, břidlice 1; neznámý 27), keramika 2, neznámý 3
Dochování nosiče	100 % 45, 75 % 47, 50 % 74, 25 % 60, oklepek 6, kresba 25, ztracený 8, nemožno určit 125
Objekt	stéla 215, architektonický prvek 145, socha 18, jiný 1, neznámý 11
Dekorace	reliéf 259, malovaná 1, bez dekorace 130; reliéfní dekorace figurální 115 nápisů (vyskytující se motiv: jezdec 59, sedící osoba 2, stojící osoba 7, skupina lidí 3, zvíře 1, Artemis 1, Asklépios 3, Héraklés 1, Zeus a Héra 1, Dionýsos 2, scéna lovu 2, funerální scéna/symposion 3, funerální portrét 13, socha 1, jiný 8), architektonické prvky 136 nápisů (vyskytující se motiv: naiskos 12, sloup 49, báze sloupu či oltář 70, architektonický tvar/forma 17, geometrický motiv 2, florální motiv 15, věnec 2, jiný 13)
Typologie nápisu	soukromé 203, veřejné 176, neurčitelné 11
Soukromé nápisy	funerální 76, dedikační 128, vlastnictví 2, jiný 5 ³⁷⁸
Veřejné nápisy	seznamy 7, honorifikační dekrety 97, státní dekrety 11, náboženský 1, jiný 52, neznámý 9
Délka	aritm. průměr 8,62 řádku, medián 7, max. délka 270, min. délka 1
Obsah	dórský dialekt 1, iónsko-attický 1, latinský text 12 nápisů, písmo římského typu 168; hledané termíny (administrativní termíny 53 - celkem 502 výskytů, epigrafické formule 26 - 315 výskytů, honorifikační 9 - 22 výskytů, náboženské 30 - 177 výskytů, epiteton 24 - počet výskytů 55)
Identita	řecká božstva 13, egyptská božstva 0, římská božstva 1, pojmenování míst a funkcí typických pro řecké náboženské prostředí, nárůst počtu lokálních kultů, regionální epiteton 11, subregionální epiteton 13, kolektivní identita 38 termínů, celkem 162 výskytů - obyvatelé řeckých obcí z oblasti Thrákie 20, mimo ni 3; kolektivní pojmenování etnik či kmene (barbaros 3, Thráx 64, Római 11, Kampános 1, Makedón 1), obyvatelé thráckých vesnic 10; celkem 1129 osob na nápisech, 134 nápisů s jednou osobou; max. 154 osob na nápis, aritm. průměr 2,89 osoby na nápis, medián 1; komunita multikulturního charakteru se zastoupením řeckého, římského a thráckého prvku, se nadpoloviční přítomností římského prvku, jména pouze řecká (6,66 %), pouze thrácká (3,58 %), pouze římská (27,43 %), kombinace řeckého a thráckého (2,56 %), kombinace řeckého a římského (19,23 %), kombinace thráckého a římského (5,12 %), kombinovaná řecká, thrácká a římská jména (10,25 %), jména nejistého původu (8,18 %), beze jména (16,92 %); geografická jména z oblasti Thrákie 24, geografická jména mimo Thrákkii 19;

³⁷⁷ Celkem 12 nápisů nebylo nalezeno v rámci regionu známých měst, editoři korpusů udávají jejich polohu vzhledem k nejbližšímu modernímu sídlišti. Devět nápisů pochází z pobřeží Egejského moře a tři z bulharského vnitrozemí.

³⁷⁸ Několik nápisů mělo vzhledem ke své nejednoznačnosti kombinovanou funkci, proto je součet nápisů obou typů vyšší než celkový počet soukromých nápisů.

Ve 3. st. n. l. je úroveň epigrafické produkce přibližně o polovinu vyšší než v předcházejícím století. I nadále pocházejí tři čtvrtiny nápisů z vnitrozemských oblastí, a to zejména z lokalit nalézajících se podél římské cesty *Via Diagonalis*, jako je Augusta Traiana a Filippopolis. Tato cesta procházející ze severovýchodu na jihovýchod Thrákie spojovala Evropu s Malou Asií a sloužila k poměrně častému přesunu vojsk oběma směry, což s sebou neslo zvýšenou potřebu společenské regulace (Madzharov 2009, 70-131). Zbývající čtvrtina epigrafické produkce i nadále pochází z tří regionů řeckých měst na pobřeží: z okolí Perinthu a Byzantia na pobřeží Marmarského moře, z okolí Abdéry a Maróneie na pobřeží Egejského moře, a dále z Odéssu a Dionýsopole na pobřeží Černého moře. Konkrétní polohu míst nálezů nápisů ilustruje Mapa 11.21 v Appendixu 11.³⁷⁹

Soukromé nápisy představují přes polovinu celého souboru. Podobně jako u nápisů datovaných do 2. až 3. st. n. l. prevládají dedikační nápisy nad nápisy funerálními. Celý soubor doplňuje nebývale vysoký počet veřejných nápisů, které představují 45 % všech nápisů z daného období.

6.17.1 Funerální nápisy

Funerálních nápisů ze 3. st. n. l. se dochovalo celkem 76, což představuje nárůst zhruba o 40 % oproti funerálním nápisům z předcházejícího století. Podobně jako v předcházejícím období se na funerálních nápisech uchovávají standardní formule, typické pro tento druh nápisů. Jejich celkový výskyt se nicméně snižuje, pravděpodobně v reakci na proměňující se funerální ritus.³⁸⁰

Typický text nápisu nese jméno nebožtíka, jeho zařazení v rámci komunity, jeho původ a jeho dosažené postavení či vykonané skutky. Dále je zde uveden zhotovitel nápisu a jeho vztah k zemřelému. Většinou se jedná o člena rodiny, přítele či kolegu z armády. Důvody pro uvádění pozůstalých jsou pravděpodobně spojeny s dědickými nároky a souvisejícími povinnostmi (MacMullen 1982; Meyer 1990).

V této době je možné pozorovat větší nárůst geografických jmen, a to nejen u funerálních nápisů, často označujících geografický původ osoby, odkazující zejména na místa v Malé Asii, z měst Malé Asie jako je Níkaia či Smyrna. Zvýšená přítomnost osob z Malé Asie svědčí o migračních proudech z této oblasti, které začaly již koncem 2. st. n. l., ale na nápisech se projevily zejména až ve 3. st. n. l. (Slawisch 2007a, 171; Sharankov 2011, 141, 143; Delchev

³⁷⁹ Archeologický kontext je podobně jako u předcházejícího období z velké části neznámý, avšak zhruba u 18 % lokalit je kontext určen jako náboženský a zhruba u 11 % lokalit sídelní. Oproti předcházejícímu období dochází k mírnému nárůstu u obou kategorií, a téměř každý třetí nápis pochází buď z osídlení, či svatyně. Předpokládá se, že materiál na výrobu nápisů pocházel z místních zdrojů, jako např. z ostrova Prokonnésos v Marmarském moři. Zcela v tomto období chybí nápisy na kovových předmětech.

³⁸⁰ Např. typická formule na památku (*mnémé charin* či *mnéias charin*) ve dochovala ve 21 případech. Místo pohřbu je nejčastěji nazýváno *mnéméion* ve třech, *larnax* v jednom případě pro sarkofág, *latomeion* ve třech případech také pro sarkofág, *soros* v sedmi případech pro urnu, *chamosorion* pro plochou hrobku umístěnou na zemi. Celkem tři nápisů zmiňují vztyčení stély a ve dvou případech i zhotovení textu nápisu. Celkem čtyři nápisů oslovují okolo jdoucího poutníka (*chaire/chairete parodeita*), což je znatelně méně než v předcházejícím období.

2013, 18-19). Dále je možné pozorovat i zvýšenou přítomnost osob ze západních římských provincií, která ale nedosahuje úrovně přítomnosti osob z maloasijských regionů. I přes zvýšenou míru výskytu uvádění geografického původu nebyl nejdůležitějším ani jediným faktorem identifikace jednotlivce.³⁸¹ Naopak zmínka o povolání či zvolené životní dráze zemřelého se dochovala na pětině nápisů, což poukazuje na narůstající váhu prezentace povolání a dosaženého společenského postavení.³⁸²

Dle výskytu osobních jmen v průběhu ve 3. st. n. l. dochází k většímu zapojení osob nesoucích thrácká jména do praxe vztyčování funerálních nápisů a jejich podíl je nyní již takřka pětinový.³⁸³ Thrácká jména pocházejí především z nápisů nalezených v údolí středního toku Strýmónu a částečně v okolí Maróneie a Topeiru. Polovina thráckých jmen se vyskytovala v kombinaci se jménem římským, což taktéž naznačuje proměnu onomastické tradice a obecně rozšířené přijímání římských jmen. Přijetí římského jména a jeho uvedení na nápisech mohlo v dřívějších dobách signalizovat jak společenské postavení dané osoby, tak i jeho nejbližší rodiny, vzhledem k tomu, že až do roku 212 n. l. se udílelo především za individuální zásluhy. V roce 212 n. l. však bylo uděleno římské občanství a právo nosit jméno římského původu všem obyvatelům římské říše. Předpokládá se, že právo nosit římské jméno tak postupně ztrácelo váhu a společenskou prestiž, kterou mělo před rokem 212 n. l. (Blanco-Perez 2016, 271).

Převaha textů byla i nadále v řeckém jazyce a latinské nápisy se objevovaly především v souvislosti s vojáky či veterány a pocházely z okolí míst s permanentně umístěnou vojenskou posádkou.³⁸⁴ Ač latina sloužila jako oficiální jazyk římské armády a do jisté míry ovlivňovala i podobu funerálních nápisů zemřelých vojáků, tak se zdá, že v Thrákkii volba jazyka byla dána spíše funkcí nápisu a publikem, jemuž byl nápis určen.³⁸⁵

Ve 3. st. n. l. dále narůstá míra standardizace funerálních nápisů a souvisejících procedur. Ve 18 případech se setkáváme s frází na konci nápisu postihující případné nové použití hrobky,

³⁸¹ V jednom případě na nápisu *IG Bulg* 1,2 1 z lokality Tvardica v regionu Caron Limen se setkáváme s označením barbar, které se vztahuje ke skupině lupičů blíže nespecifikovaného původu a etnicity, jimž se podařilo uniknout knězi Aureliovi Flaviovi Markovi. Termín *barbaros* tak nelze spojovat výlučně s thráckým etnikem, a pokud ano, jedná se o etický emotivně zabarvený popis nespecifické etnické skupiny.

³⁸² Setkáváme se s šesti vojáky různých hodností, dále s čtyřmi gladiátory nejrůznějších specializací, jedním strážným, jedním knězem, jedním propuštěncem, jedním členem *búlē* a jedním členem *gerúsie*.

³⁸³ Celkem se na nápisech dochovalo 182 jmen, z nichž 43 % je řeckých, 32 % římských, 18,5 % thráckých a 6,5 % je nejistého původu. Řecká jména, ať už samotná či v kombinaci, se vyskytovala zejména v okolí řeckých měst na pobřeží Egejského moře, Perinthu a Byzantia. Ve vnitrozemské Thrákkii se řecká jména vyskytovala zejména v údolí středního toku Strýmónu. Až polovina osob nesoucí řecké jméno nesla i jméno římské, což značí přijetí římského onomastického systému. Římská jména bez kombinace s thráckým, řeckým či jiným jménem se dochovala pouze na deseti nápisech rovnoměrně rozmištěných na území Thrákie.

³⁸⁴ Latinský text se objevil u funerálních nápisů pouze překrát, a to u zemřelých vojáků sloužících v římské armádě ve čtyřech případech a u propuštěnce v jednom případě. Čistě latinský text nápisu se objevil třikrát v Byzantium, a to zejména u vojáků nesoucích jména římského či nethráckého původu. Jeden bilingvní překlad identického řeckého textu se objevil ve Filippopoli, a to u vojáka nesoucího římské a thrácké jméno, který byl thráckého původu, ale kariéru si vybudoval v rámci římské armády. Latinský text byl uvedený na prvním místě a řecký text až jako druhý.

³⁸⁵ Pokud byl text určen pouze vojákům nethráckého původu, případně pokud se mělo poukazovat na postavení zemřelého v rámci armády, byla volena spíše latina jako je tomu u nápisů z Byzantia. Pokud však měl být nápis určen jak pro vojenskou, tak nevojenskou komunitu, tak docházelo k prolínání latiny a řečtiny či ke kompletním překladům textů, jako je tomu u nápisů z Perinthu, viz výše.

ale zejména sarkofágu a urny, stejně jako v 1. a 2. st. n. l.³⁸⁶ Z poměrně vysoké frekvence a rozšíření tohoto zvyku můžeme soudit, že se jednalo o častou praxi, kdy byla místa pohřbu využívána sekundárně a bylo nutné se chránit. Politická autorita města, pod jehož ochranu nápis spadal, tak určitou ochranu pravděpodobně zajišťovala, jinak by nedošlo k tak hojnému rozšíření této epigrafické formule do několika produkčních center.

6.17.2 Dedikační nápisy

Dedikačních nápisů se ze 3. st. n. l. dochovalo 128, což představuje zhruba trojnásobný nárůst oproti 2. st. n. l. Dedikační nápis i nadále převládají nad nápisy funerálními, podobně jako u skupiny nápisů datovaných do 2. až 3. st. n. l.³⁸⁷ Pokračujícím fenoménem ve 3. st. n. l. jsou velké svatyně v blízkosti velkých měst či v podhorských oblastech v dostupnosti cest, které se staly populární jak mezi Thráky, tak i lidmi nesoucí jiná než thrácká jména.³⁸⁸ Zvyk věnovat nápisy nebyl ve 3. st. n. l. omezen pouze na jednu část společnosti, ale podíleli se na něm lidé jak thráckého, tak jiného původu a různého společenského postavení.

Věnování jsou určena zejména Asklépiovi ve 27 případech, Diovi ve 12 případech, Apollónovi v pěti případech, Áreovi ve dvou případech. Tato božstva nesla většinou místní epiteton, což naznačuje pokračující propojení místních a původně řeckých kultů, stejně jako v 2. st. př. n. l.³⁸⁹ Ve většině případů se jedná o prostou dedikaci bez většího množství detailů, ale zhruba čtvrtina nápisů poskytuje detailnější informace o dedikantech. Dedikace ve 14 případech zhotovali vojáci, ve třech případech členové búté, ve dvou *thrakarchové* a v jednom případě *gymnasiarchés* a *archón* v jedné osobě. V jednom případě se jedná o hromadnou dedikaci *saltriů*, tj. římské verze polesných a lidí starajících se o lesní porost (Mihailov 1966, 275). Osobní jména poukazují na převahu původně římských jmen.³⁹⁰ Dedikanti thráckého původu se vyskytovali téměř na pětině nápisů, což je zhruba o 8 % více než ve století předcházejícím.³⁹¹ Nápisů s thráckými jmény pocházely výhradně z vnitrozemí z okolí městských center: 11 z regionu Augusty Traiany, čtyři z regionu města Serdica, čtyři z regionu Filippopole. Celkem v šesti případech se jednalo o věnování vojáka či zastupitele zastávajícího vysokou pozici v administrativním aparátu provincie. Deset dedikačních nápisů s thráckým jménem neslo dekoraci v podobě jezdce na koni, což je prvek tradičně spojovaný právě s thráckou populací.

³⁸⁶ Nejvíce takovýchto nápisů bylo nalezeno v Byzantium, celkem šest, dále pak v Maróneii čtyři nápisy, v Perinthu tři nápisy, dva v Topeiru a po jednom v Abdéře, Sélymbrii a Filippopoli. Převážně se jednalo o osoby nesoucí původní řecká jména a nově přijaté jméno Aurelius či Aurelia. V jednom případě se jedná o člena *gerúsie* z Filippopole, člena búté z Perinthu a dceru veterána z Maróneie. Sarkofágy většinou sloužily pro dva a více členů rodiny a byly věnovány partnery či potomky zemřelých.

³⁸⁷ Na konci 3. st. n. l. však dochází ke změně a celkový počet funerálních nápisů opět převládá nad dedikacemi.

³⁸⁸ Takřka polovina nápisů pochází z jedné svatyně v regionu města Serdica. Dalších 18 nápisů pochází z několika míst z regionu Augusty Traiany, a dalších devět nápisů z údolí středního toku Strýmónu.

³⁸⁹ Mezi tato božstva patří např. Zeus *Zbelthiúrdos*, Zeus *Paisílénos*, Apollón *Dortazénos*, Asklépios *Kúlkússénos*, Árés *Saprénos*, dále *theos Salénos*, *Aularchénos*, *héros Tisásénos* a *Marón*, *theos Asdílos*.

³⁹⁰ Celkem se dochovalo 185 jmen, z čehož zhruba polovina je římského původu, 23 % řeckého původu, 18 % thráckého původu a 10 % jmen nebylo možné přesněji určit.

³⁹¹ V kombinaci s římským jménem se thrácké jméno objevilo na 13 nápisech, v kombinaci s řeckým na devíti nápisech, a samostatně stojících na devíti nápisech.

Již na přelomu 2. a 3. st. se objevují nové motivy reliéfní dekorace, jako jsou například výjevy znázorňující Asklépia, Héraklea, Dia a Héru, Dionýsa. Nejčastěji se opakujícím motivem je však jezdec na koni, který v mnoha případech může být spojován s fenoménem tzv. thráckého jezdce (Kazarow 1938; Dimitrova 2002; Oppermann 2006).³⁹² Celkem 30 nápisů s dekorací jezdce na koni nese osobní jména: deset z nich obsahuje thrácká jména samostatně stojící či v kombinaci, a 20 obsahuje jiná než thrácká jména. Neznamená to tedy, že dedikace s vyobrazením jezdce na koni byla výsadně záležitostí thrácké populace, ale naopak, tzv. thrácký jezdec se stal ve 3. st. n. l. populární i mezi lidmi nesoucími řecká a římská jména. Nelze s jistotou tvrdit, že fenomén thráckého jezdce byl rozšířen výhradně v komunitě vojáků thráckého původu jak naznačuje Boteva (2005, 204), ale jedná se o celospolečenský fenomén. Celkem u osmi nápisů o sobě dedikant přímo uvádí, že se jedná o vojáka, což představuje zhruba 15 % všech dedikací nesoucích motiv jezdce na koni z daného období.

Jako ilustrativní příklad složení epigraficky aktivní populace a náboženských zvyklostí 3. st. n. l. mohou sloužit nálezy ze svatyně Asklépia *Liménia* ze Slivnice. Tato svatyně patří k nejvýznamnějším svatyním, alespoň co do počtu nalezených nápisů. Bylo zde nalezeno celkem 69 dedikací nesoucích nápis a 286 anepigrafických votivních předmětů (Boteva 1985, 31; Mihailov 1997, 318).³⁹³ Celkem 24 nápisů bylo určeno Asklépiovi, z toho 14 s přízviskem *Liménios*, dále ve čtyřech případech označovaný jako *theos*, v sedmi jako *kyrios* a ve jednom případě jako *sótér*, tj. zachránce. Velká část dedikací, konkrétně 44, nese vyobrazení jezdce na koni, pouhé tři nápisu nesou reliéfní zobrazení Asklépia, Hygiee a Télesfora. Pokud jde o identitu dedikantů, zdá se, že tato lokalita byla navštěvována obyvatelstvem nesoucím řecká i thrácká jména, ale i římskými občany a vojáky.³⁹⁴ Předměty nesoucí nápisu představují pouze pětinu dochovaných votivních předmětů, což značí že zvyk věnovat nápisu nebyl zcela běžnou součástí rituálu, ale spíše ojedinělou záležitostí. Větší zapojení thrácké populace je pravděpodobně důsledkem nárůstu gramotnosti mezi thráckou populací a proměny funerálních zvyklostí v souvislosti s vojenskou či civilní službou Thráků.

6.17.3 Veřejné nápisy

Oproti 2. st. n. l. je pozorovatelný další nárůst počtu veřejných nápisů zhruba o 50 % na 176 exemplářů. Veřejné nápisu pocházejí většinou z thráckého vnitrozemí z bezprostředního okolí *Via Diagonalis* a městských center ležících na této významné spojnici. Mezi největší

³⁹² Jezdec na koni se objevil na nápisech ze 3. st. n. l. celkem 55krát, z čehož 44 nápisů pochází ze svatyně Asklépia *Liménia* ze Slivnice v okolí města Serdica, dalších šest ze svatyně u vesnice Viden v regionu města Augusta Traiana (Boteva 1985; Tabakova-Tsanova 1961).

³⁹³ Celkem 62 z těchto dedikací splňovalo chronologická kritéria a bylo datováno s přesností do jednoho až dvou století.

³⁹⁴ Celkem 29 nápisů nese osobní jména: osm řeckých, čtyři thrácká, 21 římských a 11 bez přesného určení. Římská jména se vyskytovala samostatně na osmi nápisech a v kombinaci na 13 nápisech. V 11 případech se opakuje římské jméno Aurelius v kombinaci s řeckým či thráckým jménem, což značí že dedikanti přijali po roce 212 n. l. toto jméno, co by znak římského občanství. Nápisu věnovali vojáci v šesti případech, což představuje pouze 9,5 % dedikací nesoucích nápis z této lokality.

producenty veřejných nápisů patří Augusta Traiana s 38 nápisy, Filippopolis s 37 nápisy, Serdica s 27 nápisy, Nicopolis ad Istrum s 22 nápisy, Perinthos (Hérakleia) s 9 nápisy. Naopak veřejné nápisy téměř vymizely z Byzantia, odkud pocházejí pouze dva texty, či z Maróneie, kde byl nalezen jeden veřejný nápis.³⁹⁵

Honorifikační nápisy jsou i nadále nejpočetnější skupinou veřejných nápisů a pocházejí především z velkých městských center té doby s existujícími samosprávními institucemi a velkým počtem obyvatelstva. Většina textů pochází z vnitrozemí: 23 nápisů pochází z Augusty Traiany, 21 nápisů z Nicopolis ad Istrum, 20 z Filippopole, 13 z Perinthu (Hérakleie) a pět z města Serdica. Nápisy jsou vydávány místní samosprávou, reprezentovanou *búlé* a *démem*, případně *gerúsií*, avšak zcela pod patronátem římského císaře, kterého zastupují místodržící a vysoce postavení úředníci daného města, např. *epimelúmenos a logistés*, lat. *curator, argyrotamiás*, lat. *questor*, či *thrakarchés* (Mason 1974, 25; 46). Mezi honorovanými jedinci se objevují členové búlé, *gymnasiarchové*, vojáci, kněží, nižší úředníci jako např. *grammateus*, či sportovci (*agonothétés*). Jak dokazují opakující se formule, na počest významných jedinců byly vztyčovány stély či jejich sochy byly umístěny na veřejných místech, což poukazuje na důležitou roli, jakou v tehdejší společnosti hrál společenský status (Van Nijf 2015, 233–243). Většina osobních jmen na veřejných nápisech byla římského původu, což může naznačovat, že vysoké funkce zastávali zejména římští občané italického původu, či místní Thrákové zcela upustili od tradice zachovávání thráckých jmen a přijali plně systém tří římských jmen.³⁹⁶

Významem zůstává obsah honorifikačních nápisů podobný, nicméně každé větší město používá specifické formule a slovní obraty, které se na jiných místech nevyskytují, či se vyskytují v upravené formě.³⁹⁷ Z variability formulací je možné soudit, že podoba honorifikačních nápisů nebyla striktně regulována jednotnou politickou autoritou, ale že se jednalo vždy o místní interpretaci dané společenské funkce nápisu. Je pravděpodobné, že se jednotlivé městské samosprávy navzájem inspirovaly, nicméně finální podoba nařízení byla ponechána zcela místním institucím.

Jinak tomu však bylo v případě milníků, které vykazují shodný charakter včetně formy a obsahu napříč různými částmi římského impéria. To může poukazovat jednak na snahu o zjednodušení komunikace, zvýšení srozumitelnosti sdělení i v rámci mnohonárodnostního římského vojska. Dále existence milníků dokumentuje jistou míru centralizovanosti byrokratického aparátu, který měl zřizování cest, a tedy i milníků, na starosti. Jedná se tak o jeden z nepřímých projevů narůstající společenské organizace a centrálně řízeného propracovaného systému uchovávání a šíření informací, typického pro komplexní společnosti (Johnson 1973, 3–4). Dochované milníky taktéž dokumentují existenci fungující infrastruktury a stavebních

³⁹⁵ Dekrety jsou stále nejčastějším typem dokumentu s 105 nápisy, z nichž 95 představuje dekrety honorifikační. Dále sem patří sedm seznamů a 51 nápisů jiného typu, z čehož 42 jsou milníky, tři hraniční kameny a jeden nápis dokumentují stavební aktivity.

³⁹⁶ Pokud by tomu tak bylo, ve většině případů tyto dvě kategorie nedokážeme navzájem odlišit, vzhledemk tomu, že specificky neudávají geografický svůj původ.

³⁹⁷ Příkladem může být Filippopolis, které je vždy označována jako *lamprotaté polis*, tedy nejslavnější z měst, a Perinthos, který v textech nápisů figuruje jako *lampra polis* čili jako slavné město.

aktivit v průběhu 3. st. n. l. Především koncem 2. st. a začátkem 3. st. n. l. dochází k zintenzivnění aktivit spojených s výstavbou a zejména opravou již existujících cest, které sloužily primárně pro přesuny římské armády, ale i k obchodu a zásobování provincií (Madzharov 2009, 64). Milníky udávaly vzdálenost do nejbližšího města, které zároveň bylo i samosprávní jednotkou s povinností se starat o údržbu daného úseku cesty.³⁹⁸ Většina milníků pochází z trasy *Via Diagonalis*, která spolu s *Via Egnatia* spojovala evropské provincie s maloasijskými. Stavební aktivity započaté za Severovců pokračují i v průběhu celého 3. st. n. l., jak dokazuje počet dochovaných milníků.³⁹⁹

O rozsahu centrálně řízených stavebních aktivit a existující infrastruktury vypovídají dochované veřejné nápisy.⁴⁰⁰ O vnějším uspořádání měst a jejich území svědčí hraniční kameny (*horoi*), kterých se dochovalo celkem osm, což je největší počet ze všech předcházejících období. Města těmito kameny vymezovala rozsah svého území, a to jednak pro samosprávní účely, výběr daní, ale například i pro jasnější financování infrastrukturních projektů, jako byla např. údržba cest.⁴⁰¹

Stavební aktivity se na konci 2. st. n. l. a na počátku 3. st. n. l. nevztahovala pouze na cesty, ale v epigrafických záznamech se postupně objevují nově vzniklá *emporia Discoduraterae*, Pizos, dále sem patří i Pirentensium a Pautália (Lozanov 2015, 84–85). Tato *emporia* spadala pod samosprávu nejbližšího města, což byla Augusta Traiana, či Nicopolis ad Istrum. Tato lokální centra obchodu zajišťovala městským celkům a vojenským jednotkám jednak zemědělské produkty, řemeslné výrobky, ale zároveň byla umístěna v blízkosti důležitých vojenských, ale i obchodních cest a umožňovala výměnu zboží mezi městem a venkovem. Nápis *IG Bulg* 3,1 1690 o délce 270 řádek zmiňuje *emporion* Pizos a podává výčet obyvatel vesnic z okolí, kteří se podíleli na zakládání *emporia*.⁴⁰² To vzniklo sestěhováním obyvatel nejméně devíti thráckých

³⁹⁸ V deseti případech to byla Filippopolis, osmi případech Serdica, v sedmi Augusta Traiana, v pěti Pautália, ve dvou Perinthos (Hérakleia) a Hadrianúpolis, a v jednom Traianúpolis. Uzávěry vzdálenosti se pohybovaly v rozmezí dvou až 37 mil, tj. zhruba tří až 55 kilometrů.

³⁹⁹ Z doby severovské dynastie se dochovalo celkem 14 milníků, z období po roce 235 n. l. do konce století dalších 24, a do doby na přelomu 3. a 4. st. n. l. dalších pět.

⁴⁰⁰ Zmínky na nápisech dokumentují stavbu agory v blíže neznámém městě v údolí řeky Strýmónu, jako je tomu v případě nápisu *IG Bulg* 4 2264 z moderního města Sandanski (antická Parthicopolis - Paroikopolis; Mitrev 2017, 106–108). Další nápis *I Aeg Thrace* 433 z Traiánúpole poukazuje na existující praxi vyměřování vnitřního rozdělení a uspořádání území Traiánúpole na egejském pobřeží v roce 202 n. l. Velmi podobný nápis *I Aeg Thrace* 447, avšak hůře dochovaný, pochází i z nedaleké Alexandrípole. Nápis datovaný také do r. 202 n. l. nasvědčuje, že za Severovců došlo k novému vyměření území a jejich vnitřní struktury u nejméně dvou měst na egejském pobřeží.

⁴⁰¹ Hraniční kameny se našly na hranicích území dvou měst, jako je to v případě jednoho nápisu z Odéssu a dvou nápisů z Marcianopolis, a dále na hranicích samosprávné jednotky na úrovni vesnice (kómé, chórion) či jiného osídlení neměstského typu jako v případě tří nápisů z Bendipary v blízkosti Filippopole, a jednoho nápisu patřící Eresénským, tedy obyvatelům Eresy(?) v blízkosti Maróneie. Hraniční kameny byly vydány pod hlavičkou tehdejšího císaře či místodržícího úředníka, čili se jednalo o státěm podporovanou aktivitu.

⁴⁰² Pizos ležel na *Via Diagonalis* v blízkosti přepřahacích stanic (*mutatio*) Rarilum, Arzus a Cillae a nedaleko opevněného osídlení vojenského charakteru v Carasuře. Odbytiště pro produkty a výrobky z *emporii* zajišťovala z velké části římská armáda a částečně i sama Augusta Traiana. Jedno z privilegií nového *emporii* bylo oproštění od dovozních cel do Augusty Traiany, což oproti místním vesnicím poskytovalo *emporii* nespornou ekonomickou výhodu. *Emporion* ve 3. st. n. l. tak usnadňovalo výměnu zboží mezi městskými centry a venkovem. Podobně tomu tak bylo i v případě dalších *emporii*, z nichž se nám však na nápisech dochovalo výrazně méně detailních informací o jejich fungování.

vesnic v době vlády Septimia Severa v roce 202 n. l.⁴⁰³ V textu se vyskytují pouze mužská jména a mělo se jednat o první osadníky nově vzniklého *emporii*, které se nacházelo v regionu Augusty Traiany. Jména 154 sestěhovaných obyvatel jsou z více než dvou třetin thrácká a poukazují na thrácký původ jak nositelů samotných, tak jejich rodičů či sourozenců. Vyšší společenský status některých z nich v rámci rurální společnosti dokládají použité funkce jako *toparchés* či *búleutés*.⁴⁰⁴

Proměnu onomastických zvyklostí ve 3. st. n. l. v reakci nové politické uspořádání nejlépe ilustrují poměrně obsáhlé seznamy osob, kde lze velmi dobře sledovat proměňující se přístup k přijímání římských jmen v rámci vývoje širší společenskopolitické situace v římské říši. Před rokem 212 n. l. bylo užití jmen jako Flavios, Iúlios, Ulpios, Klaudios pouze záležitostí velmi úzké skupiny lidí, což zvyšovalo jejich prestiž (Parissaki 2007, 286). V dřívějších dobách bylo právo nosit římské jméno výsadou vysloužilých vojáků či vysokých úředníků jako odměna za jejich služby, avšak po roce 212 n. l. mohl toto jméno nosit každý svobodný obyvatel římské říše (Beshevliev 1970, 28-32). V roce 212 n. l. císař Caracalla ediktem známým jako *Constitutio Antoniniana* udělil římské občanství všem obyvatelům římské říše a spolu s ním i právo nosit rodové jméno římského císaře (Beshevliev 1970, 31-32). Z této doby se dochovalo sedm nápisů obsahujících údaje o 437 osobách a 658 osobních jmen⁴⁰⁵ a seznamy vydané bezprostředně po roce 212 n. l. vykazují výrazně vyšší poměr přijatých římských jmen, především jména Aurelios, než nápisy např. z poloviny století.⁴⁰⁶ Tento trend se ve velké míře objevuje i v dalších částech římské říše, jak dokazuje nedávná studie z Malé Asie (Blanco-Perez 2016, 279). Jedno z možných vysvětlení může naznačovat, že s přibývajícím časovým odstupem od hromadného udělení římského občanství společenská hodnota a prestiž v rámci komunity klesala, a tudíž se jméno Aurelios, a vše, co toto jméno představovalo, na nápisech objevovalo méně často.

Spolu s měnícími se onomastickými zvyklostmi je ve 3. st. n. l. taktéž pozorovatelná větší provázanost identity jednotlivce s institucemi a společenskou organizací římské říše, a to jak na veřejných, tak na soukromých nápisech. Politická identita, respektive přináležitost do samosprávní jednotky na úrovni města, případně samosprávy na úrovni vesnice, se stává dů-

⁴⁰³ Jména sestěhovaných vesnic jsou typicky thrácká: *Skedabria*, *Stratopara*, *Krasalopara*, *Skepte*, *Gelípara*, *Kírpisos*, *Bazopara*, *Strúneilos* a *Búsipara*. Zajímavým faktem je, že jedna skupina obyvatel měla sestěhování nařízeno od místodržícího provincie a další skupina se sestěhování účastnila dobrovolně (Boyanov 2014, 185).

⁴⁰⁴ Heller (2015, 266) na příkladech honorifikačních nápisů z Malé Asie dokazuje, že *búleutés* zaujímal spíše střední až nižší postavení v rámci hierarchie provinciálních úředníků, nicméně toto postavení bylo stále vyšší než u většiny běžné populace, a proto bylo na nápisech vyzdvihováno.

⁴⁰⁵ Nejvíce osob se nachází na již diskutovaném nápisu *IG Bulg* 3,1 1690 o založení *emporia* Pizos, a to 154 osob. Dále sem patří tři nápisy se seznamy efébů z Odéssu (*IG Bulg* 1,2 47, 47bis, 48) a jeden z Dionýsopole (*IG Bulg* 1,2 14), jeden seznam věřících Dionýsova kultu z Cillae (*IG Bulg* 3,1 1517) a jeden seznam věřících blíže neznámého kultu z Augusty Traiany (*SEG* 58:679).

⁴⁰⁶ Příkladem z Thrákie jsou nápisy se seznamy efébů *IG Bulg* 1,2 14 a 47 datované do doby krátce po r. 212 n. l., kde přes 95 % osob přijalo ke svému jménu císařské jméno Aurelios. Na dalším seznamu efébů *IG Bulg* 1,2 47bis z roku 221 n. l. tento poměr klesl na 85 % a u nápisu *IG Bulg* 3,1 1517 datovaného do let 241-244 n. l. klesl na 80 %. Na seznamech efébů se většinou vyskytují muži s kombinovanými řeckými a římskými jmény a zcela výjimečně jména thrácká v necelých 2,4 %.

ležitou součástí veřejných nápisů.⁴⁰⁷ Politická identita zcela nahrazuje etnickou příslušnost, která tak pozbývá na společenské důležitosti a tudíž i její zmínování na nápisech.⁴⁰⁸

6.17.4 Shrnutí

Dochované materiály ze 3. st. n. l. poukazují na výsadní roli římské administrativy a vojenské organizace, což se projevovalo i v rámci epigrafické produkce. Epigrafické záznamy dokládají nárůst stavebních aktivit a aktivit spojených s udržováním již existující infrastruktury, jako vojenských cest či táborů, ale i intenzivní rozvoj městských center, zejména ze začátku 3. st. n. l. Narůstají komplexita společnosti se projevuje i ve zvyšujícím se množství specializovaných funkcí, které se na nápisech objevují. Většina z nich je do větší či menší míry spojena s administrativním řízením provincie či s vojenskou službou.

Složení epigraficky aktivní společnosti je podobné jako ve 2. st. př. n. l., ale dochází k nárůstu výskytu osob thráckého původu, zejména na nápisech soukromé povahy. Thrákové již zcela běžně slouží v římské armádě, kde zastávají nižší a střední posty. V rámci civilní samosprávy se podílejí na vedení provincie, a to dokonce i v roli vyšších úředníků. Přítomnost Thráků je ve zvýšené míře zaznamenána u nápisů pocházejících z lokálních svatyní ve vnitrozemí, nicméně i v těchto kultech nepřesahuje zastoupení osob s thráckými jmény jednu pětinu dochovaných jmen. Z toho plyne, že i místní kulty byly otevřeny i osobám jiného než thráckého původu.

Ve 3. st. n. l. podobně jako v předcházejícím století spíše než původ hráje roli status a postavení v rámci komunity: velký důraz je kladen na dosažené postavení, zastávané funkce, získané pozice v armádě, i na afiliaci s římskou říší v podobě proměněných onomastických zvyků, které poukazují na římské občanství a dosažený status nositele.

6.18 Charakteristika epigrafické produkce ve 3. st. n. l. až 4. st. n. l.

V epigrafické produkci dochází na přelomu 3. a 4. st. n. l. k velkému propadu. Zcela dochází k vymizení thráckých osobních jmen a místních kultů z dochovaných nápisů. Komunity se opět uzavírají a pokles epigrafické produkce je velmi patrný na všech místech. Veřejné nápisy v této době poprvé převažují nad nápisy soukromými a polovinu z nich tvoří milníky, které se nacházely podél významných silnic.

⁴⁰⁷ Výskyt kolektivního vyjádření identity s příslušností k městu se vyskytuje na soukromých i veřejných nápisech ze 3. st. n. l. celkem 55krát, s příslušností k vesnici sedmkrát.

⁴⁰⁸ Kolektivní termíny Thrákové a Thrákie jsou zmínovány na 66 soukromých a veřejných nápisech pouze v souvislosti s obyvateli provincie *Thracia*, či jako obecné pojmenování typu gladiátora. Zmínka o konkrétních thráckých kmenech je omezena pouze na Serdicu, o niž se na 17 nápisech hovoří jako o městu kmene Serdů (*hé Serdón polis*).

Celkem	24 nápisů
Region měst na pobřeží	Anchialos 1, Maróneia 7, Perinthos (Hérakleia) 8 (celkem 16 nápisů)
Region měst ve vnitrozemí	Augusta Traiana 1, Filippopolis 1, Serdica 2, Traianúpolis 1, údolí středního toku řeky Strýmónu 1 (celkem 6 nápisů) ⁴⁰⁹
Celkový počet individuálních lokalit	12
Archeologický kontext nálezu	sídelní 3 (z toho obchodní 1), sekundární 3, neznámý 19
Materiál	kámen 24 (mramor 14; vápenec 3, jiný 2; neznámý 5)
Dochování nosiče	100 % 3, 75 % 4, 50 % 2, 25 % 4, kresba 1, ztracený 1, nemožno určit 9
Objekt	stéla 11, architektonický prvek 11, jiný 1, neznámý 1
Dekorace	reliéf 7, bez dekorace 17; reliéfní dekorace figurální 0 nápisů, architektonické prvky 7 nápisů (vyskytující se motiv: sloup 6, jiný 1)
Typologie nápisu	soukromé 11, veřejné 12, neurčitelné 1
Soukromé nápisy	funerální 9, dedikační 2, vlastnictví 1, jiný 1 ⁴¹⁰
Veřejné nápisy	honorifikační dekrety 4, jiný 7 (z toho milník 4, hraniční kámen 3)
Délka	aritm. průměr 9,2 řádku, medián 10, max. délka 21, min. délka 1
Obsah	latinský text 5 nápisů, písma římského typu 3; hledané termíny (administrativní termíny 5 - celkem 16 výskytů, epigrafické formule 9 - 21 výskytů, honorifikační 1 - 2 výskyty, náboženské 2 - 2 výskyty, epiteton 24 - počet výskytů 55)
Identita	řecká božstva 1, egyptská božstva 0, římská božstva 0, křesťanství 0, prudký pokles náboženské terminologie, včetně vymizení lokálních kultů z nápisů, regionální epiteton 0, subregionální epiteton 0, kolektivní identita 3 termíny, celkem 9 výskytů - obyvatelé řeckých obcí z oblasti Thrákie 1, mimo ni 0; kolektivní pojmenování etnik či kmenů (Thrák 2), obyvatelé thráckých vesnic 1; celkem 50 osob na nápisech, 5 nápisů s jednou osobou; max. 6 osob na nápis, aritm. průměr 2,08 osoby na nápis, medián 2; komunita se zastoupením řeckého a římského, thrácký prvek zcela chybí, jména pouze řecká (4 %), pouze thrácká (0 %), pouze římská (52 %), kombinace řeckého a thráckého (0 %), kombinace řeckého a římského (12 %), kombinace thráckého a římského (0 %), kombinovaná řecká, thrácká a římská jména (4 %), jména nejistého původu (4 %), beze jména (24 %); geografická jména nejistého původu 1;

U skupiny nápisů datovaných do 3. a 4. st. n. l. je pozorovatelný prudký pokles epigrafické produkce až o 86 % oproti skupině nápisů datovaných do 2. až 3. st. n. l. Tento jev odpovídá dění i v jiných částech římské říše, kdy po prudkém nárůstu koncem 2. st. a na začátku 3. st. dochází ve druhé polovině 3. a na začátku 4. st. n. l. k výraznému snížení počtu dochovaných nápisů (MacMullen 1982, 245; Meyer 1990, 82-94). Produkční centra se v malé míře uchovávají v pobřežních oblastech, zejména v Maróneii a Perinthu, jak je patrné na Mapě 11.21 v Appendixu 11.

6.18.1 Funerální nápisy

Funerálních nápisů se dochovalo celkem devět, což představuje takřka šestinásobný propad v produkci oproti nápisům datovaným do 2. až 3. st. n. l. Celkem čtyři nápisy pocházejí z Maróneie, dva z Perinthu. V jednom případě se jedná o sarkofág, jehož neoprávněné použití bylo chráněno institucemi v Maróneii, podobně jako u stejných nápisů z 1. až 3. st. n. l.⁴¹¹ Většina dochovaných osobních jmen je řeckého a římského původu, pouze v údolí středního toku Strýmónu se dochovalo šest osob se jmény pravděpodobně thráckého původu.⁴¹² Úbytek

⁴⁰⁹ Celkem dva nápisy nebyly nalezeny v rámci regionu známých měst, editoři korpusů udávají jejich polohu vzhledem k nejbližšímu modernímu sídlišti.

⁴¹⁰ Několik nápisů mělo vzhledem ke své nejednoznačnosti kombinovanou funkci, proto je součet nápisů obou typů vyšší než celkový počet soukromých nápisů.

⁴¹¹ Nápis I Aeg Thrace 312.

⁴¹² Nápis Manov 2008 168.

počtu nápisů je jedinou zásadní změnou, celkový charakter funerálních nápisů zůstává stejný jako v předcházejícím období, nakolik je možné usuzovat z omezeného vzorku nápisů.

6.18.2 Dedikační nápisy

Dedikační nápis se dochoval pouze jeden, což představuje velký propad oproti předcházejícímu období. *IG Bulg* 3,2 1835 je psán řecky a latinsky a je věnován císaři Diokletiánovi, Maximiánovi, Konstantinu Chlorovi a Galeriovi vojákem nesoucí jména Aurelius Iúlianos.

6.18.3 Veřejné nápisy

Nápisů datovaných do 3. až 4. st. n. l. se dochovalo dohromady 12, což představuje téměř 50 % všech nápisů z dané skupiny. Celkem se jedná o čtyři honorifikační dekrety, čtyři milníky, tři hraniční kameny a jeden nápis s věnováním císařům. Všechny nápisy pochází z období tetrarchie a jsou úzce spojeny s osobnostmi císařů.

Všechny honorifikační dekrety pocházejí z Hérakleie (původního Perinthu), která v této době hrála roli regionálního centra, než se jím v roce 330 n. l. stala Konstantinopol, bývalé Byzantion. Všechny čtyři nápisy jsou věnované obyvateli Hérakleie tehdejším císařům Diokletiánovi, Maximiánovi, Konstantinu Chlorovi a Galeriovi. Stejně tak i dochované tři hraniční kameny jsou věnovány tetrarchům, kteří tak vyměření hranic území daného sídla propůjčují patřičnou legitimitu.⁴¹³ Dochované čtyři milníky pocházejí z okolí *Via Diagonalis* (Serdica, Augusta Traiana a Perinthos, tehdy již jako Hérakleia) a jsou datované na přelom 3. a 4. st. n. l., kdy docházelo k stavebním aktivitám a úpravám této významné silnice, sloužící zejména k přepravě římských vojsk.

6.18.4 Shrnutí

Na přelomu 3. a 4. st. n. l. dochází k útlumu epigrafických aktivit a výraznému poklesu počtu dochovaných nápisů. To může souviset s celospolečenskou krizí římské říše a ekonomickým úpadkem, způsobeným dlouholetými vojenskými spory pocházejícími jak z nitra říše samotné, tak i nájezdy nepřátel na severních hranicích. S úpadkem institucí tak, jak je známe dosud a omezením jejich činnosti dochází i k vymizení veřejných nápisů a přeměně soukromých nápisů, jak je patrné dále ve 4. st. n. l.

⁴¹³ Ve všech případech se jedná o hraniční kámen místní thrácké vesnice, neznámé z dalších historických zdrojů. *I Aeg Thrace* 398 jedná se o vyznačení hranic osídlení (*chórióna*) Barilos (?). *I Aeg Thrace* 382 vyznačení hranic vesnice Eresén[-]. *I Aeg Thrace* 383 vyznačení hranic neznámé vesnice.

6.19 Charakteristika epigrafické produkce ve 4. st. n. l.

Nápisů 4. st. n. l. následují trend prudkého poklesu produkce, který začal již na přelomu 3. a 4. st. n. l. Dochází k uzavírání komunit, snižuje se i variabilita forem i obsahu nápisů. Spolu s tím se objevují i jasné projevy křesťanské tematiky, a to zejména v oblasti Perinthu, Abdéry a Byzantia. Opět převládá funerální funkce nápisů, jejich obsah je však podstatně odlišný.

Celkem	23 nápisů
Region měst na pobřeží	Abdéra 2, Bizóné 1, Byzantium 5, Kallipolis 1, Mesámбриá 2, Perinthos (Hérakleia) 7 (celkem 18 nápisů)
Region měst ve vnitrozemí	Augusta Traiana 3, Nicopolis ad Istrum 1, Traianúpolis 1, (celkem 5 nápisů)
Celkový počet individuálních lokalit	11
Archeologický kontext nálezu	funerální 2, sídelní 4, náboženský 1, sekundární 2, neznámý 14
Materiál	kámen 22 (mramor 12; vápenec 3, neznámý 7), jiný 1
Dochování nosiče	100 % 3, 50 % 3, 25 % 3, nemožno určit 15
Objekt	stéla 17, architektonický prvek 4, nástenná malba 1, jiný 1
Dekorace	reliéf 6, malovaná 1, bez dekorace 16; reliéfní dekorace figurální 1 nápis (vyskytující se motiv: zvíře 1), architektonické prvky 7 nápisů (vyskytující se motiv: naiskos 2, sloup 1, báze sloupu či oltář 1, geometrický motiv 1, florální motiv 1, jiný 2)
Typologie nápisu	soukromá 14, veřejné 6, neurčitelné 3
Soukromé nápisy	funerální 10, dedikační 1, jiný 3 (z toho popis sochy 2)
Veřejné nápisy	honorificační dekrety 2, jiný 4 (z toho milník 2)
Délka	aritm. průměr 8,34 řádku, medián 6, max. délka 33, min. délka 1
Obsah	latinský text 2 nápisů, písmo římského typu 4; hledané termíny (administrativní termíny 13 - celkem 18 výskytů, epigrafické formule 11 - 22 výskytů, honorificační 0 - 0 výskytů, náboženské 5 - 5 výskytů, epiteton 1 - počet výskytů 1)
Identita	řecká božstva 1, egyptská božstva 0, římská božstva 0, křesťanská tematika 9, pokles náboženské terminologie, včetně vymízení lokálních kultů z nápisů, regionální epiteton 1, subregionální epiteton 0, kolektivní identita 3 termíny, celkem 3 výskyty - obyvatelé řeckých obcí z oblasti Thrákie 3, mimo ni 0; celkem 34 osob na nápisech, 11 nápisů s jednou osobou; max. 8 osob na nápis, aritm. průměr 1,48 osoby na nápis, medián 1; komunita řeckého a římského charakteru, thrácký prvek zcela chybí, jména pouze řecká (26,08 %), pouze thrácká (0 %), pouze římská (4,34 %), kombinace řeckého a thráckého (0 %), kombinace řeckého a římského (39,13 %), kombinace thráckého a římského (0 %), kombinovaná řecká, thrácká a římská jména (0 %), jména nejistého původu (4,34 %), beze jména (26,08 %); geografická jména z oblasti Thrákie 3, mimo Thrákkii 0;

Epigrafická produkce ve 4. st. n. l. podstupuje velké změny. V první řadě se jedná o celkový prudký úpadek produkce o 94 % ze 390 na 23 nápisů. Příčiny tohoto procesu je možné sledovat již v druhé polovině 3. st. n. l., kdy tehdejší společensko-politická krize vyústila v nestabilitu říše, způsobenou jak vnitřními rozbroji, ekonomickou krizí, ale i hrozícím nebezpečím za hranicemi římského impéria (Lozanov 2015, 87-88). Tyto jevy se samozřejmě podepsaly i na úpadku epigrafické produkce, což vyústilo v poměrně radikální proměnu jejího charakteru. Většina nápisů pochází z pobřežních oblastí, s největší produkcí v Hérakleii, býv. Perinthu, jak je patrné na [Mapě 11.22 v Appendixu 11](#).

Nejčastější formou objektu nesoucího nápis je již tradičně mramorová stéla, na níž začínají převládat křesťanské motivy, jako je kříž či christogram.

6.19.1 Funerální nápisy

Zvyk zhodovovat funerální nápisy se tak ve 4. st. n. l. uchoval v Thrákkii pouze v rámci křesťanské komunity, převážně z okolí Hérakleie. Funerálních nápisů se celkem dochovalo 10 a

přestavují tak nejčetnější skupinu nápisů ze 4. st. n. l. Devět nápisů nese jasné znaky křesťanské víry nebožtíků či pozůstalých, ať už je to slovní vyjádření, zobrazení christogramu či vyobrazení křížů.⁴¹⁴ Fakt, že většina nápisů nese textové či vizuální konotace na křesťanskou víru, není nijak překvapivý, vzhledem k tomu, že hlavní produkční centrum Hérakleia, odkud pochází šest nápisů, byla zároveň jedním ze hlavních sídel křesťanské komunity pro region jihovýchodní Thrákie a křesťanství se v průběhu 4. st. n. l. stalo uznávaným náboženstvím a dokonce oficiální vírou římské říše (Dumanov 2015, 92-96). Osoby na nápisech i nadále nesou jména vzniklá kombinací římského a řeckého jména a i nadále se v mírně pozměněné formě udržují kulturní zvyklosti předcházejících období, jako je např. fráze o ochraně hrobu či texty nápisů promlouvající ke kolemjdoucím.⁴¹⁵

6.19.2 Dedikační nápisy

Dedikační nápisy ve 4. st. n. l. téměř vymizely, což může souviseť s ústupem místních kultů a nástupem křesťanské víry. Ze 4. st. n. l. se dochoval pouze jeden dedikační nápis *I Aeg Thrace* 19 z Abdéry, který věnovala Sab(b)ais Diovi *Hypsistovi*, tedy nejvyššímu bohu.

6.19.3 Veřejné nápisy

Celkem se dochovalo šest veřejných nápisů, z nichž dva jsou milníky⁴¹⁶, dva stavební nápisy, dokumentující stavbu brány v Byzantiu (Konstantinopoli) a stavbu věže v Kaliakře⁴¹⁷, a dva honorificační nápisy věnované tehdejším císařům vysokými městskými úředníky.⁴¹⁸ Nápisy pocházejí z doby tetrarchie, zejména z vlády císaře Konstantina. Ač je jejich celkový počet velmi omezený, i přesto se jedná o tradiční projevy suverenity římské říše a císaře. Primární funkcí těchto nápisů bylo informovat o stavebních aktivitách státního aparátu, ale i šířit pověst a postavení římského císaře v rámci provincie. Malý počet veřejných nápisů může dosvědčovat, že státní aparát byl v této době v krizi, a tudíž i celková produkce nápisů byla velmi nízká. Státní instituce do jisté míry i nadále fungovaly, což dokumentují dekrety pocházející z Augusty Traiany či milníky z Hérakleie (dříve Perinthu), obecně však produkce nápisů sloužících veřejnému zájmu končí zhruba po polovině 4. st. n. l.⁴¹⁹ Od této doby se vyskytují nápisy pouze pro soukromou potřebu jednotlivců či uzavřených komunit.

⁴¹⁴ Např. na nápisu *Perinthos-Herakleia* 219 se setkáváme s frází „Χρειστιανοὶ δὲ πάντες ἐνεσμένοι“, tedy vědomé přihlášení se všech zmíněných osob ke křesťanské víře.

⁴¹⁵ Na nápisu *Perinthos-Herakleia* 177 vystupuje Aurelius Afrodeiseios spolu s manželkou Aurelií Deionoisí. V nápisu je také uvedeno, že kdokoliv se odváží či pokusí neoprávněně použít hrobku, musí zaplatit pokutu právoplatným dědicům. Celkem se tato fráze objevuje na čtyřech sarkofázech z Hérakleie. Na závěr nápisu je taktéž ve čtyřech případech uvedena tradiční formule *chaire parodeita*, avšak s mírně pozměněnou ortografií, která pravděpodobně reflektovala tehdejší výslovnost.

⁴¹⁶ *Perinthos-Herakleia* 292 z Hérakleie a Velkov 2005 58 z Mesámbrie.

⁴¹⁷ SEG 53:651, IG Bulg 1, 2 12bis.

⁴¹⁸ SEG 51:916 datovaný na poč. 4. st. n. l., a SEG 52:695 datovaný mezi roky 324-337 n. l., oba z Augusty Traiany.

⁴¹⁹ V polovině 4. st. n. l. došlo k dokončení administrativních reforem, které začaly již za císaře Diokleciána: území Thrákie bylo přeměněno na diecéze *Thracia* a *Dacia*, z nichž Thracia se dále dělila na šest provincií se svými hlavními městy, která se staly administrativními centry nejbližších regionů (Dumanov 2015, 91).

6.19.4 Shrnutí

Dochované nápisy ze 4. st. n. l. svědčí o ústupu epigrafické produkce zhruba od konce 3. st. n. l. Došlo však nezbytně k přeměně formy a obsahu publikovaných nápisů tak, aby více odpovídala tehdejším společenským potřebám. V soukromé sféře se publikace nápisů udržela pouze v rámci křesťanské komunity. Křesťanská víra se stala jednotícím prvkem nápisů produkovaných v Thrákkii během 4. a následně i během 4. až 5. st. n. l. Nápisy téměř zcela vymizely z veřejné sféry, kde došlo k poměrně radikálním přeměnám administrativního uspořádání, což mělo za následek změny i v epigrafické produkci.

6.20 Charakteristika epigrafické produkce ve 4. st. n. l. až 5. st. n. l.

Nápisy datované do 4. až 5. st. n. l. pocházejí převážně z velkých měst na pobřeží. Pokračuje úbytek jak celkového počtu nápisů, tak i epigraficky aktivních komunit. Komunity jsou spíše uzavřené, nedochází ke kulturní výměně na úrovni předcházejících století. Zcela převládají soukromé nápisy funerální funkce, na nichž je patrný silný vliv křesťanství, který ovlivňuje jak podobu, tak obsah nápisů. Dochází k opětovné individualizaci nápisů, ač rozsah nápisů se nijak nemění.

Celkem	35 nápisů
Region měst na pobřeží	Byzantion 4, Maróneia 13, Perinthos (Hérakleia) 13 (celkem 30 nápisů)
Region měst ve vnitrozemí	Augusta Traiana 2, Serdica 2, Traianúpolis 1 (celkem 5 nápisů)
Celkový počet individuálních lokalit	8
Archeologický kontext nálezu	funerální 2, sídelní 2, náboženský 1, sekundární 6, neznámý 24
Materiál	kámen 32 (mramor 23; jiný 1, neznámý 8), kov 2 (olovo 2), jiný 1
Dochování nosiče	100 % 4, 75 % 3, 50 % 3, 25 % 10, oklepek 1, nemožno určit 14
Objekt	stéla 32, architektonický prvek 1, mozaika 1, jiný 1
Dekorace	reliéf 18, jiná 1, bez dekorace 16; reliéfní dekorace figurální 2 nápisů (vyskytující se motiv: zvíře 1, scéna lovu 1, skupina lidí 1, stojící osoba 1, socha 1), architektonické prvky 17 nápisů (vyskytující se motiv: naiskos 9, florální motiv 1, jiný 9 (kříž 9))
Typologie nápisu	soukromé 30, veřejné 1, neurčitelné 4
Soukromé nápisy	funerální 28, jiný 2 (proklínací destička 2)
Veřejné nápisy	jiný 1 (z toho hraniční kámen 1)
Délka	aritm. průměr 6,67 řádku, medián 6, max. délka 22, min. délka 1
Obsah	latinský text 1 nápis, písmo římského typu 6; hledané termíny (administrativní termíny 8 - celkem 12 výskytů, epigrafické formulky 7 - 23 výskytů, honorifikační 0 - 0 výskytů, náboženské 0 - 0 výskytů, epiteton 0 - počet výskytů 0)
Identita	vymízení řecké a thrácké náboženské terminologie, včetně vymízení lokálních kultů z nápisů, křesťanství jediným náboženstvím, regionální epiteton 0, subregionální epiteton 0, kolektivní identita 0 termínů; celkem 28 osob na nápisech, 15 nápisů s jednou osobou; max. 5 osob na nápis, aritm. průměr 0,8 osoby na nápis, medián 1; komunita řeckého a římského charakteru, thrácký prvek zastoupen minimálně, jména pouze řecká (17,14 %), pouze thrácká (0 %), pouze římská (8,57 %), kombinace řeckého a thráckého (2,85 %), kombinace řeckého a římského (14,28 %), kombinace thráckého a římského (0 %), kombinovaná řecká, thrácká a římská jména (0 %), jména nejistého původu (14,27 %), bez jména (42,85 %); geografická jména z oblasti Thrákie 0, mimo Thrákkii 0;

Celková produkce je ve 4. až 5. st. n. l. zhruba desetinová při porovnání s dobou největší epigrafické aktivity, tedy 2. a 3. st. n. l. Epigrafická produkce se do jisté míry vrátila na úroveň 1. či 2. st. př. n. l., kdy většina nápisů byla produkována v pobřežních oblastech a

ve vnitrozemí se nápisy objevily pouze sporadicky. Většina z 35 nápisů z daného období pochází z přímořských oblastí, a to zejména z regionu Maróneie a Hérakleie, jak je patrné na Mapě 11.22 v Appendixu 11. Nápis ve vnitrozemí pocházejí převážně z urbánních center, jako je Serdica či Augusta Traiana, kde dochází k velmi omezenému přežívání epigrafické kultury.

Nejčastější formou objektu nesoucí nápis je i nadále mramorová stéla, z jiných materiálů se dochovaly dvě proklínací destičky psané na olovo, jeden nápis na mozaice a jeden nápis na nástěnné malbě uvnitř hrobky.

6.20.1 Funerální nápisy

Funerálních nápisů se celkem dochovalo 28 a i nadále pocházejí převážně z křesťanské komunity, jak je patrné z obsahu i dekorace náhrobků samotných.⁴²⁰ I nadále si uchovaly poměrně informativní a interaktivní charakter: v osmi případech nápisy promlouvají k náhodně procházejícímu poutníkovi (*chaire parodeita*) a sdělují mu životní osudy zemřelého. Poměrně dlouhý rozsah nápisů poskytuje řadu informací nejen o nebožtíkovi, ale i o jeho rodině.⁴²¹ Zemřelý je identifikován pomocí osobního jména a jména rodiče, případně jeho přináležitosti ke křesťanské komunitě.

Identita osob byla jasně dána křesťanskou vírou, a nebylo tedy nutné uvádět geografický původ. K prolínání onomastických tradic téměř již nedocházelo s tím, že převaha dochovaných osobních jmen byla řeckého původu, pouze s malým podílem jmen římského původu, nakolik je možné v této době přisuzovat jednotlivým jménům kulturní původ. Thrácký prvek se až na jednu výjimku z dochovaného epigrafického materiálu zcela vytratil.⁴²² Tímto zásadním způsobem proměnilo křesťanství podobu a obsah epigrafické produkce v Thráckii, ale i mimo ni. Přestala být oceňována identita politická či vojenská kariéra a společenská prestiž v rámci státního aparátu, ale namísto nich na důležité místo ve společnosti nastoupila sounáležitost s křesťanskou obcí.

⁴²⁰ Místo spočinutí označují slova jako *mnémeion* či *mnéma* označující jak hrob, tak stélu samotnou. Dále se začíná objevovat termín *thesis*, typický právě pro křesťanské nápisy, označující místo posledního spočinutí. Termín *latomeion* se vyskytuje celkem pětkrát a označuje sarkofág, který nese nápis a zároveň slouží jako místo posledního odpočinku. Sarkofág pocházejí převážně z křesťanské komunity z Hérakleie a slouží pro rodinné pohřby, v jednom případě až pro šest lidí. Texty na sarkofágu typicky označují nebožtíka jako rádného obyvatele Hérakleie. V šesti případech nápisy obsahovaly formuli, které zakazovala jejich další používání pod pokutou, vymahatelnou v rámci samosprávy či církve právě v Hérakleii. Podobné nápisy existovaly v několika městech již od 1. st. n. l. Podle množství dochovaných nápisů s identickým, či velmi podobným textem se dá usuzovat, že se jednalo o poměrně častý problém, který ve 4. st. n. l. přetrval zejména v Hérakleii, např. na nápisu *Perinthos-Herakleia* 180.

⁴²¹ Ve dvou případech se jednalo o vojáky z povolání, konkrétně o legionáře a *centenaria*, v jednom případě o lékaře, v jednom případě o námezdního dělníka, dále o architekta, stříbrotepce, mincovního mistra a výběrčího daní. Dozvídáme se o manželkách zesnulých, jejich potomcích a někdy i o věku, jehož se dožili. Výjimku tvoří nápis *SEG* 49:871 nalezený na nástěnné malbě uvnitř hrobky číslo 252 v regionu města Augusta Traiana s typickou formulí přející štěstí (*agathé týché*).

⁴²² Nápis *Perinthos-Herakleia* 183 patřil stříbrotepci s původně thráckým jménem, Mókiánem z Hérakleie, který přijal křesťanskou víru, a text nápisu obsahoval stejnou právní formulku poskytující ochranu před novým použitím sarkofágu, která se vyskytovala v oblasti již od 1. st. n. l.

6.20.2 Dedikační nápisy

Ve své tradiční podobě se dedikační nápis nedochoval ani jeden, nicméně následující čtyři nápisy je možné zahrnout do široce pojaté kategorie rituálně zaměřených textů: dva nápisy na podstavcích soch, jejichž text se s největší pravděpodobností vztahoval k nedochovaným sochám⁴²³, a dále dvě proklínací tabulky.⁴²⁴

6.20.3 Veřejné nápisy

Veřejný nápis ze 4. až 5. st. n. l. se dochoval pouze jeden, a to velmi poškozený hraniční kámen *I Aeg Thrace 343* z Maróneie.

6.20.4 Shrnutí

Skupina nápisů datovaných do 4. až 5. st. n. l. vykazuje stejné charakteristiky jako nápisy datované do 4. st. n. l. a poukazuje na poměrně značné změny ve společenském uspořádání. Tyto změny měly za následek nejen téměř úplné vymizení epigrafické produkce ve službách politické autority, ale i ze soukromého sektoru. Proměna kulturních a náboženských projevů společnosti je dobře patrná na pozměněném obsahu a formě nápisů, kde hlavní roli přejímá křesťanská víra a thrácký element se opět vytrácí.

6.21 Charakteristika epigrafické produkce v 5. st. n. l.

V 5. st. n. l. pokračuje útlum epigrafických aktivit, komunity se ještě více uzavírají. Produkce do omezené míry přežívá na pobřeží a ve vnitrozemských městech, nicméně se snižuje variabilita formy a obsahu nápisů. Vliv křesťanství narůstá, jak v dekoraci tak i funkci nápisů, podobně jako v předcházejícím období. Soukromé funerální nápisy jsou takřka jediným typem nápisů, převládá jednoduchá dekorace s křesťanskou tematikou.

⁴²³ Nápis SEG 46:845 a 845,2 zmiňují bohyni Hekaté a pravděpodobně řečníka Aischina, a byly objeveny v rámci archeologických vykopávek na Istanbulském *hippodromu*.

⁴²⁴ SEG 60:747 a 748, které jsou datované do 4. až 5. st. n. l. Jejich text se sestává z magických formulí a relativně běžného palindromu *ablanathanalba* (Gager 1999, 136). Účelem těchto proklínacích destiček bylo získat sílu, lásku, zdraví, peníze či moc, či naopak jejich magickou mocí uškodit nepříteli. Jejich text je často nesrozumitelný a obsahuje magické formule, které měly přímět nadpřirozenou sílu vykonat přání pisatele. Jejich výskyt je vcelku běžný v průběhu celé antiky, jejich dochování z oblasti Thrákie je však poměrně vzácné. Tyto dva texty (SEG 60:747 a 748) byly nalezeny v průběhu archeologických vykopávek v roce 2010 v moderním Istanbulu, a je možné, že v budoucnosti bude objeveno více podobných nálezů.

Celkem	12 nápisů
Region měst na pobřeží	Byzantion 3, Maróneia 4, Perinthos (Hérakleia) 1 (celkem 8 nápisů)
Region měst ve vnitrozemí	Filippopolis 2, Plótinúpolis 1, Traianúpolis 1 (celkem 4 nápisy)
Celkový počet individuálních lokalit	6
Archeologický kontext nálezu	funerální 3, náboženský 2, sekundární 2, neznámý 5
Materiál	kámen 12 (mramor 7; vápenec 2, neznámý 3)
Dochování nosiče	100 % 2, 75 % 1, 50 % 1, 25 % 2, nemožno určit 6
Objekt	stéla 10, architektonický prvek 1, mozaika 1
Dekorace	reliéf 5, bez dekorace 7; reliéfní dekorace figurální 0, architektonické prvky 5 nápisů (vyskytující se motiv: naiskos 1, sloup 1, jiný 4 (kříž 4))
Typologie nápisu	soukromé 11, neurčitelné 1
Soukromé nápisy	funerální 10, neznámý 1
Veřejné nápisy	0
Délka	aritm. průměr 3,91 řádku, medián 3, max. délka 14, min. délka 1
Obsah	latinský text 0, písmo římského typu 0; hledané termíny (administrativní 1 - celkem 1 výskyt, epigrafické formule 3 - 3 výskytu, honorifikační 0, náboženské 0, epiteton 0)
Identita	narušující vliv křesťanství, regionální epiteton 0, subregionální epiteton 0, kolektivní identita 0 terminů; celkem 12 osob na nápisech, 10 nápisů s jednou osobou; max. 1 osoba na nápis, aritm. průměr 0,8 osoby na nápis, medián 1; komunita řeckého a omezeně římského charakteru, jména pouze řecká (41,67 %), pouze thrácká (0 %), pouze římská (0 %), kombinace řeckého a thráckého (0 %), kombinace řeckého a římského (8,33 %), kombinace thráckého a římského (0 %), kombinovaná řecká, thrácká a římská jména (0 %), jména nejistého původu (33,2 %), bez jména (16,6 %); geografická jména z oblasti Thrákie 0, mimo Thrákkii 0;

Celková epigrafická produkce v 5. st. n. l. poklesla o 52 % oproti 4. st. př. n. l. a o 93 % oproti 3. st. n. l. Jedná se o pokračující trend poklesu epigrafické produkce, který začal již na konci 3. st. n. l., a který je pozorovatelný i v dalších částech bývalé římské říše. Nápisy pocházejí především z Maróneie a Byzantia (Konstantinopole), jak je patrné na [Mapě 11.23](#) v [Apendixu 11](#).

Nápisy z 5. st. n. l. jsou převážně vyrobeny z kamene, jen jeden nápis se zachoval na dřevě. Jejich charakter je soukromý a slouží výhradně funerální funkci, celkem v 11 případech. Velký vliv na formu i obsah nápisu má křesťanství, které se stalo výhradním tématem spojujícím dochované nápisy. Časté je vyobrazení kříže či christogramu, se zmínkami o křesťanském Bohu, případně Kristovi. Funerální nápisy se stávají individuálním monumentem, zmiňujícím pouze zemřelého, a nikoliv jeho rodinu. Jména na nápisech jsou převážně řeckého původu, ale do určité míry dochází k uchování římské onomastické tradice.⁴²⁵ Thrácká jména, stejně tak jako kulty thráckého původu zcela chybí. Nevyskytuje se ani zmínky o kontaktech s jinými komunitami, ať už z regionu či mimo region a nedochází k epigraficky zaznamenané imigraci lidí, tak jak bylo běžné např. ve 2. a 3. st. př. n. l.

6.21.1 Shrnutí

V 5. st. n. l. se komunity uzavírají a opouštějí dříve nastolenou společenskou organizaci a zvyky, mezi něž patřil například i zvyk publikovat nápisy. Zcela dochází k vymizení institucionální epigrafické produkce. Vzniklé křesťanské nápisy jsou poslední přežívající tradicí,

⁴²⁵ Např. na nápisu SEG 56:823 vystupuje muž jménem Flavios Eutychés.

amalgámem pohanského a křesťanského pohřebního ritu, který se udržel v místech se silnou historickou tradicí publikace nápisů, ale na mnoha jiných místech zanikl.

6.22 Charakteristika epigrafické produkce v 5. st. n. l. až 6. st. n. l.

U nápisů datovaných do 5. až 6. st. n. l. je i nadále možné sledovat celkový pokles jejich produkce. Většina z nich pochází z pobřežních oblastí a má soukromý charakter. Obsah nápisů úzce souvisí s projevy křesťanské víry a funerální funkcí nápisů. Epigraficky aktivní komunity jsou spíše uzavřeného charakteru, epigraficky nejsou zaznamenány kontakty dokonce ani s nejbližším okolím.

Celkem	16 nápisů
Region měst na pobřeží	Apollónia Pontská 1, Byzantion 3, Maróneia 3, Mesámbriá 3, Topeiros 1 (celkem 11 nápisů)
Region měst ve vnitrozemí	Nicopolis ad Istrum 2 (celkem 2 nápisy) ⁴²⁶
Celkový počet individuálních lokalit	8
Archeologický kontext nálezu	sekundární 3, neznámý 13
Materiál	kámen 15 (mramor 13; jiný 2), jiný 1 (z toho dřevo 1)
Dochování nosiče	50 % 5, 25 % 3, kresba 1, nemožno určit 7
Objekt	stéla 11, architektonický prvek 2, jiný 1, neznámý 2
Dekorace	reliéf 5, bez dekorace 11; reliéfní dekorace figurální 1 nápis (vyskytující se motiv: funerální scéna/symposion 1), architektonické prvky 4 nápisy (vyskytující se motiv: kříž 7, christogram 1)
Typologie nápisu	soukromé 13, veřejné 0, neurčitelné 3
Soukromé nápisy	funerální 10, dedikační 1, jiný 1, neznámý 1
Veřejné nápisy	0
Délka	aritm. průměr 4,75 řádku, medián 5, max. délka 9, min. délka 1
Obsah	latinský text 0, písmo řím. typu 1; hledané termíny (administrativní termíny 0, epigrafické formule 1 - 1 výskyt, honorifikační 0, náboženské 2 - 3 výskytu, epiteton 0)
Identita	křesťanská náboženská terminologie, vymízení lokálních kultů z nápisů, regionální epiteton 0, subregionální epiteton 0, kolektivní identita 0 termínů; celkem 8 osob na nápisech, 8 nápisů s jednou osobou; max. 1 osoba na nápis, aritm. průměr 0,5 osoby na nápis, medián 0,5; uzavřené komunity, bez prolínání onomastických tradic, jména pouze řecká (25 %), pouze thrácká (0 %), pouze římská (12,5 %), kombinace řeckého a thráckého (0 %), kombinace řeckého a římského (0 %), kombinace thráckého a římského (0 %), kombinovaná řecká, thrácká a římská jména (0 %), jména nejistého původu (12,5 %), beze jména (50 %); geografická jména z oblasti Thrákie 1, mimo Thrákkii 0;

Většina nápisů z 5. až 6 st. n. l. pochází z pobřežních oblastí. Epigraficky aktivní komunity se udržují pouze na několika místech ve třech regionech na mořském pobřeží, zejména v okolí Byzantia (Konstantinopole), Perinthu (Hérakleie), Maróneie a Mesámbrie, podobně jako v předcházejícím období, což dobře ilustruje Mapq 11.23 v Appendixu 11.

Nápisů mají výhradně soukromý charakter, 10 z nich mělo funerální funkci a pocházelo z křesťanské komunity, a jeden sloužil jako dedikace věnovaná křesťanskému Bohu.⁴²⁷ Nápisů jsou většinou velmi špatně dochované, nicméně z jejich výzdoby a fragmentárního textu lze soudit, že pocházejí výhradně z křesťanského kontextu, z komunit v Maróneii, Byzantiu, Mesámbrii a Apollónii. Dochovaná osobní jména jsou převážně řeckého původu a setkáváme se i s uváděním funkcí, které zemřelý zastával v rámci křesťanské komunity.⁴²⁸ Zcela naopak

⁴²⁶ Celkem tři nápisů nebyly nalezeny v rámci regionu známých měst, editoři korpusů udávají jejich polohu vzhledem k nejbližšímu modernímu sídlišti, či uvádí muzeum, v němž se nachází.

⁴²⁷ Nápis Velkov 2005 54 z Mesámbrie.

⁴²⁸ Např. nápis I Aeg Thrace 96 nebo SEG 60:735.

chybí nápisy veřejné povahy, a dále nápisy v nichž by figurovalo obyvatelstvo nesoucí thrácká jména.

6.22.1 Shrnutí

Nápisy datované do 5. až 6. st. n. l. poukazují i nadále na zásadní vliv křesťanství na společnost tehdejší Thrákie, která se projevila i na podobě epigrafické produkce. Dochované funerální nápisy pocházejí především z oblastí se silnou křesťanskou komunitou. Velmi malý počet dochovaných nápisů nasvědčuje, že zvyk publikovat nápisy do jisté míry přežíval v komunitách, které přeměnily podobu funerálních nápisů tak, aby jejich forma a obsah vyhovovaly potřebám křesťanské víry.

6.23 Nápisy z 6. až 8. st. n. l.

Vytvořená HAT databáze obsahuje celkem 12 nápisů ze 6. st. n. l., které odpovídají kritériím datace, tedy nápisů s koeficientem 1. Dále databáze obsahuje i dva nápisy ze 7. až 8. st. n. l., tedy nápisů s koeficientem 0,5. Tato skupina nápisů vykazuje stejné rysy jako nápisy z 5. a 5. až 6. st. n. l., a proto je zmíním alespoň ve stručnosti.

Celkem	12 nápisů (6. st.) + 2 nápisy (7.-8. st.)
Region měst na pobřeží	Maximianopolis 2, Traianopolis 1, Perinthos (Herakleia) 5, Mesámbriá 1 (celkem 9 nápisů)
Region měst ve vnitrozemí	Plotinopolis 1, Augusta Traiana 1 (celkem 2 nápisy) ⁴²⁹
Celkový počet individuálních lokalit	7
Archeologický kontext nálezu	funerální 1, sekundární 2, neznámý 9
Materiál	kámen 10 (mramor 7; jiný 3), keramika 4
Dochování nosiče	75 % 1, 50 % 2, 25 % 4, nemožno určit 7
Objekt	stéla 8, architektonický prvek 6
Dekorace	reliéf 7, bez dekorace 7; reliéfní dekorace figurální 0 nápisů , architektonické prvky 7 nápisy (vyskytující se motiv: kříž 5, razidlo 4)
Typologie nápisu	soukromé 8, veřejné 4, neurčitelné 2
Soukromé nápisy	funerální 8
Veřejné nápisy	razidlo na cihlách 4
Délka	aritm. průměr 4,64 řádku, medián 5, max. délka 8, min. délka 2
Obsah	latinský text 0, písmo řím. typu 1; hledané termíny (administrativní termíny 4 - 1 výskyt, epigrafické formule 3 - 1 výskyt, honorifikační 0, náboženské 2 - 1 výskyt, epiteton 0)
Identita	křesťanská náboženská terminologie, vymízení lokálních kultů z nápisů, regionální epiteton 0, subregionální epiteton 0, kolektivní identita 0 termínů; celkem 14 osob na nápisech, 6 nápisů s jednou osobou; max. 2 osoby na nápis, aritm. průměr 0,57 osoby na nápis, medián 0,5; uzavřené komunity, bez prolínání onomastických tradic, jména pouze řecká (36 %), pouze thrácká (0 %), pouze římská (7 %), kombinace řeckého a thráckého (0 %), kombinace řeckého a římského (7 %), kombinace thráckého a římského (0 %), kombinovaná řecká, thrácká a římská jména (0 %), jména nejistého původu (0 %), beze jména (50 %); geografická jména z oblasti Thrákie 0, mimo Thrákkii 2;

Nápisy pocházejí převážně pobřežních oblastí, pouze dva nápisy pocházejí z vnitrozemí. Produkční centra jsou prakticky stejná jako v 5. st. př. n. l., jak je patrné z Mapy 11.23 v Appendixu 11. Objekty nesoucí nápis jsou převážně z mramoru s vyobrazením křesťanského

⁴²⁹ Celkem tři nápisy nebyly nalezeny v rámci regionu známých měst, editoři korpusů udávají jejich polohu vzhledem k nejbližšímu modernímu sídlišti, či uvádí muzeum, v němž se nachází.

kříže a křesťanská tematika se odráží i v textu nápisů, které jsou převážně funerálního zaměření. Zbylé čtyři nápisy označují výrobce keramických cihel, nesoucí vyobrazení kříže a pořečtěnou verzi termínu *kúbikúarios*, tedy eunuch sloužící v předpokojích římského a později byzantského císaře. Složení epigraficky aktivní společnosti je dle původu osobních jmen z třetiny řecké, s odkazy na místní komunity jako je Filippopolis či na obyvatele řeckých měst z Malé Asie z oblasti Galatie a Ankýry. Tato skupina nápisů tedy nijak nevybočuje z trendu epigrafické produkce nastavené již na konci 4. st. n. l., a zejména pak v průběhu 5. st. n. l., kde se křesťanství, a zejména jeho projevy v rámci funerálního ritu, staly jediným přeživším motivem epigrafické produkce v Thrákkii.

6.24 Epigrafická produkce a proměny společnosti

Dochovaný epigrafický materiál, který bylo možné datovat s přesností do jednoho až dvou století, poskytuje poměrně ucelený soubor dat o vývoji společnosti antické Thrákie v průběhu více než 11 století. Soubor analyzovaných 2036 nápisů umožňuje sledovat vývoj epigrafické produkce v jednotlivých časových obdobích a navzájem je srovnávat se známými společensko-politickými změnami.

6.24.1 Proměny epigrafické produkce v závislosti na společenské organizaci a komplexitě

Podíváme-li se na celkový počet nápisů, jak ho zobrazuje [Graf 11.24](#) v [Apendixu 11](#), skupiny nápisů datovaných s přesností do jednoho a do dvou století vykazují velmi podobné trendy. K výraznému nárůstu produkce dochází v 5. a 4. st. př. n. l. Další období růstu počtu nápisů jsou ve 2. st. n. l. a pak zejména v 3. st. n. l. Ze srovnání se známými historickými jevy a událostmi tak plyne, že období růstu epigrafické produkce mohou být spojována s dobou intenzivního působení řeckých obcí na území Thrákie v klasické době, kdy došlo k rozšíření epigrafického zvyku i mimo bezprostřední území řeckých *poleis*, a kdy se začalo ve velmi omezené míře na nápisech objevovat i thrácké obyvatelstvo, zejména aristokratického původu. Další období růstu souvisí s dobou relativní politické stability řeckých obcí ve 2. st. př. n. l., kdy byla velká část Thrákie součástí makedonského království. Nejvýraznější nárůst epigrafické produkce nastává ve 2. a 3. st. n. l., kdy dochází k velkému množství administrativních reforem v rámci římské říše a s tím spojeným větším zapojením běžného obyvatelstva do státních a vojenských institucí.

Naopak období poklesu epigrafické produkce oproti předcházejícímu století nastalo na přelomu 4. a 3. st. př. n.l., výrazněji pak v 1. st. př. n. l. a nejstrmější propad pochází z přelomu 3. a 4. st. n. l. Doby poklesu epigrafické aktivity mohou být přičítány období ekonomické a společenské krize, vyčerpání a následné transformace, která vede i k odlišnému

pojetí epigrafické produkce. K poklesu produkce dochází zejména na přelomu 1. st. př. n. l. a 1. st. n. l., kdy Thrákie prochází reformou politické moci a vazalské krále thráckého původu střídá autorita římské říše. Tento propad epigrafické produkce nicméně není tak markantní jako téměř ukončení epigrafické produkce na konci 3. st. př. n. l., kdy dochází k poklesu produkce o více než 90 %, což souvisí s celkovou destabilizací poměrů v římské říši, vlekou ekonomickou krizí, zvyšujícími se nájezdy nepřátelských kmenů a v neposlední řadě i narůstající společenskou rolí křesťanské víry.

Opakující se trendy růstu v době prosperity a stability a poklesu v době nejistoty a úpadku se projevují i napříč typologickými skupinami nápisů. Změny vnitřní infrastruktury se projeví s určitým zpožděním na celkovém počtu veřejných nápisů, které jsou produktem organizované administrativy a aktivity fungující politické autority. Jejich nárůst je patrný ve 3. st. př. n. l. jakožto důsledek zvýšených aktivit makedonských králů, avšak i přesto stále převažují nápisy soukromé povahy. Další nárůst produkce veřejných nápisů je pozorovatelný ve 2. st. n. l., kdy dochází k nárůstu regulace v souvislosti s administrací římské provincie a stavebních aktivit financovaných státním aparátem. Tento růst dále pokračuje i v 3. st. n. l., kdy se římská říše dlouhodobě potýká s krizí, nárůstem byrokratického aparátu, zvyšování moci armády a centralizací řízení rozsáhlé říše. Rostoucí komplexita politické a společenské organizace vede k nutnosti efektivněji uchovávat a předávat informace, nutné k řízení stratifikované společnosti o velikosti větší než několik set členů. Proto v komplexních společnostech dochází k vytvoření systému uchovávání a předávání informací, jehož částečným projevem jsou i dochované veřejné nápisy (Johnson 1973, 3-4). V 2. a 1. st. př. n. l. je naopak možné pozorovat snížení celkového počtu nápisů, které je nejmarkantnější ve 4. st. n. l., kdy dochází k destabilizaci politické autority, která využívala nápisy pro účely organizace a správy území a obyvatelstva. Probíhající reformy organizace říše, ekonomická a politická nestabilita vedou ve 4. st. n. l. ke konečnému úpadku byrokratického aparátu v jeho původní podobě, a tedy i k razantnímu opuštění epigrafické produkce.

6.24.2 Soukromé vs. veřejné nápisy a role komplexní společnosti

Nápisy soukromé povahy tvořily většinu nápisů po celou sledovanou dobu a do jisté míry u nich probíhaly podobné změny růstu a poklesu produkce jako u veřejných nápisů, jak je patrné z [Grafu 11.25](#) v [Apendixu 11](#). Tento jev souvisí s propojeností základní infrastruktury nutné k vytvoření nápisů, kterou sdílí jak nápisy veřejné, tak i soukromé povahy. V dobách prosperity, kdy dochází k nárůstu společenské komplexity, současně se totiž objevuje i infrastruktura nutná ke zhotovení nápisů, jakou je profesní specializace, intenzifikace výroby, navýšení gramotnosti obyvatelstva a akumulace ekonomického potenciálu osobami podílejícími se na produkci nápisů. Pokud jsou tyto podmínky naplněny, tím pádem může

snadněji dojít k většímu zapojení obyvatelstva na produkci nápisů, a tedy i nárůstu produkce soukromých nápisů.

Prudké nárůsty produkce soukromých nápisů se objevují v 5. st. př. n. l., dále ve 2. st. n. l., tedy v době prosperity a stability, kdy soukromé osoby mají dostatek prostředků na zhotovení nápisu. Naopak ve 3. st. př. n. l., 1. st. př. n. l. a zejména ve 4. st. n. l. dochází k úpadku publikační činnosti soukromých osob. Tento jev je možné spojovat s obdobím společenské a ekonomické nejistoty, kdy lidé upouští od publikování nápisů a dávají přednost zajištění primárních životních potřeb. V těchto dobách také může klesat počet obyvatel schopných psát, spolu s tím, jak v dobách krize mizí i nutná infrastruktura potřebná pro vznik gramotné vrstvy obyvatel, případně pro vytváření nápisů samých (Tainter 1988, 118-123, 137).

Zajímavým jevem je současný nárůst veřejných nápisů a současný pokles nápisů funerálních, ke kterému došlo ve 3. st. př. n. l. a také ve 3. st. n. l., jak je patrné v [Grafu 11.25](#) v [Appendixu 11](#). Možné vysvětlení tohoto trendu je krize tehdejšího politického a společenského uspořádání a snaha politické autority o reformy, navýšení regulace a kontroly byrokratického aparátu. Přímým důsledkem je zvýšené finanční zatížení středních vrstev společnosti, což v konečném důsledku vede k relativně okamžitému poklesu produkce soukromých nápisů. Ve 3. st. př. n. l. tento jev může souviset se snahou původně autonomních řeckých měst vyrovnat se s působením makedonských králů v Thrákkii, které je možné datovat již od poloviny 4. st. n. l. s výraznějšími projevy zejména ve století následujícím. Ve 3. st. n. l. je to naopak reakce na krizi římské říše, způsobenou jak vojenskými převraty a konflikty, nebezpečím na vnějších hranicích říše, finanční zátěží a přebujelým administrativním aparátem (Tainter 1988, 137-140). Administrativní aparát se snaží udržet v chodu i za cenu zvýšujících se nákladů, které dopadají především na střední vrstvu. To může vést až ke snižování vzdělanosti a schopnosti obyvatelstva publikovat a financovat zhotovování nápisů, což má za následek úbytek soukromých nápisů ve 3. st. n. l. O století později tento trend vyústí v konečný úpadek epigrafické produkce ve veřejné sféře a přeměnu publikačních zvyků v soukromé sféře, vedoucí k přezívání epigrafické funerální produkce v křesťanských komunitách.

Trendy v chování vyšší a střední vrstvy, tedy těch lidí, kteří si mohli dovolit publikovat nápisy, dobře dokumentují trendy zobrazené v [Grafu 11.26](#) v [Appendixu 11](#). Po většinu doby převládaly funerální nápisy, jejichž funkcí bylo označovat hrob a připomínat zemřelého. Jejich celkové počty reagovaly na aktuální změny ve společnosti, tj. pokles v době krize a nárůst v době stability. Změna nastává na konci 1. st. n. l., kdy se Thrákie stává součástí římské říše a objevuje se prudký nárůst dedikačních nápisů, doprovázený pomalým poklesem funerálních nápisů. Ve 3. st. n. l. jsou dedikační nápisy dokonce četnější než nápisy funerální, což svědčí o proměnách chování tehdejší populace. S tím souvisí i nárůst epigrafické produkce související s lokálními kulty, které vykazují prvky jak místní thrácké víry, tak řeckého náboženství. Došlo tak k unikátnímu spojení a přeměně zvyků tehdejší společnosti, kdy se funkce převážné části epigrafické produkce změnila z připomínání zemřelého směrem k vyjádření náboženského

přesvědčení. Ve 4. st. n. l. dochází k všeobecnému úpadku a navrácení se k funerální funkci dochovaných nápisů.

6.24.3 Epigrafická produkce v jednotlivých obdobích

V zásadě je možné epigrafickou produkci rozdělit podle její celkové míry a rozsahu, případně charakteru materiálu do několika období, v nichž dochází k zásadnějším proměnám společnosti, způsobených jak změnami vnitřního uspořádání společnosti, tak i ovlivněním nově příchozími kulturami.

Období 6. a 5. st. př. n. l. je charakterizováno soustředěním epigrafické produkce v řeckých městech na pobřeží a pouze sporadickým užitím písma v thráckém aristokratickém kontextu ve vnitrozemí. Použití nápisů v thráckém prostředí je odlišné od použití v řecky mluvících komunitách na pobřeží a nic nesvědčí o přenosu kulturních zvyklostí v počátečních staletích. Ke kontaktu dochází v omezené míře na diplomatické úrovni v řadách aristokratů a dále na úrovni obyvatelstva žijícího v bezprostřední blízkosti řeckých měst, avšak ani zde nedochází k významnějšímu přenosu kultury a zvyklostí. Výskyt thráckých osobních jmen v řeckém kontextu poukazuje na existenci smíšených svazků, ale vzhledem k tomu, že se nejedná se více než o 3 % z celkového počtu dochovaných osobních jmen, pak i smíšené svazky byly záležitostí spíše výjimečnou.⁴³⁰ Tuto dobu je možné ohraňovat objevením prvních epigrafických památek v 6. st. př. n. l. a polovinou 4. st. př. n. l., kdy dochází k nárůstu moci thrácké aristokracie spolu s výraznějším vstupem Makedonie na scénu. To sebou nese proměnu poměru soukromých a veřejných nápisů v rámci celkové produkce s až třetinovým nárůstem počtu veřejných nápisů, což se projeví zejména později ve 3. st. př. n. l., jak dobře ilustruje Graf 11.25 v Appendixu 11.

Ve 4. st. př. n. l. pokračuje epigrafická produkce v řeckých městech na pobřeží beze výraznějších změn, pouze dochází k jejímu rozšíření do více míst a zvyšuje se i celková produkce. Převahu mají nápisové soukromé povahy, ale objevují se i veřejné nápisové, jejichž charakter je do velké míry ovlivněn tradicí a normou obvyklou pro daný typ nápisu. Epigrafická produkce se v omezené míře objevuje i v nově vzniklých smíšených makedonsko-thráckých osídleních ve vnitrozemí, nicméně ani zde nedochází k prolínání onomastických zvyklostí či náboženských představ a obě komunity si udržují spíše tradiční charakter, soudě dle epigrafické produkce.

Podobný trend nárůstu celkové epigrafické produkce pokračuje i ve 3. a 2. st. př. n. l., kdy však dochází k poklesu produkce soukromých nápisů v řeckých městech na pobřeží ve 3. st. př. n. l., ale zároveň dochází k nárůstu produkce veřejných nápisů, což může svědčit o nárůstu institucionální regulace. Pobřežní komunity se taktéž v této době více otevírají mul-

⁴³⁰ Dle studia osobních jmen se thrácká populace v předřímské době podílela na epigrafické produkci jen minimální měrou, a to zejména v bezprostředním okolí řeckých osídlení. Loukopoulos (1989, 185-217) udává, že v oblasti Propontidy se thrácká jména na nápisech z archaické a klasické doby takřka nevyskytovala. V době hellénismu a v době římské celkové zastoupení thráckých jmen na nápisech nepřesahovalo 3 - 6 % dle konkrétního regionu, s tím, že nejvíce jmen thráckého původu bylo na nápisech z okolí Byzantia.

tinárodnostnímu hellénistickému společenství, což vede k objevení neřeckých náboženství a osob s neřeckými jmény. Zároveň se v řeckých městech objevují i božstva thráckého původu, avšak podíl thráckých jmen se stále pohybuje pod úrovní 3 % obyvatelstva. Thrácká aristokracie se na epigrafické produkci podílí zcela minimálně, a to zejména v okolí smíšených (řecko-)makedonsko-thráckých osídlení.

Skupina nápisů z 1. st. př. n. l. a 1. st. n. l. poukazuje na úpadek epigrafické produkce jako důsledek společenskopolitické krize a nestálosti poměrů v oblasti. V této době začíná do politické situace silně zasahovat Řím, ať už přímo, či pomocí nepřímé intervence. Od poloviny 1. st. n. l. je oblast oficiálně připojena pod římskou říši jako provincie *Thracia* a *Moesia Inferior*, avšak nedochází k významnému kulturnímu předělu či k zásadním změnám v epigrafické produkci.

Významnější změny naopak přináší 2. st. n. l., kdy dochází k strmému nárůstu jak soukromé, tak veřejné epigrafické produkce. Reformy administrativního uspořádání provincie, nárůst byrokratické zátěže a centrální organizace má za následek zintenzivnění epigrafické produkce, objevení se nových institucí a specializovaných profesí. Zapojení thráckého obyvatelstva v armádě a městské samosprávě s sebou nese i nárůst gramotnosti, povědomosti o epigrafických zvyklostech, a tedy i nárůst celkového počtu soukromých nápisů.

Nápisy z 2., ale i z 3. st. n. l. nabízejí větší různorodost obsahu nápisů, která je odrazem smíšeného složení epigraficky aktivní společnosti. Zhruba jedna pětina epigraficky aktivní populace jsou osoby nesoucí thrácké jméno, kteří však v mnoha případech přijali i jména římská pravděpodobně jako důkaz dosaženého společenského postavení a vykonaných skutků. Spolu s rozšířením epigrafické produkce mezi thrácké obyvatelstvo se objevují ve větší míře i thrácké kulty, které se smísily s řeckými, ale i dalšími středomořskými kulty. Přítomnost lidí z jiných částí římské říše poukazuje na zvýšený pohyb obyvatelstva, a to zejména v případě lidí pocházejících z Malé Asie a usídlených v oblasti velkých měst jako je Filippopole a Serdica (Slawisch 2007, 171). Zvýšená mobilita osob je typická pro multikulturní prostředí římské říše a projevuje se nejen v oblasti Thrákie (Carroll 2006, 281). Dedikační nápisy se ve 2. a 3. st. n. l. stanou vůbec nejhojnější skupinou nápisů, což svědčí o zařazení epigrafické produkce k náboženským zvyklostem. Dochází i k rozšíření nových zvyklostí, jako je udávání věku na funerálních nápisech či pravidelné uvádění skutků a společenského postavení, stejně tak jako nejbližší rodiny a přátel, kteří si tak pravděpodobně zajišťovali dědická práva (Carroll 2006, 281). V závislosti na společenském uspořádání římské říše se proměňují i onomastické zvyklosti obyvatel, ač tyto trendy byly omezeně pozorovatelné už i v druhé polovině 1. st. n. l. Uplatňuje se systém tří jmen, z nichž alespoň jedno jméno má římský původ a poukazuje tak na společenské postavení svého nositele. Tento trend je však narušen po roce 212 n. l., kdy právo nosit římské jméno má každý obyvatel římské říše a v průběhu času tudíž ztrácí na původní prestiži.

Zároveň s narůstající variabilitou obsahu se však ve 2. a 3. st. n. l. projevuje i relativní

ustálení formy, a to jak ve vnější podobě epigrafických monumentů, tak i v případě opakujících se formulí a ustálených slovních spojení. V případě veřejných nápisů je vidět jasné centralizovaná role římské administrativy, která do jisté míry předepisuje výslednou podobu a obsah nápisů, avšak za ponechání prostoru pro vytvoření lokálních variant místními samosprávami. V případě soukromých nápisů se spíše než o vliv předepsaných norem jedná o věc osobního vkusu kombinovanou s nápodobou již existujících zvyklostí, která nepřímo vytváří unifikovanou podobu soukromých nápisů.

Následné 4. a 5. st. n. l. jsou znamením úpadku epigrafické produkce a přeměny struktury společnosti. Reformy organizace společnosti vedou k jiným formám uplatňování politické autority, v nichž vydávání nápisů nehraje žádnou roli a od tohoto zvyku se upouští. Nárůst významu křesťanství v životě soukromých osob je možné pozorovat téměř na všech dochovaných nápisech soukromého charakteru. Z nápisů zcela mizí náboženství jiného typu než křesťanství a stírají se jak etnické rozdíly, tak i zaniká původní hierarchie společnosti a vytváří se nová struktura, provázaná úzce s křesťanskou církví. V následujících stoletích je možné spatřovat přežívající pozůstatky epigrafické produkce, ale ve velmi omezeném množství a pouze v soukromé sféře.

7 Mapování kulturních změn

V této kapitole se zabývám zeměpisným uspořádáním nálezových míst jednotlivých nápisů na území Thrákie. Zvláštní pozornost věnuji produkčním centrům, tedy místům se zvýšeným výskytem nápisů, a vzájemným vztahům, které tato centra mezi sebou měla. Sleduji povahu epigrafické produkce se zaměřením na veřejné a soukromé nápisy, jejich rozmístění v krajině a vztah s nejbližšími sídly, existující infrastrukturou a zeměpisnými podmínkami, a to ve snaze dokázat souvislost mezi rozšířením epigrafické produkce a rostoucí společenskou komplexitou a mírou politické organizace.

7.1 Prostorová analýza epigrafické produkce

Prostorovou analýzu vytvářím na základě souboru 4453 nápisů, což představuje 95 % všech nápisů obsažených v databázi *Hellenization of Ancient Thrace*. Tento soubor nápisů byl zvolen na základě dostupných informací o jejich místě nálezu, respektive o přesné lokalizaci místa nálezu uváděné v epigrafických korpusech a původních zdrojích. Tuto informaci o přesnosti místa nálezu v databázi zastupuje tzv. *position certainty index*, s hodnotami přesného určení místa nálezu do 1 km s 1540 nápisů, do 5 km s 2323 nápisy a do 20 km s 590 nápisů. Celkem 212 nápisů s přesností určení nad 20 km do současné analýzy nezahrnuji, vzhledem k nízké výpovědní hodnotě o místě vzniku i místě nálezu.⁴³¹

7.1.1 Epigrafická produkční centra

Oblast Thrákie se počty dochovaných nápisů řadí mezi střední producenty, a to zejména od 1. st. n. l., kdy se stala součástí římské říše. Srovnáme-li území, které Thrákie zhruba zaujímala a celkový počet dochovaných nápisů dostaneme se na hodnoty epigrafické produkce srovnatelné s římskou provincií *Gallia* či *Germania* (Woolf 1998, 81-82). Bereme-li průměrnou velikost území Thrákie v době římské zhruba $130,000 \text{ km}^2$, a celkový počet dochovaných nápisů je 4665, hustota nápisů činí 3,58 nápisu na 100 km^2 . Toto číslo se samozřejmě liší v čase. V době římské sledujeme zhruba 2,6x vyšší hustotu nápisů než v předcházejících obdobích. Skupina nápisů od 6. do 1. st. př. n. l. na stejně velkém území zaujímá hustotu zhruba 0,75 nápisu na 100 km^2 . V případě nápisů od 1. do 5. st. n. l. se jedná o hustotu 1,98 nápisů na 100 km^2 , nedatované nápisy mají hodnotu 0,85 nápisu na 100 km^2 . Tato čísla poukazují na výrazný nárůst epigrafické produkce v době, kdy se Thrákie stala součástí římské říše. V žádném případě ale Thrákie nedosahovala úrovní provincií na Apeninském poloostrově, kde byla

⁴³¹ Pro podrobnosti o zvolené metodě výběru nápisů a zaznamenávání přesnosti místa nálezu více v kapitole 4 věnované metodologii práce.

hustota nápisů 13 na 100 km^2 a v případě *Latia* i 55 nápisů na 100 km^2 . Thrákie v době římské se tak řadí spíše na úroveň provincie *Gallia Comata, Belgica* či *Germania Inferior* s hustotou dva nápisy na 100 km^2 (Woolf 1998, 81-83).

Nárůst epigrafické produkce však nebyl na všech místech rovnoměrný, ale je možné sledovat shlukování nápisů v okolí měst, pohřebišť, svatyní a dále v okolí komunikací. Vzhledem k tomu, že nápisy sloužily zejména pro místní trh a nestaly se komoditou dálkového obchodu ve větším měřítku, se dá předpokládat, že produkční centra se nacházela nedaleko od místa nalezu nápisu, zpravidla v řádu několika kilometrů. Na základě srovnání archeologických dat Bekker-Nielsen (1989, 30-32) došel k závěru, že vzdálenosti mezi centry a jejich ekonomicky a společensky závislými regiony se pohybují od 10 do 37 km dle zastávané funkce. Dle Bekker-Nielsena je průměrnou vzdáleností od města k hranicím závislého regionu 37 km, což je průměrná délka maximálního denního pochodu v římské době, která odpovídala 25 římským milím. Délka denního pochodu se stala jednou ze základních délkových jednotek udávaných např. při přesunech římského vojska (Madzharov 2009, 51). Z těchto čísel Bekker-Nielsen (1989, 30-32) dále odvozuje délku půl-denního pochodu, tedy vzdálenost 18,5 km, která by umožňovala obyvatelům žijícím v okolí centra cestu do města a návrat domů v téže dni. Vzdálenost 10 km pak používá jako oblast ze které se obyvatelé mohli uchylovat pod ochranu centra v případě nebezpečí, a to v řádu dvou hodin chůze či jedné hodiny jízdy.⁴³²

Vzhledem k tomu, že náročnost terénu se na území Thrákie navzájem liší, zaokrouhlila jsem vzdálenosti půldenního pochodu na 20 km a celodenního pochodu na 40 km. Území v okruhu do 20 km považuji za oblast spadající pod přímý ekonomicky a společensky vliv daného centra. Území do vzdálenosti do 40 km představuje oblast maximálního dosahu vlivu daného centra, avšak s nižší mírou interakce mezi centrem a regionem. Pro účely této práce se držím střední hodnoty 20 km pro vyznačení regionu daného centra s přímým ekonomickým a kulturním vlivem, což také odpovídá hodnotám 1 až 3 koeficientu určení přesnosti místa nalezu. Pro srovnání udávám i počty nápisů nalezených v širším regionu 40 km, abych srovnala bezprostřední okolí centra s jeho regionem a z nich vyplývající trendy v rozšíření epigrafické produkce.

⁴³² Částečně vycházím z údajů projektu Orbis vytvořeného na Stanford University, <http://orbis.stanford.edu/>. Tento projekt modeluje a mapuje rychlosť přepravy v římském světě na základě geografických dat a známých historických a literárních zdrojů, nejčastěji v podobě tzv. itinerářů. Autoři projektu zahrnují různé způsoby přepravy a k nim doplňují i průměrnou vzdálenost v kilometrech, jakou bylo možné tímto druhem přepravy urazit za jeden den. Pro pěší pochod počítají 30 km za den, pro přepravu pomocí vozů taženého oslem 12 km za den, pro přepravu s větším vozem 36 km za den, pro jízdu na koni 56 km za den, zrychlenou jízdu na koni až 250 km za den, na lodi apod. Autoři berou v úvahu i zrychlený přesun vojenských jednotek, kterému stanovili průměrnou hodnotu 60 km za den (Scheidet et al. 2012, http://orbis.stanford.edu/orbis2012/ORBIS_v1paper_20120501.pdf). Pro vypočtení konkrétní trasy je možné zadat celou řadu parametrů, které zohledňují jak roční a denní dobu, rychlosť přepravy, způsob přepravy, zda se jednalo o vojenskou či soukromou přepravu. Na základě těchto parametrů pak Orbis spočítá nejen dobu trvání cesty, ale i její finanční nákladnost v římských denárech. Příkladem může být např. cesta z Byzantium do Filippopole, která v červenci konaná pěšky s rychlosťí 30 km za den trvá 11,7 dní. Pokud použijeme rychlosť zrychleného vojenského přesunu 60 km za den, dostaneme se na 6,2 dní. Cesta mezi městy Serdica a Byzantium trvala 16,5 dní pěšího pochodu o rychlosťi 30 km za den a 8,6 dní zrychlené vojenského přesunu o rychlosťi 60 km za den. Odessos a Byzantium jsou ve vzdálenosti 2,3 dní plavby na moři.

Na základě rozmístění zvýšených koncentrací nápisů v terénu je možné určit produkční centra, tedy místa, kde byly nápisy s největší pravděpodobností vytvářeny a určeny pro ekonomicky závislý region. Tato produkční centra byla v Thrákkii nerovnoměrně rozmístěna v závislosti na geografických podmínkách, ale i na demografickém uspořádání oblasti.

7.1.2 Faktory ovlivňující rozmístění nápisů

Rozmístění nalezových míst nápisů ovlivňuje v první řadě geografické podmínky. Pokud se podíváme na mapu nalezových míst a jejich pozici v krajině, téměř tři čtvrtiny nápisů se nalézají v nížinách do 249 m. n. m. Na úpatí hor a v nižších horských polohách se nachází něco málo přes 20 % nápisů. Zbylých 6 % nápisů pochází z horských oblastí zejména v severovýchodní části Thrákie. Obecně je v horských oblastech méně nápisů než ve vnitrozemí, nicméně podél toků řek se nápisu vyskytují i v polohách nad 1000 m. n. m. Jak je dále patrné z Mapy 11.27 v Appendixu 11, nápisu mají tendenci se shlukovat jednak na mořském pobřeží a ve vnitrozemí v okolí velkých řek, které v antice sloužily jako hlavní komunikační tepny (Bouzek 1996, 221-222; Bravo a Chankowski 1999, 310-311; Archibald 2002).

Zeměpisné podmínky však nejsou jediným faktorem ovlivňujícím rozmístění nápisů. Pravděpodobně ještě důležitější roli hraje umístění lidských sídel, případně míst určených pro vybranou aktivitu, jako např. pohřebiště či svatyně. Z Mapy 11.28 v Appendixu 11 je patrné, že velká část nápisů se nachází ve vzdálenosti 20 km od města, tedy ve vzdálenosti, kterou bylo možné ujít v jednom dni. V okruhu do 20 km od města se nachází 67 % nápisů. Zbývajících 33 % pochází z oblastí vzdálených od města více než 20 km. Pokud okruh okolo města rozšíříme na délku maximálního denního pochodu, do vzdálenosti 40 km od města spadá 83,5 % nápisů. Zbývajících 16,5 % nápisů se nachází ve větší vzdálenosti než 40 km od regionálních produkčních center.

Důležitou roli hraje nejen vzdálenost od nejbližšího města, ale i pozice vůči cestám, jak je dobře vidět na Mapě 11.29 v Appendixu 11. Jako komunikace byly v antice využívány i velké řeky, které byly pravděpodobně splavné minimálně na některých úsecích. Cesty existovaly již v předřímských dobách, ale k jejich systematické stavbě, rozšiřování silniční sítě a údržbě docházelo až od 1., ale zejména ve 2. a 3. st. n. l., jak dosvědčují dochované milníky či související stavby (Madzharov 2009, 29-40). Z blízkosti několika kilometrů od cest pocházela převážná část nápisů: ve vzdálenosti do 20 km od cest se našlo 95 % nápisů, nad 20 km pak zbývajících 5 % nápisů. Ve vzdálenosti do 10 km od cesty se našlo 83 % nápisů, nad 10 km pak 17 % nápisů. Ve vzdálenosti do 5 km od cest bylo lokalizováno 75 % nápisů, 25 % pak ve vzdálenosti větší než 5 km.⁴³³ Z toho vyplývá, že více jak dvě třetiny nápisů byly nalezeny v bezprostředním okolí cest. Tato existující infrastruktura v podobě silnic do velké míry usnadňovala pohybu nejen vojsk, ale i běžného obyvatelstva, které tak mohlo např. snadněji

⁴³³ Se zmenšující se vzdáleností od cesty se zmenšoval i počet nápisů. Jinými slovy, oblast do 5 km okolo cest obsahovala méně nápisů než oblast pokryvající území v okruhu 10 či 20 km okolo cesty.

navštěvovat svatyně ve vzdálenějších oblastech. V oblasti se schůdným terénem jako např. v okolí Filippopole se vzdálenost od města, kterou bylo možné ujít v jednom dni, prodlužuje. V případě pohybu po *Via Diagonalis* a nápisů nalezených v okolí města Filippopolis to může být až 60 km po západovýchodní ose.

Zásadní roli na rozdíl výměření nápisů v krajině tedy hrály jednak příznivé přírodní podmínky a přístupný terén v kombinaci s blízkostí lidských sídel a rozdíl výměření síť komunikací, ať už v podobě řek či pozemních cest. Hustota nápisů byla největší ve městech, případně ve vybraných svatyních a s narůstající vzdáleností od města počet nápisů klesal. Tento trend částečně narušovaly komunikace, v jejichž bezprostřední blízkosti se nápisové taktéž nacházely, a to pravděpodobně díky zvýšenému pohybu obyvatelstva a usazování v menších sídlech a stanicích, které se staraly o údržbu a bezpečnost cest (Madzharov 2009, 43-57).

7.1.3 Skupiny produkčních center nápisů

Produkční centra je možné charakterizovat jako místa se zvýšenou koncentrací nálezů nápisů. [Mapa 11.30](#) v [Apendixu 11](#) dokumentuje hustotu nalezených nápisů na území Thrákie v podobě tzv. teplotní mapy. Místa s tmavší barvou představují místa s vyšší koncentrací nápisů v okruhu 20 km. Nejtmavší místa jsou velká města jak na pobřeží, tak ve vnitrozemí na důležitých cestách či křižovatkách cest. V horských oblastech je minimum míst s nejvyšší koncentrací nápisů, ale vyskytuje se zde lokality se středními hodnotami počtu nápisů. Většina míst s největší koncentrací nápisů je v nejbližším okolí měst, ale v několika případech se setkáváme i s vysokou koncentrací nápisů v lokalitách neměstského charakteru.

7.1.3.1 PRODUKČNÍ CENTRA MĚSTSKÉHO CHARAKTERU

Jak plyne z výše řečeného, největším producentem nápisů jsou města a jejich nejbližší regiony ve vzdálenosti do 20 km. Města je možné rozdělit podle počtu nalezených nápisů na nadregionální producenty s počtem okolo 300 a více nápisů, velké regionální producenty s počty od 150 do 250 nápisů, menší regionální centra s 50 až 149 nápisů a malá produkční centra s 49 a méně nápisů. Jejich polohu v Thrákkii a kategorii, do níž dané produkční místo spadalo ilustruje [Mapa 11.31](#) v [Apendixu 11](#).

Do kategorie producentů s nadregionálním významem patří města, která svým významem překračovala území Thrákie či zastávala významnou pozici v rámci nadregionální samosprávy. Do této kategorie patří města Byzantium, Odéssos a Filippopolis. Ač nejvíce nápisů bylo nalezeno v černomořském Odéssu, a to celkem 359, toto číslo je ve skutečnosti o pár desítek nápisů nižší, protože do 20 km okruhu okolo Odéssu zasahuje území Marciánopole a Dionýsopole a program QGIS započítal tyto nápisové na pomezí ke všem městům stejně. Nicméně i přesto z regionu Odéssu pochází zhruba 300 nápisů a řadí se tak k jedněm z

největších producentů nápisů v Thrákkii. Z Byzantia a jeho regionu pochází 352 nápisů, což ho tak řadí na první místo epigrafické produkce.⁴³⁴ Filippopolis s 296 nápisy spadá do kategorie nadregionálních produkčních center, jakožto administrativní a kulturní centrum provincie *Thracia*.

Do skupiny velkých regionálních center spadají čtyři města na pobřeží Černého, Marmarského a Egejského moře, která hrála roli administrativního a ekonomického centra daného přímořského regionu. Největším producentem z této skupiny je Perinthos s 248 nápisy, dále Maróneia s 234 nápisy, Apollónia Pontská s 218 nápisy a Mesábriá se 172 nápisy. Tato města zaujímala pozici regionálních center zejména v 6. až 3. st. př. n. l. a v případě Perintha až 1. st. př. n. l., nicméně si jistou míru autonomie a politické moci udržela i v římské době.

Skupina středních regionálních center zahrnuje města jak na mořském pobřeží, tak města vnitrozemská, která se nacházela většinou na křížovatkách cest či významných komunikacích a sloužila jako administrativní a ekonomická centra pro nejbližší region. Do této kategorie patří Parthicopolis⁴³⁵ se 147 nápisy, Nicopolis ad Istrum se 136 nápisy, Hérakleia Sintska se 128 nápisy, Augusta Traiana se 124 nápisy, Pautália se 122 nápisy, Serdica se 112 nápisy a Marcianopolis se 122 nápisy.

Skupina malých regionálních center s méně než 30 nápisy zaujímala pouze marginální roli v epigrafické produkci, což však nereflektuje její postavení ve společnosti jako ekonomické či politické centrum okolní oblasti, jak je tomu např. u Ainu či Nicopolis ad Nestum či Bizyé. Tento stav spíše reflektuje nedostatečný stav prozkoumání regionu těchto měst, zejména z důvodu moderní zástavby. V budoucnu se dá tak v těchto městech dají očekávat nálezy nápisů, které by tato města posunula do kategorie středních regionálních producentů.

7.1.3.2 PRODUKČNÍ CENTRA NEMĚSTSKÉHO CHARAKTERU

Z již zmiňované teplotní Mapy 11.30 v Appendixu 11 plyne, že místa s velkou hustotou nápisů nebyla pouze městského charakteru, ale dochovalo se i několik lokalit mimo region města s vysokou koncentrací nápisů. V těchto případech se jedná o svatyně umístěné ve volné přírodě, kde bylo nalezené velké množství dedikací. Společnou charakteristikou těchto svatyní byla dobrá dostupnost, a tedy i blízkost cest v případě horských lokalit či nenáročnost terénu v případě svatyní v nížinách a v podhůří, jak je též patrné z Mapy 11.32 v Appendixu 11.

Mezi svatyně s největším počtem nápisů patří svatyně v Batkunu s 194 nápisy nalezenými ve vzdálenosti do 5 km od místa svatyně Asklépia.⁴³⁶ Dále sem patří svatyně Asklépia z

⁴³⁴ Byzantium zastával významnou pozici v době vlády Říma, a to zejména od 4. st. n. l., kdy se stal pod jménem Konstantinopol hlavním městem římské říše (Jones 1971, 23).

⁴³⁵ Též známá jako Paroikopolis, nejčastěji ztotožňovaná s osídlením nacházejícím se pod základy současného města Sandanski v Bulharsku (Mitrev 2017, 106-108).

⁴³⁶ Tsonev (1941). Většina nápisů byla nalezena v bezprostření blízkosti svatyně, nicméně některé nápisy byly sekundárně přemístěny do nedalekého kostela. To je ostatně případ velkého počtu nápisů, které bývaly často použity jako stavební materiál pozdějších staveb, zejména pak kostelů.

lokality Slivnica se 72 nápisy, Glava Panega se 77 nápisy, Daskalovo se 76 nápisy.⁴³⁷ Svatyně Apollóna nesoucího místní epiteta pochází z lokalit Kiril Metodievo s 33 nápisy a Kran taktéž s 33 nápisy.⁴³⁸ Svatyně Nymf a Asklépia je známá z lokality Búrdapa, kde bylo nalezeno 47 nápisů.⁴³⁹ V lokalitě Mezdra bylo nalezeno 17 nápisů věnovaných různým božstvům, mimo jiné Démétér či Diovi. S lokalitě Skaptopara se pak jedná převážně o funerální nápisy nalezející k blízkému osídlení - thrácké vesnici Skaptopara.

Většina těchto svatyní pochází ze severozápadní Thrákie z horských oblastí. Nejníže položená lokalita se nachází ve výšce 209 m. n. m a nejvíce položená ve výšce 754 m. n. m. Průměrná nadmořská výška všech devíti lokalit je 404 m. n. m. (aritmetický průměr; medián je 345 m. n. m.). Lokality jsou v těsné blízkosti cest a řek, což usnadňovalo věřícím přístup a pravděpodobně tento fakt hrál roli v jejich oblíbenosti mezi věřícími. Svatyně s nejvíce nápisy se nachází ve vzdálenosti 28, respektive 50 km od města Filippopolis, které po většinu římské doby zastávalo roli hlavního města provincie a jehož obyvatelé s největší pravděpodobností navštěvovali tuto svatyni Nymf v Búrdapě a Asklépia v Batkunu (Janouchová 2013b).

Ať už se jedná o nápisy nalezené v regionu měst či v lokalitách neměstského charakteru, zásadní roli na rozmístění lokalit měla existence místní infrastruktury a systému komunikací. Nápisy se objevují zejména ve vzdálenosti dosažitelné v rámci jednoho dne od hlavních administrativních center a podél cest. Čím bylo dané sídlo důležitější a koncentrovaly se v něm politické a administrativní instituce, tím více se v jeho okolí objevilo i nápisů. Ekonomická aktivita jednotlivých měst na celkovou výši epigrafické produkce zásadní vliv neměla, příkladem může být město Ainos, jeden z hlavních říčních a přímořských přístavů s až překvapivě nízkým počtem nápisů. Obecným trendem zůstává, že s přibývající vzdáleností od lidských sídel, narůstající nadmořskou výškou a vzdáleností od cest počet nápisů klesá.

7.2 Rozmístění nápisů v závislosti na jejich typologii

Rozmístění nápisů a jejich zařazení dle společenské funkce přináší nový pohled na roli, jakou nápisy v antické Thrákkii hrály. Rozmístění veřejných nápisů odpovídá roli, jakou hrály byrokratické instituce a infrastruktura vytvářená komplexní společností v době existence římské provincie. Soukromé nápisy mohou existovat nezávisle na tomto uspořádání, nicméně k jejich rozšíření ve větším měřítku dochází právě v koexistenci s prostředím raného státu s centralizovanou mocí a organizovaným řízením. Proto se i soukromé nápisy nacházejí v okolí center či oblastí se zvýšenou mírou společenské a politické provázanosti, jakou obyvatelům poskytují města. Naopak venkov je epigraficky málo aktivní, a to i v římské době, a epigrafické aktivity souvisí spíše s iniciativou jedinců než obecným přístupem venkovské populace.

⁴³⁷ Boteva (1985); Gocheva (1992), Oppermann (2006, 147-154).

⁴³⁸ Tabakova (1959), Tabakova-Tsanova (1961; 1980).

⁴³⁹ Janouchová (2013b, 14).

7.2.1 Veřejné nápisy jako produkt komplexní společnosti

Rozmístění veřejných nápisů odpovídá funkci, kterou hrály v rámci organizace společnosti, jako např. uchovávání a rozšiřování informací důležitých pro chod společnosti a udržení pořádku. Veřejné nápisy sloužily nejen jako zdroj informací, ale také samy byly projevem politické moci daného subjektu, a proto se vyskytují v hojném míře v administrativních a politických centrech, ať už regionálního či nadregionálního charakteru (Tainter 1988, 99-106).

Mapa 11.33 v Appendixu 11 velmi dobře ilustruje rozmístění veřejných nápisů a jejich vzdálenosti od městských center, případně cest. Z celkem 695 veřejných nápisů pochází 79 % ze vzdálenosti do 20 km, a zbývajících 21 % nápisů ze vzdálenosti nad 20 km. Skupina nápisů nalezených na území ve vzdálenosti maximálního denního pochodu, tedy do 40 km od měst, představuje 92 % všech nápisů. Zbylých 8 % nápisů pochází ze vzdálenosti větší než 40 km od měst a nachází se většinou v přímé blízkosti silnic. Obsah této menší skupiny milníků a stavebních nápisů nejčastěji souvisí právě s údržbou římských silnic a vytyčováním vzdáleností.

Jedním z příkladů projevů politické autority a existující infrastruktury v krajině je rozmístění milníků, které označovaly vzdálenost k významnému městu v římské době (Hollenstein 1975, 23-45; Madzharov 2009, 57-59). Zpravidla milník udával vzdálenost v mílích k městu, do jehož regionu spadala správa daného úseku silnice. Nápis byl umístěn viditelně vedle silnice tak, aby si každý cestující zjistil jak velkou vzdálenost mu zbývá ujít či ujet do daného města, ale nápis také nesl informace o tom, kdo cestu spravuje, případně se postaral o její postavení či opravy. Na Mapě 11.33 v Appendixu 11 je velice dobře vidět, že nálezová místa milníků kopírují trasu známých římských cest.⁴⁴⁰ Nejvíce milníků pochází z tzv. *Via Diagonalis*, což byla jedna z nejvýznamnějších cest Balkánu, protože spojovala východní provincie se západem a sloužila k častému přesunu vojsk mezi lokalitou Singidunum, dnešním Bělehradem, a Byzantiem, dnešním Istanbulem (Jireček 1877; Madzharov 2009, 70-131). Desítky milníků se dochovaly z okolí města Serdica, Filippopolis a Augusta Traiana, pod jejichž správu vybrané úseky *Via Diagonalis* spadaly. První milník se objevil již v 1. st. n. l. v oblasti *Via Egnatia* na egejském pobřeží, nicméně stavební aktivity ve vnitrozemské Thrákkii jsou dobře dokumentované až z 2. st. n. l. Nejvíce milníků pochází z 3. st. n. l., kdy docházelo k úpravám *Via Diagonalis* vzhledem k jejímu častému využití římskými vojsky (Hollenstein 1975, 27-41). Na přelomu 3. a 4. st. n. l. docházelo k omezení stavebních aktivit a odpovídá tomu i menší počet dochovaných milníků. Poslední milník se dochoval ze 4. st. n. l. z *Via Egnatia* v okolí Perinthu.

Z některých úseků pochází velké množství milníků, např. v okolí města Serdica, ale z velké části cest se nedochoval ani jeden milník. Tento fakt je možné přisuzovat stavu archeologických výzkumů, které se zaměřují na zkoumání osídlení, což vede k relativně málo

⁴⁴⁰ Madzharov (2009, 57-59) udává celkový počet řeckých i latinských milníků z území dnešního Bulharska na 180 exemplářů. Mapa Mapa 11.34 v Appendixu 11 zobrazuje pouze datované milníky, z nichž většina je psána řecky. Latinsky psané milníky nejsou z větší části zahrnutý do HAT databáze.

známému systému římských cest v Thrákkii. Výzkumy posledních let se začínají zaměřovat i na síť silnic, jako na důležitou součást provinciálního uspořádání, a v budoucnosti se tak dají očekávat nové objevy, které mohou přinést i nové milníky a související stavební nápisy.

7.2.2 Soukromé nápisy a projevy kulturních zvyklostí

Rozmístění soukromých nápisů do velké míry sleduje podobné trendy jako veřejné nápisy: větší část nápisů se nachází ve vzdálenosti na úrovni jednodenního pochodu od měst, případně v lokalitách podél cest, avšak ve srovnání s veřejnými nápisy je to až o 15 % nápisů méně. Ve vzdálenosti do 20 km od měst se totiž nachází 64 % nápisů, zbývajících 36 % je ve vzdálenosti větší než 20 km. Pokud bereme v potaz vzdálenost do 40 km, pak se v tomto rozsahu nachází 81 % z 3440 soukromých nápisů a zbylých 19 % je vzdáleno od měst více než 40 km.

Soukromé nápisy se objevují v úzkém pobřežním pásu do vzdálenosti zhruba 20 km na pobřeží Egejského a Marmarského moře, jak je patrné z [Mapy 11.35](#) v [Appendixu 11](#). Na pobřeží Černého moře nápisy plynule přechází z pobřeží do vnitrozemí, což může být vysvětleno absencí pohoří, které by bránilo jejich rozšíření dále do vnitrozemí, podobně jako v případě nápisů pocházejících z území podél egejského pobřeží. Ve vnitrozemí se nápisy nachází zejména v okolí *Via Diagonalis* a na ní ležících měst Filippopolis a Serdica, nicméně zvýšené koncentrace soukromých nápisů můžeme pozorovat téměř v okolí všech měst s výjimkou Bizyé. V případě Bizyé lze však absenci nápisů vysvětlit nedostatkem publikovaného materiálu, a nikoliv negativním postojem obyvatelstva vůči zhotovování nápisů pro soukromé účely. Na rozdíl od veřejných nápisů soukromé nápisy pocházejí i z venkovských oblastí, které nesousedí s městem a ani v jejich blízkosti neprochází žádná z hlavních římských cest. Přítomnost soukromých nápisů v rurálním kontextu je tak možné vysvětlit jako důsledek pohybu obyvatelstva či adopce epigrafických zvyklostí v omezené míře i ve venkovském prostředí.

Dvě nejčastější společenské funkce, jakou soukromé nápisy zastávaly byla funkce funerální a dedikační. Rozmístění soukromých nápisů dle jejich typologie přináší zajímavé poznatky o chování tehdejšího obyvatelstva a šíření kulturních zvyklostí mezi jednotlivými komunitami.

7.2.2.1 FUNERÁLNÍ NÁPISY

Rozmístění funerálních nápisů reflektuje odlišné zvyklosti, respektive odlišnou demografickou strukturu obyvatelstva pobřežní a vnitrozemské Thrákie. Jak je patrné z [Mapy 11.36](#) v [Appendixu 11](#), v případě pobřežní Thrákie se funerální nápisy nacházejí převážně přímo ve městech či v nejbližším okolí. Ve vnitrozemí pak nalézáme funerální nápisy nejen ve městech,

ale i v oblastech podél cest mimo region měst, případně na venkově mimo dosah cest. Z celkem 1631 funerálních nápisů se jich 87 % nachází ve vzdálenosti do 20 km od měst a 13 % ve vzdálenosti větší než 20 km. Do skupiny nápisů nalezených ve vzdálenosti od měst v délce denního pochodu, tedy 40 km, spadá 97 % nápisů a jen 3 % byla nalezena ve vzdálenosti větší než 40 km. Z toho plyne, že většina funerálních nápisů se nacházela v okolí měst či přímo ve městech. V případě vzdálenosti nalezových míst od trasy cest bylo 80 % nápisů nalezeno ve vzdálenosti do 5 km od cesty, 20 % nápisů ve vzdálenosti větší než 5 km. Pokud tuto vzdálenost změníme na 10 km od cesty, počet nápisů naroste na 84 % všech nápisů nalezených do vzdálenosti 10 km a 16 % ve vzdálenosti nad 10 km. V případě vzdálenosti 20 km tento poměr naroste na 97 % nápisů ve vzdálenosti do 20 km a 3 % ve vzdálenosti nad 20 km. Z toho plyne, že většina funerálních nápisů se našla v bezprostřední blízkosti cesty. Jako příklad mohou sloužit archeologicky prozkoumané nekropole v okolí Nicopolis ad Istrum, které se nacházely v přímém sousedství hlavních cest vedoucích z města (Vladkova 2016, 410-411).

Tomuto faktu odpovídá i obsah celé řady nápisů nalezených v okolí cest. Nápisy promlouvají k okolo jdoucím poutníkům či kupcům (*parodeita*), což předpokládá umístění náhrobních kamenů v přímé blízkosti frekventovaných cest. Nápis *IG Bulg* 3,2 1022 dokonce promlouvá specificky k neznámému poutníkovi, který projíždí v blízkosti hrobky s osly naloženými zbožím, aby uctil a oplakal Kainia, syna Mithridatova a Chrésté tak, jak se sluší mezi lidmi.⁴⁴¹ Zvyk umísťovat náhrobky podél silnic je dobře znám i z jiných míst římské říše, např. v okolí Říma byly nekropole umísťovány podél známé *Via Flaminia* (Carroll 2006, 48-58). Termín *parodeita* (či jeho podoba *parodita*) se objevuje celkem na 116 nápisech, z čehož 106 nápisů se nachází ve vzdálenosti do 5 km od nejbližší známé trasy římské silnice. Většina nápisů s termínem *parodeita* se nachází na předpokládané trase silnic vedoucích z velkých městských center, a to ve vzdálenosti do 20 km od města. V Thrákkii se náhrobní kameny obsahující termín *parodeita* nejčastěji vyskytují na pobřeží Marmarského moře v okolí měst Perinthos, kde bylo nalezeno 53 nápisů. Dále nápisy pocházely zejména z Byzantia v téže oblasti a z pobřeží Černého moře z okolí Apollónie Pontské, Mesámbrie, Odéssu a Marcianopole. Až na jednu výjimku z 2. st. př. n. l. (*IK Byzantium* 102) pocházejí všechny datované nápisy promlouvající ke kolemjdoucím z římské doby. Rozmístění a obsah nápisů tak nepřímo reflektují existující zvyklosti spojené s pohřbíváním, které se v Thrákkii rozšířily až v římské době.⁴⁴²

Pokud se podíváme na umístění funerálních nápisů v krajině, celkem 93 % nápisů pochází

⁴⁴¹ Podobná reflexe pohřební zvyklostí a rozmístění hrobek v přímé blízkosti silnic se objevuje v latinsky psané literatuře (*Propertius* 2.1.75-8; 2.11.5-6; 3.16.25-30; *Ovidius Tristia* 3.3.73-6 užívají shodné termín *viatorů*; *Varro De lingua Latina* 6.49), což naznačuje na běžné rozšíření tohoto zvyku v římské době napříč římským impériem.

⁴⁴² Formule *chaire* či v plurále *chairete*, která přímo oslovuje čtenáře, se v Thrákkii objevuje celkem na 332 nápisech. Poprvé se dochovala na nápisech datovaných do 3. až 2. st. př. n. l. a to ve čtyřech případech pocházejících z řeckých měst na pobřeží, které byly v kontaktu s římským světem a celým Středomořím (Abdéra, Maróneia, Byzantium). Ze 2. až 1. st. př. n. l. se dochovalo 44 nápisů s touto invokační formulí, které z převážné většiny pocházejí z Byzantia. V římské době došlo k rozšíření této formule na nápisu pocházející z celého území Thrákkie.

z nížin do 273 m. n. m., čemuž odpovídá i průměrná nadmořská výška nalezených míst všech funerálních nápisů 81 m. n. m.⁴⁴³ Funerální nápisy tedy byly nalézány především v dobře přístupném terénu, v blízkosti měst a podél tras hlavních cest. Lidé byli pohřbíváni mimo centrum měst, nejčastěji v bezprostředním okolí hlavních cest vedoucích směrem z města ven. Rozmístění funerálních nápisů zcela reflektuje přirozený jev umisťovat pohřebiště v blízkosti lidských sídel, a nikoliv do odlehlých horských oblastí (Kurtz a Boardman 1973, 49-51; Damyanov 2010, 270).

Z četnosti výskytu funerálních nápisů na Mapě 11.37 v Appendixu 11 zcela jasně vyplývá, že zvyk zhotovovat funerální nápisy převažuje v pobřežních oblastech, konkrétně ve městech Byzantion, Apollónia Pontská, Odéssos, Perinthos, Maróneia a Mesámbriá, původně řeckých koloniích. Z vnitrozemských center je to původně makedonské sídlo Hérakleia Sítská a Makedonci založená Filippopolis. Hustota výskytu funerálních nápisů ve vnitrozemí má však daleko nižší hodnoty, z čehož plyne, že zvyklost vytvářet a veřejně vystavovat nápisy je možné spojovat spíše se zvyklostmi řeckého kulturního okruhu a pouze částečně se rozšířila z řeckých měst na pobřeží do vnitrozemské Thrákie. Tomuto faktu odpovídá i datace funerálních nápisů. Z 6. až 1. st. př. n. l. pocházejí funerální nápisy převážně z pobřežních oblastí či z oblasti Hérakleie Sítské a lokality Didymoteichon, zatímco v období mezi 1. až 5. st. n. l. pocházejí funerální nápisy jak z pobřeží, oblasti toku řeky Strýmónu, tak i z oblasti centrální Thrákie. V době římské většina funerálních nápisů pochází z okolí silnic v blízkosti velkých městských center, což odpovídá i charakteru rozmístění náhrobních nápisů v jiných částech římské říše (Carroll 2006, 48-53).

7.2.2.2 DEDIKAČNÍ NÁPISY

Dedikační nápisy jsou projevem náboženského přesvědčení jednotlivců i celých skupin a jejich rozmístění reflektuje normy chování v rámci jednotlivých komunit. Pobřežní Thrákie se vyznačuje velmi nízkým počtem dedikací, zatímco ve vnitrozemí se nachází několik oblastí s vysokou koncentrací dedikačních nápisů.

Jak je patrné z Mapy 11.38 v Appendixu 11 dedikační nápisu se vyskytují v blízkosti měst a podél cest, podobně jako funerální nápisu. Ve vzdálenosti do 20 km od měst se nachází 43 % nápisů, zbylých 57 % nápisů pochází ze vzdálenosti vyšší než 20 km. Do skupiny nápisů nalezených ve vzdálenosti do 40 km od měst spadá 68 % nápisů, zbylých 32 % bylo nalezeno ve vzdálenosti větší než 40 km od měst. V porovnání s funerálními nápisu se dedikační nápisu vyskytují v okolí měst v menší míře a zejména pocházejí z venkovských a horských oblastí, které jsou vzdáleny od hlavních městských center.⁴⁴⁴

⁴⁴³ Pro srovnání průměrná nadmořská výška nalezených míst všech dedikačních nápisů je 311 m. n. m., viz níže.

⁴⁴⁴ Funerální nápisu mají poměr 87:13 u vzdálenosti 20 km (do 20 km vs. nad 20 km), a u vzdálenosti 40 km se tento poměr mění na 97:3.

Největší koncentrace dedikací pocházejí z podhůří pohoří Rodopy, Pirin a Stara Planina v centrální Thrákkii a z horských oblastí severozápadní Thrákie. Průměrná nadmořská výška místa nálezu dedikačního nápisu je 311 m. n. m., ale 21 nápisů bylo nalezeno dokonce ve výškách nad 764 m. n. m.⁴⁴⁵ Téměř 80 % nápisů pochází z oblastí do 509 m. n. m., tedy z oblasti nížin ve střední části Thrákie podél řeky Hebros, ale i z oblastí na úpatí hor a v údolí řeky Strýmónu. Dedikace pocházející z horských oblastí s nadmořskou výškou vyšší než 510 m. n. m. pocházejí zejména z oblasti okolo měst Serdica a Pautália s pohořími Vitoša a Stara Planina.

Dedikační nápisy a jejich výskyt v horských oblastech a podhůří poukazuje na udržení tradičního charakteru thráckého náboženství, které se vyznačovalo silným propojením s přírodními silami a často bylo v souladu s okolní krajinou (Janouchová 2013b, 10). Svatyně původně thráckých božstev byly nejčastěji umístěny ve volné přírodě a tento trend pokračoval i v době římské, z níž pochází většina dochovaných dedikačních nápisů.

7.3 Srovnání epigrafické produkce s archeologickými daty

Ač se na první pohled může zdát, že dochované nápisy nám poskytují informace o interakci jednotlivých komunit v plném rozsahu, opak je často pravdou a dochování nápisů může být do velké míry dílem náhody. Nápisy se dochovaly pouze z části tehdy existujících lokalit, a dokonce i ne ze všech řeckých kolonií té doby. Archeologické výzkumy neprobíhají na všech místech stejnou měrou a některé lokality jsou lépe prozkoumané. Pokud by produkce nápisů byla rovnoměrná po celém území, pak by z lépe prozkoumaných lokalit mělo také pocházet více nápisů. K tomu však dochází pouze v několika případech, jako u Apollónie Pontské či Byzantia.⁴⁴⁶ Jaký je poměr epigraficky aktivních měst vůči těm, které nápisy neprodukovaly? Nebo jinými slovy, na kolik jsou nápisy relevantním historickým zdrojem pro studium společnosti jako celku? Co tedy stojí za faktem, že z určitých lokalit pochází velké množství nápisů a z podobných lokalit, které jsou i do stejné míry prozkoumané, se dochovalo nápisů velmi málo či dokonce žádné? Na tyto otázky se pokusím alespoň nastínit odpověď na dvou příkladech srovnávajících epigrafická a archeologická data z území Thrákie.

Zásadním problémem, na nějž toto a podobná srovnání naráží, je nekompletní povaha archeologických, ale i epigrafických dat. Naše současné znalosti postihují pouze zlomek tehdy existujících lokalit, který je podobně nahodilý jako v případě nápisů. Do značné míry tak srovnání založené na souborech archeologických a epigrafických dat může být nepřesné a částečně zkreslené charakterem dostupných dat. Proto v žádném případě nelze zde uváděná čísla brát jako kompletní a neměnná, ale spíše jako orientační a shrnující aktuální stav našich znalostí. Hlavním cílem tohoto srovnání je ukázat, že epigraficky aktivní byla pouze velmi

⁴⁴⁵ Pro srovnání průměrná nadmořská výška nálezových míst funerálních nápisů je 81 m. n. m., z čehož plyne, že dedikační nápisy byly nalézány ve vyšších horských polohách, případně na úpatí hor, viz dříve.

⁴⁴⁶ V případě Apollónie Pontské jsou dobré prozkoumaný vrstvy ze 4. st. př. n. l. a v Byzantiu ze 2. a 1. st. př. n. l., více v sekčích věnovaných jednotlivým stoletím v [kapitole 6](#).

malá část tehdejší společnosti a nápisy pocházejí pouze ze zlomku tehdy známých lokalit, ač by jejich relativně velké počty na první pohled mohly svědčit o opaku.

7.3.1 Příklad řeckých měst v Thrákkii v 7. až 4. st. př. n. l.

Částečné srovnání poměru epigraficky aktivních komunit na úrovni měst a komunit bez epigrafické aktivity mezi 7. a 4. st. př. n. l. umožňují data získaná z nedávno publikovaných kompendií archeologických lokalit jako Hansen a Nielsen (2004) *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*, které zaznamenává především řecká města na pobřeží, a Talbert (2000) *Barrington Atlas of the Greek and Roman World*, zaznamenávající archeologické lokality jak na pobřeží, tak ve vnitrozemí.⁴⁴⁷ Počet lokalit z těchto dvou zdrojů je nicméně vhodné chápat nikoliv jako kompletní výčet, ale spíše měřítko aktivit v dané oblasti a indikátor objevujících se trendů.

Tabulka 10.23 v [Apendixu 10](#) poskytuje přehled počtu lokalit udávaných Hansenem a Nielsenem (2004) a Talbertem (2000) v jednotlivých stoletích a srovnává je s celkovým počtem epigrafických lokalit. Odhlédneme-li od problematiky konečných počtů lokalit a zaměříme se spíše na obecné trendy, je možné sledovat, že a) narůstající počet sídel odpovídá i narůstajícímu počtu epigrafických lokalit, b) sídel bez epigrafické produkce je několikanásobně více než sídel s dochovanou epigrafickou produkcí, a to již 7. st. př. n. l., a zejména pak v 6. st. př. n. l. a v kontextu vnitrozemských lokalit. Z tohoto srovnání plyne, že epigraficky aktivní byla v nejlepším případě jen třetina všech známých sídel a zhruba dvě třetiny měst řeckého původu. Oproti původnímu očekávání nelze zvyk publikovat nápisu automaticky považovat za jednotnou charakteristiku všech řeckých osídlení na území Thrákie, ale i v rámci řeckých *poleis* se setkáváme s odlišným přístupem k epigrafické produkci, který se měnil v průběhu staletí.

Jednou z hlavních myšlenek hellénizačního přístupu v tradičním slova smyslu je, že se hellénizace společnosti projevuje jako uniformní ve všech řecky mluvících komunitách a jejich okolí. Epigrafická produkce je tradičně považována za jeden z projevů „hellénství“ a je vnímána jako nedílný projev společenskokulturního uspořádání řecky mluvících komunit. Jak je patrné z výše uvedeného, epigrafická produkce se v případě řeckých komunit na území Thrákie objevovala zhruba ve dvou třetinách komunit existujících v období od 7. do 4. st. př. n. l., a proto nelze tyto dva fenomény spojovat bez dalšího vysvětlení a zařazení místních

⁴⁴⁷ Hansen a Nielsen (2004) se primárně zaměřuje jen na řecká města archaického a klasického období. Celkové počty řeckých kolonií udávaných kolektivem autorů nereprezentují celkový počet všech existujících lokalit v daném století, a to již z podstaty historiografických a archeologických dat, která obsahují velkou míru nejistoty a nekompletnosti. Nicméně i přesto se jedná o jeden v současné době z nejúcelenějších souborů informací, který lze použít pro celkové srovnání. Jako další kontrolní soubor používám lokality z *Barrington Atlas of Greek and Roman World* (Talbert 2000), který je však obecně považován za méně přesný než Hansen a Nielsen (2004). Talbert (2000) uvádí jak řecká osídlení, tak i osídlení thráckého původu, avšak nerozlišuje mezi jednotlivými stoletími, ale lokality zasazuje dohromady v rámci období, a proto se celkové číslo jeví jako dvojnásobně vyšší v případě 5. a 4. st. př. n. l., tedy klasického období.

specifických podmínek v jednotlivých obcích.⁴⁴⁸ Pro období 7. až 4. st. př. n. l. tak epigrafická produkce figuruje spíše jako doplňující zdroj informací o tehdejší společnosti a je nutné přihlížet k archeologickým poznatkům, případně k historiografickým pramenům.

I přesto, že nápisy představují značně selektivní zdroj informací, v celkovém pohledu nabízí jedinečné srovnání jednotlivých regionů, a to i v období od 7. do 4. st. př. n. l. (Woolf 1998, 80-82; Bodel 2001, 38-39). Regionální rozdíly v epigrafické produkci mohou značit jednak výrazně jiný přístup komunity k epigrafické kultuře, související se situací v mateřském městě, nestabilní politickou situaci, nedostatek materiálu, či pouze reflektují náhodnost dochování nápisů. Nápisy se zpravidla nedochovaly z prvních let po založení kolonie, ale pochází z následujících let, ne-li desetiletí, kdy došlo ke stabilizaci politické situace, zajištění základních potřeb a bezpečí obyvatelstva. Stabilizace podmínek, za nichž mohly vznikat nápisy ve větší míře, tak přímo může souviset s nárůstem společenské komplexity a míry společenské organizace. Pokud totiž dojde k upevnění politické moci, dochází zpravidla k ustálení produkce a zajištění nutné infrastruktury (Tainter 1988, 106-118).⁴⁴⁹ V období prosperity je tak možné sledovat nárůst celkového počtu soukromých nápisů, a naopak v době nestability narůstají ve snaze regulovat tehdejší společnost celkové počty nápisů veřejných a klesají počty nápisů soukromých.

Tabulka [Tabulka 10.24](#) v [Apendixu 10](#) dokazuje, že 5. a 4. st. př. n. l. představovalo dle narůstajících počtů archeologických i epigrafických lokalit a celkového množství epigrafické produkce dobu relativní stability, zatímco ve 3. st. př. n. l. došlo k poklesu celkové epigrafické produkce, markantnímu nárůstu veřejných nápisů na třetinu celkového počtu a poklesu soukromých nápisů. Stejně tak došlo i k poklesu epigrafických lokalit, což poukazuje na destabilizaci situace v regionu v průběhu 3. st. př. n. l. Z historických zdrojů víme, že ve 3. st. př. n. l. byla Thrákie svědkem několika vojenských tažení hellénistických panovníků, invaze Keltů ze střední Evropy, která s sebou nesla i destrukce archeologických lokalit a vedla k přeměně společenského uspořádání Thrákie. Ve 2. st. př. n. l. naopak dochází k určité stabilizaci poměrů, což se projevuje i na zvýšené epigrafické produkci, nárůstu počtu lokalit a nárůstu počtu soukromých nápisů. 1. st. př. n. l. naopak zaznamenává propad epigrafické produkce, pokles počtu epigrafických lokalit a soukromých nápisů téměř na poloviční hodnoty, zatímco veřejné nápisy se udržují na podobné úrovni jako ve 3. st. př. n. l. a představují zhruba čtvrtinu všech nápisů. V Thrákkii v této době dochází k přeměně společenské struktury směrem k vazalskému království v područí Říma, což s sebou neslo míru nejistoty, která se odrazila i na epigrafické produkci.

7.3.2 Příklad z thráckého vnitrozemí: Kazanlacké údolí v době římské

Jiný druh srovnání archeologických a epigrafických dat nabízí následující příklad z vybraného

⁴⁴⁸ Podrobněji se vybranými regiony se zabývám v rámci sekcí věnovaným jednotlivým stoletím v [kapitole 6](#).

⁴⁴⁹ O roli institucí, byrokratického aparátu na rozšíření nápisů podrobněji hovořím v [kapitole 3 na straně 52](#).

regionu vnitrozemské Thrákie, Kazanlackého údolí. Srovnání na mikro-regionální úrovni umožňuje porovnat poměr všech známých archeologických lokalit s epigrafickými lokalitami, což je jen velmi těžko dosažitelné na úrovni makro-regionální jako v případě srovnání všech známých lokalit ze 7. až 4. st. př. n. l. Proto jsem jako příklad zvolila dobře ohraničené území ve vnitrozemské Thrákkii a zaznamenala všechny známé archeologické lokality a porovnala je se známými místy nálezů nápisů.⁴⁵⁰

Projekt *The Tundzha Regional Archaeological Project*, jehož závěry používám jako výchozí data, zaznamenal v průběhu let 2009 až 2011 celkem 82 archeologických lokalit a 773 mohyl na území o rozloze 85 km² (Sobotková v přípravě, vyjde 2018). Pro dobu pozdně železnou (500 - 0 př. n. l., tj. dobu klasickou a hellénistickou) bylo nalezeno 38 lokalit a pro dobu římskou (1 - 400 n. l., tj. dobu římskou) 23 lokalit, což v průměru znamená výskyt jedné lokality na 2,23 km² v době pozdně železné a na 3,69 km² v době římské. Jak je patrné z [Tabulky 10.25](#) v [Apendixu 10](#), z vybraného území se dochovalo celkem 43 nápisů, z nichž osm spadalo do doby pozdně železné a bylo nalezeno ve čtyřech lokalitách s centrem v Seuthopoli, hellénistické rezidenci odryského panovníka Seutha (Dimitrov, Chichikova a Alexieva 1978, 3-5). Tyto nápisy poukazují na prominentní roli Seuthopole a zcela ojedinělý přístup k publikaci nápisů a řecké kultuře obecně, který panovník Seuthés zaujímal (Janouchová v přípravě, vyjde 2018). Nápisy z Kazanlackého údolí v hellénistické době pocházely pouze z kontextů spojených s panovníkem Seuthem, tj. například z území Seuthopole, a zvyk veřejně vystavovat nápisy tesané do kamene, jak je obvyklé v řeckých komunitách, po jeho smrti postupně vymizel z thráckého prostředí na několik dalších století. Nicméně povědomí o užívání písma přetrvalo alespoň v prostředí thrácké aristokracie v mírně změněné formě. Aristokraté předměty nesoucí nápisy využívali pro soukromé účely, jakožto prestižní předmět, zdůrazňující jejich společenský status (Sahlins 1963; Whitley 1991, 349-350; Tzachev 2016, 789-792).

Z doby římské se dochovalo 35 nápisů celkem z pěti různých lokalit. Většina nápisů pocházela ze svatyní Apollóna, nesoucího místní přízviska *Teradéenos* a *Zerdénos*, umístěných v okolí moderní vesnice Kran (Tabakova 1959, 97-104; Tabakova-Tsanova 1980, 173-194). Z toho plyne, že ze známých lokalit doby pozdně železné 10,5 % obsahovalo minimálně jeden nápis. V době římské se tento poměr zvýšil na dvojnásobek na 21,7 %. Pokud vezmeme v potaz charakter jednotlivých epigrafických lokalit, v římské době většina nápisů z oblasti pozemních sběrů v rámci projektu TRAP pochází ze svatyní Apollóna nesoucího místní

⁴⁵⁰ Pro tyto účely jsem zvolila oblast Kazanlackého údolí ve střední části Bulharska. Oblast okolo Kazanlaku je známá jako kulturní a historické centrum thráckých panovníků, kteří udržovali čilé kontakty s řeckými obcemi. V letech 2009-2011 zde probíhaly povrchové sběry projektu *The Tundzha Regional Archaeological Project* (TRAP; Sobotkova et al. 2010; Ross et al. v přípravě, vyjde 2018), během nichž se podařilo zmapovat osídlení ve větší části Kazanlackého údolí. Výsledky těchto sběrů tak představují výborný výchozí soubor dat, pokryvající větší část vybraného regionu v jeho komplexnosti a zaznamenávají jak viditelné monumenty, tak i koncentrace keramiky a architektonických prvků na povrchu. Pro úplnost porovnávám data i se soupisy archeologických lokalit, které byly pořízeny pro Kazanlak v roce 1991 (Domaradzki 1991; Tabakova-Tsanova 1991) a výstupy archeologických vykopávek na zkoumaném území (Chichikova, Dimitrov a Alexieva 1978; Tabakova 1959; Tabakova-Tsanova 1961, 1980; Tabakova-Tsanova a Ovcharov 1976; Dinchev 1997; Nekhrizov et al. 2013). Toto srovnání vychází ze studie, která vyjde v roce 2018 rámci sborníku z projektu *The Tundzha Regional Archaeological Project* (Janouchová v přípravě, vyjde 2018).

přízvisko, pravděpodobně thráckého původu. Většina nápisů má soukromý charakter a jejich zhотовiteli jsou osoby nesoucí převážně thrácká či kombinovaná římská a thrácká jména, což poukazuje na jejich působení v římské armádě a samosprávě měst (Janouchová v přípravě, vyjde 2018). V římské době tedy nárůst počtu epigrafických lokalit odpovídá i většímu zapojení místního obyvatelstva do epigrafické produkce, která i přesto zůstávala nadále poměrně nízká.

7.4 Shrnutí

Nápisy v antické Thrákkii pocházejí především z produkčních center umístěných ve městech a jejich bezprostředním okolí, což je trend podobný i v jiných částech antického světa, např. v římské provincii *Gallia*. Zvýšená koncentrace nápisů se nachází i podél cest, a to jak z menších osídlení v jejich bezprostředním okolí, tak i z městských center spravujících jednotlivé úseky silnic.

Zásadní role politické autority a organizace společnosti je vidět i na rozmístění veřejných nápisů, které se koncentrují v okolí velkých administrativních center, případně podél cest v podobě milníků a stavebních nápisů. Na veřejné nápisy navazují nepřímo i nápisy soukromé, které vykazují podobné rysy: velký počet soukromých nápisů pochází z okolí měst, kde žila velká část epigraficky aktivních obyvatel v římské době, a dále z menších sídel v okolí cest, jak je patrné z rozmístění funerálních nápisů. Soukromé nápisy se na rozdíl od nápisů veřejných, vyskytují i mimo dosah cest a často v těžko přístupném terénu, jak je možné vidět zejména v případě dedikačních nápisů.

Rozmístění funerálních nápisů svědčí o tom, že zvyk zřizovat náhrobky se rozšířil zejména v řecké komunitě na pobřeží, kde si udržel výsadní postavení jak v předřímské, tak i v římské době. Do vnitrozemí se tato zvyklost rozšířila pouze částečně, a to do původně makedonských hellénistických sídel v Héraklei Sintské či Filippopoli v předřímské době a na zbytek území v římské době.

Dedikační nápisy oproti tomu pocházejí převážně z thráckého vnitrozemí. Vzhledem k jejich rozmístění v krajině se dá usuzovat, že převážně rurální charakter svatyní typický pro thrácké náboženství přetrval i v době římské. Svatyně se nalézaly v blízkosti cest a jejich největší koncentrace pochází z podhůří Rodop v okolí města Filippopolis a horských oblastí okolo města Serdica. Nápis pocházejí nejčastěji z venkovských svatyněk, kde byly nalezeny nápisy v rádech několika kusů, ale výjimkou nejsou ani svatyně s několika desítkami, či ojediněle i stovkami nápisů. Božstva na nápisech nesou řecká jména, jako je např. Asklépios, Apollón či Nymfy, nicméně velmi často mají i místní jméno, které s největší pravděpodobností poukazuje na lokální tradici a náboženský synkretismus mezi thráckými a řeckými náboženskými představami.

Srovnání s dostupnými archeologickými daty nabízí zcela novou perspektivu a ukazuje, že přístup k publikaci nápisů nebyl vždy stejný. Obecně více nápisů pochází z řeckých komunit než z thráckého vnitrozemí, nicméně i v rámci řeckých měst se setkáváme zhruba s jednou třetinou lokalit bez epigrafických nálezů. Proto nelze zcela jednoznačně považovat zvyk publikovat nápisy za univerzální projev řecké kultury a společenského uspořádání, ale k vysvětlení důvodů rozšíření nápisné kultury je nutné se zaměřit i na jiné druhy motivací, jako je snaha o využití nápisů k šíření státem podporované ideologie a řízení státního celku či osobní pohnutky spojené s projevem víry a dosažením společenské prestiže.

8 Závěr

Studie zaměřující se na výpovědní hodnotu epigrafických památek za účelem studia a identifikace celospolečenských trendů se v minulosti objevovaly jen velice okrajově a často jim chyběl prvek kritického zhodnocení užité metodologie (Mihailov 1977, 343-344; Sharankov 2011, 135-145). Epigrafické památky sloužily v pracích zaměřených na hellénizaci neřecky mluvících obyvatel jako měřítko a zároveň prostředek naprostého pořečtění obyvatelstva, a to bez další analýzy. Pouhá přítomnost řecky psaných textů na území Thrákie sloužila jako důkaz adopce řecké kultury, společenské organizace, a v souvislosti s tím i řecké identity. Hellénizace obyvatelstva byla vnímána jako nevyhnutelný proces, který začal s příchodem řeckých kolonistů v 7. a 6. st. př. n. l., pokračoval v hellénistické době s aktivitami místní aristokracie a nabyl ještě větší intenzity pod římskou nadvládou. Zvyk vydávat nápisy byl v tehdejší společnosti natolik zakořeněn, že nevymizel ani s oslabením politického a kulturního vlivu řeckých obcí v 1. st. př. n. l. a 1. st. n. l., ale naopak se změnou politického uspořádání za římské nadvlády v následujících stoletích ještě zesílil. Tento jev bývá v literatuře někdy souhrnně nazýván termínem římská hellénizace, tedy jakési zintenzivnění hellénizačního procesu za pomoci infrastruktury římské říše (Vranič 2014a, 39).

8.1 Zhodnocení vlivu hellénizace na epigrafickou produkci v Thrákkii

V této práci jsem na základě studia dochovaného epigrafického materiálu došla k závěru, že v dnešní době je teoretický koncept hellénizace do značné míry překonaný a jako interpretační rámec vysvětlující rozšíření epigrafické produkce v Thrákkii je nedostačující. Hellénizační přístup totiž představuje jednostranně zaměřený model, zatížený množstvím předsudků, který nereflektuje pestrost mezikulturních kontaktů v celé jejich šíři a nenabízí prostor pro aktivní zapojení thrácké populace v celém procesu kulturní změny. V duchu hellénizace je rozšíření epigrafické produkce v Thrákkii interpretováno jako bezvýhradné přijetí zvyku publikovat nápisy místním obyvatelstvem se současným opuštěním vlastní identity a její postupné nahrazení identitou řeckou. Pokud by došlo k úplné a bezvýhradné hellénizaci, tak jak tento model navrhuje, všechny nápisy by byly produkovány Thráky, kteří by postupem času přijali řeckou identitu a řecká jména a stali se tak v epigrafickém prostředí nerozlišitelnými od Řeků. Za nějakou dobu by thrácký prvek zcela vymizel nejen z onomastických záznamů, ale i z vyjádření příslušnosti k místním komunitám a projevům víry typických pro thrácké obyvatelstvo. Thrácká identita, spolu s jmény, by tak v pozdních fázích hellénizace neměla na nápisech vůbec figurovat. Univerzálním motivem rozšíření nápisů by byla přirozená touha po všem řeckém, po řecké kultuře a civilizaci. Neexistovaly by lokální varianty,

místa s větší či menší mírou rezistence. Nápisy by byly rozmístěny rovnoměrně po celém území a zachovávaly by si uniformní charakter a formu.

Jak je patrné z analyzovaného materiálu v jednotlivých časových obdobích a specifických regionech, tento uplatněný hellénizační model neodpovídá skutečné situaci. Naopak, prvky dokumentující existenci místní identity se vyskytují po celou dobu existence epigrafických památek na území Thrákie, a ve 2. a 3. st. n. l. dochází k intenzifikaci tohoto trendu. Řecká identita na epigrafických památkách tak nenahrazuje přináležitost k thrácké komunitě, ale jsme svědky adaptace nového společenského uspořádání a zvyklostí na všech zúčastněných stranách probíhající mezikulturní výměny. Jak dokazuje podrobná analýza nápisů, zvyk vytvářet a publikovat nápisy byl přijat různými vrstvami a skupinami společnosti odlišně, v různou dobu a s různorodými projevy, a proto jej nelze jednoznačně interpretovat jako důsledek uniformního vlivu řecké kultury a civilizace. Nápisy a písmo obecně v tehdejší společnosti sloužily jako prostředek vyjadřování a zaznamenávání informací, který se rozšířil z řeckých měst na pobřeží směrem do progresivních komunit ve vnitrozemí v klasické a hellénistické době, avšak k jeho rozšíření do prakticky všech komunit došlo až pod vlivem sjednocující autority římské říše. Pouhá kulturní dominance řeckého světa tak nemůže sloužit jako jediné vysvětlení epigrafické produkce v Thrákkii, ale spíše je vhodné na rozšíření nápisů nahlížet jako na jeden z průvodních jevů rozvíjející se společensko-politické organizace a struktury.

8.2 Charakter epigrafické produkce v Thrákkii v předřímské době

Epigrafická kultura se v Thrákkii v plné míře prosadila až v době římské, jako jeden z projevů rozvinuté komplexní společnosti a státní organizace. Do té doby můžeme sledovat dva zcela odlišné přístupy k nápisné kultuře, které do jisté míry vycházely z rozdílného kulturního pozadí pobřežních a vnitrozemských komunit. Na pobřeží Černého, Marmarského a Egejského moře byla epigrafická produkce ovlivněná přímo řeckou přítomností na tomto území a vykazovala rysy typické pro řeckou kulturu, zatímco obyvatelé thráckého vnitrozemí přistupovali k nápisné kultuře a písmu obecně velmi odlišně.

8.2.1 Pobřežní komunity

V období od 6. do 1. st. př. n. l. se epigrafická produkce soustředila zejména v bezprostředním okolí řeckých měst na pobřeží Egejského, Černého a Marmarského moře a v menší míře v okolí řecky mluvících komunit ve vnitrozemí Thrákie v okolí řek Strýmónu, Hebru a Tonzu. Většina nápisů z okolí těchto komunit byla soukromého charakteru a sloužila k označení místa pohřbu v případě funerálních nápisů a jako součást věnování božstvu v případě dedičkačních nápisů. Charakter soukromých nápisů, dochovaná osobní jména a vyjádření identity

poukazují na téměř výlučně řecký původ obyvatelstva, které se podílelo na epigrafické produkci. Thrácká osobní jména se na nápisech z pobřeží vyskytovala pouze ve 2 - 3 %, což může poukazovat na velmi malou míru interakce a zapojování thrácké populace do chodu řeckých komunit, či se může jednat o výsledek nezájmu thráckého obyvatelstva podílet se na zvyklostech zhotovovat nápisy soukromého charakteru.

Veřejné nápisy z řecky mluvících komunit dokládají, že řecká města na pobřeží Thrákie byla organizována velmi podobně jako ve zbytku tehdejšího řeckého světa a zvyk vydávat veřejná nařízení a ustanovení byl v těchto komunitách plně rozvinutý. Veřejné nápisy také dokazují existenci samosprávných institucí, stratifikaci společenských rolí a rozdělení moci, stejně tak fungující systém procedur a ustálených norem chování. Regionální varianty těchto prvků však poukazují na absenci sjednocující politické autority. Zásadní roli tedy hrála regionální centra jakožto autonomní politické jednotky, které vycházely z podobného kulturního pozadí, avšak jednaly v zájmu svých občanů.

8.2.2 Vnitrozemské komunity

V případě thrácké komunity se v období od 6. do 1. st. př. n. l. jednalo o ojedinělé a omezené pokusy o zavedení řeckých epigrafických zvyklostí, typické pro komunity řízené autoritativními jedinci z řad aristokracie, jako v případě Seuthopole, či obchodní komunity se smíšeným obyvatelstvem, které však měly omezený vliv a trvání, jako v případě Pistiru či Hérakleie Sintské. Thráctí aristokraté využívali písmo utilitárně, tedy k označení vlastnictví a účelu souvisejícího objektu či jako způsob komunikační strategie směrem k řecky mluvícím komunitám.

První skupina nápisů z vnitrozemí je spojena s aktivitami thrácké aristokracie a nachází se většinou na předmětech z drahých kovů či souvisejících s funerálním ritem. Thráctí aristokraté nepřijali zvyk zhotovování a vystavování náhrobních stél tak, jak bylo běžné v řeckých komunitách na pobřeží, ale většina funerálních nápisů pocházela z interiéru hrobek, či z předmětů, které se staly součástí pohrební výbavy. Oproti řeckým komunitám byly tyto nápisy určeny jen nejbližšímu kruhu aristokratů, nebyly veřejně přístupné a funerální funkci získaly až druhotně. Tento fakt vypovídá jednak o odlišném společenském uspořádání thrácké a řecké společnosti, ale i o odlišném přístupu k písmu a zaznamenávání informací. Písmo zde nesloužilo k šíření informací mezi širokou veřejnost jako v případě nápisů z řeckých měst, ale bylo využíváno čistě pro potřeby úzkého okruhu aristokratů a sloužilo jako prostředek zvýšení společenského postavení (Tzochev 2016, 789-792).

Druhá skupina nápisů z thráckého vnitrozemí pochází z kontextů řeckých, makedonských či smíšených komunit, jako v případě řeckého *emporía* v Pistiru, makedonského *emporía* v Héraklei Sintské, hellénistické rezidence v Seuthopoli či hellénistického města v Kabylé. V těchto případech se užití písma podobá více zvyklostem zaznamenaných v řec-

kých komunitách na pobřeží. Vyskytují se zde nápisy na kamenných stélách, které byly veřejně vystavované a byly jak soukromého, tak veřejného charakteru. Navíc z těchto míst pochází i graffiti na keramice, dokazující určitý stupeň gramotnosti místního obyvatelstva. Osobní jména na nápisech jsou převážně řeckého původu či se jedná o thrácká jména pravděpodobně aristokratického původu. Charakter dochovaných nápisů naznačuje přejímání určitých zvyklostí typických pro řeckou kulturu a společenskou organizaci, avšak také naznačuje jejich adaptaci na místní podmínky. Epigrafická produkce tak v případě soukromých nápisů sloužila pro interní potřeby dané komunity a nedocházelo k rozšíření zvyklostí mimo bezprostřední sféru vlivu daného osídlení. V případě veřejných nápisů, které sloužily jako prostředek kodifikace diplomatických vztahů, je pak konkrétní forma ovlivněna zvolenou komunikační strategií zúčastněných stran a snahou nalézt společné vyjadřovací prostředky. Vzhledem k propracovanosti systému smluv a ustanovení v řeckém světě je pak zcela logické, že se zúčastněné strany rozhodly využít ustálenou formu a částečně i obsah těchto smluv. Z těchto důvodů tzv. pistirský či seuthopolský nápis vycházejí z řeckých vzorů, avšak reagují na konkrétní politickou situaci a tomu odpovídá i jejich unikátní obsah, který do značné míry zdůrazňuje autonomii a suverenitu thrácké aristokracie vůči řeckým komunitám.

Z podrobné analýzy dochovaných nápisů plyne, že epigrafická produkce v předřímské době pochází z řeckých komunit a ve velmi omezené míře i z kontextu thrácké aristokracie, která adoptovala prvky nápisné kultury pro své vlastní účely a dala jim unikátní charakter. Důsledkem kontaktu s řeckou kulturou bylo objevení nápisů v thráckém kontextu jakožto prostředku komunikace vně i uvnitř komunity, avšak za zachování tradičního charakteru thrácké společnosti a platných norem chování.

8.3 Charakter epigrafické produkce v Thrákkii v římské době

Epigrafická produkce pocházející z období římské nadvlády vykazuje oproti předcházejícímu období prudký nárůst, zejména v průběhu 2. a 3. st. n. l. Navíc se zcela stírají rozdíly mezi odlišným užitím nápisů na pobřeží a ve vnitrozemí, nápisy tak dostávají velmi podobný charakter a epigrafická produkce se z pobřeží přesouvá do okolí center městského charakteru ve vnitrozemí. Politický a kulturní vliv řeckých měst je však natolik oslaben, že tuto proměnu epigrafické kultury není možné spojovat s civilizační tendencí řecké kultury, známou pod pojmem hellénizace, či tzv. římská hellénizace.

Ze studia dochovaných nápisů vyplývá, že k hlavnímu rozvoji epigrafické produkce došlo nikoliv v souvislosti s řeckou přítomností v Thrákkii, ale v přímé souvislosti s nárůstem společenské organizace a rozvinutím potřebné infrastruktury v době římské. V předřímské době nápisy pocházely převážně z řeckých měst na pobřeží, případně z ekonomických a kulturních center ve vnitrozemí. V době římské epigrafická produkce pocházela z přímého okolí městských center, která se v této době začala objevovat ve zvýšené míře i ve vnitrozemí,

a dále z okolí římských silnic, které sloužily pro přesuny vojsk i civilního obyvatelstva a výraznou měrou přispěly k propojení vzdálených regionů a zintenzivnění kulturních kontaktů. Urbanizace thráckého vnitrozemí měla na projevy epigrafické produkce přímý vliv, stejně tak jako centralizace politické moci, jevy obecně spojené s růstem společenské komplexity. V této době zároveň došlo k rozdělení práce, zintenzivnění produkce a zajištění potřebné infrastruktury nutné k produkci nápisů ve velkém měřítku.

Jedním z hlavních důvodů nárůstu epigrafické produkce v římské době bylo zvýšené zapojení místních obyvatel do služeb římské armády, pozorovatelné již od 1. st. n. l. Veteráni, kteří se po dlouhé vojenské službě vraceli do Thrákie, s sebou přinesli nově získané kulturní zvyklosti související s jejich službou v armádě a pobytom na územích se zcela odlišnou kulturou (Boteva 2007; Ivanov 2008; Dana 2013; Tomas 2016). Je více než pravděpodobné, že za dobu služby vojáci získali alespoň základní stupeň gramotnosti a seznámili se se zvykem publikovat nápisy, což se po konci služby projevilo i ve změně přístupu k zhotovování nápisů. Na nápisech v římské době se taktéž objevuje větší zastoupení thráckých jmen než v době předřímské, což je přímý důsledek většího zapojení Thráků do epigrafické produkce. S větším zapojením Thráků souvisí i nárůst počtu dedikací věnovaných místním božstvům, zejména ve 2. a 3. st. n. l. Tento jev by mohl představovat nárůst uvědomění si thrácké identity, nicméně taktéž se může jednat o pouhý epigrafický záznam již existujícího trendu, který se podařilo zachytit právě díky aktivnímu zapojení větší části thrácké populace na produkci nápisů. Tím, že se Thrákové více zapojovali do chodu římské říše, zejména službou v armádě a civilní správě, se jim dostalo náležitého vzdělání a tím více se následně mohli zapojovat i do produkce nápisů, čemuž odpovídá i větší zastoupení thráckého prvku na dochovaných nápisech.

8.3.1 *Proměny identity a vliv řecké kultury*

Jeden ze základních rysů hellénizace v podobě proměny původní identity osob a její postupné nahrazení řeckou identitou není na nápisech z Thrákie pozorovatelný. Naopak, po celou dobu dochází ke kladení důrazu na lokální identitu a kontinuitu tradičních hodnot. Zejména v římské době se osoby více ztotožňují s politickou autoritou na úrovni měst a vesnických samospráv, státních i místních institucí a v neposlední řadě i vojska.

Identifikace s thráckým etnikem na nápisech v předřímské době téměř neexistuje a v římské době se objevuje v souvislosti se systémem verbování a tvoření vojenských jednotek římské armády, ale soudě dle nápisů, v životě civilního obyvatelstva nehraje etnicita takřka žádnou roli. Naopak identifikace a snaha zařazení osob do nejbližších komunit se vyskytuje jako jednotící prvek po celou dobu, a to zejména na nápisech soukromého charakteru, kde se setkáváme s uváděním biologického původu a odkazů na předky.

Osobní jména v předřímské době nevykazují velkou míru prolínání onomastických tradic a jednotlivé komunity spíše dodržují konzervativní charakter předávání osobní jmen z generace na generaci. Nicméně Thrákové přecházejí na systém identifikace s uváděním jmen rodičů, jak je zvykem v řecky mluvícím prostředí. V římské době dochází k určité proměně onomastických zvyklostí, kdy jsou k tradičním jménům řeckého či thráckého původu přidávána jména římská. Přijetí tradičního římského onomastického systému poukazuje na dosažené společenského postavení nositele, jakožto symbolu získání římského občanství, jehož vlastnictví s sebou nese společenské výhody, ale nedokazuje proměnu identity. Naopak fakt, že se většinou římská jména vyskytují v kombinaci se jmény thráckého či řeckého původu spíše poukazuje na adaptaci obyvatel na nové společenskopolitické podmínky za současného uchování původní identity.

Řečtina je i nadále využívána jako hlavní jazyk publikace nápisů, ale spíše než o projev hellénizace společnosti se jedná o projev převzetí fungujícího systému komunikace a zaznamenávání informací bez nutnosti změny jeho formy. Tomu nasvědčuje i velká konzervativnost epigrafického jazyka a obsahu nápisů, kde tradiční epigrafické formule zůstávají neměnné i po několik století. Nicméně proměňující se dekorace a provedení nosiče nápisu naznačují změnu vkusu a poptávky zhotovitelů. V římské době se objevuje více variant dekorace nosičů nápisů, které nicméně vycházejí z předřímských vzorů.

Nápisy z římské doby vykazují několik společných rysů, které se nevyskytovaly v předcházejícím období a které jsou pozorovatelné i mimo Thrákkii na území ostatních římských provincií. Společným rysem funerálních nápisů z římské doby je tendence spolu s identifikací zemřelého uvádět i členy rodiny, či přátele, kteří nápis nechali zhotovit. V předřímské době je na nápisech uváděn pouze zemřelý či rodiče, případně partner. V římské době se tento okruh lidí značně rozšiřuje i na sourozence, vnuky a přátele, případně kolegy z armády. Je více než pravděpodobné, že se tak dělo z důvodů zajištění dědických práv a z povinností dědiců vycházejících z tehdy platných právních norem. Dalším prvkem, pozorovatelným v době římské na celém území Thrákie, ale i mimo něj, je snaha jedince prezentovat na nápisech dosažené společenské postavení a zapojení do institucionálních struktur tehdejší společnosti. Děje se tak vědomou prezentací na nápisech ve formě konkrétní podoby osobního jména, dále ve formě uvádění dosažených životních úspěchů a společenského postavení, ale i ve formě identifikace s politickou či náboženskou komunitou. Podobně se objevuje ve velké míře na nápisech z této doby i zvyk udávat věk zemřelého, což je zvyk typický pro nápisy římské doby. Tyto trendy nejsou typické pouze pro nápisy z Thrákie, ale vyskytují se téměř na celém území římské říše a naznačují ovlivnění podoby epigrafické produkce tehdy platnými společenskými normami a společenskou organizací, kterou představovala centrální autorita římské říše.

8.4 Zhodnocení použité metodologie

Použitá metodologie kvantitativní a kvalitativní studie epigrafické produkce v místě a čase může být aplikována i na jiná místa antického světa, kde docházelo k setkávání řecké, římské a místní kultury a není pevně vázána pouze na oblast Thrákie. Tato metodologie v sobě kombinuje tradiční přístup k epigrafickému materiálu s moderními teoretickými přístupy napříč příbuznými disciplínami. Syntetické práce srovnávající velké množství epigrafických dat na regionální úrovni nejsou příliš časté, a proto je použitá metodologie pokusem uchopit data získaná z nápisů se všemi jejich nedostatky, jako je například míra nejistoty časového zařazení či nejistota při určování provenience nápisu. Inspirací po metodologické stránce jsou podobné postupy užívané běžně v archeologii, které své uplatnění v historii a epigrafice teprve pomalu hledají. Použitá metodologie tak umožňuje zařadit velké množství nápisů do konkrétního kontextu a sledovat trendy celospolečenského charakteru a jejich vývoj v místě a čase.

Nespornou výhodou, kterou současná práce disponuje, je široký záběr moderních technologií, které umožňují nápisy analyzovat ve větším měřítku a zapojovat nové přístupy a metody, jako například statistické zhodnocení sledovaných jevů, srovnávání jednotlivých regionů či mapování změn společnosti na časové ose, tak i zapojení do kontextu krajiny a vztahu s lidským osídlením. Epigrafickou produkci je tak možno velmi srozumitelně prezentovat v sérii chronologických map, nebo se zaměřením na jednotlivé aspekty nápisů ve vztahu s dalšími lidskými aktivitami na území Thrákie.

Praktické využití pro spřízněné obory nabízí vytvořená elektronická databáze *Hellenization of Ancient Thrace* obsahující více než 4600 nápisů z oblasti Thrákie (Janouchová 2014). Databáze sjednocuje data z mnoha různých zdrojů a převádí je do jednotné formy a do anglického jazyka. V rámci principů a požadavků současného vědeckého výzkumu jsou data z databáze v neupravené podobě k dispozici volně na internetu a případní zájemci je mohou použít v rámci vlastního výzkumu. Tato epigrafická data jsou dostupná již v digitalizované podobě a připravená pro další analýzy a srovnání s dalšími soubory dat. Archeologické projekty, které zpracovávají data z oblasti Thrákie, tak mohou snadno získat data o epigrafických nálezech z blízkosti konkrétní lokality či regionu. V takto kompletní podobě žádná jiná volně dostupná databáze v současné době neposkytuje data o místě nálezu nápisu, jeho obsahu a z něj vycházejících interpretacích, jako je datace, funkce a další relevantní informace.

8.5 Nastínění dalšího vývoje

V rámci studia proměn thrácké společnosti a epigrafické produkce v Thrákkii se nabízí rozšíření výzkumu na latinsky psané nápisy z oblasti, případně rozšíření zkoumaného území na oblasti severně od Dunaje či do oblasti Bíthýnie. V případě zapojení latinských nápisů se

nabízí srovnání přístupů společnosti ve vztahu ke zvolenému publikačnímu nápisu a konkrétní podobě a obsahu nápisů. Zajímavé by mohlo být i srovnání přístupu obyvatelstva dle etnicity či společenského postavení a volby publikačního jazyka. Zapojení nápisů z oblasti severně od Dunaje a z oblasti maloasijské Bithýnie, tedy regionů do jisté míry také obývaných thráckými kmeny, by pomohlo zhodnotit nakolik jsou si obyvatelé podobní, jednak co se týče přístupu k epigrafické kultuře v průběhu staletí, ale i nakolik se podobají složením společnosti a vývojem společenského uspořádání.

Velmi zajímavým rozšířením této práce by bylo srovnávat epigrafická data s archeologickými daty z téhož regionu. Pokud bude v budoucnosti dostupný zdroj koherentních archeologických dat, toto srovnání by dále prohloubilo naší znalost o složení a proměnách společenského uspořádání a zvyklostí obyvatelstva antické Thrákie.

9 Použité zkratky a bibliografie

9.1 Seznam použitých zkratek

AE: *L'Année épigraphique*. ed. Cagnat, R. Paris 1888-1992. ed. Corbier, M. Paris 1992- .

CIL: *Corpus Inscriptionum Latinarum, consilio et auctoritate Academiae litterarum regiae Borussicae editum*. 1863 - , Berlin. http://cil.bbaw.de/cil_en/dateien/datenbank_eng.php

EDH: *Epigraphic Database Heidelberg*, databáze řeckých a latinských nápisů, <http://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/home/>

GIS: geografický informační systém

Gyuzelev 2002: Gyuzelev, M. (2002). Ancient Funerary Monuments at Sozopol Archaeological Museum. *Izvestija na narodniya muzej Burgas* 4, 119–129.

Gyuzelev 2005: Gyuzelev, M. (2005). Ancient Funerary Monuments Found at the Necropolis of Kalfata (Sozopol) in the Year of 2002. In Stoyanov, T. (Ed.). *Heros Hephaistos: Studia in honorem Liubae Ognenova-Marinova*, 131–138. Sofia: Faber Publisher.

Gyuzelev 2013: Gyuzelev, M. (2013). Tituli sepulcrales in necropoli antiqua locis dictis Kalfata and Budzaka prope urbem Sozopolim reperti in effosionibus annorum MMIV et MMV. *Il Mar Nero* 7, 115–148.

HAT: *Hellenization of Ancient Thrace*, databáze vytvořená pro účely této disertační práce, dostupná na adresu https://github.com/petrajanouchova/hat_project

I Aeg Thrace: Loukopoulou, L. D., Parissaki, M. G., Psoma, S., Zournatzi, A. (2005). *Inscriptiones antiquae partis Thraciae quae ad ora maris Aegaei site est: praefecture Xanthes, Rhodopes et Hebri*. Athens: Diffusion de Boccard.

IG: *Inscriptiones Graecae*. 1903- , Berlin.

IG Bulg: Mihailov, G. (1956, 1958, 1961, 1964, 1966, 1970, 1997). *Inscriptiones graecae in Bulgaria repertae*, 5 vols. Sofia: Academiae Litterarum Bulgaricae.

IK Byzantion: Lajtar, A. (2000). *Die Inschriften von Byzantion*. Bonn: Rudolf Habelt Verlag.

IK Sestos: Krauss, J. (1980). *Die Inschriften von Sestos und der Thrakischen Chersonesos*. Bonn: Rudolf Habelt Verlag.

LSJ: Liddell, H. G., Scott, R., Jones, H. S., McKenzie, R. (1996). *A Greek-English Lexicon*. Oxford: Clarendon Press.

Manov 2008: Manov, M. (2008). *Selishnijat Zhivot v dolinata na Sredna Struma spored antichnite epigrafski pametnitsi ot IV/III v. pr. Ch. - III v. sl. Ch.* Sofia: BAN - NAIM.

QGIS: program *QuantumGIS* nebo také *QGIS* sloužící k vytváření, zobrazování a analyzování geografických dat, <http://www.qgis.org/>

Perinthos-Herakleia: Sayar, M. H. (1998). *Perinthos-Herakleia (Marmara Ereğlisi) und Umgebung. Geschichte, Testimonien, griechische und lateinische Inschriften*. Vienna: Österreichische Akademie der Wissenschaften.

PHI: *Packard Humanities Institute*, databáze řeckých nápisů *Searchable Greek Inscriptions*, <http://inscriptions.packhum.org/>

R: statistický program R, <https://www.r-project.org/about.html>

SEG: *Supplementum Epigraphicum Graecum*. Vols. 1-11, ed. Jacob E. Hondius, Leiden 1923-1954. Vols. 12-25, ed. Arthur G. Woodhead. Leiden 1955-1971. Vols. 26-41, eds. Henry W. Pleket a Ronald S. Stroud. Amsterdam 1979-1994. Vols. 42-44, eds. Henry W. Pleket, Ronald S. Stroud

a Johan H. M. Strubbe. Amsterdam 1995-1997. Vols. 45-49, eds. Henry W. Pleket, Ronald S. Stroud, Angelos Chaniotis a Johan H. M. Strubbe. Amsterdam 1998-2002. Vol. 50, eds. Angelos Chaniotis, Ronald S. Stroud, Johan H. M. Strubbe. Amsterdam. 2003. Vols. 51-58, eds. Angelos Chaniotis, Ronald S. Stroud, Nicolas Papazarkadas, and R. A. Tybout. Leiden 2005-2012. Vols. 59- , eds. Angelos Chaniotis, Thomas Corsten, Nicolas Papazarkadas, and R. A. Tybout. Leiden. 2013-. <http://referenceworks.brillonline.com/browse/supplementum-epigraphicum-graeicum>

TRAP: *The Tundzha Regional Archaeological Project*, archeologický projekt vedený S. A. Rossem a A. Sobotkovou, Macquarie University, Sydney, Australia, www.tundzha.org

Velkov 1991: Velkov, V. (1991). Nadpisy ot Kabile. In Velkov, V. (Ed.), *Kabile* 2, 7-53. Sofia: Bulgarska Akademia na naukite.

Velkov 2005: Velkov, V. (2005). Inscriptions antiques de Messambria (1964-1984). In Karayotov, I. (Ed.), *Nessebre III*, 159-193. Burgas: Spring Ltd.

9.2 Seznam zkratек antických autorů a děl

Aischinés De falsa legatione: Aischinés, *O falešném vyslanectví*

Arist.: Aristotelés

Aristoph. Ach.: Aristofanés, *Acharňané*

Arr. Anab.: Arriános, *Anabasis*

Arr. Peripl. Ponti Euxini: Arriános, *Periplous Ponti Euxini*

Dem. Contra Timocratem (23): Démosthenés, *Proti Tímokratovi*

Dem. De Chersoneso (8): Démosthenés, *O záležitostech na Chersonésu*

Dem. Philippica quarta (10): Démosthenés, *Čtvrtá řeč proti Filippovi*

Dem. De Corona (18): Démosthenés, *O věnci*

Dio. Cass.: Dión Cassius

D. S.: Diodóros Sicilský

Eutrop. Breviarium: Eutropius, *Breviarium*

Hom. Il.: Homér, *Ílias*

Hdt.: Hérodotos

Klaudios Ptolemaios, Geogr.: Klaudios Ptolemaios, *Geographica*

Plat. Resp.: Platón, *Ústava*

Plin. H. N.: Plinius Starší, *Historia Naturalis*

Plut. Kim.: Plútarchos, *Kimón*

Pomp. Mela: Pomponius Mela

Steph. Byz.: Stefanos Byzantský, *Ethica*

Strabo: Strabón

Suetonius Aug., Tib.: Suetonius, *Augustus, Tiberius*

Tac. Ann.: Tacitus, *Annales*

T. Liv.: Titus Livius

Thuc.: Thúkýdidés

Xen. Anab.: Xenofón, *Anabasis*

9.3 Primární antické literární prameny

* Jméno antického autora je uvedeno v podobě uvedené v citované publikaci

9.4 Primární epigrafické prameny

9.5 Sekundární prameny

10 Apéndice A - Tablas

Tabla 10.1 Característica de la complejidad social según Tainter (1988).

Característica de la complejidad social según Tainter (1988, 22-31)	Kmenová uspořádaná společnost (Big Man society, chiefdom)	Státní uspořádání (Early state)
Rozložení moci	Úzká vrstva aristokratů v čele s jedním panovníkem, dědičnost moci založena na příbuzenských vztazích	Profesionalizovaná vrstva vládnoucích jedinců; centralizace moci
Legitimizace moci	Charisma, autorita a společenský status vládnoucí jedince, schopnost zajistit si následovníky; nestabilní	Stabilní území, byrokratický aparát, organizované vojenské jednotky, centrální státní ideologie; relativně stabilní
Struktura společnosti	Homogenní společnost, bez výrazných společenských a ekonomických rozdílů, velký důraz na existující příbuzenské vztahy; kulturně a etnicky konzervativní společnost	Heterogenní společnost, ekonomická a společenská specializace, stratifikace společnosti, nerovnoměrné rozložení moci a ekonomických prostředků; kulturní a etnická heterogenita společnosti
Kulturní charakteristika	Ideologie slouží k legitimizaci moci vládnoucí vrstvy; náboženství není centrálně organizováno	Jednotná státní ideologie a náboženství, sounáležitost na základě územního principu

Tabulka 10.2 Schéma databáze *Hellenization of Ancient Thrace* s vysvětlením jednotlivých položek. Přehled hodnot je uváděn ve formě, jakou má v databázi.

Položka v HAT databázi	Popis	Hodnoty: pův. angl. termín v HAT databázi	Datový typ	Formát při exportu
Heurist ID	Automaticky vytvořené identifikační číslo záznamu		Číselná hodnota	Číslovka
Creator of the record	Tvůrce záznamu v databázi		Text	Text
Checked	Záznam zkонтrolován administrátorem	Yes; No; Blank	Předvolené hodnoty	Text
IDENTIFICATION section	Základní identifikace nápisu dle korpusu, v němž byl nápis vydán			
Corpus Name	Jméno epigrafického korpusu	I Aeg Thrace; IG Bulg 1; IG Bulg 2; IG Bulg 3,1; IG Bulg 3,2; IG Bulg 4; IG Bulg 5; IK Byzantium; IK Sestos; Other; Perinthos-Herakleia	Předvolené hodnoty	Text
Corpus ID Number	Identifikační číslo dle epigrafického korpusu		Text	Text
Corpus ID Numeric	HAT identifikační číslo; každý korpus má daný specifický rozsah čísel		Číselná hodnota	Číslovka
SEG Number	Identifikační číslo dle SEG		Text	Text
GEOGRAPHY section	Informace o místě názevu nápisu získané z korpusu			
Location	Moderní a antické jméno lokality, a region antického sídla, v nemž byl nápis nalezen	Modern location; Ancient site; Ancient site - region	Text	Text
Geolocation	Zeměpisné koordináty místa nálezu	Latitude; Longitude; projekce WGS 84	Koordináty	Koordináty
Position certainty	Koeficient přesnosti místa nálezu	1 Certain; 2 Vicinity; 3 Region; 4 Uncertain	Předvolené hodnoty	Text
Geography Notes	Poznámky k umístění nápisu		Text	Text
Reuse	Sekundární použití nápisu	Yes; No; Blank	Předvolené hodnoty	Text
Archaeological Context	Známý archeologický kontext	Commercial; Funerary; Habitation; Other; Religious/Ritual; Secondary	Předvolené hodnoty	Text
Mound	Nápis je možné připsat konkrétní mohyle, byl nalezen v její blízkosti či na mohyle	Yes; No; Blank	Předvolené hodnoty	Text
OBJECT METADATA section	Informace o nosiči nápisu získané z korpusu			
Material Category	Druh materiálu, z nějž byl předmět vyroben	Metal; Other; Perishable; Pottery; Stone	Předvolené hodnoty	Text
Stone	Druh kamene	Limestone; Marble; Other	Předvolené hodnoty	Text
Origin of Stone	Původ kamene		Text	Text
Object Category	Druh předmětu	Architectural Feature; Mosaic; Other; Sculpture; Stele; Vessel; Wall	Předvolené hodnoty	Text
Preservation	Stupeň dochování, odhadovaný od původní podoby předmětu	1 Intact (100%); 2 Slightly Damaged (75%); 3 Heavily Damaged (50%); 4 Almost Destroyed (25%); 5 Squeeze; 6 Drawing; 7 Lost; 8 Underterminable	Předvolené hodnoty	Text
Decoration	Druh použité dekorativní techniky	Relief; Painted; Other; N/A	Předvolené hodnoty	Text
Relief Decoration	Druh reliéfní dekorace předmětu	Architectural/Ornamental; Figural; Other	Předvolené hodnoty	Text
Architectural Relief	Druh architektonické dekorace předmětu	Altar; Architectural Moulding; Base; Column; Crown; Floral Motive; Geometric Motive; Naïskos, Other	Předvolené hodnoty	Text
Figural Relief	Druh figurální dekorace předmětu	Animal; Artemis-like; Asclepius; Crowning; Fight/Hunt/Athletes; Funerary Portrait; Group of People; Heracles; Horse Rider; Sacrifice; Sitting Woman; Standing Zeus/Poseidon; Funerary Scene/Symposion; Three Nymphs; Other; Dionysus; Nemesis; Sitting Man; Statue; Zeus and	Předvolené hodnoty	Text

Tabulka 10.3 Přehled jednotlivých korpusů a přidělených řad identifikačních čísel nápisů.

Jméno korpusu	HAT Číselný kód: první nápis	HAT Číselný kód: poslední nápis (k 12. září 2016)	Celkový počet nápisů
I Aeg Thrace	10001	10499	499
IG Bulg 1,2	20001	20479.3	660
IG Bulg 2	30480	30877	410
IG Bulg 3,1	40878	41551	626
IG Bulg 3,2	51552	51897	319
IG Bulg 4	61902	62353	442
IG Bulg 5	75003	75932	504
Perinthos-Herakleia	80001	80315	266
IK Sestos	90001	90072	72
IK Byzantium	95001	96066	454
Other - Jiné zdroje	100001	100421	413

Tabulka 10.4 Koeficient přesnosti místa nálezu, jeho vyjádření v kilometrech a počet nápisů spadajících do dané kategorie.

Index přesnosti místa nálezu	Popis přesnosti místa nálezu	Okruh v km okolo uvedeného bodu (tzv. buffer-zone)	Celkem nápisů
1	Místo nálezu identifikované s konkrétní archeologickou lokalitou, či lze místo identifikovat dle informací z lemmatu s přesností 1 km.	Do 1 km	1540
2	Místo nálezu je určeno pouze blízkostí nejbližšího města či vesnice, v jejichž regionu byl nápis nalezen.	Do 5 km	2323
3	Místo nálezu spadá do širšího regionu daného města, či byl nápis nalezen v sekundárním kontextu (v kostele, ve zdech apod.).	Do 20 km	590
4	Místo nálezu je neznámé, či dle editora pouze pravděpodobné, či známe pouze současně umístění např. v muzeu.	Nad 20 km	212

Tabulka 10.5 Příklady způsobů uvádění datace dle editora korpusu v originálním jazyce použitém v daném korpusu a jejich číselné ekvivalenty v HAT databázi.

Příklady způsobů uvádění datace dle editora korpusu	Hodnota Start Year (terminus post quem)	Hodnota End Year (terminus ante quem)
anno 337-361 p	337	361
anno 232/3 a	-232	-233
inter annos 161/0a - 75/6p	-161	76
saeculo 1a	-100	0
saeculo 1p	0	99
saeculo 3-2a	-300	-101
	100	212
annis Tito imperatore	79	81
half of the 3rd c. BC	-260	-240
first half of the 3rd c. BC / partis prioris	-300	-250
second half of the 3rd c. BC	-250	-200
last third of the 2nd c. AD	270	299
end of the 2nd c. BC	-215	-201
beginning of the 2nd c. BC	-300	-285
after mid-2nd c. BC	-250	-230
last years of 2nc c. BC	-210	-201
Archaic p.	-700	-479
Classic p.	-479	-338
Hellenistic p.	-338	-30
Mid-hellenistic	-280	-201
Late-hellenistic	-200	-30
Roman	-30	476
Imperial	-27	284
Principate	-27	284
Dominate	284	476
ante anno 212	-27	212
post anno 212	212	476
ante ABC	-700	ABC
post XYZ	XYZ	476

Tabulka 10.6 Přehled hledaných administrativních termínů, jejich kulturní původ a krátký popis. Administrativní termíny jsou uváděny v podobě, jakou mají v databázi.

Heurist ID	Administrativní termín	Typ	Původ	Krátký popis
2302	Agon	Související s kulturou	Řecký	Závod, soutěžní klání
1805	Agora	Jméno místa	Řecký	Tržiště, místo ve městě vyhrazené obchodování a veřejnému setkávání
2606	Agoraios	Související s byrokratickým aparátém - úředníka	Řecký	Notář, obhájce, související s agorou, navštěvující agoru
1808	Agoranomos	Související s byrokratickým aparátém	Řecký	Dohlížitel na agoře
1809	Aisymnetes	Související s byrokratickým aparátém	Řecký	Sudí při atletickém klání
14125	Akropolis	Jméno místa	Řecký	Citadela
1810	Analoma	Finanční	Řecký	Finanční náklady
10983	Anthypatos	Související s byrokratickým aparátém	Řecký	Adjektivum nejčastěji spojené s funkcí prokonzula, legáta
7181	Antistrategos	Vojenství	Římský	Zastupující velitel, či guvernér provincie s hodností pro praetore
2895	Apeleutheros	Společenské postavení	Řecký	Propuštěnec
1811	Arche	Instituce	Řecký	Vláda, moc, říše
4719	Archein, Arxantes	Instituce	Řecký	Sloveso vládnout, mít moc, případně začínat
3540	Archiatros	Specifické povolání	Řecký	Hlavní lékař
1806	Archon	Související s byrokratickým aparátém	Řecký	Guvernér, úředník, zastupitel
2301	Argyrotamias	Související s byrokratickým aparátém	Řecký	Pokladník
7979	Astoi	Společenské postavení	Řecký	Obyvatel města
1814	Asty	Jméno místa	Řecký	Území města
1807	Astynomos	Související s byrokratickým aparátém	Řecký	Dohlížitel vě městě
2645	Autokrator	Vojenství	Řecký	Vojenský velitel, později titul užívaný pro římského císaře
1815	Basileia	Instituce	Řecký	Království, vláda
1816	Basileus	Související s byrokratickým aparátém	Řecký	Král, panovník, představený politické autority
1817	Boule	Instituce	Řecký	Rada občanů v řecké polis, městské zastupitelstvo
1818	Bouleutai	Související s byrokratickým aparátém	Řecký	Členové rady města
1819	Bouleuterion	Jméno místa	Řecký	Budova rady města
2663	Bouleutes	Související s byrokratickým aparátém	Řecký	Člen sněmu
1836	Chora	Jméno místa	Řecký	Území řecké polis, mimo území města, venkovské oblasti v teritoriu řecké polis
13879	Choregia	Související s byrokratickým aparátém	Řecký	Druh leitúrgie, občanské povinnosti, povinnost platit a organizovat sbor herců při dramatických představeních
2336	Chremata	Finanční	Řecký	Peníze
1821	Demos	Instituce	Řecký	Lid, představitelé řecké polis
8893	Dike	Instituce	Řecký	Právo, soud
6687	Dogma	Instituce	Řecký	Usnesení
2170	Doulos	Společenské postavení	Řecký	Otrok
2599	Efebarchos	Související s byrokratickým aparátém	Řecký	Dohlížitel nad mladíky
1822	Efebos	Společenské postavení	Řecký	Mladík
1823	Ekklesia	Instituce	Řecký	Shromáždění občanů, lidové shromáždění
2317	Eleutheria	Společenské postavení	Řecký	Svoboda
2171	Eleutheros	Společenské postavení	Řecký	Svobodný člověk, propuštěný otrok
2326	Emporion	Jméno místa	Řecký	Osada specializující se na obchod
6218	Enadeus	Související s kulturou	Řecký	Člen sboru ?
6189	Epikoinoi	Instituce	Řecký	Společné činnosti, hry
1824	Episkopos	Související s byrokratickým aparátém	Řecký	Dohlížitel
6810	Epistole	Související s kulturou	Řecký	Dopis, poselství, psaná zpráva
12367	Fiskos	Finanční	Římský	Daňová povinnost
2169	Fulak	Vojenství	Řecký	Dohlížitel na kavalérii, pluk

Tabulka 10.7 Přehled hledaných honorifikačních termínů, jejich kulturní původ a krátký popis. Termíny jsou uváděny v podobě, jakou mají v databázi.

Heurist ID	Honorifikační termín	Typ	Původ	Krátký popis
1973	Agathos aner	Důvody pro udělení	Řecký	Osobní kvality oceněného muže
2631	Aleitourgos, Aneisforos	Pocty	Řecký	Bez povinnosti placení určitého druhu daní
6710	Andrias	Vystavení	Řecký	Socha
2331	Arete	Důvody pro udělení	Řecký	Osobní kvality
1977	Asylia	Pocty	Řecký	Ochrana oceněného muže, nepostižitelnost
1978	Ateleia	Pocty	Řecký	Vyjmutí z povinnosti platit daně
2322	Efodos	Pocty	Řecký	Právo volného vstupu do městské rady a do jiných institucí
6254	Eikon	Vystavení	Řecký	Socha
1981	Eisagogue, exagogue	Pocty	Řecký	Právo volného obchodování
1982	Eisploous, ekploous	Pocty	Řecký	Právo volného přístupu do přístavu
1980	Ekona stesai	Pocty	Řecký	Pocta zahrnující vystavení sochy
1983	Enktesis	Pocty	Řecký	Právo umožňující vlastnictví půdy
2310	Epainesai	Jiný	Řecký	Sloveso velebit, chvílit, vyznamenat
1984	Epainos	Jiný	Řecký	Chvála
2316	Euergesia	Důvody pro udělení	Řecký	Dobrodiní
1987	Euergetes	Důvody pro udělení	Řecký	Člověk vykonávající dobrodinní
2311	Eunoia	Důvody pro udělení	Řecký	Dobrá vůle
1988	Eunous	Důvody pro udělení	Řecký	Člověk s dobrou vůlí
2327	Exagoge sitou	Pocty	Řecký	Právo na stravování na náklady obce
1990	Filotimia	Důvody pro udělení	Řecký	Touha po poctách, ctižádost
3000	Filotimos	Důvody pro udělení	Řecký	Ctižádostivý
1993	Isoteleia	Pocty	Řecký	Právo platit stejné daně jako plnoprávný občan
2308	Kalos kai agathos	Důvody pro udělení	Řecký	Typická formule vyzdvihující kladný charakter osobnosti, krásný a dobrý člověk
9600	Panegyris	Vystavení	Řecký	Slavnost, setkání
15941	Politeia	Pocty	Řecký	Udělení občanství
1995	Prodikia	Pocty	Řecký	Právo na přednostní soudní řízení
1996	Proedria	Pocty	Řecký	Právo na místa vpředních řadách při veřejných setkáních, hrách a slavnostech
2427	Pronoia	Důvody pro udělení	Řecký	Dobrá vůle
1998	Prosodos pros ten boulen/ demon/ polin	Pocty	Řecký	Volný vstup na setkání občanů obce
1999	Prothymos	Důvody pro udělení	Řecký	Přátelsky nakloněný
2000	Proxenia	Důvody pro udělení	Řecký	Instituce hostinného přátelství
2001	Proxenos	Důvody pro udělení	Řecký	Hostinný přítel
11989	Soter	Důvody pro udělení	Řecký	Zachránce
2003	Stefanos	Vystavení	Řecký	Věnec, koruna
2004	Stefanosai	Vystavení	Řecký	Sloveso korunovat, vložit na hlavu věnec
2321	Time	Jiný	Řecký	Pocta
11899	Timein	Jiný	Řecký	Sloveso poctit, ctít

Tabulka 10.8 Přehled hledaných epigrafických formulí, jejich kulturní původ a krátký popis. Termíny jsou uváděny v podobě, jakou mají v databázi.

Heurist ID	Epigrafická formule	Typ	Původ	Krátký popis
1902	Agalma	Zhotovení a umístění nápisů	Řecký	Socha
1903	Agathe tyche	Invokační formule	Řecký	Epigrafická formule přející zdar a štěstí
1904	Anagrapai	Zhotovení a umístění nápisů	Řecký	Vytvoření nápisu
8743	Anatheinai	Věnování	Řecký	Sloveso věnování, dedikace
1905	Anathema	Zhotovení a umístění nápisů	Řecký	Votivní dar, socha
3446	Anestesen	Zhotovení a umístění nápisů	Řecký	Sloveso vztýčení nápisu
1907	Anetheken	Věnování	Řecký	Sloveso věnování, dedikace v minulosti
1919	Chaire	Invokační formule	Řecký	Pozdrav v singuláru
1920	Chairete	Invokační formule	Řecký	Pozdrav v plurálu
2592	Chalkoma	Zhotovení a umístění nápisů	Řecký	Kovová destička
1921	Charin	Funerální	Řecký	Pro, kvůli, díky
1922	Charisterion	Věnování	Řecký	Vyjádření díků
9141	Choma	Zhotovení a umístění nápisů	Řecký	Mohyla
9274	Chomatikon	Zhotovení a umístění nápisů	Řecký	Mohylka
1908	Dedochthai	Chod isntituce	Řecký	Formule z usnesení, XX rozhodl ...
2894	Dis Manibus	Funerální	Římský	Formule na funerálních nápisech určená podsvětním božstvům
1909	Doron	Věnování	Řecký	Dar
1910	Edoxen	Chod isntituce	Řecký	Formule z usnesení, XX rozhodl ...
8345	Egrafe, Egrapsen	Chod isntituce	Řecký	Sloveso sepsání, navržení usnesení
1912	Eis stelen lithinen	Zhotovení a umístění nápisů	Řecký	Na kamennou stélu
1914	Ektisen	Zhotovení a umístění nápisů	Řecký	Postavit
2694	Epegrapsen	Zhotovení a umístění nápisů	Řecký	Nesoucí nápis
9387	Epoiei	Jiný	Řecký	Vytvořil, označení autorství
1916	Epoiesen	Jiný	Řecký	Vytvořil, označení autorství
4879	Etheke	Věnování	Řecký	Věnoval, označení dedikanta
1917	Eucharisterion	Věnování	Řecký	Formula věnování
2351	Euchen	Věnování	Řecký	Modlitba, přání, slib
9843	Eutychos	Jiný	Řecký	Šťastný, přání štěstí
1924	Kateskeuasen	Jiný	Řecký	Zhotobil, nechal zhotovit
1925	Keimai	Funerální	Řecký	Odpovídá zde XX
7038	Kion	Zhotovení a umístění nápisů	Řecký	Sloup
1926	Larnax	Zhotovení a umístění nápisů	Řecký	Sarkofág
3441	Mneias	Funerální	Řecký	Památka
1927	Mnema,Mneme	Funerální	Řecký	Památka, upomínka
1928	Mnemeion	Funerální	Řecký	Památka, malá upomínka
8347	Mnemosyne	Funerální	Řecký	Památka, paměť
1930	Parodita, Parodeita	Invokační formule	Řecký	Kolemjdoucí
1931	Psefizomai	Chod instituce	Řecký	Schválit, odhlasovat, rozhodnout
1932	Sema	Funerální	Řecký	Náhrobní kámen, označení místa pohřbu
1933	Stele	Zhotovení a umístění nápisů	Řecký	Stéla
9264	Steleida	Zhotovení a umístění nápisů	Řecký	Malá stéla
1934	Stesai	Zhotovení a umístění nápisů	Řecký	Postavit, vystavit
1913	Telamon	Zhotovení a umístění nápisů	Řecký	Stéla
1935	Theke	Zhotovení a umístění nápisů	Řecký	Sarkofág
1936	Theoi	Invokační formule	Řecký	Božstva
1937	Theoi Katachthonioi	Funerální	Řecký	Věnování podsvětním božstvům
8351	Tumulus	Zhotovení a umístění nápisů	Řecký	Mohyla, tumulus
7978	Tymbeuein	Funerální	Řecký	Pohřbit
7974	Tymbos	Funerální	Řecký	Hrob, mohyla

Tabulka 10.9 Přehled hledaných termínů s náboženskou tematikou, jejich kulturní původ a krátký popis. Termíny jsou uváděny v podobě, jakou mají v databázi.

Heurist ID	Termín s náboženskou tematikou	Typ	Původ	Krátký popis
3745	Acheron	Řecký	Božstvo	Acherón, říční božstvo
2691	Agonothetes	Řecký	Role spojená s výkonem víry	Předsedající náboženských soutěží
9308	Alfios	Řecký	Božstvo	Alfios, říční božstvo
2682	Anoubis	Jiný	Božstvo	Anúbis, egyptské božstvo
1858	Aphrodite	Řecký	Božstvo	Afrodíté
1860	Apollo	Řecký	Božstvo	Apollón
8292	Archibassara	Řecký	Role spojená s výkonem víry	Vedoucí bakchanálií
3089	Archiereia	Řecký	Role spojená s výkonem víry	Hlavní kněžka
1862	Archiereus	Řecký	Role spojená s výkonem víry	Hlavní knězí
8290	Archimystes	Řecký	Role spojená s výkonem víry	Vedoucí komunity mystérií
1861	Ares	Řecký	Božstvo	Árés
1863	Artemis	Řecký	Božstvo	Artemis
6225	Asklepeion	Řecký	Místo spojené s výkonem víry	Chrám boha Asklépia
1864	Asklepius	Řecký	Božstvo	Asklépios
1865	Athanatos	Řecký	Epiteton	Nesmrtný
1866	Athena	Řecký	Božstvo	Athéna
12151	Bakcheion	Řecký	Role spojená s výkonem víry	Spolek vyznavačů Bakkha
2479	Bakchos	Řecký	Božstvo	Bakchos
1868	Bomos	Řecký	Místo spojené s výkonem víry	Oltář
14188	Bosporia	Řecký	Činnost spojená s výkonem víry	Festival Bosporií
6799	Charites	Řecký	Božstvo	Charitky, Grácie
12908	Christianos	Jiný	Role spojená s výkonem víry	Křesťan
3966	Christos	Jiný	Božstvo	Ježíš Kristus
12868	Daimon	Řecký	Božstvo	Božstvo, daimón
1869	Demeter	Řecký	Božstvo	Déméter
7410	Dikaios	Řecký	Epiteton	Epiteton božstva v Anchíálu
2303	Dionysia	Řecký	Činnost spojená s výkonem víry	Slavnosti boha Dionýsa
2593	Dionysion	Řecký	Místo spojené s výkonem víry	Chrám boha Dionýsa
1870	Dionysus	Řecký	Božstvo	Dionýsos
1871	Dioskuroi	Řecký	Božstvo	Dioskúrové
3340	Dis Manibus	Římský	Božstvo	Podsvětní božstva
3123	Erato	Řecký	Božstvo	Erató
1872	Eros	Řecký	Božstvo	Érós
9152	Eumarides	Řecký	Božstvo	Hérós z Apollónie
10495	Gaia	Řecký	Božstvo	Gáia
8098	Ge	Řecký	Božstvo	Gé
1873	Great Mother	Řecký	Božstvo	Velká Matka
2732	Hades	Řecký	Božstvo	Hádés
2683	Harpokrates	Řecký	Božstvo	Harpokratés
13356	Hecate	Řecký	Božstvo	Hekaté
2697	Helios	Řecký	Božstvo	Hélios
1874	Hephaestus	Řecký	Božstvo	Hefaistos
1875	Hera	Řecký	Božstvo	Héra
1876	Heracles	Řecký	Božstvo	Héraklés
1877	Hermes	Řecký	Božstvo	Hermés
16454	Heroon, Heroion	Řecký	Místo spojené s výkonem víry	Chrámek zasvěcený hérovi, héron
1878	Heros	Řecký	Božstvo	Hérós
1879	Hestia	Řecký	Božstvo	Hestia
2325	Hierea	Řecký	Činnost spojená s výkonem víry	Náboženské slavnosti
3624	Hiereia	Řecký	Role spojená s výkonem víry	Kněžka
11534	Hiereion	Řecký	Role spojená s výkonem víry	Obětina, oběť
221	Hiereus	Řecký	Role spojená s výkonem víry	Kněží
4304	Hierokeryx	Řecký	Role spojená s výkonem víry	Hlasatel či pomocník při oběti
1881	Hieron	Řecký	Místo spojené s výkonem víry	Svatyně, chrámek

Tabulka 10.10 Přehled hledaných termínů s náboženskou tematikou, jejich kulturní původ a krátký popis. Regionální = vyskytující se v regionu Středomoří, tedy i mimo Thrákkii; subregionální = vyskytující se pouze lokálně, většinou pouze v jedné lokalitě v Thráckii.

Heurist ID	Epiteton (podoba v databázi)	Krátký popis	Typ
10541	Adrasteia	Nejčastěji spojováno s Nemesis	Subregionální
11219	Aenaos	Spojováno s Nymfami, věčně trvající	Regionální
4034	Agoraios	Ochránce veřejných shromáždění, ochránce pocestných	Regionální
16538	Ainius	Pocházející z Ainu	Regionální
14240	Aithrios	Spojováno s Diem	Regionální
13161	Alousades	Místní božstvo	Subregionální
9050	Amazon	Spojováno s Artemidou	Regionální
14004	Anaios	Místní božstvo	Subregionální
8002	Anchialos	Z Anchiálu, spojováno s Nymfami	Subregionální
8013	Aniketos (aneiketos)	Neporazitelný	Regionální
8156	Anthienos	Spojováno s Apollónem	Subregionální
10919	Aphosikakos	Odvraťující зло	Regionální
14212	Archagetas	Kult předků z Sélymbrie	Subregionální
6836	Arselenos	Spojováno se Sabaziem	Neznámý
8662	Artakene	Spojováno s Hérou	Subregionální
6979	Arzenos	Místní božstvo	Subregionální
11513	Asdoulos	Místní božstvo	Subregionální
9032	Athyparenos	Spojováno se Sabaziem	Subregionální
6974	Aularchenos	Místní božstvo	Subregionální
11555	Aulariokos	Místní božstvo	Subregionální
6549	Aulkarkenos	Místní božstvo z Mesámbrie	Subregionální
13149	Aulousadenos	Místní božstvo	Subregionální
13810	Basilissa	Spojováno s Hygieí	Subregionální
9723	Baskidithios	Místní božstvo	Subregionální
16095	Beeuchios	Místní božstvo	Subregionální
10486	Beisaletenos	Spojováno s Hérakleem v regionu Pautálie	Subregionální
8257	Birou[?]	Místní božstvo	Subregionální
8530	Blekouros	Místní božstvo	Subregionální
7398	Borkeithios	Místní božstvo	Subregionální
11983	Boulaios	Spojováno s institucí rady	Regionální
10313	Bourdapenos	Kult Nymf z Búrdap	Subregionální
10475	Byaiparene	Spojováno s Hérou v regionu Pautálie	Subregionální
11660	Chryseochaites	Spojováno s Asklépiem	Regionální
8099	Chthonios	Chthonické božstvo	Regionální
7510	Dabatopienos	Spojováno s Héfaistem	Subregionální
13500	Daiterenos	Spojováno s Apollónem	Subregionální
16663	Derzis	Místní božstvo	Subregionální
13809	Despoina	Ženské božstvo	Regionální
6697	Dimeranos	Spojováno s Diem	Regionální
14337	Dionysobolos	Nejasný význam, pravděpodobně původem z Dionýsopole ?	Neznámý
4050	Dolichaios	Spojováno s Diem	Regionální
6847	Dolichenos	Spojováno s Diem	Regionální
13476	Dooupyros	Místní božstvo	Subregionální
8269	Dortazenos	Spojováno s Apollónem, místní božstvo	Regionální
10496	Doteira zoes	Spojováno s Persefóné	Regionální
13475	Drigesos	Místní božstvo	Subregionální
9594	Edeinene ?	Spojováno s Hérou	Subregionální
6577	Eisenos	Spojováno s Apollónem	Subregionální
6732	Eithia	Spojováno s Hérou ?	Subregionální
13786	Elafebolos	Epiteton patřící Artemidě	Regionální
14209	Eleneites	Spojováno s Dionýsem v Sélymbrii	Subregionální 222
6281	Eleuthereus	Spojováno s Dionýsem	Regionální
4037	Eleutherios	Spojováno s Diem	Regionální

Tabulka 10.11 Přehled použitých vyjádření kolektivní identity, jejich kulturní původ a krátký popis.

Heurist ID	Vyjádření kolektivní identity	Typ	Původ	Krátký popis
2297	Abderites	Město	Řecký	Obyvatelé Abdéry
13902	Abydenoi	Město	Řecký	Obyvatelé Abydu
3396	Achaioi	Kmen	Řecký	Achájové
2576	Aiginetes	Město	Řecký	Obyvatelé Aigíny
16686	Ainetos	Město	Řecký	Obyvatelé Ainu
2590	Ainioi	Město	Řecký	Obyvatelé Ainu
2299	Aitoloi	Kmen	Řecký	Aitólové
2319	Akanthios	Město	Řecký	Obyvatelé Akanthu
12043	Alexandreis	Jiný	Řecký	Fýlé
13887	Alopekonesioi	Město	Řecký	Obyvatelé Alopekonnésu
8938	Amaseus		Nejistý	
16675	Amastrianos	Město	Řecký	Obyvatelé Amastris
2578	Amfipolites	Město	Řecký	Obyvatelé Amfipole
14978	Anchialeos/oi	Město	Řecký	Obyvatelé Anchíálu
4806	Ankyres	Město	Řecký	Obyvatelé Ankýry v Galatii
5388	Antiocheus	Město	Řecký	Obyvatelé Antiocheie
16157	Apameias	Město	Řecký	Obyvatelé Apameie
6178	Apolloniates	Město	Řecký	Obyvatelé Apollónie
10075	Ardilenos	Vesnice	Nejistý	Obyvatelé vesnice
3019	Asianoi	Území	Řecký	Z Asie
10148	Assyrios	Území		Z Assýrie
2022	Astai	Kmen	Thrácký	Kmen Astů
1789	Athenaios	Město	Řecký	Z Athén
13303	Attikos	Území	Řecký	Z Attiky
4794	Babylonios	Město		Z Babylónu
2274	Barbaroi	Jiný		
15387	Bathoneus		Nejistý	Hekatostys
16682	Bazitenos	Vesnice	Thrácký	Dana 2014, 28; vesnice poblíž lokality Glava Panega
7640	Bazoparenoi	Kmen	Thrácký	Poblíž emporia Pizos
10902	Bdekyrenoi	Vesnice	Thrácký	Obyvatelé vesnice
10858	Bendiparoi	Vesnice	Thrácký	Obyvatelé vesnice
16673	Bessoparenoi	Vesnice	Thrácký	Obyvatelé vesnice
7297	Bithynoi	Území	Nejistý	Bíthýnové
7992	Bizyenos	Město	Řecký	Obyvatelé Bizyé
10724	Bolbabrienos	Vesnice	Thrácký	Obyvatelé vesnice
8513	Bosagyrenos	Vesnice	Thrácký	Obyvatelé vesnice
10321	Bourdapenos	Vesnice	Thrácký	Z lokality Búrdapa
7648	Bousiparenoi	Vesnice	Thrácký	Poblíž emporia Pizos
10894	Brentoparoi	Vesnice	Thrácký	Obyvatelé vesnice
5756	Byzantios	Město	Řecký	Obyvatelé Byzantia
2617	Chalkedonios	Město	Řecký	Obyvatelé Chalkédónu
5383	Chersoneneites	Území	Řecký	Obyvatelé Chersonésu
15565	Dadoparenos	Vesnice	Thrácký	Obyvatelé Dadopary
13904	Dardaneioi	Město	Řecký	Obyvatelé Dardánie, krajiny či města v Troádě u Helléspontu
16126	Dardanis	Město	Řecký	Obyvatelé Dardánie
14275	Delkanoi	Vesnice	Thrácký	Obyvatelé vesnice
15402	Deuteras	Jiný	Řecký	
15519	Dionysias	Jiný	Řecký	
2532	Dionysopolitai	Město	Řecký	Obyvatelé města Dionýsopolis
3351	Dryai	Neznámý	Nejistý	Obyvatelé města Drýs
3155	Dryitai	Město	Řecký	Obyvatelé města Drys
8458	Dysyrenos	Vesnice	Thrácký	Obyvatelé vesnice
12046	Efesioi	Město	Řecký	Obyvatelé Efesu
10900	Eitritzenoi	Neznámý	Nejistý	
13905	Elaiousioi	Město	Řecký	Obyvatelé města Elaiúsa

Tabulka 10.12 Přehled použitých geografických termínů, jejich charakteristika, známé umístění a krátký popis.

Heurist ID	Geografický termín	Typ	Krátka popis	Moderní jméno	Koordináty (z. šířka, z. délka.)
2093	Abdera	Osidlení	Město	Avdira	24.9514602 40.9814734
7085	Abritus	Osidlení	Město	Poblíž Razgradu	26.5417788 43.5239399
11635	Adramyt(t)ion	Osidlení	Neznámé osidlení		
2699	Aigyptos	Území	Stát	Egypt	31.2085533 30.0863254
2094	Ainos	Osidlení	Město	Enez	26.084574 40.725024
11644	Akras	Osidlení	Osidlení v Thrákkii		
2059	Anchialos	Osidlení	Město	Pomorie	27.6155704 42.5680485
2731	Apameia	Osidlení	Město	Dinar	30.1540375 38.0610674
7625	Apoulia	Území	Region v Itálii	Apoulia	17.1011931 40.7928393
3421	Apros / Apron	Území	Osidlení v Thrákkii		
12856	Argaios	Hora - pohoří	Horu	Hora v Kappadokii	
9450	Argedauon	Osidlení	Město?		
11634	Arseos	Osidlení	Neznámé osidlení		
12023	Asia	Území	Provincie	Dnešní Turecko	
9168	Askanie	Osidlení	Město	Iznik, Turecko	29.719743 40.429524
13040	Astike (strategia)	Území	Stratégia		27.9217529 40.9840449
2090	Athenai	Osidlení	Město	Athény	23.7293097 37.9837155
11533	Athioutike (strategia)	Území	Stratégia		
3002	Attike	Území	Attika	Attika	23.8952637 38.0264587
2062	Augusta Traiana (Beroë)	Osidlení	Město	Stara Zagora	25.6344644 42.4257769
3437	Babylon	Osidlení	Město	Babylon	52.6722336 36.5478455
3152	Barilon?	Osidlení	Vesnice		
13057	Bathonea	Řeka	Řeka		
7629	Bazopara	Osidlení	Thrácká vesnice	Poblíž emporia Pizos, okolí města Stara Zagora	
16641	Belana Praseon	Území	Území		
11532	Bioletike (strategia)	Území	Stratégia		
12053	Bithynia	Území	Území	Bíthýnia v Malé Asii	
7636	Bousipara	Osidlení	Thrácká vesnice	Poblíž emporia Pizos, okolí města Stara Zagora	
2105	Byzantion	Osidlení	Město	Istanbul	28.9783589 41.0082376
12051	Chartagenne	Osidlení	Město	Karthágo	10.3329494 36.8625853
2780	Chersonesos	Území	Území	Dnešní Turecko	
6854	Dakia	Území	Provincie	Dnešní Rumunsko	
10811	Debelt	Osidlení	Město	Debelt	27.2673627 42.3917743
2089	Delphi	Osidlení	Město	Delfy	22.4940617 38.4800567
2065	Dionysopolis	Osidlení	Město	Balčík	28.1617188 43.4269047
2066	Diospolis	Osidlení	Město		
16088	Discodouraterae	Osidlení	Osidlení v Thrákkii	Gostiltsa	
8413	Dodoparon	Osidlení	Osidlení v Thrákkii	poblíž Golyam Manastir	26.3414383 42.2141841
16684	Dourostorum	Osidlení	Město	Silistra	27.2671901 44.1147271
11529	Dresapaike (strategia)	Území	Stratégia		
12858	Efesos	Osidlení	Město	Efesos	27.3370743 37.9404069
10899	Eitrizene	Území	Vesnice		
2701	Eleusis	Osidlení	Město	Eleusína poblíž Athén	23.5412121 38.0422104
13565	Emporion Thouidai	Osidlení	Osidlení v Thrákkii	Poblíž Slivenu	26.322813 42.6819937
16487	Ergiske	Území	Území v Thrákkii		
2702	Europa	Území	Evropa	Evropa	
3454	Galatia	Území	Území v Malé Asii	Dnešní Turecko	
7624	Geloupara	Osidlení	Vesnice	Poblíž emporia Pizos, okolí města Stara Zagora	
2164	Hadrianopolis	Osidlení	Město	Edirne	26.5557145 41.6771297 224
2162	Haimos	Hora - pohoří	Pohoří Haimos	Stara Planina	25 43.25
3348	Hebros	Řeka	Řeka	Marica	
2700	Helles	Území	region	Řecko	22.825082 38.5266816

Tabulka 10.13 Celkový počet záznamů v databázi *Hellenization of Ancient Thrace*, dále rozdělený dle jednotlivých druhů záznamů.

Hellenization of Ancient Thrace: Druh záznamu v databázi	Popis druhu záznamu	Počet záznamů
Person (epigraphic)	Osoba vystupující na nápisu	5464
Inscription Info	Základní informace o nápisu	4665
Personal name	Osobní jméno	3956
Location data	Záznamy o lokalitě, místě nálezu nápisu	678
Epithet	Božské přízvisko	233
Collective Group name	Vyjádření kolektivní identity	178
Religious keywords	Hledaný termín s náboženskou tematikou	137
Geographic name	Zeměpisné jméno	134
Administrative keywords	Hledaný termín spojený s organizací společnosti	112
Formulaic keywords	Typické epigrafické formule	49
Honorific keywords	Hledaný termín se zaměřením na udílení poct	37
Person (modern author)	Autor záznamu	3

Tabulka 10.14 Stupeň dochování nosiče nápisu a celkový počet nápisů v jednotlivých kategoriích.

Stupeň dochování nosiče nápisu	Počet nápisů	Procentuální zastoupení (100 % = 4665 nápisů)
Intaktní až lehce poničený (100-76 % dochováno)	725	15,54
Lehce až velmi poničený (75-51 %)	549	11,77
Těžce poničený (50-26 %)	717	15,37
Téměř zničený (25-1 %)	1038	22,25
Dochovaný pouze jako oklep	45	0,96
Dochovaný pouze jako kresba	194	4,16
Ztracený, ale existuje záznam	145	3,11
Nemožné určit stav dochování, informace neuvedena	1252	26,84

Tabulka 10.15 Celkový přehled všech nápisů dle jejich typologie a jejich průměrná délka.

Typ nápisů	Počet nápisů	% všech nápisů (100 % = 4665 nápisů)	Průměrná délka nápisů (počet řádků), aritm. průměr	Průměrná délka nápisů (počet řádků), medián
Soukromé	3609	77,36	3,71	2
Veřejné	717	15,36	10,93	8
Nemožné určit	339	7,28	2,96	2

Tabulka 10.16 Celkový přehled všech soukromých nápisů dle jejich typologie a jejich procentuální zastoupení.

Typ soukromých nápisů (možnost kombinace hodnot, n>100 %)	Počet nápisů	% soukromých nápisů (n = 3609)	% všech nápisů (n = 4665)
Funerální	1740	48,21	37,29
Dedikační	1777	49,23	38,09
Vlastnictví	29	0,80	0,62
Jiné	27	0,75	0,58
Neurčitelné	104	2,88	2,22

Tabulka 10.17 Celkový přehled všech veřejných nápisů dle jejich typologie a jejich procentuální zastoupení.

Typ veřejných nápisů (možnost kombinace hodnot, tj. součet je větší než 100 %)	Počet nápisů	% veřejných nápisů (n = 717)	% všech nápisů (n = 4665)
Honorifikační	298	41,56	6,39
Seznamy	64	8,92	1,37
Státní dekrety, nařízení a zákony	110	15,34	2,35
Náboženské	53	7,39	1,14
Jiné	137	19,10	2,94
Nemožné určit	81	11,29	1,74

Tabulka 10.18 Užití osobních jmen vyskytujících se na nápisech a jejich rozdělení dle pohlaví a vztahu k osobě, jejíž identita byla na nápisu specifikována (rodič, prarodič, partner, individuální osobní jméno).

Typ jména	Nejasné jméno	%	Ženské jméno	%	Mužské jméno	%	Celkem jmen	Celkem %
Prarodič	2	3,39 %	3	5,08 %	54	91,53 %	59	100,00 %
Rodič	130	3,87 %	128	3,81 %	3101	92,32 %	3359	100,00 %
Partner	23	4,97 %	199	42,98 %	241	52,05 %	463	100,00 %
Individuální jméno	473	5,12 %	1278	13,84 %	7483	81,04 %	9234	100,00 %
Celkový poměr	628	4,79 %	1608	12,26 %	10879	82,95 %	13115	

Tabulka 10.19 Přehled užitych osobních jmen dle jejich tradičního kulturního zařazení.

Původ jména	Počet jmen	% zastoupení
Řecká jména	5424	41,36 %
Thrácká i řecká jména	2	0,02 %
Římská jména	4694	35,79 %
Thrácká jména	1780	13,57 %
Jména nejistého původu	1215	9,26 %
Celkem	13115	100,00 %

Tabulka 10.20 Přehled původu / kulturního zařazení osobních jmen v závislosti na typologii osobního jména a vztahu k osobě, jejíž identita byla na nápisu specifikována (rodič, prarodič, partner, individuální osobní jméno).

Typ jména	Řecká jména	Řecká-thrácká jména	Římská jména	Thrácká jména	Nejistá jména	Jména celkem %
Prarodič	0,61 %	0 %	0,26 %	0,62 %	0,25 %	0,45 %
Rodič	37,78 %	0 %	7,65 %	36,57 %	24,69 %	25,61 %
Partner	4,35 %	0 %	2,02 %	4,21 %	4,69 %	3,53 %
Individuální jméno	57,26 %	100,00 %	90,07 %	58,60 %	70,37 %	70,41 %
Celkem	100,00 %	100,00 %	100,00 %	100,00 %	100,00 %	100,00 %

Tabulka 10.21 Srovnání výskytu ženských a mužských jmen v závislosti na kulturním prostředí, z nějž osobní jména pocházela.

Původ jména		Počet jmen dle pohlaví			% zastoupení			Celkem	
		Nejisté pohlaví	Ženská jména	Mužská jména	Nejisté pohlaví	Ženská jména	Mužská jména	Celkem jmen	Celkem %
Řecká jména	41	751	4632	0,76 %	13,85 %	85,40 %	5424	100,00 %	
Thrácká i řecká jména	0	0	2	0	0	100,00 %	2	100,00 %	
Římská jména	14	529	4151	0,30 %	11,27 %	88,43 %	4694	100,00 %	
Thrácká jména	56	188	1536	3,15 %	10,56 %	86,29 %	1780	100,00 %	
Jména nejistého původu	517	140	558	42,55 %	11,52 %	45,93 %	1215	100,00 %	
Celkem	628	1608	10879	4,79 %	12,26 %	82,95 %	13115	100,00 %	

Tabulka 10.22 Srovnání výskytu ženských a mužských jmen v závislosti na kulturním prostředí a na druhu jména (vztahu k osobě, jejíž identita byla na nápisu specifikována).

Původ jména	Ženská jména				Mužská jména				Celkem	
	Pra-rodič	Rodič	Partner	Indiv. jméno	Pra-rodič	Rodič	Partner	Indiv. jméno	Celkem jmen	Celkem %
Řecká jména	0,04 %	1,67 %	1,58 %	10,66 %	0,58 %	36,26 %	2,81 %	46,41 %	5424	100,00 %
Thrácká i řecká jména	0 %	0 %	0 %	0 %	0 %	0 %	0 %	100,00 %	2	100,00 %
Římská jména	0,02 %	0,41 %	1,00 %	9,87 %	0,24 %	7,26 %	1,03 %	80,17 %	4694	100,00 %
Thrácká jména	0 %	0,87 %	2,38 %	7,66 %	0,58 %	36,14 %	1,74 %	50,64 %	1780	100,00 %
Jména nejistého původu	0 %	0,57 %	3,72 %	15,76 %	0,29 %	26,65 %	1,72 %	51,29 %	1215	100,00 %
Celkem	0,02 %	1,03 %	1,59 %	10,23 %	0,43 %	24,83 %	1,93 %	59,93 %	13115	100,00 %

Tabulka 10.23 Srovnání celkového počtu archaeologických a epigrafických lokalit ve vybraných stoletích, pro než byla dostupná archeologická data. Počty archeologických lokalit datovaných do 7. až 4. st. př. n. l. vycházejí z Hansen a Nielsen (2004) a Talberta (2000). Celkový počet egrafických lokalit vychází z počtu nalezových lokalit v HAT databázi, v nichž byly nalezeny nápisu datované s přesností na jedno století (s koeficientem 1).

Století	Počet arch. lokalit dle Hansen a Nielsen (2004)	Počet arch. lokalit dle Talbert (2000)	Celkový počet epigrafických lokalit s 1 a více nápisů	Poměr epigraficky aktivních lokalit (Hansen a Nielsen 2004)	Poměr epigraficky aktivních lokalit (Talbert 2000)
7. st. př. n. l.	14	19	[1]	7,14 %	5,26 %
6. st. př. n. l.	27	19	3	11,11 %	15,79 %
5. st. př. n. l.	31	73	13	41,93 %	17,80 %
4. st. př. n. l.	38	73	26	68,42 %	35,51 %

Tabulka 10.24 Srovnání celkového počtu epigrafických lokalit v jednotlivých stoletích dle šíře jejich datace a typologie nápisu. Zahrnutý jsou pouze nápisy datované s přesností na jedno století (s koeficientem 1).

Století	Celkový počet epigrafických lokalit s 1 a více nápisy	Počet nápisů datovaných s přesností do jednoho století	Průměrný počet nápisů na lokalitu	Počet soukromých nápisů	Počet veřejných nápisů	Průměrný počet soukr. náp. na lokalitu	Průměrný počet veř. nápisů na lokalitu
7. st. př. n. l.	[1]	[2]	[2]	0	[2]	0,00	[2,00]
6. st. př. n. l.	3	3	1,0	3	0	1,00	0,00
5. st. př. n. l.	13	60	4,6	55	3	4,23	0,23
4. st. př. n. l.	26	168	6,5	153	9	5,88	0,35
3. st. př. n. l.	18	117	6,5	79	36	4,39	2,00
2. st. př. n. l.	23	115	5,0	86	25	3,74	1,09
1. st. př. n. l.	13	69	5,3	50	17	3,85	1,31
1. st. n. l.	27	68	2,51	37	28	1,37	1,04
2. st. n. l.	69	254	3,68	130	117	1,88	1,70
3. st. n. l.	115	390	3,39	203	176	1,77	1,53
4. st. n. l.	11	23	52,09	14	6	1,27	0,55
5. st. n. l.	6	12	2,0	11	1	1,83	0,17

Tabulka 10.25 Srovnání celkového počtu lokalit v Kazanlackém údolí v době pozdně železné a v době římské s celkovým počtem epigraficky aktivních lokalit v daném období.

Období	Počet lokalit	Počet nápisů	Počet lokalit s nápisy	Poměr epigraficky aktivních lokalit
Doba pozdně železná (500 - 0 př. n. l.)	38	8	4	10,5 %
Doba římská (1- 400 n. l.)	23	35	5	21,7 %

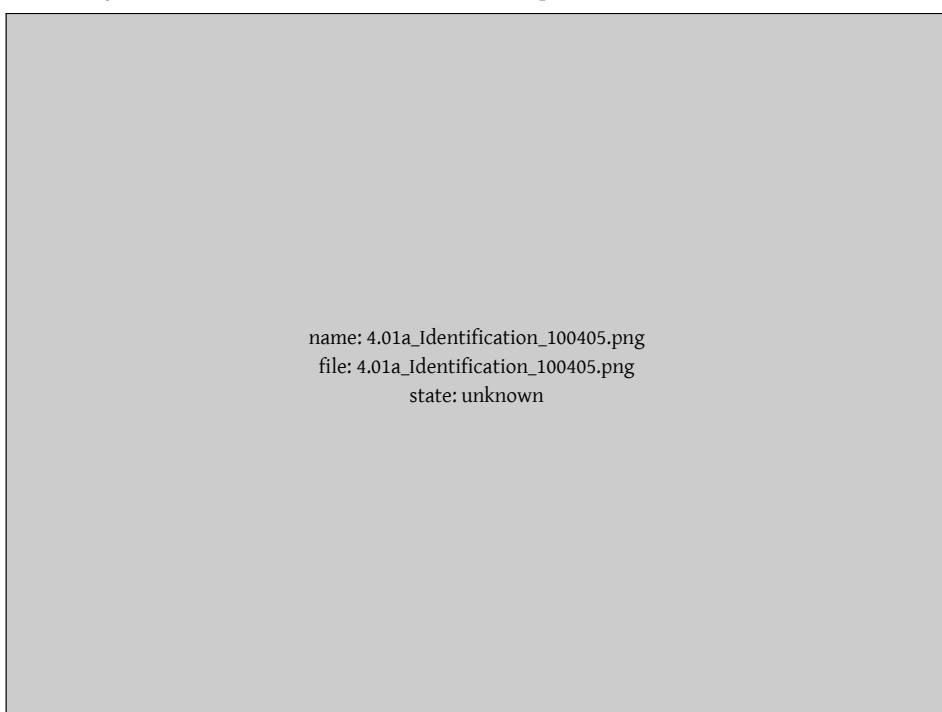
11 Apéndice B - Mapas y grafías

Obrázek 11.1 Přibližné území antické Thrákie dle literárních pramenů, geografický reliéf, nejvýznamnější řeky a antická města.



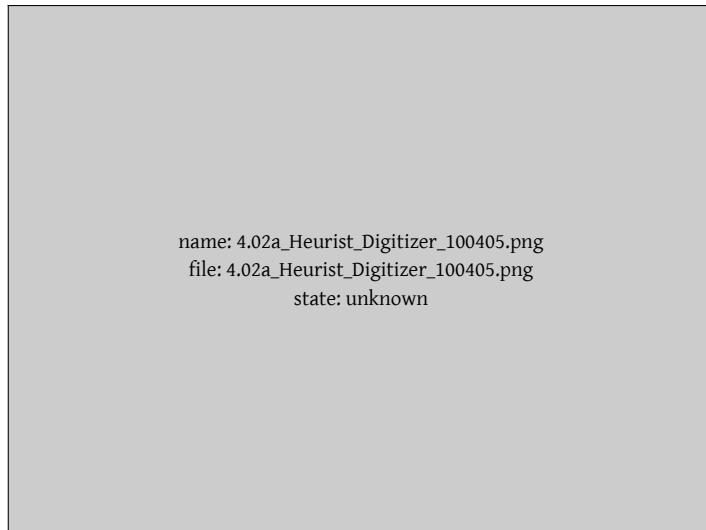
name: 1.01a_ThrakeOverview.png
file: 1.01a_ThrakeOverview.png
state: unknown

Obrázek 11.2 Ukázka identifikačních záznamů v databázi Hellenization of Ancient Thrace, vytvořené v softwaru Heurist Scholar. Nápis SEG 49:992 = 100405.

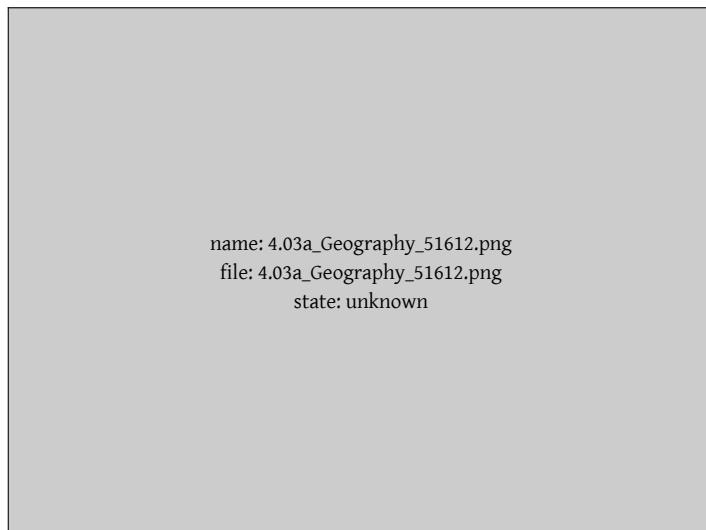


name: 4.01a_Identification_100405.png
file: 4.01a_Identification_100405.png
state: unknown

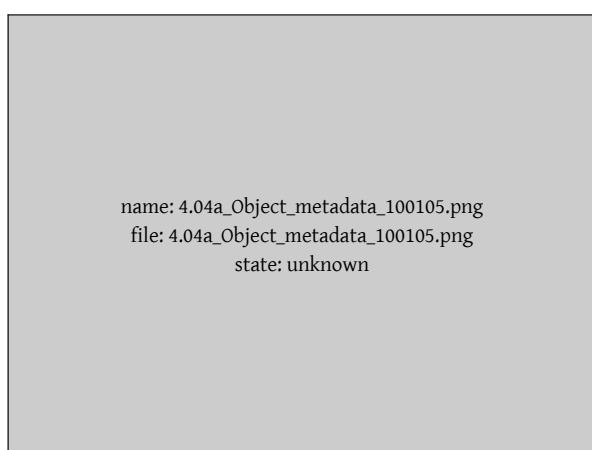
Obrázek 11.3 Ukázka geografického záznamu v Heurist Digitizer, nápis SEG 49:992 = 100405.



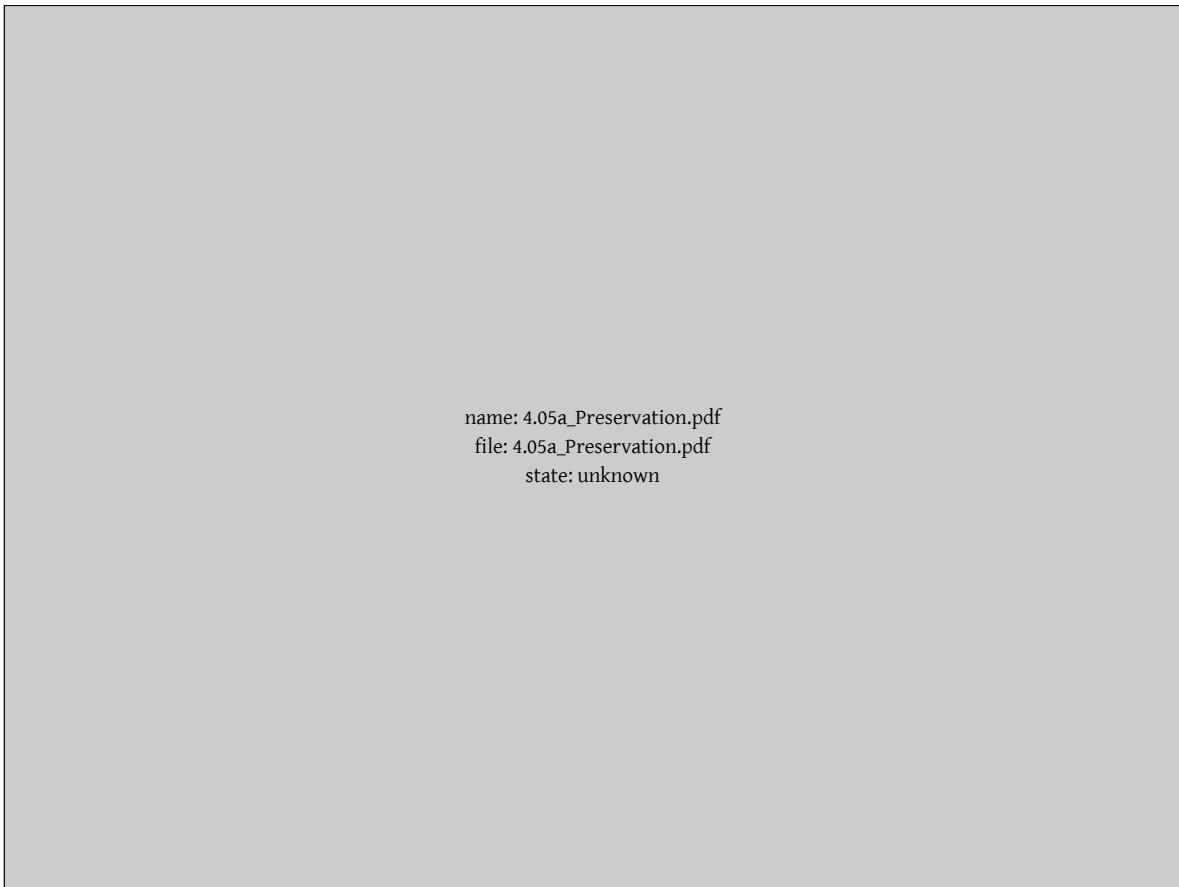
Obrázek 11.4 Ukázka záznamu geografických dat v databázi Hellenization of Ancient Thrace, vytvořené v softwaru Heurist Scholar. Nápis IG Bulg 3,2 1612 = 51612.



Obrázek 11.5 Ukázka záznamu dat o nosící nápisu v databázi Hellenization of Ancient Thrace, vytvořené v softwaru Heurist Scholar. Nápis Gyuzelev 2002 3 = 100105.



Obrázek 11.6 Dochování nosiče nápisu spolu s ilustrativními příklady jednotlivých kategorií.



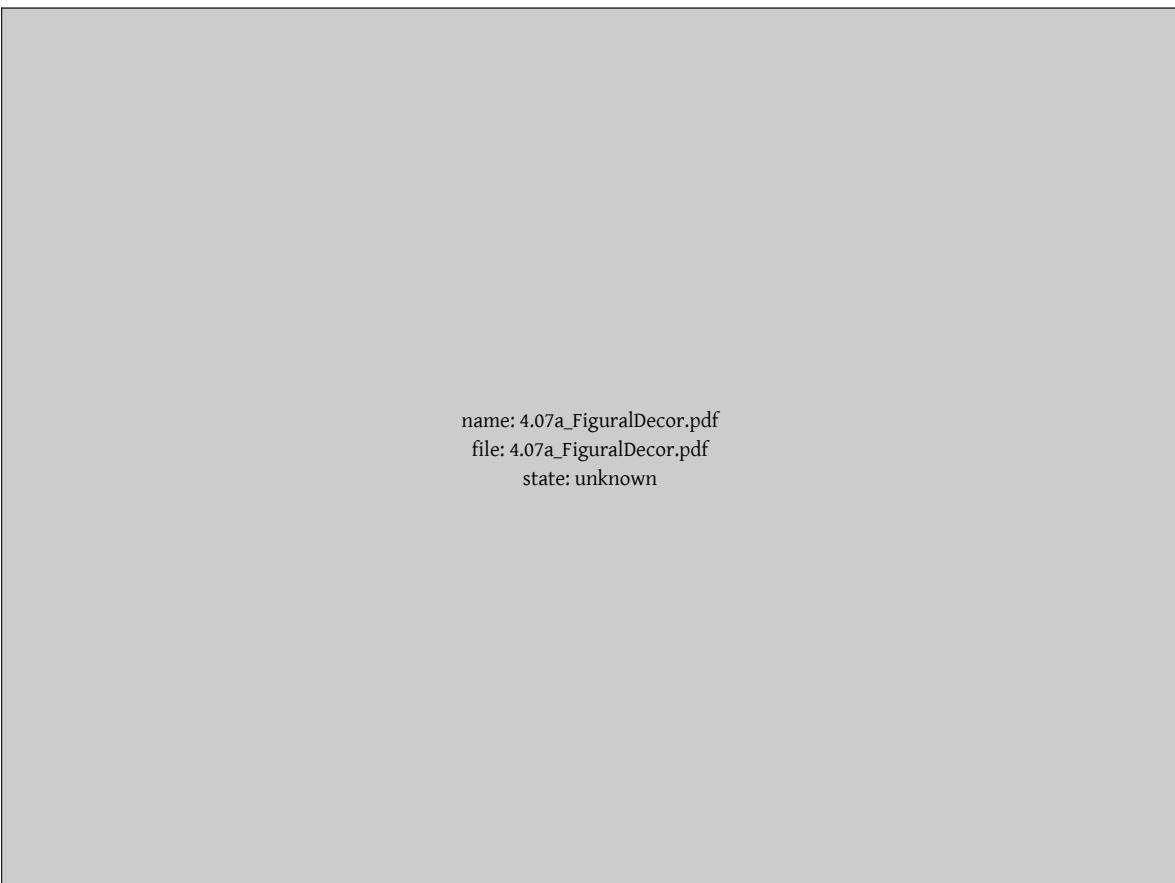
name: 4.05a_Preservation.pdf
file: 4.05a_Preservation.pdf
state: unknown

Obrázek 11.7 Architektonická dekorace nosičů nápisů spolu s ilustrativními příklady jednotlivých kategorií.



name: 4.06a_ArchitecturalDecor.pdf
file: 4.06a_ArchitecturalDecor.pdf
state: unknown

Obrázek 11.8 Figurální dekorace nosičů nápisů spolu s ilustrativními příklady jednotlivých kategorií.



name: 4.07a_FiguralDecor.pdf
file: 4.07a_FiguralDecor.pdf
state: unknown

Obrázek 11.9 Poměrné zastoupení délky intervalů datací všech 2276 datovaných nápisů.



Obrázek 11.10 Poměr datovaných nápisů v jednotlivých stoletích s přihlédnutím k šíři jejich datace (vyjádřenou pomocí jejich koeficientů 1 - 0,12), celkem 2276 nápisů.



Obrázek 11.11 Celková epigrafická produkce v závislosti na použití metody datace nápisů. Srovnání normalizované metody datace spolu s nenormalizovanou metodou datace nápisů.



name: 4.10a_MethodDating.png
file: 4.10a_MethodDating.png
state: unknown

Obrázek 11.12 Mapa rozmístění nálezových míst nápisů obsažených v databázi *Hellenization of Ancient Thrace*. Oranžová barva ohraničuje oblast pokrývající území, z nějž pocházejí nápisy. Bílá místa vyznačují oblast, z níž nejsou dostupná epigrafická data.



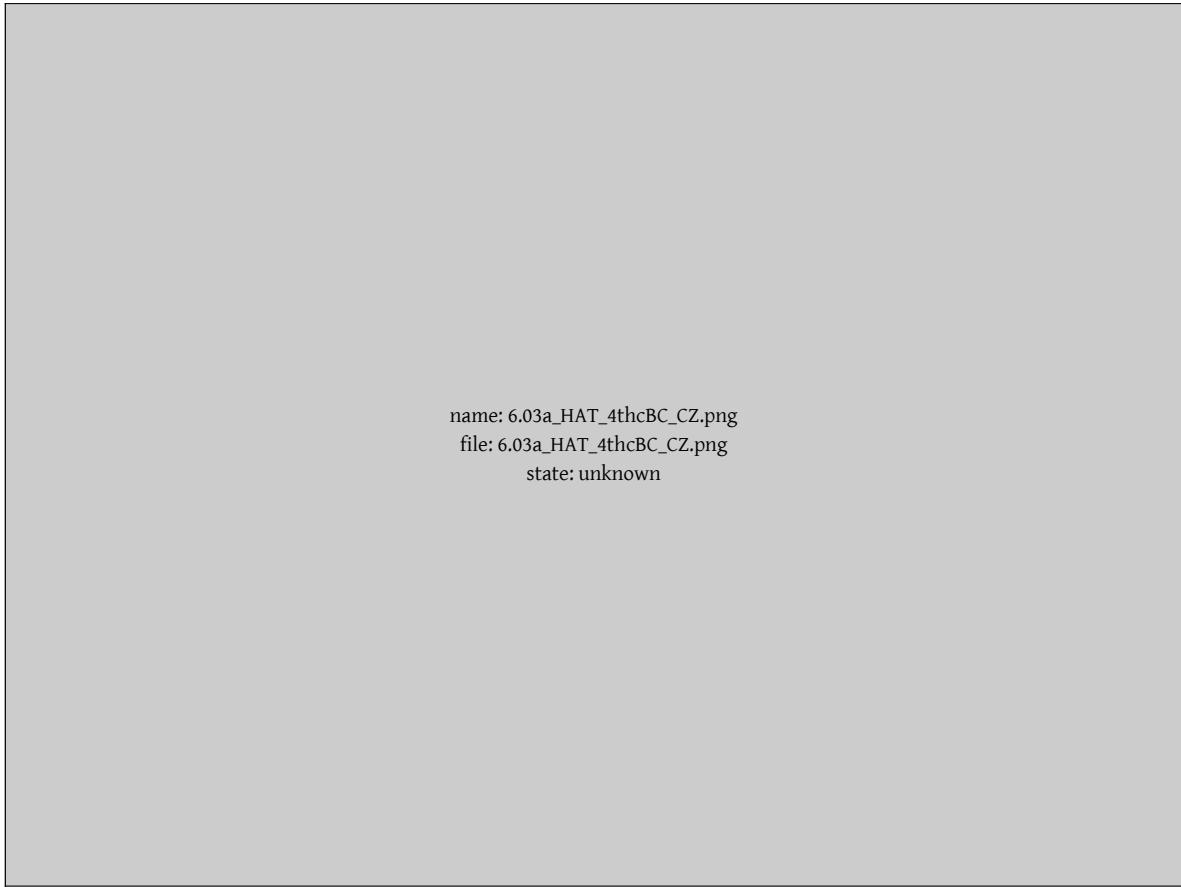
Obrázek 11.13 Mapa nálezových míst nápisů datovaných do 6. a do 6. až 5. st. př. n. l.



Obrázek 11.14 Mapa nálezových míst nápisů datovaných do 5. a do 5. až 4. st. př. n. l.



Obrázek 11.15 Mapa nálezových míst nápisů datovaných do 4. a do 4. až 3. st. př. n. l.



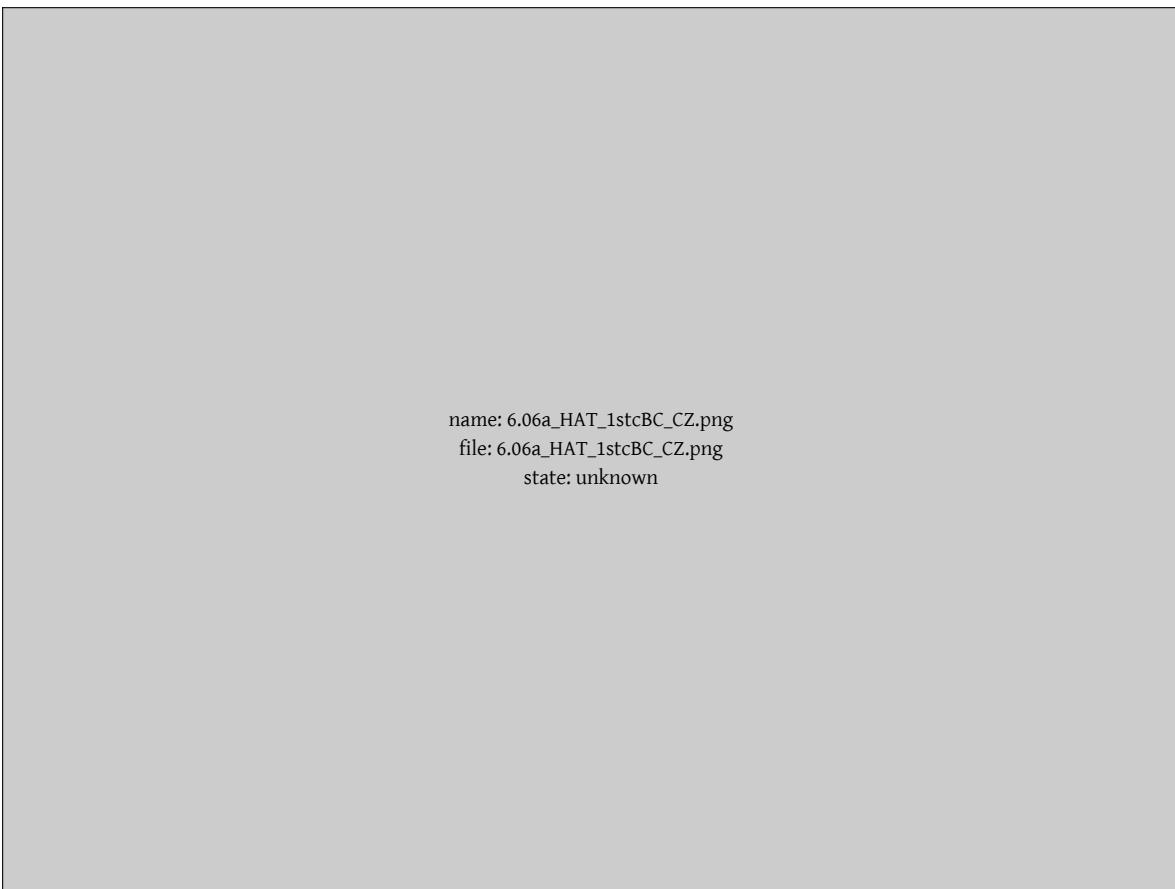
Obrázek 11.16 Mapa nálezových míst nápisů datovaných do 3. a do 3. až 2. st. př. n. l.



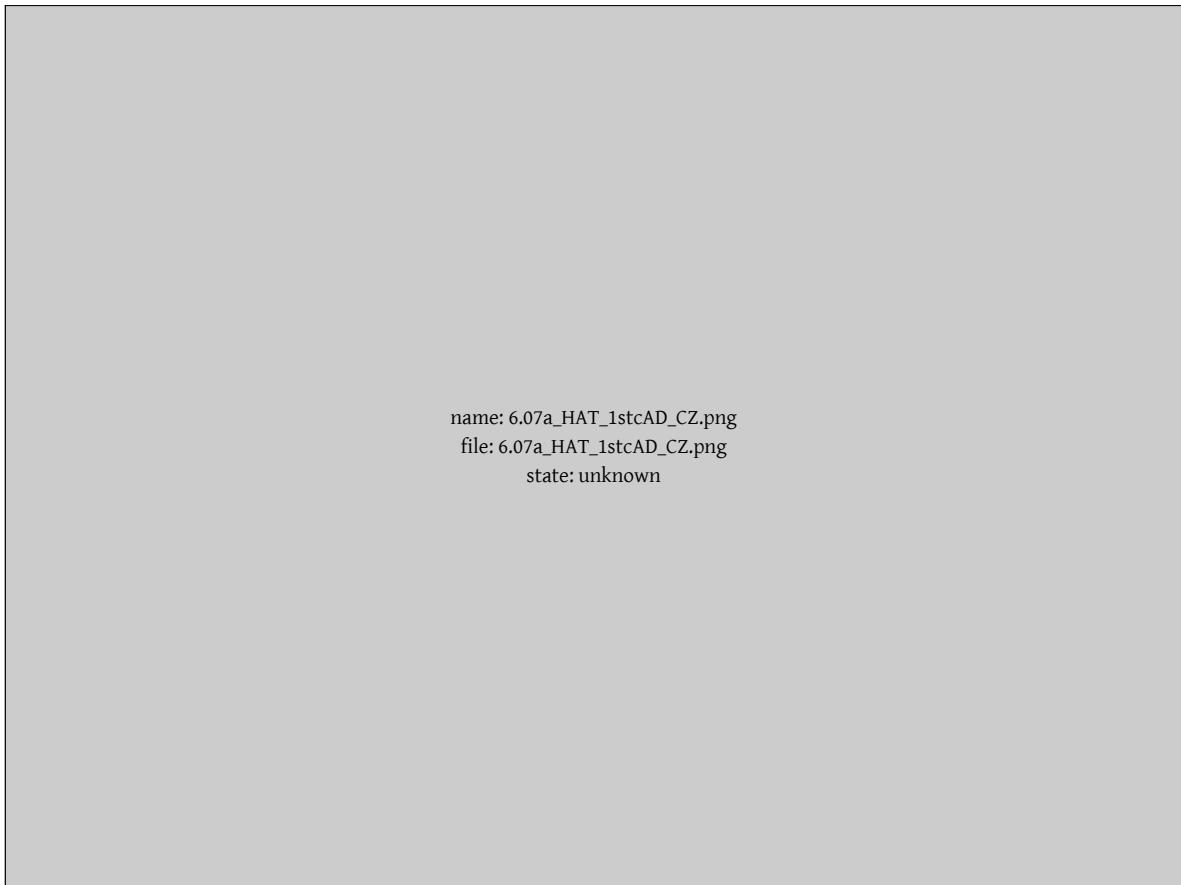
Obrázek 11.17 Mapa nálezových míst nápisů datovaných do 2. a do 2. až 1. st. př. n. l.



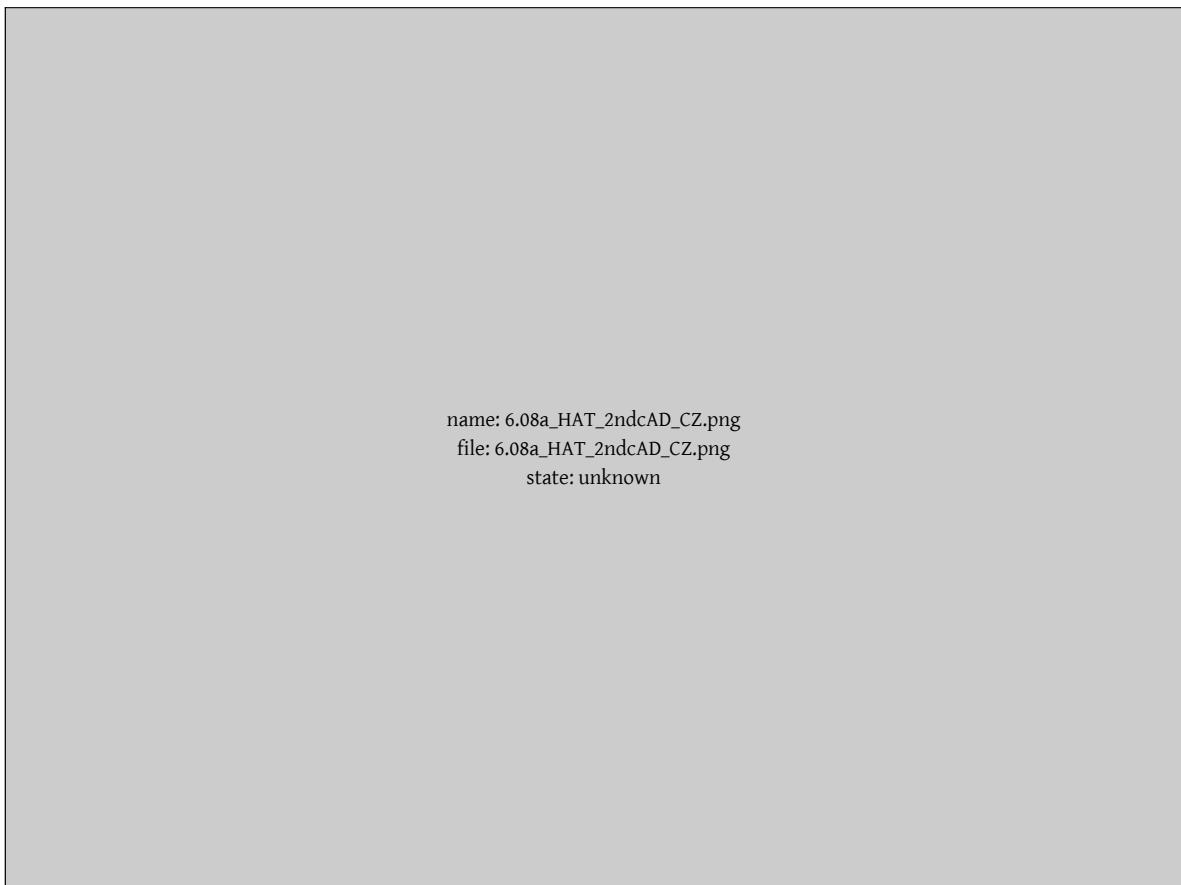
Obrázek 11.18 Mapa nálezových míst nápisů datovaných do 1. a do 1. st. př. n. l. až 1. st. n. l.



Obrázek 11.19 Mapa nálezových míst nápisů datovaných do 1. st. n. l. a do 1. až 2. st. n. l.



Obrázek 11.20 Mapa nálezových míst nápisů datovaných do 2. st. n. l. a do 2. až 3. st. n. l.



Obrázek 11.21 Mapa nálezových míst nápisů datovaných do 3. st. n. l. a do 3. až 4. st. n. l.



Obrázek 11.22 Mapa nálezových míst nápisů datovaných do 4. st. n. l. a do 4. až 5. st. n. l.



Obrázek 11.23 Mapa nálezových míst nápisů datovaných do 5. st. n. l. a do 5. až 8. st. n. l.



name: 6.11a_HAT_5thcAD_CZ.png
file: 6.11a_HAT_5thcAD_CZ.png
state: unknown

Obrázek 11.24 Přehled epigrafické produkce v jednotlivých stoletích dle šíře datace nápisů (nápisy datované do jednoho vs. dvou století).



name: 6.12a_Prehled_produkce_stoleti_koeficienty.png
file: 6.12a_Prehled_produkce_stoleti_koeficienty.png
state: unknown

Obrázek 11.25 Srovnání epigrafické produkce v jednotlivých stoletích v závislosti na typologii nápisu.



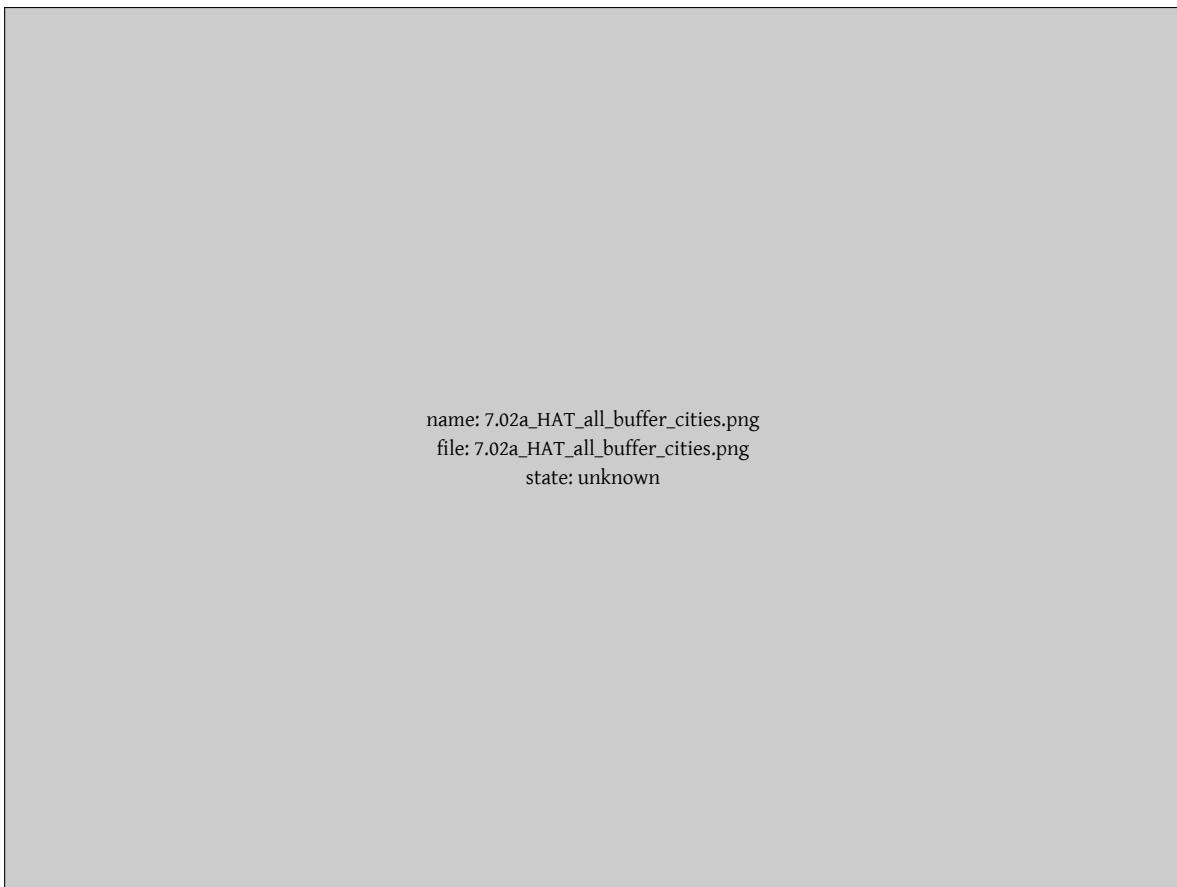
Obrázek 11.26 Srovnání epigrafické produkce soukromých nápisů v jednotlivých stoletích v závislosti na šíři datace.



Obrázek 11.27 Rozmístění nálezových míst nápisů v závislosti na jejich nadmořské výšce (DEM - digital elevation model).



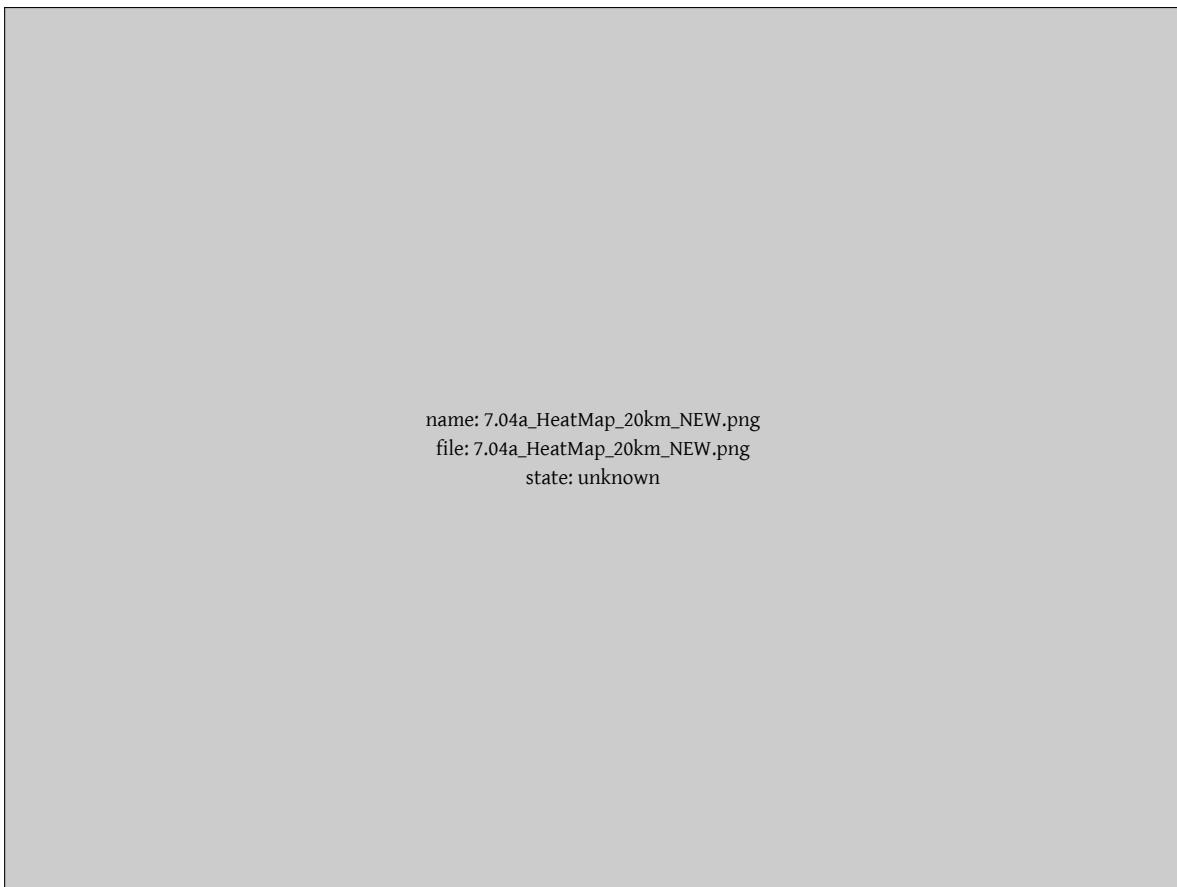
Obrázek 11.28 Rozmístění nálezových míst všech nápisů a jejich vzdálenost od městských center (do 20 km, do 40 km od daného centra).



Obrázek 11.29 Rozmístění nálezových míst všech nápisů a jejich vzdálenost od římských cest - silnic (do 10 km od dané silnice).



Obrázek 11.30 Hustota výskytu nálezových míst nápisů a jejich relativní poloha vůči městským centrům a římským cestám - silnicím.



Obrázek 11.31 Mapa hlavních produkčních center nápisů dle celkového počtu nalezených nápisů v okruhu do 20 km od daného produkčního centra městského typu.



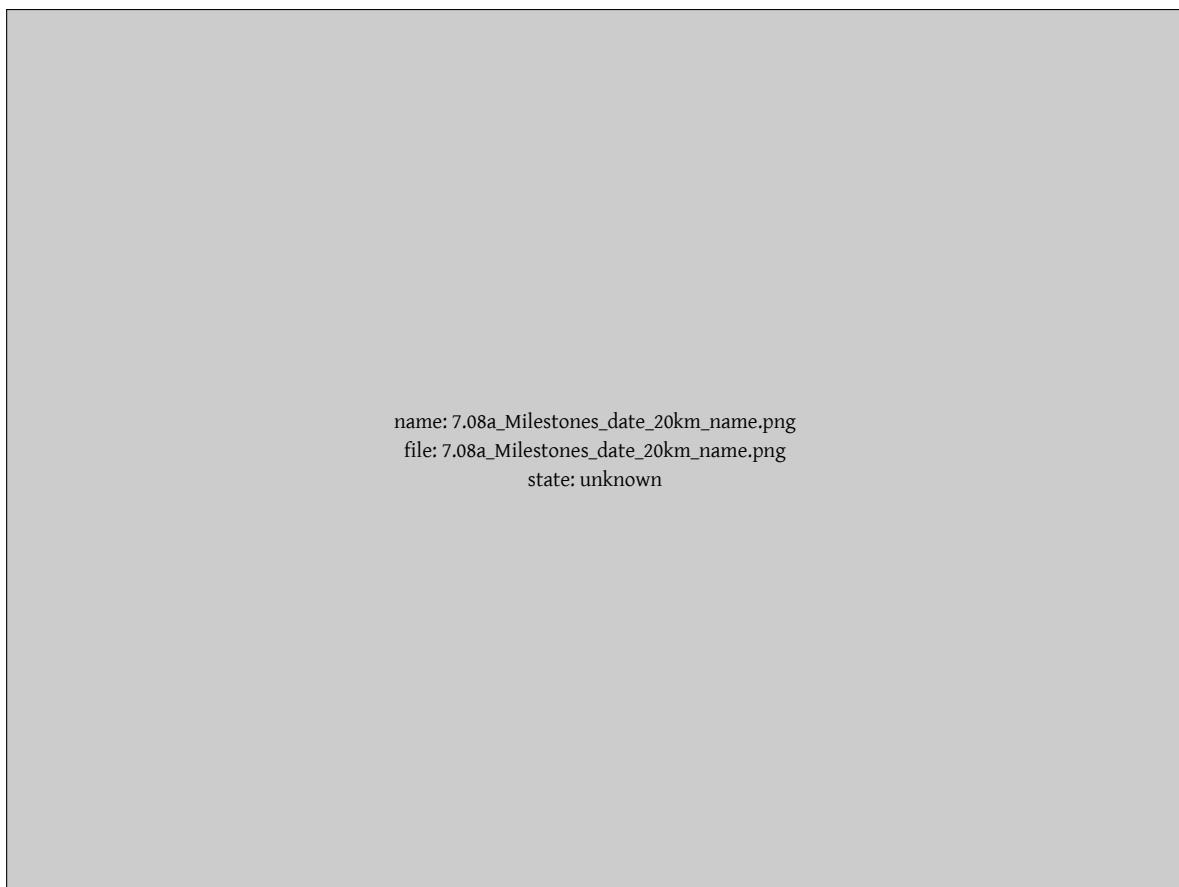
Obrázek 11.32 Mapa hlavních produkčních center nápisů dle celkového počtu nalezených nápisů v okruhu do 20 km od daného produkčního centra jiného než městského typu.



Obrázek 11.33 Rozmístění nálezových míst veřejných nápisů a jejich vzdálenost od městských center (do 20 km, do 40 km od daného centra).



Obrázek 11.34 Rozmístění nálezových míst datovaných milníků a jejich vzdálenost od městských center (do 20 km od daného centra).



Obrázek 11.35 Rozmístění nálezových míst soukromých nápisů a jejich vzdálenost od městských center (do 20 km, do 40 km od daného centra).

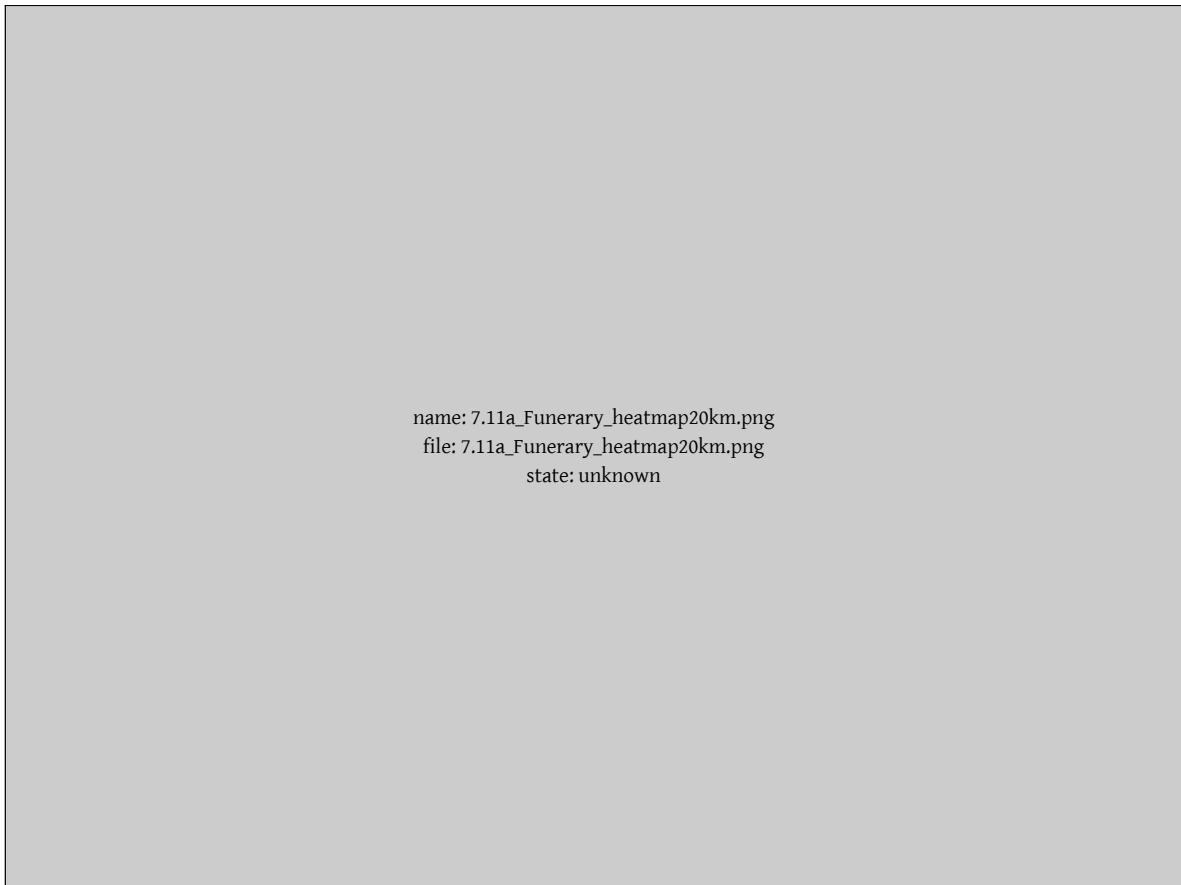


name: 7.09a_Cities_buffer_private_inscriptions_NEW.png
file: 7.09a_Cities_buffer_private_inscriptions_NEW.png
state: unknown

Obrázek 11.36 Rozmístění nálezových míst funerálních nápisů a jejich vzdálenost od městských center (do 20 km od daného městského centra a do 10 km od římských cest - silnic).

name: 7.10a_Funerary_citiesroads.png
file: 7.10a_Funerary_citiesroads.png
state: unknown

Obrázek 11.37 Hustota výskytu nálezových míst funerálních nápisů a jejich relativní poloha vůči městským centrům a římským cestám - silnicím.



Obrázek 11.38 Rozmístění nálezových míst dedikačních nápisů v závislosti na jejich nadmořské výšce (DEM - digital elevation model).



name: 7.12a_Dedications_elevations_dem.png
file: 7.12a_Dedications_elevations_dem.png
state: unknown

12 Appendix C - Zpracované nápisy

(vysvětlivky: standardní označení dle korpusu, či použitého zdroje = Heurist ID)

12.1 I Aeg Thrace

1 = 2168	72 = 2417	144 = 2552	214 = 2726	285 = 2853	357 = 3031
2 = 2169	74 = 2422	145 = 2553	215 = 2727	286 = 2854	358 = 3032
3 = 2294	75 = 2423	146 = 2554	216 = 2733	287 = 2856	359 = 3033
4 = 2295	76 = 2424	147 = 2555	217 = 2734	288 = 2857	360 = 3034
5 = 2304	77 = 2425	148 = 2556	218 = 2735	289 = 2859	361 = 3035
6 = 2314	78 = 2426	149 = 2557	219 = 2737	290 = 2860	362 = 3036
7 = 2318	79 = 2430	150 = 2559	220 = 2739	291 = 2862	362a = 3037
8 = 2323	80 = 2442	151 = 2560	221 = 2741	292 = 2863	363 = 3038
9 = 2329	81 = 2443	152 = 2561	222 = 2744	293 = 2865	364 = 3039
10 = 2333	82 = 2444	153 = 2562	223 = 2746	294 = 2866	365 = 3040
11 = 2335	83 = 2448	154 = 2564	224 = 2745	295 = 2867	366 = 3042
12 = 2337	84 = 2450	155 = 2565	225 = 2748	296 = 2868	367 = 3043
13 = 2338	85 = 2468	156 = 2566	226 = 2749	297 = 2870	368 = 3044
14 = 2340	86 = 2469	157 = 2567	227 = 2750	298 = 2872	369 = 3045
15 = 2342	87 = 2470	158 = 2568	228 = 2751	299 = 2874	370 = 3046
16 = 2343	88 = 2471	159 = 2569	229 = 2752	300 = 2875	371 = 3056
17 = 2345	89 = 2473	160 = 2570	230 = 2754	301 = 2876	372 = 3057
18 = 2346	90 = 2475	161 = 2571	231 = 2755	302 = 2877	373 = 3058
19 = 2350	91 = 2476	162 = 2572	232 = 2756	303 = 2878	374 = 3059
20 = 2353	92 = 2477	163 = 2573	233 = 2757	304 = 2880	375 = 3061
21 = 2354	93 = 2478	164 = 2574	234 = 2758	305 = 2881	376 = 3062
22 = 2355	94 = 2482	165 = 2575	235 = 2759	306 = 2883	377 = 3063
23 = 2356	95 = 2483	166 = 2577	236 = 2760	307 = 2884	378 = 3064
24 = 2359	96 = 2484	167 = 2579	237 = 2761	308 = 2885	379 = 3065
25 = 2360	97 = 2485	168 = 2588	238 = 2762	309 = 2886	380 = 3068
26 = 2362	98 = 2486	169 = 2595	239 = 2763	310 = 2887	381 = 3069
27 = 2363	99 = 2487	170 = 2597	240 = 2764	311 = 2888	382 = 3070
28 = 2365	100 = 2488	171 = 2610	241 = 2794	312 = 2891	383 = 3075
29 = 2366	101 = 2489	172 = 2611	242 = 2796	313 = 2893	384 = 3077
30 = 2367	102 = 2490	173 = 2612	243 = 2797	314 = 2896	385 = 3078
31 = 2368	103 = 2492	174 = 2613	244 = 2798	315 = 2897	386 = 3079
32 = 2369	104 = 2493	175 = 2614	245 = 2799	316 = 2898	387 = 3080
33 = 2370	105 = 2494	176 = 2615	246 = 2800	317 = 2899	388 = 3083
34 = 2372	106 = 2495	177 = 2616	247 = 2801	318 = 2900	389 = 3084
35 = 2373	107 = 2496	178 = 2618	248 = 2802	320 = 2901	390 = 3086
36 = 2375	108 = 2497	179 = 2619	249 = 2803	321 = 2902	391 = 3138
37 = 2376	109 = 2498	180 = 2620	250 = 2804	322 = 2903	392 = 3140
38 = 2378	110 = 2500	181 = 2625	251 = 2805	323 = 2904	393 = 3142
38 = 2379	111 = 2503	181a = 2627	252 = 2806	324 = 2905	394 = 3143
40 = 2380	112 = 2504	182 = 2628	253 = 2807	325 = 2906	395 = 3144
41 = 2381	113 = 2505	183 = 2630	254 = 2808	326 = 2907	396 = 3148
42 = 2382	114 = 2508	184 = 2632	255 = 2809	327 = 2908	397 = 3150
43 = 2383	115 = 2509	185 = 2633	256 = 2811	328 = 2909	398 = 3151
44 = 2384	116 = 2510	186 = 2637	257 = 2812	329 = 2910	399 = 3153
45 = 2385	117 = 2511	187 = 2638	258 = 2813	330 = 2911	400 = 3154
46 = 2386	118 = 2512	188 = 2639	259 = 2815	331 = 2937	401 = 3192
47 = 2387	119 = 2514	189 = 2640	260 = 2816	332 = 2938	402 = 3194
48 = 2388	120 = 2515	190 = 2641	261 = 2817	333 = 2939	403 = 3195
49 = 2389	121 = 2518	191 = 2671	262 = 2818	334 = 2940	404 = 3196
50 = 2390	122 = 2521	192 = 2672	263 = 2819	335 = 2941	405 = 3198
51 = 2391	123 = 2522	193 = 2673	264 = 2822	336 = 2942	406 = 3200
52 = 2392	124 = 2523	194 = 2674	265 = 2824	337 = 2943	407 = 3201
53 = 2393	125 = 2524	195 = 2675	266 = 2826	338 = 2944	408 = 3203
54 = 2394	126 = 2525	196 = 2676	267 = 2827	339 = 2945	409 = 3204
55 = 2395	127 = 2526	197 = 2678	268 = 2828	340 = 2946	410 = 3205
56 = 2396	128 = 2527	198 = 2679	269 = 2829	341 = 2947	411 = 3206
57 = 2397	129 = 2528	199 = 2680	270 = 2830	342 = 2948	412 = 3208
58 = 2398	130 = 2529	200 = 2684	271 = 2831	343 = 2949	413 = 3209
59 = 2399	131 = 2536	201 = 2686	272 = 2832	344 = 2950	414 = 3210
60 = 2400	132 = 2537	202 = 2687	273 = 2834	345 = 2951	415 = 3211
61 = 2402	133 = 2538	203 = 2690	274 = 2836	346 = 2952	416 = 3212
62 = 2403	134 = 2539	204 = 2692	275 = 2837	347 = 2954	417 = 3213
63 = 2404	135 = 2540	205 = 2696	276 = 2839	348, 234 = 2955	418 = 3214
64 = 2405	136 = 2542	206 = 2704	277 = 2842	349 = 2956	419 = 3215
65 = 2406	137 = 2544	207 = 2705	278 = 2844	350 = 2957	420 = 3216
66 = 2408	138 = 2545	208 = 2706	279 = 2845	351 = 3020	421 = 3217
67 = 2409	139 = 2546	209 = 2708	280 = 2846	352 = 3022	422 = 3218
68 = 2410	140 = 2548	210 = 2709	281 = 2849	353 = 3024	423 = 3219
69 = 2413	141 = 2549	211 = 2710	282 = 2850	354 = 3027	424 = 3220
70 = 2414	142 = 2550	212 = 2712	283 = 2851	355 = 3029	425 = 3221
71 = 2415	143 = 2551	213 = 2725	284 = 2852	356 = 3030	426 = 3222

427 = 3223	440 = 3360	453 = 3417	466 = 3438	479 = 3458	492 = 3471
428 = 3224	441 = 3401	454 = 3418	467 = 3440	480 = 3459	493 = 3472
429 = 3225	442 = 3402	455 = 3419	468 = 3442	481 = 3460	494 = 3473
430 = 3226	443 = 3404	456 = 3422	469 = 3444	482 = 3461	495 = 3475
431 = 3337	444 = 3405	457 = 3424	470 = 3445	483 = 3462	496 = 3477
432 = 3339	445 = 3406	458 = 3425	471 = 3447	484 = 3463	497 = 3478
433 = 3344	446 = 3407	459 = 3426	472 = 3448	485 = 3464	498 = 3479
434 = 3352	447 = 3409	460 = 3428	473 = 3449	486 = 3465	499 = 3480
435 = 3353	448 = 3410	461 = 3429	474 = 3450	487 = 3466	
436 = 3354	449 = 3411	462 = 3430	475 = 3452	488 = 3467	
437 = 3357	450 = 3414	463 = 3432	476 = 3455	489 = 3468	
438 = 3358	451 = 3415	464 = 3433	477 = 3456	490 = 3469	
439 = 3359	452 = 3416	465 = 3436	478 = 3457	491 = 3470	

12.2 IG Bulg 1,2

1 = 2273	40 = 2781	86 = 3315	134 bis = 3511	177 ter = 3600
2 = 2276	41, 5016 = 2783	86 bis, 5033 bis = 3316	135 = 3512	178, 5052 = 3601
3 = 2279	42 = 2785	87 = 3317	135 bis = 3513	178 bis = 3602
4, 329 quinques = 2280	42 bis, 5017 = 2787	88 = 3319	136 = 3514	179 = 3605
5 = 2282	43, 5018 = 2788	88 bis, 5034 = 3320	137 = 3515	179 bis, 5053 = 3606
6 = 2284	44 = 2791	89 = 3322	138 bis = 3517	180 = 3607
7 = 2285	45, 5020 = 2912	90, 5035 = 3324	139 = 3518	181 = 3608
7 bis = 2286	45 bis = 2915	90 bis = 3326	139 bis = 3519	182 = 3609
7 ter = 2288	46, 5021, 5024 bis = 2916	91 = 3328	140 = 3520	183 = 3610
8 = 2289	916	91 bis, 5036 = 3329	140 bis = 3521	184 = 3611
8 bis = 2290	47 = 2921	92 = 3331	141 = 3523	185 = 3612
8 ter = 2291	47 bis, 5022, 5025 = 2936	93 = 3333	141 bis = 3526	185 bis = 3614
9 = 2292	94, 5037 = 3334	94, 5037 = 3334	142 = 3527	186 bis = 3616
9 bis = 2293	95 = 3335	95 = 3335	142 bis = 3528	186 ter = 3617
73 = 2420	96 = 3361	96 = 3361	143 = 3529	187 = 3618
10, 5001 = 2433	97 = 3362	97 = 3362	144 = 3530	187 bis = 3619
10 bis = 2434	98 = 3363	98 = 3363	144 bis = 3531	188, 5054 = 3622
11 = 2435	99 = 3364	99 = 3364	145 = 3532	189 = 3623
12, 5001bis = 2436	100 = 3365	100 = 3365	146 = 3533	190 = 3625
12 bis = 2439	101, 403 bis = 3366	101, 403 bis = 3366	147 = 3534	191 = 3626
12 ter = 2440	101 bis = 3368	101 bis = 3368	147 bis, 5043 = 3535	192 = 3627
13, 5006 = 2441	101 ter, 5043 = 3369	101 ter, 5043 = 3369	148 = 3536	193 = 3628
13 bis = 2520	102, 329 sexies = 2983	102, 329 sexies = 2983	149 = 3537	194 = 3629
13 ter = 2534	3371	3371	150 = 3539	195 = 3630
14, 5007, 5005 = 2535	103 = 3372	103 = 3372	151 = 3542	196 = 3631
14 bis = 2581	104 = 3373	104 = 3373	152 = 3543	197 = 3632
15 = 2584	105 = 3374	105 = 3374	153 = 3544	198 = 3633
15 bis, 5007 = 2587	106 = 3376	106 = 3376	154 = 3545	198 bis = 3634
15 ter, 30, 5007 = 2605	106 bis = 3377	106 bis = 3377	155 = 3546	199 = 3635
16, 32 ter, 5008 = 2608	107 = 3378	107 bis = 3379	156 = 3547	200 = 3637
63 bis, 5028 = 2999	107 bis = 3379	107 bis = 3379	157 = 3548	201 = 3639
17, 5009 = 2644	108 = 3381	108 = 3381	158 = 3549	202 = 3640
19 = 2647	109 = 3386	109 = 3386	159, 5044 = 3550	203 = 3641
19 bis = 2648	110 = 3388	110 = 3388	160, 5044, 5045 = 3551	203 bis = 3642
20 = 2650	110 bis = 3389	110 bis = 3389	161, 5044 = 3552	204 = 3643
21 = 2651	111 = 3481	111 = 3481	161 bis = 3553	205 = 3644
22, 32 quater = 2654	112 = 3482	112 = 3482	162, 5046 = 3554	206 bis = 3646
22 bis, 18 = 2655	113 = 3483	113 = 3483	163 = 3556	206 ter = 3647
23 = 2660	114 = 3484	114 = 3484	163 bis = 3557	206 quater = 3648
24 = 2661	115 = 3485	115 = 3485	164 = 3558	206 quinques = 3651
24 bis, 5010 = 2662	116 = 3488	116 = 3488	165, 5047 = 3559	207 = 3652
25, 5011 bis = 2665	117 = 3489	117 = 3489	166, 5047 = 3571	208 = 3653
26, 5011 bis = 2666	118 = 3490	118 = 3490	167, 5048 = 3573	208 bis = 3654
27, 32 bis = 2667	119 = 3491	119 = 3491	168 = 3580	209 = 3655
27 bis, 5011 bis = 2668	120 = 3492	120 = 3492	169 = 3581	209 bis = 3656
28, 5011 bis = 2669	121 = 3493	121 = 3493	170 = 3583	210 = 3658
28 bis, 32 quinques = 2670	122 = 3494	122 = 3494	171 = 3584	211 = 3659
78, 1778, 726 = 3160	123 = 3495	123 = 3495	171 bis, 5049 = 3585	212 = 3660
78 bis = 3161	124 bis = 3497	124 bis = 3497	172, 5047 = 3586	212 bis, 5055 = 3661
78 ter = 3163	125 = 3498	125 = 3498	173 = 3587	213 = 3662
79 = 3305	126 = 3499	126 = 3499	174 = 3588	214, 5056 = 3663
79 bis = 3306	127 = 3500	127 = 3500	174 bis, 5047, 5050	215 = 3664
80 = 3307	128 = 3501	128 = 3501	= 3591	216 = 3665
81 = 3308	129 = 3502	129 = 3502	175 = 3593	217 = 3666
82 = 3310	130 = 3503	130 = 3503	175 bis = 3594	218 = 3667
82 bis = 3311	131 = 3505	131 = 3505	176 = 3595	219 = 3743
83 = 3312	132 = 3506	132 = 3506	176 bis = 3596	220, 5057 = 3746
84 = 3313	133 = 3507	133 = 3507	176 ter = 3597	221, 5047, 5058 = 3747
85 = 3314	133 bis = 3509	133 bis = 3509	177, 5051 = 3598	3747
39, 311 = 2777	134 = 3510	134 = 3510	177 bis = 3599	222, 5059 = 3748

223 = 3749	284 = 6062	331, 403 ter = 6315	360 = 6580	419 = 8685
224 = 3750	285 = 6063	332 = 6317	361 = 6582	420 = 8687
225 = 3751	286 = 6064	333 = 6319	362 = 6589	421 = 8748
226 = 3752	287, 5080 = 6067	333 bis = 6320	363 = 6593	421 bis = 8750
227 = 3753	288, 5081 = 6072	333 ter = 6322	364 = 6594	422 = 8752
228, 1032 = 3754	289, 5082 = 6074	334 = 6325	365 = 6595	422 bis = 8754
228 bis = 3755	290 = 6077	334 bis = 6327	366 = 6596	423 = 8756
229 = 3759	291 = 6083	334 ter = 6328	366 bis = 6599	424 = 8773
229 bis = 3762	291 bis = 6085	334 quater = 6331	367 = 6601	425 = 8775
230 = 5893	292, 5083 = 6089	334 quinquies = 6334	369 = 6650	426 = 8777
230 bis = 5895	293 = 6091	334 sexies = 6336	369 bis = 6654	427 = 8779
231 = 5896	294 = 6094	334 septies, 5106 =	370, 1765 = 6659	428 = 8781
232 = 5899	295, 5084 = 6102	6338	370 bis, 5130 = 6660	429 = 8784
233 = 5901	296 = 6105	334 octies = 6341	371, 5131 = 6666	430 = 8787
233 bis = 5902	297 = 6108	334 novies a = 6343	372 = 6669	431 = 8790
234 = 5906	298 = 6109	334 novies b = 6345	372 bis, 5132 = 7408	432 = 8792
235 = 5908	299 = 6111	335, 5107 = 6385	373 = 7413	433 = 8795
236 = 5909	300 = 6112	335 bis, 5108 = 6387	374 = 7415	434 bis = 8797
237 = 5910	301 = 6113	335 ter, 5109 = 6388	375, 5134 bis = 7418	434 = 8799
238, 787 = 5911	302 = 6115	335 quater = 6392	376 = 7420	435 = 8801
239 = 5913	303 = 6116	335 quinquies, 5110	377 = 7423	436 = 8804
240 = 5915	304 = 6119	= 6394	378, 5135 = 7994	437 = 8806
240 bis = 5918	304 bis = 6120	335 sexies = 6396	379 = 7996	438 = 8808
241 bis = 5919	305 = 6121	335 septies, 5111 =	380 = 7998	439 = 8810
242 = 5920	305 bis = 6123	6398	381, 1840 = 8001	440 = 8812
242 bis = 5921	305 quatter = 6124	335 octies = 6400	382 = 8004	441 = 8815
243 = 5923	306 = 6127	336 = 6404	383 = 8009	442 = 8819
244 = 5924	306 bis = 6129	337, 5112 = 6407	383 bis = 8011	443 = 8821
245 = 5925	307, 5086 = 6171	337 bis = 6410	384 = 8014	444 = 8826
246 = 5926	307 bis, 5087 = 6173	338, 5113 = 6414	385 = 8024	445 = 8827
247 = 5927	308 = 6176	338 bis, 5114 = 6416	386 = 8036	446 = 8829
248 = 5928	308 bis, 5088 = 6180	338 ter = 6419	386 bis = 8038	447 = 8831
249 = 5929	308 ter, 5089 = 6182	338 quater = 6420	386 ter, 387 bis =	447 bis = 8833
250 = 5930	308 quatter = 6184	339 = 6422	8040	448 = 8835
250 bis = 5931	308 quinquies, 5090	339 bis = 6424	386 quater = 8041	448 bis = 8837
250 ter = 5932	= 6186	339 ter = 6425	387 = 8042	449 = 8840
251 = 5933	308 sexies = 6188	339 quater = 6428	388, 5136 = 8043	450 = 8842
252a = 5941	308 septies, 5091 =	339 quinquies = 6433	388 bis, 5137, 5137	451 = 8844
252b = 5942	6191	340 = 6437	= 8046	452 = 8846
253 = 5946	308 octies = 6193	340 bis = 6439	389, 5138 = 8050	453 = 8857
254 = 5949	308 novies = 6194	341 = 6442	390 = 8052	454 = 8860
255, 5075 = 5952	308 decies = 6196	342 = 6443	393 = 8063	455 = 8861
256 = 5954	308 undecies = 6197	343, 5115 = 6445	394 = 8064	456 = 9088
257 = 5958	308 duodecies = 6198	343 bis = 6447	395 = 8065	457 = 9091
258 = 5961	309 = 6200	343 ter = 6450	395 bis = 8067	458 = 9093
259 = 5963	309 bis = 6203	343 quater = 6451	395 ter, 5138 bis =	458 bis = 9097
260 = 5966	309 ter = 6204	343 quinquies, 5116	8069	459 = 9100
261 = 5969	312 = 6205	= 6453	395 quatter = 8070	460 = 9103
261 bis = 5973	313 = 6209	343 sexies = 6454	396 = 8074	461 = 9107
262 = 5976	314a = 6210	343 septies, 5117 =	397 = 8076	462 = 9111
263 = 5977	314b = 6217	6456	398, 5139 = 8097	463 = 9113
264 = 5981	315, 5092 = 6224	344, 5118 = 6459	399, 5140 = 8100	463 bis, 5144 = 9147
265 = 5982	316, 5093 = 6228	345, 5119 = 6460	400, 5141 = 8191	463 ter, 5145 = 9169
266 = 5983	317 = 6230	346 = 6508	401, 1517, 1901, 5141	464, 5146, 1031 =
266 bis = 5985	318, 5096 bis = 6233	347, 5120 = 6510	bis, 5550 = 8193	9323
267 = 5987	319, 368 = 6234	348, 5121 bis = 6512	402, 5142 = 8289	466 = 9324
268 = 5989	320, 5097 = 6253	349 = 6514	403 = 8294	467, 5146 bis = 9326
269, 5077 = 5990	321 = 6255	349 bis = 6515	404 = 8357	468a = 9327
270 = 5993	322, 5098 = 6256	349 ter, 5125 = 6516	405, 5143 = 8360	468b = 9328
271, 5078 bis = 5996	322 bis, 5099 = 6258	349 quater = 6519	405 bis = 8363	469 = 9364
272, 5078 ter = 5999	322 ter, 5100 = 6262	349 quinquies = 6522	406 = 8365	469 bis = 9365
273, 5078 quater =	323 = 6267	349 sexies = 6523	407 = 8367	469 ter = 9367
6003	324 = 6273	349 septies = 6526	408 = 8396	472 = 9368
274 = 6006	325 = 6282	349 octies = 6527	409, 5143 bis = 8398	473 = 9369
274 bis = 6010	326 = 6287	350, 5126 = 6528	409 bis = 8400	474 = 9370
275 = 6014	327a = 6294	351 = 6530	409 ter = 8403	475 = 9374
276 = 6017	327b = 6296	352 = 6532	410 = 8405	476 = 9435
277 = 6022	327 bis = 6297	353 = 6547	410 bis = 8408	477 = 9437
278, 5079 = 6027	327 ter, 5101 = 6298	354 = 6551	411 = 8666	478 = 9439
279 = 6030	328 = 6300	354 quater, 5127 =	412 = 8668	479 = 9440
280 = 6032	329 = 6302	6558	413 = 8670	479 bis = 9443
281 = 6035	329 bis = 6303	355 = 6570	414 = 8672	479 ter, 5156 = 9445
281 bis = 6039	329 ter = 6305	356 = 6572	415 = 8674	
282 = 6044	330, 5105 = 6306	357 = 6575	416 = 8678	
283 = 6047	330 bis = 6309	358 = 6576	417 = 8681	
283 bis = 6060	330 ter = 6310	359 = 6579	418 = 8683	

12.3 IG Bulg 2

480, 5160 bis =	545 = 3248	611 = 3678	677, 5223 = 6463	745 = 6944	811 = 7271
3011	546 = 3249	612 = 3679	678, 5224 = 6469	746, 5267 = 6948	812 = 7292
481, 5160 bis =	547 = 3250	613 = 3680	679, 5225 = 6472	747 = 6950	813 = 7293
3016	548 = 3251	614, 5203 = 3682	680 = 6474	748 = 6952	814, 5347 = 7294
483, 5161 = 3018	549 = 3252	615 = 3684	681 = 6480	749 = 6955	815, 5348 = 7295
484, 5160 bis =	550 = 3253	616, 5204 = 3687	682, 5226 = 6483	750 = 6958	816, 5349 = 7314
3047	551 = 3254	617, 5204 = 3691	683, 5227 = 6485	751 = 6982	817 bis = 7318
485 = 3048	552 = 3255	618, 5204 = 3693	684 = 6487	752 = 6994	817, 5350 = 7317
486 = 3049	553, 5189 = 3256	619 bis, 5204 =	685, 5228 = 6492	753, 5270 = 6997	818 = 7319
487 = 3051	554 = 3257	3695	686 = 6495	754 = 7002	819, 5351 = 7320
487 bis, 5165 =	555 = 3259	619, 5204 = 3694	687, 5231 = 6496	755 = 7005	820 = 7325
3053	556 = 3260	620 = 3696	688, 5232 = 6503	756 = 7006	821 = 7326
488, 5167 = 3087	557, 5190 = 3261	621 = 3698	689 = 6535	757 = 7011	822 = 7327
489 = 3094	558 = 3263	622, 5205 = 3699	690 = 6538	758 = 7010	823 = 7328
490 = 3096	559 = 3265	623 = 3700	691, 5233 = 6542	759, 5272 = 7009	824 = 7329
491, 5168 = 3097	560 = 3267	624, 5206 = 3701	692 = 6546	760 = 7018	825 = 7334
492 = 3099	561, 5191 = 3269	625, 5206 = 3703	693 = 6562	761 = 7024	826 = 7333
493, 5169 = 3100	562 = 3270	626, 5206 = 3704	694 = 6565	762 = 7031	827, 5359 = 7337
494 = 3101	563 = 3271	627 = 3705	695, 5237 = 6583	762 bis = 7036	828, 5361 = 7339
495 = 3102	564 = 3272	628 = 3707	696 = 6585	763 = 7046	829 = 7342
496 = 3103	565 = 3273	629 = 3708	697 = 6588	764, 5275 bis =	830 = 7364
497, 5181 = 3104	566 = 3274	630 = 3709	698, 5239 = 6602	7050	831, 5363 = 7368
498 = 3105	567 = 3275	631 = 3710	699 = 6605	765, 5277 = 7055	832 = 7371
499 = 3108	568 = 3276	632, 5207 = 3711	700 = 6608	766 = 7063	833 = 7376
500 = 3110	569 = 3277	633 = 3715	701 = 6612	767 = 7065	834, 5370 = 7377
501 = 3111	570 = 3278	634 = 3717	702, 5240 = 6616	768, 5278 = 7067	835 = 7383
502, 1779 = 3113	571 = 3279	635 = 3718	703 = 6617	769 = 7070	836 = 7386
503, 5182 = 3124	572 = 3280	636 = 3719	704 = 6620	770 = 7073	837, 5371 = 7389
504, 5183 = 3126	573 = 3281	637 = 3720	705 = 6624	771 = 7077	838 = 7390
505 = 3130	574 = 3282	638 = 3721	706 = 6627	772 = 7081	839 = 7396
506, 5183 bis =	575 = 3283	639 = 3723	707 = 6630	773 = 7082	840 = 7399
3131	576 = 3284	640, 5208 = 3725	708 = 6631	773 bis = 7084	841 = 7403
507 = 3134	577 = 3285	641, 5209 = 3730	709 = 6633	774 = 7086	842 = 7406
508, 5184 = 3135	578 = 3286	642, 5209 = 3733	710 = 6637	775 = 7089	843, 5373 = 7425
509, 5185 = 3136	579 = 3287	643 = 3736	711 = 6639	776 = 7088	844 = 7430
510 = 3137	580 = 3288	644, 5210 = 3737	712 = 6642	776 bis = 7113	845 = 7432
511 = 3165	581 = 3289	645, 5211 = 3740	713 = 6646	777 = 7115	846, 5374 = 7440
512 = 3167	582 = 3290	646 = 5042	714, 5242 = 6648	778 = 7119	847, 5375 = 7443
513 = 3169	583 = 3291	647 = 5060	715 = 6699	779 = 7121	848 = 7447
514 = 3171	584 = 3292	648 = 5063	715, 5243 = 6696	780 = 7124	849, 5376 = 7450
515 = 3172	585 = 3293	649 = 5065	716 = 6700	780 bis = 7126	850 = 7451
516 = 3174	586, 5192 = 3294	650 = 5066	717, 5247 = 6703	781, 5324 = 7129	851 = 7456
517, 5186 = 3175	587 = 3295	651 = 5067	718, 5248 = 6728	782 = 7130	852 = 7459
518 = 3176	588 = 3296	652 = 5068	719, 5249 = 6731	783 = 7131	853 = 7461
519 = 3179	589 = 3297	653 = 5070	720 = 6736	784 = 7134	854 = 7463
520 = 3180	590 = 3298	654 = 5071	721 = 6738	785 = 7135	855 = 7464
521 = 3181	591, 5193 = 3299	655 = 5072	722 = 6741	786 = 7137	856 = 7468
522 = 3182	592 = 3300	655 bis = 5073	722 bis = 6745	788, 5325 = 7139	857 = 7469
523 = 3183	593 = 3301	656, 5212 = 5074	723 = 6746	790, 5326 = 7138	858 = 7470
524, 5187 = 3184	594, 5194 = 3302	657 = 6053	724 = 6750	791 = 7140	859, 5379 = 7471
525 = 3185	595, 5195 = 3392	658 = 6057	725 = 6756	792 = 7141	860 = 7472
526 = 3186	596, 5195 = 3393	659, 5218 = 6058	727, 5253 = 6765	793, 5327 = 7142	861, 5388 = 7481
527 = 3187	597 = 3394	660 = 6134	728 = 6813	794 = 7143	862 = 7484
528 = 3188	597 bis = 3395	661 = 6142	729 = 6839	795 = 7144	863 = 7486
529 = 3189	597 ter, 5196 =	662 = 6148	730 = 6846	796 = 7145	864 = 7491
530 = 3227	3397	663 = 6155	731 = 6856	797 = 7148	865, 5389 = 7492
531 = 3228	598 = 3398	664 = 6161	732, 5254 = 6859	798 = 7150	866 = 7493
532, 5188 = 3229	599, 5197 = 3399	665 = 6168	733 = 6865	799 = 7160	867 = 7496
533, 5188 = 3230	600 = 3560	666, 5219 = 6347	734, 5255 = 6866	800 = 7161	867 bis, 5390 =
534, 5188 = 3231	601 = 3562	667, 5219 = 6349	735 = 6871	801 = 7162	7509
535 = 3232	602 = 3565	668, 5219 = 6354	736 = 6873	802 = 7241	868 = 7513
536 = 3233	603 = 3567	669 = 6357	736 bis = 6872	803, 5341 bis =	869 = 7522
537 = 3234	604, 5200 = 3669	670, 5220 = 6363	737 = 6874	7243	870, 5391 = 7523
538 = 3236	605, 5201 = 3575	671, 5221 = 6368	738, 5256 = 6879	804 = 7244	871 = 7524
539 = 3239	606 = 3576	672 = 6372	739 = 6884	805 = 7258	872 = 7530
540 = 3242	607, 5202 = 3671	673 = 6375	740 = 6886	806 = 7259	873 = 7531
541 = 3243	608, 5202 = 3672	674, 5222 = 6378	741, 5258 = 6888	807 = 7260	874, 5392 = 7533
542 = 3244	609a, 5202 = 3675	675 = 6382	742 = 6908	808 = 7261	875 = 7538
543 = 3245	609b, 5202 = 3676	676 = 6462	743, 5263 = 6935	809 = 7269	876 = 7540
544 = 3247	610, 5202 = 3677	677 bis = 6468	744, 5263 = 6943	810 = 7270	877, 5393 = 7541

12.4 IG Bulg 3,1

1000 = 8981	1004 = 9508	1008 = 9618	1012, 5448 = 9626	1016, 5449 = 9634	1020, 5450 = 9645
1001, 5445 = 8986	1005 = 9514	1009 = 9620	1013 = 9627	1017 = 9636	1021, 5451 = 9646
1002 = 8989	1006, 5446 = 9520	1010 = 9622	1014 = 9630	1018 = 9637	1022 = 9649
1003 = 9505	1007, 5447 = 9527	1011 = 9625	1015 = 9632	1019, 1427 = 9642	1023, 5452 = 9329

1024, 5453 = 9652	1120 = 9612	1199 = 10058	1279 = 10200	1363 = 10389	1448, 5531, 1028
1025 = 9666	1120 = 9614	1200 = 10060	1280 = 10202	1364 = 10392	= 10832
1026, 5456 = 9668	1122 = 9615	1201 = 10062	1281 = 10205	1365, 5504 = 10394	1449, 5531 bis =
1027, 5457 = 9673	1123 = 9818	1202 = 10065	1282 = 10206	1366 = 10395	10838
1034, 5459 = 9680	1124 = 9821	1203 = 10067	1283 = 10207	1367 = 10397	1452, 1429, 1450
1035 = 9681	1125 = 9825	1204, 5487 = 10069	1284 = 10210	1368, 5505 = 10399	= 10844
1036 = 9682	1126, 5481 = 9826	1205 = 10072	1285 = 10211	1369 = 10400	1453, 5532 = 10850
1038 = 9683	1127 = 9831	1206 = 10074	1286 = 10212	1370 = 10401	1454 = 10854
1039 = 9684	1128 = 9834	1207 = 10076	1287 = 10213	1371 = 9700	1455, 5533 = 10855
1040 = 9685	1129 = 9839	1208, 5488 = 10078	1288 = 10214	1373, 5509, 1378	1457 = 10861
1041 = 9686	1130 = 9842	1209 = 10079	1289, 1895, 1091	= 9703	1458 = 10864
1042, 5460 = 9687	1131 = 9846	1210 = 10082	bis, 5476, 5491	1374, 1443, 5510	1459 = 10866
1043, 5461 = 9688	1132 = 9855	1211, 5488 = 10084	= 8894	= 9705	1460 = 10867
1044 = 9689	1133 = 9864	1212 = 10087	1290 = 10216	1375, 1444, 1379	1461 = 10869
1045 = 9690	1134 = 9899	1213 = 10088	1291 = 10217	= 9708	1462 = 10870
1046 = 9691	1135 = 9901	1214 = 10090	1292 = 10220	1376, 1380 = 9711	1463 = 10871
1047 = 9692	1136 = 9902	1215 = 10092	1293, 1314 = 10221	1377 = 9713	1464 = 10874
1048 = 9693	1137 = 9905	1216 = 10094	1294 = 10224	1381 = 9718	1465 = 10876
1049 = 9694	1138 = 9907	1217 = 10095	1295 = 10225	1382, 899 = 9350	1466 = 10878
1050 = 9695	1139 = 9908	1218 = 10097	1302, 5492 = 10226	1383 = 9724	1467 = 10879
1051 = 9696	1140 = 9909	1219 = 10098	1303 = 10230	1384, 901 = 9725	1468 = 10880
1052 = 9697	1141 = 9910	1220 = 10101	1304 = 10235	1385, 5511 = 9730	1469 = 10883
1053 = 9698	1142 = 9914	1221 = 10102	1305 = 10237	1386 = 9736	1470 = 10884
1054 = 9699	1143 = 9915	1222, 5489 = 10103	1306 = 10239	1387 = 9746	1471, 1456 = 10885
1055 = 9489	1144, 1170 = 9917	1223 = 10104	1307 = 10240	1388 = 9748	1472, 5533 = 10888
1056 = 9491	1145 = 9919	1224 = 10105	1308 = 10242	1389, 5512 = 9754	1473 = 10889
1057 = 9330	1146 = 9921	1225 = 10106	1309 = 10244	1390 = 9757	1474 = 10898
1058 = 9334	1147 = 9924	1226 = 10107	1310 = 10245	1391, 5513 = 9762	1475, 5535 = 10938
1059 = 9335	1147 = 9925	1227 = 10108	1311 = 10247	1392 = 9769	1476 = 10939
1060 = 9336	1149 = 9926	1228 = 10109	1312, 5493 = 10249	1393 = 9771	1477 = 10941
1061 = 9337	1150 = 9930	1229 = 10110	1315 = 10251	1394 = 9353	1478, 5536 = 10942
1062, 5470 = 9338	1151 = 9931	1230 = 10111	1316, 5493 bis =	1394, 5514 = 9784	1479 = 10946
1063 = 9339	1152 = 9935	1231 = 10112	10259	1395 = 9785	1480 = 10947
1064 = 9340	1153 = 9936	1232 = 10113	1317, 5494 = 10262	1396 = 9786	1481 = 10949
1064 bis = 9341	1154 = 9938	1233 = 10114	1318 = 10266	1397 = 9787	1482 = 10950
1065 = 9342	1155 = 9939	1234 = 10115	1319 = 10271	1398 = 9789	1483 = 10951
1066 = 9343	1156 = 9940	1235 = 10116	1320, 5496 = 10273	1399, 1415 = 9793	1484, 5537 = 10952
1067 = 9493	1157 = 9941	1236 = 10117	1321, 5497 = 10279	1401 bis, 5517 =	1485, 5538 = 10953
1068 = 9497	1158 = 9942	1237 = 10118	1322, 5497 = 9344	9797	1486 = 10956
1069 = 9498	1159 = 9943	1238 = 10119	1323, 5498, 1898,	1401, 5516, 1428	1487, 5539 = 10957
1070, 5471 = 9499	1160 = 9944	1239 = 10120	905 = 9346	= 9795	1488 = 10958
1071 = 9500	1161 = 9945	1240 = 10121	1324 = 9348	1402 = 9800	1489 = 10985
1072 = 9501	1162 = 9946	1241 = 10122	1325 = 10283	1403 = 9802	1490 = 10986
1073 = 9502	1163 = 9947	1242 = 10123	1326 = 10286	1404, 988 = 10014	1491 = 10988
1074, 1313, 5473 = 9532	1164 = 9949	1243 = 10124	1327 = 10288	1405 = 10020	1495 = 10994
1075, 5474 = 9534	1165 = 9950	1244 = 10125	1328, 5499 = 10289	1406 = 10021	1496, 1492 = 10997
1076 = 9535	1166 = 9951	1245 = 10126	1329 = 10293	1407 = 10022	1497, 1493 = 10999
1077 = 9536	1167 = 9953	1246 = 10127	1330 = 10296	1408, 5519 = 10024	1498, 1494 = 11001
1079, 5474 bis = 9539	1169 = 9959	1247 = 10128	1331 = 10297	1409, 5520 = 10026	1499 = 11002
1080 = 9542	= 9961	1248 = 10129	1332 = 10298	1410, 5520 bis =	1500 = 11004
1089 = 9543	1171 = 9963	1249 = 10130	1333 = 10300	10028	1501 = 11007
1090 = 9546	1172 = 9965	1250 = 10131	1334 = 10303	1411 = 10038	1502 = 11008
1091 = 9552	1173 = 9968	1251 = 10169	1335 = 10305	1412, 5521 = 10132	1503 = 11009
1092 = 9553	1174 = 9969	1252 = 10170	1336 = 10309	1413 = 10134	1504 = 11010
1093 = 9555	1175, 5484 = 9972	1253 = 10171	1337 = 10310	1414 = 10136	1505 = 11011
1094 = 9557	1176 = 9974	1254 = 10172	1338 = 10311	1416 = 10139	1506 = 9360
1095 = 9561	1177 = 9976	1255 = 10173	1339 = 10316	1417 = 10141	1507 = 11015
1096 = 9563	1178 = 9978	1256 = 10174	1340 = 10317	1418 = 10143	1508, 5546 = 11018
1097 = 9564	1179 = 9981	1257 = 10175	1341 = 10324	1419, 5522 = 9357	1509 = 11020
1098 = 9567	1180 = 9982	1258 = 10176	1342, 5500 = 10327	1420, 5523 = 10146	1510, 5547, 1540 = 11022
1099 = 9570	1181 = 9984	1259 = 10177	1343 = 10329	1421, 5524 = 10150	= 11022
1101 = 9571	1182 = 9990	1260 = 10178	1344, 5501 = 10334	1422, 5526 = 10152	1511 = 11029
1102 = 9575	1183, 5485 = 9991	1261 = 10179	1345 = 10337	1423 = 10156	1512 = 11031
1103 = 9578	1184 = 9995	1262 = 10180	1346 = 10342	1424 = 10157	1513 = 11036
1104 = 9580	1185 = 9998	1263, 5490 = 10181	1347, 5502 = 10344	1430, 5528 = 10164	1514 = 11039
1105 = 9581	1186 = 10001	1264 = 10182	1348 = 10347	1431, 5529 = 10694	1515, 5548 = 11043
1106 = 9583	1187 = 10003	1265 = 10184	1349 = 10350	1432, 5530 = 10695	1516, 5549 = 11046
1107 = 9585	1188, 5486 = 10005	1266 = 10185	1350 = 10354	1433 = 10697	1517, 5550 = 11095
1108 = 9586	1189 = 10007	1267 = 10186	1351 = 10360	1434 = 10700	1518 = 11154
1111 = 9590	1190 = 10009	1268 = 10187	1352, 5503 = 10362	1435, 1451 = 10702	1519, 5551 = 11156
1112 = 9593	1191 = 10011	1269 = 10188	1353 = 10364	1436 = 10703	1520 = 11160
1113 = 9598	1192 = 10041	1270 = 10189	1354 = 10366	1437 = 10704	1521 = 11163
1114 = 9599	1193 = 10043	1271 = 10190	1355 = 10369	1438 = 10736	1522 = 11167
1115, 5478 = 9601	1194 = 10046	1272 = 10191	1356 = 10371	1439 = 10741	1523 = 11168
1116, 5479 = 9603	1195 = 10048	1273 = 10192	1357 = 10374	1440 = 10744	1524 = 11170
1117 = 9605	1196 = 10050	1274 = 10193	1358 = 10375	1441 = 10813	1525 = 11173
1118 = 9608	1197 = 10054	1275 = 10194	1359 = 10378	1442 = 10815	1526 = 11174
1119, 5480 = 9610	1198 = 10056	1276 = 10195	1360 = 10381	1445 = 10819	1527, 5552 = 11175
		1277 = 10196	1361 = 10385	1446 = 10824	1528 = 11178
		1278 = 10198	1362 = 10388	1447 = 10827	1529 = 11180

1530 = 11182	882, 5398 = 7557	906 = 7839	929 = 8554	954, 5424 = 8607	978, 5429 = 8654
1531 = 11184	883, 5399 = 7568	907 = 7922	930, 5418 = 8556	955, 5425 = 8609	979, 5429 = 8658
1532 = 11185	884, 1890, 5400	908 = 7924	931 = 8557	956, 5426 = 8611	980, 5430 = 8661
1533 = 11187	= 7621	909 = 7925	932, 5419 = 8559	957 = 8613	981, 5431, 1426
1534 = 11188	885, 5401 = 7683	910, 5414 = 7926	933, 5420 = 8561	958 = 8614	= 8663
1535 = 11190	886 = 7688	911 = 7927	934 = 8564	959 = 8615	982, 5432 = 8664
1536 = 11195	887 = 7691	912, 5415 = 7928	935 = 8565	960 = 8616	983 = 8665
1537, 5553 = 11196	887 bis, 5402 = 7692	913, 5416 = 7947	936 = 8567	961 = 8618	984 = 8758
1538, 5554 = 11203	7692	914 = 7949	937, 5421 = 8568	962 = 8619	985 = 8759
1539 = 11208	888 = 7693	915, 5416 bis = 7951	938 = 8569	963 = 8620	986 = 8760
1542, 5555 = 11212	889, 5403 = 7694	7951	939, 5422 = 8570	964 = 8622	987 = 8761
1543 = 11216	890 = 7695	916 = 7953	941 = 8573	965 = 8623	989 = 8763
1544 = 11221	891 = 7696	917 = 7954	942 = 8574	966, 5427 = 8625	990 = 8770
1545 = 11222	892 = 7699	918, 5417 = 7959	943 = 8576	967, 1893, 5428	991 = 8957
1546, 5556 = 11223	893, 5404 = 7704	919, 1425 = 7961	944 = 8577	= 8626	992, 5441 = 8958
1547 = 11226	894, 5405 = 7706	920 = 7962	945 = 8578	968 = 8629	993 = 8963
1548 = 11227	895, 1891, 5406	921 = 7970	946 = 8581	969 = 8630	994 = 8967
1549, 5557 = 11228	= 7708	922 = 8544	947 = 8582	970 = 8632	995, 5442 = 8969
1550 = 11229	897, 1892, 5413,	923 = 8545	948, 1672 = 8588	971, 5429 = 8635	996, 1894, 5443
1551, 940, 5557	5509 = 7710	924 = 8546	949 = 8592	972 = 8637	= 8972
bis = 11230	898, 5413 = 7715	925 = 8548	950, 5423 = 8595	973 = 8639	997, 5444 = 8973
878, 5395 = 7543	900 = 7717	926 = 8549	951 = 8597	974 = 8643	998 = 8977
879, 5396 = 7549	902 = 7826	927 = 8551	952 = 8603	975 = 8645	999 = 8979
880 = 7550	903 = 7834	927 bis = 8552	953 = 8605	976 = 8650	
881 = 7553	904 = 7837	928 = 8553	954 bis = 8608	977 = 8652	

12.5 IG Bulg 3,2

1552 = 6670	1600 = 6984	1650 = 7299	1708 = 8108	1752 = 8259	1801 = 8428
1553, 1682 = 6675	1601 = 7020	1651 = 7303	1709 = 8110	1753 = 8261	1802 = 8431
1554, 1665, 1679	1602 = 7028	1653 = 7307	1710 = 8113	1754 = 8262	1803 = 8433
= 6681	1603 = 7035	1654 = 7313	1710 bis = 8115	1755 = 8263	1804, 1781 = 8440
1555 = 6684	1604 = 7041	1655 = 7316	1711 = 8117	1756 = 8264	1805, 5644 = 8443
1556 = 6686	1605 = 7045	1656 = 7343	1712 = 8121	1757, 5632 = 8280	1806 = 8446
1557 = 6690	1606, 5581 = 7052	1657 = 7346	1713 bis = 8130	1758, 5633, 5866	1807 = 8451
1558, 1681 = 6691	1607 = 7054	1658 = 7350	1713 ter, 5606 = 8133	= 8295	1808 = 8455
1559 = 6693	1608, 5582 = 7058	1659 = 7352	1713 ter, 5606 = 8133	1759 = 8297	1809 = 8456
1560 = 6704	1609, 1652, 1719	1660 = 7355	1713, 5605 = 8125	1760 = 8300	1810 = 8460
1561 = 6706	= 7059	1661 = 7358	1714, 5607 = 8135	1761 = 8306	1811 = 8464
1562 = 6709	1610, 1029 = 7090	1662, 1872 = 7359	1715 = 8141	1762 = 8303	1812 = 8469
1563 = 6719	1611, 5583 = 7093	1663 = 7360	1716 = 8143	1763 = 8308	1813 = 8471
1564 = 6720	1612 = 7094	1663 bis, 5598 = 7362	1717 = 8144	1766 = 8310	1814 = 8474
1565 = 6723	1612 bis = 7095	1664 = 7363	1718, 1722 = 8145	1767 = 8317	1815 = 8477
1566 = 6727	1613 = 7096	1666 = 7558	1719 bis = 8148	1768 = 8320	1816 = 8480
1567 = 6748	1614 = 7097	1667 = 7562	1720 = 8151	1769 = 8324	1817 = 8483
1568 = 6754	1615 = 7100	1669, 1674 = 7570	1721 = 8153	1770 = 8325	1818 = 8485
1569, 5558 = 6758	1616 = 7104	1670 = 7573	1723 = 8154	1771 = 8328	1819 = 8487
1570, 5559 = 6764	1617 = 7110	1671, 1675 = 7577	1724 = 8157	1772, 1780, 1764	1820 = 8491
1571 = 6769	1618 = 7111	1673, 1676, 1541	1725 = 8159	= 8333	1821 = 8494
1572, 5560 = 6772	1619 = 7112	= 7579	1726 = 8162	1773 = 8337	1822 = 8496
1573 = 6776	1621 = 7170	1677, 1870 = 7584	1727 = 8166	1774 Kabyle 21	1823 = 8497
1574, 5561 = 6782	1622 = 7175	1683 = 7588	1728 = 8169	= 8340	1824 = 8498
1575, 1680 = 6785	1624 = 7177	1683 bis, 1702 = 7592	1729 = 8172	1775 Kabyle 31	1825 = 8500
1576, 5562 = 6788	1625 = 7182	1684 = 7594	1730, 5612 bis = 8173	= 8344	1826 = 8503
1577, 5563 = 6792	1626 = 7183	1685 = 7595	1731, 5614 = 8177	1776 Kabyle 39	1827 = 8504
1578 = 6796	1627 = 7205	1687 = 7598	1732 = 8189	= 8346	1828 = 8507
1579 = 6798	1628 = 7210	1688 = 7600	1733 = 8219	1777 Kabyle 40,	1829 = 8511
1580 = 6803	1629 = 7214	1690, 1586, 5601	1734 = 8224	5635 = 8350	1830 = 8515
1581 = 6806	1630 = 7217	= 7601	1735 = 8226	1783 = 8376	1831 = 8516
1582, 5571 = 6811	1631 = 7220	1691 = 7914	1736 = 8228	1784 Kabyle 15	1832 = 8520
1583 = 6812	1632 = 7227	1692 = 7915	1737 = 8229	= 8377	1833 = 8524
1584 = 6819	1633 = 7232	1693 = 7916	1738 = 8230	1785 = 8379	1834, 5645 = 8528
1585, 5573 = 6830	1634 = 7233	1694 = 7917	1739 = 8231	1786 = 8380	1835 = 8538
1588, 1668 = 6832	1635 = 7234	1695 = 7918	1740 = 8234	1787 = 8382	1836, 1837 = 8539
1589 = 6837	1636 = 7236	1696, 1686 = 7919	1741 = 8235	1788 = 8384	1838, 5646 = 8540
1590, 1678 = 6843	1638 = 7240	1697 = 7971	1742 = 8242	1789 = 8386	1839 = 8542
1591 = 6890	1639 = 7246	1698, 5602 = 7973	1743 = 8246	1790, 5640 = 8387	1841 = 8689
1592 = 6893	1640, 5597 bis =	1699 = 7980	1744 = 8248	1791 = 8388	1842 = 8696
1593 = 6905	7252	1700 = 7983	1745 = 8249	1792 = 8389	1843 = 8698
1594 = 6963	1641 = 7272	1701 = 8077	1746 = 8250	1793, 5641 = 8391	1844 = 8701
1594 bis = 6965	1642 = 7276	1703 = 8085	1747 = 8252	1794, 5642 = 8410	1845 = 8704
1595 = 6967	1643 = 7279	1704 = 8088	1748 = 8254	1795 = 8415	1846 = 8708
1596 = 6970	1644 = 7281	1705 = 8090	1749 = 8255	1796 = 8417	1846 bis = 8715
1597, 5574 = 6973	1645 = 7282	1706 = 8095	1750 = 8256	1797 = 8420	1847 = 8717
1598 = 6976	1646 = 7283	1707 = 8096	1751, 5616 = 8258	1798, 5643, 1030	1848 = 8720
1599 bis, 5576 =	1647 = 7285	1708 = 8097	= 8424	1799, 1871 = 8426	1848 bis = 8722
6981	1648 = 7286	1709 = 8098	1750 = 8256	1800 = 11609	1849 = 8725
1599, 5575 = 6978	1649 = 7289	1710 = 8096	1751, 5616 = 8258	1850 = 8734	

1851 = 8738	1857 = 11551	11569	1869 = 11581	1879, 5663 = 8871	1886 = 8884
1852 = 8741	1859, 5654 = 11553	1865, 5657 bis =	1873 = 8849	1880 = 8873	1887 = 8885
1853 = 11541	1860 = 11556	11571	1874, 5662 = 8852	1881 = 8875	1888 = 8886
1853 bis = 11544	1861, 5655 = 11559	1866 = 11570	1875 = 8864	1882 = 8877	1889 = 8888
1854 = 11545	1862, 5656 = 11561	1867, 5657 ter =	1876 = 8867	1883 = 8878	1896, 5495 = 8897
1855 = 11549	1863, 5657 = 11565	11573	1877 = 8869	1884 = 8879	1897, 5495 = 8899
1856 = 11550	1864, 5657 bis =	1868, 5658 = 11576	1878 = 8870	1885, 5664 = 8880	

12.6 IG Bulg 4

1902, 5668 = 8900	1972 = 9178	2039, 5772 = 9456	2110, 5783 = 10445	2180 = 10613	2249 = 10927
1903 = 8905	1973 = 9180	2040 = 9457	2111 = 10451	2181 = 10615	2250, 5878 = 10928
1904 = 8908	1974 = 9182	2041 = 9459	2112, 5784 = 10453	2182 = 10616	2251, 5879 = 10931
1905 = 8909	1975 = 9183	2042 = 9463	2113 = 10456	2183 = 10617	2252, 5880 = 10935
1906 = 8910	1976, 5682 = 9188	2043 = 9466	2114 = 10460	2184 = 10618	2253 = 10961
1907 = 8915	1977 = 9189	2044 = 9469	2115 = 10463	2185 = 10619	2254, 5881 = 10964
1908 = 8917	1978 = 9190	2045 = 9470	2115 bis = 10467	2186 = 10620	2255 = 10966
1909 = 8921	1979 = 9191	2046 = 9472	2116 = 10470	2187 = 10621	2256 = 10969
1910 = 8922	1980 = 9192	2047 = 9473	2117 = 10473	2188 = 10622	2257, 5882 = 10970
1911 = 8933	1981 = 9193	2048 = 9476	2119 = 10476	2189 = 10623	2258 = 10975
1912 = 8934	1982, 5686 = 9194	2049 = 9481	2120 = 10480	2190 = 10624	2259 = 10976
1913, 5669 = 8940	1983 = 9195	2050 = 9483	2121 = 10484	2192, 5865 = 10626	2260 = 10977
1914 = 8943	1984, 5690 = 9198	2051 = 9486	2122 = 10488	2193 = 10649	2261 = 10979
1915 = 8944	1985 = 9202	2052 = 9658	2123 = 10491	2194 = 10651	2262, 5893 = 10981
1916, 5670 = 8945	1986 = 9206	2053 = 9662	2124 = 10497	2195 = 10654	2263, 5895 = 11090
1917 = 8949	1987 = 9212	2054 = 9665	2125, 5785 = 10499	2196 = 10657	2264 = 11094
1918 = 8951	1988 = 9214	2055 = 9727	2126 = 10506	2198 = 10662	2265 = 11234
1919, 5671 = 8953	1989 = 9217	2056 = 9729	2127 = 10508	2200 = 10665	2266 = 11238
1920 = 8955	1990 = 9222	2057 = 9745	2128 = 10512	2201 = 10668	2267 = 11241
1921, 5672 = 8956	1991 = 9223	2058 = 9773	2130 = 9244	2202 = 10669	2268 = 11244
1922 = 8982	1992 = 9224	2059 = 9778	2131 = 10515	2203 = 10671	2269 = 11249
1923, 5673 = 8994	1993 = 9226	2060 = 9780	2132 = 10517	2204 = 10673	2270 = 11251
1925, 5675 = 9010	1994 = 9227	2061 = 9783	2133 = 10521	2205 = 10675	2271 = 11260
1926, 5676 = 9034	1995 = 9229	2062 = 9791	2134 = 10523	2206 = 10677	2272, 5914 = 11263
1927 = 9030	1996 = 9230	2063 = 9798	2136 = 10525	2207 = 10681	2273 = 11265
1928 = 9035	1997 = 9232	2064 = 9804	2137 = 10528	2208 = 10684	2274 = 11267
1929 = 9038	1998 = 9237	2065 = 9807	2138 = 10532	2208 bis = 10685	2275 = 11270
1930 = 9040	1999 = 9289	2066 = 9810	2139 = 10534	2209 = 10686	2276 = 11274
1931 = 9043	2000 = 9291	2067 = 9813	2140 = 10538	2210 = 9247	2277 = 11275
1932 = 9045	2001 = 9292	2068, 5774 = 9817	2141, 5863 = 10542	2210 = 10687	2278 = 11280
1933 = 9046	2002 = 9294	2069 = 9824	2142 = 10546	2211 = 9250	2279 = 11281
1934, 5677 = 9048	2003 = 9297	2070 = 9829	2143 = 10550	2213, 5867 = 10689	2280 = 11282
1935 = 9052	2004 = 9301	2071 = 9835	2144 = 10552	2214, 5868 = 10705	2281 = 11283
1936 = 9054	2005 = 9304	2072 = 9838	2145 = 10553	2215 = 10719	2282 = 11284
1937 = 9058	2006 = 9306	2073 = 9868	2146 = 10555	2216 = 10721	2283 = 11306
1938 = 9059	2007 = 9311	2074 = 9870	2147, 5864 = 10556	2217, 5188, 5869	2283 bis = 11305
1939 = 9061	2008 = 9313	2075 = 9886	2148 = 10561	= 10722	2284 = 11304
1940 = 9066	2009 = 9314	2076 = 9887	2149 = 10563	2218, 5188, 5869	2285 = 11303
1941, 5678 = 9067	2010 = 9317	2077 = 9889	2150 = 10565	= 10725	2285 bis = 11302
1942, 5678 = 9070	2011 = 9321	2078 = 9900	2151 = 10569	2219 = 10726	2286 = 11301
1943, 5678 = 9071	2012 = 9376	2079 = 9986	2152 = 10571	2220 = 10728	2287 = 11300
1944, 5678 = 9073	2013 = 9379	2080 = 10318	2153 = 10574	2221 = 10730	2288 = 11317
1945, 5678 = 9074	2014 = 9381	2081 = 10323	2154 = 10576	2222 = 10732	2289, 5913 = 11318
1946, 5678 = 9075	2015 = 9384	2082 = 10331	2155, 2191 = 10578	2223 = 10733	2290, 5917 = 11319
1947 = 9076	2016, 5695 = 9395	2083, 5775 = 10340	2156 = 10580	2224 = 10747	2291 = 11320
1948 = 9078	2017 = 9397	2084 = 10348	2157 = 10581	2225 = 10750	2292 = 11321
1949 = 9081	2018 = 9400	2085 = 10372	2158 = 10582	2226 = 10753	2293 = 11322
1950 = 9082	2019 = 9401	2086, 2197 = 10386	2159 = 10583	2227 = 10756	2294 = 11323
1951 = 9086	2020, 5696 = 9402	2087 = 10393	2160 = 10584	2228 = 10758	2295 = 11324
1953, 5679 = 9115	2021 = 9403	2088 = 10403	2161 = 10585	2229 = 10765	2296 = 11325
1954 = 9122	2022 = 9405	2089 = 10406	2162 = 10586	2230 = 10771	2297 = 11343
1955, 5680 = 9126	2023 = 9408	2090 = 10409	2163 = 10587	2231 = 10775	2298 = 11426
1956 = 9129	2024 = 9238	2091 = 10411	2164 = 10589	2232 = 10779	2299 = 11485
1957 = 9131	2025 = 9414	2092, 2199 = 10412	2165 = 10588	2233 = 10785	2300 = 11486
1958 = 9137	2026 = 9417	2093 = 10417	2166 = 10590	2234, 5870 = 10790	2301, 2307 = 11487
1959 = 9140	2027 = 9419	2094 = 10418	2167 = 10591	2235, 5871 = 10800	2302, 2308 = 11488
1960, 1033 = 9143	2028, 1782, 5639,	2095 = 10421	2168 = 10593	2236, 5872 = 10801	2303, 2306 = 11489
1961 = 9146	5698 = 8370	2096 = 10424	2169 = 10594	2237 = 10807	2304 = 11490
1962, 5681 = 9151	2029, 5699 = 9421	2097 = 10425	2170 = 10596	2239, 5874 = 10809	2305, 5919 = 11491
1963 = 9154	2030 = 9423	2098 = 10426	2171 = 10597	2240 = 10904	2309 = 11495
1964 = 9163	2031 = 9426	2100 = 10427	2172 = 10598	2241, 5875 = 10908	2310 = 11496
1965 = 9167	2032 = 9427	2101 = 10429	2173 = 10599	2242 = 10910	2311 = 11497
1966 = 9172	2033 = 9429	2102 = 10430	2174 = 10601	2243, 5876 = 10914	2312 = 11492
1967 = 9173	2034 = 9432	2103 = 10433	2175 = 10602	2244 = 10915	2313 = 11494
1968 = 9174	2035 = 9434	2104, 5781 = 10434	2176 = 10606	2245 = 10918	2314 = 11493
1969 = 9175	2036 = 9451	2106 = 10439	2177 = 10609	2246, 5877 = 10921	2315 = 11503
1970 = 9176	2037 = 9453	2107 = 10441	2178 = 10611	2247 = 10924	2316 = 11504
1971 = 9177	2038 = 9455	2109 = 9240	2179 = 10612	2248 = 10926	2318, 5920 = 11505

2319 = 11506	2326 = 11514	2332 = 11521	2338, 5928 = 11525	2345 = 11667	2352 = 11683
2320 = 11507	2327 = 11515	2333 = 11522	2339 = 11526	2346 = 11668	2353 = 11347
2321 = 11508	2328 = 11516	2334 = 11523	2340 = 11539	2347 = 11671	
2322 = 11509	2329 = 11517	2335 = 11425	2341 = 11540	2348 = 11675	
2323 = 11510	2329 bis = 11518	2335 = 11524	2342 = 11649	2349 = 11677	
2324 = 9252	2330 = 11519	2336 = 11407	2343, 5929 = 11650	2350 = 11681	
2325 = 9255	2331 = 11520	2337 = 11369	2344 = 11666	2351 = 11682	

12.7 IG Bulg 5

5003 = 11611	5229 = 11882	5320 = 13208	5464 = 9266	5626 = 13556	5732 = 13682
5004 = 11615	5230 = 11883	5321 = 13209	5465 = 9270	5627 = 13557	5733 = 13683
5004 bis = 11616	5234 = 11886	5322 = 13210	5466 = 13410	5628 = 13558	5734 = 13684
5011 = 11624	5235 = 11889	5323 = 9260	5467 = 13412	5629 = 13559	5735 = 13687
5012 = 11645	5236 = 11891	5328 = 13215	5468 = 13416	5630 = 13561	5736 = 13690
5023 = 11648	5238 = 11894	5329 = 13223	5469 = 13420	5631 = 13562	5737 = 13693
5024 = 11651	5241 = 11905	5330 = 13234	5472 = 13421	5634 = 13563	5738 = 13694
5030 = 11653	5244 = 11907	5331 = 13236	5475 = 9272	5636, Kabyle 8 =	5739 = 13695
5038 = 11655	5245 = 11948	5332 = 13240	5477 = 13425	13568	5740 = 13696
5039 = 11659	5246 = 11957	5333 = 13242	5506 = 13429	5637 Kabyle 12	5741 = 13698
5040 = 11663	5250 = 11959	5334 = 13244	5507 = 13430	= 13581	5742 = 13700
5041 = 11685	5251 = 11966	5335 = 13248	5508 = 13431	5638 = 13585	5743 = 13702
5060 = 11686	5252 = 11968	5336 = 13250	5515 = 13432	5638 bis = 13586	5744 = 13703
5061 = 11688	5257 = 13093	5337 = 13251	5518 = 13437	5647 = 11582	5745 = 13704
5062 = 11691	5259 = 13092	5338 = 13253	5525 = 13440	5648 = 11585	5746 = 13705
5063 = 11695	5260 = 13096	5339 = 13266	5527 = 13444	5649 = 11588	5747 = 13707
5064 = 11698	5261 = 13097	5340 = 13271	5534 = 13447	5650 = 11589	5748 = 13708
5065 = 11699	5262 = 13100	5341 = 13286	5540 = 13450	5651 = 9283	5749 = 13711
5066 = 11700	5265 = 13103	5343 = 13295	5541 = 13451	5652 = 11592	5750 = 13712
5067 = 11703	5266 = 13105	5344 = 13297	5542 = 13452	5653 = 11596	5751 = 13715
5068 = 11708	5268 = 13110	5345 = 13299	5543 = 13453	5659 = 11600	5752 = 13716
5069 = 11712	5269 = 13113	5346 = 13301	5544 = 13454	5660 = 11604	5753 = 13717
5070 = 11714	5271 = 13116	5352 = 9262	5545 = 13455	5661 = 11608	5754 = 13718
5071 = 11719	5273 = 13118	5353 = 13305	5564 = 13456	5665 = 13589	5755 = 13719
5072 = 11722	5274 = 13119	5354 = 13306	5565 = 13459	5666 = 13590	5756 = 13720
5073 = 11723	5275 = 13121	5355 = 13307	5566 = 13461	5667 = 13591	5757 = 13721
5074 = 11724	5276 = 13122	5356 = 13308	5567 = 13464	5683 = 13595	5758 = 13722
5076 = 11729	5279 = 13125	5357 = 13309	5568 = 13465	5684 = 13597	5759 = 13723
5078 = 11736	5280 = 13126	5358 = 13310	5569 = 9279	5687 = 13598	5760 = 13724
5085 = 11739	5281 = 13128	5360 = 13311	5570 = 13466	5688 = 13602	5761 = 13725
5094 = 11746	5282 = 13133	5362 = 13313	5572 = 13469	5689 = 13603	5762 = 13726
5095 = 11747	5283 = 13137	5364 = 13314	5577 = 13474	5691 = 13605	5763 = 13727
5096 = 11752	5284 = 13141	5365 = 13315	5578 = 13479	5692 = 13616	5764 = 13728
5102 = 11754	5285 = 13142	5366 = 13317	5579 = 13482	5693 = 13620	5765 = 13729
5103 = 11757	5286 = 13144	5367 = 13319	5580 = 13484	5694 = 13624	5766 = 13730
5104 = 11770	5287 = 13147	5368 = 13321	5584 = 13488	5697 = 13625	5767 = 13731
5121 = 11782	5288 = 13151	5369 = 13324	5585 = 13489	5700 = 16573	5768 = 13732
5122 = 11784	5289 = 13154	5372 = 13325	5586 = 13490	5701 = 13633	5769 = 13733
5123 = 11786	5290 = 13155	5377 = 13328	5587 = 13491	5702 = 13635	5770 = 13734
5124 = 11789	5291 = 13158	5378 = 13329	5588 = 13493	5703 = 13637	5771 = 13736
5128, 5342 = 11791	5292 = 13159	5380 = 13330	5589 = 13494	5704 = 13640	5773 = 13737
5129, 5782 = 11796	5293 = 13160	5381 = 13334	5590 = 13497	5705 = 13642	5776 = 13740
5133 = 11806	5294 = 13164	5382 = 13338	5591 = 13499	5706 = 13643	5777 = 13742
5134 = 11808	5295 = 13167	5383 = 13339	5592 = 11953	5707 = 13644	5778 = 13745
5147 = 11811	5296 = 13168	5384 = 13341	5593 = 13504	5708 = 13645	5779 = 13748
5148 = 11814	5297 = 13170	5385 = 13343	5594 = 13507	5709 = 13648	5780 = 13752
5149 = 11817	5298 = 13171	5386 = 13347	5595 = 13508	5710 = 13651	5786 = 12618
5150 = 11819	5299 = 13172	5387 = 13352	5596 = 13511	5711 = 13652	5787 = 12626
5151 = 11821	5300 = 13173	5394 = 13362	5597 = 13505	5712 = 13653	5788 = 12628
5152 = 11825	5301 = 13174	5394 bis = 13364	5599 = 13512	5713 = 13654	5789 = 12633
5153 = 11827	5302 = 13176	5397 = 13365	5600 = 13517	5714 = 13655	5790 = 12634
5154 = 11832	5303 = 13177	5407 = 13369	5603 = 13519	5715 = 13656	5791 = 12635
5155 = 11835	5304 = 13178	5408 = 13371	5604 = 13521	5716 = 13657	5792 = 12638
5157 = 11841	5305 = 13180	5409 = 13374	5608 = 13523	5717 = 13658	5793 = 12639
5158 = 11844	5306 = 13182	5410 = 13376	5609 = 13526	5718 = 13660	5794 = 12642
5159 = 11847	5307 = 13186	5411 = 13379	5610 = 13529	5719 = 13663	5795 = 12643
5160 = 11850	5308 = 13187	5412 = 13380	5611 = 13531	5720 = 13665	5796 = 12646
5162 = 11852	5309 = 13189	5433 = 13381	5612 = 13534	5721 = 13669	5797 = 12648
5163 = 11856	5310 = 13191	5434 = 13385	5613 = 13538	5722 = 13670	5798 = 12649
5164 = 11860	5311 = 13192	5435 = 13389	5617 = 13540	5723 = 13671	5799 = 12651
5170 = 11864	5312 = 13195	5436 = 13390	5618 = 13544	5724 = 13672	5800 = 12654
5180 = 11867	5313 = 13196	5437 = 13392	5619 = 13547	5725 = 13673	5801 = 12656
5198 = 11872	5314 = 13197	5438 = 13394	5620 = 13548	5726 = 13674	5802 = 12661
5199 = 11873	5315 = 13198	5438 bis = 13396	5621 = 13549	5727 = 13675	5803 = 12662
5214 = 11875	5316 = 13200	5439 = 13397	5622 = 13550	5728 = 13676	5804 = 12663
5215 = 11876	5317 = 13201	5440 = 13399	5623 = 13551	5729 = 13679	5805 = 12665
5216 = 11877	5318 = 13202	5462 = 13401	5624 = 13552	5730 = 13680	5806 = 12666
5217 = 11878	5319 = 13205	5463 = 13406	5625 = 13554	5731 = 13681	5807 = 12668

5808 = 12670	5825 = 12780	5842 = 12894	5859 = 12923	5894 = 13797	5915 = 13839
5809 = 12672	5826 = 12783	5843 = 12895	5860 = 12925	5896 = 13800	5916 = 13840
5810 = 12673	5827 = 12785	5844 = 12896	5861 = 13083	5897 = 13805	5918 = 13841
5811 = 12676	5828 = 12787	5845 = 12897	5862 = 13084	5898 = 13807	5921 = 13846
5812 = 12677	5829 = 12789	5846 = 12898	5873 = 13089	5899 = 13812	5922 = 13849
5813 = 12678	5830 = 12792	5847 = 12899	5873 bis = 13090	5901 = 13815	5923 = 13855
5814 = 12682	5831 = 12872	5848 = 12900	5883 = 13755	5902 = 13818	5924 = 13857
5815 = 12684	5832 = 12874	5849 = 12901	5884 = 13769	5903 = 13820	5925 = 13861
5816 = 12685	5833 = 12877	5850 = 12902	5885 = 13771	5904 = 13823	5926 = 13863
5817 = 12687	5834 = 12883	5851 = 12903	5886 = 13772	5905 = 13827	5927 = 13865
5818 = 12689	5835 = 12884	5852 = 12904	5887 = 13773	5906 = 13829	5930 = 13866
5819 = 12690	5836 = 12887	5853 = 12905	5888 = 13777	5907 = 13830	5931 = 13870
5820 = 12692	5837 = 12888	5854 = 12906	5888 bis = 13778	5908 = 13831	5932 = 13874
5821 = 12771	5838 = 12889	5855 = 12907	5888 ter = 13781	5909 = 13832	
5822 = 12775	5839 = 12890	5856 = 12909	5889 = 13784	5910 = 13834	
5823 = 12777	5840 = 12891	5857 = 9286	5891 = 13790	5911 = 13837	
5824 = 12778	5841 = 12892	5858 = 12916	5892 = 13794	5912 = 13838	

12.8 Perinthos-Herakleia

1 = 11895	51 = 12107	108 = 12444	154 = 12568	199 = 12822	271 = 12971
2 = 11898	52 = 12108	110 = 12445	155 = 12569	200 = 12823	272 = 12972
3 = 11901	53 = 12109	111 = 12446	156 = 12570	201 = 12824	273 = 12973
4 = 11970	49 B = 12110	112 = 12447	157 = 12571	202 = 12825	274 = 12974
5 = 11988	54 = 12127	113 = 12448	158 = 12572	203 = 12826	275 = 12975
6 = 11990	55 = 12128	114 = 12449	159 = 12573	204 = 12827	276 = 12976
7 = 11993	56 = 12140	115 = 12450	160 = 12574	205 = 12828	277 = 12977
8 = 11996	57 = 12141	116 = 12451	161 = 12575	206 = 12829	278 = 12985
9 = 11997	58 = 12142	117 = 12452	162 = 12619	210 = 12839	279 = 12987
10 = 12000	59 = 12143	118 = 12453	163 = 12693	211 = 12840	280 = 12988
11 = 12001	60 = 12144	119 = 12454	164 = 12698	212 = 12841	281 = 12989
12 = 12002	61 = 12145	120 = 12455	165 = 12699	213 = 12842	282 = 12990
13 = 12005	62 = 12146	121 = 12470	166 = 12700	214 = 12843	283 = 12991
14 = 12008	63 = 12147	122 = 12471	167 = 12701	215 = 12844	284 = 12992
15 = 12012	64 = 12295	123 = 12472	168 = 12702	216 = 12845	285 = 12993
16 = 12015	65 = 12300	124 = 12473	169 = 12703	217 = 12846	286 = 12994
17 = 12016	66 = 12318	125 = 12474	170 = 12704	218 = 12847	287 = 12995
20 = 12021	68 = 12319	126 = 12475	171 = 12726	219 = 12848	288 = 12996
21 = 12022	69 = 12320	127 = 12476	172 = 12727	220 = 12849	289 = 12997
30 = 12026	70 = 12321	128 = 12494	173 = 12728	221 = 12850	290 = 13018
29 = 12027	71 = 12322	129 = 12495	174 = 12729	222 = 12851	291 = 13019
28 = 12028	72 = 12323	130 = 12496	175 = 12730	223 = 12852	292 = 13020
27 = 12029	74 = 12324	131 = 12497	176 = 12731	248 = 12932	293 = 13021
26 = 12030	78 = 12325	132 = 12513	177 = 12732	249 = 12933	294 = 13022
25 = 12031	80 = 12326	133 = 12532	178 = 12733	250 = 12934	302 = 13023
22 = 12032	88 = 12327	134 = 12533	179 = 12734	251 = 12935	296 = 13024
24 = 12033	89 = 12328	135 = 12534	180 = 12735	252 = 12936	297 = 13025
31 = 12050	90 = 12329	136 = 12535	181 = 12736	253 = 12937	298 = 13026
34 = 12054	91 = 12375	137 = 12536	182 = 12737	254 = 12938	303 = 13027
32 = 12055	92 = 12378	138 = 12537	183 = 12738	255 = 12939	304 = 13044
35 = 12065	93 = 12379	139 = 12538	184 = 12739	256 = 12940	305 = 13045
36 = 12066	94 = 12380	140 = 12539	185 = 12740	257 = 12941	306 = 13046
37 = 12067	95 = 12381	141 = 12540	186 = 12741	258 = 12942	307 = 13047
38 = 12068	96 = 12382	142 = 12541	187 = 12742	259 = 12943	308 = 13048
40 = 12069	97 = 12383	143 = 12542	188 = 12743	260 = 12944	309 = 13049
41 = 12070	98 = 12384	144 = 12543	189 = 12744	261 = 12945	310 = 13050
42 = 12071	99 = 12385	145 = 12544	190 = 12745	262 = 12946	311 = 13051
43 = 12072	100 = 12386	146 = 12545	191 = 12746	263 = 12947	312 = 13052
44 = 12073	101 = 12387	147 = 12546	192 = 12815	264 = 12948	313 = 13053
45 = 12074	102 = 12388	148 = 12562	193 = 12816	265 = 12949	314 = 13054
46 = 12102	103 = 12389	149 = 12563	194 = 12817	266 = 12966	315 = 13055
47 = 12103	104 = 12390	150 = 12564	195 = 12818	267 = 12967	
48 = 12104	105 = 12437	151 = 12565	196 = 12819	268 = 12968	
49 A = 12105	106 = 12442	152 = 12566	197 = 12820	269 = 12969	
50 = 12106	107 = 12443	153 = 12567	198 = 12821	270 = 12970	

12.9 IK Sestos

1 = 13877	13 = 13936	25 = 13964	37 = 14000	49 = 14064	61 = 14102
2 = 13885	14 = 13937	26 = 13966	38 = 14002	50 = 14066	62 = 14103
3 = 13895	15 = 13940	27 = 13969	39 = 14042	51 = 14069	63 = 14104
4 = 13906	16 = 13944	28 = 13970	40 = 14043	52 = 14070	64 = 14106
5 = 13911	17 = 13947	29 = 13974	41 = 14047	53 = 14076	65 = 14111
6 = 13914	18 = 13950	30 = 13977	42 = 14050	54 = 14077	66 = 14116
7 = 13918	19 = 13953	31 = 13981	43 = 14052	55 = 14078	67 = 14120
8 = 13919	20 = 13956	32 = 13988	44 = 14053	56 = 14080	68 = 14124
9 = 13921	21 = 13958	33 = 13990	45 = 14054	57 = 14084	69 = 14126
10 = 13926	22 = 13961	34 = 13991	46 = 14058	58 = 14085	70 = 14127
11 = 13932	23 = 13962	35 = 13995	47 = 14062	59 = 14091	71 = 14131
12 = 13935	24 = 13963	36 = 13999	48 = 14063	60 = 14095	72 = 14133

12.10 IK Byzantion

1 = 14162	63 = 14379	122 = 14606	184 = 14669	244 = 14763	306 = 14826
2 = 14166	64 = 14382	123 = 14607	185 = 14670	245 = 14764	307 = 14827
3 = 14172	65 = 14385	124 = 14608	186 = 14671	246 = 14765	308 = 14828
4 = 14178	66 = 14387	125 = 14609	187 = 14672	247 = 14766	309 = 14829
5 = 14181	67 = 14389	126 = 14610	188 = 14673	249 = 14768	310 = 14830
6 = 14182	68 = 14392	127 = 14611	189 = 14674	250 = 14769	311 = 14831
10 = 14183	69 = 14394	128 = 14612	190 = 14675	251 = 14770	312 = 14833
11 = 14187	70 = 14396	129 = 14613	191 = 14676	252 = 14771	314 = 14834
12 = 14191	71 = 14398	130 = 14614	192 = 14677	253 = 14772	313 = 14835
13 = 14194	72 = 14402	131 = 14615	193 = 14678	254 = 14773	316 = 14836
14 = 14195	73 = 14406	132 = 14616	194 = 14679	255 = 14774	315 = 14837
15 = 14197	74 = 14409	133 = 14617	195 = 14680	256 = 14775	317 = 14838
16 = 14229	75 = 14411	134 = 14618	196 = 14681	257 = 14776	318 = 14839
17 = 14232	76 = 14413	135 = 14619	197 = 14682	258 = 14777	319 = 14840
18 = 14237	77 = 14417	136 = 14620	198 = 14683	259 = 14778	320 = 14841
19 = 14239	78 = 14420	137 = 14621	199 = 14684	260 = 14779	321 = 14842
20 = 14264	79 = 14424	138 = 14622	200 = 14685	261 = 14780	322 = 14843
21 = 14270	80 = 14426	139 = 14623	201 = 14718	262 = 14781	323 = 14844
22 = 14274	81 = 14427	140 = 14624	202 = 14719	263 = 14782	324 = 14845
23 = 14281	82 = 14430	141 = 14625	203 = 14720	264 = 14783	325 = 14846
24 = 14282	83 = 14432	143 = 14626	204 = 14721	265 = 14784	326 = 14847
25 = 14287	84 = 14435	144 = 14627	205 = 14722	266 = 14785	327 = 14848
26 = 14291	85 = 14438	145 = 14628	206 = 14723	267 = 14786	328 = 14849
27 = 14292	86 = 14441	146 = 14629	207 = 14724	268 = 14787	329 = 14850
28 = 14293	87 = 14444	147 = 14630	208 = 14725	269 = 14788	330 = 14851
29 = 14294	88 = 14447	148 = 14631	209 = 14726	270 = 14789	331 = 14852
30 = 14300	89 = 14451	149 = 14632	210 = 14727	271 = 14790	332 = 14853
31 = 14304	89 = 14453	150 = 14633	211 = 14728	272 = 14791	333 = 14854
32 = 14308	91 = 14457	151 = 14634	212 = 14729	273 = 14792	334 = 14855
33 = 14312	92 = 14461	152 = 14635	213 = 14730	274 = 14793	335 = 14856
34 = 14316	93 = 14464	153 = 14636	214 = 14731	253a = 14794	336 = 14857
35 = 14319	94 = 14467	154 = 14637	215 = 14732	275 = 14795	337 = 14858
36 = 14326	95 = 14469	155 = 14638	216 = 14733	276 = 14796	338 = 14859
37 = 14327	96 = 14472	156 = 14639	217 = 14734	277 = 14797	339 = 14860
38 = 14336	97 = 14478	157 = 14640	218 = 14735	278 = 14798	340 = 14861
39 = 14341	98 = 14481	158 = 14641	219 = 14736	279 = 14799	341 = 14862
40 = 14342	99 = 14484	159 = 14642	222 = 14737	280 = 14800	342 = 14863
41 = 14344	100 = 14487	160 = 14643	220 = 14738	281 = 14801	343 = 14864
42 = 14345	101 = 14490	161 = 14644	221 = 14739	282 = 14802	344 = 14865
43 = 14346	102 = 14493	162 = 14645	223 = 14740	283 = 14803	345 = 14866
44 = 14347	103 = 14495	163 = 14646	225 = 14741	284 = 14804	346 = 14867
45 = 14348	104 = 14497	164 = 14647	224 = 14742	285 = 14805	347 = 14868
46 = 14349	105 = 14500	165 = 14648	226 = 14743	286 = 14806	348 = 14869
46a = 14350	106 = 14502	166 = 14649	227 = 14744	287 = 14807	349 = 14870
46b = 14351	107 = 14504	167 = 14651	228 = 14745	288 = 14808	350 = 14871
47 = 14352	108 = 14506	168 = 14652	229 = 14746	289 = 14809	351 = 14872
48 = 14353	109 = 14509	169 = 14653	230 = 14747	290 = 14810	352 = 14873
49 = 14354	110 = 14512	170 = 14654	231 = 14749	291 = 14811	353 = 14874
50 = 14355	111 = 14514	171 = 14655	232 = 14750	292 = 14812	356 = 14875
51 = 14356	112 = 14516	172 = 14656	233 = 14751	293 = 14813	355 = 14876
52 = 14357	113 = 14518	173 = 14657	234 = 14752	294 = 14814	354 = 14877
53a = 14358	114 = 14521	174 = 14658	235 = 14753	295 = 14815	358 = 14878
53b = 14359	115 = 14525	175 = 14659	236 = 14754	296 = 14816	357 = 14879
55 = 14360	116 = 14528	176 = 14660	237 = 14755	297 = 14817	359 = 14880
56 = 14361	117 = 14530	177 = 14661	238 = 14756	299 = 14819	360 = 14881
57 = 14362	117a = 14535	178 = 14662	239 = 14757	300 = 14820	362 = 14882
58 = 14365	117b = 14538	179 = 14663	240 = 14758	301 = 14821	363 = 14883
59 = 14368	118 = 14541	180 = 14664	248 = 14759	302 = 14822	364 = 14884
60 = 14372	119 = 14542	181 = 14665	241 = 14760	303 = 14823	365 = 14885
61 = 14374	120 = 14545	182 = 14666	242 = 14761	304 = 14824	366 = 14886
62 = 14376	121 = 14605	183 = 14668	243 = 14762	305 = 14825	367 = 14887

361 = 14888	382 = 14903	S8 = 14146	S23 = 14560	S39 = 14575	S54 = 14595
368 = 14889	372 = 14904	S9 = 14147	S24 = 14561	S40 = 14576	S55 = 14596
369 = 14890	384 = 14905	S10 = 14148	S25 = 14562	S41 = 14577	S56 = 14590
370 = 14891	385 = 14906	S11 = 14149	S26 = 14563	S42 = 14578	S57 = 14591
370a = 14892	386 = 14907	S12 = 14150	S27 = 14564	S43 = 14579	S58 = 14594
371 = 14893	387 = 14908	S13 = 14151	S28 = 14565	S44 = 14580	S59 = 14597
373 = 14894	293 = 15338	S14 = 14152	S29 = 14566	S45 = 14583	S60 = 14600
374 = 14895	383 = 15532	S15 = 14153	S30 = 14567	S46 = 14584	S61 = 14603
375 = 14896	S1 = 14138	S16 = 14154	S31 = 14568	S47 = 14585	S62 = 14602
376 = 14897	S2 = 14140	S17 = 14155	S32 = 14570	S48 = 14586	S63 = 14601
377 = 14898	S3 = 14141	S18 = 14156	S33 = 14571	S49 = 14587	S64 = 14598
378 = 14899	S4 = 14142	S19 = 14157	S34 = 14572	S50 = 14588	S65 = 14599
379 = 14900	S5 = 14143	S20 = 14159	S35 = 14573	S51 = 14589	S66 = 14582
380 = 14901	S6 = 14144	S21 = 14158	S36 = 14569	S52 = 14592	
381 = 14902	S7 = 14145	S22 = 14551	S37 = 14574	S53 = 14593	

12.11 Other - Jiné zdroje

Kabyle 2 = 15535	Gyuzelev 2013 16 = 15625	Gyuzelev 2005 9 = 15767	SEG 59:740, SEG 59:738 = 15935
Kabyle 3 = 15537	Gyuzelev 2013 15 = 15626	Gyuzelev 2002 10 = 15775	SEG 59:726 = 15936
Kabyle 4 = 15538	Gyuzelev 2013 14 = 15627	Gyuzelev 2002 9 = 15776	SEG 59:721 = 15937
Kabyle 5 = 15539	Gyuzelev 2013 13 = 15628	Gyuzelev 2002 8 = 15777	SEG 59:720 = 15938
Kabyle 6 = 15540	Gyuzelev 2013 12 = 15629	Gyuzelev 2002 7 = 15778	Velkov 2005 10 = 15952
Kabyle 7 = 15541	Gyuzelev 2013 11 = 15630	Gyuzelev 2002 6 = 15779	Velkov 2005 15 = 15953
Kabyle 9 = 15542	Gyuzelev 2013 20 = 15646	Gyuzelev 2002 5 = 15780	Velkov 2005 14 = 15954
Kabyle 10 = 15543	Gyuzelev 2013 19 = 15647	Gyuzelev 2002 4 = 15781	Velkov 2005 13 = 15955
Kabyle 11 = 15544	Gyuzelev 2013 18 = 15648	Gyuzelev 2002 3 = 15782	Velkov 2005 12 = 15956
Kabyle 13 = 15545	Gyuzelev 2013 25 = 15655	Gyuzelev 2002 2 = 15783	Velkov 2005 27 = 15957
Kabyle 14 = 15546	Gyuzelev 2013 24 = 15656	Gyuzelev 2002 1 = 15784	Velkov 2005 21 = 15959
Kabyle 16 = 15547	Gyuzelev 2013 23 = 15657	Gyuzelev 2002 15 = 15802	Velkov 2005 20 = 15960
Kabyle 17 = 15548	Gyuzelev 2013 22 = 15658	Gyuzelev 2002 14 = 15803	Velkov 2005 18 = 15961
Kabyle 18 = 15549	Gyuzelev 2013 21 = 15659	Gyuzelev 2002 13 = 15804	Velkov 2005 39 = 15966
Kabyle 19 = 15550	Gyuzelev 2013 26 = 15673	Gyuzelev 2002 12 = 15805	Velkov 2005 36 = 15968
Kabyle 20 = 15551	Gyuzelev 2013 30 = 15674	Gyuzelev 2002 11 = 15806	Velkov 2005 35 = 15969
Kabyle 21 = 15552	Gyuzelev 2013 29 = 15675	Gyuzelev 2002 20 = 15817	Velkov 2005 44 = 15976
Kabyle 23 = 15553	Gyuzelev 2013 28 = 15676	Gyuzelev 2002 19 = 15818	Velkov 2005 51 = 15979
Kabyle 30 = 15554	Gyuzelev 2013 27 = 15677	Gyuzelev 2002 18 = 15819	Velkov 2005 50 = 15980
Kabyle 24 = 15558	Gyuzelev 2013 37 = 15686	Gyuzelev 2002 17 = 15820	Velkov 2005 47 = 15981
Kabyle 25 = 15559	Gyuzelev 2013 36 = 15687	Gyuzelev 2002 16 = 15821	Velkov 2005 45 = 15982
Kabyle 26 = 15560	Gyuzelev 2013 35 = 15688	Gyuzelev 2002 23 = 15831	Velkov 2005 56 = 15987
Kabyle 27 = 15561	Gyuzelev 2013 34 = 15689	Gyuzelev 2002 22 = 15832	Velkov 2005 54 = 15988
Kabyle 28 = 15562	Gyuzelev 2013 33 = 15690	Gyuzelev 2002 21 = 15833	Velkov 2005 55 = 15989
Kabyle 29 = 15563	Gyuzelev 2013 32 = 15691	Gyuzelev 2002 29 = 15840	Velkov 2005 52 = 15990
Kabyle 32 = 15570	Gyuzelev 2013 31 = 15692	Gyuzelev 2002 28 = 15841	Velkov 2005 59 = 15993
Kabyle 33 = 15571	Gyuzelev 2013 44 = 15709	Gyuzelev 2002 27 = 15842	Velkov 2005 58 = 15994
Kabyle 34 = 15572	Gyuzelev 2013 43 = 15710	Gyuzelev 2002 26 = 15843	Velkov 2005 57, SGLIBulg 259 = 15995
Kabyle 35 = 15573	Gyuzelev 2013 42 = 15711	Gyuzelev 2002 25 = 15844	Velkov 2005 63 = 15997
Kabyle 36 = 15574	Gyuzelev 2013 41 = 15712	Gyuzelev 2002 24 = 15845	Velkov 2005 62 = 15998
Kabyle 37 = 15575	Gyuzelev 2013 40 = 15713	Manov 2008 121 = 15856	Velkov 2005 61 = 15999
Kabyle 38 = 15576	Gyuzelev 2013 39 = 15714	Manov 2008 114 = 15857	Velkov 2005 60 = 16000
Kabyle 41 = 15577	Gyuzelev 2013 38 = 15715	Manov 2008 113 = 15858	Velkov 2005 66 = 16001
Kabyle 42 = 15578	Gyuzelev 2013 52 = 15727	Manov 2008 112 = 15859	Velkov 2005 65 = 16002
AE 2004, 1302 = 15579	Gyuzelev 2013 51 = 15728	Manov 2008 82 = 15860	Velkov 2005 64 = 16003
AE 2007, 1259 = 15580	Gyuzelev 2013 50 = 15729	Manov 2008 124 = 15886	Velkov 2005 70 = 16004
AE 1965, 0001 = 15582	Gyuzelev 2013 49 = 15730	Manov 2008 123 = 15887	Velkov 2005 69 = 16005
AE 1961, 0316 = 15588	Gyuzelev 2013 48 = 15731	Manov 2008 122 = 15888	Velkov 2005 68 = 16006
AE 2006, 1243 = 15589	Gyuzelev 2013 47 = 15732	SEG 59:753 = 16008	Velkov 2005 67 = 16007
AE 2007, 1260 = 15593	Gyuzelev 2013 46 = 15733	SEG 60:680 = 15895	SEG 59:751bis = 16009
Gyuzelev 2013 1 = 15594	Gyuzelev 2013 45 = 15734	SEG 60:735 = 15897	SEG 59:759 = 16014
Gyuzelev 2013 2 = 15597	Gyuzelev 2005 8 = 15745	SEG 60:741 = 15899	Manov 2008 175 = 16018
Gyuzelev 2013 3 = 15600	Gyuzelev 2005 7 = 15746	SEG 60:737 = 15900	Manov 2008 168 = 16020
Gyuzelev 2013 5 = 15603	Gyuzelev 2005 6 = 15747	SEG 60:736 = 15901	SEG 58:678 = 16028
Gyuzelev 2013 4 = 15604	Gyuzelev 2005 5 = 15748	SEG 60:746 = 15908	SEG 58:675 = 16029
Gyuzelev 2013 8 = 15609	Gyuzelev 2005 4 = 15749	SEG 60:745 = 15909	SEG 58:679 = 16033
Gyuzelev 2013 7 = 15610	Gyuzelev 2005 3 = 15750	SEG 60:743 = 15910	SEG 58:682 = 16063
Gyuzelev 2013 6 = 15611	Gyuzelev 2005 2 = 15751	SEG 60:742 = 15911	SEG 58:691 = 16065
Gyuzelev 2013 10 = 15618	Gyuzelev 2005 1 = 15752	SEG 60:748 = 15921	SEG 58:692 = 16066
Gyuzelev 2013 9 = 15619	Gyuzelev 2005 10 = 15766	SEG 60:747 = 15922	SEG 58:690 = 16067
Gyuzelev 2013 17 = 15624	Gyuzelev 2005 10 = 15766	SEG 60:752 = 15925	SEG 58:689 = 16068

SEG 58:699 = 16083	SEG 55:762 = 16203	Manov 2008 172 = 16356	SEG 52:659 = 16492
SEG 58:701 = 16087	SEG 55:761 = 16204	Manov 2008 171 = 16357	SEG 52:568 = 16493
SEG 58:703 = 16090	SEG 55:760 = 16205	Manov 2008 170 = 16358	SEG 52:696 = 16496
SEG 58:708 = 16094	SEG 55:758 = 16206	Manov 2008 169 = 16359	SEG 52:712 = 16498
SEG 58:710 = 16097	SEG 55:757 = 16207	Manov 2008 186 = 16380	SEG 52:710 = 16499
SEG 58:709 = 16098	SEG 55:755 = 16208	Manov 2008 184 = 16381	SEG 52:709 = 16500
SEG 58:713 = 16104	SEG 55:771 = 16220	Manov 2008 183 = 16382	SEG 52:708 = 16501
SEG 58:711 = 16105	SEG 55:770 = 16221	Manov 2008 182 = 16383	SEG 52:707 = 16502
SEG 57:610 = 16110	SEG 54:628 = 16222	Manov 2008 181 = 16384	SEG 52:706 = 16503
SEG 57:611 = 16114	SEG 54:635 = 16224	Manov 2008 180 = 16385	SEG 51:917 = 16516
SEG 57:624 = 16115	SEG 50:667.7 = 16229	Manov 2008 179 = 16386	SEG 51:916 = 16517
SEG 57:623 = 16116	SEG 51:914 = 16230	Manov 2008 178 = 16387	SEG 51:915 = 16518
SEG 57:622 = 16117	SEG 50:667.6 = 16233	Manov 2008 177 = 16388	SEG 50:667ter = 16530
SEG 57:621 = 16118	SEG 50:667.2 = 16234	Manov 2008 176 = 16389	SEG 49:871 = 16532
SEG 57:620 = 16119	SEG 50:667.5 = 16238	Manov 2008 185 = 16400	SEG 49:868 = 16533
SEG 57:627 = 16133	SEG 50:667.4 = 16239	Manov 2008 205 = 16401	SEG 49:867 = 16534
SEG 57:626 = 16134	SEG 50:667.3 = 16240	Manov 2008 199 = 16402	SEG 49:866 = 16535
SEG 57:625 = 16135	SEG 48:896 = 16246	Manov 2008 198 = 16403	SEG 49:865 = 16536
SEG 57:628 = 16140	SEG 50:667.9 = 16248	Manov 2008 197 = 16404	SEG 49:896 = 16541
SEG 57:629 = 16141	SEG 50:667.8 = 16249	Manov 2008 195 = 16405	SEG 49:885 = 16542
SEG 57:631 = 16145	SEG 46:852 = 16269	Manov 2008 194 = 16406	SEG 49:884 = 16543
SEG 57:632 = 16146	Manov 2008 196 = 16271	Manov 2008 193 = 16407	SEG 49:876 = 16544
SEG 57:636 = 16151	Mitrev 2011, 19, no.3 = 16273	Manov 2008 192 = 16408	SEG 49:897 = 16556
SEG 57:635 = 16152	Mitrev 2011, 19 no. 4 = 16275	Manov 2008 191 = 16409	SEG 49:898 = 16557
SEG 57:634 = 16153	Mitrev 2011 11 = 16276	Manov 2008 190 = 16410	SEG 49:899 = 16558
SEG 57:633 = 16154	Mitrev 2011 4 = 16277	Manov 2008 189 = 16411	SEG 49:904 = 16564
SEG 57:641 = 16164	Manov 2008 130 = 16284	Manov 2008 188 = 16412	SEG 49:903 = 16565
SEG 57:640 = 16165	Manov 2008 128 = 16285	Manov 2008 187 = 16413	SEG 49:902 = 16566
SEG 57:639 = 16166	Manov 2008 127 = 16286	Manov 2008 204 = 16432	SEG 49:901 = 16567
SEG 57:638 = 16167	Manov 2008 126 = 16287	Manov 2008 203 = 16433	SEG 49:900 = 16568
SEG 57:637 = 16168	Manov 2008 125 = 16288	Manov 2008 202 = 16434	SEG 49:988 = 16575
SEG 56:828 = 16169	Manov 2008 129 = 16306	Manov 2008 201 = 16435	SEG 49:989 = 16576
SEG 56:827bis = 16170	Manov 2008 156 = 16308	Manov 2008 200 = 16436	SEG 49:992 = 16577
SEG 56:825, SEG 55:739 = 16171	Manov 2008 155 = 16309	SEG 54:630 = 16456	SEG 48:894 = 16579
SEG 56:824 = 16172	Manov 2008 154 = 16310	SEG 54:652 = 16457	SEG 46:843 = 16589
SEG 56:823 = 16173	Manov 2008 132 = 16311	SEG 54:653 = 16458	SEG 46:845 = 16591
SEG 56:822 = 16174	Manov 2008 131 = 16312	SEG 54:648 = 16459	SEG 46:845,2 = 16594
SEG 55:732 = 16181	Manov 2008 157 = 16323	SEG 54:639 = 16460	SEG 46:845bis = 16597
SEG 55:731 = 16182	Manov 2008 160 = 16324	SEG 54:633 = 16461	SEG 46:846 = 16598
SEG 55:734 = 16188	Manov 2008 159 = 16325	SEG 54:632 = 16462	SEG 46:847 = 16601
SEG 55:735 = 16189	Manov 2008 158 = 16326	SEG 54:631 = 16463	SEG 46:851 = 16603
SEG 55:754 = 16190	Manov 2008 174 = 16335	SEG 53:651 = 16476	SEG 46:871 = 16636
SEG 55:753 = 16191	Manov 2008 167 = 16336	SEG 53:650 = 16477	SEG 49:911 = 16639
SEG 55:752 = 16192	Manov 2008 166 = 16337	SEG 53:648 = 16478	SEG 47:1071 = 16644
SEG 55:742, SEG 46:850 = 16193	Manov 2008 165 = 16338	SEG 53:646 = 16479	SEG 47:1063, 5890 = 16648
SEG 55:738 = 16194	Manov 2008 164 = 16339	SEG 53:643 = 16480	SEG 47:1061,1 = 16653
SEG 55:769 = 16199	Manov 2008 163 = 16340	SEG 53:706 = 16484	SEG 47:1061,2 = 16655
SEG 55:768 = 16200	Manov 2008 162 = 16341	SEG 53:669 = 16485	SEG 47:1061,4 = 16656
SEG 55:765 = 16201	Manov 2008 161 = 16342	SEG 52:695 = 16488	SEG 47:1061,5 = 16660
SEG 55:763 = 16202	Manov 2008 173 = 16355	SEG 52:694 = 16489	
		SEG 52:693 = 16490	
		SEG 52:692 = 16491	

13 Rejstřík

- Abdéra 16
Apollón 160, 192
Apollónia Pontská 110, 191
Asklépios 160, 191
administrativa 53, 91, 156, 167, 182, 186
akulturace 30-31
archeologie 37, 198-199

Bíthýnie 132, 157, 185
Byzantion 138, 142, 190

centralizace 25, 167, 182, 188-189

databáze 66, 68-69, 71, 73
dekorace 86

epigrafická produkce 84, 140, 172, 181, 187, 198

Filippopolis 152, 190
funerální zvyklosti 88-89, 194

GIS 76
geografie 6, 189

Hellenization of Ancient Thrace 66, 69, 84, 209
Heurist 68
Hérakleia Sítská 136, 205
habitus 46, 56
hellénizace 31-34, 36, 38, 203-204, 207
hybridizace 44

identita 96, 207
infrastruktura 54, 168

Jirečkova linie 93

Kabylé 120, 123
komplexní společnost 53-55, 60, 62, 205, 207
křesťanství 173, 176, 178-179, 181, 186
kulturní kontakt 42, 44-45

latina 95

literární prameny 5-7, 9, 12, 14-15

Maróneia 17, 148
makedonská kolonizace 20-22, 123, 184, 205
middle ground theory 42-43

náboženské zvyklosti 90-91, 120, 150, 191, 196-197
network theory 43
nosič nápisu 71, 86

občanství 23-24, 149
onomastické tradice 96-98, 208

Perinthos 144, 176, 191
Pistiros 113, 119-120, 122, 126
postkolonialismus 41-43

řecká kolonizace 16, 18, 102-103, 110, 184, 199
řečtina 92, 95, 208
řeka Hebrus 197
řeka Tonzos 200
římská armáda 23, 145, 151, 154, 182, 185, 207
římská kolonizace 25
římské silnice 25, 147, 193, 195, 207

Serdica 152
Seuthopolis 113, 119, 124-126
smíšená manželství 98
statistické zpracování 64, 66, 77-81, 101, 209

Thrákové 6, 151
technické řešení 68
thrácká aristokracie 37, 41, 105, 107, 115, 117, 128-129, 181, 205
thrácká populace 97
thrácké kmény 7
thrácký jezdec 87
tria nomina 97-98, 145, 185

urbanizace 25

world-systems theory 38, 40-41

